

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ (KLASİK ARKEOLOJİ)
ANABİLİM DALI

METROPOLİS (İonia), HELLENİSTİK ve ROMA DEVRİ
HEYKELTİRAŞLIK ESERLERİ

Doktora Tezi

Serdar Aybek

Ankara-2004

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ (KLASİK ARKEOLOJİ)
ANABİLİM DALI

METROPOLİS (İonia), HELLENİSTİK ve ROMA DEVRİ
HEYKELTİRAŞLIK ESERLERİ

Doktora Tezi

Serdar Aybek

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Cevdet Bayburtluoğlu

Ankara-2004

T. C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ (KLASİK ARKEOLOJİ)
ANABİLİM DALI

**METROPOLİS (İonia), HELLENİSTİK ve ROMA DEVRİ
HEYKELTİRAŞLIK ESERLERİ**

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Cevdet Bayburtluoğlu

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Cevdet BAYBURTLUOĞLU

.....

Prof. Dr. Coşkun ÖZGÜNEL

.....

Prof. Dr. Ramazan ÖZGAN

.....

Prof. Dr. Orhan BİNGÖL

.....

Prof. Dr. Recep MERİÇ

.....

Tez Sınavı Tarihi: **09. 04. 2004**

BU TEZ ÇALIŞMASI, TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ'NCE
YURTIÇI- YURTDIŞI BÜTÜNLEŞTİRİLMİŞ DOKTORA BURS
PROGRAMI KAPSAMINDA DESTEKLENMİŞTİR.

ÖNSÖZ

Metropolis Antik Kenti Araştırmaları'na ilk yıllarımdan itibaren katılmış olmam ve arkeoloji öğrenimimi burada olgunlaştırmam, Kent ve Harabe'nin bendeki önemini arttırmaktadır. Öncelikle bu nedenden, doktora konumu Metropolis'ten seçme isteğimi karşılıksız bırakmayan ve öğrencilik yıllarımdan itibaren dikkatimi çeken heykeltıraşî alanında ilerlememi sağlayacak değerli buluntuları çalışmamı onaylayan Metropolis Kazıları Başkanı Prof. Dr. Recep Meriç'e teşekkür etmek isterim. Araştırma, A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ile Oxford Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü bünyesinde sürdürölmüş ve sonuçlandırılmıştır.

Çalışmalarımın yurtiçi bölümünde tez danışmanlığımı yürütmeyi kabul eden Prof. Dr. Cevdet Bayburtluoğlu'na teşekkür ederim. Kendisinin öğrencisi olmak şüphesiz benim için bir şans ve mutluluktur. Araştırmanın önemli bir bölümünü tamamlama fırsatı bulduğum yurt dışında, 12 aylık bir bursla çalışma imkânı sağlayan TÜBİTAK-TÜBA kuruluşlarına da ayrıca teşekkür ederim. Bu noktada İngiltere'deki çalışmalarım sırasında yutdışı danışmanlığımı yürüten Prof. R.R.R. Smith'e özel teşekkürlerimi sunmak isterim. Kendisi araştırmalarımı sabırla yönlendirmiş ve heykeltıraşlık dışında pekçok arkeolojik konu ile ilgili bilgilenmeme önemli katkılarda bulunmuştur. Ayrıca tezde yer alan yazıtların çevirilerini gerçekteştiren ve tarihlendirilmeleri konusunda önerilerde bulunan Prof. A. Chaniotis ve Dr. J. Ma'ya teşekkürü borç bilirim.

Müzelere taşınmış heykeller üzerindeki incelemelerde müze görevlilerinin önemli yardımları olmuştur. İ.A.M.'de H. Teoman, E.A.M.'de C. İçten'e nazik davranışlarından ötürü teşekkür ederim. Ayrıca heykellerden alınan mermer örneklerinin analizini gerçekteştiren Doç.Dr.Y.K.Kadioğlu'na ve metnin

redaksiyonunu yapan Arş.Gör.M.B. Demirtaş'a da teşekkürlerimi sunarım. Böylesine değerli heykeltıraşlık eserleri üzerinde çalışabilmemde önemli pay sahibi de, kazılarda çalışan Yeniköy ve Özbey yaşayanlarıdır. Emeklerinden dolayı hepsine teşekkür ederim.

Beş yıllık araştırmalarım boyunca sürekli bana destek olan eşime ve oğluma da teşekkür etmekten gurur duyarım. Bu son çalışmayla tamamlanan yirmibeş yıllık öğrencilik hayatım, şüphesiz anne-babamın katkıları olmasaydı daha zorlu ve uzun geçirdi. Sabırlarından ve yardımlarından ötürü kendilerine minnetlerimi sunarım.

Ankara 2004

A.Ü. DTCF

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR; <i>Teknik kısaltmalar,</i> <i>Periyodik yayınlar ve Başvuru kaynakları, Bibliyografya</i>	i
HARİTA	xvi
I. GİRİŞ	1
A. Metropolis'in Kısa Tarihçesi	3
B. Bilimsel Araştırma Tarihçesi	18
II. ARKEOLOJİK KONTEKST; <i>Kazılar, Epigrafik ve</i> <i>Arkeolojik Belgeler</i>	21
A. Kent Merkezi; <i>Bouleuterion, Stoa,</i> <i>Hamam-Gymnasion Kompleksi., Dükkanlar</i>	21
B. Tiyatro	28
C. Akropol	31
III. ESERLERDEKİ ORTAK ÖĞELER; <i>Malzeme,</i> <i>Teknik ve İşçilik, Tanınan Tipler, Dönem</i>	33
IV. KATALOG	48
A. HEYKELLER	48
Giyimli Kadınlar	48
Giyimli Erkekler	88
Zırhlı Figürler	140
Başlar	153
Kaideler	181
Tanrılar, Tanrıçalar ve Diğer Mitolojik Figürler	189
Bronz Parçalar	241
Küçük Parçalar	253

B. DİĞER HEYKELTİRAŞLIK ESERLERİ	289
Steller	289
Altarlar	323
Tiyatro, Prohedria	342
Mimari Bloklar Üzerindeki Kabartmalar	346
Masa Ayakları	356
V. SONUÇ	361
<i>Bölgedeki Merkezler ve Metropolis'teki Heykeltıraşlık Aktivitesi</i>	361
ÖZET	373
SUMMARY	375
Katalog Listesi	377
Levhalar	
Çizimler ve Grafikler	
Planlar	

KISALTMALAR**Teknik Kısaltmalar**

<i>Akr. (A)</i>	Akropol
<i>Bul. (B)</i>	Bouleuterion
<i>cm.</i>	santimetre
<i>D</i>	Dükkanlar
<i>DA</i>	Devlet Agorası
<i>E.M.</i>	Efes Müzesi
<i>Env.</i>	Envanter
<i>G.</i>	Genişlik (maksimum)
<i>Gym. (G)</i>	Gymnasion
<i>HM (H)</i>	Hamam
<i>HmG</i>	Hamam-Gymnasion
<i>İ.A.M.</i>	İzmir Arkeoloji Müzesi
<i>İst.A.M.</i>	İstanbul Arkeoloji Müzesi
<i>KD</i>	Kazı Dışı
<i>Komp.</i>	Kompleks
<i>Lt. (L)</i>	Latrina
<i>m.</i>	metre
<i>Met.</i>	Metropolis
<i>mm.</i>	milimetre
<i>Nr</i>	Numara
<i>R</i>	Çap(maksimum)
<i>St. (S)</i>	Stoa
<i>Ti. (T)</i>	Tiyatro
<i>Y</i>	Yükseklik(maksimum)

Periyodik Yayınlar ve Başvuru Kaynakları

Metinde geçen kısaltmalar öncelikle [*AJA 104 (2000), s.10-24 ve LIMC Indices 1 (1999), s. XVI-XLIII*] temel alınarak yapılmıştır.

<i>AA</i>	Archäologischer Anzeiger.
<i>AAA</i>	Ἀρχαιολογικά ἀνάλεκτα ἐξ Ἀθηνῶν. (Athens Annals of Archaeology)
<i>Agora</i>	The Athenian Agora: American School of Classical Studies at Athens.
<i>AJA</i>	American Journal of Archaeology. The Journal of the Archaeological Institute of America.
<i>AM</i>	Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung
<i>AMStud</i>	Asia Minor Studien
<i>Anatolia</i>	Anadolu (Anatolia). Revue annuelle de l'Institut d'archéologie de l'Université d'Ankara.
<i>AnadoluKonf</i>	Anadolu Medeniyetleri Müzesi 19xx yılı Konferansları
<i>AnadoluYıl</i>	Anadolu Medeniyetleri Müzesi Yıllığı
<i>AntK</i>	Antike Kunst
<i>AntP</i>	Antike Plastik
<i>AntW</i>	Antike Welt. Zeitschrift für Archäologie und Kulturgeschichte.
<i>ArchCl</i>	Archeologia classica.
<i>ArchRep</i>	Archaeological Reports
<i>AST</i>	Araştırma Sonuçları Toplantısı
<i>ASAtene</i>	Annuario della Scuola archeologica di Atene e delle Missioni italiana in Oriente.
<i>AvP</i>	Altertümer von Pergamon. Deutsches Archäologisches Institut.
<i>BABesch</i>	Bulletin antieke beschaving. Annual Papers on Classical Archaeology.
<i>BASOR</i>	Bulletin of the American Schools of Oriental Research.
<i>BCH</i>	Bulletin de correspondance hellénique.
<i>BdA</i>	Bolletino d'arte.
<i>BÉFAR</i>	Bibliothèque des Écoles françaises d'Athènes et de Rome.
<i>Belleten</i>	Belleten. Türk Tarih Kurumu.
<i>Berytus</i>	Berytus. Archaeological Studies
<i>BiblArch</i>	Biblical Archaeologist.

<i>BIFAO</i>	Bulletin de l'Institute français d'archéologie orientale de Caire
<i>Bjb</i>	Bonner Jahrbücher des Rheinischen Landesmuseums in Bonn und des Vereins von Altertumsfreunden im Rheinlande.
<i>BMC</i>	Catalogue of Greek Coins in the British Museum (1873 -)
<i>CAH</i>	Cambridge Ancient History.
<i>CCCA</i>	Corpus Cultus Cybelae Attidisque
<i>Delos</i>	Exploration archéologique de Délos faite par l'École française d'Athènes.
<i>ÉPRO</i>	Études Préliminaires aux religions orientales dans l'empire romain.
<i>EvG</i>	Ephesos: vorläufiger Grabungsbericht 19xx
<i>FiE</i>	Forschungen in Ephesos veröffentlicht vom Österreichischen Archäologischen Institut in Wien.
<i>IstMitt</i>	Istanbuler Mitteilungen.
<i>IstForsch</i>	Istanbuler Forschungen.
<i>Jdl</i>	Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts.
<i>JHS</i>	Journal of Hellenic Studies.
<i>JRA</i>	Journal of Roman Archaeology.
<i>JRS</i>	Journal of Roman Studies.
<i>KST</i>	Kazi Sonuçları Toplantısı.
<i>LIMC</i>	Lexicon iconographicum mythologiae classicae (Zurich&Munich 1974-).
<i>MarbWPr</i>	Marburger Winckelmann-Programm.
<i>Milet</i>	Milet. Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen seit dem Jahre 1899.
<i>NumChron</i>	The Numismatic Chronicle and Journal of the Royal Numismatic Society.
<i>ÖAI</i>	Österreichischen Archäologischen Institut in Wien.
<i>Öjh</i>	Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien.
<i>ÖAW</i>	Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften.
<i>ProcAmPhilSoc</i>	Proceedings of the American Philosophical Society.
<i>RA</i>	Revue archéologique.
<i>RE</i>	Pauly-Wissowa. Real-Encyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft (1893-).
<i>RM</i>	Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Römische Abteilung.

<i>Samothrace</i>	Samothrace: Excavations conducted by the Institute of Fine Arts of NY University; Bolligen Series.
<i>SardisRep</i>	Archaeological Exploration of Sardis. Report.
<i>SEMA</i>	Studies in Eastern Mediterranean Archaeology.
<i>SIMA</i>	Studies in Mediterranean Archaeology.
<i>StMat</i>	Studi e materiali. Soprintendenza ai beni archeologici per la Toscana.
<i>TürkAD</i>	Türk arkeoloji dergisi.
<i>TTKongre</i>	Türk Tarih Kurumu Kongresi.
<i>WaltersAG</i>	The Walters Art Gallery Bulletin
<i>ZPE</i>	Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik.

Bibliyografya

Bibliyografya kısaltmaları çok yazarlı yayınları ve metinde sıkça tekrar edilen kaynakları içermektedir. Bir veya iki kez kullanılmış kaynaklar burada yer almamaktadır.

- Alscher, *Plastik* L. Alscher, *Griechische Plastik III-IV*, Berlin: Deutscher Verlag der Wissenschaften, 1956-57.
- Amelung-Lippold, *SkulptVatMus* W.Amelung – G.Lippold, *Die Skulpturen des Vatikanischen Museums I-III*, Berlin: G.Reimer, 1903-56.
- Atalay, *Weibliche* E.Atalay, *Weibliche Gewandstatuen des 2.Jahrhunderts n.Chr. aus ephesischen Werkstätten*, Wien: ÖAW, 1989
- Aurenhammer, *FiE X/1* M. Aurenhammer, *Die skulpturen von Ephesos: Bidwerke aus Stein Idealplastik I*, FiE X/1, Wien: ÖAW, 1990.
- Berges¹ D. Berges, *Hellenistische Rundaltäre Kleinasiens*, Freiburg i.Br., 1986.
- Berges² D. Berges, *Rundaltäre aus Kos und Rhodos*, Berlin: Gebr.Mann, 1996.
- Besques S. Mollard-Besques, Musée National du Louvre, *Catalogue raisonné des figurines et reliefs en terre-cuite grecs, étrusques et romains I-IV*, Paris: Musées Nationaux, 1954-92.
- Bieber, *SkulptCassel* M. Bieber, *Die antiken Skulpturen und Bronzen des königl. Museum Fridericianum in Cassel*, Marburg: N.G. Elwertsche, 1915.
- Bieber, *SculptHell²* M. Bieber, *The Sculpture of the Hellenistic Age²*, New York: Columbia U. Press, 1961.
- Bieber, *Copies* M. Bieber, *Ancient Copies: Contributions to the History of Greek and Roman Art*, New York: NY Un. Press, 1977.

- Blümel, *KatSkulptBerlin* C. Blümel, *Staatliche Museen zu Berlin / Katalog der Sammlung antiker Skulpturen I-V*, Berlin: H. Schoetz&Co., 1928-38.
- Boardman, *GSLCP* J. Boardman, *Greek Sculpture. The Classical Period, a Handbook*, London: T&H, 1985.
- Boardman, J. (ed.) *The Oxford history of classical art*, Oxford: Upress, 1993.
- Bol, P.C. (Hrsg.), *VA II* *Forschungen zur Villa Albani: Katalog der antiken Bildwerke II*, Berlin: Gebr.Mann, 1990.
- Bol, P.C. (Hrsg.), *VA V* *Forschungen zur Villa Albani: Katalog der antiken Bildwerke V*, Berlin: Gebr. Mann, 1998.
- Bulloch, A. Et.al (ed.) *Images and Ideologies: self-definition in the Hellenistic world*, Berkeley-LA: Un. of California Press, 1993.
- Carter, *SancPriene* J. C. Carter, *The Sculpture of the Sanctuary of Athena Polias at Priene*, Reports of the Research Committee of the Society of Antiquaries of London No.XLII, London: T&H, 1983.
- Chamonard, *DelosVIII* J. Chamonard, *Le quartier du Théâtre*, , Exploration archéologique de Délos, Fasc.VIII, Paris: Boccard, 1922.
- Clairmont, *Tombstones* Ch. W. Clairmont, *Classical Attic Tombstones I-VI*, Kilchberg: Akanthvs 1993-95.
- Conze, *Grabreliefs* A. Conze, *Die Attischen Grabreliefs I-IV*, Berlin: von W. Spemann, 1893-1906.
- Couilloud, *Rhénée* M.-Thérèse Couilloud, *Les monuments funéraires de Rhénée*, Exploration archéologique de Délos, Fasc. XXX, Paris: Dépositaire Diffusion de Boccard, 1974.
- Dreyer-Engelmann, *Dekrete* B. Dreyer-H. Engelmann, “Die Inschriften von Metropolis”, *IGK 63 Teil 1*, Die Dekrete für Apollonios: Stadtische Politik unter den Attaliden und im Konflikt zwischen Aristonikos und Rom, Wien: AONN, 2003.

- Engelmann, *Ares* H. Engelmann, G.Dobesch-G. Rehrenböck (Hrsg.)
 içinde, “Der Kult des Ares im ionischen Metropolis”,
*ÖAW Philosophisch-Historische Klasse Denkschriften
 Band 236*, Ergänzungsbände zu den tituli Asiae
 Minoris Nr.14, s.171-176, Wien: ÖAW, 1993.
- Etienne- Braun, *Tenos I* R. Etienne-J.P. Braun, *Ténos I: le sanctuaire de
 Poseidon et d’Amphitrite*, Bibliothèque des écoles
 françaises d’Athènes et de Roma Fasc.263, Paris:
 Diffusio de Boccard, 1986.
- Fittschen, K. Et.al (Hrsg.) D. Boschung, *Die Bildnisse des Augustus*, Das
 römische Herrscherbild Abt.1 Bd.2, Berlin: Gebr.
 Mann, 1993.
- Fontrier A.M. Fontrier, *Mouseion kai Bibliotheke tes
 Euangelikes Scholes*, En Smyrne: Typois Proodou,
 1876-78.
- Friesinger, H.- Krinzinger, F. (Hrsg.) *100 jahre österreichische forschungen
 in Ephesos: akten des symposiums Wien 1995*,
 Archäologische Forschungen Bd.1, Wien: ÖAW,1999.
- Furtwängler, *Masterpieces* A. Furtwängler, *Masterpieces of Greek sculpture:
 essays on the history of art*, London: W. Heineman,
 1895.
- Goette, *Togadarstellungen* H.R.Goette, *Studien zu römischen Togadarstellungen*,
 Mainz am Rhein: von Zabern, 1989.
- Grummond, N.T.- Ridgway, B.S. (ed.) *From Pergamon to Sperlonga:
 sculpture and context*, Berkeley-LA-London: Un.of
 California Press, 2000.
- Gruppen* *Gedenkschrift für Andreas Linfert: hellenistische
 Gruppen*, Mainz am Rhein: von Zabern, 1999.
- Hafner, *Bildnisplastik* G. Hafner, *Späthellenistische Bildnisplastik*, Berlin:
 Gebr. Mann, 1954.

- Hamiaux, *LouvreLSG* M. Hamiaux, *Les sculptures grecques: II. La période hellénistique (IIIe-Ier siècles avant J.-C.)*, Musée du Louvre. Département des antiques, étrusques et romaines, Paris: Réunion des musées nationaux, 1998.
- Hanfmann-Ramage, *Sardis* G.M.A. Hanfmann- N. H. Ramage, *Sculpture from Sardis: The Finds through 1975*, SardisRep 2, Massachusetts: Harvard U. Press, 1978.
- Hartswick, K.J.- Sturgeon, M.C. (ed.) *ΣΤΕΦΑΝΟΣ: Studies in Honor of Brunilde Sismondo Ridgway*, Ephrata(Pennsylvania): Science Press, 1998.
- Havelock, *Aphrodite* C.M. Havelock, *The Aphrodite of Knidos and her successors*, Ann Arbor: The Un. of Michigan P., 1995.
- Heilmeyer, W.D. (ed.) *Der Pergamonaltar: Die neue Präsentation nach Restaurierung des Telephosfrieses*, Tübingen: Wasmuth, 1997.
- Helenkemper S, G. Et al (ed.) *Das Wrack: Der antike Schiffsfund von Mandia*, Köln: Rheinland, 1994.
- Herrmann, J.J. Et al (ed.) *Asmosia 5 Interdisciplinary Studies on Ancient Stone*, Biecester: Archetype, 2002.
- Horn, *SWG* R. Horn, *Stehende weibliche Gewandstatuen in der hellenistischen Plastik*, 2. Ergh. RM, München: F. Bruckmann, 1931.
- Horn, *SamosXII* R. Horn, *Hellenistische Bildwerke auf Samos*, Samos XII, Bonn: Habelt, 1972.
- IR1 J. İnan-E. Rosenbaum, *Roman and Early Byzantine Portrait Sculpture in Asia Minor*, London: Ox.Un.Press, 1966.
- IR2 J. İnan-E. Alföldi Rosenbaum, *Römische und frühbyzantinische Porträtplastik aus der Türkei: Neue Funde*, Mainz am Rhein: von Zabern, 1979.

- Jacob-Felsch M. Jacob-Felsch, *Die Entwicklung griechischer Statuenbasen und die Aufstellung der Statuen*, Waldsassen-Bayen: Stiftland-Verl., 1969.
- Karageorghis, *Salamis* V. Karageorghis, *Sculptures from Salamis I*, Nicosia-Cyprus: Nicosia Printing Works, 1964.
- Keil-Premerstein III J. Keil-A.v.Premerstein, *Bericht über eine dritte Reise in Lydien*, Wien: Alfred Hölder, 1914.
- Kleiner, *Tanagra* G. Kleiner, *Tanagrafiguren: Untersuchungen zur hellenistischen Kunst und Geschichte*, 15. Ergl. JdI (1942), Berlin: de Gruyter, 1984.
- Knibbe, *Götter* K. Knibbe, *Die Götter von Metropolis in Ionien*, Diplomarbeit zur Erlangung des Magistergrades der Philosophie, eingereicht an der Geisteswissenschaftlichen Fakultät der Universität Wien (Yayımlanmamış tez), Wien 1989.
- Koch, G. (Hrsg.) *Grabeskunst der römischen Kaiserzeit*, Mainz am Rhein: von Zabern, 1993.
- Koch, *Sitzstatuen* L. Koch, *Weibliche Sitzstatuen der Klassik und des Hellenismus und ihre kaiserzeitliche Rezeption: Die bekleideten Figuren*, Charybdis 4, Münster-Hamburg: Lit, 1994.
- Koester, H. (ed.) *Pergamon, Citadel of the Gods: Archaeological Record, Literary Description, and Religious Develoment*, Harrisburg, Penns.: Trinity, 1998.
- Koester, H. (ed.) *Ephesos, Metropolis of Asia: An Interdisciplinary Approach to Its Archaeology, Religion and Culture*, Valley Forge, Pa: Trinity Press, 1995.
- KP, *Kos* R. Kabus-Preisshofen, *Die hellenistische Plastik der Insel Kos*, AM: Beih;14, Berlin:Gebr. Mann, 1989.

- Lewerentz, *Stehende* A. Lewerentz, *Stehende männliche Gewandstatuen im Hellenismus: Ein Beitrag zur Stilgeschichte und Ikonologie hellenistischer Plastik*, Hamburg: Kovač, 1993.
- Linfert, *Kunstzentren* A. Linfert, *Kunstzentren Hellenistischer Zeit: Studien an weiblichen Gewandfiguren*, Wiesbaden: Steiner, 1976.
- Lippold, G. *Die Griechische Plastik*, München: Beck'sche, 1950.
- Manderscheid H. Manderscheid, *Die Skulpturenausstattung der kaiserzeitlichen Thermenanlagen*, Berlin: Mann, 1981.
- Marcadé, *MusDélös* J. Marcadé, *Au Musée de Délos: Etude sur la sculpture hellénistique en ronde bosse découverte dans l'île*, BEFAR 215, Paris: E de Boccard, 1969.
- Metropolis¹ R. Meriç, *Metropolis in Ionien: Ergebnisse einer Survey-Unternehmung in den Jahren 1972-1975*, Königstein/Ts.: Hain, 1982.
- Metropolis² R. Meriç, *Metropolis*, İstanbul: Mas, 1992.
- Metropolis³ R. Meriç, *Metropolis: Kazıların İlk Beş Yılı 1990-1995*, İstanbul: Mas, 1996.
- Metropolis⁴ R. Meriç, *Metropolis: Ana Tanrıça Kenti*, İstanbul: Mas, 2003.
- Meriç, *RepEphesos* R. Meriç Et.al.[Hrsg.], *Die Inschriften von Ephesos*, Teil VII,1 Nr.3001-3500 (Repertorium), Bonn: Habelt, 1981.
- Merker, *Rhodes* G. S. Merker, *The Hellenistic Sculpture of Rhodes*, SIMA 40, Stockholm: Trycksaksservice, 1973.
- Meyer, *Antinoos* H. Meyer, *Antinoos: Die Archäologischen Denkmäler unter Einbeziehung des numismatischen und epigraphischen Materials sowie der literarischen Nachrichten Ein Beitrag zur Kunst- und Kulturgeschichte der hadrianisch-frühantoninischen Zeit*, München: Fink, 1991

- Michalowski, *Delos XIII* C. Michalowski, *Les portraits hellénistiques et romains*, Delos XIII, Paris: E. de Boccard, 1932.
- Moltesen, *NyCG* M. Moltesen Et.al, *Catalogue Imperial Rome II Statues Ny Carlsberg Glyptotek*, Copenhagen: Ny Carlsberg Glyptotek, 2002.
- Moon, W. G. (ed.) *Polykleitos, the Doryphoros, and tradition*, Wisconsin: The Un. of Wis. Press, 1995.
- Moreno, P. (ed.) *Lisippo: l'arte e la fortuna*, Milan: Fabbri, 1995.
- Morrow, *Footwear* K. D. Morrow, *Greek Footwear and the Dating of Sculpture*, Wisconsin: The U.of Wis. Press, 1985.
- Naumann, *Kybele* F. Naumann, *Die Ikonographie der Kybele in der phrygischen und der griechischen Kunst*, IstMitt Beih.28, Tübingen: Wasmuth, 1983.
- Özgan, *Tralleis* R. Özgan, *Die griechischen und römischen Skulpturen aus Tralleis*, AMStud 15, Bonn: Habelt, 1995.
- Palagia O.- Coulson W. (ed.) *Regional Schools in Hellenistic Sculpture: Proceedings of an International Conference held at the American School of Classical Studies at Athens, March 15-17, 1996*, Oxford: Oxbow Monograph 90, 1998.
- Papers1 C. Roueché-K.T. Erim (ed.), *Aphrodisias Papers: Recent work on architectural and sculpture*, JRA Suppl. 1, Michigan: Ann Arbor, 1990
- Papers2 R.R.R. Smith- K.T. Erim (ed.), *Aphrodisias Papers 2: The theatre, a sculptor's workshop, philosophers, and coin-types*, JRA Suppl. 2, Michigan: Ann Arbor, 1991.
- Papers3 C. Roueché-R.R.R. Smith (ed.), *Aphrodisias Papers 3: The stting and quarries, mythological and other sculptural decoration, architectural development, Portico of Tiberius, and Tetrasyon*, JRA Suppl.20, Michigan: Ann Arbor, 1996.

- Plöckinger, E. Et al. (Hrsg.) *Lebendige Altertumswissenschaft: Festgabe zur Vollendung des 70. Lebensjahres von Hermann Vetters*, Wien: A. Holzhausens, 1985.
- Pollitt J. J. Pollitt, *Art in the Hellenistic Age*, Cambridge: C.U.Press, 1986.
- Poulsen, NyCG F. Poulsen, *Catalogue of ancient sculpture in the Ny Carlsberg Glyptotek*, Copenhagen: Ny Carlsberg Glyptotek, 1951.
- Pfuhl-Möbius E. Pfuhl-H. Möbius, *Die ostgriechischen Grabreliefs I-II*, Mainz am Rhein: von Zabern, 1977-79.
- Reeder, WaltersAG E. D. Reeder, *Hellenistic Art in the Walters Art Gallery*, Baltimore (Maryland): Princeton U.P. 1988.
- Reinach, RépStat S. Reinach, *Répertoire de la statuaire grecque et romaine I-IV*, Paris: Ernest Leroux, 1897-1930.
- Reinach, RépRel S. Reinach, *Répertoire des reliefs grecs et romains I-III*, Paris: Ernest Leroux, 1909-1968.
- Ridgway¹ B. S. Ridgway, *Hellenistic Sculpture I: The Styles of ca. 331-200 B.C.*, Bristol: Bristol Classical Press, 1990.
- Ridgway² B. S. Ridgway, *Hellenistic Sculpture II: The Styles of ca. 200-100 B.C.*, Wisconsin: The Un. of Wis. Press, 2000.
- Ridgway³ B. S. Ridgway, *Hellenistic Sculpture III: The Styles of ca. 100-31 B.C.*, Wisconsin: The Un. of Wis. Press, 2002.
- Richter, SculptMMA G.M.A. Richter, *Catalogue of Greek Sculptures in the Metropolitan Museum of Art*, Oxford: Clarendon Press, 1954.
- Richter, POG G.M.A. Richter, *Portraits of the Greeks I-III*, London: Phaidon, 1965.
- Richter, Furniture G.M.A. Richter, *The furniture of the Greeks, Etruscans and Romans*, London: Phaidon, 1966.

- Robertson, *HGA* M. Robertson, *A History of Greek Art*, London: Camb. U. Press, 1975.
- Schmidt, *GreatAltar* E. Schmidt, *The Great Altar of Pergamon*, London: Peter Owen, 1965.
- Schmidt, *HG* S. Schmidt, *Hellenistische Grabreliefs: typologische und chronologische Beobachtungen*, Köln-Wien: Böhlau, 1991.
- Schmidt, *Statuenbasen* I.Schmidt, *Hellenistische Statuenbasen*, Archäologische Studien 9, Frankfurt am Main: Peter Lang, 1995.
- Schober, *FriesLagina* A. Schober, *Der Fries des Hekateions von Lagina*, Istanbul Forschungen Bd.2, Baden bei Wien: Rohrer, 1933.
- Schober, *Pergamon* A. Schober, *Die Kunst von Pergamon*, Wien: Rohrer, 1951.
- Sebesta, J.L.- Bonfante, L. (ed.) *The World of Roman Costume*, Wisconsin: The U.of Wis. Press, 1994.
- Selçuk-Katalog* A. Bammer-R. Fleischer-D.Knibbe, *Führer durch das Archäologische Museum in Selçuk-Ephesos*, Wien: ÖAI, 1974.
- Smith, *HRP* R.R.R. Smith, *Hellenistic Royal Portraits.-(Oxford monographs on Classical archaeology)*, Oxford: Clarendon, 1988.
- Smith, *HSh* R.R.R. Smith, *Hellenistic Sculpture: a handbook*, London: T&H, 1991.
- Smith-Ertuğ, *Eternity* R.R.R. Smith-A. Ertuğ, *Sculptured for Eternity: Treasures of Hellenistic, Roman and Byzantine art from İstanbul Archaeological Museum*, İstanbul: Ertuğ&Kocabiyik, 2002.
- Sobel, *Hygeia* H. Sobel, *Hygieia: die Göttin der Gesundheit*, Darmstadt: Wiss.Buchges, 1990.

- Stemmer, *Panzerstatuen* K. Stemmer, *Untersuchungen zur Typologie, Chronologie und Ikonographie der Panzerstatuen*, Berlin: Mann, 1978.
- Şahin, S. Et al. (Hrsg.) S. Şahin-E. Schwertheim-J. Wagner, *Studien zur Religion und Kultur Kleinasiens: Festschrift für Friedrich Dörner zum 65. Geburtstag am 28. Februar 1976 I-II*, EPRO t.66, Leiden: E.J. Brill, 1978.
- Ulrich-Cain,H. Et.al(Hrsg.) H. Ulrich Cain-H. Gabelmann-D. Salzmann (hrsg.), *Festschrift für Nikolaus Himmelmann: Beiträge zur Ikonographie und Hermeneutik*, Bjb Beih. 47, Mainz am Rhein: von Zabern, 1989.
- Vermeule¹ C. C. Vermeule III, *Hellenistic and Roman Cuirassed Statues: The Evidence of Paintings and Reliefs in the Chronological Development of Cuirass Types*, Berytus XIII (1959) reprint, s.1-82.
- Vermeule² C. C. Vermeule III, “Hellenistic and Roman Cuirassed Statues: A Supplement”, *Berytus XV*(1964), s. 95-109.
- Vermeule³ C. C. Vermeule III, “Hellenistic and Roman Cuirassed Statues: Second Supplement”, *Berytus XVI* (1966), s.49-59.
- Watzinger, *Magnesia* C. Human- J. Kohte- C. Watzinger, *Magnesia am Maeander: Bericht über die Ergebnisse der Jahre 1891-1893*, Berlin: G. Reimer, 1904.
- Webb, *HAS* P.A. Webb, *Hellenistic architectural Sculpture: figural motifs in western Anatolia and the Aegean Islands*, Madison,Wis.: Un.of Wisconsin Press.
- Wegner, M. (Hrsg.) H.B. Wiggers-M.Wegner, *Caracalla bis Balbinus, Das römische Herrscherbild* Abt.3 Bd.1, Berlin: Gebr.Mann, 1971.

Wörle, M.-Zanker, M. (Hrsg.) *Stadt- und Bürgerbild im Hellenismus: Kolloquium, München, 24. bis 26. Juni 1993/ veranst. von der Kommission zur Erforschung des Antiken Städtewesens der Bayerischen Akademie der Wissenschaften und der Kommission für Alte Geschichte und Epigraphik des Deutschen Archäologischen Instituts, Vestigia Bd.47, München: Oscar Beck, 1995.*

Yaylali, *Fries Artemisions* A. Yaylali, *Der Fries des Artemisions von Magnesia am Mäander*, IstMitt Beih.15, Tübingen: Wasmuth, 1976.

HARİTA*:

■ Antik Yerleşim	■ M Mil taşı
■ Modern Yerleşim	■ A Artemis T. sınır taşı
▲ Yükseklik	

* R. Meriç ve R. Phalke tarafından önceki yıllarda hazırlanmış olan Küçük Menderes Havzası'ndaki antik ve modern yerleşimler haritası bilgisayar ortamında güncellenmiştir. Bkz. Meriç, *RepEphesos VII.2*, Harita.

I. GİRİŞ

Metropolis arkeolojik araştırmalarında öğrenci ve akademisyen olarak görev aldığım son oniki yıl boyunca kentin gün ışığına çıkan binalarına, heykeltıraşlık eserlerine ve diğery buluntularına tanıklık etmek eşsiz bir deneyim olmuştur. Zengin buluntular arasında dikkate değer bir yere sahip olan heykeltıraşlık eserleri, özellikle 1998 yılı çalışmaları sonunda büyük sayıya ulaşmış ve araştırılmaları adeta zorunlu hale gelmiştir. Nitelik bakımından da son derece çekici olan Metropolis heykellerini araştırma isteğim olumlu bulunarak, çalışmaları 1999 yılında başlamıştır. İlk arkeolojik kazıların başlamasından kısa süre sonra araştırma ekibine katılmam ve günümüze kadar kentin hemen hemen tüm kazı sektörlerinde, laboratuarda ve müzelerde çalışmış olmam, eserleri takip etme kolaylığı sağlamıştır. Böylece heykeller kesintisiz, başlangıçtan bugüne kadar ele alınabilmiştir.

Araştırmanın asıl amacı daha önce bilim dünyasına tanıtılmamış heykeller ve sanat düzeyi temel alınarak kentin bu yönüyle İonia Bölgesi'nde daha ağırlıklı bir yer kazanmasına yardımcı olmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, inceleme tüm heykeltıraşlık eserlerini kapsamış, bağımsız yontuların yanında steller, sunaklar ve mimari bloklar üzerindeki kabartmalar da ele alınmıştır. Tüm taş eserler arasından sadece heykeltıraşlık özelliğı bulunanlar araştırmaya dahil edilmiş, yazıtlı sunaklar ve steller kapsam dışı bırakılmıştır¹. Kabartmalı parçalardaki yazıtlar yorumsuz olarak sadece tanımlamada kolaylık olması bakımından sunulmuştur. Buna karşın heykel kaideleri herhangi bir figür içermemelerine karşın çok sayıda olmadıklarından katalogda yer verilmiştir. Binalara ait küçük kabartma öğeler ise (Tiyatro ve

---

¹ Kentin yazıtlı parçaları için bkz, Fontrier, s.65vd; Keil-Premmerstein III, s.101 vd.; Metropolis¹, s.51vd.; Meriç, *RepEphesos*, s.236vd.

Bouleuterion oturma sıraları kenarlarındaki aslan-griphon pençeleri) mimari ile birlikte değerlendirileceğinden değinilmemiştir. Mimari parçalar üzerindeki kabartmalar taşınabilen, bağımsız durumdaki blokları içermektedir.

Arazi-laboratuar, kütüphane ve müze çalışması şeklinde üç ana bölümde yürütülen araştırmanın ilk aşamasında tüm eserlerin fotoğrafları çekilmiş, birleşebilen parçaların tespiti yapılmış ve eserler tasniflendirilmiştir. Oldukça zaman alan bu sürecin ardından katalog bölümü heykellerin tipine göre oluşturulmuştur. Her bölüm içindeki eserler birbirlerine benzerlik derecesine göre ardarda gelecek şekilde düzenlenmiştir. Ayrı veya aynı bölüm içinde yer alan heykeller arasında öncelikle bayan figürleri daha sonra erkek figürleri sıralanmıştır. *Mitolojik Figürler* bölümünde bu kaide bozulmuş birbiriyle ilişkili tanrı ve tanrıçalar birlikte sunulmuştur. Eserlerin buluntu noktaları başlık yanında tek harfle belirtilmiştir. Bu harflerin kazı envanterindeki harflerden farklı olması aynı sektörün iki farklı kod ile belirtilmesine sebep olmaktadır. Ancak böylece eserlerin daha güncel ve doğru buluntu noktaları tespit edilmiş olmaktadır. Zira önceki yıllarda verilen numaralar bazı karışıklıklara sebep olmaktadır. Örneğin, 1998 yılında Stoa terasının üst kodu kazılırken bu bölgede bulunan heykellerin tamamı *ST.* harfleri ile başlayan envanter numarası almıştır ve binanın Bouleuterion olduğunun anlaşılmasından sonra numaraların kayıtlara geçmesinden ötürü değiştirilmesi mümkün olmamıştır. Dolayısıyla araştırmada kazı envanter numarası *ST.* ile başlayan birçok eserin başlığı yanında *B* harfi ile Bouleuteriona ait olduğu belirtilmiştir. Bu uygulama tüm katalogda kullanılmış ve yeni buluntu noktalarını ilk numaralardan ayırmak için tek harf yazılmıştır. *Katalog Bölümü* araştırmanın iskeletini oluşturmaktadır. Heykeller tüm yönleriyle burada tanımlanmış ve tartışılmıştır. Böylelikle aynı esere tekrar

dönülmemiştir. Tam heykeller yanında küçük parçalar da aynı standart ile ele alınmış sadece tanımlanamayacak küçüklükteki kırıklar kapsam dışı bırakılmıştır.

Araştırmamızda, kazıların ilk yıllarında bulunan ve önce Efes Arkeoloji Müzesi'ne daha sonra İzmir Arkeoloji Müzesi'ne teslim edilen heykellerin Müze Envanter Numaraları belirtilmiştir. Son yıllarda İ.A.M.'ne götürülen heykellerin ise sadece teşhirde olanlarına envanter numarası verildiğinden sadece bunlara ait numaralar yer almıştır. Henüz numara verilmeyen eserlerin yalnızca hangi müzede oldukları vurgulanmıştır. Katalogda, herhangi bir müze ibaresi bulunmayan eserler Metropolis arazi deposunda veya yerinde bulunmaktadır.

A. Metropolis'in Kısa Tarihçesi²

Kentin yakınında bulunan *Gallesion* (Alaman) Dağı'ndaki Uyuzdere Kült Mağarası ve burada yaşatılan Ana Tanrıça inancının, yazıtlara yansıyan “Μήτηρ Γαλλησία” ibarelerine de dayanılarak Metropolis isminin kökenini oluşturduğu düşünülmektedir³. Bununla beraber antik kentin çok yakınında bulunan Prehistorik yerleşimlerdeki halkın bir araya gelerek Metropolis'in temelini oluşturdukları kuvvetli ihtimaldir. Ptolemaios⁴ ve Stephanos Byzantinos tarafından Lydia sınırında olmak üzere bir İonia kenti⁵ olarak gösterilen şehri Strabon, Smyrna ve Ephesos arasında, Ephesos'a *120 stadia* uzaklıkta bir yerleşim şeklinde tanımlamıştır⁶. Günümüzde, İzmir-Selçuk Karayolu'nun 30. kilometresinde yer alan Torbalı ilçesine bağlı Yeniköy ve Özbey köyleri arasında görülen harabeler kentin Antik Çağ'daki

² Tarihçe kısmı “Metropolis⁴, s. 1-12” den derlenmiştir.

³ Metropolis¹, s.2.

⁴ Ptolemaios, Geogr. V 2, 17

⁵ J.Keil, *RE* (1932-XV,2), s.1497, 8.

⁶ Strabon, Geogr. XIV 632

parlak günleri konusunda fikir vermektedir. Antik Çağ'da özellikle kaliteli şarapları ile tanınan kentin ayrıca zeytin ve zeytin yağı üretimi ile bölgede ekonomik yönden güçlü olduğu nitelikli mimari kalıntılardan ve sanat eserlerinden anlaşılmaktadır.

Metropolis yakınındaki ilk yerleşim izleri Neolitik Çağ'a kadar uzanmaktadır. *Kuşçuburun*, *Tepeköy (=Torbalı)* ve *Yeniköy-Dedecik* Mevkiindeki höyüklerde saptanan buluntular neolitik yerleşimleri işaret etmektedir. Ayrıca bölgedeki *Arapkahve* ve *Ufaktepe* höyüklerinde özellikle Kalkolitik Devir'in geç safhasına ait seramik buluntu tespit edilmiştir. Aynı şekilde yakın çevredeki höyüklerde (*Tepeköylü Tarlası*, *Kemal Tarlası*, *Küçüktepe*, *Ufaktepe*, *Arapkahve* ve *Bademgediği Tepesi*) Tunç Çağı'nın her üç evresine ait seramik buluntu dikkat çekmektedir. Kent içindeki en erken izler Akropol'de bulunmuş az sayıda Geç Tunç malzeme ile sınırlıdır. Bunlar arasında Hititvari hiyeroglifle taşa kazınmış Hitit ya da sonrası bir evreye ait silindir mühür (M.Ö. geç 13.-12. yy.) dikkat çekicidir. Ayrıca bölgede Metropolis'in öncü yerleşimlerinden biri olarak tanımlanabilecek Bademgediği Tepesi, yapılan kazıların da yardımıyla bu çağla ilgili çok iyi bilgi veren önemli bir merkezdir. Bugüne kadar beş yapı katı saptanan ve yaklaşık M.Ö. 1300-1190 yılları arasında tarih sahnesindeki varlığı belirlenen yerleşimin Hitit Kaynakları'ndaki ibareler doğrultusunda *Arzawa* Krallığı kentlerinden *Puranda* olduğu zannedilmektedir. Böylece Metropolis yakınında, surlarla çevrili özgür bir kent, ilk kez Geç Tunç Çağı'nda ortaya çıkmaktadır. Bunda en büyük etken, yörenin verimli toprakları ve ticaret yolu üstünde bulunan stratejik konumu olmuştur. Bu özellikler küçük bir yer değişimi ile Metropolis'in bulunduğu tepe üzerinde Demir Çağı'ndan başlayarak devam edecektir. Metropolis Akropolü'nde İon Kolonizasyonu'na ait en eski seramik buluntular, Geç Geometrik Dönem'den başlayıp Arkaik Dönem'e kadar

uzanmaktadır. Böylece Akropol'deki yerleşim sürecinin M.Ö .6. yüzyılın içlerine kadar sürdüğü anlaşılmaktadır.

Metropolis Akropolü'nün yeri, hem savunma güvenliği açısından iyi bir konuma sahip olduğundan hem de verimli bir ova kenarında bulunduğu tercih edilmiş olmalıdır. Ayrıca tarihçilerin söz ettiği Smyrna, Ephesos ve Kolophon gibi 12 İon Kenti'ne yakınlığı ve bu kentlere ulaşım kolaylığı da seçimde rol oynamıştır. Eski yazarların söz ettiği İon yayılımı, yalnızca 12 İon Kenti'yle sınırlı olmamıştır. Bu kentlerin arasında bazı küçük yerleşmeler de kurulmuş, ancak bunlar İonia Birliği içinde statü kazanmamışlar, çevrelerindeki güçlü kentin egemenliğinde kalmışlardır. Bu açıdan bakıldığında, Metropolis ve çevresinin de İon kenti Ephesos'un egemenliği altında kaldığı söylenebilir.

Yukarıda bahsedilen Bademgediği Tepesi'ndeki (*Puranda*) surla çevrili yerleşim de, İon Kolonizasyonu sırasında Geometrik-Arkaik Dönemler arasında varlığını sürdürmüştür. Bunun yanı sıra Arapkahve Höyüğü'nde, Yazıbaşı Höyüğü'nde, Tepeköy'de İ.Ö. 6. yüzyıla ait yerleşimler saptanmıştır. Sineketepe Kutsal Alanı'nda ise, M.Ö. 8.-6. yüzyıllar arasında zengin buluntuların varlığı araştırmalardan anlaşılmaktadır. Sağlık köyünün üstünde yüksek bir tepe üzerinde stratejik bir konumda yer alan Sağlık Üstü Kalesi de, İon Kolonizasyonu sırasında askeri nedenlerle en geç M.Ö.7. yüzyılda yapılmış olmalıdır. Az da olsa yüzeyde kuşlu kâse parçaları gözlenmektedir.

Metropolis çevresi, İon Kolonizasyonu sırasında büyük bir kent niteliğinden yoksun ise de, bazıları surlarla çevrili çok sayıda küçük yerleşim ile kutsal alanı ve bazı askeri kale yapılarını içermektedir.Söz konusu tüm yerleşim ve kaleler kuzeyden güneye uzanan İzmir-Ephesos geçiş bölgesinde yer almaktadırlar ve Küçük

Menderes Ovası'na, Kolophon yöresine ve Karabel Geçiti'ne hakim, stratejik bir konumdadırlar.

Verimli ovaların ve hayvancılığın zengin kıldığı bu bölge, İonlar'ın koloniler kurdukları kıyı kentlerine de yakındır. Özellikle, Ephesos gibi çok önemli bir kıyı kentinin bulunduğu yerde verimli topraklarla kaplı ova alanı sınırlıdır. Bu nedenle Ephesos'un Metropolis ve Tire Ovası gibi verimli topraklara sahip hinterlanda yayılması yaşamsal bir gereksinim olmalıdır. Bu açıdan bakılınca, İonia Birliği'ne bağlı koloni kentleri, yerli halkın tehditlerine karşın, hem güvenliğin sağlanması, hem de ekonomik çıkarları gözetmek kaygısıyla, Metropolis ve çevresi örneğinde olduğu gibi kendilerine bağımlı, bazı küçük yerleşimler kurmuş, kurdurmuş ya da kurulmalarını teşvik etmiş olmalıdırlar.

İonia Kolonizasyonu'ndan, hatta İonia'dan bile çok az söz eden *Homeros'un* değindiği yerlerden biri de, Küçük Menderes (Kaystros) Nehri'nde "Asya Çayırları" diye tanımladığı, yaban kazları, turnalar ve uzun boyunlu kuğuların barındığı, olağanüstü güzelliğe sahip olması gereken bir tür kuş cennetidir. Göçmen kuşlar, *Homeros'un* dizelerinde belirttiğine göre, Küçük Menderes'in denize döküldüğü yerden içere doğru, bu arada olasılıkla Metropolis yöresine doğru uzanmakta ve çayırlıklı bölgelere çağrışarak konup yayılmaktaydılar. Metropolis'de *Plinius'un* da sözünü ettiği *Pegasos Bataklığı* (bugün kurutulmuş olan *Cellât Gölü*) göçmen kuşlar için başka bir çekim merkezi olmalıydı.

Yazılı kaynaklara göre, Atina kralı *Kodros'un* oğulları, Smyrna ile Büyük Menderes arasındaki bölgeyi ele geçirerek kolonize etmişler, Ephesos ve Kolophon gibi İon kentlerini kurmuşlardır. Bu dönemde yine eski yazarlar tarafından *Kar* ve/veya *Leleg* diye tanımlanan yerli halkla ilişkiler her zaman kolay olmamıştır. Üst

üste istiflenmiş kuru duvar tekniğinde yapılmış duvarlara sahip savunma amaçlı dağ kalelerinin, kolonistlerin tehditlerinden korkan yerli halk tarafından sığınmak amacıyla yapılmış olduğu da düşünülebilir.

Bu dönemde İonialılar dışında, *Phryg* ve *Lydia*lılar'ın da bölgede etkin olduğu anlaşılmaktadır. Roma Dönemi'ne ait bir yazıtta, yakındaki *Almura* adlı bir köy yerleşiminden “Phryg köyü” diye söz edilmekte ve bu köy baş tanrı olarak Phryg tanrısı *Men*'i yüceltmektedir.

İonia'nın Miletos'a kadar uzanan bir bölümünü istilâ eden *Kimmerler*'in Metropolis çevresini de ele geçirdiklerini düşünmek gerekir. Kimmer istilâsından sonra, Kral *Gyges* zamanında, bölge Lydia egemenliğine girer (M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısı).

Son Lydia Kralı *Kroisos* M.Ö. 546 yılında Pers Kralı *Kyros*'a yenik düşünce, Anadolu'da Pers egemenliği başlar. Harpagos liman kentlerini ele geçirir. I. Darius zamanında bölgemiz Ephesos'la birlikte İonia Satraplığı'na geçer. Pers kolonistlerin Küçük Menderes Havzası'nda yerleşmiş olabilecekleri, *Hypaipa*'daki (Ödemiş) Pers tanrıçası Artemis Anaitis'in çok seviliyor olmasından anlaşılabilir⁷. Metropolis ve çevresinde, Lydia ve Pers Dönemi'ne ait buluntular arasında, Torbalı yöresinden geldiği söylenen bir altın bilezik, Cook tarafından, Greko-Pers eseri olarak nitelendirilmektedir⁸.

Pers Dönemi'yle ilgili olarak Torbalı-Tepeköy'de 2002'de bulunan define Efes Müzesi'ndedir. Define kapsamında çok sayıda Pers Dönemi sikkesi vardır.

Yunan üslûbunda çok güzel Bronz Oinokhoe de Pers Dönemi'ne ait olup feodal bir beyin tümülüsünde ele geçmiş olmalıdır.

⁷ RE (1927-XIII, 2), s. 2179.

⁸ J.M.Cook, *ArchRep1959-1960*, s. 43

Geç Arkaik Dönem'e ait yerleşimler Akropol'de ve antik adlarını bilmediğimiz *Sinektepe, Ufaktape, Tepeköy* ve *Aslanlarda* yoğunlaşmaktadır. Tümülüsler *Aslanlar, Karakuyu* ve *Çapak* civarında görülmektedir.

Metropolis ve yöresinde Klasik Dönem'e ait veri ve buluntular çok sınırlıdır. Bu dönemde yaşamın yalnızca Akropol'de geçtiğine işaret eden bazı seramik buluntular vardır. Ayrıca, Tiyatro'nun bulunduğu alanda kayaya oyulmuş basit mezarlar içinde Klasik Dönem'e ait mezar hediyeleri bulunmuştur. Bunlar arasında bazı altın kolye parçaları ve seramik buluntular dikkat çekmektedir.

Anadolu'daki Pers egemenliğini M.Ö.334'te sona erdiren Büyük İskender'in kurduğu İmparatorluğun, O'nun ölümünden sonra komutanları arasında paylaşımından sonra Metropolis ve çevresi önce Lysimakhos'un denetimine geçmiştir. Ephesos'u yeniden kuran Lysimakhos, sonraları I. Seleukos'a yenilince, bölge bu kez Seleukoslar'ın egemenliğine altına girmiştir.

Büyük İskender'in generalleri arasındaki taht kavgaları, özellikle stratejik öneme sahip yeni kentlerin kurulmasına neden olmuştur. Seleukoslar, Anadolu'da birçok yeni kent kurulmasına öncülük ettikleri gibi, bazı eski kentlerin yeniden kurulmasını, başka bir deyişle büyük çaplı imarını da sağladılar. Hellenistik Dönem'de başlayan yeni politika beraberinde kapsamlı bir kentleşme olgusunu da getirmiştir. Emekli askerler, asker kökenli yerleşimciler ve şu ya da bu ölçüde Hellenleşmiş yerli halkın katıldığı bir zümre, kent kimliğini belirliyordu. Bu açıdan bakılınca, Metropolis'in de, Seleukoslar zamanında, M.Ö.3. yüzyılın ilk yarısında güçlü bir surla çevrili, akropolü olan, o zamanki anlayışa göre "modern" bir kent olarak kurulduğu düşünülmelidir. Kent, Miletoslu ünlü kent plancısı Hippodamos'un sistemi uyarınca, Akropol olabilecek tepenin eteklerinde birbirini dik kesen düzgün

caddelerin sınırladığı adalara serpiştirilmiş kamu ve sivil yapılarından oluşuyordu. Son kazılar ışığında Metropolis'in de böyle bir kent planına sahip olduğunu sınırlı ölçüde de olsa anlaşılmaktadır. Bu döneme ait sur duvarları özellikle Akropol'de iyi korunmuştur. Tepedeki Akropol'den kenti hem kuzey, hem de güney yönden kuşatan kent duvarlarından ise çok az bir bölüm günümüze kadar ulaşabilmiştir. Öte yandan, kentin Hellenistik Dönem'de yeniden kurulduğu döneme ait buluntular, yine Akropol'de, *Hellenistik Mekân* diye adlandırılan odada ele geçen seramik ve pişmiş toprak heykelciklerden oluşmaktadır. Bu mekânda bulunan en eski kandiller M.Ö. 325-275 yıllarına, üzeri Mykithos mühürlü amphora M.Ö. 275 ve biraz öncesine, Batı Yamacı seramiğinin bir bölümü ile bazı pişmiş toprak heykelcikler de M.Ö. 3. yüzyıla tarihlenmektedir. Böylece Metropolis'in M.Ö. 3. yüzyılın ilk yarısında (yeniden) kurulduğu, son yapılan kazıların yardımıyla kesinlik kazanmaktadır.

Bu dönemde, Küçük Menderes Havzası'nda yalnızca Metropolis güçlü surlarla çevrilmemiş, diğer stratejik noktalar da çok sayıda irili ufaklı kale ve gözetleme kuleleriyle donatılmıştı. Yeni kent kuruluşlarının ayrıca krallar tarafından verilmiş arazileri içinde, *komai* ya da *katoikia* denilen köy tipi yerleşmeleri de vardı.

III. Antiokhos'un Manisa'da (Sipylos Magnesia'sı) Romalılar'a yenik düşmesinin ardından, Ephesos gibi Metropolis'in yönetimi de Apameia Barışı sonrası (M.Ö.188) Pergamon Kralı Eumenes'e verilmiş olmalıdır. Çünkü Ephesos'ta bulunan bir yazıt⁹ göre, Ephesos hinterlandı Kaystros ve Kilboslular'ın bölgeleri, Pergamon Kralı'nın atadığı *strategos* denen bir genel yöneticinin yönetimi altına girmiş olsa gerektir. Pergamon Krallığı'nın yöreyi egemenliği altına alması, özellikle kent planlaması, mimarlık ve heykeltıraşlık alanlarında büyük bir gelişmenin başlangıcı olmuştur.

---

⁹ Repertorium Ephesos Nr. 201

Metropolis, her ne kadar bağımsız bir kent karakterinde değilse de, bu kapsamda Pergamon Krallığı ile ilişkilerini üst düzeyde tutarak, M.Ö. 2. yüzyılda küçük, ama uygarlık düzeyi yüksek bir kent durumuna gelmiştir. Bu düzeyi en iyi sergileyen örnekler, son yıllarda kazılarla ortaya çıkarılan *Stoa, Bouleuterion* gibi mimarî anıtlar ve heykeltıraşlık eserleridir.

1998 yılında *Bouleuterion*'un kuzeyinde bulunan ve H. Engelmann ile B. Dreyer'in Yunanca'dan çevirip yayına hazırladıkları Apollonios şeref yazıtı yalnızca Metropolis'in Hellenistik Dönem'deki (özellikle M.Ö.150-130 yılları arası) tarihine ışık tutmakla kalmamakta, aynı zamanda bölge tarihi için de çok yeni veriler sunmaktadır¹⁰.

Çok iyi eğitim görmüş, ancak hiçbir resmî sıfat taşımayan bir Metropolis yurttaşı olan Apollonios, özellikle komşu kentlerle ortaya çıkan karmaşık arazi anlaşmazlıklarının başarıyla çözülmesine katkıda bulunmuş; Pergamon Krallığı'ndan, gençlerin (*neoi*) beden eğitiminde ihtiyaç duyduğu zeytinyağı için 500 drahmi, hür (doğan) çocukların (*paides*) eğitimi için de 500 drahmi para yardımı alınmasına ön ayak olmuş; kentin önemli bir gelir kaynaklarından Kaystros (Küçük Menderes) Irmağı üstünde, gümrük geçiş bölgesi niteliğindeki limanın kira bedelini ödemeyen müstecirin bu parayı ödemesini sağlamıştır.

Metropolis kentinin Apollonios komutasında, Aristonikos İsyanı'na karşı Romalılar'ın yanında etkin bir biçimde yer alması, "özgür" kent istemini daha belirgin bir biçimde seslendirmelerine yol açmıştır. Yazıtta bununla ilgili önemli vurgulamalar vardır. Daha da önemlisi, Apollonios, Pergamon Krallığı'nı ele geçirmek isteyen isyancı Aristonikos'a karşı Metropolisli gençlerle birlikte savaşmış

---

¹⁰ Dreyer-Engelmann, *Dekrete*, s.1-16.

ve hayatını kaybetmiştir. Yazıtta göre, Metropolis Birliği'ni komuta ettiği anlaşılan Apollonios'un ölümü üzerine toplanan kent meclisi, onun anısına bir anıt yapılmasını ve bunun "*Agora'nın en güzel yerine*" dikilmesini kararlaştırmıştır.

Yazıtta, Apollonios Anıtı'nın yapımıyla ilgili ayrıntılar da yer almaktadır: Apollonios'un ayakta duran bronz heykeli, mermer bir kaide üzerine dikilmelidir. Mermer kaide üzerine şu sözler yazılmalıdır:

Demos [Halk Meclisi], Attalos'un oğlu, Andron'un torunu Apollonios'u çalışkanlığından ve Roma'yla ilgili konularda ve kentine karşı her zaman sadakatle hizmet ettiğinden dolayı şereflendirir.

Ne yazık ki, Apollonios'a ait bu heykel ve kaidesi kazılarda bulunamamıştır. Bronz heykel, parçalanıp metal olarak yeniden kullanılmak üzere eritilmiş olabilir.

Bu yazıt yalnız dönemin tarihi hakkında ayrıntılı bilgi vermekle kalmamış, aynı zamanda henüz keşfedilmemiş *Agora*'nın nerede bulunacağına dair ipuçları da sunmuştur. Daha önce de belirtildiği gibi, Apollonios Şeref Anıtı'nın kent meclisi tarafından, *Agora*'nın en güzel yerine dikilmesi istenmektedir. Burada sözü edilen *Agora*, ticarî *Agora* değil, Bouleuterion yanındaki Devlet *Agora*'sıdır.

Yazıttan anlaşıldığına göre, "özgür" olmayıp Pergamon Krallığı'na bağlı olan kentte *demos* ve *boule* gibi demokratik kurumlar ve bu kurumların aldığı kararların yanı sıra, bunlarla ilgili olarak *Bouleuterion* ve Devlet *Agora*'sı gibi kamu yapılarının varlığı, kentin iç işlerinde belirli bir özerkliğe sahip olduğunu göstermektedir. Anlaşıldığı kadarıyla, kentin bütün gelirleri krallık hazinesine gitmiyordu. Kaystros (Küçük Menderes) Limanı'ndaki gümrük gelirleri örneğinde olduğu gibi, bu ve buna benzer diğer gelirlerin de krallık onayı ile kente bırakıldığı anlaşılmaktadır. İşte bu

“özerklik”, kentin hem demokratik gelişimine, hem de sosyo-ekonomik kalkınmasına büyük katkı sağlamıştır.

Yine bu yazıttan anlaşıldığına göre, kent ve Pergamon Krallığı gençlerin ve çocukların eğitimine de çok büyük bir önem ve destek vermiştir. Kent bütçesinin eğitim giderlerini karşılamakta yetersiz kaldığı ve Apollonios’un girişimleriyle Kral II. Attalos’tan eğitim amacıyla para sağlanması bunu en iyi şekilde ispatlamaktadır.

Antik Çağlar’da *Gymnasion*, bedensel ve düşünsel eğitimin uygulandığı bir kamu yapısıdır. Böyle bir yapının kentte mevcut olduğunu, hem Apollonios yazıtından, hem de başka bazı yazıtlardan öğrenmekteyiz. Yine yazıtlardan, *Gymnasion*’da *paides*, *neoi*, *epheboi* gibi yaş gruplarının temsil edildiği anlaşılmaktadır. Bütün bunlar kentte, çocuk ve gençlerin eğitim ve örgütlenmesine yönelik canlı bir toplumsal yaşamın varlığına işaret eder.

M.Ö.133 yılında Pergamon Krallığı’nın Romalılar’a bırakılmasından sonra patlak veren Aristonikos İsyanı ve bu isyanın M.Ö.129 yılında bastırılmasından sonra Metropolis bağımsızlığına kavuşmuş ve kendi sikkelerini basmaya başlamıştır. Aynı şekilde Küçük Menderes Ovası’nda oturan Kaystroslu ve Kilboslu kırsal topluluklar da, sikkelerinin gösterdiği gibi, bu aşamada “özgür” statüye kavuşmuş olmalıdırlar.

M.Ö.2. yüzyıla genel olarak bakıldığında, büyük bir gelişmenin varlığı hemen hissedilmektedir. Tiyatro, *Stoa*, *Bouleuterion*, *Agora* gibi görkemli anıtlar, çok sayıda heykel, mezar stelleri, pişmiş toprak heykelcikler, seramik örnekleri ve Andron ve Diogenes adlı kent yöneticilerinin adlarını taşıyan sikkeleriyle Metropolis, küçük ama çağdaş Hellenistik Uygarlık’ı en iyi yansıtan kentlerden birisi olmuştur.

Romalı tarihçi Plinius M.Ö. 1. yüzyılda Metropolis'i, Ephesos'un mahkeme bölgesi, yani *conventus* 'u içinde gösterir. Tarihçi Appianos'tan öğrendiğimize göre, Ephesos, Tralleis (Aydın), Hypaipa (Ödemiş) gibi kentlerin yanı sıra Metropolis de M.Ö. 86 yılında Mithridates'in kısa süreli boyunduruğu altına girmiştir (Appianos ed. Viereck/Roos 189). Roma İmparatorluğu'nun kurucusu Augustus ile birlikte bir barış süreci (*Pax Romana*) başlar. İmparator Augustus ile ilgili aşağıdaki bilgi ve belgeler Metropolis'deki kazılarda ortaya çıkarılmıştır.

- Tadilat gören Hellenistik Tiyatro'da ve *Bouleuterion*'da Augustus onuruna dikilmiş yuvarlak sunaklar.

- Augustus'un doğum gününün yeni bir tarihin başlangıcı olmasını karara bağlayan *Gymnasion*'da bulunmuş yazıt.

- Augustus onuruna Metropolis'de düzenlenen ve kentlerarası üne kavuşmuş olan Sebasteia adlı bir *agon* (festival).

Augustus ile başlayan Roma Barışı, kentte yeniden bir canlanmaya yol açmıştır. Tiyatro ve *Bouleuterion* tadilat geçirmiş, yeni sunaklar dikilmiş, her iki kamu yapısının tabanı kaliteli mermer plakalarla kaplanmıştır.

Augustus Dönemi'nde kentte bir *Gymnasion*'un bulunduğunu, dolaylı olarak bir yazıttan öğreniyoruz. Yöneticiliğini *Aleksandra* adlı bir kadının yaptığı *Gymnasion*'a, Metropolis'in *Presbyteroi* denilen yaşlılar derneği üyeleri ziyafet bankları yaptırıp hediye etmişlerdir. Ancak bu yapıya ait Augustus Dönemi özellikleri daha sonraki tadilat sırasında büyük ölçüde kaybolmuştur.

Aristonikos İsyanı'na karşı Romalılar'ın yanında yer alan ve bağımsız bir kent olarak sikke de basmaya başlayan Metropolis, Augustus Dönemi'nde parlak bir dönem yaşamıştır.

Roma kültürü Augustus Dönemi'nden sonra yavaş yavaş Metropolisliler'in yaşamını etkilemeye başlamıştır. Buna bir örnek olarak, üzerinde Yunan ve Roma takvimlerinin karşılaştırılmasını gösteren yazıt parçasını verebiliriz. *Agora* ya da *Stoa*'da halkın kullanması için pano halinde dikilmiş bu takvimde Metropolisliler'in alışık oldukları Yunan ayları ve günleri ile onların karşılıkları olan Roma ayları ve günleri yazılıdır.

İmparator Tiberius'un hükümdarlık döneminde, M.S.17 yılında bütün Batı Anadolu'yu sarsan deprem felâketi, Metropolis'de de kötü bir şekilde hissedilmiş olsa gerektir. *Stoa*, *Bouleuterion*, *Agora*, *Gymnasion* yapıları ve belki de Tiyatro'nun cephesi bu deprem sırasında yıkılmış ya da büyük zarar görmüş olmalıdır. İşte bu depremin yaraları bir türlü sarılamamış ve kent yaşamında İmparator Traianus (M.S.98-117) Dönemi'ne kadar uzun bir duraksama meydana gelmiştir.

Bu bağlamda kentte sikke basımı İmparator Traianus zamanına kadar yaklaşık 60-70 yıl süreyle kesintiye uğramış gözükmektedir. Aynı dönem içinde yazıtların, mimarî yapıların ve küçük buluntuların yok denecek kadar az olması bu kesintiye destekler niteliktedir.

İmparator Traianus'tan sonra sikke basımına, kentteki yapılaşma ve onarım etkinliklerine yeniden başlandığı anlaşılmaktadır. *Gymnasion*-Hamam kompleksi, Tiyatro yakınındaki taban mozaikli Resepsiyon Salonu'nun bulunduğu yapı kompleksi bu süreçte inşa edilmiş olmalıdır.

Bir yazıttan öğrendiğimize göre, Traianus zamanında 15 kilometre uzaklıktaki kaynaklardan su getirmek amacıyla bir *aqueduct* (su yolu) inşa edilmiştir.

Roma İmparatorluğu Dönemi'nde belli bir refah düzeyine yükselen kentte M.S.3. yüzyılda bir gerileme döneminin başladığı görülür. Gotlar'ın M.S.262 yılında

Ephesos'ta, özellikle Artemis Tapınağı'nı ateşe vermeleri, bölgede Augustus'tan itibaren 250 yıldan fazla bir süredir devam eden barışın ardından görülen ilk düşman saldırısıdır. Gotlar'ın Metropolis'e de zarar verip vermediklerini kesin olarak bilmiyoruz. Ancak ortaya çıkan huzursuz ve güvensiz ortamın Metropolis'i de etkilediğini düşünmek gerekir.

M.S. 270'li yıllarda, Got istilâsından yaklaşık 10 yıl sonra, Metropolis'de başka bir tahribata tanık olmaktadır. 191 adet gümüş kaplama sikkeden oluşan bir define, Hamam-*Gymnasion*'da havuzun önünde taban üzerinde bulunmuştur. Anlaşılan, insanlar bir felâket sonucu sağa sola kaçışmış, bu arada defineyi kurtarmak ya da düşünmek için vakitleri ya da fırsatları olmamıştır. Nümizmat K. W. Harl'ın M.S.270'li yıllara tarihlediği bu define enkaz altında kalmış ve örtülmüştür. Daha sonraları Bizanslılar bunun üstüne çiftlik evlerini yapmışlardır. Bu tahribatın nereden kaynaklandığını henüz kesin olarak bilmiyoruz.

M.S. 4. yüzyılda durumun yeniden iyileştiği anlaşılıyor. Metropolis ile Ephesos arasındaki ana yol, mil taşlarından anlaşıldığına göre, II. Gratian-Valentinian (M.S.375-384) zamanında tamir edilmiştir.

Metropolis'deki kazılarda ele geçen sikkelerin büyük çoğunluğunun M.S.5. ve 4. yüzyıllara ait olması, bu yüzyıllarda kentte canlı bir ekonomik yaşamın varlığına işaret eder. Ancak bu döneme ait görkemli ya da anıtsal yapılar yoktur ya da henüz ortaya çıkarılamamıştır. Şimdilik, eski düzenli kent planının bozulduğunu, caddelerin daraldığını, düzensiz bir yerleşim biçiminin ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Belki de nüfusun artması, konutların küçülmesine, boş alanların düzensiz evlerle dolmasına yol açmıştır.

Bu dönemde Tiyatro'nun gerçek işlevi çoktan sona ermiş, sahne binası yakındaki bir cam atölyesinin cüruf, bozuk imalât gibi atıklarının atıldığı bir çöplük haline gelmiştir.

Hierokles'in listesinden öğrendiğimize göre, Metropolis, Bizans Dönemi'nde (M.S.6. yüzyıl) piskoposluk merkezi idi (Hierokles 660, 9). Araplitepe'de Christine M. Thomas tarafından kazılan, daha geç dönemlerde değişikliklere uğramış Bizans Kilisesi, M.S.6. yüzyıldan beri piskoposluk kilisesi olarak kullanılmış olmalıdır.

M.S.7.-8. yüzyıllarda Ephesos'u tehdit eden ve zarara uğratan Arap istilâsının Metropolis'i de etkileyip etkilemediğini ve Anadolu'nun birçok yerinde Araplar'dan korunmak için inşa edilmiş olan kalelerin burada da yapılıp yapılmadığını bilmiyoruz.

Türkler'in Anadolu'da giderek güçlenmeleri Bizanslılar'ın savunma yapılarına önem vermelerini zorunlu kılmıştır. Stratejik konumu bir kez daha gündeme gelen Metropolis'de, Bizans Kalesi, olasılıkla Laskarisler Dönemi'nde (1204-1261) yapılmış ya da büyük çapta onarım görmüştür.

Kazılarda üst tabakalarda çok sayıda ele geçen ve 12.-13. yüzyıllara tarihlenen sarı, yeşilimsi, sarı sırlı Bizans seramikleri Metropolis'de Laskaris'ler Dönemi'nin varlığını kanıtlamaktadır. Ayrıca, Araplitepe Bizans Kilisesi'nde Laskarisler Dönemi'ne denk düşen, Selçuklu hükümdarları I. İzzettin Keykâvus (1210-1219) ve Gıyaseddin Keyhüsrev'e (1236-1246) ait sikkeler de bulunmuştur.

Bizans Dönemi'nde yazılı kayıtlarda, Metropolis'in sırtını dayadığı Galleşion Dağı'nda, büyük imparatorluk manastırlarının varlığından söz edilir. Ancak günümüze kadar bu manastırların hiçbirinin yeri belirlenememiştir. Ephesos ile Metropolis arasında, sütunlar üzerinde kırk bir yıl yaşayan ve 1054 yılında ölen Aziz

Lazarus'un Gallesion Dağı'nda yaşadığı sütunların dikili olduğu yerlere üç manastır yapılmıştır. Kırk altı keşişin bulunduğu bu manastırlara imparatorluğun birçok yerinden hacılar, müritler gelmiştir¹¹.

Gallesion Dağı, büyük manastırların bulunduğu bir yer olarak bilinir. Zengin bir kitaplığı olduğu, hattâ Gallesion'lu keşişlerin kopya ettikleri kutsal kitaplardan bazılarının günümüze ulaştığı bilinmektedir (Halkin, Manuscripts galésiotes, Scriptorum 15 (1961) 221-227).

Bölgenin Aydınoğulları tarafından ele geçirilmesinden sonra keşişler buradan kaçmış, manastırlar yağmalanmıştır.

Bizans Metropolis'i ve Gallesion Dağı'ndaki manastırların tarih sahnesinden silinmesinin ardından, 1304'ten sonra bölgemize Aydınoğulları Beyliği egemen olur. Her ne kadar bu beyliğin mescit, türbe ve hamam gibi tipik yapıları Metropolis'de gözükmeseyse de, kazılar sırasında ele geçen olasılıkla Aydınoğulları Dönemi'ne ait sikkeler burada küçük bir yerleşimin varlığına işaret eder. Aynı zamanda Bizans Kalesi'nin Aydınoğulları Dönemi'nde sınırlı da olsa onarıp kullanılmaya devam ettiğini düşünmek de çok yanlış olmasa gerektir.

Osmanlı kaynaklarında, Torbalı yakınında olması gereken Kızılhisar adlı bir kalenin varlığından söz edilir. Metropolis Kalesi bu tarife uygun görünmektedir. Eski Bizans Kalesi'nin Osmanlılar Dönemi'nde bir süre kullanıldığını, Osmanlılar'ın yörede barışı sağlamalarından sonra dağ yamacındaki bu kale yerleşiminin işlevini tamamlamasıyla terk edildiğini, yerleşimin ovadaki bugünkü Torbalı'nın olduğu yere taşındığını söyleyebiliriz. Kaldı ki, Torbalı adı da Metropolis'in zamanla Türkçeleşmiş söyleniş biçimi olmalıdır.

---

¹¹ C. Foss, *Byzantine Ephesus*, s.128 vd., dipnot 51-52.

B. Bilimsel Araştırma Tarihçesi

Arkeolojik kazıların başlamasından önce yüzeyde kente dair önemli kalıntıların bulunmaması Metropolis'in seyyahlar ve ilk araştırmacılar tarafından gözden kaçmasına veya ihmal edilmesine sebep olmuştur. Şüphesiz bu durumda Ephesos'un yakınlığı dolayısıyla tüm ilginin orada yoğunlaşması önemli bir etkidir. Akropolü çeviren surların bazı bölümleri ile Bizans Kalesi'ne ait surları barındıran harabeler Ephesos'taki kalıntılar yanında dikkat çekmemiş ancak Ephesos araştırmaları ile birlikte kısaca değinilerek geçilmiştir. Kentten ilk söz eden araştırmacılar Spon ve Wheler adlı gezginler de Ephesos yolculukları sırasında gördükleri Bizans duvarlarının Metropolis'e ait olduğunu yazmışlardır¹². C. Texier de Metropolis'den bahsetmiş ve özellikle kentin adının kaynağı ve modern Torbalı ismi bağlantısı üzerinde durmuştur¹³. İlk bilimsel araştırma ise 1860'larda İzmirli araştırmacı A. Fontrier tarafından yapılmıştır¹⁴. Yazdığı makalede, bulduğu yazıtlar ve okuduğu diğer kaynakların yardımıyla Metropolis'in varlığını, çevresindeki ırmak ve göl adlarının Eski Yunanca'larını, sözgelimi Fetrek Çayı'nın *Phrytes Irmağı* olduğunu saptamıştır. Bunun yanı sıra Metropolis'de bazı topografik gözlemlerde bulunmuş, tiyatronun yerini doğru olarak tahmin etmiştir. Fontrier'den sonra kentle ilgili çalışmalarda bir kesinti olmuştur. 1895 yılında Avusturya-Macaristan imparatoru Franz Joseph'in, Viyanalı Profesör O. Benndorf'u Ephesos'ta imparatorluk adına kazılar yapmakla görevlendirmesinden sonra Metropolis, Avusturyalılar'ın uzaktan ilgilendikleri, daha doğrusu arada sırada ziyaret ettikleri bir yer olmuştur. Avusturya Arkeoloji Enstitüsü'nün İzmir'de bir şube açmasının

¹² J. Spon- G. Wheler, *Reisen durch Italien. Griechenland und die Morgenländer* 1713, s. 65.

¹³ C. Texier, *Asie Mineure. Description Geographique, Historique et Archeologique*, 1862, s. 359.

¹⁴ Fontrier, s.69.

ardından, Enstitü'nün üyelerinden J. Keil, I. Dünya Savaşı başlayıncaya kadar İzmir Bölgesi'nde ayrıntılı incelemeler yaparak dönemin gözde araştırma konusu olan yazıtları toplamaya çalışmıştır. Bu arada Metropolis'i de ziyaret etmiş, bulunduğu yazıtları ve gördüğü kadarıyla kent kalıntılarını küçük bir monografi halinde sunmuştur¹⁵.

I. Dünya Savaşı patlak üzereyken merkezi kapatma talimatı alan Keil, Enstitü kitaplığını Atina'ya götürüp ülkesine geri dönünce, Metropolis bir kez daha unutulmuştur. Keil'dan sonra hemen hemen hiç kimse kentle ilgilenmemiştir. Köylülerin zaman zaman çift sürerken ele geçirdikleri ya da rastlantı sonucu elde edilen heykeller ve diğer güzel buluntular Müze'ye kaldırılmış, buluntu yeri olarak da çoğu kez Metropolis yerine Torbalı adı yazılmıştır. Nitekim Metropolis'de rastlantıyla bulunan *Genç Kızlar Grubu*'nun buluntu yeri, E. Akurgal'ın kitabında¹⁶ da Torbalı olarak geçmiş ve daha sonra Linfert tarafından detaylıca ele alınan heykel literatüre *Torbalı Grubu* adıyla sağlam şekilde yerleştirilmiştir¹⁷. Smyrna'da (Eski İzmir) kazılara katılan ünlü İngiliz arkeolog J.M.Cook, 1950'li yıllarda bir günlüğüne Metropolis'e uğramış ve izlenimlerini bir-iki satırla yazmakla yetinmiştir¹⁸. Bu tarihten sonra Metropolis'i ele alan tekrar Avusturyalılar olmuştur. Ephesos'taki Avusturya kazılarının başkanı H. Vetters, o yıllarda Efes Müzesi'nde asistan olarak

---

¹⁵ Keil-Premmerstein III, s.101vd.

¹⁶ E. Akurgal, *Griechische und Römische Kunst in der Türkei*, München 1987, s.116, Lev.187.

¹⁷ Linfert, *Kunstzentren*, s.52-57, Lev.15, Nr.76-81.

¹⁸ J. M. Cook, *ArchRep*, 1959/60, s.43.

görev yapan R. Meriç'e 1971 yılında doktora konusu olarak Metropolis'de çalışmayı önermiş ve bu teklif kentteki uzun soluklu araştırmaların ilk adımını oluşturmuştur¹⁹.

Metropolis'de Torbalı Belediyesi'nin desteğinde ve R. Meriç başkanlığında gerçekleştirilen ilk kazılar (1989-1991), sınırlı bölgelerde yapılabilmekle birlikte, olumlu sonuçları müjdelemiştir. Ancak Philip Morris-Sabancı sponsorluğunda onbir yıl süren kazılarla (1992-2003), daha geniş alanları daha sistematik bir biçimde araştırma olanağı bulunmuştur²⁰. Bu kazılar sonucunda görkemli bir Tiyatro, *Stoa*, *Bouleuterion* ve Roma Hamamı ortaya çıkmıştır. Yamaçta, Ephesos'takine benzer iç avlulu evler ilk işaretlerini vermeye başlamıştır. Hellenistik yapılar, yazıtlar ve heykellerin birbiri ardı sıra keşfedilmesiyle, Metropolis'de Hellenistik Uygarlık'ın varlığı saptanmıştır. Siyasal açıdan Hellenistik Pergamon (Bergama) Krallığı'nın himayesinde olan Metropolis'de, diğer çağdaş kentler Ephesos, Priene, Pergamon, Menderes Magnesia'sı gibi görkemli ama küçük bir kentin varlığı ortaya konulmuştur.

---

¹⁹ 1976 yılında tamamlanan doktora araştırması (R.Meriç, *Metropolis, eine feldarchäologische landaufnahme*, Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der Universität Wien, 1976), 1982'de yayımlanmıştır bkz. Metropolis'.

²⁰ Kazıların aşama kaydetmesi ile şehrin kalıntıları ve sanat eserlerine yönelik araştırmalar artmış bu doğrultuda iki doktora tezi hazırlanmıştır bkz. B. Gürler, *Metropolis Hellenistik Seramiği*, Ege Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi 1994; A. Ersoy, *Metropolis Stoa'sı*, Ege Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi 1998.

II. ARKEOLOJİK KONTEKST

Grafik I, II; Plan I, II, III

Kazılar, Epigrafik ve Arkeolojik Belgeler

Kentin heykeltıraşlık eserlerinin büyük bölümü ne yazık ki parçalar halinde bulunmuştur. Eserlerin çoğu doğal afetlerden, özellikle de depremlerden²¹ zarar görmüş durumdadır. Bunun yanında Geç Antik Devir’de ikinci kez yapı taşı olarak kullanılmaları (bkz. *Kat. Nr. 29-30*), orjinal formlarının tamamen değiştirilmesine sebep olmuştur. Ayrıca bazı heykeller olasılıkla yakılarak kireç elde etmek amacıyla küçük parçalara ayrılmışlardır (*Kat. Nr. 20*). İyi şartlarda korunan eserler arasında ise in-situ durumda bulunan az sayıda örnek vardır (*Kat. Nr. 234, 237, 238, 239*) Diğerleri adeta atılmış veya yuvarlanmışçasına biçimsiz pozisyonlarda tespit edilmiştir. Şehrin yamaçta kurulu olmasının bu durumda etkisi büyüktür.

A. Kent Merkezi; *Bouleuterion, Devlet Agorası, Stoa, Hamam-Gymnasion Kompleksi, Dükkanlar.*

Kentin sivil merkezi olarak tanımlanabilecek bölge araştırma kapsamında yer alan heykellerin %77’lik (*bkz. Graf.1*) kısmını barındırmaktadır. Resmi ve sivil yapıların oluşturduğu bu alanda heykellerin yoğunluk göstermesi, eserlerin buradaki binalarda sergilendiklerini kanıtlamaktadır. Bouleuterion ve Devlet Agorası’nın kurulu olduğu yamaç altında Stoa’nın taşındığı teras bulunmaktadır. Stoa’nın alt terasında ise Hamam-Gymnasion kompleksi yer alır. Yaklaşık 30x50 m.lik bir insulayı kaplayan kompleksin sınırları içinde güneybatı köşeye ve bir alt terasa latrina yerleştirilmiştir. Aynı terasta bu insulanın doğu kenarı boyunca akropole doğru çıkan dar sokağın diğer tarafında dükkanlar olarak adlandırılan mekanlar bulunmaktadır.

²¹ Kentte büyük yıkıma sebep olan en önemli deprem M.S. 17 yılında imparator Tiberius zamanında olmuştur. *Metropolis*⁴, s.66.

Kentin merkezi konumundaki bu yapı kalabalığı içinde heykeltıraşlık eserleri bakımından en önemli yeri şüphesiz Bouleuterion almaktadır. Bina, 1998 yılında Stoa'nın güney yan duvarı boyunca yukarıya tırmanan ve "akropol yokuşu" olarak adlandırılan yolun kazısı sırasında alt bölümleri çok iyi korunmuş şekilde ortaya çıkarılmıştır. Ortasından geçen Bizans duvarının altında kalan Bouleuterion kare planlıdır. Dış duvarları bosajlı bloklardan yapılmıştır. Dairesel oturma sıraları ovaya bakan yamaca yerleştirilmiştir. Yapıya Stoa ile Bouleuterion arasındaki sokağa bakan iki kemerli kapıdan girilmektedir. Bu noktadaki sokak cephesi Dor Düzeni'ndedir. Çift yüzlü dor sütunları, metop triglif frizi ve üçgen alınlık taşımaktadır. Ortada dor sütunlarının arasına yerleştirilen pencereler ile bina aydınlatılmaktadır. Dairesel oturma sıralarının arasındaki merdivenlerin yanısıra, girişe göre yanlardaki dış duvarlar boyunca yükselen iki merdivenle üst platforma çıkılmaktadır. Mermer kaplama orkestra zemininde devrilmiş durumda bir dikdörtgen sunak (*Kat.Nr.234*) ve iki silindir gövdeli (*Kat.Nr.235, 236*) sunak bulunmuştur. Altarların kaideleri insitu biçimde orkestrada durmaktadır. Taban üzerinde çok sayıda, kiremit ve değişik boylarda metal çiviler bulunmuştur. Bu verilere göre Bouleuterionun bazı bölümlerinin muhtemelen Erken Roma Devri'nde tadilat sırasında tuğlalarla örüldüğü, çok sayıdaki çivi ve kiremit parçasından ise binanın ahşap iskeletli, kiremitli bir çatıyla örtülü olduğu ileri sürülmektedir²². Kazı sırasında K+3 karesi merkez olmak üzere bu nokta ve yakınında çok sayıda giyimli heykel bulunmuştur. Taban üstünde yapının orijinal dikdörtgen sunağına dayanmış vaziyette başı örtülü bayan başı (*Kat.Nr.51*) tespit edilmiştir. Yine taban üstünde 2

²² R. Meriç Et.al., *KST 21-2*, s.229. Ayrıca kentin Hellenistik seramikleri üzerine yapılan bir doktora araştırmasında Stoa buluntuları üzerinde durulmuş ve buluntular yardımıyla yapının M.Ö. 3. yy.in ilk yarısında inşa edildiği saptanmıştır.

*nr.*lı pudicitia tipinde bayan gövdesi ve bir zirhli torso (*Kat.Nr. 46*) bulunmuştur. Bu heykeller dışında, kazı sırasında daha üst kotlarda dört Hymationlu erkek gövdesi (*Kat.Nr.22, 23, 24, 25*) günışığına çıkarılmıştır. Ayrıca iki gövde halen Bizans suru içinde durmaktadır. Ayrıca kazılarda bulunan ve Bouleuterion heykellerine ait olduğu düşünülen yüzlerce sayıda elbise, gövde parçası, el ve ayaklar arasında torsolara uyanlar tespit edilmiş ve birleştirilmiştir. Metropolis Bouleuterionu'nun Stoa ile birlikte büyük bir yapı programının parçası olarak Pergamon Krallığı zamanında, M.Ö.3. yy. dolaylarında yapılmış olduğu zannedilmektedir²³.

Yapının tabanı üzerinde Roma ve özgün Hellenistik sunağın birlikte bulunduğu düşünülürse binanın uzun yıllar birkaç evre geçirerek kullanıldığını söylemek mümkün olabilir. Dolayısıyla heykelleri kontekse bağlı kalarak tarihlemek güçtür. Karışık durumda ele geçen küçük arkeolojik buluntular da buna imkan vermemektedir. Zira Hellenistik Devir'de yapılan bir heykelin Roma Çağı'nda da yapıda sergileniyor olması oldukça mantıklıdır. Daha geç devirde yontulan eserlerin ise bir kısmının yapıda yer aldığı bir kısmının Devlet Agorası'nda bulunduğu düşünülmektedir.

Bouleuterion, Priene ve Miletos'ta²⁴ olduğu gibi Hellenistik gelenekle küçük yapılmıştır. Bu örneklerde bina içinde heykel bulunmaması yapıların küçük olması

---

²³ ibid, s.229.

²⁴ F. Krischen, *Antike Rathäuser*, Studien zur Bauforschung Heft. 4, Berlin: Gebr.Mann, 1941, s.7vd, Taf.1-20; V. Kockel, "Bouleuteria. Architektonische Form und urbanistischer Kontext", *M.Wörrle-P.Zanker (Hrsg.)* içinde, s.29-40.

ve heykel için açılacak nişlere yer olmaması ile açıklanmaktadır²⁵. Boyut bakımından bu yapılara yakın olan Metropolis Bouleuterionu'nda bulunan heykellerin de bu sebeple tamamının yapı içinde sergilendikleri düşünülmemektedir. Bununla beraber Hymationlu heykellerin meclis üyelerini temsil ettiği ve binanın yanındaki Devlet agorasında yer aldıkları kuvvetli ihtimaldir. Olasılıkla Geç Antik Devir'de Bouleuterion ve yakınında yer alan tüm heykeller sur inşaatında kullanılmak üzere binada toplanmıştır.

Metropolis Bouleuterionu'nun şehir içindeki konumu Nysa Bouleuterionu ile oldukça yakındır. Orada da yapı şehir merkezinde agora ve gymnasiun yakınına inşa edilmiştir (M.S.138-161). McDonald Nysa'da bulunan çok sayıda yazıttan kentte *gerusianın* (yaşlılar meclisi) varlığının kesin olduğunu ve bundan ötürü binanın Grek literatüründe de geçen şekliyle *Gerontikon* olarak adlandırılması gerektiğini iddia etmiş ve araştırmasında Nysa'daki yapıyı böyle sınıflandırmıştır²⁶. Metropolis'de bulunan 62 nr.lı heykel kaidesinde geçen “*yaşlılar meclisi*” ifadesine göre kentte

---

²⁵ Odeon'larda ise durum farklıdır. Politik faaliyetlerden çok sanatsal aktivitelerin gerçekleştirildiği bu yapılarda belki de işlevlerinden ötürü iç mekanı zenginleştirmek için heykeller kullanılmıştır. Kos Odeion'unda Metropolis'tekine benzer biçimde yapıda çok sayıda giyimli heykel bulunmuştur. Ancak bu eserlerin yapıya ait oldukları ileri sürülmektedir. Daha geç tarihli Aphrodisias Odeionu'nda da benzer durum vardır. R. Meinel, *Das Odeion: Untersuchungen an überdachten antiken Theatergebäuden*, Frankfurt am Main: Lang, 1980, s.239 Abb.97-99, s.117 Abb.32-34; Yapılarda bulunan heykellerin detaylı tanımları için bkz. KP, *Kos*; C.H. Hallett, “A Group of Portrait Statues from the Civic Center of Aphrodisias”, *AJA* 102 (1998), s.59vd.

²⁶ W.A.McDonald, *The political meeting places of the Greeks*, Baltimore: The Johns Hopkins Press, 1943, s.219-224.

daha erken bir tarihte (M.Ö. 3.-2.yy) bu tür bir oluşum bulunmaktaydı²⁷. Ayrıca Kent Gymnasionu'nun yaşlılar için hizmet verdiği bilinmektedir²⁸. Zira Bouleuterion ve Agora'da geçirilen yoğun brokratik görüşmelerden sonra veya önce meclis üyelerinin rahatlamak için gidebilecekleri mekanın fazla uzakta olması beklenemez. Metropolis'de birbirine yakın inşa edilmiş Bouleuterion-Agora-Stoa ve Hamam-Gymnasion kentteki bu bağlantıyı net şekilde ortaya koymakta ve heykellerin neden kentin bu bölgesinde yoğunluk gösterdiği sorusunu aydınlatmaktadır.

Bizans Kulesi'nin kuzeydoğu köşesinde yer alan büyük kulenin yanında, kaçak kazılarla ortaya çıkarılmış büyük blok taşların görülmesi üzerine 1990 yılında yapının kuzey bölümünde başlatılan temizlik çalışmaları olumlu sonuç vermiştir. Aynı yıl, daha önce Meriç tarafından belirlenen²⁹ Stoa'da, Bizans Kulesi'nin arka duvar temeli olarak kullanıldığı ve kuzeye ilerleyerek köşe yapısı sınırlandığı tespit edilmiştir. Stoa duvarı düzgün dikdörtgen taş bloklardan yapılmıştır. Dolgu malzemesi olarak kaba bloklar kullanılmıştır³⁰. Kazılar sırasında ele geçirilen bir sütun tamburu üzerinde ithaf yazıtı bulunmaktadır ve yazıttan anlaşıldığına göre, her sütun Metropolisli bir yurttaş tarafından yaptırılıp halka armağan edilmiştir³¹.

²⁷ Ayrıca Gymnasionda bulunan bir stel bu konuya kesin açıklık getirmektedir. Erken Roma Devri'nde *Alexandra Myrton* isimli bir kadının gymnasion yöneticisi olduğu sırada dikilmiş bu stelde, gymnasiona *triklinium* (üç kenarında masalar bulunan ziyafet sofrası) bağışlayan Kent İhtiyarlar Meclisi (*presbyteroi*) üyelerinin isim listesi yer almaktadır. Meriç'in kazı raporunda Prof. Dr. H. Engelmann'ın yukarıdaki değerlendirmesi bulunmaktadır. R. Meriç, *KST XX-II*, s.338.

²⁸ Strabon Nysa'daki iki Gymnasiondan birinin de Metropolis'de olduğu gibi yaşlılar tarafından kullanıldığını belirtmektedir. Strabon XIV, 1, 43 (C 649).

²⁹ Metropolis¹, s.31vd.

³⁰ Binaının ayrıntılı tanımı ve teknik özellikleri için bkz. A. Ersoy, *Metropolis Stoa'sı*, Ege Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 1998.

³¹ R. Meriç, *KST XIII-I*, s.238.

Kuzey Stoa çalışmalarında -1.40m. seviyede duvar kenarında küme halinde bronz heykel parçaları (*Kat.Nr. 90-126*) bulunmuştur. Ayrıca bu kesimde Bizans Kulesi'nde temel taşı olarak kullanılmış, Geç Hellenistik Dönem'e ait giyimli bir erkek heykeli (*Kat.Nr. 21*) ele geçmiştir. Metropolis antik kentindeki teras yerleşimine iyi bir örnek teşkil eden Stoa yapısının kazıları 1996 yılında tamamlanmıştır. Bizans kulesi yanındaki kuzey bölümde tabana inilmiştir. Taban üzerinde Hellenistik Çağ'a ait küçük buluntuların çokluğu binanın bu çağda yapıldığını kanıtlamaktadır³². Ancak bu buluntular binaya ait az sayıdaki heykeltıraşlık eseri için fazla aydınlatıcı değildir. Binanın güney kesimindeki kazılarda ele geçirilen mermer heykel parçalarının ise büyük bölümünün üst terastaki Bouleuterion ve Devlet Agora'sından sürüklendiği düşünülmektedir. Roma Dönemi'nde alt terasta inşa edilen hamam ve kökeni Hellenistik Devir'e uzanan Gymnasion yapıları nedeniyle stoda bazı yapısal değişikliklere gidilmiştir. Güney bölümdeki taban oyularak altına tonozlu dükkanlar yapılmıştır³³. Bahsedilen Hamam yapısına ait mekanlar ilk kez 1996 yılında XIX-XX numaralı karelerde ortaya çıkarılmaya başlamıştır. Bu mekanlardan kuzeyde olanı *hypokaust* sistemine sahip *caldariumdur*. Taban seviyesinde ele geçen çok sayıda *tubuli* ve mermer döşeme parçaları bunu kanıtlamaktadır. Caldariumdan güney taraftaki bölüme geçiş nişli bir kapıyla sağlanmaktadır. Bu kapıya ait mermer lento ve söveler zemin seviyesinde yıkılmış olarak bulunmuştur. Caldarium kazısı sırasında 5 nolu karede -7.67 m. seviyede *54 nr.li* erkek başı bulunmuştur. Eserin neredeyse caldariumun çatısı seviyesindeki dolguda tespit edilmesi üst terasa ait olduğunu göstermektedir³⁴.

³² R. Meriç, *KST XIV-II*, s.367.

³³ R. Meriç, *KST XX-II*, s.337.

³⁴ R. Meriç, *KST XIX-II*, s.335.

Stoa terası altında keşfedilen hamam yapısı, yamaçta bulunan kentin teraslar halinde planlandığını göstermektedir. 1997 yılında büyük kısmı açılan Roma Hamamı'nın caldariumu güneyinde 10.30x8.60m. ölçülerine sahip dikdörtgen planlı büyük bir mekan kazı sonunda ortaya çıkarılmıştır. Bu mekan güneyde dar bir kapıyla *frigidariuma* ve üç kanatlı geniş bir kapıyla da mermer döşemeli hamam girişine açılmaktadır. Frigidarium, bünyesinde *natatio*'yu (havuz) da barındıran 4.25x3.80 m. boyutlarında bir mekandır. Natatio önünde iki heykel kaidesi (*Kat.Nr. 62*) ve hamamın güneyine bitişik *gymnasiona* ait yapı blokları bulunmuştur. Silindirik gövdeli kaidelerin başlıkları yan yana koyulmuş vaziyette tespit edilmiştir. Olasılıkla başka amaçla (masa?) kullanılmak üzere düzenlenen parçaların gövde ve kaidelerine ait bir iz yoktur. *62 nr.lı* kaide ile havuz arasındaki mermer döşeme üzerinde çoğunluğu imparator *Gallienus* (M.S.253-268) ve karısı *Salonina*'ya ait 191 adet gümüş kaplama sikke bulunmuştur³⁵.

1997 yılında başlayan *Gymnasion* çalışmaları 1998'de hız kazanmıştır. *Gymnasiona* ait XIV, XV ve XVI numaralı plankarelerde ortaya çıkarılan mekanlara kuzeyden güneye doğru GymA, GymB ve GymC isimleri verilmiştir³⁶. GymA mekanında -11.20 m. seviyede *12 nr.lı* oturan bayan heykeli parçası bulunmuştur. GymB mekanında ise -11.20m. seviyede odayı çevreleyen mermer kline üzerine yatırılmış şekilde *Hygeia* heykeli (*Kat. Nr.70*) ve bir tanrıçaya ait olduğu düşünülen sağ kol (*Kat.Nr. 86*) tespit edilmiştir. Ayrıca L6 karesinde *Gymnasion*'un alt terasına ait bir odanın üst kotlarında *Asklepios* heykeli (*Kat.Nr.69*) bulunmuştur. Eserin *Gymnasion*'dan sürüklendiği düşünülmektedir. Yine alt terasta, sarnıç olarak adlandırılan mekanda 34 numaralı karede küçük bir dikdörtgen altar ele

³⁵ R. Meriç, *KST XX-II*, s.337.

³⁶ R. Meriç Et al., *KST 21-2*, s.228.

geçirilmiştir³⁷. Bu eser, üzerindeki yazıta göre Asklepios ve Hygeia'ya adanmış olmasından ötürü son derece önemlidir. Zira Gymnasion'da Asklepios kültü ile ilgili etkinliklerin gerçekleştirildiğini göstermektedir. Nitekim kazılar sırasında 7, 11, 16 ve XVII numaralı karelerde dört votiv steli bulunmuştur (*Kat.Nr.219, 220, 221, 222*).

Hamam-Gymnasion kompleksinin içinde bulunduğu insulanın güneydoğu köşesinde bir alt terasa yerleştirilen Latrina 5.75x11.50 m. ölçülerindedir. Yaklaşık 25 kişi kapasiteli bu küçük yapının kazısı sırasında bulunan 56 nr.lı erkek başı ve 26 nr.lı Hymationlu gövde parçası kaydadeğer buluntulardır. Üst kotlarda bulunan eserler suphesiz bu noktaya sürüklenerek gelmişlerdir. Son yıllarda çalışmaların yoğunlaştırıldığı, dükkanlar olarak adlandırılan kesim hamam-gymnasion kompleksi güneyindeki insulada yer almaktadır. Arada, akropole yönelen dar bir sokakla ayrılan bu kesimdeki mekanlardan birinde anakaya dibinde daha önce Stoda bulunan toplu bronz parçalarla aynı karakterde ve yaklaşık aynı miktarda başka bir buluntu grubu tespit edilmiştir. İki grupta yer alan parçalar arasında aynı heykele ait olduğu düşünülen kırıklar bulunmaktadır (*Kat.90-126*).

B. Tiyatro

Yapı ilk kez 1878 yılında İzmirli araştırmacı A. Fonrier tarafından İonia'da gerçekleştirilen araştırmanın³⁸ sonuçları arasında tanıtılmıştır. Meriç doktora araştırmasında yapıya değinmiş³⁹ ancak yeterli veri olmadığından fazla ayrıntılı inceleme imkanı bulamamıştır. 1990 yılında ise binadaki ilk arkeolojik incelemeler başlamıştır. 1990-91 yılında tiyatronun ortasından dikey olarak geçen bant şeklinde

³⁷Metropolis⁴,s.72.(Αυλος Γράνιος / Βασσοω Ασκληπιω / και Υγια Θεοις / ανεθηκεν– Aulos Granios Bassos, (bunu) tanrı Asklepios ve Hygia'ya adadı).

³⁸ Fonrier, s.68-69.

³⁹ Metropolis⁴, s.31.

açılan sondaj sonucunda sahne binası, proscenion, orkestra tabanı ve caveanın bazı bölümleri ortaya çıkarılmıştır⁴⁰. Özellikle alt katı çok iyi korunan tiyatronun caveasında, ilk oturma sırası önünde üçü düz biri figürlü (*Kat.Nr. 242*) olmak üzere dört prohedria in-situ olarak tespit edilmiştir⁴¹. İlk yıl sonunda elde edilen çok önemli mimari bulgular yanında kayda değer bir heykeltıraşlık eseri yoktur. 1992 yılında çalışmalar E2, E3, F2, F3 plankarelerinde cavea üzerine denk gelen kesimde yoğunlaştırılmıştır. Burada orta kerkides en alt oturma sırası önünde in-situ durumda üç sunak bulunmuştur (*Kat.Nr. 237, 238, 239*). Sunakların güneyinde daha önce bulunan düz soylu koltuğunun simetriğinde başka bir düz mermer koltuk daha ele geçirilmiştir⁴². 1993 yılında yapının doğu kesiminde sürdürülen kazılar sonucunda bu bölüme ait caveanın nispeten tahrip olduğu anlaşılmıştır. Buna karşın orkestra tabanı ve ilk oturma sıraları iyi korunmuş şekilde açığa çıkarılmıştır. Ayrıca doğu taraf ikinci kerkides önünde üçüncü düz soylu koltuğu in-situ olarak bulunmuştur. F5 karesinde ise *82 nr.lı* Herme başı, mimariden kopuk şekilde muhtemelen şehrin üst kesiminden yuvarlanarak gelmiş olarak ters durumda bulunmuştur. 1994 yılı çalışmalarında caveanın doğu bölümü ile sahne binası önünde ve arka kısmındaki odalarda yoğunlaşmıştır⁴³. Burada, sahne binasında kullanılması mutemel kabartmalı bloklar veya skenenin görsel zenginliğini artıracak olası heykeller üzerine olan beklentiler sonuçsuz kalmıştır. Zira 1994 yılı kazılarında herhangi bir heykeltıraşlık eseri bulunamamıştır. 1995 yılı tiyatro çalışmaları cavea, batı paradosu, orkestra ve sahne binasında yürütülmüştür. Batı tarafında caveanın alt

---

⁴⁰ R. Meriç, *KST XIV-II*, s.365.

⁴¹ ibid, s.367.

⁴² R. Meriç, *KST XV-II*, s.420.

⁴³ R. Meriç-A. Ersoy, *KST XVII-II*, s.38.

bölümüne ait oturma sıralarının açığa çıkarılması devam etmiştir. Genellikle iyi korunmayan oturma sıralarına karşın merdivenlerin oldukça sağlam oluşu dikkat çekicidir. Bazı oturma sıralarına ait kaplama blokları depremin ve erozyonun etkisiyle birbirinin üstüne kayarak yığılmıştır. Batı paradosuna yakın yerlerdeki oturma sıraları nispeten daha iyi korunmuştur. Aynı yıl tiyatronun batı tarafında ikinci kerkides ilk oturma sırasına dayanmış durumda dördüncü ve en önemli prohedria (*Kat.Nr.242*) bulunmuştur. Hellenistik Çağ'a ait koltuğun Roma Dönemi'nde henüz bilinmeyen özgün yerinden kaldırılarak en alt oturma sırası önüne yerleştirildiği anlaşılmaktadır⁴⁴. 1999 yılına kadar düşük tempolu kazılar şeklinde sahne binası ve çevresinde sürdürülen kazılarda önemli bir heykeltıraşlık buluntusu yoktur. 2000'de binada başlatılan restorasyon programı çerçevesinde, anakaya blokaj temizliği amacıyla ufak kazılar yapılmış ve bunlarda da plastik malzemeye rastlanmamıştır.

İçerdiği kaliteli mimari işçilik, zengin bezemeli prohedrialar, sunaklar ve farklı üsluplar içeren ustalıklı yontulmuş oturma sıraları kenarlarındaki aslan ayakları ile yapının bir sanat şaheseri olduğu açıktır. Hellenistik kökenli bina Roma Çağı'nda da kullanılmaya devam etmiş ve başta sahne binası olmak üzere orkestra ve caveanın bazı kesimlerinde yeni düzenlemelere gidilmiştir. Ancak sanatsal açıdan böylesine yüksek düzeyde işçilikle yapılan binada önemli bir bağımsız heykeltıraşlık eseri bulunamaması şaşırtıcıdır. Roma Çağı'nda yeri değiştirilen griphonlu koltuk ve binaya ilave edilen üç altar bu konu hakkında ipucu vermektedir. Zira koltuktaki ve aslan ayaklarındaki ustalıklı heykel işçiliğine dayanarak erken yapının bağımsız heykellerle zenginleştirildiği düşünülmektedir. Roma Çağı'nda olasılıkla, heykeller

---

⁴⁴ R.Meriç-A. Ersoy, *KST XVIII-II*, s.153.

koltuk gibi işlevsel olmadıklarından yakın binalara taşınmışlardır. Geç Antik Dönem’de buradaki eserlerin ikinci kullanım için tahrip edilmiş olmaları da söz konusu olabilir. Bu görüşlerin bir dayanağı olmamasına karşın kentte kazıların başlangıcından önce tiyatro yakınında bulunan *1 nr.lı* Genç kızlar grubu bu konuda iyimser kalmamıza sebep olmaktadır. Son derece sağlam olmalarının yanısıra iki figürden oluşan grubun ağırlığı düşünüldüğünde eserin buluntu noktasına sürüklenerek gelmiş olması ihtimali zayıftır. Bu sebeple tiyatroya veya tiyatro ile ilişkili bir yapıya ait olduğu zannedilmektedir.

C. Akropol

Heykeltıraşlık buluntularının elde edildiği son sektör Metropolis akropolüdür. Kentin kurulu olduğu yamacın tepesi adeta kesilerek düzleştirilmiş ve Hellenistik duvarla çevrilmiştir⁴⁵. Kanımızca form bakımından Pergamon’da⁴⁶ olduğu gibi Anakentin (Atina⁴⁷) minyatür bir modeli yaratılmaya çalışılmıştır. Surlarla çevrili alan kuzeyden güneye doğru daralmaktadır. Tiyatronun konumu da Atina’daki ile son derece yakındır. Ana giriş, doğu tarafındaki kapıdan sağlanmaktadır. Hellenistik surun aynı zamanda kutsal alanı çeviren temenos işlevi vardır⁴⁸. Zira akropolde

⁴⁵ Akropol ve sur duvarı ile ilgili detaylı tanımlamalar ve çizimler için bkz. *Metropolis’*, s.24vd.

⁴⁶ W. Radt, “Recent Research in and about Pergamon: A Survey (ca.1987-1997)”, *H. Koester (ed.) içinde*, s.5vd, Map.2.

⁴⁷ J.M. Hurwit, *The Athenian Acropolis; History, Mythology, and Archaeology from the Neolithic Era to the Present*, Cambridge: U.Press, 1999, s.7.

⁴⁸ Bu konuda Knibbe, yazıtlarda akropol ve surlar için “ἱερός τοπος” ibarelerinin bulunduğunu söylemektedir. Knibbe, *Götter*, s.16.

bulunan yazıtlı sütun tamburları⁴⁹ ve sikkeler⁵⁰ burada kentin tanrısı Ares'e⁵¹ adanmış bir tapınak olduğunu göstermektedir. Bu nedenlerden ötürü 1992 yılında yukarıda bahsedilen Ares Tapınağı'nı bulmaya yönelik sondaj çalışmaları başlatılmıştır. İlk çalışma alanı 92-1 sondajında Bizans mekanlarının alt seviyesinde anakayaya rastlandığından çalışma sona erdirilmiştir. 5x5 m.lik 92-2 sondajı ise akropol stratigrafisi için olumlu sonuçlar vermiştir. En üst seviyedeki taş dolgudan sonra -1.60m. derinlikte bir yangın tabakasına rastlanmıştır. Bu tabaka ile birlikte Bizans ve Roma Devri seramik, yerini Hellenistik seramiğe bırakmıştır. Aynı tabakada -2.30 m. seviyede 72 nr.lı Hekate başı bulunmuştur. Anakayaya kadar Hellenistik seramik parçalarıyla devam eden tabaka bu noktada sona ermiştir⁵². 1993-96 yıllarında akropolün güneybatı kesiminde sur boyunca sürdürülen kazı çalışmaları kentin kronolojisi için önemli sonuçlar vermesine karşın açılan bölümlerde yüksek seviyelerde anakaya saptanmış ve herhangi bir heykeltıraşlık eseri bulunmamıştır. 1997'de aynı bölgede çalışmalar devam etmiştir. Burada geç dönemlerde kapatılan Hellenistik sur kapısı açılmış, kapının kuzey kanadında, devşirme olarak kullanılmış Eros'lu friz bloğu (*Kat.Nr. 246*) tespit edilmiştir⁵³. Akropoldeki bir yapıya ait olduğu düşünülen blok yakın çevrede yüzey buluntusu olarak saptanan iki parça (*Kat.Nr. 247, 248*) ile aynı karakterdedir. Boyut bakımından yazıtlı sütunlara uyan parçalar olasılıkla tapınakla ilişkili bir yapıya

⁴⁹ Keil-Premmerstein III, s.104; Meriç, *RepEphesos*, s.248-250, Nr.3417; R. Meriç Et al., *KST 23-I*, s.87, Res.1.

⁵⁰ Metropolis'e ait bronz Gallienus sikkesinde Ares, cephedeki dört sütun tarafından taşınan kemerli üçgen çatılı (Kırık Suriye) tapınağı içinde miğfer, kargı ve kalkanı ile betimlenmiştir. P. Bruneau, *LIMC II-1*, s.480, Nr.12, Pl.359.

⁵¹ Knibbe, *Götter*, s.8vd; Engelmann, *Ares*, s.171-176.

⁵² R. Meriç, *KST XV-II*, s.420.

⁵³ R. Meriç, *KST XX-II*, s.338.

aittiriler⁵⁴. 1998 yılında da aynı bölgede sürdürülen kazılar⁵⁵ neticesinde beklenen sonuçların elde edilememesi üzerine çalışmalara ara verilmiştir. 2000 yılında Akropol'ün doğu ve batı kapısından geçen hattın ortasındaki yüksek platformda geniş bir sondaj açılmıştır. Burada Akropol'ün kronolojisine uygun şekilde üst kotlardaki Bizans yerleşimi altında yoğun Hellenistik-Roma buluntuları tespit edilmiştir. 71 nr.lı Hermaphrodite heykelciğinin yer aldığı tabakada ayrıca anakaya üstünde tapınağın yazıtlı sütunlarından biri daha bulunmuştur⁵⁶.

Kentte ayrıca Tiyatro'nun kuzeydoğu kesiminde küçük bir alan kazılmıştır. Sivil mimari kalıntılarının ve Tiyatro ile ilişkili olduğu düşünülen mozaikli bir mekanın saptandığı bu bölge Teras Evler olarak adlandırılmıştır⁵⁷. Burada heykeltıraşlık eseri bulunmamıştır.

III. ESERLERDEKİ ORTAK ÖĞELER

Malzeme (Harita)

Ephesos ile olan coğrafi yakınlık kanımızca bölgedeki mermer ocaklarından⁵⁸ Metropolisliler'in de faydalanmasını sağlamıştır. Kullanımı, Ephesos'taki Artemis Tapınağı'nın M.Ö. 6. yy.da yapımına başlandığı devre kadar dayandırılan⁵⁹ Belevi

⁵⁴ Akropol'de bulunan yazıtlı sütun tanburları, sikkeler ve diğer yazılı belgelerden burada kentin tanrısı Ares'e ait bir tapınağın bulunduğu bilinmektedir. Keil-Premmerstein III, s.104; Engemann, *Ares*, s.171vd.; Knibbe, *Götter*, s.8vd.

⁵⁵ R. Meriç, *KST21-2*, s.228.

⁵⁶ R. Meriç, *KST23-1*, s.87, Res.1.

⁵⁷ R. Meriç, *KST XX-II*, s.336, Res.5-6.

⁵⁸ J. Keil, *Ephesos: ein Führer durch die Ruinenstätte und ihre Geschichte*, 5.umgearb. und erweiterte Aufl., Wien: ÖAI, 1964, s.155vd., harita2.

⁵⁹ A. Dworakowska, *Quarries in Ancient Greece*, Poland: Zakład Narodowy, 1975, s.53.; A. Dworakowska, *Quarries in Roman Provinces*, Poland: Zakład Narodowy, 1983, s.12.

Mermer Ocağı⁶⁰ iki kentin ortasındadır ve olasılıkla Metropolis, mermer ihtiyacının bir kısmını buradan karşılamıştır. Araştırmacılar tarafından sadece Ephesos'taki Yamaç Evleri'nde 47 çeşit mermer tespit edilmiş ve kent çevresinde 16 mermer ocağı bulunduğu belirtilmiştir⁶¹. Buna göre Metropolis'de çoğu resmi bina ve heykellerin yapımında kullanılan malzemenin temini için fazla zorluk çekilmediği sonucu akla gelmektedir. Bölgedeki mermer ocağı sayısının yukarıdaki rakamla sınırlı kalmayacağını ilk kez Atalay tarafından tanıtılan *Kuşini Mermer Ocağı*⁶² ve Meriç'in araştırmasında yer alan Metropolis yakınındaki *Sağlık Mermer Ocağı*⁶³ göstermektedir. Ayrıca Yeniköy'ün yaklaşık 5 km. kuzeyinde yer alan Kaplancık köyü girişinde de bir antik mermer ocağı bulunmaktadır. Şehrin yakınında bulunmasından ötürü çok önemli olmasına karşın ne yazık ki modern mermer ocağı işletmesi tarafından büyük ölçüde tahrip edilmiştir. Kentin mermer ihtiyacının bir kısmının buradan sağlandığı düşünülmektedir. Nitekim kimyasal analiz için 22, 24, 25 ve 34 nr.li heykellerden alınan örnekler ocaktan alınan parçanın yapısıyla

⁶⁰ W. Alzinger, "Ritzzeichnungen in den Marmorbrüchen von Ephesos", *Öjh XLVIII (1966-67)*, s.61-72; Ayrıca Belevi tümülüsü ve mermer ocağı ile ilgili bkz. S. Kasper, "Der Tumulus von Belevi", *AA 90 (1975)*, s.223vd.

⁶¹ J. Keil, 1964, harita2; W. Alzinger, *Öjh XLVIII (1966-67)*, s.61-62, Abb.32-33; H. Vetters, *EvG 1971*, Wien: ÖAW, 1973, s.2; E. Atalay, "Kuşini Mermer Ocağı Hakkında Ön Rapor", *TürkAD XXIII-1 (1976)*, s.14.

⁶² Metropolis'e oldukça yakın olan ocak, Ephesos'un kuzeydoğu tarafına 10 km. uzaklıkta bulunan Kurt Kaya Dağının batı yamaçlarında zirveye yakın bir noktada bulunmaktadır. Kuşini mermer ocağı mağara şeklinde açılmış olması ve mermer kalitesi bakımından Ephesos çevresindeki ocaklardan ayrılmaktadır; E. Atalay, *TürkAD XXIII-1 (1976)*, s.13-15; E. Atalay, "Antiker Marmorsteinbruch bei Ephesos", *Öjh 51 (1976-1977)*, s.59-60; E. Atalay, "Die antiken Marmorsteinbrüche von Kuşini", *E. Plöckinger Et al. (Hrsg.)* içinde, s.311-314, Taf. XXXVIII- XXXIX.

⁶³ 1994 yılında Metropolis'in 8 km. kadar güneydoğusundaki Sağlık Köyü'nün üstündeki, Alaman Dağı silsilesi içinde yer alan, etrafa hakim bir tepe üzerinde olasılıkla Arkaik Dönem'e ait kale yapısı ve daha geç dönemlere ait mermer ocakları saptanmıştır. R. Meriç-A. Ersoy, *KST XVII-II*, s.40, Res.2.

uyuşmaktadır. Parçaların kimyasal analizini ve mikroskop altında fotoğraf çekimlerini gerçekleştiren Ankara Üniversitesi Jeoloji Mühendisliği Bölümü öğretim üyelerinden Doç. Dr. Y.K. Kadioğlu aynı tür malzemenin Metropolis'e uzak noktalardaki ocaklarda da bulunabileceğini veya bir ocağın farklı noktalarından alınan örneklerin değişik yapıda olabileceğini belirtmesine karşın özellikle 23 nr.lı heykelin %95 ihtimalle bu ocaktan getirilen mermerden yontulduğunu söylemektedir. Aşağıdaki raporda⁶⁴ örnekler ve ocaktan alınan parçalar arasındaki yakın kimyasal değerler, yorum ve fotoğraflar ile net biçimde sergilenmektedir.

Kaplancık Köyü mermer ocağından alınan örnek parça ile 22, 23, 24, 25 ve 34 Kat. Nr.lı heykellerden alınan mermer örneklerinin mineraloji, petrografi ve jeokimyasal açıdan irdelenmesi

Bütün örnekler beyaz renkli iri kristalize karbonat minerallerinden oluşmaktadır. Örnekler %10'luk HCL asidinde benzer tepkime göstermektedirler. Örnekler el örneğinde monominerali mikro çatlaklardan yoksun homojen görünümlü ve tabakalanma göstermeyen massif bir yapı sergilemektedir.

Örnekler 0.03mm kalınlığına getirilerek mikroskop altında incelendiği zaman kökensel açıdan benzer ilişkiler sergilemektedirler. Buna göre bütün örnekler magmatik bir sokulumla bağlı karbonat kayaların kontakt metamorfizması ile oluşmuştur. Örnekler mikroskop altında başlıca kalsit minerallerinden oluşmaktadır. Örneklerin modal mineralojik bileşimleri Tablo 1 de ve anaoksitelementlerin bileşimi ise Tablo 2 verilmiştir. Tablo 3 te örneklerin polarizan mikroskop altında çekilen fotoğrafları görülmektedir. Kalsitler genel olarak metamorfizmaya uğramış ve belirgin bir şekilde basınç ikizleri içermektedir. Bu örneklerden Kaplancık maden ocağı ile 23 işaretli örnek fiziksel, petrografik ve jeokimyasal açıdan benzer özellik göstermektedir (Tablo1, 2 ve Tablo3). Bu tür örnekler homojen yapılu kenar ve köşesi sivri olmayan büyük heykellerin yapımında daha iyi sonuç verebilir. Buna karşın 25 işaretli örnek magmatik sokulumdan sonra anakayanın faylanmış kısmına takabul eden bölgeden alınmasından heteroblastik doku özelliği

---

⁶⁴ Doç. Dr. Y.K.Kadioğlu'na yardımsever yaklaşımından ötürü burada teşekkürü borç bilirim. Kendisinin raporu, Metropolis'deki yerel üretime dair soruların aydınlatılmasında son derece önemli olduğundan aynen kullanılmıştır.

göstermektedir. Bu tür örnek daha fazla kırılğan özelliğe sahip olması nisbeten daha küçük ölçekli heykel yapımlarında elverişlidir. 22, 24 ve 34 işaretli örnekler ise magmatik sokuluma yakın kısımlardan alınmasından daha temiz yüzeyli ve granoblastik-heteroblastik doku özelliği sergilemektedirler. Bu tür örnekler değişken özellik göstermesinden örgülü ve el işlemlerine karşın iyi sonuç verebilmektedir. Örnekler için yer belirleme açısından değerlendirildiğinde genel olarak magmatik sokuluma bağlı karbonat kayaların metamorfizması sonucu oluşan zonlardan alınmıştır. Bu tür zonlar Ege bölgesinde İzmir Torbalı, Afyon, Balıkesir, Kütahya çevrelerinde magmatik sokulumlara bağlı benzer kayalar bulunmaktadır. Ancak yakınlık itibarı ile İzmir Torbalı civarındaki ocak en yakın görülmesi kaynak bölgeyi oluşturmuş olabileceğini göstermektedir. Ancak kaynak kayanın yanında bilerek veya bilmeyerek heykellerin tamamı aynı bölgeden alınsa bile aynı kütlenin farklı zonlarından alınmıştır. Bu seçimler heykellerin işlenişi veya yontulacak figürün tipleri düşünülerek değerlendirilmiş olabilir. Ancak 23 Kat.nr.li örnek bugün İzmir Torbalı (Kaplancık köyü) civarında işletilen maden ocağının bugünkü konumundan alınmış olmasını göstermektedir. Diğer örnekler ise aynı bölgeden alınmış olsalar bile maden ocağının bugünkü konumlarından alınmamış olması gerekmektedir (Tablo1, 2 ve Tablo3).

Tablo 1- Örneklerin mikroskop altında hesaplanan modal mineralojik bileşimleri

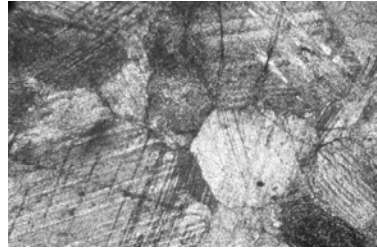
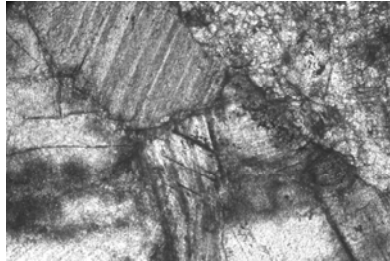
Örnek Adı/ Kat. Nr.	Dokusal Özelliği	% Kalsit	% Muskovit ve serisit	%Opak Min.	% Dolo mit	% Kuvars	% Fosil
Kaplancık	Granoblastik	97.7	1	0.5	0	0.7	0
23	Granoblastik	98	0.5	0.7	0	0.5	0
24	Granoblastik ve heteroblastik	99	0.3	0.5	0	0.2	0
22	Granoblastik ve heteroblastik	98.5	0.5	0.3	0	0.2	0
25	Heteroblastik	97	0.8	1.1	0.1	1	0
34	Granoblastik ve heteroblastik	98.5	0.3	0.7	0	0.5	0

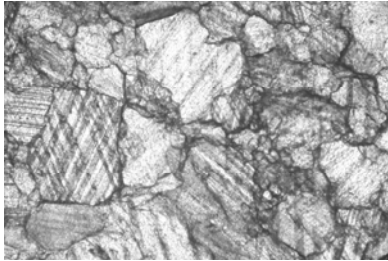
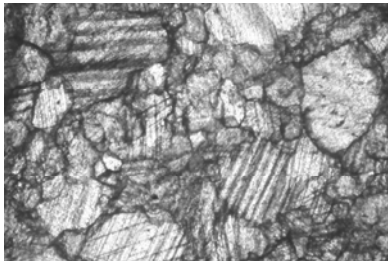
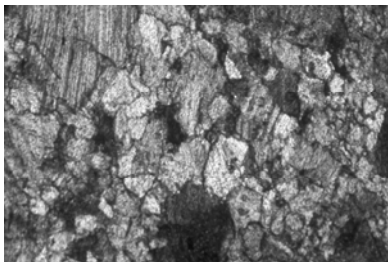
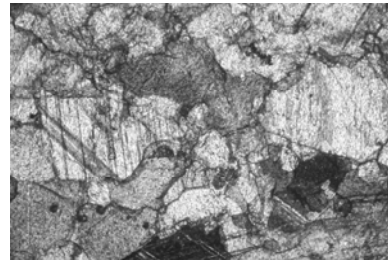
Tablo 2- Örneklerin anaoksit bileşimleri (% ağırlıkça)

Örnek No/ %	Kaplancık Maden	23	24	22	25	34
SiO ₂	0.85	0.88	0.8	0.77	0.61	0.58
TiO ₂	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01
Al ₂ O ₃	0.18	0.2	0.22	0.2	0.21	0.25
Fe ₂ O ₃	0.13	0.13	0.11	0.1	0.1	0.12
MnO	0.04	0.03	0.01	0.02	0.03	0.01
MgO	0.31	0.33	0.2	0.23	0.27	0.23
CaO	54.2	55.1	56.33	57.21	54.1	54.11
K ₂ O	0.01	0.01	0.01	0	0.02	0
Na ₂ O	0.01	0.01	0.01	0	0.03	0.01
P ₂ O ₅	0.00	0	0	0	0.01	0
A.K.	43.67	43.2	42.44	40.71	45.01	43.89
Toplam	99.41	99.90	100.14	99.25	100.40	99.21

A.Z.:Ateşte kayıp

Tablo 3 Örneklerin Polarizan mikroskop altında görünüşleri

Örnek Adı/ Özellikler	Dokusal Özelliği
Kaplancık	Granoblastik
Kat. Nr. 23	Granoblastik

Kat. Nr. 24	Granoblastik ve heteroblastik
Kat. Nr. 22	Granoblastik ve heteroblastik
Kat. Nr. 25	Heteroblastik
Kat. Nr. 34	Granoblastik ve heteroblastik

Belevi Mermer Ocağı ile Ephesos ve Metropolis'in de içinde bulunduğu yakın çevredeki ocaklara ait mermerler ise genelde gri üst tabaka, açık gri orta tabaka ve

beyaz alt tabakadan oluşmaktadır⁶⁵. Metropolis’de bağımsız heykeltıraşlık eserleri dışında özellikle sunaklarda, mimari parçalarda ve Tiyatro koltuklarında kullanılan malzeme bu karakterdedir. 2 nr.lı bayan gövdesinde ve 46 nr.lı Zırhlı torsoda da benzer malzeme kullanılmıştır. Ancak bunlar ve Bouleuterion’da bulunan gövdeler (bkz. *Katalog Dökümü*) beyaza yakın olacak şekilde daha açık renk ve daha ince kristalli mermerden yontulmuşlardır. Gri renk çok uçuktur ve zorlukla seçilmektedir. Yukarıda değinilen Kuşini Mermer Ocağı’nda benzer nitelikte düz karakterli mermer bulunmasına karşın malzemenin oraya ait olduğunu söylemek mümkün değildir. Zira Metropolis’in doğusunda başka bir beyaz mermer ocağı bulunmaktadır. *Göllüce’de* yer alan ocak orta kristalli beyaz mermer içermesine karşın mermer tabakaları oldukça incedir. Buradan 50 cm. kalınlığın üzerinde blok çıkarmak mümkün değildir⁶⁶. Bölgedeki *Ayaklıkırı* (Ada Tepe, Zeytin Tepe) ve *Hasançavuşlar* köylerinde de büyük mermer ocakları bulunmaktadır⁶⁷. Bu iki ocakta orta kristalli, beyazdan griye doğru renk değiştiren, bazı noktalarda koyu gri damarlara sahip mermerler bulunmaktadır. Ephesos’ta Hasançavuşlar Köyü mermer ocağından gelen malzemeyle yapılmış bazı eserler bulunması Metropolis’e de bu ocaklardan mermer getirilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Zira kent bu iki ocaga Ephesos’tan çok daha yakındır. Tamamı Metropolis’in yakın çevresinde bulunan yukarıdaki ocaklar kentin inşasında önemli kaynak oluşturmuşlardır. Malzeme cinsi olarak ta kentte, yukarıdaki ocaklarda bulunan mermerlerin tüm çeşidine uyan örnekler bulunmaktadır. Şehirde, Tiyatro, Bouleuterion, Stoa gibi temel yapıların mermer

---

⁶⁵ Araştırmada, ocaklardan alınan altı örneğe göre bu şekilde sınıflandırma yapılmıştır. M. Waelkens Et.al, *Survey in the White Quarries of Anatolia, AST IV (1986)*, s.116.

⁶⁶ ibid, s.117.

⁶⁷ ibid, s.117.

bloklarla olusturulması ve çok sayıda mermer heykelle bezenmesi kanımızca çevrede, ulaşılabilen her ocaktan malzeme taşınmasıyla sağlanmıştır. Metropolis'in çok yakınındaki kireç taşı ocaklarından ise şehirdeki binaların temelleri ve surlar için blok kesilmiş olmalıdır. Ayrıca bazı stellerin de de bu yerel kireç taşından yapıldıkları anlaşılmaktadır. Kentteki heykeltıraşlık eserlerinde kullanılan malzemenin büyük farklılıklar göstermemesi, mermer ithalinin yapılmadığını göstermektedir. Ancak şüphesiz Roma Çağı'nda daha çok mimari kaplama malzemesi olarak kullanılan ithal mermer örneklerinin kazıların ilerleyen dönemlerinde günışığına çıkma ihtimali bulunmaktadır.

Teknik ve işçilik

Heykeller üzerindeki çalışmalardan sonra Antik Devir'deki ustalar tarafından heykel yapımında kullanıldığı bilinen birçok alet ve tekniğin Metropolisli sanatçılar tarafından da bilindiği ve kullanıldığı anlaşılmıştır⁶⁸. Kentin heykeltıraşlık eserlerinin büyük bölümü tümüyle bitirilmiş eserlerden oluşmaktadır. Sadece *10, 61, 88 nr.lı* heykellerin tamamlanmamış olduğu düşünülmektedir. *88 nr.lı* aslanın tüm gövdesi küt uçlu murç ile şekillendirilmiştir. Rheneia Adası'nda bulunan bir genç erkek heykelinin⁶⁹ (M.Ö. 1.yy.) de aynı teknikle biçimlendirilmiş olması bu uygulamanın Hellenistik Çağ'da kullanıldığını göstermektedir. *10 nr.lı* bayan gövdesinin alt

⁶⁸ Heykelerde tespit edilen aletlerin, tam Türkçe karşılıkları bulunmadığı için yakın anlamlar taşıyan kelimelerle ifade edilmeye çalışılmıştır. Alet isimlerine dair terimler Blümelin 1927 tarihli araştırması ve bu araştırmayı temel alan farklı incelemelerden derlenerek kullanılmıştır bkz; C. Blümel (Çeviren: L. Holland), *Greek Sculptors at Work*, London: Phaidon, 1955, s.28; S. Casson, *The Technique of Early Greek Sculpture*, Oxford: Clarendon, 1933; S. Adam, *The Technique of Greek Sculpture. In the Archaic and Classical Periods*, Oxford: T&H, 1966, s.4; H. J. Etienne (Çeviren: D.R.O'Beirne), *The Chisel in Greek Sculpture. A Study of the Way in which Material, Technique and Tools Determine the Design of the Sculpture of Ancient Greece*, Leiden: E.J.Brill, 1968; P. Rockwell, "Finish and unfinish in the carving of the Sebastelón", *Papers 3* içinde, s.103-118.

⁶⁹ C. Blümel, 1955, s. 49-59, Fig.36.

yarısında aynı alet izleri net şekilde görülmektedir. Kaide yüzeyi küt uçlu murç ile düzleştirilmiştir. Gövde arka tarafında derin, sivri uçlu çekiç izleri bulunmaktadır⁷⁰. Bu yüzeyler nispeten tamamlanmış olan cephe yüzeyinden yüksek durumdadır. Cephede etek kısmı ince törpü ile düzleştirilmiştir. Bitirilmiş heykellerin büyük kısmında ön yüzler detaylı şekilde işlenmiş arka taraf küt uçlu çekiç ile vücut hatları belirlenecek şekilde yontulmuştur. Bununla beraber bazı gövdelerin (*Kat.Nr. 22, 23, 24, 25, 32, 33, 34*) arka tarafı kesilmişçesine düzleştirilmiş ve kaba uçlu murç ile işlenmiştir. *26 nr.lı* gövde parçası ise tamamen farklı yapıdadır. Eserin arka, alt ve üst yüzleri düzeltilmiş ve buralardaki kaba alet izleri (düz uçlu keski) ince raspa ile yok edilmiştir. Elde edilen pürüzsüz yüzey sivri uçlu murç ile sağrek darbeler vurularak işlenmiştir.

Giyimli gövdelerin (bkz. *Kat.Döküm*) tamamında ön yüzler pürüzsüz hale getirilmiştir. Kumaşla kaplı bölgeler bu dokuyu yansıtacak şekilde, en ince alet izi dahi yok edilerek matlaştırılmıştır. Olasılıkla bu törpüleme işlemi fırça veya taşlama yolu ile gerçekleştirilmiştir⁷¹. Çıplak tene ait vücut uzuvları ise genelde ayrı işlenip gövdeye eklendiklerinden daha ince kristalli mermerden yapılmışlardır. Bu parçalar parlatılmamalarına karşın çok ince bir işçilikle ipeksi ten dokusu kazandırılmıştır.

Heykellerin büyük bölümü ayrı işlenmiş parçaların birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Hellenistik Devir'in karakteristik heykel yapım tekniği⁷² olarak bilinen methodla gövdelere ait birçok parça kenet ve dübellere ile ana gövdeye

⁷⁰ Sivri uçlu çekiçle işlenmiş aynı tarzda izler içeren örnekler için bkz. H. J. Etienne, 1968, s.19.

⁷¹ Eserin bitirilme aşamasındaki son işlem yüzeyin törpülenmesidir. Bu işlem sırasında kullanılan kalay veya demir oksidi tozu ile yüzey pürüzsüz bir dokuya bürünmektedir. Adam, 1966, s.78-79.

⁷² Hallet makalesinde ayrı işlenmiş parçalar içeren Zırhlı heykelin bu özelliğinden ötürü Hellenistik Devir'e ait olabileceğini öne sürmektedir. C. H. Hallet, *AJA 102 (1998)*, s.62-69.

eklenmiştir⁷³. Gerek el, kol, ayak, saç gibi küçük parçalar gerekse elbise ve gövdeye ait büyük parçalar bu yolla birleştirilmiştir. Ancak başlar ve başlara ait ayrı işlenmiş parçaların birleştirilmesinde kenet kullanılmamıştır. Her iki yüzey raspa ile düzleştirilip ekleme yapılmıştır. Benzer şekilde küçük parçaların birleştirilmesi için hazırlanan yüzeyler ince raspa ile düzleştirilmiş böylelikle birleşme hattının mümkün olduğunca ince görünmesi amaçlanmıştır. Buna karşın gövdeye ait parçaların birleşme yüzeyleri, parçaların boyutu ve ağırlığı ile orantılı olarak küt uçlu murçla işlenmiş ve kenet delikleri açılmıştır.

70 nr.li heykelde antik tamirat izi bulunmaktadır. Kırılan küçük parçalar aynı metodla birleştirilmiştir. Her iki kırık yüzeyine dar bir kenet deliği açılmış ve ince bir demir kama ile birleşme sağlanmıştır.

Metropolis'e ait steller de aynı işçilikle üretilmişlerdir. Mermerden yapılan mezar setellerinde ortadaki ana figür ek motiflere göre vurgulanarak yüksek kabartma şeklinde yontulmuştur. Stellerde kabartma zemini düz uçlu keski ile düzleştirilmiştir. Figürler törpülenerek pürüzsüz hale getirilmişlerdir. Stellerin mimari motifler içeren kısımları da ince raspa ile düzeltilmiş ve alet izleri yok edilmiştir. Eserlerin arka tarafı nispeten kaba şekilde küt uçlu çekiç ile düzleştirilmiştir. Küçük boyutlu votiv stelleri alçak kabartma figürler içermektedir. Motifler ince uçlu keski ile oluşturulmuş ve törpülenerek alet izleri giderilmiştir. Stellerin arka tarafı küt uçlu çekiç ile düzeltilmiştir.

---

⁷³ Erken Hellenistik Devir'le başlayan ve Roma Çağı ortalarına kadar heykel yapımında ustalarca tercih edilen bu metod Metropolis'de de çok yaygındır ve kentin heykeltıraşlık faaliyeti bakımından yoğun olduğu döneme ışık tutmaktadır. Örnekler için bkz. Smith, *HSh*, Fig.22, 53, 63, 69, 73, 74, 76, 77, 102 örnekler artırılabilir.

Bronz eserlere ait parçalar çok küçük kırıklar halinde ve ağır patina tabakası ile kaplı olarak bulunmuşlardır. Buna karşın parçaların ait olduğu heykellerin, birçok Yunan ve Roma eserinde olduğu gibi *kaybolan mum*⁷⁴ tekniği ile yapıldığı açıktır. *107-111 nr.lı* parmaklarda iç ve dış kalıbı sabitlemek için kullanılan geçici demir çiviler parmak kesitinde bütün olarak, alt ve üst yüzeylerde törpülenerek düzeltilmiş paslı izler şeklinde görülmektedir. Sıcak döküm ile yapılan heykellerde ayrıca tamirata yönelik soğuk bronz parçaların puntolandığını gösteren izler bulunmaktadır. *107 nr.lı* parmakların ait olduğu heykel altın sarısı⁷⁵ ile kaplıdır. Diğer eserler klasik şekilde siyaha yakın koyu füme rengine sahiptir.

Bilinen Tipler

Kentin Heykeltıraşlık repertuarı genel hatlarıyla, Hellenistik Devir’de Ege bölgesi ve adalardaki komşu kentlerde üretilen heykel tipleri ile paralellik göstermektedir. Çağın akımına uygun olarak Klasik Devir’in meşhur heykeltıraşları

⁷⁴ Antik Devir bronz heykeltıraşlık eserlerinin büyük bölümü Arkaik Çağ’dan itibaren bu teknik ile üretilmiştir. Bu yolla içi boş ve dolu döküm olmak üzere iki tür üretim yapılmaktadır. Masif dökümde heykel tamamen mumdun yapılmakta ve yüzeyi kille kaplanmaktadır. Kalıbın sertleşmesi için fırınlanan modele ait mum eriyerek kaybolmakta ve elde edilen negatif kalıba sıcak bronz dökülmektedir. İçi boş dökümde ise kil veya ahşap gibi malzemelerden bir çekirdek hazırlanmakta ve üst yüzeyi kalın mum tabakasıyla kaplanıp figür işlenmektedir. En üst yüzey yine kille kaplanarak bu üç tabaka ince çivilerle sabitlenmekte ve fırınlama işlemi yapılmaktadır. Soğuyan kalıpta çekirdek ve dış yüzey arasında kalan bölüme bronz dökülmektedir. Her iki metotta bronz soğuduktan sonra dış kalıp kırılarak heykel çıkarılmakta ve sonra temizleme, parlatma gibi işlemlerden geçirilmektedir, Robertson, *HGA*, s.181; P. C. Bol, “Ein hellenistischer Bronzekopf in Olympia wird rekonstruiert”, *AntW 4 (1973) Heft 3*, s.41-44, Abb.3-5; Modern bronz heykel dökümünde kullanımı süren bu iki metodun fotoğraflar ve çizimlerle desteklenmiş ayrıntılı tanımları için bkz. G. Thomas, *Bronze Casting. A Manual of Techniques*, Bath: The Crowood Press, 1995, s.7, 20-33.

⁷⁵ Bu uygulamayı özellikle Roma Çağı imparator heykellerinde görmek mümkündür. *107 nr.lı* parmakların boyutlarının da büyük olması kanımızca bu parçaların kolosal bir İmparator heykeline ait olduğunu göstermektedir. Roma Kapitol Müzesindeki bronz Marcus Aurelius heykeli bu iddiayı desteklemektedir. G. Grimm, “Von der Liebe Raffaels zur Antike”, *AntW 29 (1998)*, s.481-496, Abb.13.

tarafından yontulmuş bazı eserler Metropolisli ustalar tarafından da kopya edilmiş veya tekrar yorumlanmıştır. Bu noktada karşımıza çıkan en çarpıcı örnek Metropolis Akropolü'nde kentin baştanrısı Ares için inşa edilen tapınağın kült heykelidir. Binaya dair somut mimari ve heykeltıraşlık buluntusu olmamasına karşın yazıtlar ve sikkelerden bazı ipuçları edinmek mümkündür. Metropolis'de bulunmuş bronz Gallienus sikkesinde Ares, tapınağı içinde tasvir edilmiştir⁷⁶. Ayakta duran zırhlı ve miğferli figür sabit sol bacağı üzerinde durmaktadır. Sağ eliyle ucu havaya kaldırılmış altı yere dayanan uzun bir kargı tutmaktadır. Sol elinde bacağı yanındaki kalkan bulunur. Sikkedeki figür şüphesiz Kült Heykeli'ni yansıtmaktadır. Metropolis'de 46 Kat. Nr.sı ile temsil edilen Zırhlı torso duruş bakımından bu figürü andırmasına karşın kanımızca bir kült heykelinin sahip olması gereken boyuta ve işçiliğe sahip değildir. Ayrıca buluntu yeri akropolün oldukça uzağındadır. Buna karşın tapınağa ait heykelin Leochares tarafından M.Ö.4. yy. dolaylarında Halikarnassos'ta yontulan Ares'ten⁷⁷ (Ares Tapınağı Kült heykeli) etkilenilerek yapıldığı hatta kopya edildiği düşünülmektedir. Aynı formda yapılan çok sayıdaki Ares heykeli⁷⁸ dışında Roma'daki Mars Ultor Tapınağı'nın Kült Heykeli'nin⁷⁹ de aynı tipte yontulmuş olması bu görüşü desteklemektedir. Antik Çağ'da çok yaygın

⁷⁶ LIMC II,1, s.480, Nr.12, Pl.359.

⁷⁷ Bu heykelin sadece başı mevcut olmasına karşın gövdenin de Leochares tarafından yontulmuş olabileceği öne sürülmektedir. Halikarnassos Ares heykelinin bütünü ile ilgili fikir veren en iyi örnek olarak Vatikan'daki heykel gösterilmiştir. Galleria dei Candelabri VI,9 (Lippold, III, 2, s.417, Lev.172) bkz. C.C.Vermeule, "From Halicarnassus to Alexandria in the Hellenistic Age: The Ares of Halicarnassus by Leochares", *StMat 6 (1984)*, s.783-788.

⁷⁸E. Simon, *LIMC II-1*, s.515-516, Lev.384-385. Ayrıca Phidias tarafından yapılmış farklı tipteki Ares heykelleri için bkz. Furtwängler, *Masterpieces*, s.92-94; Beck, araştırmasında Ares'e dair tüm vazo resimleri, kabartmalar ve heykeller üzerinde yoğunlaşmıştır bkz. I. Beck, *Ares in Vasenmalerei, Relief und Rundplastik*, Arhologische Studien 7, Frankfurt: Lang, 1984.

⁷⁹ Simon, *LIMC II-1*, s.515, Nr.24a, Lev.384.

tasvir edilmeyen Ares heykellerinin sınırlı formları arasında özellikle Anadolu'da⁸⁰ görülen bu tip kentin tapınağı için Halikarnassos'taki orjinal, örnek alınarak yapılmış olmalıdır.

Bu eser dışında katalogta detaylı olarak değinilecek olan 56 nr.lı baş parçasının Lysippos'la özdeşleştirilen atlet heykellerinden birine ait olduğu düşünülmektedir. Ayrıca 74 nr.lı bayan gövdesinin Phidias'ın Aphrodite Urania heykelinden etkilenilerek yapıldığı ve benzer şekilde 69 nr.lı Asklepios'un yine Phidias'in tanınmış Dresden Zeus heykeli kaynaklı olduğu zannedilmektedir.

Dönem

Büyük çoğunluğu Hellenistik Devir'e ait olduğu düşünülen heykeltıraşlık eserleri konusunda karşılaşılan en önemli güçlük heykellerin tarihlendirilmesidir. Arkaik Dönem'de heykeltıraşideki vücut ve elbise tasvirlerinin dereceli olarak ilerlemesi tarihllemeyi kolaylaştırmaktadır. Klasik Devir'de ise çok sayıda edebi kaynak ve yazıt ile kesin tarihi saptanan bazı eserler (Olympia Zues Tapınağı, Parthenon, Halikarnassos Mouseleum'u) adeta nirengi noktası konumda olup bu dönem heykellerinin yaklaşık on yıllık yanılığa kadar tarihlendirilebilmelerini mümkün kılmaktadır. Buna karşın Hellenistik heykeltıraşlıkta tarihlendirme yapmaya yardımcı olacak stilistik kriterlere dair yeterli delil bulunmamaktadır. Hellenistik Çağ içinde kullanıldığından emin olunan dört ana stil bulunmaktadır; *Barok, rokoko, neoklasik ve realistik*. Birbiriyle ilişkili olan bu stillerin aynı süreçte kullanıldığı ve hatta bir sanatçı tarafından farklı stillerde eser üretildiği bilinmektedir (Örneğin *Dionysios ve Timarchides*). Bu da tarihlmede zorluk yaratan bir başka etkendir. Ayrıca bu çağda eski geleneğe uygun biçimde yeni yorumlarla heykel üretildiği de

⁸⁰ Vermeule, *StMat 6 (1984)*, s.785.

bilinmektedir. Tüm bu etkenlerin sonucu olarak Hellenistik heykeltıraşlık eserlerinin uzun dönemleri kapsayan tarihi olaylara (örneğin Pergamon Zeus Altarı Frizleri) bağlanarak tarihlendirilmesi mümkün olmamaktadır. *Menander* olarak tanınan portre tanınmış bilim adamları tarafından M.Ö.300 yılına tarihlendirilirken farklı bir grup otorite aynı eseri M.Ö.30 yılına tarihlemektedir⁸¹. Bu tarihsel çelişkiyi arkaik ya da klasik eserlerde görmek mümkün değildir. Benzer bir çelişki Tralleis'e ait genç erkek heykelinde⁸² de vardır. Zira Polyklet stili ile yapılmış başa sahip gövde bazı arkeologlar tarafından M.Ö.5.yy.a tarihlendirilirken diğer bir grup bilimadamı bacakların kesişecek şekilde üst üste durmasını geç arkaik mezar stellerindeki figürlerle bağdaştırıp eseri 4.yy.a tarihlendirmişlerdir. Eseri post-Lysippos realistik sınıfı altında M.Ö.3. yy. içine veren araştırmacılar da bulunmaktadır. Buna karşın büyük bir çoğunluk heykelin realistik ve neoklasik özellikleri ile Geç Hellenistik Devir'e ait olduğunu kabul etmektedir. Öyle ki heykelin tarihini Roma kopyası olarak Hadrian Çağı'na kadar uzatan bilim adamları da bulunmaktadır⁸³. Tralleis'li Genç erkek heykeli için farklı araştırmacılar tarafından öne sürülen tarihin yaklaşık 600 yıllık bir sürece yayılması Hellenistik Devir heykeltıraşlık eserleri hakkında kesin tarihe dayalı yorumlarda bulunulmaması gerektiğini göstermektedir.

Bu çağa ait eserleri tarihlemeye kullanılacak en güvenilir yol şüphesiz eserleri konktekst içinde değerlendirmektir. Ayrıca sayıca fazla olmamakla beraber yazıtlarla tarihleri bilinen bazı heykeller ile stil karşılaştırması yapmak tarihlemeye yardımcı

---

⁸¹ Pollit, s.265.

⁸² Özgan, *Tralleis*, s.114vd., Taf.32.

⁸³ Eserin tarihi konusunda öneride bulunan bilim adamlarının görüşleri ve bu konu hakkındaki tartışmalar için bkz. Özgan, *Tralleis*, s.114.

unsurlardır⁸⁴. Metropolis heykeltıraşlık eserlerinin büyük bölümünün kazı buluntusu olması ve arazi kayıtlarının düzenli tutulması tarihlemeye kolaylık sağlamıştır. Ayrıca figürlerin birçoğunun Hellenistik Devir'in bilinen tipleri (Smryna mezar steleleri, Pudicitia bayan figürleri, Hymationlu torsolar) ile aynı grupta bulunması stil karşılaştırması yapmamızı sağlamıştır. Kentte herhangi bir Klasik Çağ buluntusu olmaması bu devirde Metropolis'de yaşamın kesintiye uğradığı şeklinde değerlendirilmektedir. Dolayısıyla Klasik Devir etkili bazı heykellerin bu çağa ait olabileceği şüphesi gözönünde dahi bulundurulmamıştır. Kentin, M.Ö. 3. yy. dolaylarında Pergamon Krallığı'nın bölgede güçlü olduğu dönemde şekillenmeye başladığı bilinmektedir. Bu bağlamda Metropolis'deki heykeltıraşlık faaliyetinin M.Ö.3. yy.dan erken olmamak kaydıyla özellikle 2.ve 1. yy.da aktif olduğu ve eserlerin de bu yüzyıllar içinde üretildikleri düşünülmektedir. Augustus Devri'nde parlak günlerini yaşayan şehrin Tiyatro ve Bouleuterionu'na imparator için sunaklar dikilmiştir. Sonraki dönemde etkinliği ve zenginliği azalan kentte heykeltıraşlık aktivitesinin de durgunlaştığı, heykeller arasında bu çağa ait az sayıda örneğin bulunmasından anlaşılmaktadır. Olasılıkla şehir yaşayanları ve yönetimi bu dönemde maliyeti pahalı olan yeni heykeller yaptırma yerine şehrin erken yıllarından kalan eserleri kullanmaya devam etmişlerdir. Zira geç dönemde muhtemelen sikke basmak için şehirdeki tüm bronz heykel ve günlük kullanım malzemesinin eritilmek üzere parçalanması zenginliğin sona erdiğini göstermektedir.

---

⁸⁴ Kesin tarihi bilinen 20 Hellenistik heykelin listesi Pollit tarafından yayımlanmıştır. Pollit, s.266-267; ayrıca Andreae makalesinde daha iyimser bir yaklaşımla ilk yirmi eser Pollit'in listesi olmak üzere tarihi bilinen elli heykeli listelemiştir. B. Andreae, "Fixpunkte hellenistischer Chronologie", *H.Ulrich-Cain Et.al (Hrsg.)* içinde, s.237-243.

IV. KATALOG

A. HEYKELLER

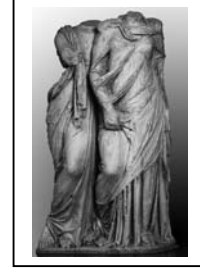
GİYİMLİ KADINLAR

1. Genç kızlar (Torbalı) Grubu, KD

Lev. I, II, III

Env.4741 İ.A.M.

Korunma durumu ve ölçüler: Eser tek parça halindedir. Ön figür H.1.41m.G.0.42m., arka figür H.1.40m. G.32, kaide 0.08x0.73x0.36 m.

Buluntu yeri ve tarihi: 1960'lı yıllarda aşağı şehir olarak nitelendirilen, günümüzdeki Tiyatro-Dükkanlar hattının alt kesiminde tespit edilmiş ve o tarihte İzmir-Basmane'de bulunan müzeye getirilmiştir.

Eksikler: Aynı bloktan işlenmiş her iki figürün başı boyundan kırıktır. Öndeki figürde ayrı çalışılmış, dirsekten itibaren sağ kol alt yarısı ve sağ el noksandır. Arkadaki figürde; sağ kol dirseği kırık, ayrı işlenmiş sağ kol ve dirsek-el arasındaki bölüm eksiktir. Sol tarafta omuzdan sarkan Hymationun ucu, kolda omuz dirsek arası kırık, ayrı işlenmiş dirsek-el arasındaki kısım noksandır. Arkadaki bayanın öndeki figürün her iki omuzuna yerleştirilmiş sağ ve sol elinin üst yarısı kırıktır. Ayrıca elbise ve ayak parmakları gibi direnci zayıf noktalarda ufak kırıklar mevcuttur.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli beyaz mermer. Eser çok iyi korunmuş durumdadır. Mermerde herhangi bir bozulma veya çatlak bulunmamaktadır. Buna karşın eserin müzeye getirildiği ilk yıllarda açık havada sergilenmiş olmasından kaynaklanan bazı olumsuz etkiler bulunmaktadır. Özellikle arka taraf ve sağ yanda yer yer grimsi isli bir tabaka yüzeye hakimdir.

Teknik ve işçilik: Başlar ve kaide de dahil olmak üzere büyük kısmı tek bloktan yontulan eserin sadece kollarında kenetler ile eklemeye gidilmiştir. Öndeki figürün sol kol alt yarısı ve eline ait parça dirsekte hazırlanan yüzey ve ortadaki 0.9 cm.lik kenet deliği ile gövdeye eklenmiştir. Arkadaki figürün sağ kolunda da aynı uygulamaya gidilmiş olmalıdır. Bu kolda dirsekteki kırık yüzeyinde kenet deliği izi bulunmamasına karşın, dirsek ve el arasındaki bölümün ayrı işlenerek gövdeye eklendiği, kolun eklenen kısmı altında kalan gövde ve elbisenin detaylı işçiliğinden anlaşılmaktadır. Arkadaki figürün sağ kolunun tek parça halinde öndeki figürün sağ omuzuna uzandığı varsayıldığında bu doğrultuda kolun altında kalan kısımların hiç işlenmemiş hatta kırık yüzeyi şeklinde görünmesi gerekirdi. Bu durum arkadaki figürün sol kolunda daha iyi anlaşılmaktadır. Kolun omuz ve dirsek arasındaki bölümü gövdeyle yontulmuş ve oldukça yıpranmıştır, buna karşın dirsek ve el arasındaki kısım ayrı işlenip hazırlanan yüzeye yerleştirilmiştir. Ancak buradaki uygulama biraz farklıdır; kolun eklenen alt yarısı tamamıyla öndeki figürün sırtına oturmaktadır ve bu parça için hem arkadaki figürün sol kolunda hem de öndeki figürün sırtında bir düzenleme yapılmıştır. 0.6 cm.lik kenet deliği ise kol yüzeyine açılmıştır. Gövdelerin ön, arka ve yan yüzleri pürüzsüz hale getirilmiş, parlatılmamıştır. Kollar ve gerdanlarda ten işlenişi daha hassas bir doku olarak başarıyla gösterilmiştir. Elbise kıvrımlarında matkap kullanılmamıştır.

Bibliyografya: E. Akurgal, *Ancient Civilisations and Ruins of Turkey, from prehistoric times until the end of the Roman Empire*, İstanbul: TTK Basımevi, 1969 (İlk baskı), s.124, fig.45; Linfert, *Kunstzentren*, s.52-57, Lev.15, Nr.76-81; Metropolis¹, s.64-65, Fig.42 P1; E. Akurgal, *Griechische und Römische Kunst in Der Türkei*, München, 1987, s.116, Lev.187; Metropolis², Nr.2; J. (Öz)Dedeoğlu, *İzmir*

Archaeological Museum, İstanbul: A Turizm, 1993, s.46; P.C. Bol, “Die sog. Orest-Elektra-Gruppe”, *Gruppen* içinde, s.23-27, Lev.I,1; Metropolis⁴, s.147.

İnsan boyutları altında yapılmış olan gövdeler *khiton* ve *Hymation* ile tasvir edilmişlerdir. Öndeki figürde vücut ağırlığı, sabit sol bacak ile taşınmaktadır. Sağ bacak dizden kırılarak ileri uzatılmış, ayak hafifçe geri çekilerek ayak ucuyla yere basılmıştır. Sağ kol aşağı sarkıtılmış, serbest sağ bacak üzerinde *Hymation* tutulmuştur. Sağ kol ve yumruk şeklindeki el, *Hymation* ile tamamen kapanmıştır. El, *Hymation* ve *khiton* altında dizden kırılmış bacağı rahatlatmak için giysileri tutmuş ve yukarı çekmiş durumdadır. Sol kol da serbest olarak aşağı doğru uzanmakta, kırık yüzeyine göre dirsekten bükülüp ileri veya sağ göğüse doğru durmaktadır. Arkadaki figürde ağırlığın taşındığı sağ bacak sabit, serbest olarak dizden kırılmış sol bacak ise sağ bacağın üstüne atılmış durumdadır. Genç kızın sağ eli öndeki figürün sağ omuzuna, sol eli sol omuza konulmuştur. Bacakların duruşuyla ilgili olarak gövde hafifçe sola ve öne doğru eğilmiş, sol göğüsü ile öndeki figüre dayanmıştır. Bu duruştan ötürü kalça belirginleşmiştir. Arkadaki figürün düz yakalı kolsuz *khiton*u omuz üstünde tutturulmuş ve kolu tamamen açıkta bırakmıştır. Ayrıca göğüsün hemen altından ince bir kemerle bağlanmıştır. *Hymation* arka tarafta, sağ kalçadan sol omuza ve sağ diz altından sol diz üstüne kadar olan vücudun büyük bölümünü diyagonal bir örtü şeklinde kapatmaktadır. Ön tarafta ise sadece sağ kalçayı örterek sağ omuza çıkmakta ve buradan sırt boyunca sarkmaktadır. *Hymation*un aksesuar şeklinde kullanılmış olmasına arkadaki figürün pozisyonu sebep olmaktadır. Çünkü figürün üst bedeninin sol yarısı öndeki gövdeye dayanmış durumdadır. Ayaklara kadar uzanan ve burada dökümlü katlar halinde hareketli bir görünüm sunan *khiton* ise cephede, kırılmış sol bacağın tüm hatlarını ortaya

çıkarmak transparan kumaş özelliği yansıtmaktadır. Öndeki figürün Hymationu, serbest sağ bacak dizkapağı altından sol bacak dizkapağı üstüne uzanan alt kenarı ve kolları da kapatmak suretiyle sadece boynu açıkta bırakan üst tarafıyla bütün vücudu sarmasına karşın manto kumaşının ince dokusundan ötürü khitonun bütün detayları rahatlıkla görülebilmektedir. Diğer figürle aynı tarzda düz yakalı kolsuz khiton göğüslerin hemen altında sicim şeklinde bir kemerle bağlanmıştır. Hymation altındaki kolların çıplak olduğu kolaylıkla anlaşılmaktadır. Zira gövdede khitona ait belli belirsiz kabartma kumaş hareketleri manto altında olmasına karşın gösterilmiş, oysa kollarda kumaş son derece gergin tasvir edilmiştir. Koldaki yılan biçiminde yapılmış pazu bileziği bu gergin kumaş altından rahatlıkla görülmektedir. Hymation gövdenin arkasını, diğer figürde olduğu gibi, etek ucuna kadar örtmektedir. Her iki figürde Hymation kıvrımları son derece ayrıntılı ve uyumludur. Kıvrımlar genelde öndeki figürün sağ omuzuna yönelmişlerdir. Arkadaki figürde khiton daha baskın olduğundan vücut hatları ön plana çıkmış. Öndeki figürde ise ince Hymation kumaşı altındaki khiton hayali dikey kabarıklıklarla vurgulanmıştır. Sağ elin mantoyu tutması ve çekmesi hareketi ele doğru toplanmış kumaş kıvrımlarıyla son derece başarılı gösterilmiştir. İki figürün ayakları üstüne dökülmüş khiton kumaşı kırık hatlar ve kumaş katları ile daha hareketli bir görünüm sunmaktadır. Öndeki figürün sağ ve sol ayak ucu, arkadaki figürün sağ ayak ucu ve sol ayağı tamamıyla görülmektedir. Başparmak girintili tabanlara sahip açık sandaletler (bkz. *Kat. Nr. 69, 149*), başparmak ve yanındaki arasında narin birer kalp motifi içermektedirler.

Figürlerin başlarına ait parça bulunmamasına rağmen boyundaki kırık yüzeylerinden her iki başın hafifçe kendi sağına ve aşağıya dönük oldukları düşünülmektedir.

Metropolis’de bulunan genç kızlar grubu kentin İonia Bölgesi heykeltıraşlık sanatında hatırı sayılır bir yere sahip olduğunun işaretini veren ilk ve en bilinen örnektir. Linfert tarafından detaylı olarak incelenen (bkz. *Bibl.*) eser⁸⁵ Hellenistik Devir heykeltıraşlık sanatında da önemli yere sahiptir.

İki genç kızdan oluşan benzer temaları Klasik Devir’de vazolar resimlerinde⁸⁶ ama ağırlıklı olarak mezar ve votiv stellerinde⁸⁷ bulmak mümkündür. Atina Akropolü’nde Nike ve Eretheion Tapınağı frizlerinde⁸⁸ dahi bu temanın işlenmiş olması figürün popülaritesini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Hellenistik Devir’in başlarından itibaren daha sık karşılaşılan temanın bu dönem örnekleri (M.Ö. 3. yy.) kompozisyon olarak Metropolis eseri ile daha yakındır. Özellikle terra cotta

---

⁸⁵ Linfert, *Kunstzentren*, s.52 vd.-Linfert *Helena ve Peitho* ile ilişkilendirdiği grubu M.Ö. 2. yy’ın ikinci yarısına tarihlendirmiş bu görüş Meriç tarafından da kabul görmüştür. Ancak her iki araştırmacının öngördüğü tarih, grubu ilk ele alan Akurgal’ın önerisinden hayli erkendir. Linfert’in araştırmasını yaptığı tarihlerde kentte herhangi bir arkeolojik araştırma olmaması sebebiyle Metropolis grubu doğal ve bizce doğru olarak Ephesos başlığı altında bu kentin sanat akımına bağlanmıştır. Ancak arkeolojik kazılar sonunda elde edilen zengin Hellenistik heykeltıraşlık eserleri ile Metropolis, hem İonia’da bilinen bir sanat merkezi olduğunu kanıtlamıştır hem de bundan sonraki araştırmalarda özel buluntularıyla Pergamon, Ephesos, Magnesia, Tralleis vs. gibi kentler arasında sağlam bir yer bulmuştur. Dolayısıyla Genç Kızlar Grubu’nu kentin kendi repertuarı içinde değerlendirmek doğru olmalıdır.

⁸⁶ Kompozisyon, heykeltıraşlık alanında olduğu gibi kırmızı figür vazolar resimlerinde de kendini göstermektedir. H. Speier, “Zweifiguren-Gruppen im fünften und vierten Jahrhundert vor Christus” *RM* 47 (1932), s.1-94, Lev.1-fig.2/ 3/ 4-1,2/ 7-4/ 11-3,4/ 14/ 17-1,2/ 18-1,3/ 21-2.

⁸⁷ Bu örneklerde genelde arka plandaki figür öndekine tek eli ile temas etmektedir. Rhodos’ta bulunan *Krito*’ya ait mezar steli- Clairmont, *Tombstones*, Nr.2.125(v.); Berlin’de bulunan *Sponde* mezar steli- Conze, *Grabreliefs III*, Nr.1176-1740, s.51, Lev. CCCCXVIII; Ayrıca Tarentum’da bulunan bir kabartma parçası ve Atina’da bulunan votiv stelleri için bkz. Speier, 1932: Taf.9-Fig.3,4/ 2-1.

⁸⁸ C. Blümel, *Der Fries des Temples der Athena Nike*, Berlin: J. Altmann, 1923, s.14vd., fig.20-21; Speier, 1932: Taf.9-Fig.2/ 11-2.

figürinler⁸⁹ Metropolis grubunun Klasik Çağ'a uzanan kökeninde önemli bir geçiş unsuru oluşturmaktadırlar.

Kompozisyon bakımından klasik ve erken Hellenistik örneklerle daha yakın olan Metropolis grubunun bağımsız heykeltıraşlık eserleri arasında, tarihlemede kolaylık sağlayacak bir paralelini bulmak oldukça güçtür⁹⁰. Bu noktada öndeki figürün duruşu ve gövdedeki bazı detaylar aydınlatıcı olmaktadır. Zira Hellenistik devir ortalarına ait bazı mezar stelleri⁹¹, terra cotta figürinler⁹² ve rölyefler⁹³ Metropolis grubunda yer alan öndeki bayanın sağ eliyle Hymationunu çekmesi hareketini tekrarlamaktadırlar ve bu aksiyonlarıyla dönem olarak eserimizle yakın görülmektedirler. Benzer

---

⁸⁹ Genç kızlar grubu ile çok yakın benzerlikler taşıyan terra cotta eserler heykelin bütününe nasıl olduğu sorusuna da cevap niteliği taşımaktadır. Bkz. F. Winter, *Die Antiken Terrakotten. die typen der figürlichen terrakotten*, c.III.2, Berlin & Stuttgart: von W. Spemann, 1903, s.3-5, fig.1vd.; Myrina örnekleri için Kleiner, *Tanagrafiguren*, Lev.16; Besques II, Lev.135, Nr. e-Myr 260; Korinth örneği L. Heuzey, *Les figurines antiques de terre cuite du musée du Louvre*, Paris 1883, Lev.24,b.; Smyrna örneği Besques III.1, Lev.220a, D.1085; Kyrene örneği; Besques IV.2, Lev.28c, 4319.

⁹⁰ Farklı sanat dallarında erken devirde kullanılan iki bayan teması Helenistik Devir Heykeltıraşlığı'nda Metropolis grubu ile temsil edilmektedir. Benzer kompozisyonu bağımsız heykeltıraşide bulmak çok güçtür. Buna karşın Villa Albani'de bulunan bir sunakta (M.Ö. 2.yy.) kabartma olarak yer alan "iki bayan" figürü (Demeter-Kore) eserimizle büyük paralellik içindedir. Buradaki figürler Metropolis örneğinde tasvir edilen bayanların kimliği üzerinde de etkilidir. Pozisyon bakımından grubumuzla aynı olan kabartmada tasvir edilen iki tanrıça, olasılıkla eserimizde tekrarlanmıştır; H.-U.Cain, "Marmorputel mit Darstellung von sechs Nymphen", *P.C. Bol (Hrsg.)VA II* içinde, s.236 vd., Lev. 168.

⁹¹ M.Ö.2. yy. ortalarına ait Smyrna kökenli mezar stellerinde bu harekete sahip figürlerin yer alması eserimizin tarihi için önemlidir. *Pfuhl-Möbius I*, s.134-135, Lev.64, Nr.395-399.

⁹² Hymationun yukarı doğru çekilme hareketi Helenistik Devir başlarına ait figürinlerde açıkça görülmektedir. Horn,*SWG*, Lev.26-fig.2; Kleiner, *Tanagrafiguren*, s.364-365, Lev.12b-21b; Bol, "Einleitung", *Gruppen* içinde, s.23vd., Lev.1-2,3.

⁹³ M.Ö geç 3. yy. veya erken 2. yy.a verilen Prienede bulunmuş Homeros-Apotheosis kabartmasında orta friz sağdan üçüncü ayaktaki Muse figüründe aynı hareketi görmek mümkündür. Bkz. D. Pinkwart, "Das Relief des Archelaos von Priene" *AntP IV (1965)*, s.55vd., Lev.28.

betimlemeyi birçok bayan heykelinde⁹⁴ de görmek mümkündür. Bunlardan bazıları eserin yapım tarihi hakkında ipucu vermektedir.

a. Priene, Pergamon Museum, giyimli bayan figürü⁹⁵ (Muse), M.Ö.2.yy. ortası.

b. Magnesia, İ.A.M. 579, Polla Valeria tipi giyimli kadın heykeli⁹⁶, M.Ö.2.yy. ortası.

c. Münih (Resident), giyimli bayan⁹⁷, M.Ö. erken 2. yy.

d. Heraklİon, Müze Env. 156, Giyimli bayan⁹⁸, M.Ö.2. yy.

Genç kızlar heykel grubunda önde duran figürün gövde ve sağ kol pozisyonu yukarıdaki örneklerle son derece yakındır. Bununla beraber Hymation şekillerinde küçük farklılıklar bulunmaktadır. Priene örneğinde **(a)** manto sadece sağ omuzu açıkta bırakacak şekilde her iki göğüs üstünden diz kapakları altına kadar bütün vücudu sarmıştır. Khitona ait kumaş kıvrımlarının Hymation altındaki tasviri oldukça benzerdir. Sağ elin Hymationu çekmesi ve bacak üstündeki kumaş hareketleri Magnesia **(b)**, Münih **(c)** ve Heraklİon **(d)** heykellerinde de aynı olmasına karşın bu eserlerde Hymation gövdenin üst bedeninde khitonu açıkta bırakacak şekilde giyilmiştir. Oysa Metropolis örneğinde Hymation boynun hemen altında tüm üst bedeni çevrelemiştir. Bu görünüm öndeki figürün başının kapalı olabileceğini düşündürmesine karşın gövdenin arka tarafında bu yönde bir işaret bulunmamaktadır. Özellikle gövde hareketi bakımından yukarıdaki örneklerle yakın olan gövde ve buna göre grup olasılıkla aynı süreç içinde üretilmiştir. Nitekim

⁹⁴ A. Linfert'in araştırmasında aynı tipte çok sayıda örnek bulunmaktadır. bkz. Linfert, *Kunstzentren*, Lev.11-fig.60/17-84, 85, 86, 87, 88/18-92, 93, 94. Ayrıca s.53 vd., dipnot 147vd.

⁹⁵ Carter, *SancPriene*, s.69vd., Lev.XXXIa-b, XXXIIb.

⁹⁶ D. Pinkwart, "Weibliche Gewandstatuen aus Magnesia" *AntP XII (1973)*, s.151, Lev.54-56, fig.7.

⁹⁷ Linfert, *Kunstzentren*, s.54, Lev.17, fig.83.

⁹⁸ *ibid*, s.54, Lev.16, fig.82.

Magnesia⁹⁹ ve Kos'ta¹⁰⁰ bulunan iki heykelin khiton ve Hymationlarının işlenişleri eserimizle büyük paralellik içermektedir. Bu önemli kanıtı bayanların giydiği sandaletler¹⁰¹ de destek olmaktadır.

Özetle, Klasik Devir'den itibaren bilinen ve sanat eserlerinde kullanılan bir tema olan “*Genç Kızlar*”, Metropolis heykelleri arasında da önemli bir yere sahiptir. Yukarıdaki örneklerin büyük bir kısmının M.Ö. erken ikinci yy. veya 2. yy. ortasında toplanması şüphesiz eser için en mantıklı tarihtir. Özellikle kesin tarihleri belli olan *Kos* ve *Magnesia* örnekleri (bkz. *dipnot 99-100*) bu konuda yardımcı olmaktadır. Ancak grubun, detaylardaki daha abartılı işlenişinin 2 *nr.lı* gövde ile aynı karakterde olması eserin bu gövdeyle paralel olarak Hellenistik Devir sonlarına, M.Ö.geç 2.yy veya 1.yy. dolaylarına ait olduğunu düşünmemize yol açmaktadır.

---

⁹⁹ M.Ö.160-40 yıllarına tarihlendirilen giyimli heykel poz bakımından farklı olmasına karşın vücudu saran Hymation, Hymation kumaşının kol-gövde geçişlerinde aldığı şekil ve kıvrımların düzeni, manto altında khitonun tüm ayrıntılarının görülebilecek şekilde tasviri gibi unsurlar Metropolis örneği ile büyük benzerlik içindedir. Bkz. Pinkwart, *AntP XII (1973)*, s.156-157, Lev.63-66.

¹⁰⁰ Magnesia eseri ile Hymation, khiton ve kumaş kıvrımları bakımından son derece benzer olan Kos'ta bulunmuş giyimli torso dönem olarak da (M.Ö.180-70) yakındır. Bu paralel özellikler ve tarihler şüphesiz Metropolis Genç Kızlar Grubu için de geçerlidir. Bkz. KP, *Kos*, s. 239vd., Lev.55-56.

¹⁰¹ Mermer Chiaramonti Niobid heykelinde, Devonshire Koleksiyonu'nda kolosal boyutta bir heykele ait olan ayakta, Rhodos'lu Philiskos tarafından yapılan Ares heykelinde ve Atina Agorası'nda bulunan iki bronz ayakta benzer sandalet bulunmaktadır. Bu tip M.Ö.150 ve sonrasında görüldüğü öne sürülmektedir. Bu da Metropolis grubu için düşünülen tarihi desteklemektedir. Morrow, *Footwear*, s.94vd., fig.73, 74, 76.

2. Pudicitia tipinde bayan, B

Lev. IV, V, CVIII

İ.A.M., 4294 Met.env./ ST.98-175 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Gövde tek parça halinde bulunmuştur. Y.1.37m. G.0.57m. D.0.48m.

Buluntu yeri ve tarihi: Bouleuterion K+3 karesi 3.90 m. 26.09.1998.

Eksikler: Ayrı işlenmiş baş ve boyun; gövdeyle yontulan sol kol, sol el, vücudun sol üst yarısı, sağ kol dirsek-bilek arası yüzey kısmı, karın altında Hymationa ait sığ-büyük bir parça ile dizkapakları altında, bacaklar, ayaklar ve kaide noksanıdır.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli beyaz mermerden yapılan heykel oldukça iyi şartlar altında korunmuştur. Eserin tüm yüzeyine sarımsı kahverengi, kalker karışımı ince bir tabaka hakimdir.

Teknik ve işçilik: Gövde, kollar da dahil olmak üzere tek bloktan yontulmuştur. Şüphesiz bu işçilikte eserin duruş pozisyonunun etkisi vardır. Zira her iki kol toplanmış ve vücut üst yarısına yerleştirilmiştir. Gövdeyle bir bütünlük içindedirler. Dolayısıyla sanatçı kenet kullanma gereği duymamıştır. Buna karşın ayrı işlenen baş, gövdede hazırlanan yuvaya yerleştirilmiştir. Bu kısım oldukça tahrip olmuş durumdadır. Ancak murçla işlenen iç yüzeyin yaklaşık 17 cm.lik çapa sahip olduğu söylenebilir. Heykelin ön ve yan yüzleri detaylı şekilde işlenmiş ve pürüzsüz hale getirilmiştir. Arka taraf Zırhlı heykelde olduğu gibi (bkz. *Kat.Nr.46*) dikey bir hatla ikiye bölünmüştür. Bunun sağ tarafı son derece kaba, sadece vücut dış hattı belli olacak şekilde işlenirken sol taraf ön ve yanlardaki işçiliğe sahiptir.

Bibliyografya: R. Meriç Et al., “Metropolis 1998 Yılı Kazı Raporu”, *KST 21-2*, Ankara 1999, s.229, Res.9.

Ayakta giyimli bir bayana ait gövde insan boyutlarındadır. Ağırlığın taşındığı sağ bacak sabit, sol bacak dizden kırılarak serbest bırakılmış durumdadır. Bacakların pozisyonundan ötürü kalçanın sağ tarafı iyice belirginleşmiş durumdadır. Vücut hatlarının bu derece ayrıntılı görülebilmesinde şüphesiz bacaklar kadar ince manto kumaşı ve kolların da etkisi vardır. Sağ kol dirsekten kırılarak karın üstüne yerleştirilmiştir. Sol kol noksan olmasına karşın kırık yüzeyinden, nasıl durduğu açıkça bellidir. Buna göre sağ eli destek alarak bu noktada dirsekten bükülen kol, sol göğüsü kapatarak hafif diyagonal biçimde sağ omuza doğru uzanmakta, olasılıkla boyun altında halka şeklindeki Hymation kumaşının kenarını sol el ile tutmaktadır. Zira Hymationun bu bölümü, tutulan sağ tarafa doğru sarkmış bir görüntü sunmaktadır. Hymation bütün gövdeyi sarmıştır. İnce ve dökümlü kumaştan yapıldığı için vücuda adeta yapışmış, transparan görünümündedir. İnce sicim şeklindeki kumaş kıvrımları sağ baktan gövdenin sol tarafında duran sağ ele doğru yönelmişlerdir. Manto karın üstünde gergindir. Nitekim burada iç giysinin (*khiton*) belli belirsiz kabarıklığı net olarak görülmektedir. Karın üstündeki sağ el sol omuzdan sırt boyunca sarkan manto kumaşının kenarından tutmuş ve sertçe çekmiştir. Bu noktadaki elin ve kumaşın hareketi Genç Kızlar Grubu’nda yer alan figürün el hareketiyle neredeyse aynıdır (*bkz. Kat.Nr.1*). Hymationun bu şekilde çekilmesiyle gövdenin sol yanı ikinci bir manto katıyla örtülmüş gibidir. Bu kısımda

kumaş son derece hareketlidir¹⁰². Derin içbükey kumaş kıvrımları çekme hareketinden ötürü ele doğru yönelmişlerdir. Püskül şeklinde şeritlerle çevrili olan Hymation kenarları büyük bir ustalıkla tasvir edilmiştir.

Gövdenin pozisyonu ve Hymationun giyiliş şekliyle Metropolis bayan torsosunun *pudicitia* olarak adlandırılan tipe¹⁰³ dahil olduğu kesindir. Klasik Devir'den itibaren bilinen¹⁰⁴ ancak Hellenistik Devir ile birlikte özellikle Batı Anadolu'da gerek terra cotta figürinlerde¹⁰⁵ gerekse mezar stellerinde¹⁰⁶ sıklıkla kullanılan pudicitia tipindeki figürler¹⁰⁷ belli ki Metropolis heykelinin sanatçısını da

¹⁰² Pergamon'da bulunan bir torsosunun sol tarafındaki Hymation işleniş eserimizle aynı stili içermektedir. M.Ö.2. yy. ortalarına tarihlendirilen bu parça Metropolis bayanı için oldukça önemlidir. Bkz. K.P. Stähler, *Das Unklassische im Telephosfries: die Friese des Pergamonaltars im Rahmen der hellenistischen Plastik*, Münster, Westf. Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung, 1966, s.127, Lev.16b-c.

¹⁰³ Heykeltıraşlık sanatında Klasik Devir sonlarından itibaren görülen Pudicitia tipinin M.Ö.3. yy. sonlarında veya 2.yy. başlarında popüleritesinin arttığı ve ağırlıklı olarak Hellenistik Devir olmak üzere Roma Çağı'nda ölüm ve onursal konuları içeren heykel üretiminde yoğun olarak tercih edildiği bilinmektedir; E.Angelicoussis, *The Holkham Collection of Classical Sculptures*, Monumenta artis Romanae 30, Mainz am Rhein: von Zabern, 2001 s.169.

¹⁰⁴ Arkeoloji literatüründe önemli bir yere sahip olan "Ağlayan Kadınlar Lahdi"ndeki (M.Ö. 4. yy. ortası) bazı figürler bu tipin erken örneklerini oluşturmaktadırlar; Smith-Ertuğ, *Eternity*, s. 21-22, Lev.20; ayrıca Klasik Devir mezar stellerindeki pudicitia figürleri için bkz.; Clairmont, *Tombstones*, fig.6, 12, 1.189, 1.412, 1.772, 2.390, 2.464, 2.475.

¹⁰⁵ Genellikle M.Ö. 3. yy. ortalarına tarihlendirilen pudicitia tipindeki terra cotta figürinler Metropolis torsosunun bütününe nasıl olabileceği konusunda fikir vermeleri açısından oldukça önemlidir. Örnekler ve pudicitia tipinin gelişimi ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Kleiner, *Tanagrafiguren*, s.160vd., Lev.33.

¹⁰⁶ M.Ö.2. yy. ortasına ait çok sayıdaki mezar stelinde aynı tipi görmek mümkündür. Örneklerin özellikle Batı Anadolu ve adalarda yoğunluk göstermesi tipin bu bölgede ne kadar sevildiğini kanıtlamaktadır, Bkz.; *Pfuhl-Möbius I*, s.138vd, fig.413vd.; Couilloud, *Rhénée*, s.158-159, Nr.304-305, Lev.59. Ayrıca kentteki örnekler için bkz. *Kat.nr. 231-232*.

¹⁰⁷ Zanker, makelesinde Pudicitia tipindeki figürlerin Antik Çağ'da neden çok popüler olduğu üzerinde durmuştur. P. Zanker, "The Hellenistik Grave Stelai from Smyrna", *A. Bulloch Et al.* (ed.) içinde, s.224.

etkilemiştir. Üzüntülü veya düşünceli bayan figürleriyle temsil edilen tipte özellikle kolların ve başın durumu belirleyici olmaktadır. İki koldan biri daima karın üstüne yerleştirilmiş, diğeri başa doğru uzanmış durumdadır. Kalkık durumdaki kola doğru eğilmiş olan baş genelde Hymation ile örtülüdür. Bu şemaya uygun bir bayan başı kentin Bouleuterion'unda gövdeye çok yakın noktada bulunmuş (*bkz. Kat.Nr. 51*) ancak denemelere karşın gövdedeki yuvaya uymamıştır. Baş girintisine ait çok küçük bir alanın sağlam kalması parçanın gövdeye ait olduğu fikrini canlı tutmaktadır. Zira Kos'ta portresiyle birlikte bulunan bayan heykelinin¹⁰⁸ başı ve boynu çevreleyen Hymation kumaşının şekli Metropolis bayan başı ve gövdesiyle şaşırtıcı bir benzerlik içindedir. Olasılıkla aynı dönem içine ait bu örnek dışında pudicitia tipindeki bazı heykeller eserimizin daha iyi anlaşılabilmesine katkıda bulunmaktadırlar.

- a. Delos, Kleopatra ve Dioskourides Grubu'nda yer alan bayan heykeli¹⁰⁹. M.Ö.138-37.
- b. Kos, Samos Vathy Müzesi, Odeon Heykelleri arasında yer alan bayan¹¹⁰, M.Ö. 2. yy. ortası.
- c. Oxford, Ashmolean Museum 5, Pudicitia bayan heykeli¹¹¹, M.Ö. geç 2. yy.
- d. Magnesia, Istanbul A.M. Env. 605, Baebia¹¹², M.O. 62.

¹⁰⁸ KP, *Kos*, s.248, Lev.58, 59. M.Ö.2. yy. ortasına tarihlendirilmiş olan heykelin başının arka tarafı Metropolis örneğinde olduğu gibi ve aynı açıyla kesilmiştir, boyun altında Hymation elin kumaşı tutmasından ötürü bu tarafa doğru hafifçe sarkmıştır.

¹⁰⁹ Chamonard, *Délos VIII.2*, s.218vd., Fig.95; Marcadé, *MusDélos*, s.37,288, 511, Lev. LXV, LXVI.

¹¹⁰ Horn, *SamosXII*, s.83 vd., Taf. XV Kos II.

¹¹¹ Linfert, *Kunstzentren*, s.115, Lev.52, Fig.272.

¹¹² Pinkwart, *AntP XII (1973)*, s.149-151,158, Lev.49-51, Fig.1-2.

Delos'da bulunan ve yazıtlı kaidesiyle kesin tarihi belirlenen¹¹³ *Kleopatra (a)*, eserimizle hem vücudun duruşu hem Hymation formu bakımından neredeyse aynıdır. Sağ elle mantonun çekilmesi hareketi bu eserde de tekrarlanmaktadır. Sağ elin ve ele doğru toplanan giysi kumaşının oluşturduğu kıvrımlar son derece yakındır. Aynı şekilde sağ koldan gövdeye geçişte oluşan ince kumaş kıvrımlarının betimlenmesi ve cephedeki sicim şeklindeki keskin hatlar her iki eserin aynı süreç içinde üretildiklerini düşündürmektedir. Delos örneğinde ilginç olan bir taraf da yanında bulunan Dioskourides heykelidir. Zira Metropolis Bouleuterion'unda Dioskourides tipinde Hymationlu bir erkek heykeli de bulunmuştur (*Kat.Nr.22*). Bu iki eser tip ve dönem olarak çok yakındır ve olasıkla doğal etkileşim içinde Delos'dakiler gibi beraber sergilenmekte idiler¹¹⁴ (bkz. *Lev.CVIII*). Aynı dönem içinde Kos da önemli bir örnek oluşturmaktadır. Bu kentte Metropolis'de olduğu gibi Odeion'da çok sayıda giyimli heykel bulunmuştur. Bunlardan biri olan pudicitia tipindeki bayan (**b**) ince kumaşlı Hymationu, benzer kumaş kıvrımları, sağ elin hareketi ve iç giysinin gösterimiyle Metropolis örneğine yaklaşmaktadır. Benzer özellikleri şu anda Oxford'da bulunan ama içerdiği stil ile kesin olarak doğu yunan üretimi sayılabilecek eserde (**c**) de görmek mümkündür. Buna karşın yine tarihi kesin olan Magnesia Baebia Heykeli (**d**) çok daha katı vücut hareketi, gövdeyi örten kalın Hymationu ile açıkca eserimizden daha geç bir tarihe aittir.

¹¹³ Bieber, *SculptHell*², s. 131.

¹¹⁴ Delos'daki bu iki heykelin aynı duruş ve tip ile 2. yy. tarihli mezar stellerinde sıkça tekrar edilmiş olması, Mertopolis'te bulunan 22 nr.lı Hymationlu erkek ile pudicitia tipindeki bayan heykelinin birlikte sergilendikleri görüşünü desteklemektedir. Bkz. *Pfuhl-Möbius I*, s.162 vd., Fig.529vd.; R. Känel, "Drei hellenistische Grabreliefs aus Smyrna in Basel", *AntK 32 (1989) Heft 1*, s. 50-58, Taf.14; E. Atalay, "Späthellenistische Grabreliefs aus Ephesos", *The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology*, Vol.2, Ankara:TTK 1978, s.611vd., Pl.181.3.

Duruş olarak Metropolis torsosuyla aynı olmamasına karşın Hymation şekli ve kumaş kıvrımlarındaki detaylarla paralellik gösteren bazı örnekler tarihlere için son derece faydalıdır. Bu noktada en belirleyici eser yine Metropolis’den “*Genç Kızlar Grubu*’nda” yer alan öndeki figürdür (*Kat.Nr.1*). Bu heykel ince Hymation ve altındaki khitonun gösterimi, bütün gövdeyi saran mantonun ince kıvrımları ve en önemlisi elle mantonun çekilmesi¹¹⁵ hareketindeki ortak yanlarla son derece çarpıcıdır, hatta her iki eserin aynı ustanın elinden çıkmış olabileceğini düşündürmektedir. Özellikle iki figürdeki ellerin şekli ve avuca doğru toplanan kumaş kıvrımlarındaki benzerlik bu düşünceyi kuvvetlendirmektedir. Yine Kos’tan M.Ö. 180/70 tarihli bir torso ve Magnesia’dan 160/40 tarihli bir diğeri¹¹⁶, vücudu saran ince Hymation ve hayali khiton kıvrımlarıyla Metropolis heykelinin dönemi konusundaki şüpheleri aydınlatmaktadır. Yukarıdaki tüm örnekler bayan heykelinin Hellenistik Devir’e ait olduğuna işaret etmektedir. Özellikle paralel heykeltıraşlık eserlerinin ve mezar stellerinin 2. yy. tarihine verilmiş olmaları ve Genç Kızlar Grubu için de yakın tarihin önerilmesi Pudicitia bayan heykelinin M.Ö. 2. yy. ortalarına ait olduğunu düşünmemize sebep olmaktadır.

3. Gövde parçası (Küçük Herculaneun bayanı ?), B

Lev. VI

4696 Met.env./ BUL.K.99-26 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: 4696 numaralı gövde parçası ve 4603/Bul.99-50 numaralı sol el, tek parça halinde ele geçmiştir.

¹¹⁵ Hellenistik Devir’e ait çok sayıda bayan heykeli ve kabartmalarında gördüğümüz bu motif (bkz. *Kat. nr.1*) adeta devrin modası niteliğinde her bölgede kullanılmaktadır. Sagalassos Heroon Frizi’ndeki bayan kabartmaları için bkz. R. Fleischer, “Der hellenistische Fries von Sagalassos in Pisidien”, *AntW 12 (1981) Heft 1*, s.3-16, Abb.14.

¹¹⁶ Pinkwart, *AntP XII (1973)*, s.156 vd., Lev.63-66.

Her iki parça birleşmemesine karşın aynı heykele ait oldukları düşünülmektedir.

Buluntu yeri ve tarihi: Gövdenin üst bölümüne ait 4696 numaralı parça 07.08.1999 tarihinde Bouleuterion kuzey bölümde I+5 karesinde 4.42 m. seviyede ve yaklaşık olarak 5. oturma sırası üstünde bulunmuştur. Y.0.56m. G. 0.30m.; sol el 19.07.1999'da Bouleuterion K+5 karesinde geç dönem tabanı önünde bulunmuştur. Y.0.13m. G.0.09m. D.0.12m.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli beyaz mermerden yapılmış bir heykele ait parçanın yüzeyi oldukça iyi durumdadır. Herhangi bir çatlak veya bozulma bulunmamaktadır.

Teknik ve işçilik: Mevcut parça ana gövdeden kırılarak ayrılmıştır. Kırık yüzeylerinde kenet bağlantısına dair bir iz bulunmamaktadır. Ayrıca sol kol kırık yüzeyinde de bu yönde bir iz yoktur. Gövdeyi kapatan mantodan ötürü bütün vücudun tek bloktan yontulmuş olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte baş ayrı işlenmiş ve gövdeye eklenmiş olmalıdır.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

İnsan boyutları altında yapılmış giyimli bir bayan heykeline ait parça, gövdenin üst-sol yarısına aittir. Sol omuz altından itibaren görülebilen kol, aşağı doğru bırakılmış dirsekten kırılarak hafifçe öne doğru uzatılmış durumdadır. Gövdenin sağ yarısı ve kol kırık olmasına karşın parçanın üst tarafındaki iz sağ kolun da dirsekten kırılarak diyagonal olarak sol omuza doğru yerleştirildiği izlenimini uyandırmaktadır. Hem mevcut parçanın görüntüsü hem aynı heykele ait olduğu düşünülen sol elin biçimi bayan figürünün *Hymationlu* olduğunu ve mantonun tüm vücudu sardığını göstermektedir. Olasılıkla Hymation üst tarafı, boynu çevreleyip

tüm gövdeyi kapatmakta, sol omuz civarında elle tutulup omuz dış yanından sarmaktadır. Alt tarafı ise sol eli sarıp ikinci bir kitle halinde sarmış olmalıdır. Bu şemayı parçanın sol tarafındaki kumaş katı ve sol el desteklemektedir. 1998 yılında Bouleuterion'da bulunan bir *khiton* parçası boyut ve işleniş bakımından bu gövdeyle aynı heykele ait olduğu izlenimini uyandırmasına karşın birleştirilememiştir (bkz. *Kat.Nr.4*)

Gövde parçasının küçük bir bölümünün ele geçmiş olması şanssızlık olarak nitelendirilmesine karşın parçanın, heykeli anlamaya yönelik en önemli bölgeye ait olması bu sıkıntıyı azaltmaktadır. Zira mevcut parçaya ve yukarıdaki tanıma göre bayan heykelinin arkeoloji literatüründe çok iyi bilinen *Küçük Herculaneum Bayanı*¹¹⁷ tipindeki eserlerden biri olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle dirsekten kırılmış sol kol ile bu noktada gövdeden kola geçişte Hymationun aldığı şekil ve kıvrımlar bu tipteki eserlerle neredeyse aynıdır. Parçanın Bouleuterion'da diğer Hellenistik heykellerle (bkz. *Kat.Döküm*) aynı seviyede bulunduğu ve bu tipin Hellenistik temsilcileriyle¹¹⁸ taşıdığı paralellik göz önünde bulundurulduğunda, aynı sürece (M.Ö. 2. yy.) tarihlenebilecek bir heykele ait olduğu ileri sürülebilir.

---

¹¹⁷ Bu tip özellikle Roma Çağı'nda sıkça kopya edilen Yunan kökenli giyimli bayan heykellerini içermektedir. Büyük veya Küçük Herculaneum Kadını olarak çok iyi bilinen bir tiptir. Büyük örnekler ortalama 1.95 yüksekliğe sahipken küçük olanlarda boyut 1.70 m.dir. Ayrıca giyiniş bakımından da Büyük ve küçük heykeller arasında bazı farklılıklar vardır. Herculaneum kenti tiyatrosunda bulunan bir heykelden ötürü grup bu isimle tanınmıştır. Metropolis örneği küçük tipe dahildir. Bieber, *Copies*, s.148vd., Lev.113 vd.

¹¹⁸ Kopyaların en erken örneğini Oxford'ta bulunan heykel oluşturmaktadır (M.Ö. 2. yy.) Kleiner, *Tanagrafiguren*, s.235-236, Lev.57a; Bununla beraber Dresden ve Delos örnekleri Metropolis'de bulunan parçayla en yakın olan iki heykeldir Bkz.; Bieber, *Copies*, s.150, Lev.114.

4. Gövde parçası, B

Lev. VII

ST.98-266 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parça halinde bulunmuştur.

Y.0.54m. G.0.40m. D.0.24m.; Kaide Y.0.07m.

Buluntu yeri ve tarihi: Bouleuterion güney bölüm, 1998.

Eksikler: Yaklaşık kasık altından kırılmış olan gövdenin üst kısmı tamamen eksiktir.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli beyaz mermer. Yüzeyde ince, kalkerli bir tabaka hakimdir.

Teknik ve işçilik: Gövde üst yarısı kırık olan eserin bu tarafında herhangi bir kenet deliği izi olmamasına karşın etek ucundaki 1x5 cm.lik delik heykelde ayrı işlenmiş parçaların kullanıldığını göstermektedir. Eserde ön ve yan yüzler detaylı şekilde işlenmiş ve pürüzsüz hale getirilmiştir. Arka taraf kabaca yontulmuştur.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

İnsan boyutları altında yapılmış bir heykele ait olan parça ayakta giyimli bir bayanı tasvir etmektedir. Khiton ve Hymation ile tasvir edilen figür olasılıkla sabit sol bacağı üzerinde durmaktadır. Bu iddiayı khitonun etek kısmında sağ ayak (noksan) üstüne düşmüş kumaş kıvrımları desteklemektedir. Aynı şekilde Hymationun sağ dizkapağı altından sol kasığa yönelmiş kumaş hareketleri de bu pozisyona işaret eder. Hymationun dizkapağı altına kadar uzanmış olması gövdenin büyük bölümünün kapalı olduğunu göstermektedir. Parçanın bu giysi özellikleri ve

pozisyonu gözönünde bulundurulduğunda *Küçük Herculaneum Kadını*¹¹⁹ olarak adlandırılan tipe yakın görünmektedir. Daha önce aynı tipe dahil edilen 3 nr.lı eserle boyut ve mermer cinsi bakımından da uyum göstermesi iki parçanın aynı heykele ait olabileceği görüşünü kuvvetlendirmektedir.

5. Ayakta Hymationlu figür, KD

Lev.VIII

İ.A.M.,1377 Met.env.

Korunma durumu ve ölçüler: Eser tek parça halindedir. Y.0.36m. G.0.21m. D.0.18m.; Kaide 0.05 m.

Buluntu yeri ve tarihi: Parça 1995 yılında Metropolis civarında köylüler tarafından bulunup Kazievi'ne getirilmiştir.

Eksikler: Gövdenin belden yukarısı kırık, ayrı işlenmiş sol ayak ucu noksandır.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli beyaz mermer. Sol bacak dizkapağı ve altındaki yüzeyde mermer bozulması gözlemlenmiştir. Yüzey oldukça temizdir ve mermerin özgün rengi açıkça görülebilmektedir.

Teknik ve işçilik: Gövdenin tek bloktan oluştuğu kesindir. Kırık yüzeyinde, üst yarının kenet ile ekleme yapıldığına dair bir iz bulunmamaktadır. Buna karşın sol ayakta yer alan 1 cm.lik kenet ile ayağın uç kısmı buraya eklenmiştir. Eserin ön, arka ve yan yüzeyleri aynı özenle işlenmiş, yapımında matkap kullanılmamıştır. Ön, sağ ve sol taraf yüzeyleri pürüzsüz hale getirilmiş ve cilalanmamıştır. Arka tarafta aynı işlem daha üstünkörü gerçekleştirilmiştir. Zira bu tarafta raspa izleri kolaylıkla görülebilmektedir.

¹¹⁹ Bieber, *Copies*, Lev.113.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

İnsan boyutları altında yapılan eser ayakta giyimli bir bayanı tasvir etmektedir. Gövde ağırlığı sabit sağ bacak ile taşınmakta sol bacak serbest şekilde dizden kırılarak hafif öne ve yana doğru eğilmiş durmaktadır. Ayak tabanı bütünüyle kaide üzerine basmaktadır. Figürün sol tarafında karesel destek sütunu bulunmaktadır. Olasılıkla gövde sol dirseği ile sütuna temas etmektedir. Gövdenin duruşu *6 nr.l* eserle aynıdır. Bu ortaklık kıyafette de kendini göstermektedir. *Khiton* ve *Hymation* ile tasvir edilmiş figürde *Hymation* diz kapağı altına kadar gövdeyi örtmektedir. Manto altındaki *khiton* sağ ayağı kapatıp sol ayağın sadece uç kısmını açıkta bırakacak şekilde kaide yüzeyine dokülmüştür. Benzer şekilde destek sütunu önünde ve gövdenin sol tarafında bulunan “S” kenarlı kumaş kitlesi de kaideye kadar uzanmaktadır. Manto serbest bacak üstünde gergin ve ince bir karakter sunmasına karşın yanlarda içerdiği oluk şeklindeki dikey kumaş hatları ile çok ince bir kumaştan yapılmadığı izlenimini uyandırmaktadır. Benzer kumaş yapısı ve kıvrımlar *khiton* için de geçerlidir.

Metropolis’de bulunan gövde parçası özellikleri bakımından *6 nr.l* örneklerle büyük benzerlik içindedir. Dolayısıyla *pudicitia* tipi bir heykeli temsil etmiş olabileceği düşünülmektedir. Ancak diğer heykelerde karşımıza çıkan problem bu eser için de geçerlidir. Zira figürde , mantonun vücudu sarması ve kumaşın cepheden sarkması bu tipe uyarken bazı noktalar çelişki yaratmaktadır. Özellikle Erken Hellenistik terra cotta figürinlerde¹²⁰ ve Hellenistik Devir ortalarında yoğunlaşan mezar stelleri (*Kat.nr.231-232*) ile heykelerde (bkz. *Kat. Nr.2*) temsil edilen bu tipin

¹²⁰ Ephesos’ta bulunmuş bazı figürinler aynı pozisyonda tasvir edilmişlerdir, bkz. H. Vetters, *EvG* 1977, Wien:ÖAW, 1978, s.10-11, Lev.10; Ayrıca diğer örnekler için bkz. *Kat.nr.2*.

en karakteristik örneklerinde; genelde sağ kol karın üstünde bulunmakta ve sol kol başa uzanmaktadır. Ayrıca bu örneklerde cephede, sağ elden dikey olarak sarkan manto kumaşı bu noktaya, figürün sol tarafından ele doğru diyagonal olarak ve gövdeyi örterek ulaşmaktadır. Omuzdan sarkan manto kumaşı ise hiçbir örnekte ayaklara kadar uzanmamıştır. Eserimizde 6 nr.lı diğer örneklerde olduğu gibi kolların durumu genel şemaya uymaktadır. Olasılıkla sol kol kalkık durumda başa uzanmış ve dirsek destek sütununa dayanmıştır. Sağ kol ise karın üstüne yerleştirilmiş ve manto kumaşını tutmuş olmalıdır. Ancak bu noktada cephede önlük şeklinde iki kat içeren manto ve figürün sol tarafındaki kumaş hareketi, bilinen pudicitia tipinden tamamen farklıdır. Manto burada yaklaşık ayak bileklerine kadar sarkmış, çok hareketli olmayan bir görünümde dir. Heykelin üst yarısının eksikliği kesin sonuçlara varmaya engel olmakla beraber mevcut parça, figürün pudicitia tipinin değişik bir varyasyonu olarak üretilmiş olabileceği yargısını doğurmuştur. Bu grup eserlerinin genelde Geç Hellenistik Devir içinde yoğunlaşması ve Metropolis gövdesinin içerdiği teknik heykeli Geç Hellenistik Devir'e yerleştirmektedir.

6. Ayakta Hymationlu figür, S

Lev. IX

İ.A.M., 475 Met.env./ST.93-9 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Eser tek parça halinde korunmuştur. Y.0.20m. G.0.11m. D.0.08m.; Kaide Y. 0.05m.

Buluntu yeri ve tarihi: Stoa G karesi, yıkık Bizans Duvarı arkasında sur duvarı içinden, 21.08.1993.

Eksikler: Gövdenin ve sol taraftaki destek sütununun üst yarısı tamamen noksandır. Alt kısımda sol bacak diz kapağı altına ait bir parça, ayak ta dahil olmak üzere kırılmıştır.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli beyaz mermer. Heykel geç dönemde yapı malzemesi olarak kullanılmış olduğundan tüm yüzeyde kristalleşme başlamıştır.

Teknik ve işçilik: Küçük boyutlu heykel tek bloktan yontulmuştur. Parçada herhangi bir kenet deliği izi bulunmamaktadır. Gövdenin üst yarısında da aynı şekilde, ayrı işlenmiş parçaların bulunduğu düşünülmemektedir. Eserin ön, arka ve yan yüzleri aynı şekilde detaylı olarak işlenmiş yapımda matkap kullanılmamıştır. Yüzey alet izleri giderilecek şekilde törpülenmiştir.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

İnsan boyutları altındaki bayan figürü ayakta ve giyimli olarak tasvir edilmiştir. ağırlık sabit sağ bacak ile taşınmaktadır. Sol bacak dizden kırılarak serbest bırakılmıştır. Gövdenin üst yarısı noksan olmasına karşın sol tarafta bulunan karesel destek sütunundan, figürün sol kolu ile bu tarafa hafifçe eğilerek dayandığı zannedilmektedir. Heykel *khiton* ve *Hymation* ile tasvir edilmiştir. Hymation dizkapakları altına kadar gövdenin alt yarısını örtmektedir. Kalan kısmı ise khitonun etek ucu tamamlamaktadır. Olasılıkla sol ayak ucu açıkta kalacak şekilde kaide üstüne dökülmüş durumdadır. Manto, belde kitle halinde kuşak görünümüne bürünmüştür. Bu kitlenin ortasından sarkan manto kumaşı yaklaşık iki bacağın arasına denk gelmektedir. Sığ elbise kıvrımları kumaşa dökümlü ve ince bir hava vermiştir. Mantonun etek ucu ince kazıma bir hat ile belirginleştirilmiştir. Eserin sol tarafında da mantoya ait bir kitle, destek sütunu önünde bulunmaktadır. “S” kenarlı

katlar içeren kitle olasılıkla sırt boyunca sarkan Hymationun alt yarısıdır. Dizkapakları altından başlayan khiton daha derin ve dikey kumaş hatlarına sahiptir. Destek sütunu karesel bir gövde ve silmeli kaide ile tasvir edilmiştir.

Heykel Hymation formu ile *pudicitia* tipine dahil olduğu izlenimi uyandırmaktadır. Özellikle Hellenistik Devir ortalarına ait mezar stellerindeki figürler¹²¹ eserimiz ile benzerlik göstermektedir. Buna göre figürün sağ kolu karın üstünde durmakta, dirsek ile destek sütununa dayanmaktadır. Bu şemayı cephedeki sarkmış olan manto kumaşı da desteklemektedir. Sol kol ise dirsekten kırılarak başa doğru uzanmış olmalıdır. Buna göre manto da sol omuz arkasından veya yanından sarkmıştır. Tüm bu deliller parçanın kimliğine katkıda bulunmakla beraber bazı şüpheleri de barındırmaktadır. Bu noktada en önemli çelişkiyi mantonun belde oluşturduğu kitle meydana getirmektedir. Zira mezar stelleri ve heykellerde (bkz. *Kat.Nr.2*) *pudicitia* bayan figürlerinde bu uygulamaya rastlanmamaktadır. Dolayısıyla eserin gövdesinin üst yarısının sadece khiton ile tasvir edilme olasılığı da bulunmaktadır¹²². Bu durumda destek sütunu önündeki Hymation kitlesi de omuzdan değil belden başlayıp sarmaktadır. Nitekim kitlenin bele doğru incelererek yükselmesi bu görüşü desteklemektedir. Parçanın üst yarısına ait bir bölümün heykel hakkındaki tartışmalara büyük açıklık getireceği kesindir ancak ne yazık ki bu kısma ait bir buluntu elde edilememiştir. Eser tip olarak kentte bulunan *5 nr.lı* heykele çok yakındır. Bu da eserin, birinci görüş olan *pudicitia* tipine dahil olduğu iddiasını güçlendirmektedir. Heykel dönem bakımından da bu örneklerde olduğu gibi Geç Hellenistik Devir içinde üretilmiş olmalıdır.

¹²¹ Pfuhl-Möbius, *Grabreliefs I*, Lev.71, 72/ Fig.433.

¹²² Oxford Ashmolean Museum'da bulunan bir mezar stelindeki figür kompozisyon bakımından fikir vermektedir. Bkz. Linfert, *Kunstzentren*, Lev.48, Fig.250.

7. Ayakta Hymationlu figür, KD

Lev. IX

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parça halindedir. Y.0.13m.
G.0.09m. D.0.06m.

Buluntu yeri ve tarihi: Metropolis civarında yüzey buluntusu olarak tespit edilmiştir.

Eksikler: Gövdenin üst yarısı ve sol bacak dizkapağı altından itibaren kırıktır.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli beyaz mermerden yapılmış eserin tüm yüzeyinde kristalleşme başlamıştır.

Teknik ve işçilik: Minyatür boyutlardaki heykel tek parçadan yontulmuştur. Heykelin tüm yüzeyi kristalleşmesine karşın arka tarafının da işlenmiş olduğu açıktır. Kabaca düzleştirilmiş alt yüzeyde kenet deliği yoktur.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Yukarıda değinilen 5 ve 6 nr.lı heykellerin minyatür boyutlardaki tekrarı olan eserde sağ bacak sabit sol bacak serbest olarak dizden kırılarak hafifçe ileri uzatılmıştır. *Hymation* dizkapakları altına kadar bacakları örtmektedir. Khiton ayakların üzerine dökülmüş durumdadır. Manto kumaşına ait ayrıntılar büyük oranda tahrip olmuştur. Khiton derin dikey kumaş hatları ile belirtilmiştir. Eser kentte bulunan diğer örneklerle (bkz. *Kat.Nr.5-6*)benzer yapıda olduğundan, pudicitia tipinde yapıldığı düşünülmektedir.

8. Ayakta Hymationlu figür, KD

Lev. X

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parçadır. Y.0.12m. G.0.11m.
D.0.07m.

Buluntu yeri ve tarihi: Yeniköy civarı,1999.

Eksikler: Eserde kasıklardan itibaren gövde üst yarısı ve dizkapakları hizasından bacakların alt yarısı tamamen eksiktir.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli beyaz mermer. Yüzey buluntusu olarak getirilen parçanın uzun süre açıkta kalan ön yüzünde kristalleşmeler başlamıştır. Buna karşın arka tarafında herhangi bir bozulma bulunmamaktadır.

Teknik ve işçilik: Küçük boyutlu bir heykelle ait parçanın alt ve üst kırık yüzeylerinde kenet deliği izi yoktur. Eser tek bloktan yontulmuş olmalıdır. Yüzey pürüzsüz hale getirilmiş, cilalanmamıştır. Arka taraf kabaca işlenmiştir.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Minyatür boyutlarda yapılmış bir bayan heykeline ait parça gövdenin alt yarısına aittir. Figür sabit sağ bacağı üzerinde durmaktadır. Serbest sol bacak dizden bükülmüştür. Bacaklar oldukça kalın kumaşlı bir manto ile tamamen kapanmıştır. Kumaş sabit bacak üzerinde asimetric kıvrımlara sahiptir. Sağ bacak iç tarafından keskin kenarlı, diyagonal ve paralel hatlarla sol kasığa uzanır. Sol bacak ve diz kapağı üzerinde gergindir. Gövdenin sol tarafında bacağın yanından kitle halinde sarkmıştır.

Parçanın çok küçük bölümünün ele geçmiş olması net bir değerlendirme yapmaya mani olmaktadır. Hellenistik Devir’de çok sayıda örnekle¹²³ tasvir edilen yarıçıplak mantolu Aphrodite heykelciklerini anımsatmasına rağmen kesin bir karara varmak mümkün değildir. Eserin yüzey bitimi de Hellenistik Devir’e işaret etmektedir. Zira Roma Çağı’nda sıkça gördüğümüz küçük boyutlu heykellerdeki parlak yüzeyler yerine pürüzsüz ama mat bir yüzey ile bitirilmiştir. Buna karşın kesin karara varmak mümkün olmamıştır.

9. Minyatür gövde parçası, D

Lev. X

7036 Met. env./ HMD 02-269 Kazı kasa nr.

Eser tek parçadır; Y.0.11m. G.0.10m. Dükkanlar olarak

adlandırılan insulada T8 karesi, 79.85 m. seviyede bulunmuştur. Gövde üst yarısı ve ayaklar kırıktır. İnce kristalli beyaz mermerden yapılan parçanın kırık yüzeylerinde herhangi bir kenet deliği bulunmaması heykelciğin tek bloktan yontulduğunu göstermektedir. Arka tarafı işlenen heykelin cephe ve yan yüzleri alet izleri giderilecek şekilde pürüzsüzleştirilmiştir.

Yayımlanmamıştır.

Parça minyatür boyutlarda yapılmış bir bayan heykeline aittir. Ayakta Hymationlu gövde sabit sağ bacağı üzerinde durmaktadır. Sol bacak dizden kırılmış ve hafifçe geri çekilmiştir. Bu hareketin etkisiyle sağ omuza doğru yükselerek gerilen manto kumaşı altından ince khitonun etek ucu görülmektedir. Heykele dair başka parça bulunmamasına karşın eserimizin 5, 6 ve 7 nr.lı pudicita gövdelerle

¹²³ Delos’da bulunan çok sayıdaki örnek için bkz. Marcadé, *SculptDelos* ; Ayrıca Kos’ta bulunmuş bir torso kalın manto ve kumaş hareketlerinin işleniş bakımından eserimize oldukça benzemektedir bkz.; Bieber, *SculptHell*², Fig.35.

paralel olarak aynı dönemde (Geç Hellenistik-Erken Roma) ve aynı pozisyonda tasvir edildiği düşünülmektedir.

10. Ayakta mantolu figür, KD

Lev.XI

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parça olarak bulunmuştur. Y.0.60 m. G.0.32 m. Kaide Y. 0.08m.

Buluntu yeri ve tarihi: Metropolis yakınlarında bulunmuş ve kazıevine getirilmiştir.

Eksikler: Diz kapağı hizasından itibaren gövde üst yarısı tamamen noksandır. Ayrıca mevcut parçada kaide sol arka köşesi kırık durumdadır.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli beyaz mermeden yapılmış bir heykele ait olan parçada ciddi bir bozulma yoktur.

Teknik ve işçilik: Gövdedeki kırık yüzeyinde kenet deliği izi yoktur. Buna karşın gövdeye ait uzuvların ayrı işlenmiş oldukları düşünülmektedir. Zira heykelin manto işlenişi ve törpülenerek pürüzsüz hale getirilmiş yüzey bitimi Hellenistik Devir işçiliği olarak göze çarpmaktadır. Heykelin tamamlanmamış olduğu düşünülmektedir. Bu görüşe kaide üst yüzeyi ve parçanın arka tarafındaki işçilik destek olmaktadır. Dikdörtgen şeklindeki kaidenin alt yüzeyi kenarlarda 15.cm.lik bir bant bırakılarak kalın murç darbeleriyle işlenmiştir. Çerçeve şeklindeki bölüm daha ince bir işçilikle düzeltilmiştir. Burada kaidenin sağ arka köşesine yakın 3x2 cm.lik bir kenet deliği bulunmaktadır. Kaide üst yüzeyi, gövdenin sağ tarafında, üstünkörü düzeltilmiş arkada adeta gövdenin uzantısı şeklinde kaide kenarı ile birleşmiştir. Burada gövde bitimi ve kaide yüzeyi sınırlarını ayırt etmek mümkün değildir. Arka tarafta kaidenin arka uzun kenarını oluşturan hat belirlenmesine karşın

burada yüzey seviyesi açıkça ihlal edilmiştir. Ayrıca gövdenin arka tafında küçük bir alanın düzleştirilmeye başladığı ancak bu işlemin de yarım kaldığı zannedilmektedir. Bu bölüm haricinde kalan ve gövdenin tüm arka yüzeyini kaplayan diğer kısım son derece kaba bir işçilikle, belki de taş ocağında¹²⁴, derin murç ve keski darbeleriyle öylesine düzeltilmiştir. Heykelin en dikkatli işlenmiş kısmı sol kenarıdır. Ancak burada dahi kaide üst yüzeyi kabadır. Heykelin sağ ve sol yanında yüzey pürüzsüz hale getirilmiştir, derin kumaş kıvrımları ve püsküllerin yapımında matkap kullanılmamıştır.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

İnsan boyutları altında yapılmış heykele ait parça, mantolu bir bayanın dizkapakları altına aittir. Çok kalın bir kumaştan yapılan manto bu dokuya uygun olarak derin oluk şeklinde dikey kıvrımlara sahiptir. Kumaş kenarları püsküllüdür. Püskül dipleri ince oluk şeklinde bir hatla kumaştan ayrılmıştır. Parçanın yarı işlenmiş olması ve kalın mantonun detayları örtmesi gövdenin pozisyonu hakkında fikir yürütmeye mani olmaktadır. Bununla beraber eserdeki Hellenistik işçilik özellikleri heykelin dönemini aydınlatmaktadır. Figürün giysi tarzına bakarak bir rahibeye¹²⁵ ait olabileceği düşünülmektedir.

¹²⁴ Atina Ulusal Müzesi'nde bulunan bir atlet heykeli (NM 1662) merer ocağında kabaca düzeltilmiş haliyle sergilenmektedir. Bu eser çok benzer alet izlerine sahiptir bkz. M. B. Hollinshead, "From two to three dimensions in unfinished Roman Sculpture", *J. J. Hermann (ed.)* içinde, s.226, fig.1.

¹²⁵ Metropolis akropolünde bulunan Ares Tapınağı'na ait sütunlarda tapınakta çalışan rahibelerin isimleri bulunmaktadır. Parçadaki kapalı kıyafet bizi bu yönde düşünmeye sevketmiştir. Tapınağa ait sütun tanburları ve rahip-rahibe listeleri için bkz. Keil-Premmerstein III, s.104; Engelmann, *Ares*, s.171vd.; Knibbe, *Götter*, s.8vd.

11. Khitonlu minyatür torso, KD

Lev. XII

3727 Met.env. / KD.98-160 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Eser tek parça halindedir.

Y.0.20m. G.0.16m.

Buluntu yeri ve tarihi: Metropolis yakınları, 20.07.1998

Eksikler: Kasıklar altından gövdenin alt yarısı göğüsler altından üst yarısı kırık ve noksandır. Kollar ve eller, baş ve boyun, her iki göğüs eksik gövde tarafındadır.

Malzeme ve bozulmalar: İnce kristalli beyaz mermer. Yüzey rengi ve dokusu iyi durumdadır.

Teknik ve işçilik: Gövdenin tamamı tek bloktan yontulmuştur. Bununla beraber diğer uzuvların gövdeyle birlikte veya ayrı işlenip eklendiklerine dair bir iz bulunmamaktadır. Cephe ve yan yüzleri detaylı olarak işlenmiştir. Eserin altındaki çıkıntı ve arka tarafındaki kırık bağlantı izi parçanın yüksek kabartma olduğunu göstermektedir. Yapımda matkap kullanılmamıştır.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Minyatür boyutlarda yapılan giyimli bayan heykeline ait parçanın küçük bir bölümü korunmuştur. Buna karşın figürün ayakta *khiton* ve *Hymation* ile tasvir edildiği anlaşılmaktadır. İnce kumaşlı khiton transparan yapısıyla vücuda adeta yapışmış başta göbek deliği olmak üzere bütün hatları ortaya çıkarmıştır. Düzensiz, narın, dikey kabarıklıklar şeklindeki kumaş kıvrımları vücudu kaplamış tam göbek deliği üzerinde gerginleşmiştir. Hymationa ait kumaş kitlelerinin gövdenin iki yanında kasıkların hemen üstünde görünüyor olması, mantonun üst bedeni açıkta bırakacak şekilde kasıklara kadar sıyrıldığını göstermektedir. Ayrıca figürün solunda

yer alan dikey doğrultulu ufak bir kumaş kitlesi mantonun bu taraftan da sarkıtıldığını düşündürmektedir. Bu durumda hafif sola doğru eğilmiş olan gövdeye ait sol kol olasılıkla bacakları tamamen örterek bu noktaya ulaşan manto kumaşını tutmakta veya manto kola dolaşarak aşağı sarkmış olarak durmaktadır. İleriki bölümlerde değinilecek olan *74 nr.lı* eserin üst yapısıyla benzerlik içinde olan parça vücudun pozisyonu bakımından Delos'da bulunan Geç Hellenistik Devir'e ait çok sayıdaki küçük Aphrodite heykellerinin¹²⁶ bir tekrarı gibi görünmektedir. Bu heykellerde Hymation form bakımından eserimizle büyük benzerlik taşımaya karşın gövde üst tarafı hep çıplak tasvir edilmiştir. Bu durum, kesin yargıya varmaya engel olmaktadır. Diğer yandan Metropolis örneği khiton ve Hymationu bakımından Rhodos'a ait Nike heykelini¹²⁷ akla getirmesine karşın bu defa gövdenin sol tarafından sarkan manto kumaşı kesin tanımlama yapmaya mani olmaktadır. Eserin kimliğine ve pozisyonuna dair net iddialarda bulunulamamasına karşın kanımızca ustalikle işlenmiş khiton, parçanın Hellenistik Devir'e ait olduğunu göstermektedir.

12. Oturan Hymationlu figür, HmG

Lev.XIII

İ.A.M., 3972 Met.env./ HM.98-92 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Eser tek parça olarak bulunmuştur. Y.0.60m. G.0.41m. D.0.42m.

Buluntu yeri ve tarihi: Hamam-Gymnasion A mekanı XVI nolu kare -11.20 m. seviye., 22.08.1998.

Eksikler: Ayrı işlenmiş gövde üst yarısı ve sağ ayak.

¹²⁶ Marcadé, *SculptDèlos*, s.508-509, Lev.XLIV

¹²⁷ Linfert, *Kunzetren*, Lev.33, Fig.177.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli beyaz mermer. Parça iyi şartlar altında korunmuştur. Yüzeydeki kılcal bitki kökü kalıntıları haricinde önemli bir olumsuz etki görülmemiştir.

Teknik ve işçilik: Üst ve yan yüzlerde bulunan kenet delikleri heykelin ayrı işlenmiş parçaların birleştirilmesi ile oluşturulduğunu göstermektedir. Gövde alt ve üst yarısı bel hizasında birleştirilmiştir. Buradaki dairesel yüzey yaklaşık 2 cm.lik çerçeve bırakılarak 0.7m. derinlikte düzleştirilmiştir. Birleşme yüzeyine yatay doğrultuda iki kenet deliği (1x3x1.5cm. ve 1x1x1.5 cm.) açılmıştır. Şüphesiz gövdenin üst yarısını oluşturan parçanın alt kısmı bu sığ girintiye uyacak şekilde çıkıntılı yapılmış böylece iki parçanın bağlantısı güçlendirilmiştir. Sağ bacak dış yanında , baldır altında, figürün oturduğu yerle ilgili olması muhtemel 0.7 cm. çaplı iki kenet deliği daha bulunmaktadır. Üst üste duran bu delikler, sığ şekilde yontulmuş uç kısmı içbükey, 8cm. genişlikteki dikdörtgen yuva içinde bulunmaktadırlar. Belli ki bu yuvaya sürgü şeklinde giren başka bir parça (olasılıkla metal) bulunmaktadır. Dizkapağı seviyesinde yer alan 0.4 cm.lik diğer iki kenet deliği ise manto kumaşına ait parça için açılmıştır. Diğer birleşme yüzeylerine göre bu hat çok daha ince şekilde işlenmiştir. Aralarında yaklaşık 15 cm. mesafe bulunan deliklerin çok dar çaplı olması da parçanın görünen bir noktada bulunduğunu bu yüzden de çok daha dikkatli bir işçilikle birleştirildiğine işaret etmektedir. Yaklaşık iki deliğin orta noktasında, dizkapağı arkasından cepheye doğru uzayan 0.7 cm.lik delik içine yerleştirilmiş bir demir kama dikkat çekmektedir. Eserin bir yüzeye sabitlendiği görüşüne destek olan bu parça kırık kesiti üstünde olduğundan detaylıca görülebilmektedir. Manto kumaşının eklendiği yüzeyde bulunan demir kama ucu bu parçanın uzantısı gibi görünmesine karşın boyut ve yön bakımından farklılık

gösterir. Dolayısıyla bu noktada gerçekleştirilmiş antik tamiratı düşündürür. Zira yüzeydeki orijinal delikler oldukça narindirler ve buraya birleşen parçanın kopması çok doğaldır. Sol bacak dış tarafında, sadece manto eklentisi için yapılmış 0.6 cm. çaplı iki delik bulunmaktadır. Buradaki yüzey diğer taraftaki kumaş eklenti yüzeyi ile aynı karakteri göstermektedir. Bacakların arka tarafı dizkapağı ve bilekler arasında yontularak buradaki gereksiz mermer kitlesi alınmıştır. Bu derin girintinin iç yüzeyi ince murç darbeleriyle düzeltilmiştir. Dizkapağı ve kalça arası ise blok halinde bırakılmış arka yüzey kalın murç darbeleriyle işlenmiştir. Herhangi bir kenet deliği bulunmamasına karşın heykelin arka tarafından bir yüzeye sabitlendiği düşünülmektedir. Sağ ayak, bilekteki dairesel yüzey ortasında bulunan 1 cm.lik kenet deliği ile bu noktadan gövdeye eklenmiştir. Parçanın ön ve yan yüzleri pürüzsüz hale getirilmiştir. Yapımda matkap kullanılmamıştır.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Metropolis’de bulunan gövde alt parçası insan boyutları altında yapılmış oturan, giyimli bir heykele aittir¹²⁸. Figürde her iki bacak dizden kırılmış durumdadır. Sağ bacak daha gergin şekilde ileri uzatılmış sol bacak onun arkasına atılmıştır. Ayaklar noksan olmasına karşın sol ayak üstünün sağ bilek arka tarafına temas ettiği açıktır. Hymationlu figürün üst bedeninde khiton olup olmadığına dair bir iz

¹²⁸ Parçadaki Hymation form olarak Hellenistik Devir mezar stellerindeki bazı erkek figürlerindeki tipe yaklaşmasına karşın adeta vucuttan sıyrılıp kalçanın iki yanını sararak bacakların arasından sarkması kanımızca gövdenin bir bayana ait olduğunun göstergesidir. Zira erkek figürlerinde bacakların arasından sarkan mantonun ucu omuzdan bu noktaya ulaşmakta ve sağ elle dizler seviyesinde tutulmaktadır. Bağımsız yontulmuş oturan erkek heykellerinde ise Hymation bacakları örtecek şekilde gergin tasvir edilmektedir. Mezar stelleri ve oturan erkek heykelleri için bkz. K. Fittschen, “Zur Rekonstruktion griechischer Dichterstatuen. 1. Teil: Die Statue des Menander”, *AM 106 (1991)*, s.243-279, Taf. 52-78.; K. Fittschen, “Zur Rekonstruktion griechischer Dichterstatuen. 2. Teil: Die Statuen des Poseidippos und des Ps.-Menander”, *AM 107 (1992)*, s.229-271, Taf. 61-91.

bulunmamaktadır. Hymation kalçaya kadar sıyrılmış iki ucu sağ ve sol bacak baldırı üstünde birikinti oluşturarak bacaklar arasından bilek seviyesine kadar sarkmıştır. Buna göre üst beden çıplak gibi durmaktadır. Bacaklar tamamen kapalıdır. Hymation, dizkapakları ve sağ bacak kaval kemiği üstünde hareketle bağlantılı olarak son derece gergindir. Yanlarda ise derin içbükey kıvrımlar yapmıştır. Figürün kalçasına doğru yönlendirilmiş kumaş kıvrımları mantonun kalın ve kaba bir karaktere sahip olduğunu göstermektedir.

Metropolis’de bulunan eser hakkında kesin yargılara varmak çok güçtür. Mevcut parça tip bakımından iyi bilinen oturan heykellerle¹²⁹ paralellik göstermemekle birlikte buluntu yeri bazı ipuçları vermektedir. Zira daha çok hamam yapılarında karşılaşılan *Oturan Muse* heykelleri¹³⁰ Hymation formları bakımından eserimize yaklaşmaktadırlar. *Archelaos Kabartması*’ndaki¹³¹ Muse figürleriyle bağdaştırılan bu heykeller Metropolis’de bulunan parçanın tanımıyla ilgili en güvenilir kaynaktır. Özellikle Agnano (İtalya) Hamamı’nda bulunan heykel¹³² Hymation formu ile son derece yakındır. M.Ö. 2. yy. klasisistik heykelin Roma kopyası olan figürün üst bedeni ince bir khiton ile tasvir edilmiş Hymation kalçaya kadar sıyrılıp iki bacak

¹²⁹ Koch’un kitabı sadece oturan heykelleri konu alan detaylı bir araştırmadır. Burada yer alan heykellerin büyük çoğunluğunda Hymation farklı olarak her iki bacak arasında gergin şekilde durmakta vücut hatlarını örtmektedir. Diğer tiplerde ise Antiochia Tyche’sinde olduğu gibi figürler genellikle bacak bacak üstüne atmıştır. bkz. Koch, *Sitzstatuen*.

¹³⁰ Metropolis Hamam-Gymnasion yapısında bulunan parça Antik Çağ’da Anadolu ve Anadolu dışındaki başka kentlerin hamam yapılarında karşılaşılan Muse heykellerini akla getirmektedir; Manderscheid, *Lev.22/Kat.120, 22-122, 23/124, 24/143, 24/144, 31/217*.

¹³¹ Geç 3. veya erken 2. yy. tarihli eser Priene’ye aittir. Burada orta sıra sol başında yer alan oturan Muse figürü Geç Hellenistik Dönem’de yapılan çok sayıdaki heykel ile paralellik göstermektedir. D. Pinwart, *Das Relief des Archelaos von Priene*, AP IV, s.55vd.

¹³² Agnano’daki (İtalya) Hamamda bulunan Muse grubu içinde yer alan figür eserimize en yakın örnektir. Ayrıca bu grupta oturan başka heykeller de bulunmaktadır. F.Eckstein-H.Beck, *Antike plastik im Liebieghaus*, Frankfurt am Main: Liebieghaus, 1973, Kat.58; diğer figürler Kat.59-63.

arasından sarkmıştır. Kayalık veya taşlık bir yükseltide oturan figür bu duruşuyla farklılık göstermektedir. Metropolis’de bulunan parçadaki kenet delikleri ve yontularak oluşturulmuş yuvalar gövdenin doğal bir yükseltiden çok bir nevi taburede¹³³ oturduğunu düşündürmektedir. Heykelin arka tarafının düz olarak işlenmesi ve bir duvara sabitlenmiş olduğunun düşünülmesi de bu ihtimali güçlendirmektedir. Zira figürün bacakları Muse heykellerindeki gibi oturlan yerle bir bütün oluşturmamakta, aksine ileri ve açık biçimde durmaktadır. Bacakların arka tarafının yontularak derin bir girinti oluşturulması bu kısma oturak parçasının yerleştirildiğini ve gövdeyle aynı yüzeye sabitlendiğini düşündürmektedir. Tüm bu delillere göre parçanın üst bedeni çıplak bir erkek heykeline ait olabileceği de iddia edilebilir. Esereki teknik özellikler ve yukarıdaki örnekler, heykelin Geç Hellenistik Devir’de yapılmış olabileceğine işaret etmektedir.

13. Büst, KD

Lev.XIV

İ.A.M., 1371 Met.env.

Korunma durumu ve ölçüler: Eser tek parça halindedir.

Y.0.70m. G.0.50m. D.0.15m. Kaide Y. 0.14 m. R.0.16m.

Bulutnu yeri ve tarihi: Metropolis çevresi, 1972 *Eksikler:* Aynı

bloktan yontulmuş baş ve boyun kırıktır. Cephede mantoya ait ufak kırıklar bulunmaktadır. Aynı şekilde kaidenin arka tarafında küçük kırıklar vardır. Gövde ve

¹³³ Richter tarafından arkalıksız sandalye veya tabure (*διφροξ*) olarak isimlendirilen bu tür oturak Arkaik Devir’den itibaren görülmeye başlamış Roma Çağı’nda *sella* olarak bilinen isimle kullanımı sürmüştür. G.M.A. Richter, *Ancient Furniture: A history of Greek, Etruscan and Roman furniture*, Oxford: Clarendon Press, 1926, s.30 vd., 125.

kaide arasındaki dikdörtgen bölüm üzerinde olması gereken metal isim levhası noksanıdır.

Malzeme ve bozulmalar: İnce kristalli beyaz mermer. Eserin tüm yüzeyi ince kireçli bir tabaka ile kaplıdır. Bunun haricinde önemli bir çatlak veya bozulma yoktur.

Teknik ve işçilik: Heykel baş ve kaide ile birlikte tek bloktan yontulmuştur. Cephede manto kumaşına ait uçların birleşim noktasındaki derin kumaş hareketleri matkap ile oluşturulmuştur. Arka taraf omuzların altından kaideye kadar oyulmuş ve bu yüzey düzeltilmiştir. Burada gövdeyi ortalayacak şekilde, boyun hattı üzerinde yer alan yaklaşık 10x40 cm. boyutlarında dikey bir kitle bırakılmıştır. Kaide ile bağlantılı olan bu kısım, büstün duruşuna destek olmaktadır. Kaidenin bir parçası olarak nitelendirilebilecek çıkıntının yüzeyinde ise göre daha ince bir işçilik vardır. Ön tarafta bu parçanın altını oluşturan *makara* şeklindeki kaidenin cephesine, kenarlara açılan 0.4 cm.lik delikler ile, isim levhası puntolanmıştır. Kaidede, levha için yaklaşık 5x8cm.lik dikdörtgen bir alan hazırlanmıştır. Büstün ön ve yan yüzleri pürüzsüz hale getirilmiştir. Yüzey parlatılmamıştır.

*Bibliyografya:*Metropolis¹, s.69, fig.48; Metropolis⁴, s.67.

İnsan boyutları altında yapılan büst giyimli bir bayanı tasvir etmektedir. Vücut yaklaşık olarak göbek deliği üstüne kadar işlenmiştir. Gövde dik ve tam cepheden gösterilmiş kollar giysi altında belli belirsiz vurgulanmıştır. Figürün içindeki ince giysi (*tunik*), manto (*palla*) ile çevrilidir. *Tunik* her iki omuzda düğme ile tutturulmuştur. Düğmelerden ötürü boyunda doğal bir “V” yaka oluşturan giysi yine düğmelere yönelmiş içiçe geniş “V” şeklinde kumaş hareketleri içermektedir. Bu

noktanın altında ise dikey paralel kabarıklıklar şeklinde kumaş hatları yer alır. Tunik'e ait kumaş kıvrımları cephede içiçe geçmiş geniş "M" şeklindedir. Manto, kolları ve sırtı tamamen kapatılarak iki uç halinde göğüs altına ulaşmaktadır. Burada tek düğümle bağlanmıştır. Düğüm altında tekrar tuniğin görünüyör olması, mantonun dikdörtgen uzun bir kumaştan yapıldığını ve şal gibi sadece vücudun üst bölümünü örtmek için kullanıldığını düşündürmektedir. Düğümden çıkarak her iki kolu kaplayacak şekilde yayılan derin ve keskin kenarlı kumaş kıvrımları giysinin bağlanmasından ötürü kolların dış tarafında oldukça gergindir.

Boyundaki kırık yüzeyi ve gerdan kısmındaki gergin, diri cilt, tasvir edilen kişinin orta yaşların altında, narin bir bayan olduğunu göstermektedir. Bununla beraber ne yazık ki figürün muhtemel kimliği ve eserin yapım tarihine ilişkin büyük önem taşıyan başın ya da isim levhasının olmaması daha derinlikli araştırma yapmaya mani olmaktadır. Metropolis'de kazı dışı olarak bulunan büstün sadece gövdesini dikkate alarak bir sonuca varmaya çalışmak risk taşımaktadır. Zira Roma Çağı'na ait sunaklarda¹³⁴, lahitlerde¹³⁵ ve serbest olarak yapılan birçok eserde¹³⁶ aynı tipi ve benzer kıyafeti görmek mümkündür. Özellikle M.S. 2.yy. sonlarında yoğunlaşan aynı tipteki büstler olasılıkla Metropolis eseriyle dönem bakımından de ortaklık içindedirler.

---

¹³⁴ D.E.E. Kleiner, *Roman imperial funerary altars with portraits*, Archaeologica 62, Roma: Giorgio Bretschneider, 1987, Lev.LXII, Kat.Nr.109, 111.

¹³⁵ G. Koch-H.Sichteremann, *Römische Sarkophage*, München: Beck, 1982, fig.310, 374, 375, 517, 518, 527.

¹³⁶ K. Fittschen-P.Zanker, *Katalog der römischen Porträts in den Capitolinischen Museen und den anderen kommunalen Sammlungen der Stadt Rom*, Bd.III, Mainz am Rhein: von Zabern, 1983, Lev.12vd.

14. Sol göğüs, HmG

Lev.XV

5321 Met.env./ HM 98-158 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.26 m. G.0.14 m. Hamam 99-A mekanı güneydoğu duvarı kenarında –13.27m. seviyede bulunmuştur, 25.10.1999. Orta kristalli beyaz mermerde ciddi bir bozulma veya çatlak yoktur. Yüzey ince topraklı bir tabaka ile kaplıdır. Arka ve sağ tarafı kırıktır. Kırık yüzeylerinde kenet deliği izi bulunmamaktadır. Sol kenarda ise sol kol bağlantısı için omuz seviyesinde çanak şeklinde bir yüzey hazırlandığı ve iç kısmının kabaca düzeltildiği burada kalan küçük bir alandan anlaşılmaktadır. Ön taraf törpülenerek pürüzsüz hale getirilmiştir. Elbiseye ait kumaş hareketlerinde matkap kullanılmamıştır.

Yayımlanmamıştır.

İnsan boyutlarındaki heykele ait olan parça khiton ile tasvir edilmiş bir bayanın sol göğüsüdür. İnce khiton vücudu saran transparan görünüme sahiptir. Göğüs üzerinde gergindir, dikey kumaş kıvrımları doğal şekli açıkça belli olan göğüsün iki yanına yerleştirilmiştir. Parça çok küçük olmasına karşın hareketli bir figüre ait olduğu düşünülmektedir¹³⁷.

¹³⁷ Dresden’de bulunan Menad heykelinin khitonu aynı tarz kumaş kıvrımları içermektedir. Bieber, *SculptHell*², Fig.59; Samothrake Nikesi’nde de ince khiton rüzgardan vücuda yapışmış gibidir; ibid; Fig.493-496; Hamiaux, *LouvreLSG*, s.27, Nr.2.

15. Sol el ve bilek, B*Lev. XV*

4703 Met.env. / BUL.K.99-33 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.22m. G.0.09m. D.0.08m. Bouleuterion kuzey bölümde J+4 ve J+5 kareleri kazısı sırasında yaklaşık olarak 7. oturma sırası üstünde tespit edilmiştir (4.67 m.), 08.08.1999. Parmaklar ve bilek sağ tarafına ait bir parça kırık ve eksiktir. Orta kristalli beyaz mermerden yapılmış parçada önemli bir bozulma yoktur. Yüzey kılcal bitki kökü izleri ile kaplıdır. Ayrı işlenmiş parça kola, bilekte kesilmişçesine düzeltilmiş yüzey ve ortasında yaklaşık 1 cm. çapındaki kenet deliği ile eklenmiştir. Kenet deliği yaklaşık 8 cm. uzunluğa sahiptir. Eserin tüm yüzeyi törpülenerek pürüzsüz hale getirilmiştir.

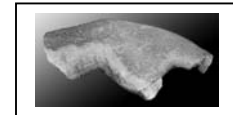
Yayımlanmamıştır.

İnsan boyutlarında yapılmış bir heykelin sol elini oluşturan parça, hafif etli yapısı ve ince bileği ile şüphesiz bir bayana aittir. Bouleuterion'da bulunan ve oran bakımından elle uyuşan tek bayan heykeli *pudicitia* tipindeki eserdir (bkz. *Kat.Nr.2*). Ancak el ve bilekte herhangi bir giysi izinin bulunmaması parçanın en azından kolları çıplak olan bir heykele ait olması gerektiğini ve bu nedenle 2 nr.lı esere ait olamayacağını göstermektedir.

16. Sol el ve bilek, B*Lev.XV*

4703 Met.env. / BUL.K.99-33 Kazı kasa nr.

Tek parçadır. Y.0.15m. G.0.10m. D.0.05m. Bouleuterion kuzey bölümde J+4 ve J+5 kareleri kazısı sırasında yaklaşık olarak 7. oturma sırası üstünde tespit edilmiştir (4.67 m.), 08.08.1999. Parmaklar noksandır. Orta kristalli beyaz mermeden yapılmış parçanın üst yüzeyi ince topraklı-kireçli bir tabaka ile kaplıdır. Avuç içi kristalleşmeye başlamıştır. Ayrıca burada

yatay doğrultulu derin bir çatlak bulunmaktadır. Bilekteki kırık yüzeyinde ve parmaklarda kenet deliği izi bulunmamaktadır. Ön ve arka yüzey pürüzsüz hale getirilmiştir. Parçanın temiz yerlerinde törpü izleri rahatlıkla görülebilmektedir. Elin sağ yanında serçe parmak tarafında gövde bağlantısı veya destek için bir çıkıntı bırakılmıştır.

Yayımlanmamıştır.

İnsan boyutları altında yapılmış bir bayan heykeline ait sol el ince ve narin bilekten hafifçe bükülmüş durumdadır. Parça Bouleuterion'da bulunan 3 ve 4 nr.lı heykellere oran bakımından uymasına karşın kesin karara varmak mümkün değildir.

17. Sağ-sol el, HmG

Lev. XV

3414 Met.env. / HM.97-163 Kazı kasa nr. (17a) ve 4043 Met.env. / HM.98-107 Kazı kasa nr. (17b) ile birleşen iki parçadan ibaret sağ elde 3414 nolu bölüm elin sağ yarısını 4043 nolu parça baş parmak ve işaret parmağıyla beraber diğer yarıyı oluşturmaktadır. 3402 Met.env./ HM.97-152 Kazı kasa nr.lı (17c) sol el boyut ve malzeme bakımından diğer parça ile aynıdır ve aynı heykele aittir. İki parçadan oluşan sağ el ve tek parça halinde bulunan sol el değişik tarihlerde Gymnasion-Hamam yapısında birbirlerine yakın olarak bulunmuşlardır. 3414 numaralı sağ el sağ yarısı 11 nolu karede -10.62 m. seviyede ve 28.11.1997 tarihinde, 4043 numaralı sağ el sol yarısı Gymnasion B mekanında -10.20/ -11.20m. seviyeleri kazısı sırasında, 31.08.1998'de ve 3402 numaralı sol el, nişli mekan güneydoğu köşesinde -11.48m. seviyede 23.11.1997'de bulunmuşlardır. Sağ ve sol ele parmakları noksandır. Orta kristalli beyaz mermerden yapılmış ellerde önemli bir bozulma yoktur. Yüzey ince bitki kökü izleri ile kaplıdır. Ayrı işlenmiş her iki el, bilekte çok ince çalışılarak düzleştirilmiş yüzey ve ortadaki yaklaşık 2 cm.

çaplı kenet deliği ile kola eklenmiştir. Açık olan iki elin iç ve dış yüzeyleri pürüzsüz hale getirilmiştir. Sol el serçe parmağında antik tamirat izi bulunmaktadır. Burada kırılan serçe parmağını eklemek için çok ince bir delik açılmış ve demir çubukla bağlantı sağlanmıştır. Demir çubuğun ucu görülebilmektedir.

Yayımlanmamıştır.

İnsan boyutları altında yapılmış bir heykele ait olan eller oran bakımından yine hamamda bulunan 70nr.lı esere yakındır. Ayrıca bu heykelin sağ kolundaki antik tamirat ve izlenen metot sol eldeki tamirat uygulaması ile ortaktır. Ancak bu heykelde kol ve elin bütün olarak tek parça halinde işlenmiş olması ellerin bu heykele ait olmadığını göstermektedir. Açık durumda duran sağ ve sol el benzer pozisyonda tasvir edilmiş bir heykele ait olmalıdır.

18. Sağ el, HmG

Lev. XVI

4018 Met.env. / HM.98-101 Kazı kasa nr.

Tek parçadır. Y.0.15m. G.0.10m. Hamam-Gymnasion

yapısında 12 nolu karede –11.20/-11.30m. seviyede bulunmuştur, 28.08.1998. Bilek ve el ayası mevcut, tüm parmaklar noksandır. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan elin dış yüzeyi temizdir. İç yüzey ağır bir kalkerli tabaka ile kaplıdır. Bilekte kenet deliği izi bulunmaktadır. dış yüzey pürüzsüz hale getirilmiştir.

Yayımlanmamıştır.

İnsan boyutlarında yapılmış bir heykele ait olan parça narin ve etli yapısıyla bir bayana aittir. El dış yüzeyinde hiçbir detay işlenmemiştir. Başparmağın etli kısmının avuç içine doğru hafifçe büzülmüş olması ve parmağın dip kısmından belli belirsiz bükülmesi elde bir şey tutulduğunu göstermektedir. Elin sol eşi bulunamamıştır.

19. Sandaletli sağ ayak, T

Lev. XVI

2761 Met.env./ TI.97-75 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.08m. Ayak G.0.09m. D.0.06m. Tiyatro,
-4A ve -5A kareleri kazısında -19.75/-19.85m.seviyeli tabakada

bulunmuştur, 02.09.1997. Parmak uçları ve ayak üst yarısı noksandır. İnce kristalli sarımsı beyaz mermerden yapılmış parçanın yüzeyi ince topraklı-kireçli bir tabaka ile kaplıdır. Ön ve arkadaki kırık yüzeylerinde kenet deliği izi yoktur. Ayak üst tarafı pürüzsüz hale getirilmiştir.

Yayımlanmamıştır.

Küçük boyutlu bir esere ait olan parça ince yapısı, ve narin parmakları ile şüphesiz bir bayan ayağıdır. Sandalet, parmakların dip kısmından itibaren ince yatay bir banta sahiptir. Net olmamakla birlikte baş parmak ve yanındaki arasında bırakılan küçük çıkıntının, tabana bağlanan deri uzantıyı tasvir ettiği düşünülmektedir. Özellikle sandalet tipi ve tarihleme için önem taşıyan taban¹³⁸ kırık olmasına karşın ayağı büyük oranda açıkta bırakan benzer sandalet örneklerinin Hellenistik Devir'e¹³⁹ ait olması parçanın bu devrin sonlarında yapılmış bir heykelden kırıldığını akla getirmektedir. Eserdeki ince grenli mermer cinsi ve cilalanmışçasına düzleştirilmiş bitim yüzeyi biraz daha geç devre işaret etmektedir.

¹³⁸ Morrow araştırmasında sandaletleri taban tiplerine göre ayırmış ve tarihlendirmesini yapmıştır. Bkz. Morrow, *Footwear, Pl.I* vd.

¹³⁹ N. Goldman, "Roman Footwear", *J. L. Sebesta-L. Bonfante (ed.)* içinde, s.106, Fig.6.5a.

GİYİMLİ ERKEKLER

20. Hymationlu gövde, KD*Lev. XVII, XVIII*

Korunma durumu ve ölçüler: Kalça ve bacaklar bütün halinde, gövde Antik Devir'de kırılmış küçük parçalardan ibarettir. 1970'li yıllarda restorasyonu yapılan eser ayağa kaldırılmıştır. Şu anda yerinde olmayan sağ omuz bölümüne ait parçalar da mevcuttur¹⁴⁰. Ancak zaman aşımı nedeniyle yapıştırıcı etkisini kaybetmiş ve bu parçalar ana gövdeden tekrar ayrılmışlardır. Heykele ait tüm parçaların sökülüp yeniden ve çağdaş restorasyon malzemeleri ile birleştirilmesi gerekmektedir.

Buluntu yeri ve tarihi: Metropolis orta şehir yamacı. Bizans Kalesi, kuzey kulenin 50m. kadar doğusunda parçalar halinde tespit edilmiş ve köy muhtarlığına taşınmıştır. Y.1.83m. G.0.53m. D.0.45m., 1965.

Eksikler: Gövdeden ayrı işlenmiş olduğu düşünülen altı parça eksiktir. Baş ve boyun , sağ kol, sol kol , sağ el, sol el , ayaklar ve kaide.

Malzeme ve bozulmalar: Eser orta kristalli beyaz mermerden yapılmıştır. Heykelde tüm yüzey kristalize olmuş durumdadır. Yüzey buluntusu olmasının getirdiği bu zararın yanında yer yer bitki kökleri ve mantar izleri görülmektedir. Tek parça olan bacaklarda herhangi bir çatlak bulunmamaktadır. Buna karşın üst beden, ölçüleri kabaca 15x15x10 cm.lik parçalar halinde yüzeyden ve içerden olmak üzere kırıktır. Bütün kırık yüzeyleri eskidir. Olasılıkla geç dönemdeki zarar söz konusudur.

Teknik ve işçilik: Tek parça halinde yontulan gövdede sadece sol kolun yerleştirileceği yerde 2x2 cm.lik bir kenet deliği bulunmaktadır. Ancak diğer kol da

¹⁴⁰ Metropolis¹, s.66, Abb.43.

ayrı olarak işlenmiş ve gövdeye monte edilmiş olmalıdır. Başın oturtulacağı yuva noksan olmasına karşın heykelin geçmiş yıllardaki görüntüsü¹⁴¹ bu parçanın varlığını, dolayısıyla başın da ayrı olarak işlenip gövdeye yerleştirildiğini göstermektedir. Gövdenin sağında Hymationa ait iki parçada antik tamirata yönelik 0.4cm. çaplı kenet delikleri, demir çubukları ile birlikte günümüze ulaşmıştır. Ayrıca sol kol arkasında, Hymationun karın üstünden sarkan bölümünün üstünde el-gövde bağlantısını sağlamak için yine yaklaşık 0.4cm. çaplı kenet deliği ve demir çubuk kullanılmıştır.

Bibliyografya: Metropolis¹, s.65,66,129, fig.43; H. Vetters, *EvG* 1973, Wien: ÖAW 1974, s.14, Lev.29.

İnsan boyutları üstünde yapılan heykel orta yaşlarını geçkin bir erkeği temsil etmektedir. Hafif çıkık göğüsü ve göbeği ile heybetli bir görünümü vardır. İnce kumaştan iç giysisi (*khiton*) üzerinde daha kalın kumaştan bir manto (*hymation*) bulunmaktadır. Figürün sağ bacağı hafifçe ileri doğru serbest olarak durmakta ağırlık sol bacakta taşınmaktadır. Bu tarafta ayrıca, bacağın arkasında yaklaşık dizkapağına kadar uzanan 0.47m.lik karesel bir destek (sunak) bulunmaktadır. Heykelin duruş pozisyonuna bağlı olarak sol kalça kuvvetli biçimde belirginleştirilmiş; sol omuz hafifçe geri çekilmiştir. Böylelikle gövde kendi soluna doğru dönmüştür. Ayrıca eser bütün olarak hafifçe geriye doğru yatık olarak tasvir edilmiştir. Kollar ve baş mevcut olmamasına karşın olasılıkla sağ kol mantonun ortadan sarkan kumaşına doğru uzanmakta ve sağ el ile kumaşı tutmaktadır. Sol kol, omuzdaki birleşim yüzeyi ve kısa kollu khitonun kumaş hareketlerine göre, aşağı doğru ama gövdeden ayrı

¹⁴¹ H. Vetters, *EvG* 1973, Wien:ÖAW, 1974, Lev.29; Metropolis¹, s.66, Abb.43.

durmaktadır. Sol el açık ve iç kısmı yukarı gelecek şekilde ileri uzanmış, baş ise figürün sağına doğru dönmüş olmalıdır¹⁴².

Figür kısa kollu ve dökümlü kumaştan khiton giymiştir. Üzerinde daha kalın kumaştan yapılmış Hymation bulunur. Hymation form olarak alışılmış tiplerin dışındadır. Adeta kısa bir etek gibi bel altına kadar uzanmış burada sol bacadan sağ kasığa doğru yükselen bir hat şeklinde kat yapmıştır. Üst kısmı ise sol omuzu kapatarak önde karın üstünde olasılıkla sağ el ile toplanmakta ve kalan kumaş dökümü bacaklar arasında gövdenin orta noktasından aşağı sarmaktadır¹⁴³. Bu kısım elle tutulan noktadan başlayarak genişlemekte ve üçgen şeklinde bir ucla sonlanmaktadır. Hymation gövdenin sol yanında “S” kenarlı birkaç kat yapmakta ve dörtgen desteğin üst yarısını kapatacak şekilde sarmaktadır. Son derece doğal işlenmiş kumaş hareketleri sık değildir. Doğal hali açıkça belli olan serbest sağ bacak üstünde, kumaşın en gergin olduğu dizkapağı civarında, Linfert tarafından Geç Hellenistik Dönem özelliği olarak gösterilen¹⁴⁴ ve kumaş dokusuna dair bir ayrıntı olan birbirine paralel yatay ve dikey iki ince kazıma hat bulunmaktadır. Sol bacak düz olduğundan burada sadece kalın kumaş özelliğini veren dikey bir kumaş

¹⁴² Eserin duruş pozisyonu ile ilgili olarak özellikle Smyrna Bölgesi mezar stelleri fikir vermektedir. Yaklaşık M.Ö.2.yy.ın ikinci yarısına tarihlendirilen steller heykelin tarihiyle ilgili ipucu da oluşturmaktadırlar. G. Petzl-A.Linfert, “Dissecta Membra Einer Hellenistischen Grabstelen” *RA 1974 Fasc.1*, s.33-41, fig.1,4.

¹⁴³ Sardes’te bulunan ve şu anda Manisa Müzesi’nde yer alan bir heykel (M.S. 1.yy. ilk yarısı) Metropolis örneğine çok benzemektedir. Hatta aynı Hymation formundan ötürü bayan olarak nitelendirilmiş ancak yine de emin olunamamıştır. Ancak Metropolis örneğinin erkek olduğu kesindir zira bu tarz kıyafetli bayan heykellerinde bacakların görünmesi rastlanan bir durum değildir. G.M.A. Hanfman-K. Z. Polatkan, “Sculptures From Sardis” *Anatolia IV (1959)*, s.63-65, Lev.XII, Eserin daha iyi görüntüsü için Hanfmann-Ramage, *Sardis*, s.90, Kat.62, fig.176.

¹⁴⁴ Linfert, *Kunstzentren*, s.11,29.

kabarıklığı bulunmakta Hymationun bel altındaki kat hattına kadar devam etmektedir.

Hymation sağ tarafta ayak bileğine kadar uzanmakta sol tarafta ise neredeyse dizkapağı altında son bulmaktadır. Bu sebeple eserin sol bacağının altı açıkta bırakılmıştır. Her iki ayak noksan olduğundan sandaletleri ve kaide bağlantısı ile ilgili fikir edinemiyoruz. Ancak sol bacakta bilek hizasında dahi herhangi bir sandalet bağı işlenmemiş olması kısa ve ayağı bütünüyle saran tipe işaret etmektedir¹⁴⁵.

Metropolis’de bulunan heykele ait bilgilere katkı sağlayabilecek örnekler M.Ö. 2.yy.ın ikinci yarısına tarihlendirilen Doğu Yunan (Smyrna) mezar stellerinde¹⁴⁶ karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu örneklerde Hymation vücudu bir bütün olarak kapatmakta ve bu yönüyle farklılık göstermektedir. Bilinen formların¹⁴⁷ dışında giyilmiş Hymation ile benzerlerinden ayrılan eserde paralel örneklere yaklaşım noktası da sol omuzdan sarkan Hymation kumaşının sağ elle tutulması olmuştur. Geç Klasik-Erken Hellenistik Devir’de ağırlık kazanmaya başlayan bu tip sonraki

¹⁴⁵ Morrow, *Footwear*, s. 118, fig.103,106,107; Goldmann, *Roman Footwear*, s.102, fig.6.1; Kos’ta bulunan aynı tipteki heykelin sandaletleri muhtemelen Metropolis örneği ile çok yakındır; KP, *Kos*, Kat. nr.32 , Lev.49 fig.2.

¹⁴⁶ Petzl-Linfert, *RA 1974*, s.35.fig.1(Smyrna), 39-4; St. Schmidt, *HG*, Nr.33 (Pergamon), *Pfuhl-Möbius I*, Nr.254,256,257,258, 259; M.Thérèse Couilloud, “Reliefs funéraires des Cyclades”, *BCH XCVIII (1974)*,s.455-457, Naxos Nr.50-53-54, Atina Nr.51, Paros Nr.52.

¹⁴⁷ Mantolu erkek heykelleri üzerine yapılmış araştırmalarda bu tipteki eserlerin Hymation formları ve buna bağlı tarihllemeleri üzerinde durulmuştur. Bu konudaki incelemeler için bkz. Lewerentz, *Stehende*; Benzer bir doktora incelemesi Polaschek tarafından yapılmıştır. 1969 yılında yayınlanan bu araştırmada katalogtaki örneklere ilişkin fotoğraf kullanılmamıştır, K. Polaschek, *Untersuchungen Zu Griechischen Mantelstatue: der Himatíontypus mit Armschlinge*, Berlin: Inaugural-Dissertation, 1969.

dönemde sıkça kullanılmıştır¹⁴⁸. Lewerentz'in tipolojisinde II. grup içinde yer alan benzer formların M.Ö.150-50 yılları arasında yoğunluk gösterdiği belirtilmektedir¹⁴⁹. Bu bilgiler yanında bazı heykeller eserimizin dönemi konusundaki şüpheleri aydınlatmaktadır.

a. Delos, Müze Env. A 4172, ayakta giyimli erkek heykeli¹⁵⁰, M.Ö. 2.yy. sonu.

b. Kos, Müze Nr.22, Rhodos Müze Env. 13619,2., mantolu erkek heykelinin alt yarısı¹⁵¹, M.Ö.160/50.

c. Pergamon, Berlin Pergamon Müzesi, erkek heykeli alt yarısı¹⁵², Hellenistik Devir.

d. Priene, giyimli erkek heykeli¹⁵³, gymnasion alt terası ephebe salonunda bulunmuş olan heykel Hellenistik Devir'e aittir.

e. Louvre Müzesi Ma4862, M.Ö. 2.yy¹⁵⁴.

Metropolis'de bulunan erkek heykeli tip olarak yukarıdaki eserlerle paralellik göstermektedir. Delos örneği (a) duruş ve işleniş bakımından yakın olmasına karşın Hymation düz olarak vücudu sarmaktadır. Benzer biçimde sol omuz üstünden sarmakta ve karın hizasında sağ el ile tutulmaktadır. Ortak özellikleri Kos

¹⁴⁸ M. Bieber, *Entwicklungsgeschichte Der Griechischen Tracht*, Berlin: Gebr. Mann, 1967, s.35-36, Lev.33.

¹⁴⁹ Lewerentz, *Stehende*, s.58 vd., tablo 1.

¹⁵⁰ ibid, s.255, fig.17-18.

¹⁵¹KP, *Kos*, s.205, Kat nr. 32, Taf.48,1-3; 49,1.2. Bu yayında aynı tipe dahil başka örnekler de bulunmaktadır. Bu eserler dönem bakımından da birbirlerine yakındırlar.

¹⁵² F. Winter, *AvP 7/2*, s.191, fig.196.

¹⁵³ T. Wiegand-H. Schrader, *Priene Ergebnisse Der Ausgrabungen und Untersuchungen in Den Jahren 1895-1898*, Berlin 1904, s.269, fig.274.

¹⁵⁴ Hamiaux, *LouvreLSG*, s.55, nr.61.

Odeionu'nda bulunan eserde **(b)** bulmak mümkündür¹⁵⁵. Nitekim Lewerentz araştırmasında bu tip heykelleri ikinci grup altında incelemiştir (bkz. *Dipnot 147, 149*). Buna karşın daha yakın coğrafyadaki kentlerde bulunan eserler özellikle Pergamon örneği **(c)** sabit sol ayak serbest sağ ayak ve Hymation formu ile son derece benzerdir ve büyük ihtimalle yakın dönemler içinde üretilmiş olmalıdır. Aynı benzerlik Priene örneği **(d)** için de geçerli olmakla beraber bu eserin detaylı ve daha özenli işlenişi biraz daha erken tarihe ait olduğunu düşündürmektedir. Louvre Müzesi'ndeki örnek **(e)** ise Hymation kumaşının karın üstünde sarkması ve sağ elle bu noktada tutulması ile eserimize yaklaşmaktadır. Anadolu üretimi olarak değerlendirilen bu parça Hymation formundan ötürü bu sınıfa sokulmuştur. Eser tip ve işleniş olarak örneğimizle çağdaş görünmektedir. Metropolis erkek heykelinin bilinen poz içindeki farklı Hymation tarzıyla İonia heykeltıraşisine bir çeşitlilik getirdiği kesindir. Yanındaki sunağa dayanılarak resmi bir kişiyi, olasılıkla meclis üyelerinden birini temsil ettiği düşünülen eserin M.Ö.2.yy. sonlarına ait olduğu zannedilmektedir.

21. Hymationlu gövde, KD

Lev. XIX

İ.A.M., 1419 Met.env.

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parça halinde tespit edilmiştir.

Y.1.46m. G.0.95m. D.0.50m.

Buluntu yeri ve tarihi: Stoa kuzey bölümde, Bizans Kulesi

¹⁵⁵ Kos'taki Odeion'da, benzer tarzda giyimli heykeller aynı Metropolis Bouleuterion'unda olduğu gibi toplu biçimde tespit edilmiştir. Bu durum, heykellerin bu tür binalarda kasıtlı olarak geç dönemde muhtemelen başka amaçlarla kullanılmak üzere depolandıklarını düşündürmektedir. Kos Odeionu'ndaki heykeller için bkz. KP, *Kos*, Katalog 1vd.

duvarında yapı taşı olarak kullanılmış olan heykel 1994 yılında bulunduğu yerden çıkarılmıştır¹⁵⁶.

Eksikler: Gövdeden ayrı işlenmiş 3 parça eksiktir; baş ve boyun, sağ kol-el, sol kol-el. Bunların dışında aynı bloktan yontuldukları düşünülen ayaklar ve kaide, sol omuz ve Hymationun sol göğüs üstünden sarkan kısmının ucu kırılarak kaybolmuştur. Aynı şekilde elbise kıvrımlarında ufak kırıklar bulunmaktadır.

Malzeme ve bozulmalar: Eser orta irilikte tanecikli beyaz mermerden imal edilmiştir. Bizans duvarı içinde kalan kısımda herhangi bir kötü etki yoktur. Dış yüzeyde kalan heykelin sağ yanında kristallesmeler başlamıştır. Genelde eserin kondisyonu iyidir.

Teknik ve işçilik: Mevcut parçada herhangi bir kenet deliği bulunmamaktadır. Ancak kolların ve başın yerleştirileceği noktalarda düzenleme yapılmıştır. Baş için yaklaşık 0.18m. çapında bir yuva açılmış ve tüm iç yüzeyi murçlanmıştır. Benzer uygulama kollarda da görülmektedir. Eser yüzeyi törpülenerek düzleştirilmiş buna karşın cilalanmamıştır. Arka tarafı kabaca işlenmiş olan heykelde matkap kullanımı bulunmamaktadır.

Bibliyografya: Yayımlanmamıştır.

İnsan boyutlarında yapılan eser *khiton* ve *Hymation* giyimlidir. 20 nr.lı heykelde olduğu gibi göğüs ileri doğru çıkarılmış, sağ bacak dizden kırılarak serbest bırakılmış, kalça belirgin hale getirilmiştir. Ağırlık sabit sol bacak ile taşınmaktadır. Gövde hafifçe kendi sağına doğru dönmüştür. Her iki heykel tip olarak benzemelerine karşın bazı farklılıklar bulunmaktadır. *Khiton* “V” yakalıdır.

---

¹⁵⁶ R. Meriç, *Metropolis*, İstanbul 1992, s.26.

Hymation sağ omuzu kapatmış. Boyun arkasından dolaşır sol göğüs üstünden sarkmıştır. Belde kemer şeklinde düz ve hantal bir birikinti yapmıştır. Buradan hafifçe bükülerek sol bacak boyunca sarkmaktadır. Bu kitlelerden göğüs üstündeki kısımda özellikle de karına denk gelen yerde bir daralma veya toplanma olmaması ellerin yanlarda durduğunun göstergesidir. Nitekim sağ omuzda üst üste duran iki kumaş katı Hymationa aittir ve bu görüntüye göre manto en azından dirseğe kadar, ileri uzatılmış kolu kapatmış durumdadır. Sol kol ise olasılıkla kasık bölgesine kadar uzanmaktadır. Ancak bu noktada hem gövdede bir bağlantı izinin olmaması hem de sol yandan sarkan Hymation kumaşının ayrıntılı ve özenli olarak işlenmiş olması kolun gövdeden ayrı durduğuna işaret etmektedir. Baş noksan olmasına karşın figürün sağına doğru dönmüş olduğu vücut hareketinden bellidir.

Hymation tipi bakımından Lewerentz'in araştırmasına¹⁵⁷ göre II nr.lı gruba dahil olan eserde genel bir şematizm hakimdir. Özellikle göğüs üstünden sarkan kumaş kitlesi kaba ve blok şeklinde işlenmiştir. Kıvrımları düz ve derin hatlar biçimindedir. Aynı durum Hymationun gövdenin solundan sarkan kısmı için de geçerlidir. Buna karşın *Khithon* göğüs üstünde nispeten daha ince ve dökümlü olarak gösterilmiştir. Etek bölümünde, hareketli bacak tarafında ve eserin sağ yanında iç içe geçmiş yaylar şeklinde olan kumaş hareketi cephede diyagonal birkaç hatta dönüşmektedir. Bu katlar keskin kenarlara sahiplerdir. Sabit bacak tarafında ise belden başlayıp etek ucuna doğru genişleyen iki kabartma kumaş kıvrımı bulunmaktadır. Bu bölümde muhtemelen heykele destek vazifesi gören bir parça bulunmaktadır. Noksan olan bu parça Hymation kumaşının soldan sarkan kısmına ait bir bölümü de kapsamış olmalıdır. Etek ucunda yatay paralel kazıma hat şeklinde kumaş dokusunu gösteren

---

¹⁵⁷ Lewerentz, *Stehende*, Tipoloji şeması.

iki çizgi bulunmaktadır. Ayrıca belde mantonun gergin olduğu yerlerde iç giysinin kıvrımları hayali olarak gösterilmiştir. Bu ince detaylar eserdeki hantal Hymationun aksine ince ayrıntıların tasvir edilebildiğini göstermektedir.

Erkek heykelinin benzer tiplerini Hellenistik Devir mezar stellerinde görmek olasıdır¹⁵⁸. Buna karşın bazı heykeller tip bakımından eserimizle benzerlik gösterir.

a. Priene, British Museum Env.1152 Giyimli Erkek Torsosu¹⁵⁹, M.Ö. geç 2.yy.

b. Kos, Rodos Müzesi Env.13619,6, Khiton ve Hymationlu erkek heykeli¹⁶⁰, M.Ö.2.yy.sonu.

c. Kos, Müzesi 71, Erkek Figürü¹⁶¹, yaklaşık M.Ö.150 .yy.

Ait oldukları dönem bakımından birbirlerine yakın olan yukarıdaki örnekler olasılıkla Metropolis erkek heykeline de tarih olarak yakındırlar. Priene örneği (**a**) özellikle yaka kısmındaki “V” şekli ve düz-kesik kumaş katları ile benzerlik göstermektedir. Ayrıca bu eserin sağ omuzu üzerinden başı kapatarak bele doğru uzanan Hymation formu eserimize çok benzemektedir. Bu sebeple Metropolis heykelinin sağ omuzu üstündeki benzer verev katlara dayanarak heykelin başının kapalı olabileceği düşünülmektedir. Zira bu kumaş hareketi sağ göğüsteki khitonun düşey kırışıklıklarının tersi istikametindedir dolayısıyla bizi böyle bir düşünceye sevketmiştir. Ancak buradaki kumaş katı hattı, Priene’deki gibi başa doğru dik açıyla değil kolu içine alacak şekilde geniş bir açıyla omuz üzerine yerleştirilmiştir. Dolayısıyla heykelin başı ile ilgili kesin karar vermek güçtür. Kos Odeionu’nda

¹⁵⁸ *Pfuhl-Möbius I*, fig.109, 672.

¹⁵⁹ Coleman, *SancPriene*, s.278-283, Lev.XLI, fig.30.

¹⁶⁰ KP, *Kos*, s.220, Nr.39, Lev.50,3.

¹⁶¹ Linfert, *Kunstzentren*, s. 80, Lev.27,139.

bulunan iki eserden tamamına yakını mevcut olan **(b)** Khiton ve Hymation formuyla son derece benzerdir. Buna ek olarak Kos eserindeki sol kolun pozisyonu Metropolis örneği için düşünülen biçim ile hemen hemen aynıdır. Eserimizde Hymation ve sol kol üst bölümüne ait parçanın noksan oluşu kesin yargılara varmaya mani olmaktadır. Kos'ta bulunan diğer örneğin **(c)** sadece belden aşağı kısmı mevcuttur ancak bu kadarıyla dahi sabit sol bacak ve yanından sarkan Hymation, bel üstündeki düz Hymation parçası ile Metropolis erkek heykeliyle olan yakınlığı açıktır. Eserimizde ilk bakışta kaba bir işçilik izlenimi uyansa da kumaş hareketleri ve cinslerindeki zıtlıkların başarıyla verilmiş olması, ince ayrıntıların özenle belirtilmesi heykelin yukarıdaki örneklerle paralel olarak Geç Hellenistik Çağ'da muhtemelen M.Ö.1.yy başlarında yapılmış olabileceğini düşündürmektedir.

22. Hymationlu gövde, B

Lev.XX, CVIII

İ.A.M., 4318 Met.env. / ST.98-200 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Heykel iki parça halinde korunmuştur. Y.1.50m. G.0.58m. D.0.52m.

Buluntu yeri ve tarihi: Bouleuterion J+3 karesi, Bizans suru içinde yapı taşı olarak kullanılmış, 12.10.1998.

Eksikler: Heykelden ayrı işlenmiş dört parça; baş ve boyun, sağ el, sol el, ayaklar ve kaide noksandır. Ayrıca Hymationun sağ taraf etek ucu ve sağ omuz arkası kırıktır. Kumaş kıvrımlarına ait derin işlenmiş noktalarda ufak kırıklar bulunmaktadır.

Malzeme ve bozulmalar: Eser orta kristalli beyaz mermerden yapılmıştır. Bizans suru içinde kullanılmasından ötürü yüzeyde kireçli ince bir patina bulunmaktadır.

Teknik ve işçilik: Gövdede, başın yerleştirilmesi için yaklaşık 0.16m. çaplı bir yuva hazırlanmış ve iç yüzeyi murç ile işlenmiştir. Sağ ve sol elin monte edileceği bileklerde düzenleme yapılmış bu noktalarda elleri oturtmak için sığ yuvalar hazırlanmıştır. Ayrıca bilek kesitlerine 0.5cm.lik kenet delikleri açılmıştır. Bunun haricinde eser Hymation altında kalan kollarla birlikte tek bloktan yontulmuştur. Yüzeyi törpülenmiş fakat cilalanmamıştır. Arka yüzey itinali şekilde işlenmiştir.

Bibliyografya: Meriç Et al., *KST 21-2*, s.229, Res.10.

Heykel diri ve dik duran gövdesiyle orta yaşlarında bir erkeği temsil etmektedir. Figür Geç Klasik ve Hellenistik Çağ'ın bilinen pozu¹⁶² içinde ağırlığın taşındığı sabit sağ bacak ve dizden kırılarak hafifçe ileri uzatılmış serbest sol bacak üzerinde durmaktadır. Sağ kolu dirsekten kırılarak göğüsün üzerinden yüze doğru uzanmış sol kolu belli belirsiz geri çekilerek serbest bırakılmıştır. Hymation gövdenin üstünde boynun sağından inip el açıkta kalacak şekilde sağ kolu bütünüyle kapatarak boynun solundan omuza ulaşmakta ve omuz arkasından sarkmaktadır. Açıkta bırakılan sağ el olasılıkla göğüs üstünde Hymationun oval halka biçimindeki kenarını tutmaktadır. Hymation sol kolda bilek üstünden sarkmaktadır. Ancak daha önemlisi bu noktada kol, Hymationun etek kısmını hareketli sol bacağı rahatlatmak amacıyla hafifçe yukarı kaldırılmış ve doğal olarak Hymation kumaşı ve kıvrımlar da sol ele doğru yönelmişlerdir. Sol el muhtemelen bu hareket içinde Hymationu tutan, kapalı ve

¹⁶² Bu tip Klasik Devirde Yunanlı düşünür heykelleriyle kendini göstermeye başlamıştır bkz. Richter, *POG II*, s.213, fig.1369 (Aischines-bronz orijinali M.O.315-310); Boardman, *GSLCP*, s.106, fig.106 (Sophocles-bronz orijinali M.Ö.340-330); Hellenistik Devir ile birlikte ise özellikle Smyrna Bölgesi mezar stellerinde yoğun olarak tasvir edilen bir motiftir. Hymation tarzı adeta Yunan kökenli vatandaşların sembolü haline gelmiştir. bkz. *Pfuhl-Möbius II*, Lev.80/fig.524, Lev.85/fig.545-546, Lev.87, 88, 89; Schmidt, *HG*, Fig.22-32; Ayrıca Delos'da bulunan bazı stellerde de yine aynı figüre rastlamak mümkündür. Couilloud, *Rhénée*, Lev.43/185-181, 53/280, 57/302, 59/303-304.

kumaşla çevrili durumdadır. Hymationa ait kumaş kitlesi bu hareketten ötürü eserin sol yanında toplanmış ve burada son derece ayrıntılı ve çok katlı kıvrımlar şeklinde gösterilmiştir. Hymationu oluşturan kumaşın köşesindeki düğüm ve ucundaki püskül dahi yukarı çekme hareketiyle cepheye sol diz kapağı üstüne gelmiş ve burada tasvir edilmiştir. Sağ yanda ise gergin bir görünüm vardır. Bunu yansıtabilecek şekilde bacak sağ tarafında üst üste birkaç iç bükey kıvrım işlenmiştir. Cephede ise sağ bileğe yakın yerden başlayıp diyagonal olarak sol kola doğru uzayan derin bir kıvrım ve ona paralel beş veya altı daha sık kumaş hareketi bulunmaktadır. Sağ taraftaki gergin görünüm karın üstü için de geçerlidir. Bu bölgelerde kumaşın vücuda yapışmışçasına gösterilmesi başarıyla verilmiştir. Ayrıca Metropolis'in diğer erkek heykellerinde olduğu gibi (bkz. *Kat.Nr. 20, 21, 23, 25*) buradaki örnekte de kumaş dokusunu gösteren iki paralel kazıma çizgi yatay ve dikey olarak Hymationun etek kısmında görülmektedir.

Basitçe Grek tipi manto¹⁶³ olarak adlandırılabilir hymationun, Metropolis torsosundaki formu¹⁶⁴ Klasik Devir örnekleriyle başlayıp Hellenistik Devir'de olgunlaşmış ve sıklıkla kullanılmıştır. Roma Çağı'nda dahi Romalı vatandaşlar çoğu kez sanatçılardan kendilerini bu giysi içinde tasvir etmelerini istemişlerdir¹⁶⁵. Buna karşın Metropolis heykelinde geç dönem modasından çok M.Ö.2. yy. içinde Klasik

¹⁶³ M. Bieber, "Roman man in Greek himation (Romani Palliati) a contribution to the History of Copying" *ProcAmPhilSoc 103 Nr.3 (June 15, 1959)*, s.374.

¹⁶⁴ Lewerentz'in tipolojisinde Metropolis örneği I. grup içinde yer almaktadır. Araştırmaya göre bu grup M.Ö.150-50 yılları arasında yoğunluk göstermektedir. Diğer örnekler ve gelişim için bkz. Lewerentz, *Stehende*, s.18-57, tipoloji şeması.

¹⁶⁵ Bieber, *ProcAmPhilSoc 103 Nr.3 (June 15, 1959)*; Roma Çağı'ndaki aynı tip örneklerde Hymation kıvrımları abartılı olarak paralel diyagonal kabartma hatlar biçiminde bütün gövdeyi kaplamaktadır. E. Rosenbaum, *A Catalogue of Cyrenaican Portrait Sculpture*, London: Oxf. U. Press, 1960, s.80-82, Lev.LXVI, LXVII.

Devir geleneğiyle üretilen mezar steli figürlerinde ve bazı bağımsız heykelerde bulunan özellikleri bulmak mümkündür.

a. Delos, Müze Env.A 4172, Dioskourides¹⁶⁶, M.Ö.138-137

b. Bodrum, Hymationlu Erkek Heykeli¹⁶⁷, M.Ö.2.yy.ortası.

c. Eretria, Atina Ulusal Müzesi Env. 244, Genç Erkek Heykeli¹⁶⁸, M.Ö.1.yy.başı

d. Theb, Arkeoloji Müzesi Env. 157, Ayakta giyimli figür¹⁶⁹. M.Ö.2.yy.ikinci yarısı.

e. Samos, Samos-Vathy Müzesi Env.867, Hymationlu Torso¹⁷⁰, M.Ö.2.yy.sonu.

Lewerentz ve Polaschek'in bu konu üzerindeki araştırmalarında (bkz. *Dipnot 147*) çok daha fazla örnek bulunmasına karşın yukarıdaki eserler dönem olarak Metropolis örneğine en yakın olarak düşünülen gruptur. Özellikle Delos'da *Kleopatra* evinde bulunan ve yazıtlı kaidesiyle tarihi kesin olarak bilinen aynı yerdeki *Pudicitia* tipi bayan heykeliyle (*Kleopatra*) çağdaş olduğu ileri sürülen *Dioskourides*'e ait heykel (a) işleniş bakımından eserimize son derece yakındır. Diğer örneklerde olduğu gibi Klasik Devir özellikleri gösteren gövdeye Hellenistik Hymation giydirilmiş gibidir¹⁷¹. *Dioskourides* heykelinin yanında yer alan *Pudicitia Kleopatra* heykeli son derece önemlidir. Çünkü Metropolis Bouleuterionu'nda aynı

¹⁶⁶ Marcadé, *MusDélös*, s.511, Lev.LXVIII.

¹⁶⁷ Lewerentz, *Stehende*, s.242, fig.2.; bu yayında giyimli erkek heykellerinin tamamının fotoğrafı olmamasına karşın hemen hemen bütün örnekler mevcuttur.

¹⁶⁸ Bieber, *ProcAmPhilSoc 103 Nr.3 (June 15, 1959)*, s.378, fig.4; Lewerentz, *Stehende*, Kat.I-4, s.242, fig.3-6.

¹⁶⁹ Lewerentz, *Stehende*, s.245, fig.7-8.

¹⁷⁰ Horn, *SamosXII*, s.95, Lev.34.

¹⁷¹ Bu durum Bieber tarafından aynı tip heykellerin ortak özelliği gibi görülmüştür. Bieber, *ProcAmPhilSoc 103 Nr.3 (June 15, 1959)*, s.379, dipnot5.

tipte bir bayan heykeli bulunmuştur (bkz. *Kat. Nr.2*). Hem Delos'daki bu iki heykel hem benzer temanın 2. yy. mezar stellerinde (bkz. *Dipnot 106*) sıkça tasvir edilmesi Metropolis'deki bu iki eserin birlikte sergilendiklerini düşündürmektedir (*Lev. CVIII*).

Bodrum Kalesi'nde sergilenmekte olan giyimli erkek heykeli de **(b)** Delos örneği ile çok yakındır. Bu her iki eserde sol kol tamamen serbest bırakılmış Hymation etek kısmı vücudun hareketiyle orantılı olarak doğal bir sarkma yapmıştır. Oysa Metropolis torsosunda sol kol hafif kaldırılarak Hymation kumaşı çekilmiş ve doğal kumaş kıvrımlarına bu dış etkenle ekstra bir hareketlilik getirilmiştir. Bu noktada Eretria **(c)** ve Theb **(d)** örnekleri sol kolun ve elin bilekten belli belirsiz kaldırılarak Hymationu çekmesiyle Metropolis eserine yaklaşmaktadır. Ancak bu heykellerde de olasılıkla vücut hatlarını örten bol mantolarıyla daha geç bir tarihe aittirler. Bununla beraber Eretria genci **(c)** buluntu noktası bakımından ayrı önem taşımaktadır. Zira heykel Gymanison'da bulunmuştur ve tasvir edilen karakter bir *Gymnasiarktır*. Dolayısıyla heykelin kimliği konusunda ipucu vermektedir¹⁷². Ancak eserimizin tek veya *2nr.lı* bayan ile beraber buluntu yerlerinin alt terasındaki Gymnasionda sergilenmiş olmaları ihtimali kanımızca zayıftır. Çünkü, heykelin geç dönemde bir üst terasa taşındığı varsayılırsa, gövdede önemli kırık ve çiziklerin olması gerekmektedir. Oysa eserde bu yönde bir iz yoktur. Heykel muhtemelen Bouleuterion veya yanındaki Devlet Agorası'nda sergilenmiştir. Tasvir edilen kişinin ise, *Gymnasiark* olduğuna dair somut delil bulunamamıştır. *56 nr. lı* kaidenin yazıtında geçen *Gymnasiark*, bronz bir heykel ile temsil edilmektedir. Buna karşın

¹⁷² S. Lehmann, "Der bekleidete Gymnasiast-eine neue Deutung zum Jüngling von Eretria", *AntK 44* (2001), s.18-22, Taf.9-13.

Eretria Heykeli'ne ve Metropolisli Gymnasiarklar'ın varlığını bildiren yazıtlara dayanarak heykelin böyle bir resmi kişiyi betimlediği düşünülmektedir.

Hymationun vücudu saran kumaş dokusu, boynu çevreleyen oval formu ve içerdği derin katlar bakımından Samos torsosu (e) da eserimizle benzerlik içindedir. Ayrıca başın ve ellerin ayrı parçalar halinde işlenerek gövdeye yerleştirilmesi uygulamasını, bu heykelde de görmek mümkündür.

Yukarıdaki örnekler ve Metropolis erkek heykeli arasında farklılıklar olmasına karşın bunlar ayrıntılardan ibarettir ve olasılıkla yapım tarihleri birbirlerine yakındır. Eserimizin ayrı işlenmiş parçalardan oluşması, vücudu saran detaylı Hymation işlenişi ve kumaş dokusunu gösteren paralel kazıma çizgilerin varlığı, Hymation kumaşının köşe püsküllerinin¹⁷³ tasviri tarihinin, mezar stelleri ile paralel olarak Hellenistik Devir içinde M.Ö. geç 2.-1.yy dolaylarına ait olabileceğini düşünmemize sebep olmaktadır.

23. Hymationlu gövde, B

Lev.XXI

İ.A.M., 4319 Met.env. / ST.98-201 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parça halindedir. Y.1.48m.
G.0.74m. D.0.49m.

Buluntu yeri ve tarihi: Kuzey Bouleuterion I+3 karesi,
12.10.1998.

¹⁷³ Hymationa ait kumaşın köşesine atılmış bu düğüm ağırlık yapması amacıyla başvurulan bir yontemdir. Bazı örneklerde düğüm yerine ufak bir metal ağırlık tercih edilmiştir. Bu ince ayrıntı özellikle erken örneklerde bulunmaktadır. bkz. Richter, *Portraits II*, fig.1368 Hypereides, fig.1397 Demosthenes.

Eksikler: Baş ve boyun, omuz başları hizasında göğüs üst kısmı, gövdenin sağ tarafında koldan etek ucuna kadar uzanan büyük parça, ayaklar ve kaide, heykelin solundaki desteğin altı ve karın üstünde kumaş kıvrımlarına ait kabartma hatlar kırık ve noksandır.

Malzeme ve bozulmalar: Orta irilikte tanecikli beyaz mermer. Mermer yüzeyi sert karakterini kaybetmiş, kristalize olmaya başlamıştır. Gövde yüzeyindeki yüksek işlenmiş kumaş kıvrımları doğal etkenlerle kırılmış ve gövde adeta bir sütun görünümüne bürünmüştür. Ayrıca heykelin sol tarafındaki desteğin yanında yaklaşık 30 cm.lik ve heykelin arkasında, etek bölümünde 17cm.lik derin iki çatlak bulunmaktadır.

Teknik ve işçilik: Tek bloktan yontulan heykelde herhangi bir kenet deliği bulunmamaktadır. Kollar manto altında kaldığı için bu tip bir uygulamaya gerek olmamıştır. Buna karşın başın gövdeyle birlikte mi işlenip işlenmediği sorusu omuzlar hizasında baş-boyun bağlantısını sağlayan parçanın eksik oluşu nedeniyle cevapsız kalmaktadır. Ancak heykeldeki genel teknik özellik ve yüksek sol omuz yakınlarında herhangi bir yuva belirtisi olmaması başın gövdeyle birlikte işlenmiş olduğunu düşündürmektedir. Arka yüzü detaylı olarak yontulan heykelin yapımında matkap kullanılmamıştır.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Erişkin bir erkeği temsil eden eser normal boyutlar üstünde yapılmıştır. Arkada kalçasının üstünde atılmış sol kolu, dik duran gövdesi ve ileri çıkarılmış göğüsü ile heybetli, güçlü bir yapısı vardır. Sabit sol bacağı üstünde duran gövde, *khiton* ve *Hymation* ile tasvir edilmiştir. Sağ tarafı bütünüyle yıpranmış olduğundan sağ kolun

durumuna ilişkin karar vermek güç olmasına karşın çok büyük bir olasılıkla geriye, kalça üstüne atılmış sağ bacağa doğru uzanan sol kolun yönüne ters istikamette sol omuza doğru dirsekten kırılarak kaldırılmış ve göğüsün üstüne yerleştirilmiş olmalıdır¹⁷⁴. Bu noktada gövdede bulunması gereken Hymationa ait, boynu çevreleyen ve sağ kolu el açıkta kalacak şekilde kapatan oval halka formundaki kumaş kabarıklığı ana gövdeden kırılarak ayrılmıştır. Bu parçanın varlığı sol kol dirsek iç kısmından başlayıp sağ göğüse doğru bir hat şeklinde uzayan ve olması gereken oval kumaş parçası sınırına dayanıp sonlanan ayrıntıdan da anlaşılabilir. Eser, giysi özelliklerine göre Lewerentz'in sınıflandırmasında¹⁷⁵ birinci tip içinde bulunmaktadır. Bu durumu daha net anlamanın en iyi yolu 26 nr.lı esere bakmaktır. Çünkü bu gövde parçası neredeyse aynı biçimde işlenmiş ve aynı detaylara sahiptir. Hymationun etek ucunda ise her iki ayak bileğine yakın yerden geniş olarak başlayan kumaş kıvrımları ön ve arkada daralarak sol omuza doğru yönelmişlerdir. Sol kol ve gövde arasında daha hareketli olan kıvrımlar bu kısımda kolun arkaya gitmesiyle kumaşın gövdeye yapışmasından kaynaklanmaktadır. Aynı şekilde Hymation altında ve geride olan sol kolun kalçaya temas ettiği bilek kısmında yoğun olan dikey kumaş kıvrımları aşağı doğru düzelmekte ve genişlemektedir. Bu tarafta ayrıca destek işlevi de bulunan 0.44 m. yüksekliğinde silindir gövdeli ve kapaklı, deri olduğu sarkık

---

¹⁷⁴ Princeton Üniversitesi Müzesinde bulunan Hellenistik Devir bronz bir heykelcik Heykelin duruş pozisyonu hakkında oldukça aydınlatıcıdır. G.M.A. Hanfmann, "An Etruscan Bronze" *Record of the Museum of Historic Art Princeton University*, C.II, Nr.1, Spring 1943, s.4-11, fig.1-4.

¹⁷⁵ Lewerentz, *Stehende*, s.18-57, tipoloji şeması.

askılarından ve düğmelerinden anlaşılan bir kutu (*scrinium*¹⁷⁶) bulunmaktadır. *Hymationun* etek bölümünde diğer erkek heykellerinde olduğu gibi (bkz. *Kat. Nr. 20, 21, 22, 23*) paralel yatay ve dikey hatlar bu defa belli belirsiz kabarıklık şeklinde tasvir edilmişlerdir.

Heykelin vücut hatları kalın Hymation kumaşı altında kaybolmuştur. Vücuda dair sadece *tunica* altındaki sol bacak kaval kemiği kısmına ait küçük bir parça görülebilmektedir. Erkek heykeli mevcut haliyle geç dönemde moda olan uzun khlamis¹⁷⁷ giymiş resmi bir görevliye¹⁷⁸ ait olduğu izlenimini uyandırmasına karşın yukarıda değinilen giysi detaylarından ötürü Hymationlu bir figür olduğuna inanılmaktadır. Nitekim benzer tipteki heykeltıraşlık örnekleri bu görüşü desteklemektedir.

¹⁷⁶ Bu terim genellikle senatör heykellerinin yanında tasvir edilen ve kitap, papirus rulosu gibi dökümanların konulduğu bir çeşit kutu olarak tanımlanmaktadır. Roma Çağı senatör heykellerinin yanında sıklıkla yer alan figür, bu örneklerde tam silindirik formdadır. Olasılıkla Metropolis örneğindeki destek *scriniumdur*. E. Angelicoussis, *The Holkham Collection of Classical Sculptures*, Monumenta artis Romanae XXX, Mainz Am Rhein: von Zabern, 2001, s.180. Lev.39, 40 bu örnekler artırılabilir.

¹⁷⁷ Klasik Devir örneklerinde genelde çıplak vücuda alınan ve diz kapağına kadar uzanan kısa khlamisler için bkz. (T. Dohrn, “Die Marmor-Standbilder des Daochos-Weiageschenks in Delphi” *AntP VIII (1968)*, s.38, Lev.29 Daochos I heykeli; Özgan, *Tralleis*, Lev.32, Tralleisli Genç Heykeli Roma kopyası). Khlamisler Hellenistik Çağ örneklerinde daha uzun olarak ta görülebiliyor bkz. (E. Schraudolph, “Die Restaurierung des Telephosfrieses” *W.D. Heilmeyer (Hrsg.)* içinde, s.164-165, Kat.27, Telephos frizi 38 numaralı plaka Argos’tan geliş sahnesinde arka planda yer alan profilden alçak kabartma olarak işlenmiş erkek figüründeki chlamis; *Pfuhl-Möbius II*, Lev.29 /fig.126.128, 30/130 M.Ö.2. yy. Smyrna kökenli mezar stelleri; R.Özgan, *Die Skulpturen von Stratonikeia*, AMStudien 32, s.42 H12, Lev.10a-b Hellenistik Çağ’a tarihlendirilmiş chlamisli figür)

¹⁷⁸ Aphrodisias’ta bulunmuş olan M.S. 5.yy. örneği eserimizle oldukça benzerlik göstermektedir. Yüksek kademeli bir resmi görevli olarak nitelendirilen erkek heykelinin khlamisi dönemin modası olarak vurgulanmaktadır. K.Erim, *Aphrodisias: City of Venus Aphrodite*, London: Müller-Blond&White, 1986, s.42; Ayrıca benzer tip için, R.R.R.Smith, *The Monument of C. Julius Zoilos*, Mainz am Rhein: von Zabern, 1993, s.35, Lev.13 Zoilos figürü.

a. Roma, Piazza Cardinale Consalvi, Giyimli Erkek Heykeli¹⁷⁹, M.Ö.1.yy. son yarısı.

b. Metropolis, İzmir Arkeoloji Müzesi, giyimli erkek heykeli gövde parçası (yayımlanmamıştır-bkz. *Kat.Nr. 26*)

Roma'daki örnek **(a)** Hymationdaki kıvrımların hareketi ve gövdeden etek ucuna doğru genişleyen giysi formuyla Metropolis eserine benzerlik göstermektedir. Ancak bu heykelde keskin kenarlarla belirtilmiş ve tüm gövdeyi kaplayacak şekilde yerleştirilmiş kıvrımlar daha geç dönemde üretildiğine işaret etmektedir. Metropolis heykelinde daha az sayıda ve yüksek noktaları yuvarlatılarak doğal bir görünüm kazandırılmış kumaş hareketleri eserdeki işçilik kalitesini arttıran unsurlardır. Her iki örnekte yer alan etek bölümündeki hafifçe belirtilmiş yatay ve dikey iki paralel ince kabartma silme şeklindeki kumaş dokusu motifi ise eserimizin biraz daha geç döneme ait olabileceğini düşündürmektedir. Zira erken örneklerde bu motif kazıma bir çizgi olarak belirtilmektedir. Metropolis'de bulunmuş diğer bir gövde **(b)** hem sol kolun pozisyonu bakımından hem göğüs üstündeki Hymationun kumaş hareketleri bakımından bu örnekle büyük benzerlik içindedir. Ancak bu parçanın erkek heykelinden daha geç bir tarihe ait olduğu düşünülmektedir (*Kat. Nr.26*). Orijinini Klasik Çağ'daki filozof heykellerinden aldığını düşündüğümüz heykel daha nitelikli olan Metropolis'in diğer eserlerinden biraz geç olmalıdır. Buna karşın yukarıdaki örneklerden **(a,b)** açıkça daha erkendir. Heykelin M.Ö.1. yy. başları veya ortalarında Bouleuterion'da kullanılmak üzere yapıldığı ve yanındaki evrak kutusundan ötürü şehir için önemli ve resmi bir kişiliği yansıttığı zannedilmektedir.

¹⁷⁹ Goette, *Togadarstellungen*, s.108-13, Lev.2 fig.3.

24. Togalı figür: Gövde alt yarısı, B

Lev. XXII, XXIII

İ.A.M, 4296 Met.env. / ST.98-177 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Heykel, ana gövde **(24a)** ile birleşen üç parça halinde bulunmuştur. 4306 / ST.98-187 numaralı sağ diz **(24b)**, 4175/ ST.98-137 sol bacak üst parçası ve 4297 / ST.98-178 numaralı sağ ayak bileği parçası **(24c)**. Y.1.08m. G.0.55m. D.0.38m.

Buluntu yeri ve tarihi: Ana gövde Bouleuterion K+3 karesi 3.08m., 26.09.1998, Sağ diz K+3 karesi 2.00/3.00m., 29.09.1998, Giysi parçası L+1 karesi teras duvari içi, 11.09.1998 ve sağ ayak bileği K+3 karesi 2.00/3.00m., 26.09.1998.

Eksikler: Ayrı olarak işlenmiş sağ bacak üst yarısında, dizkapağı altından kasığa kadar olan parçanın üstü. Sol bacak yanından sarkan mantoya ait kumaş kitlesinin alt ve üst tarafına ait iki parça ve giysin derin yontulmuş bölgelerinde ufak kırıklar mevcuttur.

Birleşmeyen parçalar: 4792/ST.98-178 numaralı sağ ayak ve bilek parçası **(24d)**, Y. 0.12 m G.0.08m.Bouleuterion K+3 karesinde çok sayıda ufak heykel parçasıyla birlikte bulunmuştur, 4304/ST.98-185 numaralı sol ayak ucu **(24e)** Bouleuterion K+3 karesinde 28.09.1998 tarihinde bulunmuştur, 4574/BUL.99-21 numaralı sağ ayak ucu **(24f)** 16.07.1999'da Bouleuterion K+3 karesinde bulunmuştur.

Malzeme ve bozulmalar: Orta irilikte tanecikli beyaz mermerden yapılmış heykele ait parçanın tüm yüzeyi sarımsı kahverengi toprak patinası ile kaplıdır. Bu tabaka mermere işlemiş durumdadır. Eserin özellikle sağ tarafındaki derin yontulmuş bölgelerinde ise ayrıca ince, kireçli bir tabaka gözlemlenmiştir.

Teknik ve işçilik: Birden fazla parçanın birleştirilmesiyle bütün haline gelen heykelde gövdenin üstüyle mevcut alt bölüm bel altı seviyesindeki düz yüzey üzerinde bulunan 6x5 cm.lik geniş kenet yuvası ile birbirine bağlanmaktadır. Olasılıkla baş ve kollar da aynı teknikle birleştirilmiştir. Zira alt yarıda da aynı stil göze çarpmaktadır. Bacaklara ait parça adeta dikdörtgen prizma biçiminde hazırlanmış bir blok gibidir. Derin elbise kıvrımları üst yüzeye yontularak, vücuda ait diz, baldır gibi çıkıntılar kenet delikleri ve dübeller ile eklenerek gövde oluşturulmuştur. Diz kapağından bükülmüş olan sağ bacakta, sağ diz altından kasığa kadar olan uzun parça yaklaşık 1x1.5 cm.lik iki kenet ile ana bloğa monte edilmiştir. Birleşme yüzeyi murçla işlenmiştir. Eserin arka yüzü de düzgün hale getirilmiş ve aynı metodla çalışılmıştır. İlk bakışta heykelin ikinci kullanım için kesilip yapı taşına dönüştürüldüğü¹⁸⁰ akla gelse de arka yüzeydeki itinali işçiliğin ön tarafta heykelin sağ bacağına ait parçanın birleştirildiği yüzeye aynı karakterde olması eserin tamamen özgün haliyle korunduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda arka tarafta kenet deliği bulunmamasına rağmen heykelin bir yüzeye dayandırıldığı ve sabitlendiği ileri sürülebilir. Gövdede cephe ve iki yan yüz detaylı olarak işlenmiş pürüzsüz hale getirilmiştir. İşlenişte matkap kullanılmamıştır.

Bibliyografya: Yayımlanmamıştır.

İnsan boyutarında, ayakta giyimli bir figürün tasvir edildiği heykelde ağırlığın taşındığı sol bacak sabit, sağ bacak serbest ve dizden kırılarak hafifçe geri çekilmiş

¹⁸⁰ Bu eser ve 24, 25, 29, 30, 34 Kat. nr.lı diğer erkek heykellerinde gövdenin arkasının kesilmişçesine düz biçimde işlenmesi Geç Hellenistik ve Roma Çağı'nda özellikle mantolu erkek heykellerinde sıkça görülen bir uygulamadır. Bu şüphesiz, eserlerin resmi mekanlarda niş içinde veya duvar önünde sergilenmeleriyle ilgilidir. Benzer uygulamanın gerçekleştirildiği heykeller ve aydınlatıcı fotoğraflar için bkz. C. Donzelli, "Su alcune sculture e decorazioni architettoniche da Scolacium con una introduzione di ELENA LATTANZI", *BdA* 56 (1989), s.63-90, Fig.13, 14, 18, 19, 25, 27, 29, 37, 41.

durumdadır. Kendi soluna doğru dönmüş olan figür kalın bir manto ile tasvir edilmiştir. Gövdenin alt kısmına ait parçada mantonun görünüşü ve kıvrımların yönü dikkate alındığında erkek heykelinin togalı olduğunda şüphe yoktur. Olasılıkla mantonun kapattığı sağ kol, el açıkta kalacak şekilde dirsekten kırılarak sol omuza doğru uzanmış, sol kol serbest olarak aşağı bırakılmıştır. Eserin sol bacak dış tarafında dikey-paralel hatlar şeklinde düzenlenmiş kumaş kıvrımları ise togaya ait, sağ ayak bileğinden başlayıp sol diz kapağı altından bilek üstüne ulaşan ve buradan sarkan kitleye aittir. Ayrıca serbest sağ bacak iç tarafında çok derin yontulmuş ve dik bir açıyla sol omuza yönelmiş bir kumaş hareketi daha betimlenmiştir. Bu derin kıvrımın yönü heykelin üst bedeninde, toganın *pallium* tipinden¹⁸¹ çok Roma'nın Cumhuriyet ve Erken İmparatorluk Çağı'nda sıklıkla tercih edilen formunu¹⁸² akla getirmektedir. Bu tarihi, heykelin ayakkabıları da desteklemektedir. Gövde ile çok yakın noktalarda bulunan parçalar torsoya eklenmemelerine karşın gövdedeki ve ayaktaki patina tabakası karakter bakımından iki parçada aynıdır ve aynı doğrultu üzerinde yoğunlaşmıştır. Gövdedeki ayak bileği ve küçük parça arasında olması gerekli ufak bağlantı noktasıdır. Buna göre figür Roma Çağı'nda daha çok senatörlerin veya rahiplerin giydiği *calceus* isimli bir tür ayakkabı giymektedir¹⁸³. Ayağı tamamen saran ince deriden yapılmış bu tip düz, bileğe kadar yarım bot şeklinde yapıldığı gibi ince bantlarla dizkapağı altına kadar sarılan yüksek görünüme

¹⁸¹ Pallium tipi toga veya Hymationlu heykellerin etek kısmı sol kolun çekme hareketinden ötürü gergin durmaktadır. Örnekler için bkz. Lewerentz, *Stehende*, Fig.1-15.

¹⁸² Bu tip genel hatlarıyla Hymationa çok benzerdir ancak burada boyun altındaki halka biçimli kumaş kitlesi kolu kapatacak şekilde gergin veya sıkı değil neredeyse karına kadar sarkmış gevşek bir görünüm sunar. Ancak temelde bu tarz, Hymation veya pallium tipi toga ile aynıdır. Goette, *Togadarstellungen*, s.106., Lev.1-7.

¹⁸³ Goldman, *J. L. Sebesta-L. Bonfante (ed.)* içinde, s.119.

de sahip olabilir. Calceus'un her iki tipini özellikle Erken İmparatorluk Devri'nde yapılmış figürlerde daha sıklıkla görmek mümkündür. Paralel özellikler taşıyan bazı heykeller torsonun dönemi hakkındaki şüpheleri aydınlatmaktadır.

a. Magnesia, İ.A.M. 14, Togalı heykel¹⁸⁴, M.Ö.70.

b. Tralleis, Aydın M. Env. 15, Mantolu erkek heykeli torsosu¹⁸⁵, M.Ö.2.yy.ortası.

c. Stratonikeia, Kazıevi Dep., Mantolu Figür, M.Ö.2.yy.ortası.

d. Kos, Müze Env. 11, Rodos Müze 13619,4, Mantolu erkek figürü alt yarısı¹⁸⁶, M.Ö.2. yy. ilk çeyreği.

Metropolis'de bulunan parça, kıyafeti bakımından Magnesia örneği **(a)** ile yakınlık göstermektedir. Ancak eserimizdeki toğanın, orada olduğu gibi başı kapattığı düşünülmemektedir. Buna, çok kalın bir kumaştan yapıldığı belli olan toga mani olmaktadır. Hem Magnesia heykelinde, hem başı kapalı tasvir edilmiş birçok erkek heykelinde¹⁸⁷ manto kumaşı daha ince ve başı rahatsız etmeyecek biçimde dökümlü dokuya sahiptir. Bir diğer etken ise başı kapalı tipteki togalı figürlerin ağırlıklı olarak M.S.1. yy. tarihli olmalarıdır. Bu dönem, özellikle Metropolis gövdesindeki kumaş kıvrımlarının işlenişi göz önünde bulundurulduğunda geç bir tarihtir. Bu noktada Tralleis **(b)** ve Stratonikeia **(c)** örnekleri dönem olarak yakın olmalıdır. Metropolis gövdesinin sağ bacak dış tarafında açıkça ve başarıyla gösterilmiş kalın ve kaba kumaş dokusu bu niteliğine uygun olarak kalın kabartmalar şeklinde, yüksek noktaları yuvarlatılmış kıvrımlara sahiptir. Arada kalan sığ

¹⁸⁴ Linfert, *Kunstzentren*, s.50, Lev.10, fig.49-51.

¹⁸⁵ Özgan, *Tralleis*, s.27, Lev.5/fig.1-2.

¹⁸⁶ KP, *Kos*, s.195-196, Lev.39.

¹⁸⁷ Örnekler için bkz. Goette, *Togadarstellungen*, Lev.6-13.

boşluklarda iç giysinin (*khiton*) hayali kabarıklığı aynı özenle tasvir edilmiştir. Tüm bu işleniş her iki örnekte **(b,c)** rahatlıkla gözlemlenebilir. Kos'ta bulunan heykel **(d)** ise serbest bacak dış tarafındaki kalın manto ve kumaş hareketleriyle benzerlik göstermektedir. Buna karşın Metropolis torsosu Hellenistik Devir'in ortalarına tarihlendirilen bu eserlerden cephedeki derin kumaş kıvrımı ve togasıyla daha geç bir tarihe olasılıkla M.Ö.1 yy. sonlarına ait olmalıdır. Heykelin Geç Hellenistik Devir'de sıkça uygulanan ayrı işlenmiş parçaların kenetler ile birleştirilmesi tekniği ile yapılması da Hellenistik geleneğin üzerinde etkili olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

25. Hymationlu figür: Gövde alt yarısı, B

Lev.XXIV

İ.A.M, 4320 Met.env. / ST.98-202 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parça halinde korunmuştur.

Y.1.27m. G.0.54m. D.0.39m.

Buluntu yeri ve tarihi: Bouleuterion I+3 karesi, 12.10.1998.

Eksikler: Ayaklar, Hymationun sol taraf etek ucu, kumaş

kıvrımlarının yüksek noktaları kırıktır. Ayrı olarak işlenen gövdenin üst yarısı ile ayrı işlendikleri düşünülen baş, kollar ve eller nokсандır.

Malzeme ve bozulmalar: Eserin kondisyonu genel olarak iyidir. Yüzeyde sarımsı kahverengi toprak rengi patina hakimdir. Ayrıca yüksek yontulmuş noktalarda kristalleşmeler başlamıştır. Parçada ciddi sayılabacak bir çatlak bulunmamaktadır.

Teknik ve işçilik: Heykel ayrı işlenmiş parçaların birleştirilmesiyle oluşmuştur. Mevcut parçada üst taraf bel seviyesinde düz olarak işlenmiş ortaya 6x5 cm.lik tek kenet deliği açılarak gövdenin üst bölümü buraya eklenmiştir. Hymationun gövdenin

sol yanından sarkan kenarı düzleştirilmiş buraya serbest durumda duran sol kol yaklaşık 0.5cm.lik kenet deliği ile elden sabitlenmiştir. 24, 26, 32, 33, 34 nr.lı eserlerde olduğu gibi parçanın arka taraf üst bölümü ve sol yanı düz biçimde yontulmuş, heykel dikdörtgen blok haline getirilmiştir. Bu alanlar eserdeki orjinal birleşme yüzeleriyle aynı karakteri gösterdiğinden ikinci kullanım olmadığı düşünülmektedir. Arka tarafta belden aşağıya, Hymationa ait geniş aralıklı diyagonal kumaş hatları ayrıntılı olarak işlenmişlerdir. Dikdörtgen blok görünümlü üst taraf yüzeyinde kenet deliği bulunmamaktadır. Heykel, sol kenarda arka yüzeye dönen 5x4 cm.lik derin yuvayla bir duvara dayandırılıp sabitlenmiştir. Hymationlu figür diğer örnekte (bkz. *Kat.Nr.24*) olduğu gibi Bouleuterion'a ait heykellerden biri olmalıdır. Eserin arka tarafı işlenmiş, yapımında matkap kullanılmamıştır. Cephe ve her iki yan pürüzsüz hale getirilmiştir.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

İnsan boyutlarında ayakta duran bir erkeğin tasvir edildiği heykelde sağ bacak dizden kırılarak hafifçe geri çekilmiş, sol bacak sabit durmaktadır. Aynı zamanda bu ağırlığın taşındığı taraftır. Sağ bacak baldırından başlayıp sol omuza yönelmiş kalın manto kumaşına ait kıvrımların yönüne göre, hymation gövdeyi tamamen

kapamaktadır¹⁸⁸. Heykel Lewerentz'in araştırmasında birinci tip içine aldığı gruba dahildir¹⁸⁹. Yani manto, el açıkta kalacak şekilde dirsekten kırılıp göğüs üstünde sol omuza yönelmiş sağ kolu tamamen kapatmaktadır. Sağ el boynu çevreleyip sırttan sarkan oval halka biçimindeki bu kumaş kitlesinin kenarını tutmaktadır. Sol kol ise hafifçe geri çekilerek aşağı bırakılmıştır. El Hymation kumaşı ile sarılıdır. Bu çekme hareketiyle Hymationun sabit bacak taraftaki etek ucu gerilmiştir. Metropolis torsosu bu bilinen şemaya tamamen uymaktadır. Erken örneklerini Klasik Devir filozof heykelerinde¹⁹⁰ ve özellikle M.Ö.2.yy. Smyrna kökenli mezar stellerinde sıkça gördüğümüz Hymationlu figürler¹⁹¹ geleneğinde yapılmış olduğunda şüphe yoktur. Buradaki gövde alt bölümünde, Hymation serbest sağ bacak üstünde son derece hareketli gösterilmiştir. Etek kısmında ise kumaş dokusuna dair paralel çizgiler belli belirsiz kabartma hatlar şeklinde tasvir edilmişlerdir.

Metropolis bulunan Hymationlu gövde parçası sadece yapım tekniği açısından değil içerdiği stil bakımındanda *24 nr.lı* heykelle benzerlik göstermektedir. Özellikle serbest sağ bacak dış yüzünde gösterilen Hymation kumaşına ait kalın, düzensiz ve kendi içinde kesişen kabartma kıvrımlar, manto kırışıklıkları arasındaki sığ boşluklar

¹⁸⁸ Heykele ait gövdenin sadece alt yarısına göre Hymationun bütün vücudu kesin olarak kapattığını söylemek mümkün olmasa da en yakın ihtimal budur. Zira üst yarısı çıplak olan Hymationlu erkek heykellerinde ya bel üstünde göğüsten sıyrılmış yatay duran kumaş kitlesi veya ona ait bir iz (bkz. Tralleis'te bulunan Mantolu torso için Özgün, *Tralleis*, s.27, Lev.5,1-2; Rhodos'a ait bir torso Lewerentz, *Stehende*, s.282, Lev.35) ya da Hymationa ait, cephede bel altında yine yatay bir kitle ile önlük şeklinde üçgenimsi bir kumaş katı bulunmaktadır (bkz. Pergamon'da bulunmuş Zeus heykeli Schober, *Pergamon*, s.144, fig.135; Kos'ta bulunmuş gövde üst yarısı KP, *Kos*, s.62 vd., Lev.7; Delos'da bulunmuş torso Marcadé, *SculptDélos*, s.324, Lev. LXX –A4253) bu örnekler çoğaltılabilir aynı ve farklı tiplerdeki Hymationlu yarı çıplak diğer heykeller için bkz. Lewerentz, *Stehende*.

¹⁸⁹ Lewerentz, *Stehende*, s.18-57, Fig.1-15.

¹⁹⁰ Bu konuda Sophokles ve Aischines'in bilinen heykelleri iyi birer örnek oluşturmaktadır. Alscher, *Plastik III*, fig. 22, 25.

¹⁹¹ *Pfuhl-Möbius II*, Lev.80/fig.524, Lev.85/fig.545-546, Lev.87, 88, 89; Schmidt, *HG*, fig.22-32.

altında görülen iç giysi silüeti ve etek ucunda özenle tasvir edilen kumaş dokusuna dair kabarık paralel hatlar her iki eserde de aynıdır. Doğal olarak benzer örnekler bakımından da iki eser ortaktır. Olasılıkla her iki heykel M.Ö. 1. yy. ortaları veya sonlarında beraber veya yakın aralıklarla yapılmışlardır.

26. Hymationlu figür: Gövde üst yarısı , L

Lev. XXV

İ.A.M., 6407 Met.env./LT 00-51 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Tek

parça halinde bulunmuştur. Y.0.48m. G.0.65m. D.0.30m.

Buluntu yeri ve tarihi: Latrina 41 nolu kare. -16.26m., 28.10.2000.

Eksikler: Gövdenin sağ taraf alt kısımda Hymationa ait bir parça kırıktır. Ayrıca kumaş kıvrımlarına ait ufak eksiklikler bulunmaktadır.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli beyaz mermerden yapılan heykel çok iyi korunmuştur. Parçada ciddi bir çatlak veya yüzeyde kristalleşme bulunmamaktadır. Sarı-kahverengi toprak rengi tüm yüzeye işlemiştir.

Teknik ve işçilik: Parçanın arka tarafı, alt ve üst yüzleri adeta kesilmişçesine düz şekilde işlenmiştir. Gövdeye ait diğer bölümler bu yüzeylere kenetler ile birleştirilmiştir. Heykel diğer örneklerde olduğu gibi olasılıkla bir niş içinde duvar önünde durmaktaydı. Ancak arka tarafındaki yüzeyde kenet deliği olmaması eserin sabitlenmediğini göstermektedir. Bu bölümün yaklaşık üçte birlik kısmı geç dönemde derin murç darbeleriyle işlenmiş ve görünüm olarak bu uygulama yarım kalmıştır. Omuzlar, boyun ve başı içeren üst parçanın ekleneceği yüzey ise tamamen işlenmiş ve buraya 1.5x1.5cm.lik iki kenet deliği açılmıştır. Benzer uygulama alt

tarafında da görülebilmektedir. Gövdenin cephe kısmı ve sağ yanı pürüzsüz hale getirilmiştir.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

İnsan boyutları üzerinde yapılan eserde, 23 nr. lı heykelde olduğu gibi sol kol geride kalça üstünde durmaktadır. Vücut kendi soluna doğru hafifçe dönmüş durumdadır. Parça *pallium tipi toga*¹⁹² giymiş bir erkek heykeline aittir. Boynu çevreleyen mantoya ait parça yaklaşık sağ kol dirseğine kadar sarkmış durumdadır ve bu haliyle Hymationdan çok *toga* görüntüsü çizmektedir. Dolayısıyla geç dönem etkisi altındadır. Ayrıca kumaş kıvrımlarının yanyana getirilmiş ince silindirik çubuklar biçimindeki şematik tasviri eserin Metropolis'deki Hymationlu diğer heykellere göre daha geç bir tarihe ait olduğunu düşündürmektedir. Buna karşın heykelin bütünü, ayrı yontulmuş parçaların birleştirilmesiyle meydana getirilmiştir. Giysi tarzı bakımından 23 nr.lı torsoya yakın olan eserimiz, manto işlenişi ile biraz daha geç bir devre olasılıkla M.Ö.1. yy. sonlarına aittir.

---

¹⁹² *Toga, hymation ve pallium* terimleri genelde manto anlamını taşımaktadırlar. Ancak bu konuda literatürde bir uyumsuzluk bulunmaktadır. Aynı heykelin kıyafeti bazı yayınlarda “Hymation” olarak adlandırılırken bazılarında “toga” bazılarında ise “pallium tipi toga” olarak yer bulmaktadır. Bu karışıklıktan ötürü birçok yayında eserlerin isimlendirilmesinde çağdaş Manto terimi görülmektedir. Metropolis'deki heykellerinin çoğunluğu Hellenistik Çağ'a ait olduğundan ve “Hymation” terimi bu dönem eserlerinde çelişkisiz tercih edileceğinden araştırmada kullanılmıştır. Bu eserdeki manto ise Roma Çağı başlarında M.Ö. 1. yy. dolaylarında kullanılan Yunan *Hymationu* kökenli ve aynı forma sahip “*Pallium tipi Toga*” olarak kabul edilmiştir. Roma İmparatorluk Çağı'nın popüler giysisi “*toga*” ise bol kumaş kıvrımları içeren bazen başı da örtecek biçimde vücudun büyük bölümünü kapatan bol, dökümlü manto tipi için kullanılacaktır. Terimlerin ayrıntılı açıklamaları için bkz. W. Smith, “Toga” *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, C.2, London 1891, s.848; Goette, *Togadarstellungen*, s.107.

27. Hymationlu figür: Gövde üst yarısı, KD*Lev. XXVI*

1417 Met.env.

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parçadır; Y.0.84m.

G.0.57m. D.0.30m.

Buluntu yeri ve tarihi: Parça 1970'li yıllarda Yeniköy

civarında bulunarak köy muhtarlığına getirilmiştir.

Eksikler: Gövdenin alt yarısı bütünüyle eksiktir. Mevcut heykelde ayrı işlenmiş baş ve aynı bloktan yontulan gövdenin sağ tarafında göğüs altına ait büyük bir parça noksanıdır.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli beyaz mermer. Yüzey tamamıyla kristalleşmeye başlamıştır. Mermerde herhangi bir çatlak bulunmamaktadır.

Teknik ve işçilik: Heykelde baş ayrı işlenmiş ve 0.21 m. çapındaki yuvaya yerleştirilmiştir. Bu girinti yüzeyi kalın murç darbeleriyle tamamen işlenmiştir. Heykelin arka yüzeyi kabaca belirginleştirilmiştir. Parçada herhangi bir kenet deliği yoktur.

Bibliyografya: Yayımlanmamıştır.

Parça insan boyutlarındaki giyimli bir heykelin gövdesinin, üst yarısını oluşturmaktadır. Hymation ile tasvir edilmiş figürün sol kolu 23 ve 26 nr.lı eserlerde olduğu gibi arkaya atılmıştır. Boynu çevreleyen Hymation kumaşının şekline göre ise sağ kol dirsekten kırılmış ve göğüsün üzerinde sol omuza doğru diyagonal şekilde

uzanmış durumda olmalıdır¹⁹³. İnce vücut yapısına sahip olan gövde ile olgun bir erkekten çok, genç hatta çocuk yaşlarında bir figür betimlenmiş olmalıdır. Hymationun boynu çevreleyen parçasının gövdeye sanki sonradan eklenmiş gibi doğallıktan uzak işlenmesi ve vücut hatlarını örten, eseri silindirik bir blok görünümüne sokan kalın kumaşlı manto formu, heykelin önceki Hymationlu figürlere (bkz. *Kat. Nr. 20-25*) göre daha geç bir tarihe ait olduğunu göstermektedir.

28. Togalı figür: Gövde üst parçası, B

Lev. XXVI

4697 Met.Env./ BUL.K.99-27 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parça halinde

bulunmuştur. Y.0.44m. G.0.68m.

Buluntu yeri ve tarihi: Bouleuterion kuzey bölüm J+5, I+5 kareleri, 5.sıra üstü 4.40m., 07.08.1999

Eksikler: Aynı bloktan işlenmiş baş, kollar ve gövdenin alt yarısı bütünüyle noksandır.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli beyaz mermer. Parçanın kondisyonu çok iyi durumdadır. Mermerde herhangi bir bozulma veya çatlak gözlemlenmemiştir. Buna karşın tüm yüzey ince kireçli ve sarı-kahverengi bir tabaka ile kaplıdır.

Teknik ve işçilik: Başın aynı bloktan yontulduğu ve boyun altından kırıldığı açıkça görülebilmektedir. Ön yüz pürüzsüz hale getirilmiş, arka taraf ve sağ yan kabaca işlenmiştir. Parçada matkap kullanımı yoktur.

¹⁹³ Lewerentz'in araştırmasına göre bu form, Hellenistik örneklerle paralel olarak birinci tip içine girmesine karşın Roma imparatorluk sanatına dahil olmalıdır. Nitekim tipolojide bu grubun İmparatorluk Sanatı içinde devam ettiği öne sürülmüştür. Lewerentz, *Stehende*, s.18-57, Tipoloji şeması.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

İnsan boyutları üzerinde yapılan giyimli bir heykele ait parça gövdenin üst yarısına aittir. Üstte boyun altından, altta koltuk altı hizasında iki göğüsün ortasına kadar düz daha sonra sol omuza doğru yükselen biçimde olmak suretiyle kırılmıştır. “V” yakalı ince kumaşlı *tunicası* üzerinde daha kalın kumaştan *toga* bulunmaktadır. Tunicanın yakası köprücük kemikleri ve arasındaki çukurluğu ortaya çıkaracak kadar kadar aşağıda işlenmiştir. Sığ ve düz hatlı birkaç yükselti şeklinde gösterilen *tunica* kıvrımları yakayı çevreleyen şerite kadar uzanmakta bu noktada son bulmaktadırlar. Yakanın ucundaki narin kat motifi¹⁹⁴ eserin yapımında gösterilen özeni vurgulamaktadır. Daha sık ve kumaşın kalın dokusuyla ilgili olarak oluk şeklindeki hatlarla belirginleştirilmiş toga, sağ omuz başını örtmüş buna karşın göğüs sağ tarafı büyük ölçüde açık kalmıştır. Sol tarafta ise boyun kenarına dayanmış durumda göğüsü kapatarak sağ kasığa doğru yönelmiş durumdadır. Görünüş itibarıyla eserin sağ kolu serbest olarak sarkıtılmıştır. Bu şemaya göre sol kol da ileri doğru uzatılmış, etek ucundan itibaren yükselip bilek üstünden aşağı sarkan kumaş kitlesine destek

---

¹⁹⁴ Hellenistik Devir’e ait Hymationlu heykellerde de görülen bu motif özellikle Roma İmparatorluk Devri eserlerinde sıklıkla kullanılmaktadır. Örnekler için bkz. Melos, Hymationlu erkek heykeli M.Ö.1.yy. ilk yarısı Lewerentz, *Stehende*, s.247, Kat.Nr.I,13, Fig.9; Korinth Togalı Augustus heykeli M.Ö.1.yy. Goette, *Togadarstellungen*, s.115, Nr.34, Lev.6,4.

vazifesi görmüş olmalıdır¹⁹⁵. Benzer örneklerini daha çok Roma İmparatorluk Devri togalı heykellerinde bulduğumuz eser yapım tekniği olarak ta bu devre ait olduğu izlenimi uyandırmaktadır. Parçanın ait olduğu heykele ait başka parça bulunamaması net yorumlarda bulunmaya engel olmaktadır.

29. Hymationlu torso, B (Sur içi)

Lev. XXVII

4706 Met.env. / BUL.K. 99-35 Kazı kasa nr.

Metropolis Bouleuterionu üzerine inşa edilmiş Bizans suru temelinde 30 nr.li eser ile birlikte yapı taşı olarak kullanılan heykel, insan boyutları üzerinde yapılmış Hymationlu bir erkeğe aittir. Heykelin arka tarafı kabaca işlenmiştir. Ayrı yontulmuş baş 20 cm. çapındaki yuvaya yerleştirilmiştir.

30. Hymationlu torso, B (Sur içi)

Lev. XXVII

4707 Met.env. / BUL.K.99-36 Kazı kasa nr.

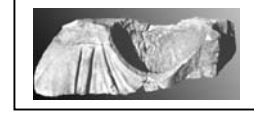
Metropolis Bouleuterion'u üzerine inşa edilmiş Bizans suru temelinde 29 nr.li eser ile birlikte yapı taşı olarak kullanılan heykel, insan boyutları üzerinde yapılmış Hymationlu bir erkeğe aittir. Ön ve arka tarafı düzleştirilen eser ayrı işlenerek gövdeye eklenen parçalar içermektedir.

---

¹⁹⁵ Eserin duruş pozisyonuyla ilgili paralel örnekler için bkz. Goette, *Togadarstellungen*, Taf.5-122a, Taf.6-Ba34, 11-Ba248. Parçanın sağ omuzu üzerindeki kumaş katının yönü heykelin başının kapalı olabileceğini düşündürmektedir. Özellikle başı örtülü imparator heykellerinde benzer hareketi görmek mümkündür (Goette, *Togadarstellungen*, Taf.6-Ba8, Ba32, Ba34, Bb11, bu örnekler artırılabilir) Ancak bu heykellerde genelde baş ayrı işlenmiştir. Çünkü mantonun baştan gövdeye geçişinde boyun iki yanında doğal bir kumaş derinliği oluşmaktadır ve bunu tek bloktan yontmak oldukça güçtür. Bu hacimli kumaş uzantısı gövdeye de uzanmaktadır. Eserimizde bu yönde bir görüntü olmaması ve mantonun omuz ve göğüs üzerinde son derece sığ işlenmesi eserimizdeki başın açık olduğunu düşünmemize yol açmıştır. Benzer örnekler de bu görüşü desteklemektedir (Goette, *Togadarstellungen*, Taf.20-Bb65, 21-Bb90, Bb91).

31. Hymationlu figür: Gövde üst parçası, B*Lev. XXVIII*

4191 Met.Env. / ST.98-153 Kazi Kasa Nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Birbirlerine yakın

noktalarda bulunan iki parça birleştirilmiştir. Y.0.20m. G.0.59m.

Buluntu yeri ve tarihi: Bouleuterion K+2 karesi 1.00/0.50m.seviyeli tabaka, 22.09.1998.*Eksikler:* Sol omuzda kol yuvası kenarlarında ufak kırıklar bulunmaktadır.*Malzeme ve bozulmalar:* Orta kristalli beyaz mermer. Yüzey sarımsı kahverengi ve kireçli ince bir tabaka ile kaplıdır. Sağ omuz üzerinde yaklaşık 10 cm.lik yatay bir çatlak vardır.*Teknik ve işçilik:* Tek bloktan ayrı işlenmiş parçanın alt yüzeyi murçla düzleştirilmiş ve iki kenara 3x3 cm.lik kenet deliği açılmıştır. 22 cm. çapındaki baş yuvasının tüm iç yüzeyi aynı şekilde murçla işlenmiştir. Benzer uygulama sol omuzda da tekrarlanmıştır. Burada omuz seviyesinde, kolun ekleneceği bölüm çanak şeklinde yontularak iç yüzeyi kabaca düzeltilmiştir. Eserin ön ve sağ tarafı pürüzsüz hale getirilmiştir. Sol tarafta kol yuvası bulunmaktadır. Arka yüzde ise kabaca vücut şekli belirtilmiştir.*Bibliyografya:* Yayınlanmamıştır.

İnsan boyutlarında yapılmış giyimli erkek heykelinin omuzlarına ait parça ayrı işlenmiş olması bakımından önemlidir. Özellikle Geç Hellenistik Devir'de uygulaması yaygın olan bu teknik ile yapılan heykellerde genellikle vücut uzuvları veya giysi parçaları ayrı işlenerek ana gövdeye eklenmektedir. Ancak burada gövdenin en üst noktası adeta yatay şekilde kesilerek işlenmiştir. Bu pek görülen bir

uygulama değildir. Bununla beraber 46 nr.lı zırlı gövdenin omuzlarına ait parça da hemen hemen aynı noktadan kesilmiştir. Dolayısıyla bu uygulamanın kentin atölyesine özgü bir uygulama olabileceği düşünülmektedir. Parçada giysiye ait fazla belirti bulunmamaktadır. Sağ omuz tarafındaki dikey, kabarık kumaş hatları ve boyun altında sıg, iç içe duran kırışıklıklar gövdenin tamamen kapalı olduğunu göstermektedir. Kalın kumaştan yapılmış bir giysi olduğu belli olan kıyafet muhtemelen Hymationdur. Parça içerdiği teknik ile Geç Hellenistik Devir’de yapılmış bir heykele ait olmalıdır.

32. Togalı figür: Gövde alt parçası, KD

Lev.XXVIII

1406 Met.Env.

Korunma durumu ve ölçüler: Parça sağ bacakta dizkapağı üstünden kasığa kadar, sol bacakta dizkapağı üstünden ayak bileğine kadar kabaca eşkenar dörtgen biçimindedir. Gövdenin altında giysi

ve ayakkabıya ait üç ufak parça eklenmiş heykel şu anki görünümüne kavuşturulmuştur, Y.0.95m., G.0.53m., D.0.25m.

Buluntu yeri ve tarihi: Orta şehir yamaçlarında 1972 yılında bulunmuş ve köy ilkokuluna getirilmiştir.

Eksikler: Gövdenin üst yarısı tamamıyla noksandır. Ayrıca sol bacak yüzeyinde giysiye ait kumaş katları ve ayakkabının ufak bir parçası kırık ve eksiktir.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli beyaz mermerden yapılan heykelin kondisyonu iyi durumdadır. Yüzeyde, birleştirilen kırık hatları dışında bir çatlak veya patina bulunmamaktadır.

Teknik ve işçilik: Sol bacağın arkasında, yüzeye olan doğal bağlantı heykelin yüksek kabartma olarak yapılmış olabileceğini düşündürmesine karşın gövdenin üst tarafında ve yanlarda kabartma paneline dair bir iz bulunmaması heykelin bağımsız olarak yontulduğunu göstermektedir. Olasılıkla bacaklar arasında destek ve kaideyle ilgili olan parça yontulmadan bırakılmıştır. Bu noktada bacak kaval kemiği yüzeyden yaklaşık 15 cm. yüksek yontulmuştur. Sol bacak üstünde, ayrı yontulmuş dizkapağı parçasını eklemek için küt uçlu murç darbeleriyle çalışılmış bir yüzey hazırlanmıştır. Eserin arkası düz olarak işlenmiştir herhangi bir kenet deliği bulunmamaktadır. Mevcut gövdenin sol tarafı tahrip olmasına karşın sağ taraf ve cepheden tüm yüzeyin pürüzsüz hale getirilmiş olduğu görülebilmektedir.

Bibliyografya: Metropolis¹, s.67-68, fig.45.

Parça insan boyutlarında toga ile tasvir edilmiş giyimli bir heykelin alt yarısına aittir. Ön yüz sol bacak üstünde, düzleştirilmiş ve murçla işlenmiş yüzeye diz kapağı ve bacağın bir bölümüne ait parçanın ekleneceği göz önünde bulundurulduğunda sağ bacağın sabit, sol bacağın dizden kırılarak serbest şekilde hafifçe geri çekildiği söylenebilir. Bu görüşü sağ bacak ayak tarafından sol omuza yönelmiş diyagonal derin paralel hatlar şeklinde yontulmuş giysi kıvrımları da desteklemektedir. Gövdenin sol yanından sarkan kumaş demeti, bu noktada serbest bırakılmış sol kolun pozisyonuna işaret etmektedir. Bu durumda sağ kol ya ileri doğru uzatılmış ya da dirsekten bükülerek gövdenin üst yarısı üzerine yerleştirilmiş olmalıdır. Her iki durumda da toganın formu Hymation geleneğindeki erken tipe uymaktadır¹⁹⁶. Heykelin sol bacak dizkapağı altında ayakkabıya ait deri bantlar kaval kemiğinde üç

¹⁹⁶ Heykelin duruş pozisyonu ve tarihlendirilmesinde faydalı olabilecek benzer örneklerin tamamı M.Ö. 1. yy. içine verilmiştir. ibid, s.106 vd.,Taf.1-5.

tur atarak önde düğümlemiş ve uçlar simetrik şekilde iki yana sarkıtılmıştır. Benzer örneklerini özellikle Roma Çağı togalı resmi görevli heykellerinde sıklıkla gördüğümüz bu tip¹⁹⁷, *calceus patricius*¹⁹⁸ olarak adlandırılmaktadır. Metropolis’de bulunan gövdenin ayrı işlenmiş parçalardan oluştuğu gözönünde bulundurulursa, eserin geç dönem ayakkabısına¹⁹⁹ karşın M.Ö.1 yy. sonlarına tarihlendirilmesi önerilmektedir.

33. Togalı fgür: Gövde alt parçası, KD

Lev.XXVIII

1407 Met. env.

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parca halindedir. Y.0.90m.
G.0.50m. D.0.26m.

Buluntu yeri ve tarihi: 1970’li yıllarda Bizans Kalesi alt yamaçlarında bulunmuştur.

Eksikler: Gövdenin üst yarısı, ayaklar ve kaide, dizkapağı hizasında sağ bacağı ait bir parça kırık ve eksiktir. Bunlara ek olarak ayrı işlenmiş sol diz noksandır.

¹⁹⁷ ibid, Taf.4-Ad8, 5-Ba3, 7-Ba104. Ba105. vd. Togalı heykellerle ilgili yapılmış olan bu araştırmada çok sayıda benzer örnek bulunmaktadır.

¹⁹⁸ H.R. Goette, “Mulleus-Embas-Calceus.Ikonografische Studien zu römischem Schuhwerk” *Jdl 103* (1988), s.450vd., Fig.35a-c; N. Goldman, “Roman Footwear”, *J.L.Sebeste (ed.)* içinde, s.102, Fig.6.1.

¹⁹⁹ Eserimizdeki calceus Roma İmparatorluk Devri heykellerinde sıkça görülen örneklere nazaran erken tarihlidir. Ancak bu durum calceusun daha erken tarihli heykellerde bulunmadığı anlamına gelmemelidir. Zira bu sürece ait bazı heykellerde aynı tipi görmek mümkündür, bkz. Floransa’da bulunan bronz togalı erkek figürü M.Ö.100-75, S. Stone, “The Toga:From National to Ceremonial Costume” *J.L.Sebeste (ed.)* içinde, s.14, fig.1.1; M.Ö.1 yy. başlarına ait diğer örnekler için bkz. Goette, *Togadarstellungen*, s.107 Nr.20 Sevilla Taf.1-Aa20, s.107 Nr.3 Roma Taf.2-Ab3,s.108 Nr.39 Kopenhag Taf.2-Ab39, s.112 Nr.116 Magnesia Ad Maeandrum Taf.3-Ab117, s.112 Nr.117 Pergamon Taf.3-Ab116. Bu örnekler çoğaltılabilir.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli beyaz mermer. Yüzeyde yer yer mantar tabakları tespit edilmiştir. Derin bir çatlak veya mermer bozulması bulunmamaktadır.

Teknik ve işçilik: Eserin arkası düz olarak işlenmiştir. Herhangi bir kenet deliği bulunmamaktadır. Ön tarafta sol diz kapağı, bacakta hazırlanan yüzeye, 0.5 cm. çaplı dikey doğrultu üzerindeki iki kenet deliği vasıtasıyla eklenmiştir. Heykelde ayrı işlenmiş parçaların kullanıldığını da gösteren sol dizin durumuna göre baş ve kollar da gövdeye dübel delikleri ve kenetler ile eklenmiş olmalıdır.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Ayakta giyimli bir erkek heykeline ait parça sağ bacağı kasıktan bileğe kadar, sol bacağı kasık altından diz kapağına kadar kapsamaktadır. Mevcut parçadan ağırlığın sabit sağ bacakta taşındığı açıkça görülebilmektedir. Sol bacak olasılıkla dizden kırılmış ve hafifçe geri çekilmiştir. Nitekim diz çıkıntısına ait parça ayrı işlenip bacağına eklenmiştir. Bu şema 24 nr.lı eserle büyük benzerlik içindedir. Aynı benzerlik kıyafette de kendini gösterir. Sağ ayak bileğinden sol omuza doğru yönelmiş derin paralel hatlar şeklinde düzenlenmiş elbise kıvrımlarına göre heykel Hymation geleneğini sürdüren toga²⁰⁰ ile tasvir edilmiştir. Bu iddiayı hem sol yandan sarkan kumaş demeti hem de sağ bacak üst tarafında göğüs tarafından sarkan herhangi bir kumaş izi olmaması desteklemektedir. Zira İmparatorluk Devri heykellerinde sıkça karşılaşılan togada genelde sağ omuz açıkta kalacak şekilde kumaş serbest biçimde sol omuzdan sağ bacağına doğru diyagonal olarak sarkıtılmakta ve bu kitle neredeyse dizkapağı üzerine kadar ulaşmaktadır²⁰¹. Oysa eserimizde buna dair bir iz bulunmamaktadır. Bu durumda Metropolis heykelindeki toga bütün vücudu sarmış

²⁰⁰ Temelde Hymationla aynı olan bu kıyafet pallium tipi toga olarak adlandırılmıştır(bkz.*Dipnot 192*).

²⁰¹ Örnekler için bkz. Goette, *Togadarstellungen*, Lev.5 vd.

olmalıdır. Sağ kol dirsekten kırılarak göğüs üstüne yerleştirilmiş ve el açıkta kalarak boynu çevreleyen kumaşın kenarını tutmaktadır. Sol kol aşağı sarkıtılmış, etek ucundan gelen kumaş demeti bilek üstünden geçip bacak boyunca aşağı sarmıştır. Metropolis'deki 24, 25, 26, 32 ve 34 nr.lı heykellerle teknik ve işleniş bakımından da benzer olan eser buluntu yeri de gözönünde bulundurulduğunda aynı anıta ait olmalıdır. M.Ö. 1. yy. olarak önerilen eserlerin tarihi bu parça için de geçerlidir.

34. Kısa khiton'lu torso, KD

Lev. XXIX

İ.A.M.

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parça halindedir. Y.0.99m. G.0.53m. D.0.38m.

Buluntu yeri ve tarihi: Arkeolojik araştırmaların başlamasından önce Stoa civarında bulunmuş ve 1962'de köy ilkokuluna getirilmiştir.

Eksikler: Gövdede, sol tarafta sol bacak seviyesinden kuşak hizasına kadar giysiye ait büyük bir yüzeysel kırık bulunmaktadır. Aynı işlendikleri tahmin edilen baş ve boyun, kollar-eller, bacaklar-ayaklar ve kaide noksanıdır.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli beyaz mermerden yontulmuş heykele ait parçada yüzey temiz durumdadır. Ancak son yıllarda Müze bahçesinde durmasından ötürü binanın bakır levha kaplı çatısından akan sular eserin cephesinde yeşilimsi bir patina oluşturmuştur. Kuşak düğümünden sol bacak baldırına kadar uzanan bir çatlak bulunmaktadır. Çatlak hattı üzerinde yer alan çekiç veya murç izleri eserin parçalanmaya çalışıldığını göstermektedir.

Teknik ve işçilik: Metropolis'de bulunan erkek heykellerinin birçoğunda (bkz. *Katalog dökümü*) olduğu gibi heykele ait parçanın arkası düz biçimde işlenmiştir.

Ancak bu örnekte heykelin bir yüzeye sabitlendiğini gösteren ortada dikey hat üzerinde 1x1.5cm.lik üç kenet deliği bulunmaktadır²⁰². Parçanın sağ tarafı da benzer şekilde düz olarak yontulmuştur. Bu tarafta bacak dış yüzünde 0.5cm.lik iki delik olasılıkla elin gövdeyle bağlantısı için açılmıştır. Ön yüz ve sol taraf pürüzsüz hale getirilmiştir.

Bibliyografya: Metropolis¹, s.67, fig.44.

Normal insan boyutlarında yapılmış ayakta duran erkek heykeli *kısa khiton*²⁰³ ile tasvir edilmiştir. Heykelin kıyafetine dair sadece boyun altından yaklaşık dizkapakları üstüne kadar olan kısım görülebilmemesine karşın giysinin dizkapaklarını geçmediği açıkça bellidir. Belde kalın bir kuşak sarılıdır. Kuşak, beli tek tur dolaşım karın üstünde tek düğüm atılmıştır. Oldukça uzun olan uçları iki yanda kuşak altına sıkıştırılmış, kalan kısımlar aşağı sarkıtılmıştır. Khiton gövdenin üst tarafında boynun sağ yanından sol koltuk altına doğru paralel ve yay şeklinde düzenlenmiş dört-beş sıra kıvrım yapmaktadır. Bu hatlarla paralel geniş bir boşluktan sonra

²⁰² Meriç bu örneği ve arkaları düz işlenmiş benzer nitelikteki 32 ve 33 nr.lı parçaları yüksek kabartma olarak nitelendirmektedir (bkz.*Bibliyografya*), bir yüzeye sabitlendikleri veya çok yakın durdukları kesin olan bu eserlerin kabartma etkisi taşıdıkları inkar edilemez, ancak özellikle Anadolu'daki anıtsal mimari heykeltıraşlık örneklerinde yer alan yüksek kabartma figürlerin tamamının panelleri ile birlikte yontulmuş olmaları Metropolis eserlerinin bağımsız ama kabartma etkisinde yapılmış heykeltıraşlık eserleri olarak değerlendirilmesine sebep olmuştur. Mimari heykeltıraşideki yüksek kabartma örnekler için bkz. Pergamon Büyük Altar, Schmidt, *GreatAltar*; Magnesia Maeandrum Artemis Leukophryene Tapınağı Altar kabartmaları, Watzinger, *Magnesia*, s.176vd., Lev.VI; Ephesos C. Memmius Anıtı kabartmaları, W.Alzinger-A.Bammer, *Das Monument des C. Memmius*, FiE VII, Wien: ÖAI, 1971, s.100vd., Fig.90,91, 92, 93.

²⁰³ Evans araştırmasında, Thucydides'in notlarına göre erkek iç giysileri arasında bu tür kısa kollu khitonların bulunduğunu yazmıştır. Erkekler tarafından daha çok tercih edilen kısa khitonların İonia bölgesine has olduğu ve bu nedenle İonik khiton olarak bilindikleri belirtilmiştir. M.M.Evans, *Chapter on Greek Dress*, NY 1893, s.44; Ayrıca gelişim için bkz. B. Schmaltz, "Peplos und Khiton-Frühe griechische Tracht und ihre Darstellungskonventionen", *Jdl 113 (1998)*, s.28.

yaklaşık aynı istikamette sağ omuzdan sol bacağa doğru kabartma hat şeklinde kıvrımlar bulunmaktadır. Arada kalan boşluklara belli belirsiz kumaş kabarıklıkları beceri ile yerleştirilmiştir. Kuşağın kalın belde dolaşması ve bağlanmasıyla bu hat üzerinde yer alan giysi kumaşı da formata uygun şekilde kırışmıştır. Özellikle kuşak altında kıvrımlar son derece hareketli olarak gösterilmişlerdir. Buradaki içiçe geçmiş geniş aralıklı içbükey kıvrımlar ve yine hareketli sığ boşluklar şema olarak Geç Hellenistik Devir'e ait bazı heykeltıraşlık eserlerinde de bulunmaktadır²⁰⁴ ve heykelin dönemiyle ilgili fikir vermektedir.

Kısa khitonu ve dinamik vücut yapısı ile heykel genç bir erkeği betimlemektedir. Olasılıkla bir askere aittir. Nitekim benzer örneklerini genellikle anıtsal mimarlık eserlerindeki kabartmalarda²⁰⁵ bulduğumuz figür bu yapılarda asker, savaşçı gibi mücadeleci kişilikleri yansıtmaktadır. Bu örneklerde, daima uzun bir khlamisle gösterilmiştir. Metropolis eserinde gövdede bu yönde bir iz bulunmamasına karşın mantonun elde tutulma olasılığı bulunmaktadır. Aynı tipteki heykellerin genellikle

²⁰⁴ Magnesia'da bulunmuş iki bayan heykelinin (Geç Hellenistik) mantosunda aynı karakterde yüksek kabartma kıvrımlar arasında kalan sığ alanlarda hayali kumaş kabarıklıkları bulunmaktadır, bkz. Linfert, *Kunstzentren*, Lev.6 fig32, 8/39.

²⁰⁵ Pergamon Büyük Altar, Telephos Frizi'nde yer alan paralel örnekler için bkz. Telephos'un Augias'tan silah alışı sahnesi E.Schraupdolp, "Die Restaurierung des Telephosfrieses", *W.D.Heilmeyer (Hrsg.)* içinde, s.154-155/16 nolu plaka, Teuthras ve kadın sahnesi s.156-157/20 nolu plaka, Hiera sahnesi s.158-159/51 nolu plaka, Telephos'un dönüşü sahnesi s.164-165/38 nolu plaka; Benzer figür Magnesia Ad Maeandrum Artemis Leukophryene Tapınağı altar kabartmalarında da yer almaktadır; Watzinger, *Magnesia*, s.176 vd., Lev.VII; Ephesos C.Memmius anıtındaki kabartma figür, W.Alzinger, *Das Monument Des C. Memmius*, FiE VII, Wien: ÖAI, 971, s.100, fig.91; Aphrodisias C. Julius Zoilos anıtında yer alan kabartma figür, R.R.R. Smith, *The Monument of C. Julius Zoilos*, Berlin: von Zabern, 1993, s.55-56, Lev.27.

Geç Klasik Devir'e tarihlenen *Delphi Daochos* anıtındaki²⁰⁶ figürlerden *Aknoninos* ve *Sisyphos I* ile bağdaştırılması ise son derece yerindedir. Bu etkileşim Metropolis için de geçerli olmalıdır, zira kentte Klasik Devir etkisi ile yapılmış başka heykeller de bulunmaktadır (bkz. *Kat. Nr. 51, 52, 56, 73*). Muhtemelen bu parça da Klasisistik Akım ile Geç Hellenistik Devir'de yapılmıştır. Paralel örnekler bu konuda oldukça aydınlatıcıdır.

a. Piraeus, Pire Müzesi Env. 3776, Makedonyalı figürü²⁰⁷, Klasik Devir geleneği ile yapılmış Attica eseri.

b. Chalkis, Chalkis Museum 10, Makedonyalı yönetici²⁰⁸ (Cassander ?), Hellenistik Devir.

c. Epehesos, Selçuk Efes Müzesi, Polyphemos Grubu'nda bulunan üç figür²⁰⁹, Geç Hellenistik. 1559-Odysseus Torsosu, 1557- Şarap tulumu taşıyan figür,1558- elinde ahşap kargı bulunan figür.

d. Roma, Villa Albani Env.408, Kısa khitonlu erkek heykeli²¹⁰, Geç Hellenistik.

²⁰⁶ T. Dohrn, "Die Marmor-Standbilder Des Daochos-Weihgeschenks in Delphi" *AntP VIII (1968)*, s.40, fig.30-32; E. M. Gardiner-K. K. Smith, "The Group Dedicated by Daochus at Delphi" *AJA XIII (1909)*, s.452-454, Pl. XIV.

²⁰⁷ O. Palagia, "The Enemy Within: A Macedonian in Piraeus", *O.Palagia-W.Coulson (ed.)* içinde, s.15vd., fig.1, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 15.

²⁰⁸ *ibid*, fig.2, 5, 13

²⁰⁹ Aurenhammer, *FiE XI*, s.168vd., Lev.103 fig. a, b, c.

²¹⁰ A. Linfert, "Statue eines Mannes in kurzem Khiton", *P.C. Bol (Hrsg.) VA V* içinde, s.22, Lev.85-87.

Yukarıdaki heykellerin²¹¹ tamamı kısa khiton ile tasvir edilmişlerdir. Bununla beraber bazılarında Metropolis örneğinden farklı olarak khlamis bulunur. Pire’de bulunan Makedonyalı figür **(a)** bu çerçevede önünü ve arkasını kapatan khlamis ile tasvir edilmiştir. Buna karşın içindeki, belden kuşakla bağlı kısa khitonu net olarak görülmektedir. Yine kısa khitonlu olmasına karşın Pire’deki örnekle büyük benzerlik taşıyan *Chalkis* Makedonyalı yönetici heykeli **(b)** Hellenistik Devir içinde bu figürün Anadolu’da ve Anadolu dışında sevilerek kullanıldığının kanıtı gibidir. Nitekim Ephesos’ta bulunmuş olan *Polyphemos* grubuna ait üç örnek **(c)** kendi içlerinde birbirlerine çok yakın olmalarının dışında Metropolis örneğine kısa khitonları ile benzemektedirler. Özellikle *Odysseus* torsosu ve şarap tulumu taşıyan figür son derece yakındır. Bu iki heykel de, khlamis ile gösterilirken 1559 numaralı elinde ahşap kargı bulunan figürde khlamis bulunmamaktadır. Ancak khiton farklı olarak sağ omuzu açıkta bırakacak şekilde sol omuz arkasına yönlendirilmiştir. Tüm bu paralel örneklerin yanında Villa Albani’de yer alan ve sadece kısa khitonuyla tasvir edilen bir heykel **(d)** eserimizle benzerlik içindedir. Ayrıca başı dahil olmak üzere herhangi bir eksiği bulunmayan bu örnek Metropolis’de bulunan parçanın ait olduğu heykelin duruşuyla ilgili fikir vermesi açısından da son derece önemlidir²¹². Geç

²¹¹ Örnekler, işçilik bakımından eserimize olan benzerliklerinden ötürü Geç Hellenistik Dönem’e ait olmasına karşın aynı tipte figürleri Roma Devri’nde de görmek mümkündür. Bu figürler kaba kumaş ve vücut hareketleri ile eserimizden ayrılmaktadırlar. J.L.de la Barrera-W. Trillmich, “Eine Wiederholung der Aeneas-Gruppe vom Forum Augustum samt ihrer Inschrift in Mérida (Spanien)”, *RM 103 (1996)*, s.122, Taf.28-29 (Aeneas Grubunda yer alan Ascanius figürü-Roma Kopyası).

²¹² Villa Albani’de yer alan kısa khitonlu figürde bacaklar, kollar ve baş daha çok Hellenistik Devir’de görmeye alışkın olduğumuz şekilde ayrı işlenip gövdeye eklenmiştir. Gövde ağırlığı sabit sağ bacakta taşınmakta sol bacak serbest durmaktadır. Orta yaşlarında sakallı bir erkeği temsil eden heykelde baş vücudun soluna doğru sert ve aşağı doğru hafifçe yönelmiş durumdadır. Heykelin sol tarafında bulunan kalkan şüphesiz figürün askeri bir kişilik olduğuna işaret etmektedir ve kanımızca bu şema Metropolis torsosu ile yakın olmalıdır. *ibid*, s. 227, Lev.85-87.

Hellenistik Dönem’de Klasik Devir geleneği ile yapılan eser için önerilen yargı Metropolis torsosu için de geçerli olmalıdır.

35. Sol omuz-kol, L

Lev. XXIX

6372 Met.Env. / HM.A.00-16 Kazı Kasa Nr.

Tek parçadır; Y.0.35m. G.0.23m.D.0.12m. Hamam-Gymnasion terası altındaki 2 nolu sondajda bulunmuştur, 13.10.2000. Kumaş kıvrımlarının yüksek noktalarında ufak kırıklar bulunmaktadır. Orta

kristalli beyaz mermerden yapılmış bir heykele ait olan parçada ciddi bir bozulma veya çatlak yoktur. Kırık yüzeylerinde kenet deliği izi görülmemiştir. Parçanın yüzeyi çok ince bir işçilikle pürüzsüz hale getirilmiş, mat bırakılmıştır. Kumaş kıvrımlarının yapımında matkap kullanılmamıştır.

Yayımlanmamıştır.

İnsan boyutları altında yapılmış heykele ait sol omuz parçası, pazulu koldan anlaşılacağı üzere bir erkeğe aittir. Mevcut parçaya göre heykel çok kaliteli bir işçilikle yapılmıştır. Ancak daha fazla bulgu olmaması kesin yargılara varmaya engel olmaktadır. Sadece dirsek bölgesi görülebilen kolun diri yapısı, figürün genç bir erkeği tasvir ettiğini akla getirmektedir. Bu görüşe kısa kollu *khiton*²¹³ da destek olmaktadır. Khiton üzerinde bir kumaş katı daha bulunmaktadır. *Khlamis* olarak tanımlanabilecek bu giysi, parçanın bir sporcu heykeline ait olabileceği fikrini doğurmaktadır.

²¹³ M.M.Evans, *Chapter on Greek Dress*, s.44.

36. Sol el, B*Lev. XXX*

4301 Met.env. / ST.98-182 Kazı kasa nr.

Tek parçadır;Y.0.22m. G.0.11m. D.0.07m. Bouleuterion K+3
karesinde 2.00/3.00m. seviyeli tabakanın kazısında bulunmuştur,

27.09.1998. Baş parmak, işaret ve orta parmak tamamen noksandır. Yüzük parmağı ve serçe parmağın uçları kırıktır. Bilekte de ufak kırıklar bulunmaktadır. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan elde, avuç içindeki kısa ve sığ birkaç çatlak dışında önemli bir bozulma yoktur. Üst yüzey büyük oranda kireçli-topraklı bir tabaka ile kaplıdır. Ayrı olarak yontulmuş parça kola, bilekteki düzleştirilmiş yüzey ve ortasına yerleştirilen 2 cm. çapındaki kenet deliği ile eklenmiştir. Elin iç tarafı nispeten kaba işlenmiştir. Burada törpü ve keski izleri görülmektedir. Dış yüzey dikkatli bir işçilikle pürüzsüz hale getirilmiş ten dokusu mermerde başarıyla yakalanmıştır.

Yayımlanmamıştır.

Sol el, insan boyutları üstünde yapılmış bir heykele aittir. Kemikli parmaklar ve kalın bilek figürün erkek olduğunu göstermektedir. Yüzük parmağındaki büyük yüzük ise hem bu görüşü pekiştirmekte hem de figürün giyimli olduğuna işaret etmektedir. Parça şüphesiz Bouleuterion'da bulunan çok sayıdaki Hymationlu erkek heykelinden birine aittir. Ancak bu eserlerde aynı cins malzemenin kullanılması ve boyut bakımından da birbirleriyle yakın olmaları eli bir gövdeyle bağdaştırmayı imkansız kılmaktadır. Bouleuterion'da tespit edilen diğer eller arasında da bu örneğe eş olabilecek bir sağ el bulunamamıştır. M.Ö. 3. yy. orijinli komedi ozanı Poseidippos Heykeli'nin²¹⁴ sol eli pozisyon ve yüzüğün formu bakımından bu parça

²¹⁴ Smith, *HSh*, s.39, Fig.43.

ile aynıdır ve elin gövdede nasıl durduğu hakkında fikir vermesi bakımından önemlidir.

37. Sol el, B

Lev. XXX

4639 Met.env. / BUL.K.99-5 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.15m. G.0.14m. D.0.06m. Bouleuterion H+4 karesinde 5.47 m. seviyede bulunmuştur, 26.07.1999. El ayası dışında kalan tüm parmaklar ve bilek noksanıdır.

Orta kristalli beyaz mermer iyi şartlar altında korunmuştur. Sadece dış yüzde, yoğun olmayan küçük kireçli birikintiler vardır. Elin kırık yüzeylerinde kenet deliği izi bulunmamaktadır. Baş parmak dip kısmından kesilmiş ve düzleştirilmiştir. Parmak ucu bu noktaya eklenmiştir. Ancak burada da kenet deliği kullanılmamıştır. Parmak, olasılıkla eldeki obje ile bağlantılıdır. Avuç içinde bu eklenti için küçük bir çıkıntı bırakılmıştır. Üst yüzey pürüzsüz hale getirilmiş ve ten dokusu izlenimi başarıyla yaratılmıştır. İç kısım nispeten kaba işlenmiştir.

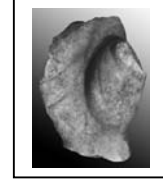
Yayımlanmamıştır.

El, insan boyutları üstünde yapılmış bir heykele aittir. Güçlü yapısı bir erkeğe ait olduğunda şüphe bırakmamaktadır. Meclis üyelerine ait heykellerden birine ait olduğu düşünülen sol elde muhtemelen, papirus rulosu bulunmaktadır. Avuç içindeki çizgilerin dahi işlenmiş olması kaliteli işçiliğin bir sonucudur ve bundan ötürü Bouleuterion'da bulunan diğer örneklerden ayrılmaktadır.

38. Sağ el, B*Lev. XXX*

ST.98-230 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.16m. G.0.12m. Bouleuterion kuzey bölümde
1998 yılında bulunmuştur. El ayası dışında kalan tüm parmaklar

noksandır. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan parçanın tüm yüzeyi sarımsı kahverengi toprak tabakası ile kaplıdır. Bilekteki ve parmaklardaki kırık yüzeyinde kenet deliği izi yoktur. Olasılıkla kol ile birlikte tek bloktan işlenmiştir. Yüzey pürüzsüz hale getirilmiştir. Avuç içi daha özensiz işlenmiştir.

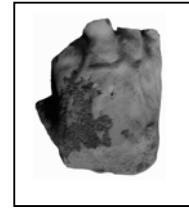
Yayımlanmamıştır.

İnsan boyutları üstünde yapılmış bir erkek heykeline ait el çok tahrip olmuş durumdadır. Diğer örneklerle yapılan karşılaştırmalara rağmen eşi bulunamamıştır. Özellikle üst tarafında çok kaliteli bir işçilik göze çarpmaktadır. El damarları son derece doğal şekilde işlenmiştir. Bu detaylar elin Bouleuterion'daki Hellenistik torsolardan birine ait olduğu görüşünü kuvvetlendirmektedir.

39. Sağ el, L*Lev. XXX*

HM.A.Sond1-6 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.15m. G.0.12m. D.0.07m. Hamam-
Gymnasion terası altındaki 2000 yılı sondajında bulunmuştur.
Bilek ve tüm parmaklar kırıktır. Orta kristalli beyaz mermerden

yapılan parçanın kondisyonu iyi durumdadır. Dış tarafta baş parmak yakınındaki küçük kalker birikintisi dışında önemli bir bozulma veya çatlak yoktur. Ayrı olarak işlenmiş bir parçadır. Bilek kırık yüzeyinde kenet deliği izi bulunmaktadır. Kenette kullanılan demir çubuğun ucu halen mevcuttur. Elin dış yüzeyi pürüzsüz hale getirilmiştir. İç taraf nispeten kaba bırakılmıştır.

Yayımlanmamıştır.

İnsan boyutları üstünde yapılmış heykele ait olan sağ el damarlı ve sert yapısıyla bir erkeğe aittir. Özellikle el üstündeki detaylı ve gerçekçi işçilik parçanın ustalıklı yontulmuş bir heykelden kırıldığını göstermektedir. İncelemelere rağmen aynı karakterde bir sol ele rastlanmamıştır.

40. Sol ayak ucu, S

Lev. XXXI

1182 Met.env. / ST.94-74 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; U.0.17m. G.0.13m. D.0.06m. Stoa kazılarında VII numaralı karede bulunmuştur, 28.08.1994. Baş parmak ucu ve

ayak üst yüzeyine ait bir parça kırıktır. Ora kristalli beyaz mermerden yapılan ayak ucu oldukça temiz durumdadır. Önemli bir çatlak ve bozulma yoktur. Ayrı işlenmiş bir parçadır. Ana gövdeyle birlikte yontulmuş ayağın diğer yarısına eklenecek yüzey ince bir işçilikle düzleştirilmiş ve ortasına yaklaşık 1 cm. çapında çok derin (6 cm.) bir kenet deliği açılmıştır. Üst yüzey törpülenerek pürüzsüz hale getirilmiştir. Taban kısmı güçlü kaide bağlantısı endişesi ile girintili çıkıntılı işlenmiştir.

Yayımlanmamıştır.

İnsan boyutları üzerinde yapılmış bir erkek heykeline ait olan ayak *calceus* olarak adlandırılan Roma ayakkabısı ile tasvir edilmiştir. Ayakkabıyı oluşturan ince deri bütün ayağı sarmıştır. Buna karşın parmaklar açık şekilde seçilebilmektedir.

41. Sağ ve sol bacak kaval kemiği, S*Lev. XXXI*

2079 Met.env./ ST.96-49 Kazı kasa nr. (Küçük parça)

Sol bacağa ait parça 31.08.1996 tarihinde Stoa kazıları sırasında 19 nolu karede tespit edilmiştir; Y.0.18m. G.0.13m.

D.0.08m. Bu parça önceki yıllarda kazıevine getirilmiş olan

sol taraf ile ölçü ve malzeme bakımından uymaktadır (Y.0.19m. G.0.13m. D.0.12m.). Bu nedenle her iki parçanın aynı heykele ait olduğu kabul edilerek birlikte incelenmeleri uygun görülmüştür. Orta kristalli beyaz mermeden yapılan bir heykele ait iki fragmandan sağdaki yüzey buluntusu olduğu için uzun süre toprak üstünde kalmış ve özellikle deri bacaklara ait yüksek işlenmiş noktalar kristalleşmiştir. Sol taraf daha iyi durumdadır. Yüzeyde topraklı-kireçli ince bir tabaka bulunmasına karşın detaylar anlaşılmalıdır. İki parçanın alt ve üst kırık yüzeyinde kenet deliği izi yoktur. Arka taraflar kırıktır ancak işlenmemiş oldukları anlaşılmıştır. Ön yüzler törpülenerek pürüzsüz hale getirilmiştir.

Yayımlanmamıştır.

Parçalar insan boyutlarında yapılmış bir erkek heykeline aittir. Dizkapağı altına kadar botların deri bantları sarılmış ve önde tek düğümle bağlanmıştır. Daha önce incelenen ve *32 Kat. Nr.sı* ile temsil edilen heykelde de aynı tip bot bulunmaktadır. *Calceus patricius*²¹⁵ olarak adlandırılan bu tip Erken İmparatorluk Devri eserlerinde görülmeye başlamış ve kullanımı artarak devam etmiştir. Eserlerimizden sağ taraftakinin üstünde görülen ufak çıkıntı olasılıkla giysiye aittir. *Calceus*'un daha çok

²¹⁵ *Calceus* ayağı tamamen saran ince deriden yapılmış bir bottur. Yarım veya yüksek şekilde dizayn edilebilir. Yüksek tipte burada olduğu gibi deri bantlar bütün kaval kemiğini sarmaktadır. Goette bu tipin genellikle imparatorluğun erken dönemlerinde resmi görevliler ve imparatorlar tarafından giyilen bir tür olduğuna dikkat çekmektedir. Nitekim Ara Pacis kabartmalarındaki figürlerde ve birçok imparator heykelinde *calceus* görmek mümkündür. Bkz. Goette, *Jdl 103 (1988)*, s.450vd.

senatörler, rahipler gibi resmi kişiler tarafından giyildiği gözönünde bulundurulursa bu parçaların ait olduğu heykelin, 32 nr.lı örnekte olduğu gibi Hymationlu bir resmi görevliyi betimlediğini söylemek yanlış olmasa gerektir.

42. Sandaletli sağ ayak, D

Lev. XXXI

HM-D.02 Met env.

Tek parçadır; Y.0.19m., U.0.19m., G.0.10m. Hamam-

gymnasion yapısı doğusunda, dükkanlar olarak adlandırılan

bölümde, L-9 karesi 76,84 m. seviyede bulunmuştur, 27.03.2002. Parmak uçları eksiktir. Ayrıca bilekte ufak bir kırık bulunmaktadır. Orta kristalli beyaz mermeden yapılmış parça temiz durumdadır. Ciddi bir bozulma veya çatlak gözlemlenmemiştir. Ayrı yontulmuş bir parçadır. Bilek seviyesi üzerinde gövde ile birleştirilmiştir. Ekleme yüzeyi çok ince bir işçilikle düzleştirilmiştir. Bağlantı için kenet kullanılmamıştır. Ayak üst ve yan yüzeyleri çok dikkatli bir işçilikle pürüzsüz hale getirilmiş, cilalanmamıştır. Taban kalın murç darbeleriyle çalışılmıştır.

Yayımlanmamıştır.

İnsan boyutları altında yapılmış erkek heykeline ait sağ ayakta, tasvir edilen figürün önemi hakkında ipuçları veren son derece seçkin bir sandalet bulunmaktadır. İnce deri bantlar ayağı tamamen sarmıştır. Topuk kısmı balık ağı şeklinde daha sık dokuya sahiptir. Ön tarafa doğru bantların arası genişler ve ayak üstünde iki yandan gelen uçlarla bağlanırlar. Bacıklar ayağın iki yanına sarmıştır. Düğümler ise sandaletin ayak üstüne uzanan dili ile örtülmüştür. *Lingula*²¹⁶ olarak adlandırılan bu

²¹⁶ Morrow, *Footwears*.118 vd.

parça sadedir. Arka tarafta topuk üzerinde kalp şeklinde ufak bir süs²¹⁷ yer alır. Metropolis’de bulunan ayak yukarıdaki tanıma göre *crepida*²¹⁸ ismiyle bilinen bir sandalet giymiştir. Erken örneğini Pergamon’daki Büyük Altar’da yer alan Zeus figüründe gördüğümüz aynı tip sandalet²¹⁹ Roma Devri eserlerine de yansımıştır. Nitekim New York Metropolitan Museum of Art’da bulunan fildişi ayak²²⁰ Metropolis örneği ile büyük benzerlik içindedir.

43. Kaideli sağ ayak, KD

Lev. XXXII

2 Met.env./ KD.92-2 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y. 0.18m. U. 0.39m. G.0.15m. Kaide

Y.0.08m. Yeniköy batı kesiminde köylüler tarafından bulunup kazıevine getirilmiştir, 1992. Bileğe kadar korunmuş sağ ayak iç tarafı tamamen kırıktır. Ayrıca kaide kenarlarında da kırıklar bulunmaktadır. Orta kristalli beyaz mermerden yapılmış parçada yüzey oldukça temizdir. Önemli bir çatlak ve bozulma yoktur. Ayak kaide ile birlikte tek bloktan yontulmuştur. Bilekteki kırık yüzeyinde kenet deliği izi bulunmamaktadır. Kaidenin iç ve dış kenarında sabitlendiği yüzeye ilişkilendirilebilecek yaklaşık 5 cm. eninde iki sığ girinti bulunmaktadır. Kaide yüzeyi kabaca düzeltilmiştir. Ayak üstü ise törpülenerek pürüzsüz hale getirilmiştir. Botun tabanından yüzeye geçiş keskin olmayan bir hatla sağlanmıştır.

Yayımlanmamıştır.

²¹⁷ Bu parça günümüz ayakkabılarında kullanılmaya devam etmektedir. Önce ayak ucu giyildiğinden sandaletin arka tarafını çekerek ayağa oturtmak için bu parça bırakılmaktadır.

²¹⁸ Yunan ve Roma Devri’nde kullanımı yaygın olan *crepida* daha çok sivillerin giydiği bir sandalettir. İnce derinin dikatli biçimde balık ağı şeklinde boşluklar bırakılarak kesilmesiyle oluşturulan üst kısma taban dikilmektedir. Goldman, J. L. *Sebesta-L. Bonfante (ed.)* içinde, s.114.

²¹⁹ Morrow, *Footwear*, s.119, Fig.107.

²²⁰ Goldman, J. L. *Sebesta-L. Bonfante (ed.)* içinde, s.114, Fig.6.18.

Sağ ayak, insan boyutları üstünde yapılmış bir erkek heykeline aittir. Kaidenin kırık olmaması sol ayağın ayrı ve muhtemelen ileride durduğunu gösterir. Roma Çağı eserlerinde görülen ayağın kaide dışına taşması da heykelin pozisyonu ile ilgili olmalıdır²²¹. İnce bir tabana sahip botun üst kısmı ayak parmakları ve kemiklerini belli edecek şekilde yumuşak deriden yapılmıştır. Ayağın iki yanından gelip bilekte keşişen ve mevcut olmamasına rağmen kaval kemiğini saracak olan deri bantlar botun açıkça *calceus patricius* (bkz. *Kat. Nr. 41*) olduğunu göstermektedir. Resmi görevlilerce giyildiği bilinen bu tür bot ve ayağın pozisyonu hem mantolu senatör heykellerinde, hem de zırhlı-imparator heykellerinde²²² sıkça karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla parçanın ait olduğu heykel bu gruplardan birine dahil olmalıdır.

44. Sol diz, HmG

Lev. XXXII

2602 Met.env./ HM.97-29 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.17m. G.0.18m. R.0.14m. Hamam kazıları sırasında XX nolu karede -6.30 m.seviyede bulunmuştur, 09.08.1997. Orta kristalli beyaz mermerden yapılmış bir

heykelden kırılmıştır. Yüzey ince kireçli bir tabaka ile kaplıdır. Kırık yüzeylerinde kenet deliği izi bulunmamaktadır.

Yayımlanmamıştır.

İnsan boyutları üzerinde yapılmış heykele ait parça kemikli diz kapağı ve kalın bacağı ile bir erkeği betimlemektedir. Kısa giysi (*khiton* ?) dizkapağı üstüne kadar

²²¹ Mantolu erkek heykellerinde sabit ayağın topuk veya parmak uçlarının kaide sınırlarını taşması sık görülen bir durumdur. Bu devrin yontu tekniği olarak göze çarpmaktadır. Örnekler için bkz. Goette, *Togadarstellungen*, Lev. 1-1, 1-5, 2-1, 2-4, 3-5,3-6 vd. bu örnekler artırılabilir.

²²² Aynı duruşa ve *calceus* tipine sahip çok sayıda zırhlı imparator heykeli için bkz. Stemmer, *Panzerstatuen*, Fig. 11, 12, 17, IIa8, III3, III5, VI3, VII1, VIII3, VIII13, VII21.

uzanmaktadır. Bacak dizden kırılmış durumdadır. Olasılıkla ayak tüm tabanı ile yere basmaktadır. Buna göre sağ bacak gergin şekilde geride duruyor olmalıdır. Parça şüphesiz hareketli bir heykele aittir. Ephesos Pollio Nymphaeumu'na ait Polyphemos grubunda yer alan bazı figürlerin²²³ kısa khitonları ve bacak pozisyonları ile eserimize şaşırtıcı derecede benzemeleri, Metropolis'de de bu tür bir kahramanlık anıtının olup olmadığı sorusunu akla getirmektedir. Çok küçük bir parçası bulunan heykele ait daha önemli deliller olmaması bu düşüncüyü fantaziden öteye götürmemektedir.

45. Giysi parçası, B

Lev. XXXII

5221 Met.Env / BUL.K.99-143 Kazı kasa Nr.

Birleşen iki parçadan ibarettir; Y.0.59m. G.0.18m. D.0.04m. Bouleuterion kuzey bölümde 2C karesi, 2.03m. seviyede bulunmuştur, 11.10.1999. Orta kristalli sarımsı beyaz mermerden yapılan bir heykele ait parçanın tüm yüzeyi kireçli-topraklı ince bir tabaka ile kaplıdır. Ayrı işlenen giysi parçasının arkası kabaca düzeltilmiş, alta ve üste açılan 1 cm. çapındaki iki dar kenet deliği gövdeye eklenmiştir. Ön taraf törpülenerek pürüzsüz hale getirilmiştir.

İnsan boyutları üzerinde yapılmış bir erkek heykeline ait parça muhtemelen Hymationun belden aşağı kısmında sağ bacak üzerinde bulunmaktaydı. Bouleuteriondaki giyimli erkek heykellerinin tamamında (bkz. *Kat.döküm*) ayrı işlenmiş parçaların kullanıldığı düşünülürse, giysinin bu gövdelerden birine ait olduğunu söylemek mümkün olabilir. Denemelere karşın mevcut heykellere

²²³ Aurenhammer, *FiE XI*, s.168 vd., Nr.147-2, 147-6a, 147-7.

uymayan parça olasılıkla sur içinde bulunan (bkz. *Kat. Nr. 29-30*) ön ve arka yüzeyleri düzleştirilmiş gövdelerden birine aittir.

ZIRHLI FİGÜRLER

46. Zırhlı torso, B

Lev. XXXIII, XXXIV, XXXV

Env.266 İ.A.M., 4307 Met. env./ ST.98-189 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Torso **(46a)** tek parça halinde korunmuştur. Aynı yıl mantonun; sağ omuz arkasından sırt boyunca sarkan kenarı **(46b)** (4297/ST.98-178) ve sol omuz üstünde öbek oluşturmuş diğer parçası **(46c)** (4308/ST.98-190) bulunmuştur. 1999 kazı sezonunda ise gövdenin sağ omuz üst kısmı **(46d)** (4633/BUL.99-60) tespit edilmiş ve birleştirilmiştir. Y. 1.01m. G. 0.65m. D. 0.32m.

Buluntu yeri ve tarihi: Zırhlı Gövdeye ait ana parça ve eklenebilen diğer üç parça Bouleuterion güney bölümünde ve birbirlerine yakın noktalarda ele geçmiştir. Torso 29.09.1998'de, mantoya ait iki parçadan 4297/ST.98-178 numaralı olan 26.09.1998 ve 4308/ST.98-190 numaralı diğeri 29.09.1998 tarihinde, K+3 karesinde +2.00/+3.00 m. seviyede ve yaklaşık olarak Bouleuterion'un ikinci, üçüncü oturma sıraları üstüne isabet eden noktalarda tespit edilmistir. 4633/Bul.99-60 numaralı parça ise 23.07.1999 tarihinde K+5 karesinde +4.44/+3.27 m. seviyede bulunmuştur.

Eksikler: Heykelin bütünü oluşturulan ayrı işlenmiş dokuz parça eksiktir; iki omuz arasında boyun ve gövde bağlantısını sağlayan göğüs üstü- zırhın yaka kısmı, sağ kol, sol kol, dizkapakları üstü ile zırhın deri dilimleri²²⁴ altında kalan ve

²²⁴ Askeri üniformalar ve deri kullanımı üzerine yapılan araştırmalar varolan malzemeye bağlantılı olarak genellikle Roma Çağı örneklerini irdelemiş olmalarına (M.C. Bishop-J.C.Coultson, *Roman*

muhtemelen bu dilimlerin ikinci sırasına ait püskülleri de ihtiva eden iç giysinin etek kısmı, sağ bacak, sol bacak, sağ ayak ve sol ayak. Bunlara ek olarak sol kola ait omuz başı ve dirsek-bilek bölümü, kuşağın sol taraf fiyonk ucu, sol bacak üstünde deri dilimlerin birinci sıra püskülleri ve ikinci sıra yatay kenarları, sağ bacak üstünde birinci sıra püskülleri kırıktır. Ayrıca genelde dilimlerin dikey ve yatay kenarlarında ufak kırıklara bağlı eksiklikler mevcuttur.

Birleşmeyen parçalar: **(46e)** sol kol, omuz-dirsek bölümü. 4206/ST.98-168 numaralı parça Bouleuterion K+2 karesinde 1.00/0.50 m. seviyede bulunmuştur G. 0.16 m. U. 0.43 m. D. 0.15 m., **(46f)** Sağ el. 4300/ST.98-181 numaralı el 27.09.1998'de K+3 karesinde 2.00/3.00 m. seviyede bulunmuştur. U. 0.26m., G. 0.14m., D. 0.09m., **(46g)** Sol el. 1998 yılında Bouleuterionda bulunmuş olan parça muhtemelen bir seramik kasasına dahil olduğu için ayrı envanter numarası bulunmamaktadır. U. 0.18 m., G. 0.15 m., D. 0.09 m.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli beyaz mermerden yontulan eserin yüzeyi kalker tabakayla kaplıdır. Bu durum torsonun arka tarafında toprak temasından dolayı daha yoğundur. Tabaka, eserin yüzeyinin temizlenmesine ve yakından bakıldığında görülebilen kılcal bitki köklerinin giderilmesine mani olmaktadır. Aynı sebepten ötürü bütün yüzeyde sarımsı kahverengi toprak rengi hakimdir. Heykel

---

Military Equipment from the Punic Wars to the fall of Rome, London: Batsford, 1993) karşın bu dönemdeki uygulamaların Hellenistik Çağ ve öncesinden geldiği bilinmektedir (R.J. Forbes, "Leather in Antiquity", *Studies in Ancient Technology*, Leiden: Brill, 1966, s.46) Dolayısıyla Metropolis torsosu zırhının kol ve etek bölümündeki dilimlerin, ata binme kolaylığından ötürü deri olarak nitelendirilmesi bizce doğrudur. M.Ö. 150-100 tarihli Melos'tan bir atlı heykelinde (Atina Ulusal M.) figür eserimizle aynı formda zırh giymiştir. Bu heykel dönem bakımından örneğimize yakın olmasının yanında zırha ait dilimlerin malzemesini ve at üzerindeki şeklini göstermesi açısından önemlidir. J. Marcadé, "Cheval en marbre de la collectïon Weiller", *BCH C (1976)*, s.394, Fig.12-13.

üzerinde tehlikeli boyutta bir zarar gözlemlenmemiştir. Sadece kuşağın düğümü üzerinde 6cm.lik ince bir çatlak vardır. Eserin derin yontulmuş yerlerinin yüksek noktalarında mermerin kristalize olmaya başladığı gözlemlenmiştir.

Teknik ve işçilik : Heykelde sadece mantonun sırttaki kenarı ve sol kola ait parça kırıktır. Sonradan heykele ait olduğu saptanan bütün parçalar dübel ve kenetler ile ana gövdeye monte edilmiştir: **1.** Başın yerleştirileceği yuvayı içeren parça, omuz üst yarılarını da kesecek şekilde oluşturulan düz yüzeyin ortasındaki 1x2 cm.lik dübel deliği gövdeye eklenmektedir. Zırhın yaka bölümü olarak ta adlandırabileceğimiz bu parça belli ki omuz üst yarıları arasında bulunmakta ve iki tarafındaki kenetler vasıtasıyla burada bir bütünlük oluşturmaktadır. **2.** Sağ omuz üst yarısını oluşturan parçanın gövdeyle birleştiği düzlemde herhangi bir dübel-kenet bağlantısı bulunmamaktadır. İki yüzey de çekiçlenerek parça oturtulmuş ve sağ kolun ekleneceği daireye yakın alan iki parça halinde elde edilmiştir. Birleşme hattını kesecek biçimde dikey doğrultuda dışa yakın noktalarda yaklaşık 1.5x2x6 cm.lik dübel delikleri açılarak sağ kol yerleştirilmiştir. **3.**Gövdede, sol omuz birleşme yüzeyindeki 1.5x5 cm.lik dikey yuva içinde yer alan 1x1 cm.lik kenet deliği, sol kol bağlantısını sağlamaktadır. **4.** Aynı tarafta omuz arkasındaki mantoda yer alan dikey doğrultudaki 0.6 cm.lik iki kenet deliği mantoya ait bir parçanın kırıldığını ancak sonradan yerine takıldığını gösteren antik tamirat delikleri olsa gerektir. Zira deliklerin yer aldığı yüzey çalılışarak düzeltilmiş bir görünümünden çok kırık izlenimi yaratmaktadır. **5.** Torsonun altı da üstte olduğu gibi adeta kesilmişçesine düz işlenmiştir. Yüzeyin ortasında 20x27 cm²lik bir alan oldukça derin murç darbeleriyle işlenerek heykelin alt yarısıyla olan bağlantı sağlanmıştır. Bu yüzey dizkapakları üstüne kadar uzanan iç giysinin işlenmiş olduğu parça ile birleşmiş olmalıdır. Alt

yüzeyin iki köşesinde 3x3 cm. boyutlarında ve 1.5 cm. derinliğinde iki kenet deliği akıtma kanalları ile birlikte açılmıştır. Ön yüz tarafındaki kenet deliği altında ve yüzeyin ortasına yakın noktada 3x3 cm.lik bir delik daha bulunmaktadır. Bunun hemen yanındaki “L” şeklindeki derin kazıma, önce bu noktaya kenet deliği açılmaya başlandığını ancak daha sonra vazgeçildiğini veya yanlışlık olduğunun farkına varıldığını göstermektedir. Kenet deliklerinin ve akıtma kanallarının gövdenin alt yüzüne açılmış olmaları, eserin yapımı sırasında gövdenin ters çevrilerek alt yarının bu yüzeyle birleştirildiğini düşündürür. Heykele ait olduğunu düşündüğümüz ancak bağlantısı bulunmayan diğer parçalarda da kenetler kullanılmıştır. 6.Sol kol üst bölümü heykelle bağlantıyı sağlayan omuz başı altından kırılarak ayrılmış ancak bu noktada derinliği 4 cm. uzunluğu 7 cm. olan bir kenet yuvasıyla tekrar bu parçaya bağlanmıştır. Heykeldeki ikinci tamirat izi olarak tespit edilen bu nokta ilk tamirat izinin bulunduğu yere çok yakındır. Dolayısıyla heykel olasılıkla sol tarafından bir darbe alarak hasar görmüş olmalıdır. 7. Sağ el –bilek bağlantısı için 0.6 cm. çaplı bir kenet deliği açılmıştır. Ayrıca avuç içinde işaret ve orta parmak altında olasılıkla bronz bir objenin tutturulduğu dar ve sığ bir delik daha bulunur. 8. Aynı şekilde sol el de kenet ile kola bağlanmıştır. 0.6x6 cm.lik kenet yuvası bilek iç yüzünde, yüzeydedir Ancak buradaki durum biraz farklıdır; sol el içi gövdenin sol yanına paralel durmaktadır ve elde bir obje tutulmaktadır ki bunun alt yüzeyinde de dar bir delik yer alır.

Eserde genelde abartısız sade bir işçilik gözlemlenir. Ön taraf yüzeyinde omuz bantları, zırhın göğüs kısmı, kuşak ve zırh altındaki dilimler benzer biçimde zımparalanmış, ancak cilalanmamış yüzeye sahiptirler. Arka taraf ise adeta iki omuz

arasından dikey bir hatla bölünmüş ve sağ yarı işlenirken sol taraf sadece düzleştirilmiştir.

Bibliyografya: R. Meriç Et al., *KST 21-2*, s.229, Res.9; Metropolis⁴, s.117.

Heykel, askeri üniforma içinde orta yaşta, güçlü ve dinamik bir erkeği temsil etmektedir. Vücut ağırlığı sabit sağ bacak üzerindedir. Sol bacak baldırı hafif ileri uzatılmıştır. Olasılıkla bacak dizden bükülüp ayak ucuyla zemin teması sağlanmıştır. Vücut hafifçe kendi soluna doğru dönmüş ve heykel hareketli bir görünüm kazanmıştır. Gövdede sağ kolun ekleneceği yüzeyin daireye yakın bir formda olması kolun gövdeden bağımsız hatta açık olduğunu göstermektedir. Bu görüşü zırhın omuzdaki deri dilimlerinin hareketi de destekler. Nitekim kol mevcut olmamasına karşın heykele ait olduğu düşünülen sağ el bu durumu açıklar. El serbest değil sıkılmış veya toplanmış durumdadır. Serçe ve yüzük parmakları başparmağın altındaki etli kısımla temas halindedir. Başka bir deyişle başparmağın bu bölümü avuç içinden geçen objeye destek olmaktadır. Ayrıca avuç içinde, tutulan obje için kanal şeklinde bir düzenleme yapılmıştır, ufak bir de kenet deliği bulunmaktadır. Bu düzenlemeye göre el bronz bir kargıyı tutmaktadır ve doğal olarak gövdeden açık konumdadır. Sol kol da vücutla birleştiği omuz yüzeyine göre gövdeyle bağlantısız ancak aşağı doğru uzanmış durmaktadır. Nitekim sol kolun pazu kısmına ait parçanın vücut tarafındaki yüzü kaba olarak işlenmiştir. Bu parça kırıktır ve gövde bağlantısını sağlayan omuz başı noksanıdır. Pazu üzerinde heykelin kısa kollu iç giysisinin (*khiton*) uzantısı görülmektedir. İnce bir kumaş olduğu belli olan giysinin hareketinden kolun fazla geriye çekilmemiş hatta hafif ileri doğru uzatılmış olduğu anlaşılır. Metropolis taş deposunda yapılan çalışma sonucu tespit edilen bir sol el boyut ve malzeme cinsi bakımından heykele ait olduğu düşünülen sağ el ile

benzerdir ve heykele ait olduğu zannedilmektedir. Elin sadece serçe ve yüzük parmakları mevcuttur. Görüntü olarak bir hançer veya kılıç kabzasını tutmaktadır ve kabza olarak varsayılan objenin altındaki ufak delik metal bir süsün buraya applike edildiğini düşündürür. Bilekteki kenet yuvasının yüzeyde olması ise elin başka aparatlar ile bağlantılı olduğunu gösterir. Nitekim bileğin sağ yanındaki kırık izi ele bu noktada başka bir eklentinin olduğunu gösterir. Genelde abartısız hatlara sahip heykelin göğüs zırhı (*thoraks*) ve omuz bantları (*epomis*) son derece sadedir. Kazıma veya kabartma herhangi bir bezeme bulunmamaktadır. Yalınlık heykelin arka yüzünde de hakimdir. Zırh koltuk altı ve belde yuvarlatılmış hatlarla sonlandırılmıştır. Gövdenin solunda göğüsü kapatacak şekilde bu noktadan sol bacak yanına doğru uzanan düz bir hat 0.5cm. yüksek işlenmiştir. Bu bronz zırhın kuşanılması ile ilgili bir ayrıntı olsa gerektir. Belde, hem dirayetin, gücün simgesi olarak hem de zırhın daha sağlam durması amacıyla kuşak (*cingulum*) sarılıdır. Kuşak bele bir tur sarılmış ikinci turda ortada düğüm atılmıştır. Uçları düğümüne yakın noktada kuşağın altına sıkıştırılmışlardır. Kalan püsküllü kısımlar düğümün iki tarafından aşağı sarkıtılmıştır. Böylelikle hem uçların neredeyse dizkapağına kadar sarkmasına mani olunmuş hem de daha estetik bir görünüm elde edilmiştir. Zırhın deri kısmı (*lorika*) koltuk altında zırh bitiminden sonra tek sıra ve kuşağın altında bronz zırh bitiminden hemen sonra iki sıra dilimden ibarettir. Dilimler dikdörtgen biçiminde ve uçları püsküllüdür. Altta, daha kısa olan birinci sıraya ait püsküller mevcutken ikinci sıra püskülleri noksandır. Bunlar büyük ihtimalle lorika ile diz kapakları arasında olması gereken iç giysinin etek kısmına ait parçanın üstünde bulunmaktadır. Kentte bu tanıma uyan ayrı işlenmiş bir parça (bkz. *Kat. Nr. 48*) olmasına karşın torsoya ait değildir. Özellikle ikinci sıradaki dilimler sol bacağıın

hareketinden ötürü bu noktada açılmışlardır. Lorika sağ tarafta sırttaki dikey hatta, sol tarafta ise sarkık durumdaki mantoya kadar devam emektedir. Manto (*Khlamis*) sol omuz üstüne atılmış ve sırt boyunca aşağı sarkıtılmıştır. Kenarları püskülden çok tüye benzer bir şeritle çevrilidir. Omuz üstünde birikinti yapmış manto kıvrımları, kumaşın oldukça kalın hatta deri olduğunu akla getirmektedir. Manto kısadır. Sadece sırtı ve kalçayı koruyacak boyuta sahiptir.

Eser üzerindeki bazı veriler yapıtın sıklıkla karşılaştığımız²²⁵ Roma Çağı zırhlı heykellerinden²²⁶ daha erken bir tarihe ait olduğunu göstermektedir. Yapıt ayrı ayrı yontularak kenetlerle bir araya getirilen parçalardan oluşturulmuştur. Zırhı ve omuz bantları bezemesizdir. Ayrıca form olarak da onlardan ayrılmaktadır. Zırh önde karın altında, arkada kalça üstünde düz bir hatla vücudu çevirmektedir. Zırh ve lorika arasında metal dilimler (*pteryges*) bulunmamaktadır. Bununla beraber lorikaya ait deri dilimler dikdörtgen şeklindedir. Heykel khlamisi ile de benzer örneklerden ayrılmaktadır. Manto kısadır ve sadece sol omuz üstüne atılmış sırt boyunca aşağı sarkıtılmıştır. Vücutta, kolla veya gövdeyle bir teması yoktur. Eser, tüm bu karakteristiği ile Anadolu'da Helenistik Devir'e ait bazı mimari rölyeflerden²²⁷

²²⁵ Vermeule¹⁻²⁻³; Stemmer, *Panzerstatuen*.

²²⁶ Erken İmparatorluk Devri'nde özellikle Prima Porta Heykeli'yle birlikte çok süslü olan zırhlar genelde ön taraf kürek kemikleri üstünden göbek deliği altına doğru kavisli bir hat oluşturmakta, bu hattın altında da metal dilimler (*pteryges*) yer almaktadır. Arka kısım ise kalça üstünde düz bir kesim ile önde kasıklar üstündeki zırh bitim hattına bağlanır. Ayrıca zırh altında genelde dilimleri bezemeli *pteryges* vardır. İmparator veya general heykellerinin sırtları ise görkemli bir paludamentum ile örtülüdür; Stemmer, *Panzerstatuen*; Vermeule¹⁻²⁻³; Ek olarak süslü göğüs zırhları üzerindeki motifler için bkz., R. A. Gergel, "Costume as Geographic Indicator: Barbarians and Prisoners on Cuirassed Statue Breastplates", *J.L. Sebesta-L. Bonfante (ed.)* içinde, s.191-209.

²²⁷ Metropolis heykelinin yapımında esin kaynağı olarak düşünülen ve yapıtla çok yakın benzerlikler gösteren kabartmalar için bkz. Pergamon Büyük Altar Telephos frizinde yer alan zırhlı figür, E. Schraudolph, "Restoration of the Telephos Frieze, Pergamon-The Telephos Frieze from the Great

esinlenilerek yapılmış olduğu izlenimi uyandırmaktadır. Metropolis heykeli özellikle Belevi Maussoleumu kabartmalarında (M.Ö.3. yy.) yer alan zırlı figürlerle son derece yakınlık göstermektedir²²⁸. Belevi ile kentin coğrafi yakınlığı göz önünde bulundurulduğunda ustanın bu denli etkilenmesini normal karşılamak gerekir. Yukarıdaki erken tarihli kabartmalar dışında eserimizle paralel özellikler taşıyan bazı heykeller yapım tarihi konusunda oldukça aydınlatıcıdır.

- a. Sardes'te bulunmuş olan bir torso²²⁹. Geç Hellenistik Devir.
- b. Delos Müzesi, Delos, 'Samothrace'nin Tanrıları Anıtı'na ait Mithradates heykeli²³⁰. M.Ö. 102-101.
- c. Delos'da bulunan Ballienus heykeli²³¹, yazıtlı kaidesiyle birlikte in-situ olarak tespit edilmiştir. M.Ö. 100.²³²

Altar", *W. D. Heilmeyer (ed.) icinde*, fig.13, Telephos ve Kuzey frizdeki diğer zırlı figürler için bkz., Smith, *HSh*, fig.199.4, Schmidt, *GreatAltar*, Pl.36; Pergamon'da bulunmuş rölyef plakadaki Heros figürü, F. Winter, *AvP VII/2*, s.248, fig.302; Menderes Magnesiası Artemis Leucophryene Tapınağı frizlerindeki zırlı figürler; Yaylalı, *FriesArtemisions*, Taf.15,16,17,23 (M.Ö.150-130); Lagina Hekate tapınağı frizlerindeki zırlı kabartmalar, Schober, *FriesLagina*, Kat. Nr.216, 217, 223, 220, 221, 230 (M.Ö.125-90); Side'de şehir kapıları veya kulelere ait zırlı kabartmalar (M.Ö. 2. yy.) A.M.Mansel, *Osttor und Waffenreliefs von Side (Pamphylien)*, AA (1968) s.278 Abb.48-49 [Türkçe metin için: A. M. Mansel, "Side'nin Doğu Şehir Kapisinde Bulunan Silah Kabartmaları", *Belleten 30 (1966)*, s.351-375]; Anadolu örnekleri dışında Roma'da bulunan bir terra cotta alınlıkta yer alan zırlı rölyef form olarak Metropolis eseriyle aynıdır ve M.Ö. 2.yy. ikinci yarısına tarihlendirilmiştir, D.E.E. Kleiner, *Roman Sculpture*, London: Yale Un. Press, 1992, , s.55, fig.36.

²²⁸ C. Prashniker Et.al, *Das Mausoleum von Belevi*, FiE VI, Wien: ÖAI, 1979, Abb.58, 59, 60, 64, 65; *Ridgway'*, Pl.90-94.

²²⁹ Hanfmann-Ramage, *Sardis*, fig.188,72

²³⁰ F. Chapouthier, *Le sanctuarie des dieux de Samothrace*, Delos XVI, Paris: E. De Boccard, 1935, fig.50; Vermeule¹, s.32 (1-82); Delos'da bulunan benzer tipteki diğer zırlı heykeller için bkz.; Marcadé, *MusDélös*, Lev.LXXV, LXXVI, LXXVII.

²³¹ F. Courby, *Le portique d'Antigone ou du nord-est*, Delos V, Paris: Fontemoing, 1912, s.41, Fig.60.

²³² Vermeule¹, p.32.

- d. Naxos, zırhlı heykel torsosu²³³. M.Ö. I. yy. ortası.
- e. Naxos'ta bulunmuş diğer zırhlı torso²³⁴. Hellenistik Devir.
- f. Kyrene Agorasında bulunmuş olan parça²³⁵. Geç Hellenistik Devir.
- g. Tenos zırhlı torsoları²³⁶, M.S.1.yy.

Sardes'e ait torso (**a**) oldukça yıpranmış durumda olmasına karşın Metropolis heykeliyle büyük benzerlikler gösterdiği açıktır. Heykelde göğüs zırhının düz olması, cingulumun belde iki tur atıp bağlanması, dikdörtgen formlu lorika dilimleri Hellenistik Devir imalatı olmasına bağlanmıştır²³⁷. Aynı zamanda Metropolis heykeliyle vücut yapısı ve işlenişi bakımından büyük benzerlik gösterir. Khlamis sol omuz üstünden sırt boyunca sarkmaktadır. Heykel burada olduğu gibi normal bir insanın birbuçuk katı boyutunda işlenmiştir ve belirtiler iki eserin dönem olarak birbirlerine yakın olduklarını göstermektedir. Ancak ne yazık ki Sardes torsosu eksikliklerden ötürü net bir tarihlere izin vermemektedir. Buna karşın Delos'da bulunmuş olan iki heykelin (**b**, **c**) yazıtlarıyla tarihleri bellidir. Yaklaşık iki yıl erken tarihli ilk eser (**b**) Khlamis yerine göğüs üstünü kapatıp sağ omuzda bir fibulayla tutturulmuş paludamentum kullanımıyla farklılık gösterir. Aynı durum Delos'daki diğer heykel (**c**) için de geçerlidir. Bunun haricinde bu iki heykel neredeyse birbirinin aynısıdır ve Metropolis torsosuyla da cingulum, bezemesiz ve düz bel kesimli zırh ve lorikaları bakımından benzerlik gösterirler. Naxos'ta bulunan iki heykelin (**d**, **e**) de

²³³ V. Lambrinoudakis-G. Gruben, "Das Neuentdeckte Heiligtum von Iria Auf Naxos", *AA 1987*, s.569-621, Fig.47-49.

²³⁴ *ibid*, fig.50

²³⁵ H. Sichtermann, "Funde und Forschungen In Der Kyrenaike 1942-1958", *AA 74 (1959)*, s.301-302,305-306 (239-348) fig.62-63, Vermeule³, Pl. XI, 9-10

²³⁶ Étienne-Braun, *TénosI*, s.289-292, Nr.30-33, Pl.142-148.

²³⁷ Vermeule²,s.97, Pl.XVII:1.

genel hatlarıyla Hellenistik Çağ'a ait oldukları kesindir. Olasılıkla form olarak Metropolis heykeliyle aynı zırh yapısına sahip ancak zırh ön bölümü son derece zengin kabartmalara sahip ilk heykel **(d)** biraz daha geç bir tarihe aittir. Diğer **(e)** daha sade bir işlenişe sahip olmasına karşın *epomisler* üzerinde Nike olabileceği düşünülen kabartmalar içermektedir. Eser yıpranmış durumda olduğundan net yargılara varmak mümkün olamamaktadır. Kyrene'de bulunmuş olan ve sadece kuşak altından dizkapağı üstüne kadar olan kısmı korunan zırhlı heykel parçası **(f)** lorika ,cingulum ve püsküllerdeki abartılı ve derin keski izleriyle diğer örneklerle ve Metropolis heykeline göre daha geç bir tarihe aittir. Buna karşın heykelde zırh sadedir ve belde düz bir hatla sonlanmıştır. Tenos'da bulunan dört zırhlı torso, gövde yapıları, zırh formları, *cingulumları* ve duruş pozisyonları bakımından birbirleriyle ve eserimizle neredeyse aynıdır. Bu heykeller göğüs zırhlarındaki kabartma bezemelerle farklılık göstermektedirler. Metropolis heykelinin bütününe nasıl olabileceği²³⁸ konusunda oldukça faydalı olan Tenos örnekleri Antoninler Devri'nde Hellenistik tipte zırhla tasvir edilmiş eserler olarak kabul edilmişlerdir.

Zırh tiplerine göre sınıflandırılan ve tarihlendirilen yukarıdaki heykeltıraşlık eserlerinin tamamı Hellenistik Devir ortaları veya sonlarında yoğunlaşmaktadır. Metropolis torsosunun bu grup içinde yer aldığı düşünülürse eserimizin Geç Hellenistik Dönem'e ait olduğu iddia edilebilir. Bouleuterion'da sergilenen heykel muhtemelen yapı tamamlandıktan hemen sonra planlanmış ve yontulmuş olmalıdır. M.Ö.2. yy. sonları eser için düşünülen süreçtir.

47. Lorika parçası, B

Lev. XXVI

²³⁸ Restitusyon çizimi için bkz., R. Etienne, *Tenos I*, Pl.144, Fig.30A-C.

5212 Met.env / BUL.K.99-134 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.43m. G.0.30m. D.0.18m. Bouleuterion kuzey bölümde 2E karesi içinde tespit edilen BUL.K.99-D duvarında yapı taşı olarak kullanılan eser yerinden alınıp kazıevine

getirilmiştir, 10.10.1999. Orta kristalli beyaz mermerden yapılmıştır. Mermede bozulma yoktur. Yüzey ince bir toprak tabakası ile kaplıdır. Kırık yüzeylerinde kenet deliği izi bulunmamaktadır. Ön ve sol taraf detaylar belli olacak şekilde törpülenmiştir. Arka taraf kabaca işlenmiştir.

Yayımlanmamıştır.

Parça insan boyutları üstünde yapılmış zırhlı bir heykelin lorikasına aittir. Deri dilimler *46 nr.lı* torsoda olduğu gibi erken dönem formatında dikdörtgen şekillidir. Ayrıca uçlarında aynı tarz püsküller bulunmaktadır. İki eser aynı süreç içinde üretilmiş olmalıdır.

48. Tunica ve bacaklar, KD

Lev. XXXVI

1404 Met.env.

Tek parçadır; Y.0.28m. G.0.55m. D. 0.36m. 1970'li yıllarda Yeniköy civarında bulunmuş ve Köy İlkokulu'na getirilmiştir. Sağ bacak üstünde ve her iki bacak altında kırıklar bulunmaktadır. Orta kristalli beyaz mermerden yapılmış bir heykele ait olan parçanın tüm yüzeyinde kristalleşme başlamıştır. Buna bağlı olarak detaylar büyük oranda silinmiştir. Ayrı olarak işlenen parçanın üst yüzeyi bel altı seviyesinde düzleştirilmiş ve gövde bağlantısı buraya açılan 5x5 cm.lik iki kenet deliği ile sağlanmıştır. Ayrıca dış tarafa yakın noktada 5x11cm.lik geniş bir yuva daha bulunmaktadır. Bu sistem *46 nr.lı* torsonun gövde

altı yüzeyi ile benzerlik içindedir. Dolayısıyla her iki zırlı gövdenin benzer teknik ile yapıp birleştirildiğini akla getirmektedir. Sol bacak, dizkapağı üzerinde kesilmiş bu alan çok ince bir işçilikle düzleştirilmiştir. Hem burada hem kırık sağ bacak alt yüzeyinde kenet deliği yoktur. Arka tarafta iki bacak arasının dolu bırakılması eserin yüksek kabartma olarak planlandığını düşündürmektedir. Ayrıca bacak sınırlarının üst seviyelerde belli olmayacak derecede biçimsiz görünümü mermer bozulmasından çok eserin bitirilmemiş olmasına bağlanmaktadır. Ön ve yan yüzeyleri detaylı şekilde pürüzsüz hale getirilen parçada arka taraf kabaca düzleştirilmiştir.

Yayımlanmamıştır.

İnsan boyutları üzerinde yapılmış zırlı bir figüre ait parça lorikanın en alt sıra püskülleri, tunika ve bacaklara ait küçük bir bölümü içermektedir²³⁹. Sağ bacağın hafifçe geride durduğu açıktır. Buna göre figür sabit sağ bacağı üzerinde durmakta, sol bacak serbest şekilde dizden bükülerek ayak ucu ile zemine dayanmaktadır. Parça içerdiği elemanlar bakımından 46 nr. lı torsoya aitmiş gibi durmasına karşın boyut bakımından uymamaktadır. Kente ait üçüncü zırlı heykeli işaret etmesinden ötürü oldukça önemlidir.

49. Manto parçası, B

Lev. XXXVI

4336 Met.Env. / ST.98-218 Kazı kasa nr.

²³⁹ Parça çok tahrip olduğundan bahsedilen elemanları seçebilmek oldukça güçtür. Delos'ta bulunan en iyi örnekler arasında 46 nr.lı torsoda bu kısım noksandır. Ancak Delos'da bulunan bir örnek eserimizle aynı elemanları içeren parçaları aynen bulundurması açısından önemlidir. Marcadé, *MusDélös*, Lev.LXXV, A 4242

Tek parçadır; Y.0.33m. G.0.18m. D.0.10m. Bouleuterion kuzey girişinde zemin üstünde bulunmuştur, I+3 karesi 2.00/1.60m., 20.10.1998. Orta kristalli beyaz mermerden yapılmış parça çok iyi şartlar altında korunmuştur. Alt ve üst kırık yüzeylerinde kenet deliği izi bulunmamaktadır. Ön taraf pürüzsüz hale getirilmiştir. Arka taraf kabaca düzeltilmiştir.

Yayımlanmamıştır.

Kaba kıvrımlar arasında oluşan derin oluklar şeklindeki kumaş hareketleri parçanın çok kalın bir kumaştan hatta deriden yapılan bir mantoya ait olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca kumaş kenarlarındaki püsküller giysinin aksesuar niteliği taşıdığını da göstermektedir. Bu ipuçlarına göre parçanın zırhlı bir heykelin *paludamentum*'u veya *khlamis*'ine ait olduğu zannedilmektedir. Nitekim işleniş bakımından 46 nr.lı torsonun *khlamis*'ne benzemektedir. Ayrıca parçanın arka tarafı kırık değildir ve işlenmiştir. Gövdeyle bağlantısı bulunmaması da yukarıdaki görüşü destekler niteliktedir.

50. Manto parçası, D

Lev. XXXVI

7040 Met. env./ HMD 02-270 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.66 G.0.18m. Eser, Dükkanlar olarak adlandırılan insulada T8 karesi, 79.85 m. seviyede bulunmuştur, 28.10.2002.

Kumaşın uçlarındaki ufak kırıklar haricinde önemli bir eksiklik yoktur. Orta kristalli gri-beyaz mermerden yapılan parça oldukça iyi şartlar altında korunmuştur. Önemli bozulma bulunmamaktadır. Ayrı işlenmiş parça üst tarafında hazırlanan ve murçla işlenen yüzey ortasındaki 0.5 cm.lik kenet deliği ile üst yarıya eklenmiştir. Tüm

yüzleri detaylı şekilde yontulmuştur. Ön, arka ve yan yüzeyler ince törpü ile düzleştirilmiştir.

Yayımlanmamıştır.

Kalın ve kaba kumaş kıvrımlarından parçanın bir mantoya ait olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca arka tarafın yontulmuş olması koldan bağımsız şekilde sarkan kumaş ucuna işaret etmektedir. Bu noktada kumaşın kenarlarındaki şerit biçimindeki püsküller önem taşımaktadır. Zira parçanın zırlı bir heykelin *paludamentumuna* ait olduğu düşüncesinin doğmasına sebep olmaktadır²⁴⁰.

BAŞLAR

51. Klasik stilde kadın başı, B

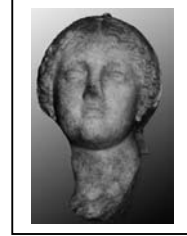
Lev. XXXVII, XXXVIII

Env.19269 İ.A.M.,4310Met.Env./ST.98-192Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parça halinde bulunmuştur.

Y.0.26m. G.0.23m. D.0.28m.

Buluntu yeri ve tarihi: Bouleuterion güney bölüm K+3 karesi.

Binanın in-situ mermer zemini üstü, dikdörtgen altara (bkz. *Kat. Nr. 234*) dayanmış vaziyette, 30.09.1998.

Eksikler: Eser genel olarak çok iyi korunmuş durumdadır. Başın arkasında ayrı olarak işlenmiş başörtüsüne ait bir parça eksiktir. Ayrıca burnunun ucundan küçük bir parça kırılarak kaybolmuştur.

²⁴⁰ Zırlı heykellerin tümünde görülen *paludamentum* veya *khlamisler* kalın kumaş veya post dokusunu yansıtabilecek şekilde kumaş kenarlarındaki püsküller ile tasvir edilmişlerdir. Bkz. *Kat. nr. 46*, dipnot 226.

Malzeme ve bozulmalar: İnce kristalli beyaz mermerden üretilmiş olan baş yüzeyinde ön ve arka tarafta geniş alanlar kaplayacak şekilde bir tortu tabakası bulunmaktadır. Ancak ne yazık ki bu tabaka mermerin üst yüzeyine iyice işlenmiş durumdadır. Öyle ki elle temas edildiğinde herhangi bir pürüz hissedilmezken görünüşte oldukça yoğun bir tabaka izlenimi vermektedir. Ayrıca saçların ön kısmı ve başın arkası ince bir kireç tabakası ile kaplıdır. Bu organik bozulmaların dışında herhangi bir çatlak veya kırık bulunmamaktadır.

Teknik ve işçilik: Baş, boyun altında bırakılmış küresel çıkıntıdan anlaşıldığına göre giyimli bir bayan gövdesinde yaklaşık 24cm. çapındaki yuvaya oturtulmuştur. Bu nedenle çıkıntı yüzeyi kalın murç darbeleriyle işlenmiştir. Baş örtüsü arka tarafta sol yarıda işlenmiştir. Sağ yarıda ise bir düzenleme yapılarak bu kısım düz bir yüzey haline getirilmiş ve yaklaşık 0.5cm.lik dört kenet deliği ile baş örtüsüne ait parça eklenmiştir. Ayrıca başın sağ ve sol yanında başörtüsü kasti olarak kesilmiş veya bu şekilde işlenmiş olasılıkla bu noktalarda gövdeden gelen giysi uzantısıyla birleşim sağlanmıştır. Yüz son derece pürüzsüz biçimde işlenmiş ancak cilalanmamıştır. Yapımda matkap kullanılmamıştır.

Bibliyografya: Metropolis⁴, s.120.

İnsan boyutlarında yapılmış eser genç bir bayanı temsil etmektedir. İnce yüzü alından çeneye doğru daralmakta ve küçük, hafif sivri bir çene ucuyla sonlanmaktadır. Etili alt ve üst göz kapakları arasında gözler hafif çekiktir ve fazla iri değildir. Burun ucu kalkıktır, burun son derece orantılı işlenmiştir. Ağız ise nispeten küçüktür. Belli ki yüzdeki masumiyet ifadesine ağzın küçük şekli hafif aralık dudaklar ve utangaç bir gülümseme ile katkıda bulunmak istenilmiştir. Elmacık kemikleri çok belirgin olmayacak şekilde tasvir edilmiştir. Bu noktadan göz

çukurlarına geçiş yumuşak hatlarla sağlanmışır. Buna karşın yüzdeki uzuvların birbirleriyle bağlantıları daha keskin hatlarla gösterilmiştir. Bu ayrıntıları özellikle alın-kaş geçişinde ve alt-üst göz kapaklarının belirtilmesinde açık olarak görmek mümkündür. Burun kemiğinin üzerinden geçen dikey bir hat varsayıldığında altında, ortada bu hattın sağına ve soluna taranmış kıvrıkcık saçlar baş üstündeki banttan ötürü gerilmişler ve geniş dalgalı kıvrımlar haline bürünmüşlerdir. Saçlar neredeyse başın tepe noktasına kadar işlenmişlerdir. Yüzdeki detayların aksine tenden saçlara geçiş son derece yumuşak ve doğal olarak verilmiştir. Bu noktadan sonra çok kalın olmayan bir kumaştan yapıldığı açık olan baş örtüsü başlamakta ve başın arka tarafını kaplamaktadır. Tepede ve arkada gergin olarak gösterilen örtünün kumaşı, yanlarda kulak hizasında gövdeden gelen bağlantıdan ötürü abartısız birkaç kat yapmış olarak tasvir edilmiştir. Baş örtüsünün bu şekilde geriden başlaması kulakların da işlenmesine izin vermiştir. Her iki kulak kepçesi saç kitlesi altında kalmış yalnızca uç kısımları görülebilmektedir. Boyunun ortasında genelde kadınlara has bir özellik olan guatr bölgesindeki yağ kitlesi boynu çevrelemektedir. Bu detay ustaca işlenmiş kürek kemikleri arasındaki çukurun üzerine belli belirsiz yerleştirilmiştir.

Metropolis başındaki genel ifade ve işleniş tarzının ilk örneklerini Klasik Devir eserlerinde özellikle de mezar stellerindeki kadın figürlerinde görmek mümkündür²⁴¹. Bu noktada baş örtüsünün biçimi oldukça aydınlatıcıdır. Zira

²⁴¹ B. S. Ridgway, *Forth-Century Styles in Greek Sculpture*, London: Duckworth, 1997. Damasistrate'ye ait mezar steli Pl.31; Karı-koca ve bir çocuktan oluşan aile manzaralı mezar steli Pl.34; Mezar Steli Pl. 35; Kallisto'ya ait mezar steli, Ağlayan Kadınlar lahdinde bulunan figürler Pl.47a-b, Knidoslu Demeter Pl.79a-c; Ayrıca H. Diepolder, *Die Attischen Grabreliefs des 5. und 4. Jahrhunderts v. Chr.*, Berlin: Heirich Keller, 1931, Lev.15, 17, 18, 19, 34, 40,41,42-2, 43-1, 45-2, 51, 52-2. Bu örnekler çoğaltılabilir.

Hellenistik Çağ'ın geç safhalarında yoğun olarak yapılan bu tarz klasisistik eserlerde baş örtüsü başın büyük bölümünü kapatmaktayken²⁴² Metropolis başında erken örneklerde olduğu gibi neredeyse açık denecek biçimde geriden başlamaktadır. 3.yy.a tarihlendirilen bazı terra cotta figürinlerdeki²⁴³ başörtüsünün sadece yüzü açıkta bırakacak şekilde abartılı biçimde başı sarmış olması ise yapım kolaylığı ile ilgili olsa gerektir. Zira kalıpta, başörtüsünün baş ve gövde arasındaki ince kumaş dokusunu ve derin girintileri işlemenin zorluğu açıktır. Başörtüsünün durumuna bakarak Metropolis örneğinin Klasik Dönem'den olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Bu çağa özgü belli bir sistem içinde yapılmış saç stilizasyonu, belli ölçülere sahip yüz hatları buradaki örnekte görülmemektedir. Ayrıca yüzün cilalanmışçasına pürüzsüz bir yüzeye sahip olması ve geç dönem özelliği olarak gösterilen başörtüsünün tepede küçük bir kıvrımla oluşturduğu motif eserin daha ilerki periodlara ait olabileceğini düşündürmektedir²⁴⁴. Tüm bu kanıtların yanında bizce

²⁴² Magnesia Ad Maeandrum'da bulunmuş olan ve yazıtlı kaideleriyle M.Ö.63-62 yıllarına tarihlenen Baebia ve Saufeia heykellerinin başlarında bu biçimi görmek mümkündür. D. Pinkwart, "Weibliche Gewandstatuen aus Magnesia", *AntP XII (1973)*, s.149-161, Taf.50, 52. Ayrıca bu eserlerle yakın dönemler içinde üretilmiş olan M.Ö.erken 1.yy.tarihi Tralleis kadın başı, Özgan, *Tralleis*, Kat. TR23, s. 59-60, Lev.13, 3-4; M.Ö. 1.yy. ortalarına tarihlendirilen Stratonikeia kadın başı R. Özgan, *Die Skulpturen von Stratonikeia*, AMStudien 32, s.85, Lev.35,c-d ve Erken İmparatorluk Çağı'na ait Ephesos kadın başı, H. Vetters, *EvG 1971*, Wien: ÖAW, 1972, s.11, Lev.14-2 benzer özellikler içermektedir. Buna karşın Sotheby's kataloglarında yer alan ve tanrıça başı olarak nitelendirilen daha geç bir örnekte baş örtüsü aynı Metropolis bayan başında olduğu gibi geriden başlamıştır. İki eser arasındaki benzerlik saç formu ve yüz hatlarında da son derece belirgindir. Ancak Sotheby's eserinde saçlardaki derin matkap kullanımı, daha olgun yüz yapısı ve donuk ifadeli çehre özellikleri başın Traian Devri sanatına M.S. 2. yy. ortalarına tarihlendirilmesine sebep olmuştur; *Sotheby's, Antiquities and Islamic Art*, New York, June 18, 1991, Nr.99.

²⁴³ Kleiner, *Tanagrafiguren*, s.162, Lev.33. Nadir örneklerde bu ince detay verilmiş ve başörtüleri eserimizde olduğu gibi geriden başlamış, saçın ön ve tepe noktaları açıkta bırakılmıştır; *ibid*, Lev.21.

²⁴⁴ Özgan bu motifin Geç dönem özelliği olduğu üzerinde durmuştur; Özgan, *Tralleis*, s.59-60; Gerçekten de erken devir başı örtülü bayan heykellerinde bu ayrıntı bulunmamaktadır.; Ayrıca yakın

şanssızlık olarak nitelendirilen ama eserin tarihi için şans olabilecek bir husus ta Klasik Çağ içinde kentte bir hyatus yaşanmış olması ve bu tarihe ait kayda değer en ufak bir eserin bulunmamış olmasıdır²⁴⁵. Bu konuda stil yönünden benzerlik gösteren bazı örnekler tarihlemeye faydalı olmaktadır.

a. Paris, Louvre MA 3518. Kaufmann Başı. Tralleis'te bulunmuş olan eser M.Ö.2.yy.sonlarına tarihlendirilmiştir²⁴⁶.

b. Bonn, Üniversitesi Akademisches Kunstmuseum Env. B. 52. Psyche Başı.M.Ö.1.yy.başları²⁴⁷.

c. Kos, Müze Env. Nr. 17; Rodos M. 13592, Mantolu Bayan Heykeli'nin üst kısmı, M.Ö. 2. yy. ortası²⁴⁸.

d. Rhodos, Arkeoloji Muzesi 13636. bayan başı²⁴⁹. Giyimli bir heykele ait baş ve gövdenin üst kısmı olasılıkla bir mezar anıtına aittir. Yüksek kabartma şeklinde

---

donemlerde sadece bayan heykellerinde değil bazı başı örtülü imparator heykellerinde de aynı motifi görmek mümkündür. C. L. Thompson, "Hairstyles, Head-Coverings, and St. Poul: Portraits from Roman Corinth", *BiblArch 51 (1988)*, s.103, fig.b.

²⁴⁵ Metropolis⁴, s.42. Tiyatro restorasyonu sırasında binanın yapımından önceki devre ait kayaya oyulmuş bir mezar içinde Klasik Devir'e tarihlendirilebilecek az sayıda malzeme ele geçmiştir. Ancak bunlara dayanarak kentte Klasik Devir'in yaşandığı iddiasında bulunmak güçtür.

²⁴⁶ Özgan, *Tralleis*, s.54vd., Taf.11, 1-3.

²⁴⁷ H. Gabelmann, *Antiken aus dem Akademischen Kunstmuseum*, Dusseldorf: Rheinland, 1971, s. 17, Kat. Nr.11, Lev.8-9.

²⁴⁸ KP, *Kos*, s.248vd., Lev.58-59.

²⁴⁹ Merker, *Rhodes*, s.34, Nr.141, Lev.34, fig.82-84, Rhodos'ta klasisistik akımla yapılmış bir başka kadın başı da eserimizle paralel öğeler içermektedir. *ibid*, s.31, Nr.96, Lev.24, fig.55.

işlenmiştir. Buradaki başın duruş biçiminin Klasik Devir Plyxena Steli²⁵⁰ orijinli olduğu ileri sürülmektedir. Eser Hellenistik Devir'e aittir.

Metropolis'de bulunan eser M.Ö.2.-1.yy.da Ege Bölgesi'ndeki mezar stellerinde sıkça gördüğümüz (bkz. Kat. Nr. 2, 231, 232) Klasik Devir eserlerinin etkisiyle yapılmış başı örtülü düşünceli kadın tiplerinden (*pudicitia*) biridir. Bu tipe ait bağımsız heykeltıraşlık örnekleri genellikle Erken İmparatorluk Devri'nden itibaren başlamakta ve M.S. 2. yy. dolaylarında yoğunluk göstermektedir. Ancak eserimiz Roma Devri'nde dejenere olup ifadesiz kaba işçilikli, oval dolgun çehreli yüzler şeklinde devam eden²⁵¹ heykellerden açıkça daha erken bir tarihe aittir. Zira Metropolis örneğinde yüzde bu dönem eserlerinde pek göremediğimiz anlamlı bir ifade ve çok daha kaliteli işçilik bulunmaktadır. Ayrıca yukarıda bahsettiğimiz başörtüsünün durumu da eserin daha erken olduğunu düşündürmektedir. Özellikle literatürde Kaufmann Başı olarak bilinen (a) ve aslında Praxiteles'in Knidos Aphroditesi'nin çok başarılı bir kopyası olan baş, yüz uzuvları ve yerleştirilişleri örneğin küçük ağız ve hafif kalkık burnu ile eserimize son derece yakındır. Ayrıca saçların ve kıvrımların yumuşak, gözü yormayan işleniş biçimleri, yüzdeki çocuksu masumiyet ifadesinin başarıyla verilmiş olması eserimizin Kaufmann Başı ile yakın dönemler içinde üretilmiş olduğunu düşündürmektedir. Buna karşın eserimizdeki yüz

²⁵⁰ H. Diepolder, *Die Attischen Grabreliefs des 5. und 4. Jahrhunderts v. Chr.*, Berlin: Heirich Keller, 1931, Lev.40.

²⁵¹ Bu konuda, Selçuk Müzesi deposunda bulunan Hadrian Devri 65 numaralı Bayan (Sabina ?)Başı- IR2, s.174, Kat.Nr.132, Lev.108, 1-2; Manisa Müzesi'nde bulunan Sardes'e ait Hadrian Stili Bayan (Sabina ?) başı- IR2, s.195, Kat.Nr.163, Lev.124, 3-4; Hadrian Dönemi'ne ait Perge'de bulunmuş İki Bayan Heykel Grubundaki figürlerin başı- IR2, S.251, Kat.Nr.229, Lev.163 ve Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesinde bulunan bir örnek- O. Bingöl, "Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ne Kazandırılan Yeni Eserlerden Başörtülü Kadın Portresi", *AnadoluYıl 199*, s.32-38 oldukça aydınlatıcıdır. Bu örnekler çoğaltılabilir.

uzuvlarının birbirlerine geçişlerinde kullanılan sert üslup, yapım tarihinin biraz daha geç dönem olduğu üzerinde durmamıza sebeptir. Benzer biçimde şu anda Bonn'da bulunan Psyche başı **(b)** da İzmir'de satın alınmasının yanında yüz hatları ve yine küçük ağız, hafif etli dudakları , ölçülü burnu, çocuksu ifadesi ile aynı bölgenin ve yaklaşık dönemlerin eseri olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Buna karşın Kos örneğinde **(c)** daha olgun bir bayan betimlenmiştir. Ancak bu eser saç stilizasyonu ve baş örtüsünün formu ile Metropolis eserine en yakın örnektir. Hatta başın sağ arka kısmındaki kesilmiş yüzey dahi neredeyse aynı açığa sahiptir. Bu benzerlikler şüphesiz her iki başın yakın periodlar içinde üretilmiş olduklarına işaret etmektedir. İki heykel arasındaki bir diğer ve bizce daha önemli benzerlik ise gövdededir. Zira Kos heykelinin gövdesine benzer bir örnek Metropolis'de üstelik baş ile aynı yerde (Bouleuterion) bulunmuştur. *Pudicitia* tipindeki bu gövde ile bas birleştirilememesine karşın benzer tüm örnekler²⁵² bu gövde ve başın aynı heykele ait olduğuna işaret etmektedirler (bkz. *Kat. Nr. 2*) Rhodos'a ait heykel **(d)** yine olgun bir bayanı temsil etmektedir. Eser gövdeyle birlikte tek bloktan yontulmuş daha katı bir duruşa sahiptir. Metropolis bayan başından biraz daha geç bir döneme ait olduğu düşünülmektedir. Klasisistik akımla yapılmış eser olasılıkla M.Ö. 2. yy. ortalarına aittir.

Yukarıdaki örneklerin ve özellikle Ege Bölgesi mezar stellerinde yer alan aynı tipteki bayan figürlerinin M.Ö.2.yy. dolaylarında yoğunlaşması, eserimizin Klasik Devir etkisiyle aynı periodda yapılmış olduğunu göstermektedir. Bu tipteki figürlerin

---

²⁵² Özellikle mezar stelleri bu konuda son derece önemlidir. Stellerde yer alan başı örtülü bayan figürlerinin büyük kısmı pudicitia tipinde gövdelere sahiptir.

genellikle mezar anıtlarında, lahitlerde veya stellerde görülmesi Metropolis kent merkezinde de bir mezar anıtı olabileceği ihtimalini doğurmaktadır.

52. Genç kız başı, S

Lev. XXXIX

433 Met.Env / Filiz 93-8

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parçadır. Y.0.14m. G.0.11m.

D.0.09m.

Buluntu yeri ve tarihi: Stoa, Pithoslu Mekan, Filiz açması, 08.08.1993.

Eksikler: Burun altından yatay olarak kırılan üst yarı noksandır. Alın ve saçlar, gözler, kulaklar ve burun bu parçaya dahildirler. Boyun arka tarafında başörtüsüne ait bir parça kırık ve noksandır.

Malzeme ve bozulmalar: Parça orta kristalli gri-beyaz mermerden yapılmış bir heykelin başına aittir. Yüzün sağ yarısı kireçli bir tabakayla tamamen kaplıdır. Sol taraf daha temiz olmakla beraber yüzeyde kılcal bitki kökü kalıntıları hakimdir. Boynun gövdeyle birleştiği yere yakın noktada sol tarafta boynun arkasından gövdeye doğru uzanan derin bir çatlak bulunmaktadır.

Teknik ve işçilik: Genç kız başına ait parçada herhangi bir kenet deliği bulunmamaktadır. Yüz pürüzsüz hale getirilmiş, parlatılmamıştır. Başın arka tarafı kabaca işlenmiştir.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Parça narin, ince yüz yapısı, gülümsemiş küçük ağzı ile genç bir kızını temsil etmektedir. Yüz ifadesi ve ağız yapısı 2 nr. 11 bayan ile neredeyse aynıdır. Çenesi biraz daha geniş olan eserin başı kendi soluna doğru eğilmiş durumdadır. Boyun

kasları, başın hareketinden ötürü gerilmiş ve belirginleşmiştir. Buna bağlı olarak köprücük kemikleri arasındaki çukurluk ortaya çıkmıştır. Üst kısım ve saçları mevcut olmamasına karşın başın arka tarafından boynun gövdeyle birleştiği yere kadar sarkan saç kitlesi görünüm olarak başörtüsü ile toplanmıştır. Ancak baş örtüsünün tül şeklinde saçları toplamış olmasından ötürü parçanın 2 nr.lu eserde olduğu gibi *pudicitia* tipinde bir gövdeye ait olduğu zannedilmemektedir. Buna karşın o örnekte olduğu gibi klasisistik akım etkisi ile Helenistik Devir içinde yapılmış olmalıdır. Nitekim Metropolis eseri M.Ö. 4. yy. tarihli Chios Aphroditesi'nin²⁵³ ağız ve çene yapısıyla büyük benzerlik içindedir. Aynı şekilde Ephesos Artemis Tapınağı *columna celleata* 'larında yer alan Genç kız başı²⁵⁴ Klasik Devir içinde üretilmiş olan ve parçanın ait olduğu heykelin örnek alınmış olabileceği eserler arasındadır. Maalesef eserin tamamı mevcut olmadığı için üst uzuvların durumu hakkında fikir sahibi olamıyoruz. Benzer tipleri, eserin stilinden ötürü daha çok Klasik Çağ'a ait heykellerde bulmak mümkün olmaktadır. Buna karşın Korinth'te Kuzey Stoa XX nolu açmada bulunan ve M.Ö.3.yy.in ilk yarısına tarihlendirilen genç kız başı²⁵⁵ ile yukarıda bahsi geçen Psyche başı (*Kat.Nr. 51 örnek b*)Metropolis eseriyle tarihsel yakınlık bakımından en iyi örnekler olarak düşünülmektedir. Erken Hellenistik Çağ'dan bir başka genç kız başı saç tipi ve yüz ifadesiyle Praxiteles'in Aphroditesi ile yakın görülmüştür²⁵⁶. Bu örnek aynı zamanda Metropolis eserine ağız yapısı ve

²⁵³ Boardman, *GSLCP*, fig.57.

²⁵⁴ *ibid*, fig.23.4

²⁵⁵ M.C.Sturgeon, "Hellenistic Sculpture at Corinth.The State of the Questions", *O.Palagia* (ed.) içinde,s.1-2.

²⁵⁶ Alscher, *Plastik IV*, s.172, fig.3d, e.

sima olarak benzemektedir. Chalcis'te²⁵⁷ ve Baltimore'da²⁵⁸ bulunan eserler ise boyun ve başın hareketi bakımından örneğimize yaklaşmakta ve heykelin bütünü hakkında aydınlatıcı olmaktadır. Erken Hellenistik Devir'e tarihlendirilen bu başların ağız işlenişleri eserimizle paralellik göstermektedir. Metropolis'de bulunan genç kız başının yukarıdaki örneklerle yakınlığından ötürü Hellenistik Çağ üretimi olduğunda şüphe yoktur. Ancak heykele ait başka parça bulunmaması daha net yaklaşımlarda bulunmayı engellemektedir.

53. Minyatür kadın başı, KD

Lev. XL

İ.A.M., 6513 Met.env./KD.01-08 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Eser tek parça halindedir.

Y.0.08m. G.0.06m. D.0.05m.

Buluntu yeri ve tarihi: Metropolis çevresi, 08.06.2001

Eksikler: Dikey olarak kırılmış başın sol yarısı eksiktir. Ayrıca alın üstünde büyük bir parça, başın sağ tarafındaki eklentinin ucu ve burun kırıktır.

Malzeme ve bozulmalar: Kalın kristalli beyaz mermer. Başın arka tarafı bozulmamış, oldukça temiz durumdadır. Yüzde ise çene ve sağ göz çukurunda kristalleşmeler başlamıştır.

Teknik ve işçilik: Baştaki kırık yüzeylerinde herhangi bir kenet deliği izi bulunmaması gövde ile tek parçadan yontulduğunu göstermektedir. Ön, arka ve yan yüzler detaylı şekilde işlenmiştir. Bayanın yüzü pürüzsüz hale getirilmiştir. Saçlar

²⁵⁷ J.-Pierre Michaud, "Chronique des fouilles et découvertes archéologiques en Grèce en 1970", *BCH XCV (1971)*, s.998, Fig. 443-444.

²⁵⁸ Reeder, WaltersAG, s.92, Fig.17.1.

törpülenmesine karşın alet izleri görülmektedir. Genelde kaba bir işçiliğe sahip başın yapımında matkap kullanılmamıştır.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Minyatür boyutlarda yapılmış bir heykele ait olan baş dik şekilde karşıya bakmaktadır. Figürün duruş pozisyonu özenle işlenmiş bir yüz gerektirmesine karşın yüz uzuvları arasında orantısızlık bulunmaktadır. Toplu saçlardan ötürü alın oldukça geniştir. İnce bir hat şeklinde belirtilmiş saç geçişi ve başın her iki yanında saçlara kadar uzatılmış kaş kemikleri arasında açıkça yarım daireye yakın bir form gösterir. Gözler neredeyse alın ile aynı seviyede olacak şekilde sığ işlenmiştir. İnce, badem biçimindeki sağ göz (sol noksandır) son derece hacimli alt ve üst göz kapaklarına sahiptir. Burun tümüyle tahrip olmuştur. Ancak yüzdeki ize göre yayvan ve geniş bir uca sahiptir. Kapalı ağıza belli belirsiz bir gülümseme yerleştirilmiştir. Etili üst dudak bundan ötürü geniş “M” şeklini almıştır. Ağız sağ kenarı ve burun arasındaki dikey yüz kırışıklığı biraz dolgun tasvir edilen sağ yanaktan kaynaklanmıştır. Bu, oval yüzün daha olgun görünmesine sebep olmaktadır. Nitekim boyunda işlenmiş kadınlara özgü yağ bezeleri (Aphrodite halkası), figürün orta yaşlarına yakın bir bayanı tasvir ettiği görüşüne destek olmaktadır. Diğer yandan saç kompozisyonu figürün daha genç bir bayanı betimlediğine işaret etmektedir. Alın büyük ölçüde kırık olmasına karşın saçların yaklaşık alnın ortasından ikiye ayrılarak iki yana tarandığı açıktır. Geniş zig zaglar şeklinde belirtilmiş saç kitlesi arkada da ikiye ayrılmış ve uçlardan bağlanmıştır (sol uç noksandır). Bundan ötürü sağ kulak sadece kulak memesi açıkta kalacak şekilde kapanmıştır. Arka tarafta çok şematik birbirine paralel dalgalı hatlar şeklinde betimlenmiş saçlar adeta başı dikey olarak ikiye bölen bir hatla ayrılmıştır. Saçın toplanması ve iki kuyruk şeklinde bağlanmasından oluşan

bu hat oldukça derindir. Sağ taraftaki saç kuyruğu ucu buğday başağını anımsatan şekilde işlenmiştir. Başın sağ üst yanında, başa paralel çıkıntı şeklinde uzun bir eklenti vardır. Yüz tarafındaki ucu kırık olan bu parçanın arka ucu, yumruk yapmış eldeki parmakları hatırlatan paralel dikey, üç hat şeklinde işlenmiştir. Eklentinin gövdesinde de kısa oluk şeklinde bir kazıma bulunmaktadır.

Çok kaliteli bir işçiliğe sahip olmayan parçanın tanrısal bir figürü tasvir ettiği düşünülmektedir. Özellikle baştaki eklenti, karakterin içinde bulunduğu sahne veya pozisyonla ilgili olduğundan figürün kimliği bakımından önem taşımaktadır. Ancak ne yazık ki mevcut hali pek fikir vermemektedir. Yine de bu eklentinin mitolojik bir heykelde kullanılmış olduğu ve böyle sıradışı saç kompozisyonunun ancak bu tip bir figürde uygulanmış olabileceği zannedilmektedir. Saçların cephe görüntüsü Klasik Devir bayan figürlerindeki saçları²⁵⁹ hatırlatmasına karşın onlarda olduğu gibi ne örtülüdür ne de arkada toplanmıştır. Bu özelliği ile farklı bir sınıfa sokulabilecek parça saç işlenişi bakımından M.S.3 yy. minyatür mermer heykelciklere yaklaşmaktadır²⁶⁰. Bu örneklerde tüm yüzeyin parlatılmış olması ve gözbebeklerinin işlenmesi eserimizin biraz daha erken tarihli olabileceğini düşünmemize sebep

²⁵⁹ Metropolis’de bulunan 51, 52, 73 nr.lı heykellerde saçlar cephede aynı tarzda düzenlenmiştir. Klasik Devir örnekleri için bkz. Alscher, *Plastik*, II.2, III.

²⁶⁰ Romanya’da bulunan (Bükreş Müzesi Env. 2002) küçük boyutlu İsis büstünde tanrıçanın saçları eserimizle büyük benzerlik içindedir. Başın arkasındaki dikey kazıma saç hattı ve keski ile oluşturulmuş saç kitleleri ortaktır. Buna karşın bu örnekte saçlar lüleler halinde omuz ve sırta dökülmüştür. Heykel M.S. 3. yy.ın ilk yarısına tarihlendirilmiştir. Bkz. A. Rădulescu, *Isis, Tezaurul De Sculpturi De La Tomis*, Bucuresti: Ştiinţifică, 1963, s.46, fig.22-24. Ayrıca Paris’te bulunan (Louvre AO 22263) Sidon’a ait Hekate başında da aynı saç işlenişi mevcuttur (M.S. 3. yy.) bkz. M. Bergmann, *Chiragan, Aphrodisias, Konstantinopel: Zur mythologischen Skulptur der Spätantike*, Pallila 7, Wiesbaden: Reichert, 1999, s.53, Lev.53/1-3.

olmuştur. Bu durumda Metropolis’de bulunan bayan başı olasılıkla yerel bir usta tarafından M.S.2. yy. sonlarında yapılmıştır ve bir tanrıçayı betimlemektedir.

54. Erkek başı, HmG

Çizim I, Lev. XLI, XLII

Env.19268 İ.A.M.,4236 Met.env./HM.98-178 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Normal insan boyutlarındaki baş iki parça halindedir. Küçük olan parça, baş tepesinden alın ve saçların ön kısmını içine alıp sağ gözü de kapsayacak şekilde kırılmıştır. Kırık, burun kemiği üstü ve sol gözkapağı altından alını kapsayarak tepeye ulaşmaktadır. Büyük parça ise neredeyse eksiksiz olarak boyun ve gövdeyle bağlantı sağlayan çıkıntı ile birlikte başın kalan kısmını oluşturmaktadır. Y (çene-baş tepesi) 0.29 m., G.0.20 m., D.0.17 m.

Buluntu yeri ve tarihi: 752/ST.93-132 numaralı başın üst bölümüne ait küçük parça 09.10.1993 tarihinde Stoanın güneyinde kazısı yapılmamış bir alanda modern bahçe duvarının içinde bulunmuştur. 4236/HM.98-178 numaralı büyük parça ise 19.09.1998’de Hamam kazıları sırasında 5 nolu plankarede –7.67 m. Seviyede tespit edilmiştir.

Eksikler: Başın tepesinde iki parçanın birleştiği kırık hattı arkasında saçlara ait bir bölüm, yine saçların alın üstündeki kısmı, burun ve sol kulak kepçesi üstü eksiktir.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli beyaz mermerden yapılmış eserin kondisyonu oldukça iyidir. Yüzeyde tehlikeli boyutta bir çatlak bulunmamaktadır. Buna karşın derin yontulmuş noktaların yüksek yerlerinde hafif biçimde aşınma ve kristalleşme gözlemlenmiştir.

Teknik ve işçilik: Figürün yüzü ten dokusunu yansıtacak şekilde prüzsüz hale getirilmiş ancak parlatılmamıştır. Eserin yapımında matkap kullanılmamıştır. Boyun altındaki küresel çıkıntı ile gövdeye bağlantısı sağlanmıştır. Bu bölüm kalın murç darbeleriyle işlenmiştir. Bu çıkıntıya göre baş, yaklaşık 17 cm.lik bir yuvaya yerleştirilmiş olmalıdır. Başın tepesi ve kulak arkalarındaki saç kıvrımları kabaca yontulmuştur. Başın arkası ise kafanın doğal şekli dışında, kesilmişçesine düz biçimde işlenmiştir. Şüphesiz bu uygulama heykelin bir niş içinde duruyor olması ile alakalıdır.

Bibliyografya: Metropolis⁴, s.139.

1998 yılı Hamam buluntuları arasında yer alan erkek başına ait büyük parça **54A**. Şüphesiz Metropolis Roma Hamamı'nda yer alan heykellerden değildir. Öncelikle eserin buluntu seviyesi hamamın insitu mermer zemininden yaklaşık 5m. yukardadır. Ayrıca küçük olan diğer parça günümüzdeki Bouleuterion-Devlet Agorası terasında kazılar yapılmadan önce bir yüzey buluntusu olarak tespit edilmiştir. Bu durumda eserin üst terastaki bir gövdeye ait olması kuvvetli ihtimaldir.

Normal boyutlarda yapılmış orta yaşlarda bir erkeği temsil eden heykelde saçlar geniş kıvrımlar halinde ve dağınıktır. Kıvrımların uçları başın arkasında kulaklara doğru yönlendirilmişlerdir. Ön taraf ise eksik olmasına karşın saçların alın üstünde yine dağınık bir kabarıklık oluşturduğu anlaşılmaktadır. Favoriler sağ tarafta gözlere doğru tek kıvrım yaparak, sol tarafta ise birbirinin tersi istikametlerde altı üstlü iki kıvrım yaparak sakalla birleşmiştir. Sakal çok gür değildir. Elmacık kemikleri ve çene altında orta uzunlukta saçtaki gibi geniş kıvrımlar halindedir. Belli belirsiz bıyık vardır ve alt dudak altında sakal bulunmadığı için ağzın iki tarafında sakalla birleşmemiştir. Heykel geniş bir alına sahiptir. Kaşlar çatılmış olduğundan

burun kemiği üstünde ve kaşların arasında yüz kıvrımları belirgin biçimde işlenmiştir. Alındaki kıvrımlar da aynı şekilde belirgindir. Son derece sığ işlenmiş gözler hafif çekiktir. Etili gözkapakları üstüne kaş işlenmiştir. Elmacık kemikleri çıkık dolayısıyla yanaklar basıktır. Dudaklar düz biçimde işlenmişlerdir. Aralarında hafif bir açıklık bulunmaktadır. Geniş çene kemiklerine sahip baş boyun kaslarının hareketinden de anlaşılacağı üzere sola dönüktür. Boyunun sağ tarafında giysiye ait bir parça bulunmaktadır ve buna göre başın Hymationlu bir heykele ait olduğu sanılmaktadır.

Bütün bu yüz hatlarıyla erkek başı ciddi, otoriter ve güçlü bir ifadeye büründürülmüştür. Portre sert yüz ifadesi, dudaklar arasındaki açıklık, hafif yukarı doğru bakış özelliklerinden²⁶¹ ötürü kanımızca Bergama Heykel Atölyesi etkileri taşımaktadır. Karizmatik ve güçlü bir kişiliği yansıttığı açık olan portrenin Bouleuterion'da bulunan gövdelerden birine ait olduğu düşünülmektedir²⁶².

Metropolis erkek başı çok rastlanan bir tip olmamakla beraber bazı örneklerle işleniş ve yüz ifadesi bakımından benzerlik göstermektedir.

a. Delos Samothrakeion'da bulunan *Mithradates* Anıtı Madalyonlu Frizde yer alan *Diophantos* başı²⁶³.M.Ö.100

²⁶¹ IR1, s.13

²⁶² Bu konuda 46 nr.lı Zırhlı gövde ve başın birleştirilmesi üzerine bilgisayar ortamında bazı denemeler yapılmıştır. Zira baş, oran bakımından zırhlı gövdeye tam olarak uymaktadır (P. Richer, *Artistic Anatomy*, London: Pitman, 1971, s.129vd.). Ancak boyun sağ tarafında bulunan giysi parçası ve ense tarafında soketin çok yüksek olması bu tezi çürütmektedir. Çünkü zırhlı gövdede sağ tarafta herhangi bir giysi veya uzantı bulunmamaktadır ve boynun biraz daha uzun olması gerekmektedir.

²⁶³ Michalowski, *DelosXIII*, s.9 fig.4-5, Pl.VIII.

b. Bergama'da bulunmuş sert ifadeli erkek başı²⁶⁴, M.Ö.1.yy.

c. Atina Ulusal Müzesinde bulunan Sakallı Erkek Başı²⁶⁵,Env.3561, M.Ö.1.yy.

d. Rodos'ta bulunan Hellenistik yönetici başı²⁶⁶, M.Ö.1.yy.

Yüz hatlarındaki Pergamon etkisi benzer şekilde Delos'da bulunan Zırlı büste ait başta da görülmektedir²⁶⁷(**a**). Bu eser boyut olarak daha küçük olmasına karşın işleniş bakımından eserimizle paraleldir. Özellikle her iki başa ait yüz profilinin (bkz. *Çizim 1*) birbirini tekrar edencesine benzer olması, dönem bakımından iki eserin yakın olduğunu göstermektedir. Delos başı oldukça yıpranmış durumdadır. Saç stiline bağlı olarak *Mithradates'in* ikinci derece generallerinden (teğmen?) birisi olduğu öne sürülmektedir²⁶⁸. *Attalos I* süreci Pergamon'u M.Ö.100 dolaylarına tarihlendirilmiştir²⁶⁹. Yine Bergama'dan bir baş (**b**) sert yüz ifadesi, kemikli yüz hatları, alın ve burun üstü kırışıklıkları gibi benzer çizgilerle M.Ö. I. yy.a verilmiştir. Bu eser de Metropolis örneğiyle yaklaşık periodlar içine dahil olmalıdır. Atina Müzesi'nde bulunan diğer bir örnek (**c**) sert yüz ifadesi seğrek sakalları ve bıyığı , belirgin elmacık kemikleri ile hernekadar Metropolis başına yaklaşıp da yüzde bir donukluk hakimdir dolayısıyla yüz ifadesi çok daha gerçekçi olan Metropolis erkek başından daha geç bir tarihe ait olmalıdır. Benzer biçimde Rhodos'ta bulunan baş da (**d**) genel hatlarıyla ortak olmasına karşın donuk ifadesi,

²⁶⁴Hafner, *Bildnisplastik*, s.63,Tafel 26-A7.

²⁶⁵ ibid, s.72, Taf.30-A22.

²⁶⁶ Merker, *Rhodes*,s.32, Nr.121, Fig.66-67. Eserin Poseidonios, Apollonios Rhodios veya Bithynia bölgesinde tanınan Prusias I olabileceği tahmin edilmektedir.

²⁶⁷ Michalowski, *DelosXIII*, s.9 fig.4-5, Pl.VIII.

²⁶⁸ Smith, *HRP*, s. 100.

²⁶⁹ Michalowski, *DelosXIII*, s.63.

idealize stili ile daha geç olmalıdır. Paralel örneklerin Geç Hellenistik Devir’de yoğunlaşması eserimizin tarihi için önem taşımaktadır. Bu doğrultuda Metropolis başının Atina (**a**) ve Rhodos (**d**) örneklerinden erken olmak kaydıyla Delos (**a**) ve Pergamon (**b**) başlarına daha yakın bir döneme ait olduğu üzerinde durmaktayız. Bu görüşü yukarıda değinilen baş profilleri desteklemektedir. Ayrıca Eumenes II portrelerinde de yüzün benzer şekilde çıkık bir alın, kemikli burun yapısı ve hafif aralık ağız profiline²⁷⁰ sahip olması kanımızca eserimizin Pergamon ekolü etkisi ile M.Ö. geç 2. yy. dolaylarında Hellenistik Devir ortalarında yapılmış olduğunu göstermektedir.

Daha önce *Germanicus* (M.Ö.15- M.S.19)²⁷¹ olarak tanımlanan ve dolayısıyla M.S. 1. yy. başlarına tarihlendirilen²⁷² eser daha erken bir devirde yapılmış olmalıdır²⁷³. Olasılıkla yazıtlarda geçtiği gibi (bkz. Heykel Kaideleri) kente faydaları dokunmuş resmi bir kişiyi betimlemektedir. *Germanicus* portrelerindeki çocuksu yüz yapısı, ince dudaklar ve geç devir özelliği olarak görülen etli, hatları gizleyen donuk yüz yapısı eserimize uymamaktadır²⁷⁴.

²⁷⁰ F. Hiller, “Bemerkungen zum pergamenischen Herrscherbild”, *H.Ulrich-Cain (Hrsg.)* içinde, s.245-251.

²⁷¹ W.F. Akveld, *Germanicus*, Groningen:J.B.Wolters, 1961.

²⁷² Meriç et.al., *KST 21-2*, s.228.

²⁷³ M.Ö. geç 1. yy. veya M.S. erken 1. yy. dolaylarına ait portreler eserimizle benzer şekilde sert yüz ifadesi ve kemikli hatlarla tasvir edilmelerine karşın Metropolis örneği içilik bakımından daha erken portrelere yaklaşmaktadır. Ancak erkek başlarındaki bu ifadenin Roma Çağı’nda sürdürüldüğü açıktır. Örnekler için bkz. B. Holtzmann-F. Salviat, “Les portraits sculptés de Marc-Antoine”, *BCH CV(1981)*, s. 265-268.

²⁷⁴ Tralleis’te bulunan Germanicus portresi için bkz. Özgan, *Tralleis*, Kat. TR33-34, Taf.18/3-4, 19/1-3; D. Boschung, “Die Bildnisse des Augustus”, *Fittschen, K. Et.al (Hrsg.)* içinde, Kat. Nr. 2, 100, 156, 173, 174.

55. Antinoos, KD*Lev. XLIII, XLIV*

Env.1472 İ.A.M.

Korunma durumu ve ölçüler: Eser tek parça olarak gövdeden kırılmıştır; Y.0.14m. G.0.17m. D.0.23m.

Buluntu yeri ve tarihi: Metropolis

Eksikler: Oldukça iyi korunmuş başta herhangi bir eksiklik bulunmamaktadır.

Malzeme ve bozulmalar: Kalın kristalli beyaz mermerden yapılan başta saç kitlesi yüzeyinde kristalleşme başlamıştır. Yüzün kondisyonu iyi durumdadır.

Teknik ve işçilik: Boyundaki kırık yüzeyinde gövdeyle bağlantının kenet ile sağlandığını gösteren herhangi bir iz bulunmamaktadır. Baş ve gövde tek bloktan yontulmuştur. Yüz pürüzsüz hale getirilmiş, parlatılmamıştır. Keskiyle şekillendirilen saçlar daha kabaca işlenmişlerdir. Dudaklar arasındaki ince kanal matkap ile yapılmıştır.

Bibliyografya: Metropolis¹, s.68, fig.47.

İnsan boyutları altında yapılmış bir heykele ait olan baş, genç bir erkeği temsil etmektedir. İnce oval yüz, uzun dalgalı saçlarla çevrelenmiştir. Enseyi ve kulakları kapatacak uzunlukta betimlenen saçlar başın her iki yanında yüze doğru yönelmiş geniş kıvrımlı uçlar şeklinde düzenlenmişlerdir. Alın da benzer biçimde hafifçe sol tarafa yatırılmış saç kitleleriyle kapanmış durumdadır. Saçları oluşturan kıvrımlar hacimli geniş kancalar şeklinde üst üste bindirilmiş, doğallıktan uzak görünmektedirler. Yanlarda ve alın üstünde son derece kabarık ve dağınık görünen saç kıvrımları başın tepesinde oldukça sığ tasvir edilmişlerdir. Bunda şüphesiz uzun dalgalı saçın tepe noktasından aşağıya ve yanlara doğru sarkmasıyla bu kısmın

gergin hale gelmesinin etkisi vardır . Yüz uzuvları narin çehreye göre oldukça iridir. Çekik gözler keskin kenarlı kaş kemikleri altına ayrık olarak yerleştirilmiş, etli gözkapakları ile belirginleştirilmişlerdir. İnce-uzun burun, sert ve derin bir geçişle kaş kemiklerine bağlanmıştır. Böylece burun kökü iki yanında elde edilen derin çukurlara gözler yerleştirilmiştir. Ağız aralıktır. Etili dudaklara belli belirsiz bir gülümseme yerleştirilmiştir. Oval yüzdeki yuvarlak çene ucu ve etli, hatta hafifçe sarkmış geniş yanaklar başın safça bir ifadeye bürünmesine sebep olmuştur. İnce boyun arkada saçlarla örtülmüştür. Ön tarafta boyun halkasına dair çizgi şeklinde tek sıra bir iz bulunmaktadır.

Boyun kaslarının hareketinden kendi soluna ve aşağıya doğru bakmış olduğu anlaşılan baş Meriç tarafından incelenmiş (bkz. *Bibliyografya*) ve parçanın *Antinoos*'u²⁷⁵ tasvir ettiği tespit edilmiştir. Benzer çok sayıda örnek bu tezi desteklemektedir.

- a. Madrid, Sanat Akademisi, Antinoos Büstü²⁷⁶, M.S. 133 .
- b. Montauban, Ingres Müzesi, Antinoos Başı²⁷⁷, M.S. 2. yy.ortası.
- c. Münih, Glypotek 400, Antinoos Büstü²⁷⁸, M.S.130

---

²⁷⁵ Doğum yerinin Bithynia toprakları olduğu bilinen Antinoos (M.S.110-130), Hadrian'ın Anadolu ziyareti (M.S. 123-124) sırasında kendisini görmesi ve beğenmesi ile İmparatorun gözdesi olarak sürekli yanında yer almaya başlamıştır. M.S. 130 yılında İmparatorla Mısır'da bulunduğu sıralarda cesedi Nil'de bulunmuştur. Grek kökenli genç, gürbüz bir delikanlı olan Antinoos'un heykellerinin sıkça yapımı da bu süreç içinde olmuştur. Ölümüyle ilgili tezler, kendisinin ve imparatorun detaylı yaşamıyla ilgili bilgi için bkz. R. Lambert, *Beloved and God: the story of Hadrian and Antinous*, London: Weidenfelt&Nicolson, 1984, s.15vd.

²⁷⁶ Meyer, *Antinoos*, s.55, Nr. I 35, Taf.37,3.

²⁷⁷ *ibid*, s.56, Nr. I 36, Taf.38

²⁷⁸ *ibid*, s.57, Nr. I 37, Taf.39

d. Nepal, Ulusal Müze 6030, Farnese Antinoos'u²⁷⁹, M.S.2. yy. ortası.

Antinoos heykelleri ile ilgili Clairmont'un yaptığı temel araştırmanın²⁸⁰ ardından Meyer, daha güncel bir incelemede, *Bithynialı* gence ait portre ve heykelleri detaylı olarak ele almış ve tipolojilerini gerçekleştirmiştir²⁸¹. Yukarıdaki örnekler bu tipoloji içinde Metropolis başının da içinde bulunduğu *I. tipe*²⁸² dahil olup daha çok işlenişlerinde yakınlık gösteren eserlerdir. Bu noktada saçlardaki detaylar belirleyici olmaktadır. Zira aynı gruba dahil diğer eserler²⁸³ saçların genel formu bakımından ortak olmalarına rağmen detaylarda ayrılmaktadırlar. Madrid örneğinde **(a)** uzun, dağınık dalgalı saçlar geniş hacimli kıvrımlar içermektedir. Alın üstünde kakhül oluşturmuş saçların üst sırasında ikinci bir saç kitlesi bulunmaktadır. Ense ve kulaklar örtülmüştür. Bu işçilik Metropolis Antinoos'u ile aynıdır. Buna karşın Madrid başında üçgen çeneli ince yüz, keskin yüz uzuvları figüre daha kuvvetli bir ifade kazandırmıştır. Tenin son derece pürüzsüz işlenmiş olması ve saçların enseye değdiği noktaların matkapla açılarak boşluk oluşturulması bu eserin biraz daha geç bir döneme ait olduğunu düşündürmektedir. Montauban'da bulunan baş **(b)** da saç formu bakımından benzer olmasına karşın yüz ifadesi burada daha ciddidir. Saç kıvrımlarının aralarında derin matkap izleri bulunmaktadır. Münih **(c)** ve Farnese **(d)** örneklerinde yüz ifadesi Metropolis eserinden tamamıyla farklıdır. Keskin yüz uzuvları, çatık kaşlar ve ince yüz yapısıyla bu iki eser çok daha dirayetli, güçlü bir kişiliği yansıtmaktadır. Diğer üç örnekten farklı olarak Farnese heykelinin

²⁷⁹ ibid, s.57, Nr. I 38, Taf.40-42

²⁸⁰ C.W. Clairmont, *Die Bildnisse des Antinous*, Neuchatel 1966 (görülemedi).

²⁸¹ Meyer, *Antinoos*.

²⁸² Meyer'in tipolojisinde bu grupta yer alan eserler duruş olarak Polyklet'in Klasik Devir *Doryphoros* heykeli ile ilişkilendirilmektedirler. Bkz. Meyer, *Antinoos*, s.58 (Haupttypus I).

²⁸³ ibid, s.17-100, Lev. 1-90.

gövdesinin de mevcut olması daha önce değinilen *Doryphoros* bağlantısını göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Yüz yapılarıyla bu iki heykel (**c**, **d**) Metropolis örneğinden ayrılmasına karşın saç şekilleri ve işlenişleri neredeyse aynıdır.

Metropolis’de bulunan başın Roma Çağı’nda yapıldığı ve İmparator Hadrian’ın gözdelelerinden Antinoos’u tasvir ettiğinde şüphe bulunmamaktadır. İşleniş ve stil bakımından benzer olduğu örneklerin²⁸⁴ genellikle M.S. 130 ve dolaylarına tarihlendirilmiş²⁸⁵ olması Metropolis heykeli için de düşünülebilecek en mantıklı süreçtir.

56. Klasik stilde atlet başı, L

Lev. XLV

Env.xx İ.A.M., 6391 Met.env.,LT.00-35 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parçadır; Y.0.18m.

G.0.19m. G.0.11m.

Buluntu yeri ve tarihi: Hamam-Gymnasion alt terası sondajı (Latrina). Hamam altı 40 nolu kare. 1.kapı aralığının 1.50m. batısı. -17.57m., 20.10.2000

²⁸⁴ Karşılaştırmada kullanılan başlar, saç ve yüz detaylarında da eserimize yaklaşmaktadırlar. Bunlar dışında genel saç stilizasyonu bakımından eserimizle paralel olan çok sayıda örnek bulunmaktadır. Hadrian Devri’ne tarihlenen bu eserler ve Metropolis Antinoos’unun aynı perioda ait olduğu kanımızca açıktır. Meyer, *Antinoos*, Haupttypus s. 25-91, Taf.1-68; K. Fittschen-P.Zanker, *Katalog der römischen Porträts in den Capitolinischen Museen und den anderen kommunalen Sammlungen der Stadt Rom*, I Kaiser und-Prinzenbildnisse, Mainz am Rhein: von Zabern, 1985, s.59-62, Taf.61-64.

²⁸⁵ Bu tarih aynı zamanda Antinoos’un ölüm tarihidir, dolayısıyla heykellerin O’nun ölümünden sonra daha sık yapılmaya başlamış olması mantıklı görülmektedir. Ayrıca Antinoos farklı tanrıların ve kahramanların görüntüsü ile de tasvir edilmiştir ve bu durumun ölümden sonra kazanılmış bir paye olduğu düşünülmektedir. Örnekler için bkz. R. Lambert, *Beloved and God: the story of Hadrian and Antinous*, London: Weidenfelt&Nicolson, 1984, Fig. 2 vd.

Eksikler: Mevcut parça diyagonal olarak başın tepesinden çeneye doğru kırılmıştır. Alın ve kulaklar üstünde saçlar, gözler ve burun mevcut parçadadır. Kulaklar, ağız ve çene, başın tepesi ve arkası noksanıdır. Ayrıca burun ucu kırıktır.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli beyaz mermerden yapılan eserin tüm yüzeyi kristalleşmeye başlamıştır. Burun ucu kırık bölümde derin olmayan bir çatlak vardır.

Teknik ve işçilik: Eser yüzeyi tamamıyla yıpranmış olduğundan herhangi bir alet izi görmek mümkün olmamıştır. Parça arka yüzeyi kırıktır herhangi bir kenet deliği bulunmamaktadır. Derin yontulmuş saç tutamları arasında matkap kullanılmamıştır.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

İnsan boyutlarında genç bir erkeğin betimlendiği parçada çok uzun olmayan saçlar kıvrıktır. Alın üstünde kıvrımların uçları çıkış noktalarına yakın yerlerde tekrar tenle temas halindedir. Bu görünüm saçların geniş ve gergin alın üstüne düşmesine mani olmuştur. İri, açık gözler dik burun duvarlarının katı uzantısı şeklinde oluşturulan yay biçimindeki keskin kaş kemikleri altında nispeten derin olan çukurlara yerleştirilmiştir. Burun kırık olmasına karşın uç kısmının, burun kökünün dik ve ince yapısının aksine basık ve geniş olduğu bellidir.

Parça, gergin cildi, açık gözleri, dinamik ifadesi ve Gymnasium-Hamam binası içinde bulunmuş olmasıyla bir atlet heykeline ait olduğu izlenimini uyandırmaktadır.

Ayrıca Hellenistik Çağ'da sıkça tekrarlanan Klasisistik atlet heykelleri²⁸⁶ ile olan benzerliği bu tezi güçlendirmektedir.

a. Rodos Arkeoloji Müzesi 5280. Rodos'ta bulunmuş bir hermeye ait olan atlet başı.Geç Hellenistik Devir²⁸⁷.

b. Aydın Müzesi,Env.1506.Tralleis'te bulunmuş genç erkek başı²⁸⁸. M.Ö. geç 2.yy.

c. Londra British Museum 1383, Kyrene'de Apollon Kutsal Alanı'nda bulunmuş yönetici başı. Düz diademine dayanılarak bu yargıya varılmıştır. Eser Geç Ptolemaioslar'a veya olasılıkla Kyrene Krali Ptolemaios Apion Dönemi'ne verilmiştir. M.Ö.94.Klasisistik akım etkisiyle yapılmıştır²⁸⁹.

d. Roma, Barocco Müzesi Env. 159, Atlet başı²⁹⁰, M.S.1.yy.

e. Delos Müzesi Env.A. 6992 , Genç Hermes başı şeklinde Herme, Hellenistik Devir.

²⁸⁶ Bu konuda Lysippos ile bir bağlantı iddia edilebilir. Lysippos etkili benzer tipteki bronz atlet örnekleri için bkz. S. Ensoli, "Lisippo: l'Arte Fortuna", *P. Moreno (ed.)* içinde, fig.6.18.1, s.403; F.Smith, "Ermete seduto" *P. Moreno (ed.)* içinde, s.130-134, fig.4.16-1,2,3,4; aynı şekilde Skopas'ın Melaager tipi de yüz özellikleri bakımından atlet heykelleriyle benzerlik içindedir. G. M. A. Hanfmann-J. G. Pedley, "The Statue of Meleager", *AntP III (1964)*, s.61-66, Taf.58-72.; Kyrene'de bulunmuş 5.yy. tarihli erken bir örnek için bkz. N.Bonacasa (et al), *Cirene*, Milano: Electa, 2000, s.196. Ayrıca Delphi'de bulunan Agias heykelinin özellikle yüz hatları Geç Hellenistik Devir atlet heykellerine ilham kaynagi olmuş gibi görünmektedir. Dohrn, *AntP VIII (1968)*, s.34, Taf.10, 17;

²⁸⁷ Merker, *Rhodes*, Kat.Nr.114, p.12, Lev.27, fig.63-65.

²⁸⁸ Özgan, *Tralleis*, s.60, TR.24, Taf.14, 1-2.

²⁸⁹ Smith, *HRP*, s.168, Kat.Nr.64, Lev.43,1-2.

²⁹⁰ F. Smith, "Ermete seduto" *P. Moreno (ed.) icinde*, s.136. fig.4.16.5.

f. Kyrene Müzesi , Atlet başı²⁹¹, Hellenistik Devir.

Rodos'ta bulunan atlet başı **(a)** bir hermeye aittir. Oldukça idealize işlenmiş olan eserin 4.yy. Klasik Devir heykellerine benzetilerek yapıldığı öne sürülmüş ayrıca saç kıvrımlarındaki arkaik şemadan ötürü eser eklektik olarak değerlendirilerek Geç Hellenistik Devir'e tarihlendirilmiştir²⁹². Bu baştaki saç kompozisyonu Metropolis örneğine göre daha ayrıntılı bir işçilik göstermektedir. Buna karşın alını ortaya çıkaracak şekilde uçları baş üstüne doğru yönlendirilmiş saçlar ve burun duvarlarından kaş kemiğine geçiş biçimi, gözlerin yerleştirilmesi temelde ortak özellikler olarak göze çarpmaktadır. Rhodos örneği aslında Tralleis'te bulunmuş olan başla **(b)** büyük yakınlık göstermektedir. Her iki başın da saç ve yüz uzuvları işleniş bakımından benzer özellikler içerirler. Metropolis başı sanki bu iki eserin yüz özelliklerini almış gibidir. Saç stilizasyonu bakımından daha çok Kyrene'de bulunmuş bir Hellenistik yönetici heykelinin başına **(c)** ve Delos'da agoranın kuzeyinde bulunmuş herme başına **(e)** benzemektedir. Bu eserlerde kıvrıkcık saçlar alın üstünde tıpkı Metropolis örneğinde olduğu gibi küçük çaplı çemberler şeklinde sıralanmışlardır. Ancak başta ve işlenişte açık bir şematizm bulunmaktadır. Saçlar ve yüz hatları katı biçimde, keskin geçişlerle belirtilmişlerdir. Kyrene'ye ait atlet başı **(f)** ise portre olarak daha ustalıkla bir işçiliğe sahiptir. Bu eserde idealize görünümünden çok doğal yüz hatları ön plana çıkarılmıştır. Daha geç doneme tarihlendirilen Roma'daki baş **(d)** yine saç biçimi ve yüz hatlarıyla Lysippos etkisi taşımakta ve hem Metropolis örneğiyle hem de atlet heykeli olarak adlandırılan diğer eserlerle

²⁹¹ N. Bonacasa (et al), *Cirene*, Milano: Electa, 2000, s.197; E. Paribeni, *Catalogo delle sculture di Cirene: statue e rilievi di carattere religioso*, Monografie di archeologia Libica-V, Roma: "L'Erma" di Bretschneider, 1959, s. 30, Lev.45,46. Ayrıca bu yayında Kyrene'ye ait erken tarihli başka atlet heykeli ve başları da bulunmaktadır.

²⁹² Merker, *Rhodes*, s.32.114.

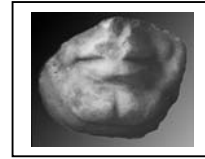

benzerlik göstermektedir²⁹³. Bu durumda parçanın ait olduğu baş olasılıkla Geç Hellenistik Çağ'da popüler olan klasisistik akım etkisiyle yapılmış idi. Özellikle Delos örneği ile yakın gördüğümüz Atlet başı bu döneme ait yukarıdaki tüm örnekler ile aynı karakteri taşımakta ve olasılıkla yakın zaman dilimleri içinde üretilip Gymnasion'daki diğer heykellerle (bkz. *Kat. döküm*) birlikte binayı süslemekteydi.

57. Çene ve ağız, KD

Lev. XLV

Tek parçadır; Y. 0.12m. G.0.11m. Metropolis yakınlarında köylüler tarafından bulunmuş ve Kazıevi'ne getirilmiştir. Üst dudakta ufak bir kırık bulunmaktadır. Orta kristalli sarımsı beyaz

mermerden yapılan bir başa ait parçanın kondisyonu çok iyi durumdadır. arkadaki kırık tarafında kenet deliği izi bulunmamaktadır. Yüzey parlatılmışçasına pürüzsüz hale getirilmiş ancak mat bırakılmıştır. Hiçbir alet izi kalmamış, ten dokusu büyük bir ustalıkla verilmiştir.

Yayımlanmamıştır.

İnsan boyutlarında yapılmış bir erkek başına ait olan parça özenle çalışılmıştır. Sakalsız, orta yaşlarındaki erkek ciddi bir ifadeyle tasvir edilmiştir. Kapalı dudakların iki yanında yaşın getirdiği ufak kırışıklıklar yer almaktadır. Geniş çene ortasında erkeklere has çukurluk bulunur. Üst dudakta da benzeri vardır. Çene altında ise gıdık olarak nitelendirilen hafifçe sarkmış kitle göze çarpar.

Yüze ait parça çok küçük olmasına karşın başın yapım tarihi ile ilgili ipuçları barındırmaktadır. Yüzdeki hatlar son derece gerçekçidir, çene çukuru, dudaklar ve

²⁹³ Benzer tipteki klasisistik örnekler çoğaltılabilir; Mersinaki eserleri için bkz. E. Gjerstad (et al), *The Swedish Cyprus Expedition: Find and Result of the Excavations in Cyprus 1927-1931*, C.III, Stockholm: Victor Pettersons, 1937, s.352, Lev.CXXXVIII/ fig.616; s.375, Lev.CXXXVIII/ fig.1026.

yanaktaki belli belirsiz kırışıklıklar göze batmayacak şekilde yumuşak geçişlerle belirtilmiştir. Bu tarz işçilik şüphesiz Roma Devri'nin etli ve donuk çehrelerinden farklıdır. Parçanın ait olduğu baş yukarıdaki işçilik özelliklerine göre Geç Hellenistik Çağ'a ait olmalıdır.

58. Kısa saçlı baş, KD

Lev. XLVI

Tek parçadır; Y. 0.26m. G. 0.24m. D.0.17m. Metropolis yakınlarında köylüler tarafından bulunmuş ve kazievine getirilmiştir. Yüz, boyun ve her iki kulak tamamen kırık ve nokсандır. Eser ince kristalli sarımsı beyaz mermerden yapılmıştır. Önemli bir bozulma veya çatlak bulunmamaktadır. Tek bloktan yontulan başın tepe ve arka tarafında saçlar işlenmemiştir. Bu noktalar ince bir işçilikle düzleştirilmiştir. Ön taraf pürüzsüz hale getirilmiş ancak cilalanmamıştır.

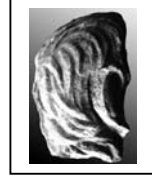
İnsan boyutlarında yapılan eser çok tahrip olmuş durumdadır. Sadece başın tepesinde saçlara ait bir bölüm görülebilmektedir. Çok kısa saçlar üst üste bindirilmiş küçük kıvrımlar şeklinde betimlenmiştir. Tepede ve arkada işlenmemiş olması heykelin kaide üzerinde yüksekte durması nedeniyle bu kısımların görülemeyeceği endişesine bağlanabilir. Favoriler nispeten uzundur ve kulak kırıkdağı seviyesine kadar uzatılmıştır. Eser kısa saçlarının aşırıya kaçacak şekilde ayrıntılı işlenişle M.S. 2. yy. sonu ve 3. yy. başı Roma portreleriyle²⁹⁴ paralellik taşımaktadır.

²⁹⁴ M.S. 3. yy. başlarına tarihlendirilen Severus Alexander portreleri saç işleniş ve başın formu bakımından eserimizle aynıdır. M. Wegner, "Macrinus bis Balbinus", *M.Wegner (Hrsg.)* içinde, s.177 vd. , Taf.48vd.

59. Erkek başı sağ yarısı, B*Lev. XLVI*

4309 Met.env. / ST.98-191 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.23m. G.0.26m. D.0.10m. Bouleuterion K+3 karesi, 2.00/3.00m. seviyede çok sayıda ufak heykel parçası ile birlikte bulunmuştur, 30.09.1998. Kulak kepçesi ve ense tarafındaki saç uçları kırıktır. Yüz tamamen noksandır. Orta kristalli sarımsı beyaz mermerden yapılan baş temiz durumdadır. Mermede önemli bir bozulma yoktur. Ayrı yontulmuş parçanın yan yüzü ince bir işçilikle düzleştirilmiştir. Bu yüzeyde kenet deliği bulunmamaktadır. Saçlar keski ile şekillendirilmiştir. Kulak ve saçların yapımında matkap kullanılmamıştır.

Yayımlanmamıştır.

İnsan boyutlarında yapılmış bir başa ait olan parça, kafanın sağ yarısını betimlemektedir. Uzun saçlar sığ ve geniş dalgalar halindedir. Başın tepesinde iç içe düzenlenmiş saç tutamları arkada düzensizdir. Başın birden fazla parçanın ayrı olarak işlenip birleştirilmesiyle oluştuğu kesindir. Olasılıkla sol yarı ve yüze ait bölümler ayrı çalışılmışlardır. Bu ayrıntı parçanın yapım tarihi hakkında oldukça aydınlatıcıdır. Hellenistik Devir içinde yaygın olan bu teknik²⁹⁵ Erken İmparatorluk Çağı'nda²⁹⁶ da uygulanmaya devam etmiştir. İmparatorluğun ilerleyen süreçlerinde ise başlar tek bloktan yontulmaya başlamışlardır. Saç stili bakımından Augustus

²⁹⁵ Ayrı işlenmiş parçaların birleştirilmesiyle yapılan Hellenistik başlar için bkz. Smith, *HRP*, Lev.3, 3 Dresden Alexander, 22 Attalos, 28/1 Progonos, 34/4-6 Soter, 35,/4-6 Arsinoe III, 42/3-4 Physkon, 43 Apİon, 44/4-6 Kleopatra.

²⁹⁶ Ayrı yontulmuş parçaların birleştirilmesiyle yapılan çok sayıda Augustus portresi bulunmaktadır. Daha sonraki çağlarda bu metod terkedilmiştir. D. Boschung, "Die Bildnisse des Augustus", *K. Fittschen (Hrsg.)* içinde, Taf. 10 Tripolis, 17, 20 Sevilla, Casa de Pilatos, 31, 44 Sevilla, 34 Boston, 48/1-3 Ostia, 65 Oxford, 92 Roma, 96 Baltimore, 97 Baltimore, 98, 99, 117 Selanik, 136 Marburg.

Devri eserlerini andıran parçanın bu devirdeki dolgun ve daha düzenli modellerden biraz daha erken tarihli olduğu zannedilmektedir. Baş parçasının Bouleuterion'da bulunduğu göz önünde tutulduğunda eserin buradaki Geç Hellenistik erkek torsolarından (*Kat. Nr. 20, 21, 22, 23, 24, 25*) birine ait olduğunu düşünmek yanlış olmasa gerektir.

60. Erkek başı: Saç parçası, B

Lev. XLVI

4308 Met.env. / ST.98-190 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.10m. G.0.13m. D.0.03m. Bouleuterion K+3 karesi 2.00/3.00m. seviyede çok sayıda ufak heykel parçası

ile birlikte bulunmuştur. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan bir başa ait parçanın her iki yüzeyi kristalize olmuş durumdadır. Ayrıca üst tarafta derin bir çatlak vardır. Ayrı işlenmiş saç parçasının başla birleşme yüzeyi düzleştirilmiştir. Burada kenet deliği bulunmamaktadır. Sığ kıvrımlar halindeki saçlar keski ile yapılmıştır.

Yayımlanmamıştır.

Kısa saçlı bir erkek başına ait parça, kafanın tepesine aittir. Saçlar geniş kancalar şeklinde düzensiz betimlenmiştir. Bu kısmın ayrı işlenmiş olması *59 nr.lı* örnek ile benzeşmektedir. Parça bu yapım tekniğinden ötürü Geç Hellenistik Devir'e ait bir baştan kopmuş olmalıdır.

61. Erkek başı: Sol kulak ve saç parçası, B

Lev. XLVI

ST.98-188 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.11 G.0.13m. D.0.03m. Bouleuterion kazılarında yapının güney bölümünde bulunmuştur, 29.09.1998.

Orta kristalli sarımsı beyaz mermerden yapılmış parça iyi şartlar altında korunmuştur.

İnce bir yüzey kırığıdır. Kırık tarafta herhangi bir kenet deliği veya işlenme izi bulunmamaktadır. Derin kulak çukurlarının yapımında matkap kullanılmamıştır.

Yayımlanmamıştır.

Parça, insan boyutlarında yapılmış bir başa aittir. Saçlar iç içe geçmiş küçük düzenli kıvrımlar şeklinde betimlenmiştir. Başın sol üst tarafında kulak kepçesinin üst yarısı sağlam kalmıştır. Tepede saçlar yarıya kadar işlenmiş başın arka tarafına isabet eden kısım düzeltilerek bırakılmıştır. Eser Bouleuterion'da bulunan diğer baş parçalarından daha farklı karakterdedir. Küçük kulak ve saç kıvrımları nedeniyle bir delikanliya ait olduğu düşünülmektedir.

KAİDELER

62. Demetrios heykelinin kaidesi, HmG

Çizim III, Lev. XLVII

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parçadır; Y.0.26m.

R. 0.70 m.(başlık).

Buluntu yeri ve tarihi: Hamam-gymnasion binası kazılarında 1998 yılında bulunmuştur.

Eksikler: Başlık kenarlarındaki ufak kırıklar haricinde eser tamdır.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli beyaz mermerden yapılan eserde kristalleşme mevcuttur. Bunun sonucu olarak yazıt ve başlık profilleri belirginliğini kaybetmiştir.

Teknik ve işçilik: Ayrı işlenmiş parçaların birleştirilmesiyle oluşan kaidede mevcut başlık bloğu, alt yüzeye açılan 5x5 cm.lik kenet deliği ile gövedeye

eklenmiştir. Üst yüzey ise kabaca düzleştirilmiştir. Yazıtın yer aldığı ön tarafa yakın noktada iki ayak çukuru (U. 32cm.) bulunmaktadır.

Bibliyografya: R. Meriç, *KST XX-II*, s.337, Res.14.

Düz silmeler, geniş içbükey ve dışbükey profiller içeren başlık bloğunda son silme altına yazıt yerleştirilmiştir. 2cm. harf yüksekliğe sahip 4 satırlık yazıtın son sırasının, bloğun kesildiği hat üzerinde olması gövde parçasında yazıtın devam ettiğini göstermektedir.

- 1 οί γεραοί Δημητριον Μενελαου ανδρα
καλον και αγαθον γυμνασιαρχησαντα
3 καλως και φιλοδοξως αρετης ενεκεν
και ευερ[γεσια]ς εισ ε [α]υτου[ς]

“Yaşlılar meclisi bu heykeli -ki O Menelaos oğlu Demetrios- gymnasiak olarak çalışmış ve halka faydaları dokunmuş iyi ve erdemli insan için diktirdi.”

Kitabede geçen “yaşlılar meclisi” ifadesine göre eser Hellenistik Çağ’da Bouleuterion’un kentte etkin olduğu sürece aittir. Nitekim Jacob-Felsch ve Schmidt’in yaptığı sınıflandırmaya göre ayrı yontulmuş parçaların birleşmesiyle oluşturulan silindirik kaideler içinde yer alan bu tip²⁹⁷ Erken Hellenistik Devir’le

²⁹⁷ Jacob-Felsch, s.93-94-Typentafel Der StatuenBasen. Bu tipin ağırlıklı kullanımının M.Ö.320’lerde başlayıp M.Ö.80’e kadar devam ettiği yazar tarafından öne sürülmüştür; Schmidt, *Statuenbasen*, s.410. Genel olarak Jacob-Felsch’in araştırmasına bağlı kalınmış, aynı isimle adlandırılan tip V. Numaralı grup içinde ve aynı süreçte değerlendirilmiştir.

birlikte başlayıp özellikle M.Ö.2. yy. içinde büyük bir yoğunluk göstermektedir²⁹⁸. Aynı prensiple üretilmiş Hellenistik Devir kaideleri Metropolis’de bulunan örneğin M.Ö.2. yy. dolaylarına ait olabileceği konusunda fikir vermesine karşın Delos’a ait iki eser neredeyse aynı ölçüler ve başlık profili ile bu tarihi şüphe bırakmaksızın güçlendirmektedirler²⁹⁹.

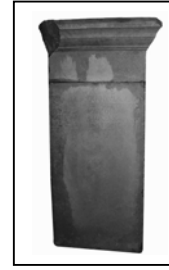
63. Hermon heykelinin karesel kaidesi, B

Çizim III, Lev. XLVII

İ.A.M. ST.98-229/230 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Eser, ayrı işlenmiş iki parça halindedir; Y.1.04m. G.0.41m.(gövde)-0.52 m.(başlık).

Buluntu yeri ve tarihi: Başlık ve kaide Bouleuterion güney bölümünde birbirlerine yakın noktalarda bulunmuşlardır, 1998.

Eksikler: Ayrı yontulmuş uc bölümden oluşan kaidenin alt parçası noksandır. Ayrıca başlığın ön yüz sağ köşesi kırıktır.

Malzeme ve bozulmalar: Eser orta kristalli grimsi beyaz mermerden yapılmıştır. Yüzey ince sarımsı toprak tabakası ile kaplıdır. Mermerde kristalleşme yoktur.

²⁹⁸ Schmidt, *Statuenbasen*, s.410-431. Yazar tarafından V nolu grupta değerlendirilen 34 adet silindirik çok parçalı kaide içinde M.Ö.3. yy. ve 1.yy.a ait eser bulunmasına karşın genellikle bu tip kaidenin 2.-1. yy.da ağırlık kazandığı söylenebilir; Kat.nr.V.7. Delos M.Ö.2.yy., V.8 Delos M.Ö.125, V.9.Delos M.Ö.2.yy, V.11 Delos M.Ö.100, V.12 Delos M.Ö.2.yy.sonu 1.yy.başı, V.13 Delos M.Ö.99-98, V.14. Delos M.Ö.94-93, V.15 Delos M.Ö.80, V.16 Kaunos M.Ö.83, V.24 Lindos M.Ö.104, V.25 Lindos M.Ö.94, V.26 Lindos M.Ö.93, V.27 Lindos M.Ö.88-85, V.28 Lindos M.Ö.2-1.yy, V.33 Pergamon M.Ö.166-159.

²⁹⁹ a. Env. 290 Delos, Philippos Portiğinin kuzeydoğusu, Antigonos’un babası, Charistos heykelinin kaidesine ait üst bölüm. M.Ö.2.yy; J. Marcadé, *Signatures II*, 126.

b. Env.494 Delos, üzerinde Dionysos heykelinin durduğu Eutychidese ait kaide. M.Ö.2.yy; A. Plassart, *Les sanctuaries et les cultes du mont Cynthe*, Delos XI, s.133, fig.93.

Teknik ve işçilik: Başlık, gövde ve kaide olmak üzere ayrı işlenmiş üç parçanın birleştirilmesiyle oluşturulan kaidede parçalar düzleştirilmiş yüzeylere açılan yaklaşık 3x3 cm.lik ikişer kenet deliği ile birleştirilmiştir. Başlık kısmı yüzeyinde heykelin ayak çukurları bulunmaktadır. Cepheye yakın yerleştirilen ayak tabanı şeklindeki iki çukur içinde bronz heykelin sabitlendiğini gösteren bir iz bulunmamaktadır. Üst yüzey kabaca düzeltilmiştir.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Kare şeklindeki kaide üzerinde bronz bir heykel bulunmaktadır. Başlık kısmı düz silmeler, içbükey ve dışbükey geniş profiller ile oluşturulmuş eserin kitabesi gövde parçasından başlamaktadır. 3 cm. harf yüksekliği ile yazılmış kitabe yedi satırdır:

ο δημος
 2 Ερμωνα Ασκληπιαδου
 αρετης ενεκεν και ευνοιας
 4 τησ εις ε αυτον
 και επι τω ανδρα καλον
 6 και αγαθον γεγονεναι
 περι την πολιτειαν

“Halk bu heykeli –ki O Asklepiades oğlu Hermon- vatandaşlara karşı dostça ve yardımsever davranışlarından ötürü iyi vatandaş ve erdemli insan için diktirdi.”

Kare formunda yapılmış ve ayrı yontulmuş parçalar içeren kaide, Hellenistik Devir ortaları ve sonlarında özellikle Ege kıyıları ve adalarda yoğunluk göstermektedir³⁰⁰.

³⁰⁰ Schmidt, *Statuenbasen*, Abb.286.

Nitekim Schmidt ve Jacob-Felsch'in³⁰¹ heykel kaideleri üzerinde yaptıkları araştırmalarda M.Ö 2. ve 1. yy. tarihlendirilen aynı tipte çok sayıda eser bulunmaktadır³⁰². Başlık profili bakımından da bu örneklerle paralellik gösteren Metropolis kaidesi benzerleri gibi. 2.-1. yy.a ait olmalıdır³⁰³.

64. Lucius Lucinius heykelinin kaidesi, DA

Çizim III, Lev.XLVII

Korunma durumu ve ölçüler: Kaidenin bütünü oluşturulan başlık, gövde ve taban kısmına ait parçalar sağlam olarak birbirlerine yakın noktalarda bulunmuşlardır. Kaide birleştirilmemesine karşın eksiği bulunmamaktadır. Y.1.42m. G.0.81 (başlık)-0.60 (gövde).

Buluntu yeri ve tarihi: Her üç parça da 1999 yılındaki Bouleuterion kazıları sırasında yapının kuzeyine bitişik olan Devlet Agorası'nda bulunmuştur.

Eksikler: Önemli bir eksiklik bulunmamaktadır.

Malzeme ve bozulmalar: Kaide, orta kristalli beyaz mermerden yapılmıştır. Yüzey oldukça temizdir. Önemli bir bozulma bulunmamaktadır.

Teknik ve işçilik: Ayrı işlenmiş parçaların birleştirilmesiyle yapılan eserde başlık ve gövde dairesel iki kenet (R.3cm.) ile bağlanmıştır. Gövde-taban bağlantısı ise

³⁰¹ Jacob-Felsch, s.91vd.; Ayrıca Marcadé'in daha erken tarihli incelemesinde, Schmidt ve Jacob-Felsch tarafından tekrar ele alınan aynı tipteki kaidelerin ağırlıklı olarak kitabeleri üzerinde durulmuştur. J. Marcadé, *Recueil des signatures de sculpteurs grecs I/II*, Paris: E. de Boccard, 1957.

³⁰² Schmidt üç parçalı karesel kaideleri kendi içinde de düz ve genişleyen gövdeliler olmak üzere ikiye ayırmıştır. Eserimiz bu sınıflandırmaya göre düz gövdeliler grubuna girmektedir ve M.Ö.2.-1. yy. tarihli çok sayıda örneği bulunmaktadır. Schmidt, *Statuenbasen*, Kat.nr. IV.1.1-IV.1.148. Jacob-Felsch ve Marcadé tarafından incelenen kaideler bu yayında tekrar araştırılmıştır.

³⁰³ 62, 63 ve 64 nr.lı kaidelere ait kitabelerin çevirisini yapan ve buna göre eserlerin dönemi ile ilgili önerilerde bulunan Prof. A. Chaniotis'e ve ayrıca araştırmanın tümünde yer alan yazıtların düzenlenmesinde önemli katkıları bulunan Dr. J. Ma'ya teşekkürü borç bilirim.

7x7cm.lik tek kenet deliği ile sağlanmışır. Kaidenin cephe ve yan yüzleri düzleştirilmiştir. Arka taraf ham blok olarak bırakılmışır. Taban parçası arkasında ortada yaklaşık 20 cm.lik bir girinti bulunmaktadır. Bu uygulama ve arka tarafın işlenmemiş oluşu, kaidenin düz bir yüzeye dayandırıldığını ve bu girinti yoluyla sabitlendiğini göstermektedir. Başlık üst yüzeyinde ön tarafa yakın şekilde iki ayak çukuru yer alır.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Kare şeklindeki kaide üzerinde olasılıkla bronzdan yapılmış bir heykel durmaktadır. Ön tarafa yakın yerleştirilen heykele dair bir iz kalmamıştır. Buna karşın kaidenin gövdesi üzerindeki yazıttan, heykelin kimliği öğrenilebilmiştir. Altı satırlık yazıtın (harf yüksekliği.5cm) sadece ilk satırı başlık bloğu üzerindedir. Kalan kısım tamamen gövdeye yazılmışır.

ο δημοσ

2 Λευκιον Λικινιον Λευκιου

υιον Βαλβον ευνοηκοτα

4 τη πολι και εν τοις αναν και

οτατοις καιροις κεχρημενον

6 ευεργητικως τωι δημοι

“Halk bu heykeli –ki O Lucinius Balbus oğlu Lucius Lucinius-, şehre karşı dostça yardımlarda bulunan ve zor zamanlarda (savaş zamanı ?) halka büyük faydaları dokunmuş insan için diktirdi.”

Keskin kenarlı düz silmelerle oluşturulan başlık bloğu çok alçaktır. Son silmenin hemen altından kesilmiştir. Kaide kısmı ise gövdeden de bir bölümü içerecek şekilde

yüksek planlanmış, silmeler ve kyma rekta profili ile zenginleştirilmiştir. Tip olarak 63 nr.lı kaide ile aynı olan eser dönem bakımından bu örneğe yakın olmalıdır³⁰⁴.

GÖRÜLEMİYEN HEYKEL KAİDELERİ

62, 63 ve 64 Katalog numaralı kaidelere ait bronz heykeller bulunamamasına karşın toplu bronz buluntularda (Kat. Nr. 90-126) yer alan parçaların bu eserlere ait olabileceği düşünülmektedir. Buna karşın kenti ziyaret eden ilk araştırmacıların notlarına yansıyan yazıtlar arasında yer alan bazı heykel kaideleri görülememiştir. Sonraki yıllarda Meriç'in de değindiği³⁰⁵ bu eserler ne yazık ki incelenememiştir.

65. Dioskurlar Rahibi (Heykel kaidesi)

Metropolis'de bulunan kaide Eski İzmir Müzesi'nde (Basmane Müzesi 3032) Meriç tarafından görülmüştür. Ancak Yeni Arkeoloji Müzesi'nde parçayı görmek mümkün olmamıştır. Y. 0.72m.

Bibliyografya: Fronrier V-1, 1884-5, s.74; REG 14, 1901, 297 nr.2; Meriç, *RepEphesos* 3403 (Yazıt bu yayından kopya edilmiştir).

2   θεοις Διοσκο-
              ροις Απολλω-
              νιος Ατταλου
              συν τοις υοις
5   Απολλωνιω
              και Ατταλω
              ανεθηκε

³⁰⁴ Kitabenin çevirisini yapan A. Chaniotis yazı karakteri ve içeriğine göre kaidenin M.S.1. yy. dolaylarına ait olabileceini ileri sürmüştür.

³⁰⁵ Meriç, *RepEphesos*, s.236-294, Nr.3401-3494.

66. Hadrian heykeli kaidesi

Y. 0.40 m. R. 0.20m.

Bibliyografya: E. Chishull, *Antiquitates Asiaticæ II-11/2*, London 1728, nr.XIV; Arundell, *A visit to the seven churches of Asia*, London 1828, s. 22, Abb.4; A. Fontrier, *Mouselon kai Vivliotheke II 2/3*, 1878; IGR IV 1594; Meriç, *RepEphesos*, 3410 (Yazıt bu yayından kopya edilmiştir).

αγαθε τυχη
2 Αυτοκρατορι
καισαρι τραιανω
4 Αδριανω Δι Ολυμ-
πιω σωτηρι και
κτιστη

67. Caracalla heykeli kaidesi

Eser Özbey'de kaydedilmiştir. Mavi-beyaz mermerden yapılmış kaidenin yüksekliği 0.535m.dir.

Bibliyografya: Keil-v. Premerstein, 3. *Reise*, 106/7, nr.162; Meriç, *RepEphesos* 3412 (Yazıt bu yayından kopya edilmiştir).

Αυτοκρατορα Καισαρα Μ. Αυρηλιον
2 Αντωνεινον Σεβαστον, υιον Αυτο-
κρατορος Καισαρος Α. Σεπτιμιου
4 Σεουηρου Ευσεβους περτινακος Σε-
βαστου, η Μητροπολειτων πολις
6 καθιερωσεν
επιμελησαμενου Αλεξανδρου
8 Ευπολοος του πρωτου αρχοντος

68. Herais'in heykel kaidesi

Y. 1.30m.

Bibliyografya: A. Fontrier, *Mouseion kai Vivliotheke V 1*, 1884-5, 74; Meriç, *RepEphesos*, 3431(Yazıt bu yayından kopya edilmiştir).

ο δημος
2 Ηραδα Γλαυκωνος
διω τοσ ικ του πατροσ
4 αυτης εις τον πατριδα
ευεργεσιασ

TANRILAR, TANRIÇALAR ve DİĞER MİTOLOJİK FİĞÜRLER

69. Asklepios, HmG

Lev. XLVIII, XLIX, L

İ.A.M., 6963 Met.env./ HM.02-211 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Eser, ana gövde ve onunla birleşen sağ kol üst yarısı, asa ve mantoya ait bir parça olmak üzere dört parça halinde bulunmuştur. Y.1.28m. G.0.60m.

D.0.27m., Kaide Y.0.08m. G.0.62m. D.0.32m.

Buluntu yeri ve tarihi: Gymnasion terası altı Latrina üstü L-6 karesi 2002-6 mekanı.

Eksikler: Gövdeyle birlikte işlenmiş baş-boyun, sağ kol alt yarısı ve el, sol kol ve el, asanın ve yılanın üst yarısı ile Hymationun sol omuzdan sarkan ucuna ait küçük bir parça noksandır.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli beyaz mermerden yapılan eser çok iyi şartlar altında korunmuştur. Birleşen kırık parçaların haricinde herhangi bir çatlak bulunmamaktadır. Tüm yüzeyde sarımsı-kahverengi toprak rengi hakimdir. Mermere

işlemiş ve derin yontulmuş yerlerde kireçli bir tabakayla karışmış olan bu patina yapılacak detaylı bir temizlikle tamamen yok edilebilecek zayıflıktadır.

Teknik ve işçilik: Kaide ile birlikte gövdeye ait tüm uzuvlar tek bloktan yontulmuştur. Gövdede cephe ve yanlar pürüzsüz hale getirilmiştir. Eserin arkası kabaca işlenmiştir. Bu tarafta törpü izleri net olarak görülebilmektedir. Kaide yüzeyi ayak dışlarında ve cephede düzleştirilmiştir. Aynı işçiliği ayaklar arasında alet işleyebilen noktalara kadar görebilmek mümkündür. Ancak topuklar yakınında kaide yüzeyi ve ayak iç yüzleri raspa ile düzleştirilip bırakılmıştır. Kaide ön yüzünde yatay üst kenar boylu boyunca kesilerek bu sert hat hafifletilmiştir. Eserde ayakların arasının tamamen açılmış olması, yılanın boğumları ve asa arasındaki ince alanların dahi yontulup hayvanın gövdesine derinlik kazandırılması gibi detaylar heykelin her noktasıyla tamamlandığına işaret etmektedir. Heykelin yapımında matkap kullanılmamıştır.

Bibliyografya: Metropolis⁴, s.142.

İnsan boyutları altındaki figür yarı çıplak olarak Hymation ile tasvir edilmiştir. Ağırlığın taşındığı sağ bacak sabit, sol bacak serbest olarak dizden kırılmış ve hafifçe geri çekilmiş durumdadır. Sağ kol kalça hizasında gövdeyle bağlantılı şekilde asayı tutmaktadır. Gövdenin sol tarafı boyunca sarkan Hymation kumaşında sol kasık seviyesinde bırakılan çıkıntı, sol kolun da serbest olarak sarkıtıldığını ve bu noktada ana gövdeyle temas halinde olduğunu göstermektedir. Olasılıkla elde patera bulunmaktadır. Vücudun duruşuna göre baş kendi sağına dönüktür. Tanrının vücudu son derece genç ve diri tasvir edilmiştir. Gövde “S” formunda belli belirsiz öne doğru uzanmış, sabit bacak tarafında kalça iyice belirginleştirilmiştir. Hymation, bel altında göbek deliğini ve sağ taraf kasık çizgisini açıkta bırakacak şekilde kalın bir

kitle halinde hafifçe sarkmıştır. Bu kitlenin kabaca üçgen bir önlük şeklindeki uzantısı ikinci Hymation katı olarak kasıktan sol diz kapağına diyagonal olarak uzanmakta ve bacak dış tarafında sol omuzdan sarkan diğer kumaş kitlesiyle birleşmektedir. Vücudun alt yarısını tamamıyla örten Hymationun bu ikinci katı sağ bacağı büyük oranda açıkta bırakmış sol bacağı ise dizkapağı seviyesinde tamamıyla çevirmiştir. Hymation cephede içiçe geçmiş dar içbükey yaylar şeklinde kıvrımlara sahiptir. Sağ bacakta ise kıvrımlar, kumaşın gerilmesinden ötürü bilekten sol kasığa doğru yönlenmiş, kabarık hatlar şeklinde gösterilmişlerdir. Belaltındaki kumaş kitlesinin ters yönlü uzantısı gövdenin üst yarısında sağ kol-omuz, sağ göğüs, sol göğüs ve karın bölgesini açıkta bırakarak sırtı diyagonal olarak kapatıp sol omuzdan sarmaktadır. Sabit sağ bacak yanında tanrının atribusu olan asaya sarılı yılan figürünün alt yarısı yer alır. Aynı zamanda destek veya denge rolü de bulunan bu öge gövdeden bağımsız değildir. Yılan ikinci boğumundan sağ bacak ile temas halindedir. Ayrıca eserin arkasında yontulmadan bırakılan dikdörtgen bir parça asadaki yılanın birinci boğumuna ve sağ bacak diz kapağı altına kadar uzanmakta, asa ile gövde arasındaki boşluğu da kapatarak burada sağlam bir bağlantı ve destek oluşturmaktadır. Yılan figürü yaklaşık olarak orta noktasından kırılmıştır. Hayvanın kuyruğu kabaca yarım daire şeklindeki kaidenin cephe sağ köşesine yerleştirilmiş bu noktadan itibaren asaya dolanmış olarak betimlenmiştir. Kaidenin diğer köşesine adım atmış sol ayak ucu uzamıştır. Sağ ayak ise dik olarak ortada durmaktadır. Sandaletler, ayak formunda başparmak girintili tabanlara sahiptir. Ayak üstünde sandalet, parmakların başlangıç hizasında parmak uçlarını açıkta bırakacak şekilde ince yatay bir banta ve ayak bileğinden itibaren uzanıp ayağı dikine ikiye bölen ikinci bir banta sahiptir. Her iki uzantı topuk kısmını kapatan üçüncü bir parçayla

cephede bilek üstünde birleşmiş burada ince bir bağ ile düğümlemişlerdir. Uçlar ayağın iki yanına sarkıtılmıştır. Sandaletler bu görünümüleri ile Hellenistik kökenli *Lingula*³⁰⁶ tipini temsil etmektedirler. Heykelin yapımındaki özenli işçilik ve detaylara verilen önem sandalet ve ayakların yanısıra Hymation kumaşının sol dizkapağı üzerindeki ucunda yer alan narin püskülde, kumaş dokusunu gösteren cephede ve etek uçlarındaki hayali kazıma çizgilerde ve hatta asaya sarılı yılanın boğumlarının iç tarafındaki kırışıklıklarda kendini açıkça göstermektedir.

Antik Çağ heykeltıraşlık sanatı içinde geniş populariteye sahip olan Asklepios heykelleri yapılan çeşitli araştırmalarda duruş pozisyonları ve Hymation formlarına göre farklı tiplere ayrılmışlardır³⁰⁷. Bu araştırmalar ışığı altında Metropolis Asklepios heykeli *Campana* tipine³⁰⁸ dahildir. Bieber'in makalesinde³⁰⁹ de öne sürdüğü gibi bu tipe ait çok sayıdaki örnek *Phidias* Dönemi eserlerinden *Dresden Zeus*³¹⁰ Heykeli'nden esinlenilerek üretilmişlerdir. Metropolis örneği de şüphesiz bu akım ile

³⁰⁶ Morrow, *Footwear*, s.147.

³⁰⁷ Asklepios heykellerinin tipolojisi için bkz. G. Heidrich, *Asklepios*, Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwurde der Philosophischen Fakultät der Albert-Ludwigs-Universität zu Freiburg i.Br., 1966 (Bu yayında görsel malzeme kullanılmamıştır); B. Holtzmann, "Asklepios", *LIMC II-1*, s.863-897; Ayrıca Asklepios tipleri içinde en yaygın olan Giustini tipi için yapılmış özel araştırmalar bulunmaktadır. K. A. Neugebauer, *Asklepios: ein Beitrag zur Kritik römischer Statuenkopien*, Winckelmannsprogram der Archäologischen Gesellschaft zu Berlin 78, Berlin: W. de Gruyter&Co., 1921; M. Meyer, "Zwei Asklepiostypen des 4.Jahrhunderts v. Chr.: Asklepios Giustini und Asklepios Athen-Macerata", *AntP 23 (1994)*, 1994, s.7vd., Lev.1-28; F. Sirano, "Considerazioni sull'Asclepio tipo nea Paphos. Ipotesi su un gruppo di sculture di età imperiale", *ArchCl XLVI (1994)*, s.199-232.

³⁰⁸ Giustini tipinden sonra en yaygın ikinci tip olan Campana ilk defa Furtwangler tarafından tespit edilmiştir. Leningrad Muzesinde bulunan ve Campana Koleksiyonuna ait Asklepios heykeli aynı zamanda bu tipe ismini vermiştir. Bkz. A. Furtwangler, *Masterpieces*, s.363-369, fig.50.

³⁰⁹ M.Bieber, "A Bronze Statuette in Cincinnati", *Proc.Am.Phil.Soc.101(1957)*, s.77.

³¹⁰ H. Schrader, *Phidias*, Frankfurt am Main: Frankfurter Verlags, 1924, s.57, fig.36-37; Aynı kitapta yer alan Olympia'dan bir torso ortak özelliklere sahiptir. s.58, fig.35.

yontulan kopyalardan biridir. Paralel özellikler gösteren diğer örnekler ise eserin dönemiyle ilgili fikir vermektedirler.

a. Leningrad, Ermitage Müzesi A 385 (2386), Asklepios Campana³¹¹, Roma Çağı kopyası.

b. Vatikan Müzesi 113, Asklepios³¹², Roma Devri.

c. Berlin Müzesi, Asklepios(-Zeus) Heykeli³¹³, Roma Devri.

d. Atina Ulusal Müzesi 1809, Asklepios(-Apollon) Heykeli³¹⁴, Geç-Antik Devir.

e. Roma, Kopenhag Ny Carlsberg Glyptotek N.714, Filozof Heykeli³¹⁵, M.S. 2. yy. ortası.

f. Roma, Londra Sir John Soane Müzesi 603M;380, küçük boyutlu Asklepios heykeli³¹⁶, Roma kopyası

g. Roma, Liebieghaus 79a, Hymationlu torso³¹⁷, M.S. 2. yy. Roma Devri.

³¹¹ Furtwängler, *Masterpieces*, s.186 vd., fig.79.

³¹² Amelung-Lippold, *SkulptVatMus I*, s.379, Nr.113, Lev.39 (alttan ve sol baştan ikinci sıradaki heykel).

³¹³ Blümel, *KatSkulptBerlin IV*, s.8, Lev.15.

³¹⁴ K. Kerényi, *Der Göttliche Arzt. Studien über Asklepios und seine Kultstätte*, Zurich: Conzett&Huber, 1948, s.48, fig.45; M. Bergmann, *Chiragan, Aphrodisias, Konstantinopel: zur mythologischen Skulptur der Spätantike*, Palilia 7, Wiesbaden: Dr.Ludwig Reichert, 1999, s.51, Lev.47.48.49-1,2.

³¹⁵ Poulsen, *NyCG*, s.384, Nr. 550, Lev. XXXXIII. Aynı tipe dahil diğer Asklepios heykeli için bkz. Moltesen, *NyCG*, s.169-170, fig.45.

³¹⁶ A. Michaelis, *Ancient Marbles in Great Britain*, Cambridge: University Press, 1882, s.473; C.C.Vermeule, "Notes on a new edition of Michaelis: Ancient marbles in Great Britain", *AJA* 59 (1955), s.331, Lev.78, fig.9.

³¹⁷ B. Holtzman, *LIMC II-I*, s.884, Nr.270. Holtzman'a ait Asklepios maddesinde diğer örneklere ait fotoğraflar da yer almaktadır.

h. Kassel, Asklepios Torsosu³¹⁸, Roma Devri.

i. Salamis, Kıbrıs Müzesi 4, Asklepios³¹⁹, M.S. 2. yy.

j. Ostia, Forum Hamamı in-situ Asklepios heykeli³²⁰, Roma Çağı.

Metropolis’de bulunan heykel yukarıdaki eserlerin tümüyle yakın paralellik göstermektedir. Leningrad örneği(**a**), Campana tipi Asklepios heykellerinin ilk örneği olduğundan önemlidir. Zira aynı tipteki tüm eserler bu heykelin liderliğini yaptığı grup altında toplanmaktadır. Bu örnekte tanrı sakallı olarak tasvir edilmiştir. Aynı şekilde Vatikan’daki eserde(**b**) de sakallı olan tanrı muhtemelen Metropolis örneğinde de aynı biçimde tasvir edilmiştir. Vücudun genç ve dinamik görünümü ilk bakışta sakallı bir portreye uygun değil gibi görünse de yukarıdaki iki örnekte aynı vücut yapısının işlenmiş olması bu fikri güçlendirmektedir. Tanrının başının sakallı olarak tasvir edilmesi bu tipin Klasik Devir Dresden Zeus Heykeli orijinli (bkz. *Dipnot 310*) olmasıyla açıklanabilir. Nitekim Berlin’de bulunan Asklepios heykeli(**c**) içerdiği tip ve sol elindeki paterasıyla bu tanrının özelliklerini taşıırken sağ yanında bulunan kartal ve portre özellikleri bakımından Zeus olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu iki karakterin bir heykelde birleştirilmesi Metropolis örneğinin de dahil olduğu *Campana* tipine ait heykellerin Klasik Devir Zeus eserinin bir uzantısı olduklarını açıkça göstermektedir. Bu örneklere karşın Atina’da bulunan figür (**d**) sakalsız genç bir portreye sahiptir ve bundan ötürü yukarıdaki ikileme burada Apollon-Asklepios olarak düşünülmektedir. Ancak eserimizin benzer portreye sahip olması zayıf bir ihtimaldir. Zira Atina’daki eserde portrenin yanısıra adeta transparan Hymation genç

³¹⁸ Bieber, *SkulptCassel*, s.16, Lev.XXII Nr.14.

³¹⁹ Karageorghis, *Salamis*, s.15, Lev.XIII.

³²⁰ B. Kapossy, *Brunnenfiguren der hellenistischen und romischen Zeit*, Zurich: Juris Druck, 1969, s.21, fig.11.

tanrının vücut hatlarını ortaya çıkaracak şekilde gövdenin alt yarısını sarmıştır. Buna karşın Metropolis örneğindeki Hymation daha kalın kumaştan yapılmış ve gövdeye ait hatları gizlemiştir. Aynı tipe ait sakalsız bir diğer örnek Kopenhag'da(e) bulunmaktadır. Buradaki heykelde baş Genç Lucius Verus olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca gövdede bütün hareket sağ tarafta toplanmıştır. Öyle ki patera sağ elde tutulmaktadır ve yılan sarılı asa da sağ bacak yanındadır. Heykelin arkasında asa ve gövde arasında bulunan destek de eserimizle ortaktır. Benzer özellikleri Londra'daki ufak boyutlu heykelde(f) de görmek mümkündür. Bu heykel vücut ve giysi detayları bakımından eserimize oldukça yakındır. Bundan ötürü sakallı olarak tasvir edilen tanrının başının da eserimizle aynı formda olduğu düşünülmektedir. Aynı tip içinde yer alan son örnek Roma'da bulunan bir torsodur(g). Bu heykele ait sadece gövde kısmı mevcut olmasına karşın Hymation formu ve çıplak kısımdaki göğüs işlenişi, kasık çizgisi gibi detaylar Metropolis örneği ile benzerlik göstermektedir. Tüm bu paralel örnekelere karşın Metropolis heykelinin duruş ve işleniş bakımından çok daha yakın olduğu üç eser(h,i,j) olasılıkla dönem olarak da heykele ışık tutacak niteliktedir. Kassel'de bulunan torso(h) vücudun çıplak kısmının işlenişi ve özellikle Hymation kıvrımlarının tasviri ile son derece yakındır. Ancak bu eserde sağ kol üst yarısı gövdeden ayrılmış durumdadır. Bu olasılıkla asanın yerleştirilişiyle ilgilidir. Zira Metropolis heykelinde gövdeye çok yakın duran asa sağ bacakla da temas halindedir. Dolayısıyla kol gövdeye birleşik olarak uzatılmış ve asayı tutmuş olmalıdır. Oysa Kassel'deki heykelde ne bacak dış yanında asaya dair bir iz, ne de heykelin arkasında Metropolis eserinde olduğu gibi asa ve gövde arasında bir bağlantı-destek parçasının izi vardır. Bu şemaya göre Kassel Asklepiosu'nun asası gövdeden ayrık durmakta idi. Buna karşın Salamis Asklepiosu

(i) her hattıyla eserimizle ortaktır. Buradaki heykel de yarım daire şeklinde bir kaide üzerinde durmaktadır ve Salamis Gymnasionu'nda bulunmuştur. Gövdenin sol yanında yer alan çıkıntı el ile temas halindedir. Bu görünüm eserimizin sol elinin olası pozisyonunu göstermektedir. Gövdenin çıplak kısmının işlenişi, sağ kasık çizgisi, Hymationun omuzdan sarkan kısmının ucundaki ağırlık, sandeletler, arka tarafta asa ile gövde arasında bulunan bağlantı parçası Metropolis örneği ile ortaktır. Sadece asa ve yılan burada biraz abartılı olarak işlenmiştir. Ostia'da bulunan Asklepios(j) ise insitu olarak Metropolis'de olduğu gibi hamam yapısında tespit edilmiştir. Hymation biçimi ve sağ bacak dış tarafında yılan sarılı asanın gövdeyle birleşim izi eserimizle ortaktır. Ancak çok daha önemlisi in-situ olarak bulunan bu eserle beraber yine hamam yapısında tespit edilen Hygeia heykelidir (bkz.*Kat. Nr. 70*). Bir sonraki maddede incelenecek olan bu eser de tip olarak Metropolis örneği ile benzerdir ve buna göre Asklepios ve Hygeia heykellerinin hamam yapısına ait olduklarına dair kesin yargıya varmak mümkün olmaktadır³²¹.

Yukarıdaki örneklerin tümü Roma Çağı kopyalarıdır. Ancak eserimiz bu örneklerden daha nitelikli ve detaylı bir işçiliğe sahiptir. Klasik Devir kopyalarından biri olduğunda şüphe bulunmayan Asklepios heykelinin baş ve kaide dahil tek bloktan yontulmuş olması Roma Çağı özelliği olarak görünmektedir. Buna karşın Hymationda kumaş dokusunu gösteren kazıma paralel çizgiler, kumaşın köşesinden sarkan ince püskül ve sandelet tipleri eserimizin Kassel, Salamis ve Ostia örnekleri ile paralel olarak Erken İmparatorluk Devri'ne ait olabileceğini düşündürmektedir.

³²¹ Ostia'daki bu örnekler dışında Anadolu ve Anadolu dışında pek çok hamam yapısında Asklepios ve Hygeia heykelleri özellikle firigidariumlarda sıkça kullanılmışlardır. Bkz. Manderscheid, s.21.

70. Hymationlu figür (Hygieia), HmG*Çizim II, Lev. LI, LII*

Env.271 İ.A.M., 4049 Met.env./ HM.98-113 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Üç parça halinde bulunan heykelin ana gövdesine baş, sağ kol ve etek ucuna ait bir parça eklenmiştir. Y.1.03m. G.0.27m. D.0.23m., Bas Y.0.14m. G.0.13m.

Buluntu yeri ve tarihi: 4049 numaralı gövde ve elbiseye ait iki küçük parça (karın üstünde ve sol bacak kaval kemiği üstünde) Hamam Gymnasion B mekanında – 11.10m.seviyede 01.09.1998 tarihinde, 4054/HM.98-118 numaralı baş ve sağ kol ise Hamam, XIV nolu karede –10.00/-11.00 m. seviyeler arasında 05.09.1998’de tespit edilmişlerdir.

Eksikler: Başın ön tarafında yüz ve boyun, sağ el, sol kol alt yarısı, sol el, arka tarafta kalça üstünde ve etek ucunda mantoya ait bir parça ile sol ayak ucu kırık ve eksiktir.

Malzeme ve bozulmalar: İnce kristalli beyaz mermer. Eser genel olarak iyi korunmuş durumdadır. Ancak tüm yüzey ince bitki kökleri kalıntılarıyla kaplıdır. Bu izler kapsamlı bir temizlik ile giderilebilecek niteliktedir. Sırtta boynun sağ yanından başlayıp sağ kalçaya doğru uzanan derin bir çatlak bulunmaktadır.

Teknik ve işçilik: Heykel sağ kol haricinde tamamıyla tek bloktan yontulmuştur. Ayrı işlenmiş olan sağ kol 1.5 cm.lik kenet deliği ve dübel ile gövdeye eklenmiştir. Ancak omuzdaki birleşme yüzeyinde orijinal kenet deliği altında 1x3 cm.lik ikinci bir yuva bulunmaktadır. İçindeki demiri ve kurşun kalıntısıyla bu uygulamanın antik tamirata yönelik olduğunda şüphe yoktur. Heykelin tüm yüzeyi törpülenmiş, çıplak

olan kol ince bir işçilikle pürüzsüz hale getirilmiştir. Arka taraf ayrıntılı biçimde yontulmuştur.

Bibliyografya: Metropolis⁴, s.138.

Heykelin, kentin gymnasium-hamam kompleksinde bulunmuş olması ve yakınında bir Asklepios heykelinin (*Kat. Nr. 69*) de tespit edilmesi bu eserin tanrıça Hygieia olarak değerlendirilmesine sebep olmuştur. Zira Roma Çağı'nda hamam-gymnasium yapılarında bu iki mitolojik karakterin sıklıkla ve sevilerek kullanıldıkları bilinmektedir³²². Ancak sadece buluntu yeri ve durumuna bağlı kalarak heykelin tanrıçaya ait olduğunu söylemek fazla iddialı bir yargı gibi görünmektedir³²³. Çünkü gövde üzerinde ve kollarda Hygieia heykellerinde atribü olarak yer alan yılan figürüne ait bir iz veya ekleme yapıldığını gösteren herhangi bir kenet deliği bulunmamaktadır. Bu noktada eserin khiton ve Himation formu, duruşu ve Hygieia heykellerinin hemen tüm tiplerinde³²⁴ olduğu gibi ortadan ikiye ayrılıp topuz yapılmış saçları heykelin tanrıçayı betimlediği fikrine katkıda bulunmuştur³²⁵.

³²² Salamis Gymnasionu'nda bulunan Asklepios ve Hygieia heykelleri Metropolis'de bulunanlar ile aynı tiptedir. Karageorghis, *Salamis*, s.15-16, Lev.13-14; Ayrıca Ostia Forum Hamamı'nda da aynı tipte Asklepios ve Hygieia heykelleri in-situ olarak bulunmuşlardır. Kapossy, *Brunnenfiguren*, s.19-20, fig.8-11. Bu iki çarpıcı örnek Metropolis bayan heykelinin Hygieia olduğu konusundaki ihtimalleri güçlendirmektedir. Bununla beraber Anadolu'da da bu iki figürün (farklı tiplerde) sıkça kullanılması iddiaya destek olmaktadır. Ephesos Vedius Gymnasionu ve Milet Faustina Hamamı için bkz. Manderscheid, s.89, Lev.27 (Ephesos), s.93 Lev.30 (Milet). Bu yayında ayrıca Anadolu ve Anadolu dışındaki hamamlarda yer alan çok sayıda Asklepios ve Hygieia heykeli vardır.

³²³ Benzer tipte Hekate, Musa gibi mitolojik figürler bulunmasına karşın hamam yapısındaki arkeolojik buluntular bu heykelin Hygieia olarak değerlendirilmesine sebep olmuştur. Bkz. *LIMC V-VI*

³²⁴ Sobel, *Hygieia*; F. Croissant, "Hygieia", *LIMC V-1*, s.556, Lev.381 vd.

³²⁵ Ayrıca Metropolis hamam-gymnasium yapısında bulunan bir altar Asklepios ve Hygieia'ya adanmıştır. Bkz. *Arkeolojik Kontekst*, dipnot 37.

İnsan boyutları altında yapılmış olan eser khiton ve hymation ile tasvir edilmiştir. Gövde ağırlığı sabit sağ bacak ile taşınmaktadır. Sol bacak hafifçe ileri uzatılmış dizden kırılarak ayak geri çekilmiştir. Böylelikle heykelin kalçası iyice belirginleştirilmiş ve gövde ileri doğru hafifçe hareketlendirilmiştir. Sağ kol açık durumda dirsekten kırılarak ileri doğru uzatılmıştır, çıplaktır ve pazu dış tarafında bitkisel bir motif bulunmaktadır. Sol kol ise gövdeye birleşik pozisyonda aynı duruşa sahiptir. Kolsuz khiton گردانی açıkta bırakan derin bir yakaya sahiptir. Bel üstünde göğüslerin hemen altında sicim inceliğinde bir kemerle toplanmış ve uçlar ortada fiyonk şeklinde bağlanarak simetrik olarak iki yana sarkıtılmıştır. Khiton gövdenin üstünde kemer hattını kesen basitçe işlenmiş yüzeysel dikey kıvrımlara sahiptir. Etek ucunda ise özellikle sabit bacak tarafında son derece sık ve derin işlenmiş dikey hatlardan oluşmaktadır. Hareketli bacak tarafında gergin ve bacağı saran bir görünüme bürünmüştür. Bu şema khiton kumaşının dökümlü bir yapıya sahip olduğuna işaret etmektedir. Nitekim sabit bacak tarafındaki sık kumaş kıvrımları dışarıda olan ve sadece parmak uçları görünen sağ ayak üzerinden yumuşak bir geçişle zemine bağlanmışlardır. Khiton, gövdenin ortasında ince kumaşlı Hymation ile çevrilmiştir. Hymation cephede sağ diz kapağı altından sol diz kapağı üstüne ve sağ kasık üstünden sol göğüs altına uzanan geniş diyagonal bir örtü şeklinde vücudu örtmektedir. Bu görünüm şüphesiz Hymationun sol omuzu kapatıp kolu dolaşarak aşağı sarkmasıyla ilgilidir. Çünkü bu noktada doğal bir çekme hareketi vardır ve Hymation ile kumaş kıvrımları da vücudun sağ alt tarafından sol üst tarafına doğru yönlendirilmiştir. Aynı biçimde eserin arkası da sol omuza yönelmiş Hymation tarafından büyük oranda örtülmüş durumdadır. Hymation cephede kabartma hatlar şeklinde diyagonal kıvrımlara sahiptir bunlar eserin sabit tarafında “V” formunda

başlayıp hareketli bacağa doğru tek hatta dönüşmektedirler. Heykelin sol tarafında ise Hymation “S” kenarlı altı kat olarak bacak boyunca sol koldan sarkmaktadır. Khiton ve Hymationun bu durumu eserin Hygieia’ya ait olabileceği konusunda ipuçları taşımaktadır. Zira kıyafetin durumu Hygieia heykellerinin birçoğunda görülen forma aynen uymaktadır³²⁶.

Heykelin başının ön tarafı ne yazık ki noksandır ve mevcut olan arka tarafın ise daha özensiz işlendiğinde şüphe bulunmamaktadır. Yine de bu parçaya göre gövdenin soluna doğru hafifçe eğilmiş olan başın 52 numaralı eserde olduğu gibi genç ve masum bir yüz ifadesine sahip olduğu düşünülmektedir. Saçlar ortadan ikiye ayrılmış ve yanlara taranarak arkada topuz yapılmıştır. Eserin arka tarafındaki geçirtilmiş işçilik başta da kendini göstermektedir. Saçlar kaba, sığ kanallar şeklinde tasvir edilmiştir.

Antik Devir’in popüler modellerinden biri olan Hygieia Hellenistik ve Roma Devri sanatçıları tarafından çeşitli tiplerde betimlenmiştir. Eserimiz, Hymationunun sol dizi açıkta bırakacak şekilde yüksekte geçmesi ve khitonun etek kısmının daha fazla görünmesi ile *Hope* tipine³²⁷ yaklaşırken gövdeyi diyagonal kateden yılan figürü ve kollu khiton ile bu grup eserlerinden ayrılmaktadır. Buna karşın öne uzanan iki kol ile *Broadlands* tipi olarak literatürde yer bulan ve bu tipin varyasyonlarından oluşan en yaygın gruba yakın görünmektedir³²⁸. Buna göre eserimizde gövdeden

³²⁶ Sobel araştırmasında Hygeia heykellerindeki, Metropolis eseri ile aynı olan bu kıyafet tarzının tanrıçanın bir atribusu sayılabileceğinden bahsetmektedir bkz. H. Sobel, *Hygieia*, s.15.

³²⁷ Los Angeles County Müzesinde bulunan Hope Koleksiyonuna ait Hygeia heykeli bu grubun önderliğini yapmaktadır. Bkz. Sobel, *Hygeia*, s.24, Lev.5a-b; Croissant, “Hygieia”, *LIMC V-1*, s.565

³²⁸ Broadlans (Hampshire) Koleksiyonunda bulunan bir heykelden ismini alan bu grup altında paralel özellik gösteren bütün eserler toplanmaktadır. Bkz. Sobel, *Hygeia*, s.29, Lev.11a-b; Croissant, “Hygieia”, *LIMC V-1*, s.560.

açıkta duran sağ kola ait elde bir patera bulunması dirsekten itibaren eksik sol kolda ise bir yılanın bu kaba uzanmış olması gerekmektedir. Hygieia heykellerindeki yılan figürünün genellikle hareketli bacak tarafındaki kolda olması ve sabit bacak tarafında pateranın taşınması Metropolis örneği ile uyumaktadır. Çünkü heykelin çıplak sağ kolu oldukça ince yontulmuş narin yapıya sahiptir ve mermer bir yılan eklentisinin bu kol ile taşınamayacağı açıktır ayrıca gövdede ve kolda bu yönde bir iz de yoktur. Nitekim kol Antik Çağ'da eklenti yerinden kırılmış ve tekrar buraya monte edilmiştir. Dolayısıyla daha hafif bir obje olasılıkla da patera (bronz) tutuyor olmalıdır. Sol kol ise dirseğe kadar gövdeyle bir bütün halindedir bir bakıma daha ağır bir nesneyi taşıyacak direnç bu şekilde sağlanmıştır. Dirsekten itibaren öne doğru uzanan bölümde ise elde tutulan ve dirseğe kadar dolanmış olan yılan (aynı şekilde bu figürün bronz olması düşünülebilir) figürünün olması mantıklı görülmektedir. Aynı tipe dahil diğer heykeller bu iddiaları desteklemekte ve Metropolis örneğinin dönemi ile ilgili fikir vermektedir.

- a. Salamis, Sal. St.17 Hygeia³²⁹ , Erken Antoninler Devri.
- b. Ostia Forum Hamami in-situ Hygieia heykeli³³⁰ Roma kopyası.
- c. Roma, Museo Capitolina 1845, Giyimli bayan heykeli³³¹ , Roma kopyası.
- d. Ephesos, Selçuk Muzesi Env. 33, Hygeia³³² , Geç Hellenistik.

Metropolis'de bulunan bayan heykelini Asklepios'ta olduğu gibi önceden tespit edilmiş belli bir gruba dahil etmek mümkün olmamaktadır. Özellikle heykeldeki

³²⁹ Karageorghis, *Salamis* , s.16, Lev.XIV

³³⁰ Kapossy, *Brunnenfiguren*, s.19, fig.8.

³³¹ Croissant, "Hygieia", *LIMC V-1*, s.560. Nr.66, Lev.386.

³³² Atalay, *Weibliche*, s.88, Kat. Nr.22, Fig.57. aynı yayında geç dönem örnekleri de bulunmaktadır.

kolsuz khiton sık rastlanan bir durum değildir. Genellikle tanrıça düğmeli ve kısa kollu khiton ile tasvir edilmektedir³³³. Bu da Metropolis örneğinin bilinen birçok Hygieia heykelinden³³⁴ ayrılmasına ve heykelin tasvir ettiğini düşündüğümüz kişiliğe şüpheyile yaklaşmamıza neden olmaktadır. Buna karşın farklı tiplere dahil eserlerdeki bazı özellikler eserimizde barındırılmaktadır. Benzer durum Salamis'te bulunan Hygieia(a) için de geçerlidir. Bu heykel *Broadlands* tipinin bir varyasyonu olarak kendine özgü biçimde *Nicosie* tipine liderlik etmektedir. Heykel Hymation ve khiton formu bakımından Metropolis örneği ile benzerlik göstermektedir. Vücudun pozisyonu, kollar ve açık sandaletler diğer paralel unsurlardır. Ancak bu heykel kaba işçiliği ve eteklerdeki derin matkap kullanımı ile eserimizden daha geç bir tarihe ait olmalıdır. Ostia'da bulunan bir diğer Hygieia (b) aynı zamanda Metropolis örneği ile en yakın özelliklere sahip eserdir. Benzer şekilde kentin hamam yapısında in-situ olarak bulunan heykelde, Hymationun sol dizi açıkta bırakacak şekilde tasvir edilmesi ve khitonun etek kısmını ortaya çıkarması ile eserimiz genel kompozisyon bakımından benzerdir. Ostia'da bulunan Asklepios ve Hygieia heykelleri ile Metropolis'de bulunanlar hem konum hem tarz bakımından aynıdırlar ve Roma Çağı'ndaki etkileşimi açık biçimde göstermektedirler. Roma'da yer alan bir diğer heykel (c) herhangi bir atribü taşımamasına karşın eserimizle benzer Hymation ve khiton formuna dayanılarak Hygieia tanımlaması yapılmış ve bu şekilde değerlendirilmiştir. Ephesos'ta doğu gymnasionunda bulunan son örnek (d) ise

---

³³³ ibid, s.554vd.

³³⁴ Sobel, *Hygieia*, Pl.2vd.

buluntu yeri ile Metropolis heykelinin Hygeia olabileceğini desteklemekte³³⁵ ayrıca khiton ve Hymationun formu ile dönem bakımından eserimize ışık tutmaktadır.

Metropolis’de bulunan bayan gövdesi ile pozisyon ve kıyafet bakımından benzer olan örneklerin birçoğunun Hygeia’ya ait olması eseri bu şekilde kabul etmemize neden olmuştur. Özellikle iki kolun ileri doğru uzatılmış olması, kanımızca ellerde patera ve yılan olduğu görüşünü kuvvetlendirmektedir (bkz. *Çizim II*). Heykel, parlatılmışçasına pürüzsüz halke getirilmiş bitim yüzeyi ve derin oluk şeklindeki elbise kıvrımları ile Roma Çağı üretimlerinden biri olmalıdır. Sağ kolun kenet ve dübel ile eklenmiş olması ve koldaki ustalıklı işlenmiş bitkisel motif ise eserin biraz daha erken bir tarihe ait olduğunu düşündürmektedir. Boyut bakımından *69 nr.lı* Asklepios’tan küçük olmasına karşın hamam-gymnasion yapısında olasılıkla farklı bir mekanda sergilendiği zannedilmektedir. Eserimizin yukarıda bahsi geçen Asklepios ile aynı süreçte kullanıldığı düşünülürse Erken İmparatorluk Devri’ne ait olabileceği iddia edilebilir.

71. Hermaphrodite torsosu, A

Lev. LIII

İ.A.M., 6332 Met.env. / AKR.00-56 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Heykel tek parça halindedir.

Y.0.25m. G.0.16m. D.0.11m.

Buluntu yeri ve tarihi: Akropol, Sondaj 2 (Akr.00sond2) kuzey

duvarı kenarında –2.98m., 29.09.2000.

³³⁵ Geç Hellenistik Devir’de Ephesos, Miletos gibi kentlerin Hamam-Gymnasion yapılarında Asklepios ve Hygeia heykellerinin sıkça kullanılmıştır. Bu geleneğin Metropolis halkı ve yöneticileri tarafından benimsenmesi ve kentin hamam-gymnasion yapısında uygulanması doğal görülmelidir. Varlığından emin olduğumuz bu etkileşim bayan gövdesinin stil benzerliği dışında tanrıça Hygeia olabileceğini gösteren önemli kanıtlardandır. Atalay, *Weibliche*, fig.57 vd.

Eksikler: Baş, sağ kol, sağ el, göğüs sol kısmı, sol kol, sol el, dizkapakları altından itibaren sağ bacak ve sol bacak, sağ ayak, sol ayak ve erkeklik organı kırıktır.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli beyaz mermerden yapılan heykelde Mevcut kırıklar ve eksiklikler haricinde eseri tehdit edecek boyutta bir bozulma yoktur. Sadece yüzey temizliğinin detaylı olarak yapıp ince kireç-toprak tabakasının temizlenmesi gerekmektedir.

Teknik ve işçilik: Sağ kolun, başın ve bacakların gövdeyle birleştiği yüzeyler kırık olmasına karşın buralarda herhangi bir kenet deliği uzantısı bulunmaması eserin tek bloktan yontulduğunu göstermektedir. Gövdenin çıplak bölümleri pürüzsüz hale getirilmiştir. Arka taraf özenli biçimde işlenmiştir.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Ayakta duran figür yarı çıplak tasvir edilmiştir. *Khithonlu* gövdede ağırlığın taşındığı sol bacak sabit, sağ bacak serbest olarak hafifçe ileri uzatılmıştır. Kolsuz(=askılı) khithon sağ göğsü kapatmış kumaş omuz üstünde incelererek arka parçayla birleşmiştir. Gövdenin sol tarafı eksik olduğundan sol göğüs ve khithonun duruşu ile ilgili kesin fikir yürütülememesine karşın boyun altında kısa bir parçası görülen yakanın gidiş yönü giysinin sol göğsü de kapattığını düşündürmektedir. Khithon, erkeklik organını açığa çıkaracak şekilde bel üstüne sıyrılmış ve kitle halinde gövdeyi çevrelemiştir. Vücudun arka tarafı ise tam tersine tamamıyla örtülüdür. Kumaş kıvrımlarında da bu zıtlık göze çarpar. Khithon ince yapısıyla sağ göğüs üzerinde düz ve gergin, göğüs altında ve kumaş birikintisi üzerinde sığ, birbirini

kesen kısa hatlar şeklindeki kırışıklıklara sahiptir. Arka tarafta derin, paralel hatlar biçiminde kumaş kıvrımları içermektedir.

Hermaphrodite heykelinin eksikliklerine rağmen alışlagelmiş tiplerin³³⁶ dışında olduğu düşünülmektedir. Görünüş olarak yaygın tip olan khitonlu tanrının iki eliyle khitonunu bel üstüne sıyırması şeklinde gelişen gruba dahil gibi görünmesine karşın bu tür eserlerden ayrılan yönleri bulunmaktadır. Örneğin çıplak olan her iki bacağın yanında khitona ait bir iz bulunmamaktadır. Bu tür eserlerden farklı olarak khitonun sadece ön kısmı değil tamamı yukarı sıyrılmıştır. Bu durumda eserin arkasındaki kalın dokulu kumaş kitlesi khiton değil mantoya (*khlamis*) ait olmalıdır.

Sağ kol kırık yüzeyinden, kolun gövdeden açık hatta kaldırılmış olduğu anlaşılmakta bu görüşü sağ omuza yönelmiş kumaş hareketleri de desteklemektedir. Buna karşın sol kol aşağı sarkıtılmış olmalıdır. Eser bu görünümüyle bilinen tipler dışına çıkmaktadır ve paralel örnekler sadece bel üstüne sıyrılmış khiton³³⁷ ile eserimize yaklaşmaktadırlar. Hermaphroditos'un buluntu yeri ise tarihlleme konusunda yararlanılabilecek en güvenli kaynaktır. Zira Akropol düz topografyası ile stratigrafi bakımından kentin en güvenilir bölgesidir ve heykel burada yapılan

³³⁶ Tipoloji için bkz. A. Ajootian, "Hermaphroditos", *LIMC V*, s.270.

³³⁷ Bu kompozisyon ağırlıklı olarak Herme-hermaphrodite (Priapos tipi) eserlerinde olmak üzere kabartma ve ufak boyutlu heykeltıraşlık ürünlerinde kendini göstermektedir.

- a. Pergamon, Herme-hermaphrodite, Hellenistik, F. Winter, *AvP VII-2*, s.220-221, fig.257a
- b. Delos, Müze A 4016, Mermer plaka üzerindeki Hellenistik Hermaphroditos kabartması; Ajootian, *LIMC V-I*, s.274, Nr.49, V-II Lev. 192
- c. Atina, Agora S 1234, ufak boyutlu Hermaphroditos Geç Hellenistik-Erken Roma, Ajootian, *LIMC V-I*, s.275, Nr.49, V-II Lev. 192. Bu örnekler artırılabilir .

sondajda Hellenistik seramik yoğunluklu tabakadan. Geç dönem sivil konutları taban altı seviyesinden bulunmuştur³³⁸. Olasılıkla Geç Hellenistik Devir'e aittir.

72. Hekate başı, A

Lev. LIII, LIV

İ.A.M., 309 Met.env. / AKR.92-15d Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parçadır; Y.0.11m. G.0.08m.

Buluntu yeri ve tarihi: Akropol Sondaj II C/D karesi -2.30m.,

5.12.1992.

Eksikler: Boyundan itibaren gövdenin altı tümüyle noksandır. **i** nolu yüzde burun ucu, **ii** nolu yüzde burun ucu ve dudaklar, **iii** nolu yüzde burun ve saçların uç kısmı kırıktır.

Malzeme ve bozulmalar: İnce kristalli beyaz mermer. **i** nolu yüz oldukça iyi durumdadır. Sadece yüzeyde bitki kökleri kalıntıları bulunmaktadır. **ii** nolu yüzün sol yarısı temiz durumda iken sağ yarıda kireç ve toprak içerikli ince bir tabaka hakimdir. **iii** nolu yüz ise tamamıyla aynı tabaka ile kaplıdır ve yüz hatları dahi kısmen örtülüdür. Bu durum şüphesiz parçanın toprak üzerinde **ii** nolu yüzün yarısı ve **iii** nolu yüzün tamamının kalması ile ilgilidir.

Teknik ve işçilik: Heykelcik bütün olarak tek bloktan yontulmuştur. İncelikli bir işçiliğe sahip değildir. Yüz hatları ve saçlar ince uclu keski ile şekillendirilmiştir. Tüm yüzey pürüzsüz hale getirilmiş ancak parlatılmamıştır. Konik başlık üstü düzleştirilmiştir. Bu yüzeyde herhangi bir kenet deliği bulunmamaktadır.

Bibliyografya: Metropolis⁴, s.69.

³³⁸ Meriç (et al), *KST 23-1*, s.88, Çizim 2.

Minyatür boyutlarda yapılmış üç yüzlü Hekate konik *polos* ile tasvir edilmiştir. Yüzler genel form olarak birbirlerinin aynısı olmasına karşın detaylarda bazı farklılıklar gözlemlenmektedir. **i** nolu yüz oval ve oldukça geniştir. Saçlar ortadan ikiye ayrılmış ve kalıp şeklinde iki yana sarkıtılmıştır. Saç telleri kısa kazıma çizgilerle paralel diyagonal hatlar şeklinde betimlenmiştir. Geniş alın, çıkık gözler üstünde burun duvarlarından yumuşak bir geçişle kaş kemiklerine bağlanan hatla sınırlandırılmıştır. Ağız küçük ve kapalı, dudaklar incedir. Bu kompozisyon geniş çehreyle birleşince yüzün alt yarısında yanaklar ve çene için geniş bir alan kalmış ve tanrıça kilolu bir görünüme bürünmüştür. Benzer durum **ii** nolu yüz için de geçerlidir. Bu yüzde saçlar daha ince kitleler halinde alnın ortasından yüzü çevreleyerek iki yana sarmakta ve daha geniş bir alın oluşmasına sebep olmaktadır. Çekik gözler altta ve üstte etli göz kapakları ile sınırlandırılmışlardır. Ağız ve burun küçük, çene geniştir. **iii** nolu yüz diğerlerine göre biraz daha sert bir ifade taşımaktadır. Bunda daha zayıf betimlenmiş üçgen çehrenin etkisi bulunmaktadır. Elmacık kemikleri belirginleştirilmiş, gözler kısılmıştır. Göz kapakları diğer yüzlere oranla daha sığdır. Çene dar, alın benzer biçimde geniştir. Saçlar diğer yüzlerle aynı forma sahiptir.

Genellikle bir sütun etrafında kabartma olarak bütün gövdesiyle işlenen ve üç figürden ibaret olan ya da sadece başı üç yüzlü işlenip gövdesi herme biçiminde yontulan Hekate heykelleri³³⁹ arasında eserimiz şüphesiz ikinci tipe dahildir. Boyun çapının darlığı bu noktaya üç gövdeden ibaret bir vücudun eklenmesine imkan

---

³³⁹ Hekate heykellerinin tipleri için bkz. T. Kraus, *Hekate: studien zu Wesen und bild der Göttin in Kleinasien und Griechenland*, Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1960; H. Sarian, "Hekate", *LIMC VI*, s.985-1018.

vermeyecek niteliktedir. Dolayısıyla başın alt kısmı blok olarak herme şeklinde uzanmış olmalıdır.

İlk kez *Alkamenes* tarafından betimlendiği bilinen³⁴⁰ üç gövdeli tanrıçanın Atina'da Arkaik Çağ'dan itibaren tanınan ve sürekli tasvir edilen popüler bir model olduğu kesindir³⁴¹. Tanrıçanın Anadolu'da da aynı şekilde sevildiği çok sayıdaki örnekten ve hatta adına yapılmış tapınaktan anlaşılmaktadır³⁴². Metropolis örneğinin ise özellikle Atina benzerlerinde olduğu gibi bu erken eserlerden etkilenilerek yapıldığı düşünülmektedir. Nitekim paralel örnekler bu görüşü desteklemektedirler.

- a. Atina S.389, Hekateherme başı³⁴³, M.Ö. 1.yy.
- b. Rodos, Arkeoloji Müzesi Env. 477, Hekateherme başı³⁴⁴, M.Ö.1. yy.
- c. Delos, Müzesi A. 6023, Hekateherme başı, Hellenistik Devir³⁴⁵.

Her üç örnek Metropolis Hekate başı ile ortak özellikler içermektedir. Oval yüz yapıları, ikiye ayrılmış saçları, küçük ağızları ve konik başlıkları aynı derecede

³⁴⁰ B.S.Ridgway, *Roman Copies of Greek Sculpture: The Problem of the Originals*, Michigan: The U. Of Mic.Press, 1984, s.70-71.

³⁴¹ Atina Agora kazılarında bulunmuş çok sayıdaki örnek bu yargıyı kanıtlamaktadır bkz. E.B.Harrison, *Archaic and Archaistic Sculpture*, Agora XI, s.86-107, Lev.32-39.

³⁴² Tanrıça Hellenistik Devir'de Pergamon Büyük Altar ve Lagina Hekate Tapınağı frizlerinde tasvir edilmiştir.bkz. Lagina Hekate Tapınağı Frizlerindeki figür; Schober, *Lagina*, s.67 Lev.XI Kat.Nr.223-s.42 Lev.XXI Kat.Nr.228; Pergamon Büyük Altar frizindeki figür; Schmidt, *GreatAltar*, s.30, Lev.15. Sonraki dönemlerde de bu gelenek devam etmiş, Anadolu ve Trakya'da çok sayıda Hekate figürü tespit edilmiştir bkz. T. Kraus, *Hekate. Studien zu Wesen und bild der Gottin in Kleinasien und Griechenland*, Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1960, s.24-57.

³⁴³ E.B.Harrison, *Archaic and Archaistic Sculpture*, Agora XI, s.104-105, Nr.151, Lev.37.

³⁴⁴ G.Gualandi, "Sculpture di Rodi", *AsAtene LIV (1976)*, s.186, fig.232.

³⁴⁵ Marcéde, *MusDélös*, s.510 Lev.LIX. bu başın yanısıra kitapta Delos'a ait diğer herme biçimindeki Hekate figürleri de yer almaktadır.

benzerdir. Heykelin bulunduğu Akropol sondajındaki tabakanın Hellenistik Devir³⁴⁶ olduğu düşünüldüğünde tarih olarak da Metropolis örneğinin M.Ö.1 yy.dan geç olamayacağı kesinleşmektedir. Bu noktada İ.A.M’de bulunan yedi adet *Hekataion* ile eserimiz arasında bir çelişki doğmaktadır. Zira Anabolu³⁴⁷ tarafından M.S.2.-3. yy.’a tarihlendirilen bu gövdeler. Boyut bakımından örneğimize oldukça yakındırlar. Başları noksan olan gövdeler ile gövdesi noksan olan eserimiz adeta birbirlerini tamamlamaktadır³⁴⁸. Yazar konteksten kopuk olan İzmir eserlerinin tarihi konusunda kesin yargıda bulunmamıştır. Ancak Hellenistik tabakada bulunan örneğimiz ve bu gövdelerle olan işçilik benzerliği İzmir Hekataionları’nın eserimizle yakın dönemlere ait olabileceğini düşündürmektedir.

73. Klasik stilde tanrıça başı (Athena ?), KD

Lev. LV

Env.5380 İ.A.M.

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parça halindedir. Y.0.32m.
(alın-çene.0.21m.) G.0.26m. D.0.34m.

Buluntu yeri ve tarihi: 1970’li yıllarda harabe yakınlarında bulunan baş İzmir Arkeoloji Müzesi’ne getirilmiştir.

Eksikler: Yüze ait tüm uzuvlar ve çene ucu kırıktır.

³⁴⁶ Meriç, *KST XV-II*, s.420.

³⁴⁷ M.(Usman) Anabolu, “İzmir Arkeoloji Müzesi’nde Bulunan Yedi Hekataion (Üç Vücutlu Hekate Heykeli), *Anadolu XXII (1981-83) Festschrift Akurgal*, s.329-335, Res.1-10. Ayrıca bu makalede aynı tipteki Bodrum ve Manisa örneklerine de değinilmiştir.

³⁴⁸ E. Petersen, Hekataionları üç gruba ayırmıştır. Birinci grupta yükseklikleri 0.35m.den fazla olmayan parçalar yer alırlar. İ.A.M. deposundaki heykeller ve eserimiz de bu gruba dahildir. Anabolu, 1983, s.331; Petersen’in çalışması bu konuda yapılmış ilk araştırmalardandır. E. Petersen, *Die Dreigestaltige Hekate*, Wien: C. Gerold’s sohn, 1919.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli beyaz mermerden yapılan parçanın tüm yüzeyi kristalleşmiş durumdadır. Yüzdeki ayrıntılar dahi zorlukla seçilebilmektedir.

Teknik ve işçilik: Baş çene altından kırılarak ait olduğu gövdeden ayrılmıştır. Bundan ötürü gövde bağlantısının kenet ile mi sağlandığı veya başın gövde ile birlikte tek bloktan mı yontulduğuna dair bir delil bulunmamaktadır. Ayrıca mermerin bozulmuş olması eserin bitim yüzeyinin karakterini tespit etmeyi imkansız kılmaktadır. Yapımda matkap kullanılmamıştır.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Baş, insan boyutları üzerinde yapılmış bir gövdeye aittir. Oval yüz yapısına sahip figürün saçları alın ortasında ikiye ayrılmış ve iki yana taranmıştır. Bu kitle başın üstünde bütün yüzü çevrelemekte ve kulak memelerini açıkta bırakacak şekilde kabarıklik oluşturmaktadır. Kabarık saç kitlesinin arka tarafında ve ona paralel uzanan 1.5 cm. genişliğindeki banta olasılıkla *diadem* yerleştirilmiştir. Başın tepesi ise alın üstündeki kitleden alçak biçimde düz ve gergindir. Alın-saç geçişi ince kazıma bir hatla belirtilmiştir. Kaşlar hafifçe çatılmış durumdadır. Derin çukurlara yerleştirilen gözler fazla büyük değildir; ancak iyice açılmışlardır. Burun tamamıyla tahrip olmuştur. Ağız durumu da aynı olmasına karşın geniş yanaklar ve çene arasında küçük kaldığı açıktır. Ağızın sol tarafında, iki dudağın birleştiği noktada görülen küçük oluk kalıntısı ağızın aralık olduğunu düşündürmektedir. Yüzde üzgün bir ifade bulunmaktadır.

Metropolis’de bulunan parça ne yazık ki son derece kötü durumdadır. Bu, figürün sağlıklı bir şekilde tanımlanmasının yapılmasını ve muhtemel kimliğinin tespitini zorlaştırmaktadır. Buna karşın, başın büyük boyutlu bir heykele ait olması ve

özellikle saça yerleştirildiği zannedilen diadem³⁴⁹, eserde bir tanrıça veya kraliçenin betimlenmiş olabileceğini akla getirmektedir.³⁵⁰ Son derece kaliteli bir işçilikle üretildiğinde şüphe bulunmayan başın, yüz ve saç yapısı Hellenistik Devir’de üretilmiş olan Pergamon³⁵¹ ve Kos³⁵² örnekleri ile paralellik göstermektedir. Eser üzerinde iddiali yargılarda bulunmanın yanlış olacağı görüşünü savunmakla birlikte yüzdeki ifade, açık gözler parçanın Klasisistik akım ile Hellenistik Devir ortalarında üretilmiş olabileceğini düşündürmektedir³⁵³.

³⁴⁹ Hellenistik Devir Heykeltıraşlığı’nda tanrısalılık, krallık, kraliçelik gibi olguların en önemli belirteci olarak kullanılan diadem başa bağlanan bant şeklinde heykelle birlikte yontularak gösterildiği gibi, değerli maden ve taşlardan yapılarak heykelle eklenmesi de sık görülen bir metottur. Detaylı tanım ve tarihlemdeki rolü için bkz. Smith, *HRP*, s.32vd., Lev.37 fig.3-5.

³⁵⁰ Toronto, Royal Ontario Museum’da bulunan Athena başı daha ince bir yüz yapısıyla tasvir edilmiş olmasına karşın saç ve yüzdeki tüm ayrıntılar eserimizle oldukça yakındır. M.Ö. 1. yy.a tarihlendirilen bu eser işçilik bakımından da Metroplis örneği ile oldukça yakındır. Valeri’nin makalesinde farklı Athena başlarıyla karşılaştırılan eserin kimliğinin kesinleştirilmiş olması Metroplis bayan başının aynı tanrıçaya ait olabileceğini düşünmemize yol açmaktadır. C. Valeri, “Il complesso scultoreo del Rione Terra. Note preliminari”, *BdA 118 (2001)*,s. 5-46, Fig.23-32.

³⁵¹ Metroplis başı Pergamon Büyük Altar’daki figürlerle yüz yapısı ve ifade yönünden benzerlik içindedir. Schmidt, *GreatAltar*, Fig.56 (Nyx başı), 57 (tanrıça basi); Schober, *Pergamon*, s.173, fig.144 (bayan başı); M. Kunze, “Antike Kunst im Pergamonmuseum: Geshichte und Gegenwart”, *AntW 21 (1990) Heft 4*, s.96, Abb.20.

³⁵² Kolossal bayan başı (M.Ö.180), İst.A.M. Env 1554, bkz.KP, *Kos*, s.296, kat. nr.92, Lev.76 fig.1-2; Bayan başı (Geç Hellenistik), İst.A.M. Env.1534, bkz. ibid, s.306, Kat. nr. 101, Lev.79-1; Ayrıca Neumann’ın makalesinde değindiği bir diğer örnek, benzer işçilik ve yüz hatlarıyla eserimizin de aynı dönemden olduğuna işaret etmektedir. G. Neumann, “Ein weiblicher Kopf in Thessaloniki”, *AM 108 (1993)*, s.218, Taf.49- İst.A.M. 2154 (M.132) Thasos-Hellenistik Devir.

³⁵³ Saçların stilizasyonu, baştaki bant ve genel yüz yapısı bakımından eserimize yakın olan örneklerin Hellenistik Çağ’dan olması, bizi bu yönde düşünmeye sevk etmektedir. Basel Müzesi’nde bulunan Erken Hellenistik tarihli paralel üç örnek bu iddiayı güçlendirmektedir. L. Thommen, “Ein frühhellenistischer Kopf in Basel”, *AntK 35 (1992)*, s.71-75, Taf.16-18.

74. Khiton'lu torso (Aphrodite?), KD

Lev. LVI

İ.A.M., 6498 Met.env./KD.01-01 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parça halinde korunmuştur.

Y.0.80m. G.0.55m. D.0.33m.

Buluntu yeri ve tarihi: Araplıtepe doğu yamacı yüzey

buluntusu, 01.06.2001.

Eksikler: Mevcut parça, gövde üst yarısına aittir. Heykelin bütünü oluşturacak kollar ve eller, baş ve boyun, bacaklar ve ayaklar ile kaide noksanıdır. Gövdede, kıyafetin yüksek yontulmuş noktalarında kırıklar bulunmaktadır.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli beyaz mermer. Eser iyi şartlar altında korunmuştur. Yüzeğe işlenmiş, sarımsı toprak rengi tabaka haricinde önemli bir bozulma bulunmamaktadır.

Teknik ve işçilik: Heykel, ayrı işlenmiş parçaların gövdeye kenet ve dübeller ile birleştirilmeleri yoluyla oluşturulmuştur. Parçanın alt yüzeyi kalın murç darbeleriyle düzeltilmiş, bacaklar buraya ortadaki 2x2 cm.lik iki kenet deliği ile eklenmiştir. Benzer uygulama gövdenin üst yarısı için de geçerlidir. Kemer üstünden başlayıp yaklaşık iki göğüsün arasındaki bir noktaya doğru daralan iki kenar, gövdenin üst tarafını üçgenimsi bir görünüme büründürmüştür. Her iki yüzey ince murç darbeleriyle işlenmiştir. Sol taraftaki alan ortasına 4x4 cm. ölçülerinde bir kenet deliği yerleştirilmiştir. Ayrıca gövdenin sol tarafı kesilmişçesine düzeltilerek buraya da kasık hizasında 4x4 cm. ölçülerinde bir delik açılmıştır. Gövdenin bu geniş ve derin kenetler tarafına (kendi solu) eğik olduğu gözönünde bulundurulduğunda heykelin sol tarafında destek nitelikli büyük eklentilerin olduğu akla gelmektedir.

Üstteki deliğin aynı zamanda gövdenin üst yarısıyla olan bağlantıyı sağladığında da şüphe yoktur. Gövdenin sağında manto kumaşı kitle halinde sıyrılmış ve kalçanın üstünden sol bacağa düşmüş durumdadır. Gövdenin sağ tarafını diyagonal biçimde çevreleyen bu parçanın üst yüzeyi önde karın altından, arkada kalçanın sağ tarafına kadar işlenmemiştir. Ancak içi hafifçe yontularak konkav hale getirilmiş ve olasılıkla bol kıvrımlı kumaş parçası veya parçalarının bu hat üzerine eklenmesi planlanmıştır. Gövdenin ön ve her iki yan yüzü pürüzsüz hale getirilmiş ancak cilalanmamıştır. Arka taraf kabaca işlenmiştir. Matkap kullanımı bulunmamaktadır.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

İnsan boyutları üstünde yapılmış bir heykele ait olan gövde üst yarısı, khiton ve Hymation ile tasvir edilmiş bir bayana aittir. Hareketli bir duruşa sahip olan gövdede sol bacak geniş bir adım atmış, sağ bacak sabit olarak geride kalmıştır. Vücut bu hareketle sert biçimde öne ve sol tarafa doğru eğilmiş durumdadır. Parçada kollara veya ellere dair bir izlenim bulunmaması kolların gövdeden açık olduklarını düşündürmektedir. Çok ince ve dökümlü bir kumaştan yapıldığı belli olan khiton adeta ıslanmış ve gövdeye yapışmış gibidir. Öyle ki başta göbek deliği olmak üzere karın bölgesi tüm ayrıntısıyla görülebilmektedir. Khiton göğüs altında ince bir sicim-kemerle bağlanmıştır. Kemer hattı boyunca büzülmüş olan kumaş kıvrımları abartılı silindirik kabarıklıklar şeklinde sabit bacağa yönelmişlerdir. Hymation vücudu örtmekten çok dekotarif amaçlı kullanılmıştır. Gövdenin hareketiyle belirginleşmiş olan kalçanın sağ tarafı üstünden hareketli bacağa yönelmiş ve kadınlık organı üzerinde bükülerek olasılıkla bacak yanından sarkmıştır. Mantonun mevcut parçasına göre bir ucu da aynı şekilde sabit bacak önünden sarkmış olmalıdır. Kalça üstündeki

manto kumaşı kabaca işlenmiş ve burası ekleme yapılacak kısım için düzenlenmiştir. (bkz. *Teknik ve işçilik*).

Kolosal boyutu ile bir tanrıçaya ait olabileceği düşünülen giyimli bayan heykeli, pozisyonu bakımından Phidias'ın yapmış olduğu zannedilen M.Ö.5. yy. tarihli *Aphrodite Urania*'ya³⁵⁴ dayandırılan bazı eserler ile benzerlik taşımaktadır. Bu noktada Venedik'te bulunan *Aphrodite* Heykeli³⁵⁵ çarpıcı bir örnek oluşturmaktadır. Tanrıça gerek duruşu gerekse khiton ve hymationu bakımından eserimize son derece benzerdir. Hellenistik Devir'e tarihlendirilmiş bu eserin sol tarafında bulunan ve güçlü bir destek vazifesi gören kitle halindeki manto kumaşı ve küçük hizmetli figürü Metropolis örneğinde de olması muhtemel eklentilerdir. Benzer temayı Delos'a ait iki *Aphrodite* heykelciğinde³⁵⁶ de görmek mümkündür. Ancak burada hizmetli figürü yerine destek sütunu kullanılmıştır. Rhodos'ta bulunan ve Nike olduğu öne sürülen bayan heykeli³⁵⁷ ise Erken Hellenistik Devir'e aittir. Hellenistik Devir'de Rhodos'ta bulunan çok sayıda figüre³⁵⁸ öncülük eden heykel, vücut ve bacakların hareketi ile eserimize son derece yakındır. Fakat mantonun neredeyse dizkapaklarına kadar sıyrılmış olması Metropolis örneğinden ayrılmaktadır. Buna

---

³⁵⁴ Pausanias (VI 25,1) Elis kentindeki Aphrodite tapınağına ait orijinal eserin, Phidias tarafından altın ve fildişinden yapılmış olduğuna değinmiştir. Berlin Pergamon Müzesi'nde bulunan mermer kopyanın bu heykeli betimlediği düşünülmektedir bkz. C. Höcker-L.Schneider, *Phidias*, Hamburg 1993, s.110-111.

³⁵⁵ B. F. Tamaro, *Il museo archeologico del Palazzo reale di Venezia*, Roma 1953, s.61, fig.2.

³⁵⁶ Marcadé, *SculptDelos*, s.508, Lev.XLII / A802, A5427.

³⁵⁷ Linfert, *Kunstzentren*, s.86, Lev.33/ 177.

³⁵⁸ Rhodos'ta bulunan heykellerin Atina'daki örneğin etkisi ile daha geç dönemde yapılmış oldukları açıktır. Bu heykellerde Metropolis örneğine göre vücut daha katıdır, manto ise tamamen kalça altına sıyrılmış durumdadır. Bkz. Merker, *Rhodes*, s.27, Lev.9-11.

karşın ince kumaşlı khiton ve aynı karaktere sahip kumaş kıvrımları³⁵⁹ bu örneğin dönem olarak eserimizle yakın olduğunu düşündürmektedir. Benzer şekilde Atina Ulusal Müzesi'nde bulunan ve Geç Hellenistik Devir'e tarihlendirilen giyimli bir bayan heykeli (Atina Ulusal Müze 710) khiton ve vücut işlenişiyile paralellik göstermektedir³⁶⁰. Benzer örneklerin tamamının Hellenistik Devir başına ve ortalarına ait olması eserimizin de bu dönemde üretilmiş olabileceğini göstermektedir. Heykelin ayrı işlenmiş parçalardan oluşturulması da bu tarihi desteklemektedir. Yukarıdaki eserlerin hemen hepsi *Aphrodite*'yi tasvir etmiş olmasına karşın³⁶¹ Metropolis'de bulunan parça için ne yazık ki kesin yargıya varmamızı sağlayacak daha önemli bir delil bulunmamaktadır.

75. Küçük Aphrodite torsosu, HmG

Lev. LVII

İ.A.M., 4078 Met.env. / HM.98-142 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parça halinde bulunmuştur.

Y.0.14m. G.0.13m. D.0.07m.

Buluntu yeri ve tarihi: Hamam-gymnasion C mekanı –11.40m., 08.09.1998.

³⁵⁹ Benzer örneklerde olduğu gibi Metropolis'de bulunan parçanın kıyafetinin içerdiği kıvrımlar şüphesiz Klasik Devir eserlerindeki şemayı tekrar etmektedir. İnce ve transparan kumaş vucudu sarmakta ve tüm hatları ortaya çıkarmaktadır. Bu görünüm parçanın Klasisistik Akım ile yapılmış bir heykele ait olabileceği fikrini doğurmaktadır. Erken örnekler için bkz. B.S.Ridgway, *Fifth century styles in Greek Sculpture*, Princeton: Pr. Un. Press, 1981.

³⁶⁰ W. Geominy, "Die Statuette Athen NM.710", *AM 100 (1985)*, s.367-375, Taf.81.

³⁶¹ Pergamon'da bulunmuş olan bir Muse heykeli (M.Ö.2.yy.) eserimizle aynı tiptedir ve işçilik bakımından da oldukça benzerdir. Özellikle bacak üstünde bükülmüş olan manto kumaşının aldığı şekil neredeyse Metropolis örneği ile aynıdır. Dolayısıyla eserimizin kesin olarak kimi tasvir ettiğini iddia etmek risk taşımaktadır. Bkz. Schober, *Pergamon*, fig.63.

Eksikler: Gövdeyle birlikte işlenmiş baş ve boyun, omuz altından itibaren sağ kol, sağ el, dirsekten itibaren sol kol , sol el ve gövdenin alt yarısı tamamıyla nokсандır.

Malzeme ve bozulmalar: İnce kristalli beyaz mermer. Heykelin yüzeyine işlenmiş bitki kökü kalıntıları haricinde ciddi bir bozulma bulunmamaktadır.

Teknik ve işçilik: Küçük boyutlu olarak tek parça halinde yontulmuş heykelde ön ve arka taraflar çıplak teni yansıtacak şekilde pürüzsüz hale getirilmiş, parlatılmamıştır.

Bibliyografya: Metropolis⁴, s.136.

Minyatür boyutlarda yontulan figür çıplaktır. Gövde kendi sağına ve öne doğru hafifçe eğilmiştir. Sirtında, sağ omuz arkasında saçına ait bir parça görülmektedir. Bu tutam aynı zamanda saçın açık olduğunun da delilidir. Sağ kol gövdeden ayrı, sol kol gövdeye birleşik olarak aşağı doğru durmaktadır. Boyun ve gövdenin birleşim yüzeyinden başın, vücudun eğilmiş olduğu sağ tarafa dönük durduğu anlaşılmaktadır. Parça duruş bakımından tanrıçanın farklı tipleri³⁶² içinde *Knidos Aphroditesi* grubuna³⁶³ dahil gibi görünmesine karşın, bu tipe ait örneklerin saçlarının toplu

³⁶² Aphrodite heykellerinin tipolojisi için bkz. Reinach, *RépStat*, c.II,1, s.327-378; W.Neumer-Pfau, *Studien zur Ikonographie und gessellschaftlichen funktion Hellenstischer Aphrodite-Statuen*, Bonn: Habelt, 1982; A. Delivorrias, "Aphrodite", *LIMC II-1*, s.49-52; Praxiteles ve Doidaldes tarafından yapılan iki farklı tipteki Aphrodite en erken örnekleri (M.Ö. 4.yy.) oluştururken Kapitolina ve Medici tipleri bu iki eserin farklı bir uygulaması olarak yaratılmış geç dönemde (M.Ö. 3.yy.) ise bunlara tanrıçanın Anadyomene tipi eklenmiştir. Richter, *SculptMMA*, s.83.; Ayrıca daha güncel bir çalışma: Havelock, *Aphrodite*, Pl.IIIvd.

³⁶³ Knidos Aphroditesi için bkz. C. Blinkenberg, *Knidia: Beiträge zur Kenntnis der Praxitelischen Aphrodite*, Kopenhagen: Levin&Munksgaard, 1933, Lev.1 vd.; Praxiteles'in M.Ö. 350 dolaylarında Knidoslular için yaptığı heykelin geç dönemde çok sayıda kopyası yontulmuş ve tamamı bu grup

olması bazı şüphelere yol açmaktadır. Zira Metropolis heykelinin sırtında saça ait bir tutam bulunmaktadır ve eser bu kompozisyonla *Kapitolina Venüsü* grubuna³⁶⁴ yaklaşmaktadır. Bununla beraber eserimiz pozisyon olarak tanrıçanın saçlarının tamamen açık olduğu tiplere³⁶⁵ uymamaktadır. Heykelciğin bir *nympheye* ait olma ihtimali ise, sol kasık üzerine kadar mevcut olan vücutta, herhangi bir giysi izi bulunmaması ve olasılıkla gövdenin tamamen çıplak tasvir edilmesi nedeniyle zayıf görülmektedir³⁶⁶. Tüm bu olumsuz koşullara karşın heykel M.Ö.4. yy.dan 2.yy.a kadar yoğun olarak üretilen³⁶⁷ Aphrodite heykellerinin varyasyonlarından biri olarak kabul edilmelidir. Nitekim bazı benzer örnekler eserin Aphrodite'ye ait olduğu yaklaşımına destek olmaktadır.

a. Delos Müze Env. A 319, Aphrodite heykelciği³⁶⁸, Hellenistik Devir.

b. Kıbrıs, Soli Aphrodite heykelciği³⁶⁹.

---

altında toplanmıştır. Bkz. Richter, *SulptMMA*, s.83; A. Delivorrias, "Aphrodite", *LIMC II-1*, s.49-52, c.II-2, Lev. 36-38; Ayrıca ayrıntılı tanım ve tarihleme için bkz. Havelock, *Aphrodite*, s.9-37, Fig.1-4.

³⁶⁴ Kapitoline tipinde Metropolis örneğinde olduğu gibi sırtın sağ tarafına düşmüş bir tutam saç bulunmaktadır. Ancak bu gruptaki heykellerde tanrıçanın vücudu yana doğru fazla eğik değildir ve bu görünümle Metropolis eserinden ayrılmaktadır. Bkz. A. Delivorrias, *LIMC II-1*, s.52-53, c.II-2, Lev.38-40.

³⁶⁵ Metropolis örneğinde her iki kol aşağı doğru uzanmaktadır. Buna karşın tanrıçanın saçlarının açık betimlendiği Anadyomene tipinde kollar gövdeden ayrı yukarı doğru kalkmış ve başın iki yanından sarkan saçları tutmaktadır. Dolayısıyla Metropolis torsosunun bu gruba dahil olması imkansızdır. A. Delivorrias, *LIMC II-1*, s.54vd., c.II-2, Lev. 40-42.

³⁶⁶ Nymphhe heykellerinde genelde bel altından itibaren başlayan ve bacakları örten bir manto bulunmaktadır. Oysa Metropolis Aphroditesinde gövde kasığa kadar mevcut olmasına rağmen mantoya dair bir iz bulunmamaktadır. Örnekler için bkz. M.H.Tisserant-G. Siebert, "Nymphai", *LIMC VIII-1*, s.891vd., Lev.584vd.

³⁶⁷ Richter, *SulptMMA*, s.83.

³⁶⁸ Marcadé, *MusDélös*, s.509, Lev.XLVI, A319.

³⁶⁹ E. Gjerstad et. al, *The Swedish Cyprus Expedition. Finds and Results of the Excavations in Cyprus 1927-1931*, Vol.III, Stockholm: Victor Pettersons, 1937, s.502, Nr.447, Pl.CLI.

c. New York Metropolitan Museum, Knidos tipi Aphrodite³⁷⁰, Hellenistik Devir.

d. Roma, Ulusal Müzesi Env. 48.133, Venüs³⁷¹, M.S.1.yy.

Delos'da bulunan çok sayıda Aphrodite heykelciği³⁷² arasında yer alan figür (a) vücudun sağ tarafa ve öne doğru eğilmiş yapısıyla eserimize benzerlik göstermektedir. Aynı duruş Soli'de bulunan torsoda da tespit edilmiştir. Bu örnek sırtındaki saç tutamıyla da Metropolis Aphroditesi ile paralellik taşımaktadır. Şu anda New York'ta bulunan torso (c) Richter tarafından Anadolu üretimi olarak değerlendirilmiştir (bkz. *Dipnot 367*). İnsan boyutlarının biraz altında yapılmış olan bu heykel Metropolis örneği ile vücut duruşu bakımından paralellik göstermektedir. Roma'da Caracalla Hamamı'nda bulunan Knidos tipi Venüs (d) ise nispeten geç tarihli bir kopyadır. İnsan boyutlarının biraz altında yapılmış bu eser tip bakımından örneğimizi bir hayli yaklaşımaktadır.

Kentin Hamam-gymnasion yapısında bulunan Aphrodite torsosu, vücut pozisyonu bakımından Knidos ve Kapitolina tipine yaklaşımaktadır. Heykele ait başka parça bulunamamış olması net karar vermeyi engellemektedir. Buna karşın yukarıdaki benzer örneklerin Knidos tipine ait olması Metropolis torsosunun da bu gruba dahil olabileceğini düşündürmektedir. Eser özellikle Geç Hellenistik Devir'de sıkça tekrar edilen küçük boyutlu Aphrodite heykelciklerinden biri olmalıdır.

³⁷⁰ Richter, *SculptMMA*, s.83, Nr.146, Lev.CVII; Ayrıca Baltimore'da bulunan bir başka Knidos tipi Aphrodite heykeli gövdenin duruşuyla eserimize çok yakındır. Bu torso Praxiteles'in 4. yy. orijinalinin 1.yy. kopyası olarak değerlendirilmiştir. Reeder, *WaltersAG*, s.95, Fig. 20.

³⁷¹ Mandrscheid, *Thermenanlagen*, s.74, Nr.50, Lev.17.

³⁷² Marcadé, *MusDélös*, s.508-509, Lev.XLII-XLVIII.

76. Küçük Aphrodite torsosu, E*Lev. LVIII*

İ.A.M., 7231 Met.env./ ADA-5 M-1 03/65 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parçadır. Y. 0.13m. G. 0.85m.

D.0.55m.

Buluntu yeri ve tarihi: Eser kent sivil merkezine ait en alt terasta Latrina binasının önündeki mozaikli holde bulunmuştur. Bu alanın Evlere ait olduğu düşünülmektedir. Seviye 75.36 m., 05.09.2003.

Eksikler: Göğüslerin üstünden itibaren gövde, diz kapakları altından itibaren bacaklar ve ayaklar noksandır.

Malzeme ve bozulmalar: İnce kristalli beyaz mermerden yapılan eserde önemli bir bozulma ve çatlak bulunmamaktadır.

Teknik ve işçilik: Tek bloktan yontulan eserin tüm yüzleri detaylı şekilde işlenmiştir. Gövdenin üst yarısında çıplak ten dokusu pürüzsüz hale getirilmiş ancak parlatılmamış yüzey bitimi ile yansıtılmıştır. Hymation şematik, sıg kazıma çizgilerle belirtilmiştir. Parçanın alt ve üst kırık yüzeylerinde kenet deliği izi yoktur.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Küçük boyutlu, yarıçıplak şekilde ayakta duran bir bayan heykeline ait parça olasılıkla tanrıça Aphrodite'ye aittir. Eserimizde, Aphrodite heykellerinin tiplerinde önemli fonksiyonu bulunan kollar mevcut değildir. Buna karşın gövdenin hafifçe öne doğru eğilmiş olması ve kalçaya kadar sıyrılan kalın kumaşlı hymationun formu

tanrıçanın *Anadyomene* tipindeki³⁷³ heykellerini akla getirmektedir. Zira gövdede karnın gergin olması kanımızca kolların kalkık olduğuna işaret etmektedir. Özellikle Geç Hellenistik Devir’de küçük boyutlu eserlerde sıkça tekrarlanan bu tema ve paralel örnekler³⁷⁴ de görüşümüzü kuvvetlendirmektedir.

77. Küçük Aphrodite torsosu, L

Lev. LIX

6372 Met. env / HM.A.00-16 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parçadır; Y.0.08m.

G.0.11m. D.0.07m.

Buluntu yeri ve tarihi: Hamam Gymnasion terası altı, 2 nolu sondaj (Latrina), 13.10.2002.

Eksikler: Gövdeden ayrı işlenmiş baş ve sağ kol. Aynı bloktan yontulmuş sol kol ve göğüslerin altından itibaren gövdenin alt yarısı tamamıyla noksandır.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli beyaz mermer. Yüzejde yer yer bozulmalar ve ince bitki köklerine ait izler bulunmaktadır.

Teknik ve işçilik: Küçük boyutlarda işlenen figürde baş ve sağ kol birleşme yüzeyleri ortasında bulunan 0.4 cm.lik kenet delikleri ile gövdeye tutturulmuştur. Bu uygulama belli ki baş ve sağ kolun keskin hareketlerinin tek parçada yontularak gösterilmesi zorluğundan dolayı gerçekleştirilmiştir. Gövdedeki kırık yüzeyinde ise herhangi bir bağlantı izi bulunmamaktadır. Ancak bacakların da duruş pozisyonlarına

³⁷³ Richter, *SulptMMA*, s.83; A. Delivorrias, “Aphrodite”, *LIMC II-1*, s.76-78, Lev. 36-38; Havelock, *Aphrodite*, s.89vd, J.W. Salomonson, “Furtwänglers Anadyomene”, *BABesch 70 (1995)*, s.1-27, Abb.1-51.

³⁷⁴ Marcadé, *MusDélös*, s.508-509, Lev.XLII-XLVIII.

bağlı olarak gövdeye kenetler ile eklenmiş olabileceği ihtimal dahilindedir. Çıplak bedenin ön ve arkası aynı şekilde pürüzsüz hale getirilmiş, cilalanmamıştır.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Gövde parçası, minyatür boyutlarda çıplak olarak betimlenen bir kadın figürünün üst yarısına aittir. Kırık yüzeylerinin durumuna göre başın hafifçe aşağı ve sağa doğru, sağ kolun ise kaldırılmış olduğu söylenebilir. Sol kol da gövdeden açık olarak durmaktadır.

Heykelin bütününe ait önemli eksiklikler bulunmasına karşın mevcut olan bu küçük parçaya göre dahi figürün Aphrodite'ye ait olduğu iddia edilebilir. Özellikle kolların pozisyonu tanrıçanın *Anadyomene* tipi³⁷⁵ ile büyük benzerlik içindedir. Buna göre kaldırılmış olan sağ kol ve gövdeden ayrı duran sol kol dirsekten kırılarak başın iki yanında saçlarla temas halindedir. Bu hareketle bağlantılı olarak da gövdenin üst yarısı doğal olarak kaldırılmış kolun ters yönüne hafifçe eğilmiş durumdadır. Tipin değişik varyasyonları arasında saçların açık veya toplu, gövdenin tamamen çıplak veya yarı çıplak olduğu tasvirlerin³⁷⁶ bulunması Metropolis örneğinin baş ve bacalarının durumuyla ilgili yorum yapmaya engel olmaktadır. Buna karşın paralel eserler parçanın *Aphrodite Anadyomene* grubuna dahil olması gerektiği görüşünü kuvvetlendirmektedir.

³⁷⁵ Anadyomene tipi olarak bilinen bu gruptaki heykellerde tanrıça banyo sonrası tasvir edilmektedir. Genel tema tanrıçanın sudan çıkmış saçlarını sıkması şeklindedir. Kollar kalkıktır ve başın iki yanında uzun saçları tutmaktadır. Kolların pozisyonu aynı olmak üzere tanrıça toplu saçla süslenirken de gösterilebilir. Richter, *SculptMMA*, s.153, Lev. CX, CXI, CXII-a,c; Havelock, *Aphrodite*, s.89vd., Fig.28-32; J.W. Salomonson, "Furtwänglers Anadyomene", *BABesch 70 (1995)*, s.1-27, Abb.1-51.

³⁷⁶ Anadyomene tipinin varyasyonları için bkz. N. Himmelmann-Wildschütz, "Eine römische Bronze in Oxford", *MarbWPr* 1958, s.1-8, Lev.1-9; A. Delivorrias, "Aphrodite", *LIMC II-1*, s.76vd., Lev. 66-68; J.W. Salomonson, "Furtwänglers Anadyomene", *BABesch 70 (1995)*, s.1-27, Abb.1-51.

- a. Delos, Müze Env. A4150, Aphrodite, Geç Hellenistik³⁷⁷.
- b. Delos, Müze Env. A5418, Aphrodite, Geç Hellenistik³⁷⁸.
- c. Alexandria, Dresden Staatliche Kunstsammlungen 1156, Geç Hellenistik³⁷⁹.
- d. Alexandria, Cambridge Fitzwilliam Museum, Geç Hellenistik³⁸⁰.

Delos'a ait yukarıdaki iki örnek vücut yapıları, duruş biçimleri bakımından Metropolis örneği ile ortaktır. Dönem olarak da yakın olmalıdırlar zira ikinci eser **(b)** ayrı işlenen parçalardan oluşmasıyla işçilik bakımından da paralellik gösterir. Mısır örnekleri ise şüphesiz tanrıçanın aynı sahne (*Aphrodite ve Triton*) içindeki görüntüsünü tekrarlamaktadırlar. Birbirlerinin tam anlamıyla aynısı olan bu iki heykel eserimizle de büyük yakınlık gösterdiğinden oldukça önemlidir. Zira örneğimizin kimliğini aydınlatmaktadırlar. Bu heykeller yoluyla Metropolis'de bulunan parçanın, Richter tarafından M.Ö.3. yy. orijinli kabul edilen³⁸¹ *Anadyomene* tipi Aphrodite heykellerinin Geç Hellenistik kopyalarından biri olarak yapılmış olduğu düşünülmektedir.

78. Minyatür Aphrodite torsosu, D

Lev. LX

İ.A.M., 6822 Met. env. / HM.G.02-114 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parça halindedir. Y.0.11m.

G.0.09m. D.0.04m.

³⁷⁷ Marcadé, *MusDélos*, s.232 (dipnot 7).509, Lev.XLVI, Nr. 4150.

³⁷⁸ ibid, s.233 (dipnot 4), 509, Lev.XLVI, Nr.5418

³⁷⁹ Havelock, *Aphrodite*, s.91, Fig.31; Salomonson, 1995, s.14, Fig.23.

³⁸⁰ Salomonson, *BABesch 70 (1995)*, s.14, Fig.24.

³⁸¹ Richter, *SculptMMA*, s.83.

Buluntu yeri ve tarihi: Hamam-gymnasion alt terası, güney kesim (Dükkanlar).
A-2 karesi 79.59m., 26.08.2002.

Eksikler: Ayrı işlenmiş baş ve boyun. Gövdeyle beraber yontulan sağ kol, sağ el, sol kol, sol el, sağ bacak, sağ ayak, sol bacak ve sol ayak noksandır.

Malzeme ve bozulmalar: İnce kristalli beyaz mermer. Parçanın kondisyonu iyi durumdadır. Yüzeyde herhangi bir çatlak, bozulma veya organik artık bulunmamaktadır. Sadece sağ göğüs üstünde sığ yüzey kırığı gözlemlenmiştir.

Teknik ve işçilik: Baş gövdeye 0.5 cm.lik kenet deliği ile eklenmiştir. Bunun haricinde gövde ve diğer uzuvlar birlikte yontulmuşlardır. Çünkü gövdede ne kolların ne de bacakların eklendiği kırık yüzeyinde kenet deliğine dair bir iz vardır. Çıplak gövdenin ön ve arka yüzü özenli biçimde işlenmiştir. Tüm yüzey pürüzsüz hale getirilmiş, parlatılmamıştır.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Parça ayakta duran çıplak bir heykelciğe aittir. Gövde sol kasık altına kadar korunmuş olmasına karşın herhangi bir giyisi izi bulunmaması figürün tamamen çıplak olduğunu dolayısıyla Aphrodite'yi betimlediğini düşündürmektedir. Vücutta geniş omuzlar, ince bel ve küçük göğüsler arasında bir orantısızlık bulunmaktadır. İki omuz arasındaki genişlik neredeyse tüm beden boyu ile aynıdır. Gövdede vücut hareketleri tamamıyla yok sayılmış parça katı bir görünüme bürünmüştür. Göbek deliği dahi vücutla bir bütünlük içinde değildir. Derin oyulmuş bir çukurluk olarak göze batmaktadır. Üst beden kendi sağına ve öne doğru hafifçe eğilmiş durumdadır. Kollar aşağı doğru uzanmaktadır. Bu şema ile 75 nr.lı esere yaklaşan parça olasılıkla tip olarak da aynı gruba dahildir. Ayrıca omuzda veya sırtta saç dair bir iz

bulunmaması saçların toplu olduğuna işaret etmektedir ki bu Knidos tipi Aphrodite heykelleri için karakteristik bir durumdur³⁸². Eserde başın ayrı işlenmiş olması ve gövdenin cilalanmadan pürüzsüz hale getirilmiş olması gibi teknik özellikler parçayı kesin olmamakla beraber Erken Roma Devri kopyalarından biri olarak düşünmemize sebep olmaktadır.

79. Minyatür Aphrodite torsosu, E

Lev. LXI

İ.A.M., 7090 Met.env./ ADA-4 M5 03/09 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parçadır. Y. 0.08m. G. 0.06m.

D.0.03m.

Buluntu yeri ve tarihi: Eser, kent sivil merkezine ait en alt terasta, Evler olarak nitelendirilen alandaki 5 numaralı insulada 75.84m. seviyede bulunmuştur, 22.07.2003.

Eksikler: Gövde ile tek bloktan yontulan bacaklar ve ayaklar, kollar-eller, baş ve boyun noksandır.

Malzeme ve bozulmalar: İnce kristalli beyaz mermerden yapılan parçanın tüm yüzeyi kireçli-topraklı tabaka ile kaplıdır.

Teknik ve işçilik: Gövde bütünüyle tek bloktan yontulmuş bir heykele aittir. Çıplak ten pürüzsüz hale getirilmiş parlatılmamıştır.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

---

³⁸² Knidos tipi Aphrodite heykelleri için bkz. Chr. Blinkenberg, *Knidia: Beiträge zur Kenntnis der Praxitelischen Aphrodite*, Kopenhagen: Levin & Munksgaard, 1933; A. Delivorrias, *LIMC II-1*, s.48-52.

Minyatür boyutlardaki eser Metropolis’de farklı tiplerle temsil edilen Aphrodite heykellerinden biridir. Vücudun kendi sağına ve öne doğru sert şekilde eğilmiş olması heykelin “*Sandalını Tutan Aphrodite*” tipine³⁸³ dahil olduğunu düşündürmektedir. Buna göre tanrıça sağ ayağı üzerinde durmaktadır. Sol bacak dizkapağından bükülerek diğeri üzerine getirilmiştir. Sağ el ile sol ayaktaki sandalet tutulmaktadır. Sol kol dengeyi sağlamak için açık veya kaldırılmış pozisyonda durmaktadır. Kentte tek örnek ile temsil edilen bu tip kanımızca, 75, 76, 77, 78 nr.lı örneklerde olduğu gibi Geç Hellenistik - Erken İmparatorluk Çağı’nda sıkça yapılan küçük boyutlu Aphrodite heykelciklerinin tekrarlarından biridir³⁸⁴.

80. Aphrodite ?, D

Lev. LXII

6861 Met.env / HM.G.02-150 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.11m. G.0.09m. D.0.06m. Hamam-gymnasion kompleksi güneyinde, dükkanlar olarak adlandırılan kısımda bulunmuştur, P-7 karesi 78.93 m., 02.08.2002. Bel üstünden itibaren bedenün üst kısmı, dizkapaklarından itibaren bacaklar noksandır. Orta kristalli sarımsı beyaz mermerden yapılan eserin ön ve arka cephesinde kristalleşme başlamış, buna bağlı olarak elbise ve vücut detayları kaybolmaya yüz tutmuştur. Minyatür boyutlarda yapılan gövdenin kırık yüzeylerinde kenet deliği izi bulunmaması eserin tek bloktan yontulduğunu göstermektedir. Ön tarafta çıplak beden pürüzsüz hale getirilmiş, elbise düzleştirilmiştir. Kumaş kıvrımları keski ile şekillendirilmiştir. Arka taraf vücut hattı belli olacak şekilde kabaca yontulmuştur.

³⁸³ Vücudun yana ve aşağı doğru sert biçimde eğilmiş olması bu tipin belirgin özelliğidir. Eserimiz bu yapıyla şüphesiz *Sandaletini Tutan Aphrodite* grubunun temsilcilerindedir. A. Delivorrias, *LIMC II- I*, s.57-58, fig.464-479.

³⁸⁴ *ibid*, fig.464-481.

Yayımlanmamıştır.

Parça, ayakta duran, yarı çıplak bir bayan heykelciğine aittir. Gövde öne doğru hafifçe eğilmiş durumdadır. Hymation bel altına kadar sıyrılmış ve ortada düğüm şeklinde toplanmıştır. Kalçadaki manto kumaşı öndeki düğümden ötürü gerilmiş, buradaki sığ kumaş hatları düğüme yönelmişlerdir.

Gövdenin diğer bölümleri bulunamadığı için mevcut parçaya göre yorumda bulunmak oldukça güçtür. Küçük boyutlar ve mermer bozulması buna mani olmaktadır. İlk bakışta yarı çıplak olmasından ötürü Aphrodite veya nymphe olabileceği düşünülen parça özellikle hafif öne eğik duruş pozisyonu ve Hymation şekliyle bu görüşü desteklemektedir. Literatürde *Anadyomene tipi*³⁸⁵ olarak bilinen, tanrıçanın kaldırılmış kolları ile saçlarını tuttuğu heykeller, eserimizle benzerlik içindedir. Aynı tip heykelcikler geç Hellenistik Devir’de Delos’da bolca üretilmişlerdir³⁸⁶. Antik Çağ’da Ege bölgesinde bilinen ve sevilen bir model olduğu anlaşılan Aphrodite mermer figürinleri aynı süreçte Metropolis’de de yapılmaktaydı (bkz. *Kat. Nr. 75-79*). Eserimiz bu akım etkisi ile yontulan Aphrodite heykellerinden biri olmalıdır.

81. Nike kabartması

Lev. LXII

Peplos ile tasvir edilen tanrıça öne doğru hareket halindedir.

Sağ kolu kaldırılmıştır. Hareketin etkisiyle ince elbise vücuda iyice yapışmıştır. Figürün yüz detayları büyük ölçüde aşınmış durumdadır.

³⁸⁵ A. Delivorrias, “Aphrodite”, *LIMC II-1*, s.76vd., Lev. 66-68. Ayrıca bkz. *Kat.nr. 76-77*.

³⁸⁶ Marcadé, *MusDélös*, s.232 dipnot1, Lev.XLVIII-A5073, A2575, A5079, A230, A5075.

Ancak saçların topuz yapıldığı bellidir. İnce Peplos ve adım atmış bacakları ile *Samothrake Nike*'si tipine³⁸⁷ yaklaşan eser bağlı bulunduğu kabartma zemininin yapısına göre bir lahte aittir. Meriç tarafından Doktora tezi kapsamında ele alınan eser görülememiştir.

Bibliyografya: R. Meriç, *Metropolis, eine feldarchäologische landaufnahme*, Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der Universität Wien, 1976. Bu tez 1982'de yayımlanmış (Metropolis¹) ancak sunağa yer verilmemiştir.

82. Herme, T

Lev. LXIII

İ.A.M., 718 Met. env. / Ti.93-62 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Baş tek parça olarak bulunmuştur.

Y.0.17m. G.0.11m. D.0.09m.

Buluntu yeri ve tarihi: Tiyatro F5 karesi –17.01m., 03.10.1993

Eksikler: Sağ göz üzerinde kaş kemiğine ait küçük bir parça, burun kökünde sol göz tarafına ait bir parça, burun ve sakalın uç kısmı kırıktır. Farklı materyalden yapılmış göz yuvalarına yerleştirildikleri düşünülen gözbebekleri noksanmıştır.

Malzeme ve bozulmalar: Kalın kristalli beyaz mermerden yapılmış eserin kondisyonu çok iyi durumdadır. Yüzeyde herhangi bir çatlak bulunmamasına karşın özellikle başın sol tarafı ve arkasında, yer yer koyu renkli kireçli bir kalıntı göze çarpmaktadır.

Teknik ve işçilik: Boyundaki kırık yüzeyinde kenet deliğine işaret eden bir iz bulunmamaktadır. Bu, başın ve gövdenin tek bloktan yontulmuş olduğunu gösterir.

³⁸⁷ Parça Hellenistik Devir örnekleri ile benzer hatlara ve duruşa sahiptir. A. Moustaka, LIMC VI-1, s.881 vd., Lev.588-590.

Arka taraf düz biçimde işlenmiş olasılıkla blok şeklindeki gövde ile bu yolla bütünlük sağlanmıştır.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

İnsan boyutları altındaki baş ciddi bir ifade ile ileri doğru bakmaktadır. Oldukça katı bir duruşu vardır. Bu fiziki kanıtların yanında kırık yüzeyin doğal bir boyundan çok aşağıda olması ve omuz bağlantısına dair bir iz bulunmaması eserin herme olduğunu göstermektedir. Başta, dalgalı saçlar alnın ortasından ayrılmış ve geriye doğru taranarak yüzü çevrelemiştir. Başın tepesindeki bant bu bölgedeki saçları gerginleştirip başın formunu ortaya çıkarmış, yüzü çevreleyen kitleyi ise hacimli bir görünüme büründürmüştür. İnce kazıma hatlar şeklinde tasvir edilmiş saç tellerinin geriye doğru taranmış olmaları alnı ortaya çıkarmıştır. Mimarideki *Kaş Kemer* formunu andıran geniş alından saçlara geçiş sert bir hatla sağlanmıştır. Küçük gözler kaş kemikleri altında derin çukurlara yerleştirilmiştir. Bu görünümde, belirginleştirilmiş elmacık kemiklerinin de etkisi bulunmaktadır. Etili göz kapakları arasında gözbebekleri çukurdur. Burada başka bir materyel göze applike edilmiştir³⁸⁸. Burun tamamıyla noksan olmasına karşın gözler ve ağıza göre biraz büyüktür. Küçük ağız kalın bir alt dudağa sahiptir. Ağız geniş bir “M” yapacak şekilde işlenmiştir. Bıyıklar üst dudağı tamamen kapatıp ağzın iki yanından aşağı sarkmakta ve kitle halinde uzanan kıvrıkcık sakala karışmaktadır.

---

³⁸⁸ Aynı uygulama Vatikan’da bulunan bir Herme’de de görülmüştür. Klasik Devir etkili bu eserin saç ve sakal yapısı da Metropolis Hermesi ile son derece benzerdir. Amelung-Lippold, *SkulptVatMus III.2*, s.474, Nr.40, Lev.210.

Arkaik Çağ'dan itibaren yapımı süreklilik gösteren Herme figürleri antik sanatın vazgeçilmez unsurları arasındadır³⁸⁹. Ağırlıklı olarak yaşlı ve genç Hermes'in betimlendiği tiplerin yanısıra farklı tanrıların, tanrıçaların hatta ölümlü kişiliklerin de herme olarak tasvir edildikleri sıkça rastlanan bir durumdur³⁹⁰. Eserimizin tip olarak *Yaşlı Hermes* grubuna girdiği düşünülmektedir³⁹¹. Bu grup içinde özellikle alın yapısı ve saç stili belirleyici olmaktadır. Zira Metropolis örneği yaygın tip olarak bilinen dörtgen alın yapılı ve önde boncuk şeklinde saç stiline sahip *Alkamenoid* tipten alın ve saç yapısıyla ayrılmaktadır. Arkaik örneklerin etkisiyle geç dönemde üretilen bu arkaistik eserlerden çok Geç Hellenistik Devir'e ait bazı Herme figürleri heykelimizle paralellik taşımaktadır.

a. Delos, Müze Env.A 4240, Herme³⁹², Geç Hellenistik .

b. Delos, Müze Env. A 6960, Herme³⁹³, Geç Hellenistik.

³⁸⁹ Arkaik ve arkaistik örnekler için bkz. E. Harrison, *Agora XI*, s.108vd., Lev.40-52; B. Ruckert, *Die Herme im öffentlichen und privaten Leben der Griechen. Untersuchungen zur Funktion der griechischen Herme als Grenzmal*, Inschriftenträger und Kultbild des Hermes, Rogensburg: S.Roderer, 1998.

³⁹⁰ H. Wrede, *Die antike Herme*, Mainz Am Rhein: von Zabern, 1986, s.17vd.

³⁹¹ Kıbrıs'a ait bir Dionysos başı, yüzün genel hatları, saç ve sakal işlenişi bakımından eserimizle paralellik içindedir. Bu eserin, Rodin Müzesinde bulunan Attika Klasik Devir üretimi diğer bir Dionysos başından esinlenilerek Geç Hellenistik Devir'de (M.Ö. geç 2.yy.) üretildiği öne sürülmüştür. Metropolis Herme'sinin Dionysos olması ihtimali de bulunmasına karşın Delos örneklerinden ötürü eserin Yaşlı Hermes'i betimlediği düşünülmektedir. Zira kentin heykeltıraşlık eserleri arasında pek çok örnek Delos repertuarı ile neredeyse aynıdır. Buna karşın işçilik ve karakteristik bakımından Kıbrıs Dionysos'una yaklaşan eserimiz olasılıkla orada olduğu gibi Klasisistik akımla Geç Hellenistik Devir'de yontulmuştur. Kıbrıs örneği için bkz. T. H. Price, "A Monumental Cypriot Dionysos-Protome: An Attic Echo", *AntK 17 (1974) Heft 2*, s.115-118, Pl.28.; Rodin Müzesi'ndeki Klasik eser için bkz. J. Frel, "Dionysos Lénaios", *AA 1967 (Heft 1)*, s.28-34, Fig.1.

³⁹² Marcedé, *MusDélös*, s.506, Lev.XI.

³⁹³ *ibid*, s.506, Lev.XII.

c. Delos, Müze Env. A.5594, Herme³⁹⁴, M.Ö.2.-1.yy.

d. Ephesos, Yamaç Evleri 1’de bulunan Hermeler³⁹⁵, M.S. 1.yy. veya erken 2.yy.

Paralel örneklerin genelde Delos’ dan olması şaşırtıcı olmayan bir durumdur. Zira Metropolis ile Delos arasında heykeltıraşlık eserleri açısından büyük benzerlikler bulunmaktadır. İki parça halinde bulunan ilk eser **(a)** saçların geriye taranması ve yüzü çevrelemesi, sivri kemer şeklinde alın yapısı, bıyık ve sakalı ile oldukça benzerdir. Bu örneğin göz ve burun bölgesi noksan olmasına karşın Metropolis Hermes’inde olduğu gibi çıkık elmacık kemiklerinden gözlerin derin yuvalara yerleştirildikleri bellidir. Ancak Delos örneği kişisel özellikleri yansıtması bakımından daha başarılıdır ve erken bir tarihe ait olmalıdır. M.Ö. 4. yy. eserlerinin³⁹⁶ etkisinde üretilmiş Klasistik bir parça olarak değerlendirilen³⁹⁷ ikinci örnek **(b)** yüz hatları, saç ve sakal kompozisyonunda genel şema bakımından paralel olmasına karşın işçilik bakımından daha niteliklidir. Metropolis örneğinde saç ve sakal hacimli kaba kancalar şeklinde betimlenirken bu eserde kıvrımlar içindeki saç ve sakal telleri dahi ince kazıma çizgilerle işlenmiştir. Dolayısıyla bu baş daha erken bir tarihe ait olmalıdır. Son örnek **(c)** de diğerleri gibi aynı tipe dahildir. Özellikle saç kompozisyonu ve alın yapısı bakımından son derece yakın olan bu örnekte sakal ve bıyık aynı forma sahip olmasına rağmen kıvrımlar farklı bir tarzda işlenmiştir. Ayrıca bu örnek Metropolis hermesine göre çok daha realize biçimde tasvir edilmiştir. Oysa Metropolis eserinde idealize görünüş hakimdir. Bunun yanında başın

³⁹⁴ G.Siebert, “Hermes”, *LIMC V-I*, s.299, Nr.70, Lev. 203 (V-II).

³⁹⁵ M.Aurenhammer, “Zur Skulpturenausstattung des Hanghauses 1 von Ephesos”, *H.Friesinger-F.Krinzinger (Hrsg.)* içinde, s.535vd., Taf.123-125.

³⁹⁶ M. Anne-Zagdoun, “Collection Paul Canellopolos (XII)”, *BCH CIII (1979)*, s.398-399, Fig.11; Hamiaux, *LouvreLSG*, s.46-47, Nr.57.

³⁹⁷ Marcedé, *MusDélös*, Lev.XII.

katı, blok izlenimi veren duruşu ve Delos örneklerine göre sahip olduğu kaba işçilik eserimizin yukarıdaki örnekler etkisinde ama onlardan biraz daha geç bir tarihte üretilmiş olduğunu düşündürmektedir. Bu noktada Ephesos'a ait beş örnek **(d)**, eserimizin tarihi konusunda fikir vermektedir. Gerek işleniş gerek tip bakımından aynı olan Ephesos Hermeleri ve Metropolis örneğinin aynı süreçte ve aynı akım etkisiyle üretildikleri açıktır. Hermelerdeki stil benzerliği yanında, Metropolis eserinin tiyatronun Roma Çağı düzenlemesi yapılan sahne binası yakınında ve Roma tabakasında bulunması önerilen devre destek olmaktadır.

83. Sakallı baş parçası, HmG

Lev. LXIV

3421 Met.env. / HM.97-170 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parçadır; Y.0.14m.

G.0.20m.

Buluntu yeri ve tarihi: Hamam 11 nolu kare -10.99m., 29.11.1997.

Eksikler: Ayrı işlenmiş başın üst yarısı noksanıdır. Başın sağ tarafında saça ait bir parça kırık ve noksanıdır.

Malzeme ve bozulmalar: İnce kristalli beyaz mermer. Mermerde organik bir bozulma yoktur, yüzeyde ince bitki kökü kalıntıları bulunmaktadır.

Teknik ve işçilik: Baş, boyundan kırıktır. Bu yüzeyde herhangi bir kenet deliği izi olmaması gövdeyle beraber yontulduğunu göstermektedir. Buna karşın başın üst yarısı ayrı işlenmiş ve arka tarafta tepeye yakın noktadan önde çene hizasına uzanan geniş kesit yüzeyine ortadaki 0.8 cm.lik kenet deliği ile eklenmiştir. Birleşim yüzeyi zımparalanmışçasına düz ve pürüzsüzdür. Kenet deliği içinde kurşun ve demir çubuk vardır. Boyun pürüzsüz hale getirilmiş, parlatılmamıştır. Ancak saç-sakal ve tenin

birleştigi noktalarda alet işletme zorluğuyla bağlantılı olarak ince raspa izleri görülmektedir. Derin yontulmuş kıvrıkcık sakalların yapımında matkap kullanılmamasına karşın başın sol tarafında, saçta kanal şeklinde derin tek bir hat matkap ile oluşturulmuştur. Saç bantı hattı üzerinde görülen 0.4cm.lik iki küçük delik olasılıkla başa eklenen diademın tutturulmasında kullanılmıştır.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

İnsan boyutları altında yapılmış bir heykele ait olan baş hafifçe kendi sağına doğru eğilmiş durumdadır. Uzun, kıvrıkcık saç ve sakala sahiptir. Enseyi ve kulakları kapatan uzun saçlar başı çevreleyen ince bir bant ile bağlanmıştır. Muhtemelen bant üzerine diadem eklenmiştir. Sakallar hacimli kıvrımlardan oluşmuş çene altında belirgin çizgi şeklindeki bir hatla tenden ayrılmıştır.

Parçada bir tanrıya ait olduğunu gösteren atribu olmamasına karşın baştaki bant³⁹⁸ (veya diadem), kıvrıkcık ve uzun saçlar, sakallar gibi belirtilerden ötürü mitolojik figürler grubunda yer alması doğru görülmüştür. Hamam-gymnasion kompleksinde bulunan başın ait olduğu gövde büyük olasılıkla diğer mitolojik heykellerle birlikte yapıyı süslemekteydi. Ayrı işlenerek başa eklenen yüz gövdede de aynı tekniğin kullanılmış olabileceğine işaret etmektedir. Geç Hellenistik Devir’de sıklıkla uygulanan bu metod Metropolis’de bulunan parçanın muhtemel tarihine de ışık tutmaktadır.

---

³⁹⁸ Portre ve başlarda görülen bant veya diadem heykelin tasvir ettiği kişinin kral ya da imparator gibi bir yönetici veya bir tanrı olduğunu gösteren önemli atribulardan sayılmaktadır. Smith, *HRP*, s.34vd.

84. Hymationlu kadın figürü (Musa ?), KD

Lev. LXV

Korunma durumu ve ölçüler: Eser tek parça halindedir.

Y.0.19m. G.0.16m. D.0.26m.

Buluntu yeri ve tarihi: Metropolis yakınlarında yüzey

buluntusu olarak tespit edilip kazıevine getirilmiştir.

Eksikler: Aynı bloktan yontulmuş baş, boyun ve gövdenin alt yarısı tamamıyla kırıktır. Sağ kol ön yüzünde ve sol kol omuz tarafında da büyük yüzeysel kırıklar mevcuttur.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli beyaz mermer. Eserin, sol omuzu dışarıda kalacak şekilde uzun süre yüzeyde beklediği bu bölgedeki mermer bozulmasından bellidir. Ayrıca genelde heykelin yüksek yontulmuş noktalarında kristalleşmeler başlamıştır. Bunun haricinde kollar arasında doğal koruma altında kalan göğüs kısmı ve toprak içinde kalan arka taraf iyi durumdadır.

Teknik ve işçilik: Gövdeye ait uzuvlar manto altında kaldığından mevcut parçada ekleme izi bulunmamaktadır. Eserin arkası ön yüz gibi detaylı işlenmiş ve alet izleri giderilecek şekilde törpülenmiştir. Bu işçilik yan yüzlerde de göze çarpmaktadır. Yapımda matkap kullanılmamıştır.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

İnsan boyutları altındaki figür *Hymation* ile tasvir edilmiştir. Hymation vücudu tamamen sarmakta ve boynun sol tarafından sırt boyunca aşağı sarmaktadır. Baş hafifçe kendi sağına ve aşağı doğru dönmüş durumda olmalıdır. Zira bu noktada, dirsekten kırılarak kaldırılmış manto altındaki sağ kol bulunmaktadır. Gövdenin arka tarafında uzun ve açık saçta ait uçlar sırta dökülmüşlerdir. Saç uçları oldukça hacimli

ve dalgalı kıvrımlar şeklinde birbirlerinden ayrı olarak betimlenmişlerdir. Sol kol da benzer şekilde dirsekten kırılmış ve yatay olarak sol diz üzerine konulmuştur. Sol bacak önünde heykelin içinde bulunduğu sahneyle ilgili olan bir objenin uzantısı yer almaktadır. Hymation cephede boyun altında içiçe geçmiş geniş paralel yaylar şeklinde sığ kumaş kıvrımlarına sahiptir. Arka tarafta daha keskin kenarlı ve geniş aralıklı kıvrımlarla gösterilmiştir. Kıvrımlar arasında oluşan boşluklarda iç giysiye (*khiton*) ait kumaş hareketleri belli belirsiz kabartmalar şeklinde tasvir edilmişlerdir. Sırttan sarkan kumaş kitlesindeki dikey paralel kumaş kıvrımları ise oldukça derin ve kanal şeklinde yontulmuşlardır.

Pudicitia tipinde oturan bir figüre ait olan parçanın duruş pozisyonu ve dönemi ile ilgili bazı problemler bulunmaktadır³⁹⁹. Figür cepheden bakıldığında ayakta ve önündeki desteğe dayanmış vaziyette duran Priene *Archelaos* rölyefindeki Muse figürü orijinal eserleri⁴⁰⁰ anımsatmasına karşın sol kolu bacak üzerinde durmaktadır ve Hymationun sol yandaki kıvrımları mantonun bacağı içine aldığını göstermektedir. Bunlar figürün oturmuş olduğunu gösteren tatmin edici kanıtlardır. Ancak figürün oturduğu varsayıldığında kolların pozisyonu benzer örneklerle

³⁹⁹ *Pudicitia* tipindeki oturan heykeller genellikle kolossal boyutlarda geç dönem üretimleri olarak karşımıza çıkmasına karşın Metropolis örneği boyut olarak küçük ve dönem olarak da açıkça çok daha erken bir tarihe aittir. Bkz. Koch, *Sitzstatuen*, s.230-234.

⁴⁰⁰ M.Ö. geç 3. yy. veya 2. yy.a tarihlendirilen ve *Archelaos*'un imzasını taşıyan eserde ortadaki frizde yer alan sol baştan üçüncü Muse figürü ayakta durmakta ve önündeki desteğe dayanmaktadır. Kollar Metropolis eseriyle aynı pozisyona sahiptir. Bu ve bu gruba ait örneklerde Hymation ve destek arasında bir boşluk bulunması veya sınırlayıcı bir hat olması Metropolis heykelinin ayakta olmadığını gösteren işaretlerden biridir. *Archelaos* Rölyefi için bkz. Smith, *HSh*, s.187,fig.216; aynı tipteki heykeller için bkz. Geç Hellenistik Berlin örneği- D. Pinkwart, *Das Relief Des Archelaos von Priene und die "Musen des Philiskos"*, Kallmunn: M. Lassleben, 1965; Geç Hellenistik Delos örnekleri- Marcadé, *MusDélös*,s.507, Lev.XXXIII, Nr. A 351, A.4130.

çelişmektedir. M.Ö. 200 tarihli Urania heykeli ve çok sayıdaki varyasyonunda⁴⁰¹ bir kol yüze doğru uzanmışken diğeri ya serbest olarak açık durmaktadır ya da hafif geriye doğru Muse'nin oturduğu kayalığa uzanmış destek vazifesi görmektedir. Ayrıca eserimizde sol bacak önünde bulunan parça, dizkapağı gibi durmasına karşın farklı bir objeye aittir. Heykelin kollarının duruş biçimine göre sol bacağın sağ bacak üstüne atılmış olması gerekir ki bu durumda dizkapağı önünde duran uzantı heykelin etek ucunu kapatacağından yukarıdaki örneklerden ayrılır. Oturan figürlerde çoğunlukla vücudun öne doğru açıkça eğilmiş olması kollardan birinin bacak üstünde durmasına mani olmaktadır. Oysa Metropolis örneğinde vücut nispeten diktir ve bacak üstündeki kolu hiçbir şekilde sıkıştırmamaktadır. Bu durumda bir diğeri ve bizzat en mantıklı olan ihtimal figürün sağ bacağı üzerinde durduğu veya yarı oturur şekilde bir yükseltiye dayandığıdır. Bu yükselti özellikle *Urania* orijinli Muse heykellerinin cogunda figürün oturduğu yer olarak gösterilen kayalık veya taşlık olmalıdır. Hareketi, gövdenin üst yarısında sol bacak baldırına konulmuş sol kol ve başa uzanmış sağ kol tamamlamaktadır. Bu kompozisyona göre bacak önündeki objenin ayağın konulduğu yükseltiyle bir ilgisi bulunmalıdır.

Yukarıdaki üç ihtimale de yakın görünen figürün bilinen tiplerin⁴⁰² dışında olduğu açıktır. Bu durum saç uçlarının şekli tarafından da desteklenir. Uçlara göre bunların saça değil baş veya boyundaki bir aksesuara ait oldukları dahi iddia

⁴⁰¹ Frankfurt'ta bulunan Urania heykeli arkeologlar tarafından M.Ö. 300 tarihli Antiochia Tyche'si ile ilişkilendirilmekte ve aynı tipteki çok sayıdaki örneğe liderlik etmektedir. Bu etkileşime Ridgway makalesinde ayrıntılı olarak değinmiştir. B.S. Ridgway, "Musings on the Muses", *H. Ulrich-Cain Et.al (Hrsg.)* içinde, s.265 vd.; Ayrıca bkz.Tyche-T. Dohrn, *Die Tyche von Antiochia*, Berlin: Verlag Gebr.Mann, 1960; Urania-G. Lippold, "Musengruppen", *RM 33 (1918)*, s.64vd., fig.1; Tyche ve Urania tipindeki oturan heykeller için bkz. Koch, *Sitzstatuen*, s.203-205 Nr.57a-f, s.208-212, Nr.a-p.

⁴⁰² Muse'lerle ilgili yapılmış genel araştırma ve tipoloji için bkz. I. Linfert-Reich, *Muse-und Dichterinnenfiguren des vierten und fruhen dritten Jahrhunderts*, Köln 1971.

edilebilir. Bir bayan başı havasından uzak olmalarına karşın şematik değillerdir hatta yapımları özenle gerçekleştirilmiştir. Heykelin baş ve vücudunun alt yarısına ait parçalar doğru karar vermek için çok önemlidir. Ancak net olmayan verilere ve yargılara rağmen parçaya ait özelliklerin genelde *Muse* heykellerinde bulunması⁴⁰³ Metropolis örneğinin de aynı mitolojik karakteri betimlediği ihtimali üzerinde durulmasına sebep olmaktadır. Parça dönem olarak Hymation formu ve kıvrımların düzeni ile M.Ö. 1. yy.da ağırlık gösteren *Urania* varyasyonları ile paralellik göstermektedir.

85. Sol kol üst yarısı, HmG

Lev. LXVI

4238 Met.env. / HM.98-180 Kazı kasa nr.

Birleşen iki parçadan ibarettir; Y.0.32m. G.0.20m. D.0.13m. Hamam kazılarında 19 numaralı karede bulunmuştur, 20.09.1998. Dirsekten itibaren kolun alt yarısı ve el noksandır. Orta kristalli

beyaz mermeden yapılan parçanın üst ve alt noktaları ince kireçli bir tabaka ile kaplıdır. Ayrı yontulmuş kol omuzdan gövdeye eklenmektedir. Bu yüzey kabaca düzeltilmiş ve ortadaki 3x3 cm.lik kenet deliği ile gövde bağlantısı sağlanmıştır. Kolun dış tarafı çıplak ten dokusunu yansıtır şekilde pürüzsüz hale getirilmiştir. İç taraf düzleştirilmesine karşın alet izleri görülmektedir. Dirsek hizasındaki kırık yüzeyinde kenet deliği izi bulunmamaktadır.

Yayımlanmamıştır.

⁴⁰³ Özellikle Delos'da bulunan ayakta ve oturan *Muse* heykelleri kompozisyon bakımından Metropolis heykeliyle paralellik içindedirler, Marcadé, *MusDelos*, s.507, Lev.XXXIII, A 351, A 4130, A 4131; Baltimore'da bulunan aynı tipteki Roma kopyası için bkz. Reeder, *WaltersAG*, s.100-101, Fig.24.

İnsan boyutları üstünde yapılmış bayan heykeline ait sol kol tamamen çıplaktır. Ayrıca omuzda ve çok küçük bir parçası görülebilen gövdede herhangi bir kumaş izi bulunmaması, üst bedenin de çıplak olduğunu düşündürmektedir. Yılan şeklinde pazu bileziği ile süslenen kol, kırık yüzeyine göre gövdenin yanına sarkıtılmış durumdadır.

Kolosal ölçüsü ve pazu bileziği ile dikkat çeken parça bu özelliklerinden ötürü bir tanrıçaya ait olmalıdır. Ephesos'taki *Pollio nymphaeum*'unda bulunan bir Aphrodite torsosunun⁴⁰⁴ sol kolu eserimizle neredeyse aynıdır. Pozisyon ve pazu bileziği bakımından ortak olan iki heykel dönem olarak ta yakındırlar. Ayrıca Ephesos örneğinde de gövdenin çıplak oluşu kolun bir Aphrodite heykelinden koptuğu şüphesini uyandırmaktadır. Metropolis'de, Ephesos gövdesine ve Hymation duruşuna benzer bir Aphrodite torsosu (*Kat. Nr. 74*) bulunmasına karşın o, ince khitonla tasvir edilmiştir. Dolayısıyla kolun *74 nr.lı* heykele uyma olasılığı zayıftır.

86. Sağ kol, HmG

Lev. LXVI

4050 Met. env. / HM.98-114 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; U.0.67m. G. 0.14m. Hamam-gymnasion yapısında Gymnasion B mekanı olarak isimlendirilen odada bulunmuştur

(-11.04 m. seviye), 01.09.1998. Parmak uçları noksandır. Orta

kristalli beyaz mermerden yapılmış bir heykele ait olan kolun tüm yüzeyi ince kireçli bir tabaka ve kılcal bitki kökü izleri ile kaplıdır. Mermerde önemli bir bozulma veya çatlak bulunmamaktadır. Ayrı olarak yontulmuş kol, gövdeye pazu seviyesinde ince bir işçilikle düzeltilmiş yüzeyden eklenmektedir. Birleşme yüzeyi ortasında yaklaşık

⁴⁰⁴ *Selçuk-Katalog*, s.22, 23, Inv.1056, Lev.3.

2x2 cm. ölçülerinde bir kenet deliği yer almaktadır. Eserin üst tarafı çıplak ten dokusunu yansıtacak şekilde pürüzsüz hale getirilmiş, cilalanmamıştır. İç taraf daha kaba bir işçilikle düzeltilmiştir. Burada raspa izleri görülmektedir.

Yayımlanmamıştır.

İnsan boyutları üstünde yapılmış bir bayan heykeline ait kol, kırık yüzeyine göre aşağı doğru durmaktadır. Herhangi bir bağlantı izi bulunmaması vücuttan ayrı olduğunu gösterir. Bilekte, kabartma olarak tasvir edilmiş bir bilezik vardır. Dirsek üzerindeki uzantının ise pazu bileziği gibi durmasına karşın kıyafetle ilişkili olduğu düşünülmektedir. Zira aynı kolda iki tür bileziğin bulunması pek olağan bir durum değildir. Parçanın ait olduğu heykele dair başka parça bulunmaması kesin yargılarda bulunmaya engel olmaktadır. Ayrı işlenmiş bir parça olması ve yüzey bitimi işçiliği eserin Geç Hellenistik Devir’de yapılmış olduğunu düşündürmektedir.

87. Küçük sol kol, HmG

Lev. LXVI

4246 Met.env. / HM.98-188 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.08m. G.0.13m. Hamam-gymnasion binası kazılarında 19 nolu karede -13.20m. seviyede

bulunmuştur, 22.09.1998. El bilekten kırıktır. İnce kristalli beyaz mermeden yapılmış parça iyi şartlar altında korunmuştur. Yüzey temizdir ve mermerde bozulma ya da çatlak bulunmamaktadır. Bilek ve pazudaki kırık yüzeylerinde kenet deliği izi bulunmaması parçanın tek bloktan yapılmış küçük boyutlu bir heykele ait olduğunu akla getirir. Tüm yüzeyler pürüzsüz hale getirilmiş, parlatılmamıştır.

Yayımlanmamıştır.

İnsan boyutları altında yapılmış küçük bir heykele ait sol kol dirsekten kırılarak ileri uzatılmıştır. Buna karşın dirsekten tam doksan derecelik açıyla sert şekilde bükülmüş olması Delos'da bulunan çok sayıdaki el veya ayak biçimde yapılmış havan kollarını⁴⁰⁵ akla getirmektedir. Tombul görünümüyle bir *Eros*'a ait olduğu izlenimi uyandıran parçada bu görüşe destek olacak herhangi delil bulunmaması iki alternatifini de açık bırakmaktadır.

88. Uzanmış aslan figürü, KD

Lev. LXVII

Torbalı-(Tepeköy) Kaymakamlık Bahçesi

Tek parçadır; Y.0.66m. G. 0.44m.; KaideU. 1.64

G.0.44m. Başın alın ve tepe bölgesi kırıktır. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan gövde uzun süre açık havada kaldığından tüm yüzey kristalize olmuş ve mermerin rengi kararmıştır. Kaide ile birlikte tek bloktan yontulan gövde tamamlanmamış bir eserdir. Vücut hatları muhtemelen mermer ocagında kabaca şekillendirilmiş ve bırakılmıştır. Gövdede herhangi bir kenet deliği bulunmamaktadır.

Yayımlanmamıştır.

Doğal boyutlarda yapılan eser büyük olasılıkla Metropolis'den getirilmiştir⁴⁰⁶. Tamamlanmamış olmasına rağmen Anadolu'da ilk örneklerini Arkaik Devir'den

⁴⁰⁵ W. Deonna, *Le mobilier Délien*, Delos XVIII, s.115vd., Pt.XLVII.

⁴⁰⁶ Bu konuda kesin kayıt bulunmamasına karşın Torbalı ve Yeniköy arasındaki mesafenin yakınlığı doğal olarak Torbalı'daki arkeolojik buluntuları Metropolis'le bağdaştırmamıza neden olmaktadır. Ayrıca Yeniköy yaşayanlarının tarif ettikleri başka bir aslan heykeli 70'li yılların başlarında Köy Muhtarlığı bahçesinde durmaktaydı. Anlatılanlara göre daha ayrıntılı işlenmiş olan bu örnek tip olarak eserimizle aynıdır.

itibaren gördüğümüz⁴⁰⁷ uzanmış bir figür olduğu açıktır. Arkada kalça kemikleri ve sağ tarafa atılan kuyruk belirgindir. Ön bacaklar ileri uzatılmıştır. Baş dik durmaktadır. Bu genel hatların dışında vücuda ait hiçbir detay görülmemektedir.

89. Sejant aslan başı, KD

Lev. LXVIII

Tek parçadır; Y.0.25m. G.0.18m. D.0.16m. Metropolis yakınlarında bulunmuş ve kazı evine getirilmiştir. Yüzde sol göz, burun ve ağız bölgesi büyük oranda nokсандır. Yeleyi oluşturan kıvrımlarda kırıklar vardır. Orta kristalli beyaz mermerden

yapılan parçada ciddi bir çatlak yoktur. Buna karşın yeleye, özellikle baş tepesinde kristalleşmiş ve detayları silinmiştir. Gövdeden kırılarak ayrılan başın alt taraftaki kırık yüzeyinde kenet deliği izi bulunmamaktadır. Ön ve iki yan taraf detaylı şekilde yontulmuş, yüz pürüzsüz hale getirilmiştir. Arka taraf işlenmemiştir. Burada derin alet izleri görülmektedir.

Yayımlanmamıştır.

Doğal ölçüler altında yapılmış bir aslan gövdesine ait olan baş ince uzun yapısıyla dikkat çekmektedir. Üst üste bindirilmiş hacimli kancalar şeklinde oluşturulmuş yeleye başı çevrelemekte ve çene altında birleşmektedir. Kıvrık uçların içleri oyuk biçiminde derinleştirilmiş ve yeleye hareketli bir görünüm kazandırılmıştır. Yüzün tamamına yakın kısmı nokсандır. Ancak genel hatları seçilebilmektedir. Alın ve elmacık kemikleri oldukça çıkıktır. Derine yerleştirilmiş badem şeklindeki iri gözler, sıg göz bebeklerine sahiptir. Alt ve üst göz kapakları ince kazıma hatlarla belirlenmiştir.

⁴⁰⁷ Sardes'te Geç Arkaik-Erken Klasik Devir aslanları eserimizle aynı pozisyona sahiptir. Hanfmann-Ramage, *Sardis*, Kat.Nr.29, 34.

Baş formuna göre gövde, arka ayakları kırılmış durumda kalçası üzerinde oturmakta ön bacaklar gergin ve dik durmaktadır (*sejant*). Arkaik Devir'de Anadolu⁴⁰⁸ ve Yunanistan'da⁴⁰⁹ sıklıkla görülen bu tip aslan figürleri genellikle simetrik olarak sırt sırta planlanmaktadır. Ancak kentte aynı türden başka buluntu olmaması gövdenin tam pozisyonunu söylemeye engel olmaktadır. Eserimiz arkaik gelenek etkisiyle olasılıkla Hellenistik Çağ'da yapılmış olmalıdır. Yüzdeki sert-gerçekçi ifade ve yelelerin işlenişi bu döneme işaret etmektedir.

BRONZ PARÇALAR

90 – 126 Bronz parçalar toplu buluntuları, S

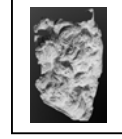
1991 yılı Stoa kazılarında, heykel, günlük kullanım gereçleri ve tanımlanamayan işleve sahip bronz buluntulardan oluşan bir grup toplu halde bulunmuştur. Efes Müzesi'nde (Domitian Deposu Etütlük Eserler Bölümü) Met.90-91 numaralı kasada bulunan bu eserler 2002 yılında Stoa'ya yakın bir noktada, dükkanlar olarak nitelendirilen kesimde tespit edilen bronz buluntu grubuyla (6884 Met.env./HM.G.02-173 Kazı kasa nr.) aynı niteliktedir. Kentin bronz heykeltıraşlık eserlerinden oluşan tüm repertuar birbiriyle bağlantılı olan bu iki buluntu grubu arasından seçilmiştir. Farklı boyutlarda kadın ve erkek heykellerine ait kırıklardan oluşan buluntular olasılıkla geç dönemde bu mevkide yer alan metal atölyesinde eritilmek üzere küçük parçalar haline getirilmişlerdir.

⁴⁰⁸ Sardes'te bu tipe ait Arkaik ve Klasik Devir örnekleri bulunmaktadır, Hanfmann-Ramage, *Sardes*, Kat.Nr.24, 25, 235.

⁴⁰⁹ Atina'da bulunmuş bir örnek 6 yy.in 3. çeyreğine tarihlendirilmiştir. Bu tipe öncülük eden eser Metropolis aslan başı ile aynı forma sahiptir. E. Harrison, *Archaic and Archaistic Sculpture*, Agora XI, Kat.nr 90.

90. Baş parçası, S*Lev. LXIX*

E.M. Domitian deposu, Met.90-91 Kazı kasa nr. Y. 0.31 m. Amorf durumdaki parça kıvrıcık saçlı bir erkeğin başının arka kısmıdır. Tüm yüzey ağır kireçli-topraklı tabaka ile kaplıdır. İnsan boyutları üstünde yapılmış bir heykele aittir.

Yayımlanmamıştır.

91. Sağ kulak, saçlar ve sakal, S*Lev. LXIX*

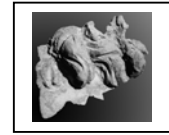
E.M. Domitian deposu, Met.90-91 Kazı kasa nr. Y. 0.11 m. G.0.16m. Parçanın yüzeyindeki patina temizlenmiřtir⁴¹⁰. Kulağın üst yarısını kapatan saçlar ön tarafta uzun kıvrıcık sakalla birleşmiştir.

Yayımlanmamıştır.

92. Ense ve saç bukleleri, HmG*Lev. LXIX*

6884 Met.env. / HM.G.02-173 Kazı kasa nr. Y. 011m. G.0.13m. parça temizlenmiştir. Üst ve yan kenarları kırıktır. Alt kenarı gövdeyle birleştirilmek üzere zig zag şeklinde hazırlanmıştır. Olasılıkla başın arkasında kulaklara yakın bir noktaya ait olan parçada ense üzerine düşmüş üç kıvrıcık üç saç bukleleri vardır.

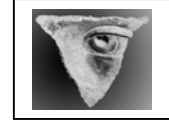

Yayımlanmamıştır.

⁴¹⁰ Parçaların Antik kentteki depodan müzeye getirilmesini ve temizlenmelerini sağlayan Efes müzesi arkeologlarından Sayın C. İçten'e ve müze restorasyon laboratuvarında Met.90-91 numaralı kasada yer alan çok sayıdaki parçanın temizliğini yapan görevlilere teşekkürü borç bilirim. (6884 numaralı kasada yer alan Bronz parçaların temizliği tarafımdan yapılmıştır).

93. Sol göz, HmG*Lev. LXX*

6884 Met.env. / HM.G.02-173 Kazı kasa nr. Y. 0.07m.

G. 0.06m. Üçgen şeklindeki parçanın, yapılan temizlikle bir göz

olduğu ortaya çıkmıştır. Eserde etli göz kapakları keskin hatlarla belirlenmiştir.

Gözbebeği kazıma dairesel bir çizgiyle vurgulanmış içi 0.5cm. çapında oyulmuştur.

Yayımlanmamıştır.

94. Saç parçası, HmG*Lev. LXX*

6884 Met.env. / HM.G.02-173 Kazı kasa nr. Y.0.06m. G.0.07m.

Yayımlanmamıştır.

95. Saç parçası, HmG*Lev. LXX*

6884 Met.env. / HM.G.02-173 Kazı kasa nr. Y.0.04m. G.0.03m.

Yayımlanmamıştır.

96. Saç parçası, HmG*Lev. LXX*

6884 Met.env. / HM.G.02-173 Kazı kasa nr. Y.0.04m. G.0.02m.

Yayımlanmamıştır.

97. Saç parçası, HmG*Lev. LXX*

6884 Met.env. / HM.G.02-173 Kazı kasa nr. Y.0.03m. G.0.03m.

Yayımlanmamıştır.

98. Saç parçası, HmG*Lev. LXX*

6884 Met.env. / HM.G.02-173 Kazı kasa nr. Y.0.02m. G.0.02m.

Yayımlanmamıştır.

99. Saç parçası, HmG *Lev. LXX*

6884 Met.env. / HM.G.02-173 Kazı kasa nr. Y.0.02m. G.0.03m.
Yayımlanmamıştır.

100. Saç parçası, HmG *Lev. LXX*

6884 Met.env. / HM.G.02-173 Kazı kasa nr. Y.0.02m. G.0.03m.
Yayımlanmamıştır.

101. Saç parçası, HmG *Lev. LXX*

6884 Met.env. / HM.G.02-173 Kazı kasa nr. Y.0.015m. G.0.02m.
Yayımlanmamıştır.

102. Saç parçası, HmG *Lev. LXX*

6884 Met.env. / HM.G.02-173 Kazı kasa nr. Y.0.02m. G.0.015m.
Yayımlanmamıştır.

103. Saç parçası, HmG *Lev. LXX*

6884 Met.env. / HM.G.02-173 Kazı kasa nr. Y.0.03m. G.0.02m.
Yayımlanmamıştır.

104. Saç parçası, HmG *Lev. LXX*

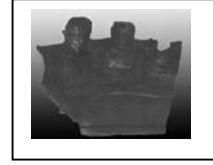
6884 Met.env. / HM.G.02-173 Kazı kasa nr. Y.0.01m. G.0.01m.
Yayımlanmamıştır.

Baş ve saçlara ait parçalar çok küçük boyutlu olduklarından herhangi bir yorumda bulunmak mümkün değildir. Ancak işleniş ve oran bakımından aynı olan 90, 91 ve 93 nr.lı parçaların aynı başa ait oldukları düşünülmektedir.

105. Rahip-imparator heykeline ait taç parçası, S*Lev. LXXI*

E.M., Met.90/91-10 Kazı kasa nr. Y.0.12m. G.0.13m.

Bibliyografya: M. Aurenhammer, *Fremde Zeiten. Festschrift für Jürgen Borchardt I (1996)* içinde, s.387-391, Abb.1-3; J.

Rumscheid, *Kranz und Krone: Zu Insingen, Siegespreisen und Ehrenzeichen der römischen Kaiserzeit*, *IstForsch* 43, s.128-129, Taf.17,3; *Metropolis*⁴, s.124.

Rumscheid tarafından benzer çok sayıdaki örneklerle⁴¹¹ karşılaştırılarak M.S. 3. yy.ın ikinci yarısına tarihlendirilen eser Bronz parçalar arsında bir rahip-imparator heykelinin bulunduğu göstermesi bakımından çok önemlidir. Tacın cephe kısmından kırıldığı düşünülen parçanın altı düz bant şeklinde iki ince bordürle sınırlandırılmış üst yarı karesel üç bölüme ayrılarak her biri içine erkek büstleri yerleştirilmiştir.

106. Sağ el, S*Lev. LXXI*

E.M., Met.90/91-9 Kazı kasa nr. U.0.18m. G.0.11m.

Bibliyografya: R. Meriç, *KST XIV-II*, s.367, Res.3;

*Metropolis*², Nr.21-22; *Metropolis*⁴, s.124.

İnsan boyutlarında yapılan bir heykele ait sağ el açık durumdadır. Parmak işlenişi *108 nr.lı* örnekle aynıdır. Olasılıkla sol ele ait bu parmaklarla birlikte aynı heykele aittir. Elin bütün hatlarıyla işlenmiş olması kolun ileri doğru uzatıldığını ve elin ters biçimde hitap şekliyle durduğunu akla getirmektedir.

⁴¹¹ Özellikle Aphrodisias'ta mermer rahip imparator heykellerinde bu tür taçlar sıkça tasvir edilmiştir, J. Rumscheid, *Kranz und Krone: Zu Insingen, Siegespreisen und Ehrenzeichen der römischen Kaiserzeit*, *IstForsch* 43, s.95vd.

107. El parmakları, S*Lev. LXXII*

E.M. Domitian Deposu, Met.90/91-10 Kazı Kasa Nr. Temiz durumdaki parçaların oran ve işleniş özellikleri birbirleriyle aynıdır. İnsan boyutları üstünde yapılmış bir erkek heykeline ait oldukları düşünülmektedir. Parmak yüzeyleri altın sarısı ile kaplıdır.

Yayımlanmamıştır.

108. El parmakları, HmG*Lev. LXXII*

6884 Met.env. / HM.G.02-173 Kazı kasa nr. Patinayala kaplı iki parmak işleniş ve boyut bakımından ortaktır. *106 nr.lı* ele ait parmakların formuyla büyük benzerlik içinde olan parçaların aynı heykelin sol eline ait olabileceği düşünülmektedir.

Yayımlanmamıştır.

109. El parmakları, HmG*Lev. LXXII*

6884 Met.env. / HM.G.02-173 Kazı kasa nr. üç parmak da patina ile kaplıdır. Oran ve işleniş bakımından ortak olan eserler muhtemelen aynı heykele aittirler. Üst yüzeylerinde, çekirdeğin sabitlenmesi için kullanılan demir çivilerin paslı izleri görülmektedir.

Yayımlanmamıştır.

110. El parmakları, S*Lev. LXXII*

E.M. Domitian Deposu, Met.90/91-10 Kazı kasa nr. İnce uzun yapılarıyla aynı heykele ait oldukları düşünülen üç parmağın yüzeyi de patina ile kaplıdır. Bu eserler işçilik olarak diğer parmakaların gerisindedir.

Yayımlanmamıştır.

111. El parmakları, S*Lev. LXXII*

E.M. Domitian Deposu, Met.90/91-10 Kazı kasa nr. Aynı forma sahip iki parmak küçük boyutlu bir heykele aittir. Parmak ucu içeri yerleştirilmiş yaklaşık 2 cm. uzunluğundaki kama ile kalan bölüme eklenmiştir. Yüzeyleri patina ile kaplı eserlerin 122 nr.lı ayak ile aynı heykelden kırıldıkları düşünülmektedir.

Yayımlanmamıştır.

112. El parmağı, S*Lev. LXXII*

E.M. Domitian Deposu, Met.90/91-10 Kazı kasa nr. Y. 0.06m. İşaret parmağı boyut ve işçilik bakımından diğer örneklerden ayrılmaktadır. Eserin temizliği yapılmıştır.

113. Sandaletli sağ ayak, HmG*Lev. LXIII*

İ.A.M., 5443 Met.Env. / HM.99-215 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Birleşebilen üç parçadan

ibarettir. Y.0.08m. U.0.19m. G.0.11m.

Buluntu Yeri ve Tarihi: Hamam 11 nolu kare, bina girişindeki kanal içinde. – 12.10/ -12.20m., 23.11.1999.

Bibliyografya: Yayımlanmamıştır.

İnsan boyutlarında yapılmış bir heykele ait olan parça, ayağı büyük oranda açıkta bırakan sandaletle tasvir edilmiştir. Yaklaşık 1 cm.lik taban yüksekliği bulunmaktadır. Sandalette, topuğu saran deri parça ayağın iki tarafından daralarak bileğe doğru uzamakta ve iki şerit halini alan uçlar bilek üstünde birleşmektedir. Bu noktadan başlayıp ayağın üstünde dikey olarak parmaklara doğru uzayan daha kalın

bir parça parmakları açıkta bırakacak şekilde yatay yerleştirilmiş bir diğer bantla keşismektedir. Ayak üstündeki uzun parçada yarım küre şeklinde hacimli çivi başları tasvir edilmiştir. Ayrıca tüm deri bantlar dalgalı kazıma hatlarla bezenmişlerdir. Bilekte kesişen üç bantın ucu ince bir sicimle bağlanmış ve ayağın iki tarafına sarkıtılmıştır.

Sandaletli ayak kentin toplu bronz buluntularından ayrı fakat onlara yakın bir noktada tespit edilmiştir. Bu eserlerle bağlantılı olduğu düşünülen parça olasılıkla aynı amaçla eritilmek üzere parçalanmış bir heykele aittir. Eser, mermer Asklepios (*Kat. Nr.69*) heykelinde de gördüğümüz tipe aynıdır. Ayrıca diğer bronz buluntular arasında aynı tipe ait örnekler vardır (*Kat. Nr. 114-119*). Bu formdaki sandalet, ayak üstüne yerleştirilmiş dil şeklindeki uzantıdan ötürü *lingula tipi* olarak adlandırılmakta ve Hellenistik kökenli kabul edilmektedir⁴¹². Genellikle bu uzantı burada olduğu gibi üçlü bir çatal şeklinde bitirilmektedir. *Lingula tipinin* Anadolu kökenli olduğu ve 2.yy. Roma Heykeltıraşisi'nde Anadolu etkisi olarak sıkça yer aldığı ileri sürülmektedir⁴¹³. Nitekim birçok Roma kopyasında aynı formu görmek mümkündür⁴¹⁴. Erken devir Yunan Heykeltıraşisi'nde henüz kullanılmayan bu tipin ilk örneklerinden biri Pergamon Büyük Altarda yer alan Zeus figürünün sandaletleridir⁴¹⁵. Buradaki örnek, işçiliği ile şüphesiz Metropolis eserinden erkendir. Ayrıca Magnesia Artemis Leukophryne Tapınağı Altar Frizi'nde yer alan Asklepios

⁴¹² Morrow, *Footwear*, s.119.

⁴¹³ *ibid*, s. 118-120.

⁴¹⁴ Hellenistik Devir kopyası olarak M.S. 2.yy.in ortalarında üretilmiş olabileceği düşünülen Genç Satyr heykelinin giydiği bu tip sandaletin M.Ö. 2.yy.a kadar görülmediği ve öndeki dil uzantısının geç dönem (Hellenistik-Roma) özelliği olduğu öne sürülmektedir, E.Angelicoussis, *The Holkham Collection of Classical Sculptures*, s.92 (dipnot 4), Lev.15-3.

⁴¹⁵ Bieber, *SculptHell*², s.118-119, fig.471.

heykeli⁴¹⁶ ayağında da benzer tipte sandalet bulunmaktadır. Smyrna mezar stellerinde⁴¹⁷ de gördüğümüz tüm bu örnekler Anadolu'ya aittir ve Hellenistik Çağ içinde üretilmişlerdir. Bu bağlamda *Lingula tipinin* Helenistik çağ ile birlikte Anadolu'da yoğun biçimde kullanılmaya başladığı kesin olarak söylenebilir⁴¹⁸. M.Ö. 2.-1. yy.da yoğunlaşan paralel örnekler dışında Asklepios heykelinin tarihi eserimiz için daha belirleyici olmaktadır. Zira bu heykelde tanrı aynı tip sandalet giymektedir. M.Ö.1. yy dolayları eser için düşünülen süreçtir.

114. Sandalet parçası, HmG

Lev. LXXIII

Sandalet parçası. 6884 Met.env. / HM.G.02-173 Kazı kasa nr.

U. 0.17m. G. 0.07m. Birleşen üç parçadan oluşan eserin tüm

yüzeyi patina ile kaplıdır. Hellenistik kökenli lingula tipi sandalette ayak üzerindeki deri uzantı (*lingula*) kazıma “X” motifleri ile bezenmiştir. Ortasında yarım küre şeklinde küçük bir kabarıklık vardır. Parmaklar üzerinde ucu üç çatal şeklinde sonlanmaktadır. Bilek üstünde bağlanmış ve düğüm uçları ayağın iki kenarına sarkmıştır. Tip olarak 113 ile aynı olmasına karşın sandalet bezemesi farklıdır.

Yayımlanmamıştır.

115. Sandalet parçası, S

Lev. LXXIV

Sandalet parçası. E.M. Domitian Deposu, Met.90/91 Kazı kasa nr. U. 0.08m. Y. 0.04m. Parça temizlenmiştir. Tip ve *lingula* üzerindeki kazıma dalga bezeme 113 ile ortak olmasına karşın iki sandalet boyut bakımından farklıdır.

⁴¹⁶ Watzinger, *Magnesia*, Lev.6

⁴¹⁷ Pfuhl-Möbius I, Lev.26-109, 33-149, Ayrıca bkz. Morrow, *Footwear*, dipnot 64.

⁴¹⁸ Morrow, *Footwear*, s.118-119, Lev.107.

Yayımlanmamıştır.

116. Sandalet parçası, S

Lev. LXXIV

Sandalet parçası. E.M. Domitian Deposu, Met.90/91. Kazı Kasa nr. U. 0.06m. Y. 0.03m. Parça temizlenmiştir. Diğer örneklerde olduğu gibi sandalet *lingula* tipindedir. Benzerleri arasında eşi olabilecek bir parça bulunamamıştır.

Yayımlanmamıştır.

117. Sandalet parçaları, HmG

Lev. LXXIV

Sandalet parçaları. 6884 Met.env. / HM.G.02-173 Kazı kasa nr. Her iki parça üzerinde yer alan küçük "X" işareti ve ince kazıma hatla sınırlandırılmış düz deri bantlara dayanarak iki parçanın aynı heykele ait olduğu düşünülmektedir. İnsan boyutları üzerinde yapılmış bir heykele ait sandalet parçaları temizlenmesine karşın yüzeyde patina hakimdir.

Yayımlanmamıştır.

118. Sandalet parçaları, S

Lev. LXXIV

Sandalet parçaları. E.M. Domitian Deposu, Met.90/91. Parçalar temizlenmiştir. Sandaletin bezemesiz deri bantları kazıma hatlarla sınırlandırılmıştır. Bu ortak işçilik ve boyutlardan ötürü parçaların aynı heykele ait olduğu düşünülmektedir.

Yayımlanmamıştır.

119. Sandalet parçası, HmG

Lev. LXXIV

Sandalet parçası. 6884 Met.env. / HM.G.02-173. Temizlenmiştir. *Lingula* tipi bir sandalete ait parçada deri bantlar üzerindeki dalgalı kazıma bezeme ve küresel çivi

başları 113 ile ortaktır. Parça boyut bakımından da bu esere uymasına karşın çok küçük olmasından ötürü kesin karar vermek imkansızdır.

Yayımlanmamıştır.

120. Sağ ayak ucu, S

Lev. LXXV

Sağ ayak ucu. E.M. Domitian Deposu, Met.90/91. Parça temizlenmiştir. Ayak ucunun duruş pozisyonuna göre parçanın ait

olduğu heykel sağ bacağına serbest şekilde dizden kırmış durumdadır. Olasılıkla sağ ayak başparmağı zemine dayanacak şekilde topuğunu yukarı ve bacağına hafif içeri doğru tutmaktadır. Ayakta sandalet izi bulunmaması heykelin çıplak olabileceğini akla getirmektedir⁴¹⁹.

Yayımlanmamıştır.

121. Sol ayak ucu, HmG

Lev. LXXV

Sol ayak ucu. 6884 Met.env. / HM.G.02-173. Y. 0.05m.

G. 0.09m. Birleşen iki parçadan oluşan ayak ucunun tüm yüzeyi

patina ile kaplıdır. Yaklaşık 1 cm. yükseklikteki sandalet tabanı üzerinde baş parmak ve yanındaki iki parmağın ucu yer almaktadır.

Yayımlanmamıştır.

⁴¹⁹ Doryphoros tarzı duruş olarak nitelendirebileceğimiz bu pozisyon Hellenistik ve Roma Devri'nde sıkça kopya edilmiştir. Eserlerin çıplak olusu bu ayak ucunun da Doryphoros tarzı bir heykele ait olabileceğini düşünmemize yol açmaktadır. B.S.Ridgway, "Peane ad exemplum: Polykleitos' Other Works", *W.G.Moon (ed.)* içinde, s.177vd.; Aynı duruşa sahip Antikythera'dan bronz bir genç erkek heykelinde sağ ayağın pozisyonu eserimizle ortaktır bkz. H. Rahms, "Nachdenklicher Alexander", *AntW 25(1994) Heft 2*, s.205-207, Abb.2.

122. Sağ ayak ucu, S*Lev. LXXV*

Sağ ayak ucu. E.M. Domitian Deposu, Met.90/91. Y. 0.25m. G. 0.09m. Eser temizlenmiştir. Küçük boyutlu bir heykelin çıplak ayak ucunu oluşturan iki parça birleşmemesine karşın aynı esere ait oldukları kesindir. İşçilik ve boyut bakımından *III nr.lı* el parmakları ile benzer olması bu parçaların da aynı heykelden kırıldığını düşündürmektedir.

Yayımlanmamıştır.

123. Sağ ayak ucu, S*Lev. LXXV*

Sandaletli ayak ucu. E.M. Domitian Deposu, Met.90/91. U.0.05m. G.0.06m. Eser temizlenmiştir. Sağ ayak ucunda parmaklar üzerinde görülen sandaletin üç çatal şeklinde sonlanan ucu heykelin lingula tipi sandaletle tasvir edildiğini göstermektedir. Buluntular arasında benzer nitelikte başka örnek tespit edilememiştir.

Yayımlanmamıştır.

124. Sağ baş parmak, S*Lev. LXXV*

Baş parmak. E.M. Domitian Deposu, Met.90/91. U. 0.05m. G. 0.35m.. Parça temizlenmiştir.

Yayımlanmamıştır.

125. Ayak parmakları, HmG*Lev. LXXV*

6884 Met.env. / HM.G.02-173. U. 0.45m. G. 0.03m. Serçe parmak ve yanındaki kapsayan parça patina ile kaplıdır.

Yayımlanmamıştır.

126. Ayak parmakları, S*Lev. LXXV*

E.M. Domitian Deposu, Met.90/91. U. 0.03m. g. 0.04m. iki ayak parmağından oluşan parça temizlenmiştir.

Yayımlanmamıştır.

KÜÇÜK PARÇALAR**127. Sağ el, A***Lev. LXXVI*

1964 Met.env. / AKR.96-89 Kazı kasa nr.

Tek parça olarak bulunan el; Y.0.04m. G.0.035m. ölçülerine sahiptir. 30.07.1996 tarihinde Akropol kazılarında 4Eα-3Eδ karelerinde -0.94 m. seviyede bulunmuştur. Parmak uçları eksiktir. İnce kristalli beyaz mermer büyük oranda kristalize olmuştur. Bilekten kırılmış parçanın kırık yüzeyi ortasında dar bir kenet deliği izi bulunmaktadır.

Yayımlanmamıştır.

Küçük boyutlu bir heykele ait olan sağ el açık durumda tasvir edilmiştir. Bilekteki kenet deliği böylesine küçük bir parçanın dahi ayrı işlenip gövdeye eklendiğini göstermesi açısından önemlidir. Zira bu özenli işçilik parçanın Geç Hellenistik veya erken Roma Çağı'nda yapılmış bir heykele ait olduğunu düşünmemize sebep olmaktadır. Bununla beraber parçanın dolgu tabaka içinde karışık malzeme ile birlikte bulunmuş olması tarih konusunda ısrarcı olmayı engellemektedir.

128. Sol el, B*Lev. LXXVI*

Tek parça halindeki elin ölçüleri Y.0.07m. G.0.05m.dir. Parça 1998 yılındaki Bouleuterion kazılarında binanın güney kısmında bulunmuştur. Baş parmak kırıktır. İnce kristalli beyaz mermerden yapılmış parça tamamen kristalize olmuş durumdadır. Kırık bilek yüzeyinde herhangi bir bağlantı izi yoktur.

Yayımlanmamıştır.

Küçük bir heykele ait parça, sol koldan kırılarak ayrılmıştır. Yumruk yapılmış elde parmaklar, yanyana duran kancaları anımsatır şekilde kabaca işlenmiştir. Tırnaklar ince kazıma hatlar ile belirtilmiştir.

129. Sağ el, A*Lev. LXXVI*

3877 Met.env. / AKR.98-31 Kazı kasa nr.

Tek parça halinde korunmuş eser, Y.0.06m. G.0.03m. ölçülerine sahiptir. Akropol kazılarında G3 karesi ikinci dörtlük içi -1.14m. seviyede, 11.08.1998 tarihinde bulunmuştur. Parmaklar eksiktir. İnce kristalli beyaz mermer iyi durumdadır. Parçada herhangi bir bağlantı izi yoktur. Yüzey pürüzsüz hale getirilmiş, parlatılmamıştır.

Yayımlanmamıştır.

Minyatür boyutlarda tek bloktan yontulmuş bir heykele ait olan parça sağ el ve bilekten ibarettir. Elin iç kısma doğru hafifçe eğilmiş olması parmakların yumruk yapıldığına veya en azından toplanmış olduğuna işaret etmektedir. Eserin bulunduğu tabaka ağırlıklı olarak Roma ve az miktarda Hellenistik seramik örnekleri barındırmaktadır.

130. Sağ el, B*Lev. LXXVI*

4302 Met.env. / ST98-183 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.13m. G.0.9m. Bouleuterion kazılarında K+3 karesinde 2.00/3.00m. seviyede bulunmuştur, 27.09.1998.

Başparmak, işaret parmağı üst yüzeyi ve avuç kısmı noksandır. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan parçanın tüm yüzeyi kalkerli-topraklı bir tabaka ile kaplıdır. Kırık yüzeylerinde kenet deliği izi bulunmamaktadır.

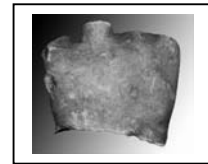
Yayımlanmamıştır.

İnsan boyutlarında yapılmış bir heykele ait elde serçe, yüzük ve orta parmak toplanmış işaret parmağı serbest durmaktadır. Baş parmak kırık yüzeyine göre o da açık durmaktadır. Parçanın Bouleuterion'da bulunan torsolardan birine ait olduğu düşünülmektedir.

131. Sağ el, B*Lev. LXXVI*

4553 Met.env. / BUL.99-9 Kazı kasa nr.

Tek parça halindeki el; Y.0.14m. G.0.14m. D.0.07m. ölçülerine sahiptir. Bouleuterion güneybatı kesiminde dolgu

tabaka içinde 1999 yılında bulunmuştur. Parmaklar ve bilek kısmı kırıktır. Orta kristalli beyaz mermerde önemli bir bozulma yoktur. Bilekteki ve parmaklardaki kırık yüzeylerinde kenet deliği izi bulunmamaktadır. Yüzey pürüzsüz hale getirilmiştir.

Yayımlanmamıştır.

Yaklaşık normal insan boyutlarındaki bir heykele ait olan el sadece avuç içinden ibarettir. Buradaki ufak çıkıntı şüphesiz tutulan obje (kargı, kılıç veya rulo) ve parmaklar arasındaki bağlantıyı sağlamaktadır. Üst yüzeydeki belli belirsiz damar ve kemik vurgulamaları eserin olasılıkla Geç Hellenistik Devir’de yapılmış kaliteli bir heykele ait olduğunu düşündürmektedir.

132. Sol el, B

Lev. LXXVI

4704 Met.env. / BUL.K.99-34 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.08m. G.0.11m. D.0.04m. Bouleuterion

güney bölümünde 1999 yılında bulunmuştur. Parmak ve el ayası tamamen noksandır. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan bir heykele ait olan parçanın iç tarafı kireçli-topraklı tabaka ile kaplıdır. Dış taraf daha temizdir. Kırık yüzeylerinde kenet deliği izi bulunmamaktadır.

Yayımlanmamıştır.

133. Sol omuz ve kol, HmG

Lev. LXXVII

3897 Met.env. / HM.98-51 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y. 0.06m. G. 0.02m. Hamam XV nolu kare

-9.80/-10.40m. seviyede 11.08.1998 tarihinde bulunmuştur. İnce

kristalli beyaz mermer tamamen kristalize olmuştur. Omuz ve bilekteki kırık yüzeylerinde bağlantı izi bulunmamaktadır.

Yayımlanmamıştır.

Minyatür boyutlarda tek bloktan yapılmış bir heykele ait olan sol kol dirsekten kırılarak ileri doğru uzatılmış durumdadır. Pazuda, iki sıra paralel kabartma hat ile belirtilmiş bilezik bulunmaktadır.

134. Sağ kol ve dirsek, S

Lev. LXXVII

3466 Met.env. / ST.97-38 Kazı kasa nr.

Tek parça olarak bulunmuştur; Y.0.075 G.0.03m. Stoa D mekanı -5.00/-5.20m. seviye, 09.09.1997. İnce kristalli beyaz mermer. Eserin kondisyonu iyi durumdadır. Elin ekleneceği kırık yüzeyinde bağlantı izi bulunmamaktadır. Buna karşın kolun üst kısmı kesilmişçesine düzeltilmiş ve ortaya açılan kenet deliği ile gövde bağlantısı sağlanmıştır. Kenetteki demir çubuk rahatlıkla görülebilmektedir. Yüzey pürüzsüz hale getirilmiş, parlatılmamıştır.

Yayımlanmamıştır.

Minyatür boyutlarda, ayrı işlenmiş parçaların birleştirilmesiyle oluşturulmuş bir heykele ait olan sağ kol dirsekten kırılarak yukarı kaldırılmış durumdadır. Yapım tekniği, kolun Geç Hellenistik Devir'e tarihlendirilebilecek bir esere ait olabileceğini düşündürmektedir.

135. Sol kol, B

Lev. LXXVII

4704 Met. Env. / BUL.K.99-34 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.15m.G.0.11m.D.0.07m. Bouleuterion'da J4 ve J5 karelerinin kazısında 4.93/4.67m. seviyeli tabakada bulunmuştur, 08.08.1999. Orta kristalli beyaz mermerden yapılmış parçanın pazu bölgesi yoğun kireçli-topraklı tabaka ile kaplıdır. Bilek tarafı daha temizdir. Kolun iç yüzünde de

aynı tabaka hakimdir. Parçanın kırık yüzeylerinde kenet deliği izi bulunmamaktadır. Çıplak olan kol pürüzsüz hale getirilmiştir.

Yayımlanmamıştır.

İnsan boyutları altında yapılmış bir heykele ait sol kol pazulu yapısıyla muhtemelen bir erkeğe aittir. Dirsek dış tarafında bırakılan çıkıntı ile bir desteğe bağlandığı zannedilmektedir. Zira kol, dirsekten bükülmüş ve ileri uzatılmış pozisyonundadır ve olasılıkla elde bir obje tutmaktadır.

136. Sol omuz ve kol, KD

Lev. LXXVII

6514 Met.env. / KD.01-09

Eser tek parçadır; Y.0.08m. G. 0.06m. Metropolis çevresinde köylüler tarafından bulunup kazıevine getirilmiştir 08.06.2001.

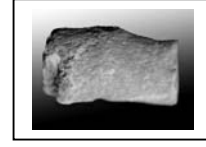
Parça oldukça iyi şartlar altında korunmuştur. Mermerde önemli bir bozulma yoktur. Eser yüzeyi pürüzsüz hale getirilmiş, parlatılmamıştır.

Yayımlanmamıştır.

Küçük boyutlu bir heykele ait çıplak kol dirsekten kırılarak kaldırılmış durumdadır. Bu şema gövdenin de çıplak olabileceğini dolayısıyla parçanın Geç Hellenistik Devir'de sıkça ve sevilerek yapılan (Metropolis'e ait örnekler için bkz. *Kat. Nr. 75-80*) Aphrodite heykelciklerinden birine ait olabileceğini düşünmemize yol açmaktadır.

137. Parmak, B*Lev. LXXVII*

4211 Met.env. / ST.98-173 Kazi kasa nr.

Tek parça; Y.0.06m. G.0.02m. Parmak, Bouleuterion K+2

ve K+3 karelerinin kazısı sırasında 1.00/2.00m. seviyeler arasındaki dolgu toprak içinde bulunmuştur, 25.09.1998. Tüm yüzeyi kireçli bir tabaka ile kaplıdır. Boyutundan ötürü serçe parmağa ait olduğu düşünülen parça ile ilgili herhangi bir yorumda bulunmak oldukça zordur.

Yayımlanmamıştır.

138. Parmak, A*Lev. LXXVII*

2801 Met.env. / AKR.97-105 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.06m. G.0.03m. D.0.03m. Akropol kazıları sırasında E2 karesi 97-J duvarı batısında, -0.97m. seviyede

bulunmuştur, 26.08.1997. Yeşil renkli, porfiri anımsatan bir tür mermer ile yapılmıştır. Eserin kondisyonu iyidir. Kırık alt tarafında kenet deliği izi yoktur.

Yayımlanmamıştır.

Çok basit bir işçilikle yapılmış parçanın işaret parmağı uç tarafı olduğu düşünülmektedir. Tırnak sınırı ve parmak derisindeki kırışıklıklar sık kazıma hatları ile basitçe belirtilmiştir.

139. Parmak, KD*Lev. LXXVIII*

6514 Met.env. / KD.01-10 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.06m. G.0.03m. D.0.03m. Parmak Metopolis yakınlarında Yeniköy halkından birisi (İ. Eygay) tarafınan bulunup kazievine getirilmiştir, 08.07.2001. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan parçanın parmak ucu kristalleşmeye başlamıştır. Genelde parça iyi şartlar altında korunmuştur. kırık yüzeyinde bağlantı izi bulunmamaktadır.

Yayımlanmamıştır.

140. Parmak, B*Lev. LXXVIII*

4651 Met.env./ AKR.Y.99-5 Kazı kasa nr.

Yüzük parmağı ve serçe parmağı ucu ile iki parça olan eser birleştirilmiştir; Y.0.07m. G.0.02m.. Bouleuterion güneyinde, Akropol yolu olarak adlandırılan kesimin kazısı sırasında L6 karesinde anakaya-kanal üstü dolgusunda bulunmuştur, 27.07.1999. Parça iyi şartlar altında korunmuştur. İnce kristalli beyaz mermerde önemli bir bozulma yoktur. İki parmak birbirlerinden ayrı şekilde ustalıkla yontulmuş sadece parmak uçlarında temas sağlanmıştır. Yüzey pürüzsüz hale getirilmiştir.

Yayımlanmamıştır.

İnsan boyutları altında yapılmış bir heykelin sağ eline ait parça son derece ustalıkla işlenmiş zarif bir bayan elini tasvir etmektedir. Parmakların iç kısmında düz, kazıma şeklinde hatların olması elde bir objenin tutulduğunu gösterir. Ancak parçanın çok küçük olması bu konuyu karanlıkta bırakmaktadır.

141. Parmak ucu, B*Lev. LXXVIII*

5366 Met. Env. / BUL.K.99-220 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.035m. G.0.02m. D.0.02m. Bouleuterion kuzey bölüm 2H karesi 1.70/1.55m. seviyede bulunmuştur,15.11.1999.

Orta kristalli beyaz mermerde önemli bir bozulma yoktur. Yüzey pürüzsüz hale getirilmiştir.

Yayımlanmamıştır.

İnsan boyutları altında yapılmış bir heykelin eline ait parmağın, tüm yüzeylerinin detaylıca işlenmiş olması, açık durduğunu göstermektedir. Yan tarafındaki bağlantı çıkıntısına göre diğer parmak ta benzer pozisyonda ve buna bağlı olarak durmaktadır.

142. Parmak, B*Lev. LXXVIII*

4973 Met.env. / BUL.K.99-74 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.06m. G.0.02m. Bouleuterion kuzey bölümde 2G ve 2H kareleri kazıları sırasında 2.83/1.90m. seviyeli tabakada

bulunmuştur. Parmak ucu kırıktır. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan bir heykele ait olan parçada önemli bozulma yoktur. Alttaki kırık yüzeyinde bağlantı izi bulunmamaktadır.

Yayımlanmamıştır.

143. Parmak, B*Lev. LXXVIII*

4549 Met.env. / BUL.99-5 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.055m. G.0.025m. Bouleuterion güney

bölüm kazılarında bulunmuştur, 06.07.1999. Orta kristalli beyaz mermer tamamen kireçli bir tabaka ile kaplıdır.

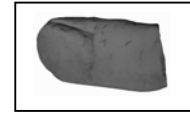
Yayımlanmamıştır.

İnsan boyutlarında yapılmış bir heykelin eline ait parça olasılıkla işaret parmağıdır. Parmaktaki iki boğumdan da hafifçe kırılmış olarak durması diğer parmakların da benzer pozisyonda olması gerektiğini düşündürmektedir. Bu durumda elin bir objeyi tuttuğunu söylemek kuvvetli ihtimaller arasındadır.

144. Parmak, B

Lev. LXXVIII

ST.98-276 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.05m. G.0.03m. D.0.03m. Bouleuterion

kazılarında 1998 yılında bulunmuştur. Parmak ucuna ait küçük bir parça kırıktır. İnce kristalli beyaz mermerden yapılan eser çok iyi durumdadır. Mermerde herhangi bir bozulma yoktur. Kırık yüzeyde kenet deliği izi bulunmamaktadır. Bütünüyle işlenmiş yüzey pürüzsüz hale getirilmiş, tırnak ve et bağlantısı gerçekçi ve ustalıkla verilmiştir.

Yayımlanmamıştır.

145. Parmak ucu, S

Lev. LXXIX

3488 Met. Env. / ST.97-60 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.04m. G.0.025m. D.0.025m. Stoa HH karesinde yüzey buluntusu olarak tespit edilmiştir, 16.09.1997. Orta kristalli

beyaz mermer iyi şartlar altında korunmuştur. Önemli bir bozulma yoktur. Parmağa ait tüm yüzeyler pürüzsüz hale getirilmiş, parlatılmamıştır.

Yayımlanmamıştır.

İnsan boyutlarında yapılmış bir heykelin eline ait parça özenli işçiliğe sahiptir. Tırnak ve et geçişi son derece gerçekçi ince kazıma bir hatla belirtilmiştir. Sağ yanda bulunan çıkıntı şüphesiz diğer parmakla olan bağlantıyı sağlamaktadır.

146. Parmak ucu, B

Lev. LXXIX

3726 Met.env. / ST.98-37 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.03m. G.0.03m. Bouleuterion güneyinde Akropol yolu olarak adlandırılan kesimdeki 3 nolu sondajda bulunmuştur (AKR.Y Sond3), 25.07.1998. Orta kristalli beyaz mermerde önemli bir bozulma yoktur. Yüzeyler pürüzsüz hale getirilmiş, parlatılmamıştır.

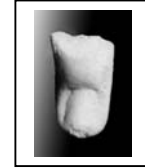
Yayımlanmamıştır.

147. Parmak ucu, B

Lev. LXXIX

3837 Met.env. / ST.98-105 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.04m. G.0.015m. Bouleuterion güneyinde Akropol yolu olarak adlandırılan kesimdeki 3 nolu sondajda bulunmuştur (AKRy Sond3), 08.08.1998. Orta kristalli beyaz mermerde önemli bir bozulma yoktur. Tüm yüzeyler pürüzsüz hale getirilmiş, parlatılmamıştır.

Yayımlanmamıştır.

İnsan boyutları altında yapılmış bir heykelin eline ait parça olasılıkla serçe parmağıdır. Tırnak kazıma ince hatlar ile etli parmak ucunda başarı ile gösterilmiştir.

148. Parmak, HmG*Lev. LXXIX*

3761 Met.env. / HM.98-21 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; U.0.07m. R.0.03m. Hamam yapısı -8.00/-8.70m.

arasındaki dolgu toprak tabakasında bulunmuştur, 26.07.1998. Parmak ucu eksiktir. Orta kristalli beyaz mermer. Özellikle parmağın iç kısmında ince kireçli bir tabaka hakimdir. Üst ve yan taraflar nispeten temizdir. Parçanın tüm yüzleri pürüzsüz hale getirilmiştir.

Yayımlanmamıştır.

İnsan boyutları üstünde yapılmış bir heykelin eline ait olan parça büyük olasılıkla işaret parmağıdır. Her iki boğumdan hafifçe bükülmüş olan parmak, bir obje tutan (bkz.*Kat.Nr.46*) veya hitap duruşu içindeki (bkz. *Kat.Nr.106*) ellerde bulunan işaret parmakları ile benzerlik göstermektedir.

149. Sağ ayak ucu, B*Lev. LXXIX*

4627 Met.env. / BUL.99-54 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.16m. D.0.11m. D.0.08m. Bouleuterion

Güney bölümde K+5 karesinde ve yaklaşık olarak yapının

5.oturma sırası üstünde 4.60m. seviyede tespit edilmiştir, 20.07.1999. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan parçada önemli bir kötü etki bulunmamaktadır. Başparmak ucu eksiktir. İçe doğru hafif bir kavisle yapılan taban, kalın murç darbeleriyle işlenmiştir. Üst yüzey pürüzsüz hale getirilmiş, parlatılmamıştır. Parçanın arka tarafı düzleştirilmiş ve bu noktadan gövdeye birleştirilmiştir. Ancak ne bu yüzeyde ne tabanda herhangi bir kenet deliği bulunmamaktadır.

Yayımlanmamıştır.

İnsan boyutları üstünde yapılmış bir heykele ait olan sağ ayak ucu, ayrı işlenmiş bir parçadır. Narin yapısından ötürü bir bayana ait olduğu düşünülmektedir. Ayrıca ayak üstünde deri sandalet bantlarına dair bir iz bulunmaması bu görüşü desteklemektedir. Sandalet tabanının özellikle M.Ö. 2. yy. ortalarında yaygın olan şekilde⁴²⁰ başparmak girintili yapılması parçanın ve ait olduğu heykelin dönemi hakkında önemli ipucu vermektedir.

150. Sağ Ayakucu, HmG

Lev. LXXX

3849 Met.env. / HM.98-31 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; U.0.10m. G.0.10m. Y.0.07m. Hamam yapısı XIX nolu karede -9.00/-9.20m. seviyede bulunmuştur,

07.08.1998. Orta kristalli beyaz mermerden yapılmış parça tamamen kristalize olmuş durumdadır. Ayrıca parmak uçlarının tamamı kırık ve eksiktir.

Yayımlanmamıştır.

Parça insan boyutlarında yapılmış bir heykele aittir. Olasılıkla erkektir. Sadece ayak parmaklarını açıkta bırakan yarı kapalı bir bot giymiştir. Taban büyük ölçüde tahrip olmasına karşın baş parmak girintili olduğu düşünülmektedir. Morrow'un sınıflandırmasına göre Hellenistik tipe girmektedir (bkz. *Dipnot 420*). Parçanın 151 nr.lı ayak ucunun eşi olduğu düşünülmektedir.

⁴²⁰ Morrow araştırmasında benzer tipteki sandaletleri Hellenistik Tip'e sokmuştur bkz. Morrow, *Footwear*, s.155, 162-163; ayrıca aynı tarihleme için bkz. N. Goldman, "Roman Footwear", *J.L.Sebaste-L.Bonfante (ed.)* içinde, s.106, fig.6.5a.

151. Sol Ayakucu, S*Lev. LXXX*

2293 Met.env. / ST.96-106 Kazı kasa nr.

Tek parçadır, U. 0.15m. G. 0.11m. Y.0.08m 1996 yılındaki Stoa kazılarında yapının kuzey kesiminde –9.63 m. seviyede

bulunmuştur, 04.10.1996. Baş ve serçe parmak ucu kırıktır. Orta kristalli beyaz mermerde büyük oranda kristalleşme vardır. Bu koşullar parçanın yüzey bitimi ile ilgili fikir yürütmeye mani olmaktadır.

Yayımlanmamıştır.

İnsan boyutlarında yapılmış bir heykele ait olan parça ana gövdeden kırılarak ayrılmıştır. Tip olarak *150 nr.li* sağ ayak ucu ile çok benzer olması iki parçanın aynı heykele ait olabileceği ihtimalini doğurmaktadır. Bu görüşü her iki parçanın malzeme cinsi de desteklemektedir. Ancak diğer parçada sadece parmaklar açıkta bırakılmışken, bu örnekte ayak üstündeki bant neredeyse ayağın ortasında kesilmiştir. Bu ufak farklılığı heykelin duruşu ve ayakların pozisyonu ile açıklamak mümkündür. Zira bu parçada parmaklar ve ayak serbest şekilde ve düz olarak durmaktadır. Oysa diğer örnekte parmaklar hafif bükülmüştür. Buna göre de heykelin sabit sol ayağı üzerinde durduğunu , serbest sağ bacağa ait ayağın topuk kısmının hafifçe yukarı kaldırıldığını ve dolayısıyla ayak üstündeki bandın parmak diplerine kadar uzandığını iddia etmek yanlış olmasa gerektir.

152. Sağ ayakucu, T*Lev. LXXX*

1101 Met.env. / TI.94-186 Kazı kasa nr.

Tek parçadır, Y.0.06m. G. 0.05m. D.0.05m. Parça Tiyatro

kazılarında SBI karesi –19.90m. seviyede bulunmuştur, 29.07.1994. Orta kristalli beyaz mermer iyi şartlar altında korunmuştur.

Yayımlanmamıştır.

İnsan boyutları altında yapılmış bir heykelin ayağına ait parça, kapalı ayakkabı giymiş bir ayağın uç kısmıdır. Taban ile ayağın bastığı zemine ait küçük parça birleşiktir. Bu parçanın alt kısmı kaide bağlantısı için işlenmiş durumdadır. Ayak tamamen kaplanmış oval bir kalıp şeklindedir. Olasılıkla parça Roma Çağı'na ait bir heykele aittir.

153. Sol ayak sandaletli başparmak, B

Lev. LXXX

4670 Met.env. / BUL.K.99-16 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.06m. G.0.05m. D.0.04m. Bouleuterion I+5 karesi 99-C duvarı kuzeyinde 7.02/6.30m. seviyelerinde bulunmuştur. Orta kristalli beyaz mermerde önemli bir bozulma yoktur. Parmak ucu kırıktır. Sandalet tabanı kabaca düzeltilmiş buna karşın üst yüzey çıplak ten dokusunu vurgulayacak şekilde pürüzsüz hale getirilmiş ancak parlatılmamıştır.

Yayımlanmamıştır.

Sandaletli sağ ayak baş parmağı, insan boyutlarında yapılmış bir bayan heykeline aittir. Çok küçük bir kırık olmasına rağmen, sandaletin daha önce değinilen (bkz. *Kat. nr.149*) başparmak girintili tipe dahil olması parçanın Hellenistik Devir'e ait olabilecek bir heykelden kırıldığını düşündürmektedir. Bu iddiayı parmaktaki detaylı ve gerçekçi işçilik te desteklemektedir.

154. Giysi parçası, B*Lev. LXXX*

4602 Met.env. / BUL.99-49 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.19m. G.0.11m. D.0.03m. Bouleuterion kazılarında, K+5 karesi 99-A duvarı önünde 5.27/ 5.00m. seviyede bulunmuştur, 19.07.1999. Orta grenli beyaz mermerden yapılmış bir heykele ait olan parça olasılıkla, giyimli sol omuz üzerine düşmüş saç tutamlarını tasvir etmektedir. Mermerde önemli bir bozulma yoktur. Arka tarafında yaklaşık 0.5 cm. çapında dikey bir kenet deliği izi bulunmaktadır. Derin, keskin hatlarla işlenen kumaş ve saçların işçiliği parçanın, kentteki Hellenistik bayan heykellerden birine ait olduğunu düşündürmektedir. Bunun yanında parçanın ayrı işlenerek ana gövdeye eklenmiş olması dönem konusundaki iddiayı güçlendirmektedir.

Yayımlanmamıştır.

155. Giysi parçası, HmG*Lev. LXXX*

3441 Met. Env. / HM.97-190 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.14m. G.0.08m. D.0.11m. Hamam binası 11 nolu karede -11.78m. seviyede bulunmuştur, 07.12.1997. İnce kristalli beyaz mermerden yapılan bir heykele ait olan parçanın kondisyonu iyi durumdadır.

Yayımlanmamıştır.

156. Giysi parçası, HmG*Lev. LXXXI*

3383 Met.env. / HM.97-132 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.41m. G.0.25m. D.0.12m. Stoa yakınlarında Bizans kulesi önündeki su kanalı çalışmaları sırasında bulunmuştur,

15.11.1997. Orta kristalli mavimsi beyaz mermerde önemli bir bozulma yoktur. Parçanın arka tarafı düzleştirilmiş, ön yüz pürüzsüz hale getirilmiştir.

Yayımlanmamıştır.

Parça, kente ait 24, 25, 26, 32, 33, 34, nr.lı Hymationlu erkek heykelleriyle, arkasının düzleştirilmesi ve kumaş kıvrımlarının işlenişi bakımından oldukça benzerdir. Buluntu yerinin de bu eserlerle yakın olduğu düşünülürse, parçanın aynı gruba dahil olduğu söylenebilir. Buna karşın dikey kumaş kıvrımları arasında kalan “V” şeklindeki açıklık, çıplak ten izlenimi uyandırmaktadır. Bu durum parçanın bir bayan heykeline ait olabileceği ihtimalini akla getirir. Katı ve şematik kumaş kıvrımlarından ötürü eserin Roma Çağı’na ait olduğu düşünülmektedir.

157. Giysi parçası, S

Lev. LXXXI

485 Met. Env. / ST.93-13 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.44m. G.0.40m. D.0.16m. Stoa F karesinde Bizans Sur Duvarı içinde bulunmuştur, 27.03.1993. Orta kristalli beyaz mermerden yapılmış bir heykele ait olan parça yapı taşı olarak kullanılmasından ötürü kötü şekilde etkilenmiş ve bazı detaylar silinmiştir. Bununla beraber, parçanın arka tarafının düzeltilmiş olduğu ve üstteki kırık yüzey ortasında bir kenet deliği izi bulunduğu görülebilmektedir. Parçanın giyimli bir bayan heykelinin etek ucuna ait olduğu düşünülmektedir. Muhtemelen heykel 32, 33 nr.lı örneklerle ilişkilidir. Zira arka tarafının işlenmeyip bir yüzeye applike edilmek için düzleştirilmesi bu heykellerde görülen özel bir durumdur.

Yayımlanmamıştır.

158. Giysi parçası, S*Lev. LXXXI*

749 Met. Env. / ST.93-129 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.31m. G.0.15m. D.0.11m. Stoa binasının kuzey kesiminde yüzey buluntusu olarak tespit edilmiştir, 09.10.1993. Orta kristalli beyaz mermer iyi şartlar altında korunmuştur. Parçanın iki yan yüzünde kesilerek elde edilmiş yüzeylerin ortasında kenet delikleri bulunmaktadır. Özellikle Geç Hellenistik Devir’de yaygın olan bu uygulama parçanın ait olduğu heykelin dönemini aydınlatmaktadır. Kalın kumaştan yapılmış bir mantoya (*Hymation*) ait olan parça Bouleuterion’da bulunan erkek heykellerinden birine ait olmalıdır. Zira benzer teknik bu eserlerde de kullanılmıştır.

Yayımlanmamıştır.

159. Giysi parçası, B*Lev. LXXXI*

BUL.99-55 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; 0.36m. G.0.21m. D.0.06m. Bouleuterion kazılarında yapının güney bölümünde bulunmuştur, 1999. Ayrı işlenerek eklenmiş uca ait parça nokсандır. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan eser çok iyi şartlar altında korunmuştur. Önemli bir olumsuz etki görülmemiştir. Ayrı işlenmiş bir parça olduğu düşünülen giysi fragmanının arka tarafı kabaca düzleştirilmiş ön tarafı dikkatli bir işçilikle pürüzsüz hale getirilmiştir. Ayrıca uç tarafta geniş bir alan çanak şeklinde düzleştirilerek ayrı işlenmiş parça için birleşme yüzeyi hazırlanmıştır. Burada kenet deliği bulunmamaktadır.

Yayımlanmamıştır.

Kalın oluk şeklindeki dikey kumaş hareketleri parçanın ağır kumaştan yapılmış bir giysiyi olasılıkla bir mantoyu betimlediğini akla getirmektedir. Parçanın arka tarafının işlenmiş olması ise gövdeyle temas halinde olmadığını gösterir. Bu verilere dayanarak eserin koldan sarkan manto kumaşına ait bir parça olabileceği düşünülmektedir.

160. Giysi parçası, L

Lev. LXXXI

6405 Met. env. / LT.00-49 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.35m. G.0.12m. D.0.07m. Latrina'da 41 numaralı karenin kazısında -16.04m. seviyede bulunmuştur, 28.10.2000. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan parçanın yüzeyi detaylı temizlikle yok edilebilecek ince topraklı-kireçli bir tabaka ile kaplıdır. Giysi parçası ayrı işlenmiştir. Arka yüzeyi ve iki yan yüzeyi ince murç darbeleriyle düzleştirilerek gövdeye eklenmiştir. Birleşme yüzeylerinde kenet deliği kullanılmamıştır.

Yayımlanmamıştır.

İç içe geçmiş geniş içbükey hatlar şeklindeki kumaş kıvrımları arasında oluşan derin oluklar kalın bir kumaşa işaret etmektedir. Parça mantolu bir heykelden kopmuş olmalıdır.

161. Giysi parçası, B

Lev. LXXXI

4305 Met.env. / ST.98-186 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.38m. G.0.18m. D.0.14m. Bouleuterion güney bölümünde K+3 karesi kazılarında 2.00/3.00m. seviyeli tabakada bulunmuştur, 28.09.2998. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan parçada önemli bir bozulma bulunmamaktadır. Üstteki kırık yüzeyinde kenet deliği izi yoktur. Parçanın

ön, arka, alt ve iki yan yüzü detaylı şekilde yontulmuştur. Derin işlenmiş noktalarda ince uçlu murç izleri görülmektedir.

Yayımlanmamıştır.

Bir giysiye ait olmasına karşın boyutları, parçanın büyük ölçülerde yapılmış bir heykelden kırıldığını göstermektedir. “S” kenarlı kumaş kıvrımları ile son derece detaylı ve gerçekçi işlenen parça Hellenistik işçiliği yansıtmaktadır. Tüm yüzlerinin ayrıntılı olarak yontulmasına dayanılarak koldan sarkan manto parçası olabileceği düşünülmektedir⁴²¹. Nitekim kalın kumaş kıvrımları ve aralarında oluşmuş oluk şeklindeki girintiler de kaba bir kumaşa işaret etmektedir. Parçanın Bouleuterion’da bulunmuş giyimli torsolardan birine ait olduğu kuvvetli ihtimaldir.

162. Giysi parçası, HmG

Lev. LXXXI

HM.97-183 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.9m. G.0.12m. D.0.07m. Hamam-gymnasion binasında bulunmuştur, 1997. Orta kristalli beyaz mermerden

yapılan parçanın yüzeyi kılcal bitki kökü izleri ile kaplıdır. Mermerde kristalleşme yoktur. Kalın kumaş hareketleriyle bir mantoya ait olduğu düşünülen eserin kırık üst yüzeyinde kenet deliği izi görülmemiştir. Alt taraf ise ince murç darbeleriyle işlenmiştir. Ayrıca parçanın tüm yüzeyleri pürüzsüz hale getirilmiştir.

Yayımlanmamıştır.

⁴²¹ Tigani’de bulunan kolosal boyutlarda bir heykel kolu parçanın nasıl bir duruşa sahip olduğu konusunda fikir vermektedir. R.Tölle-Kastenbein Et. al, *Das Kastro Tigani*, Samos XIV, Bonn: GMBH, 1974, s.174, Abb.334.

163- 205 Toplu bulunmuş heykel parçaları, B

4297 Met. env. / ST.98-178; 4309 Met env./ ST.98-191 Kazı kasa nr. Bouleuterion, 1998 yılı kazılarında K+3 karesinde 2.00/3.00 m. seviyeli tabakada çok sayıda elbise-gövde parçası bulunmuş ve iki kasada toplanmıştır⁴²². Bu grup içinde ayrıca yüzlerce sayıda tanımlanamayacak küçüklükte heykel kırığı bulunmaktadır. Eserler arasından Bouleuterion'daki torsolara uyanlar tespit edilmiş (bkz. *Kat. nr 3, 24, 25, 46*) kalan kısım ayrı değerlendirilmiştir. Buna karşın bu parçaların büyük kısmının da Bouleuterion'daki heykellere ait oldukları düşünülmektedir. Malzeme cinsi ve yüzey bitimi bakımından aynı olan eserlerin, yapıda benzer tipte çok sayıda heykel bulunduğu için, kesin olarak hangi torsoya ait oldukları tespit edilememiştir. Ayrıca parçalardan bazılarının Bizans suru içinde yer alan iki gövdeye (*Kat.nr. 29-30*) uyma ihtimali de bulunmaktadır. Bu etkenlerden ötürü parçalar ayrı katalog numaraları altında fakat toplu halde sınıflandırılarak ele alınmışlardır.

163. Giysi parçası

Lev. LXXXII

Tek parçadır; Y. 0.38m. G. 0.13m. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan bir heykele ait olan parçada önemli bir bozulma yoktur. Sol tarafı işlenmiş, sağ tarafı gövdeyle birleştirilmek üzere düzleştirilmiştir. Burada ve kırık arka yüzeyinde kenet deliği izi bulunmamaktadır.

Yayımlanmamıştır.

⁴²² Buradaki heykel parçaları toplu buldukları ve küçük boyutlu oldukları için birlikte değerlendirilmiştir. Aynı kasada yer alan daha nitelikli parçalar ayrı katalog numarası ile ait oldukları gruplar içinde ele alınmışlardır. Bkz. *Kat.nr.24, 46*.

164. Zırh parçası?*Lev. LXXXII*

Birleşen üç parçadan oluşmaktadır. Y.0.29m. G.0.18m. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan parçanın üst yüzeyinde kristalleşme başlamıştır. Kabartma ince şeritler arasına yerleştirilmiş dikdörtgen şekilli dilimler ve en alt sıradaki püsküller parçanın zırhlı bir heykele ait olabileceğini düşündürmektedir. Zira kentte 46 nr.lı Zırhlı torsonun lorikası benzer çizgilere sahiptir.

Yayımlanmamıştır.

165. Etek ucu ve kaide*Lev. LXXXII*

Tek parçadır; Y. 0.21m. G. 0.23m. Orta kristalli beyaz mermerde kristalleşme başlamıştır. Eserin sağ tarafı ve altı düz şekilde kesilmiştir. Cephede yarım daire şeklinde bir alan sığ biçimde yontulmuş, iç yüzü kabaca düzleştirilmiştir. Bu yüzey altında yaklaşık 0.5cm. lik bir delik bulunmaktadır. Eserin, kesin olmamakla birlikte giyimli bir bayan heykeline ait olduğu düşünülmektedir. Yaklaşık 7 cm.lik kaide üzerine basan sağ ayağın uç kısmı parçada görülen sığ alana eklenmiş olmalıdır. Ayağın yanında uzun khitona ait dikey kumaş kıvrımları göze çarpmaktadır. Üstteki yatay doğrultulu kumaş kitlesinin ise mantoya ait olduğu zannedilmektedir. Parçanın altı düzleştirilmiş ve ortaya acılan 4x9cm.lik kenet deliği ile zemin bağlantısı gerçekleştirilmiştir. Kenet deliği yanında “H” harfi kazılıdır. Bu olasılıkla eserin yerleştirileceği yüzey ve konum bağlantısı ile ilgilidir.

Yayımlanmamıştır.

166. Giysi parçası*Lev. LXXXII*

Birleşen iki parça halindedir. Y. 0.39m. G. 0.17m. Orta kristalli beyaz mermer yüzeyi yoğun kireçli-topraklı tabaka ile kaplıdır. Kaba kumaş hareketlerine göre

parça bir mantoya ait olmalıdır. İki yan yüzeyi detaylı işlenmiş arka tarafı kesilmişçesine düzleştirilmiştir.

Yayımlanmamıştır.

167. Giysi parçası

Lev. LXXXII

Tek parçadır; Y. 0.33m. G. 0.24m. Orta kristalli beyaz mermer temiz durumdadır. Önemli bir bozulma yoktur. Kırık yüzeylerinde kenet deliği izi bulunmamaktadır. Parçadaki kesik kesik işlenmiş derin kumaş hareketleri ve kumaşın hafif bükülmüş görüntüsü Kos'taki birçok Hymationlu heykelde tekrarlanmaktadır⁴²³. Parçanın ufak boyutundan ötürü kesin yargılarda bulunmak oldukça güçtür. Buna karşın kanımızca Bouleuterion'daki Hymationlu gövdelerden birine ait olduğu kesindir.

Yayımlanmamıştır.

168. Giysi parçası

Lev. LXXXII

Tek parçadır; Y. 0.13m. G. 0.24m. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan parça ince kireçli-topraklı bir tabaka ile kaplıdır. İki yan ve üst tarafı detaylı biçimde işlenmiş olan parçanın alt kırık yüzeyinde kenet deliği izi bulunmamaktadır. Buna karşın dış dar tarafı ince murç darbeleriyle düzleştirilmiş ve ortaya yaklaşık 1.5 cm. çapında kenet deliği açılmıştır.

Yayımlanmamıştır.

---

⁴²³ KP, Kos, Kat.Nr.40, Taf.50; Kat.nr.57, Taf.58.

169. Giysi parçası*Lev. LXXXIII*

Tek parçadır; Y.0.09m. G. 0.30m.Orta kristalli beyaz mermede kristalleşme başlamıştır. İnce kabarık hatlar şeklindeki kumaş kıvrımları dökümlü bir kumaşa olasılıkla khiton'a işaret etmektedir.

Yayımlanmamıştır.

170. Giysi parçası*Lev. LXXXIII*

Tek parçadır; Y.0.12m. G.0.18m. Orta kristalli beyaz mermerde önemli bir bozulma bulunmamaktadır.

Yayımlanmamıştır.

171. Giysi parçası*Lev. LXXXIII*

Tek parçadır. Y.0.14m. G.0.08m. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan parça kireçli topraklı bir tabaka ile kaplıdır.

Yayımlanmamıştır.

172. Giysi parçası*Lev. LXXXIII*

Tek parçadır; Y.0.13m. G.0.10m. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan eserde önemli bir bozulma bulunmamaktadır. Parçanın üst yarısındaki iki kat kumaş kıvrımı altında işlenen gergin bölge çıplak tene aittir.

Yayımlanmamıştır.

173. Giysi parçası*Lev. LXXXIII*

Tek parçadır; Y.0.14m. G. 0.12m. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan parçanın üst yüzeyi temiz olmasına karşın alt tarafı kireçlenmiş durumdadır.

Yayımlanmamıştır.

174. Giysi parçası

Lev. LXXXIII

Tek parçadır; Y. 0.23m. G. 0.28m. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan eserde ciddi bir bozulma bulunmamaktadır. Sığ ve keskin kenarlı kumaş hareketleri ile vücuda yapışan kumaş dokusu betimlenmiştir. Parça khiton giymiş bir bayan heykeline ait olmalıdır.

Yayımlanmamıştır.

175. Etek ucu ve kaide

Lev. LXXXIII

Tek parçadır; Y.0.09m. G. 0.10m. Orta kristalli beyaz mermerde kristalleşme başlamıştır. Yaklaşık 4 cm. kaide üzerine dökülmüş kumaş kıvrımları muhtemelen ayakta, khiton giymiş, küçük boyutlu bir bayan heykeline aittir.

Yayımlanmamıştır.

176. Giysi parçası

Lev. LXXXIII

Tek parçadır. Y.0.09m. G. 0.07m. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan parça temiz durumdadır.

Yayımlanmamıştır.

177. Giysi parçası

Lev. LXXXIII

Tek parçadır; Y. 0.015m. G. 0.23m. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan parçada önemli bir bozulma bulunmamaktadır.

Yayımlanmamıştır.

178. Giysi parçası*Lev. LXXXIII*

Tek parçadır; Y. 0.07m. G.0.20m. Orta kristalli beyaz mermer temiz durumdadır.

Yayımlanmamıştır.

179. Giysi parçası*Lev. LXXXIV*

Tek parçadır; Y.0.13m. G. 0.10m. Orta kristalli beyaz mermerde önemli bir bozulma yoktur. Eserin bileğe sarılmış kumaş kitlesini betimlediği zannedilmektedir.

Yayımlanmamıştır.

180. Giysi parçası*Lev. LXXXIV*

Tek parçadır; Y.0.14m. G. 0.14m. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan parça temiz durumdadır.

Yayımlanmamıştır.

181. Giysi parçası*Lev. LXXXIV*

Tek parçadır; Y.0.16m. G. 0.12m. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan parça temiz durumdadır.

Yayımlanmamıştır.

182. Giysi parçası*Lev. LXXXIV*

Tek parçadır; Y.0.13m. G. 0.12m. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan parça temiz durumdadır.

Yayımlanmamıştır.

183. Giysi parçası*Lev. LXXXIV*

Tek parçadır; Y.0.12m. G. 0.16m. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan parça ince kireçli-topraklı tabaka ile kaplıdır.

Yayımlanmamıştır.

184. Giysi parçası*Lev. LXXXIV*

Tek parçadır; Y.0.15m. G. 0.09m. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan parça temiz durumdadır.

Yayımlanmamıştır.

185. Giysi parçası*Lev. LXXXIV*

Tek parçadır; Y.0.10m. G. 0.08m. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan eser temiz durumdadır.

Yayımlanmamıştır.

186. Giysi parçası*Lev. LXXXIV*

Tek parçadır; Y.0.08m. G. 0.15m. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan parçada kristalleşme başlamıştır.

Yayımlanmamıştır.

187. Giysi parçası*Lev. LXXXIV*

Tek parçadır; Y.0.11m. G. 0.08m. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan parça temiz durumdadır.

Yayımlanmamıştır.

188. Giysi parçası*Lev. LXXXIV*

Tek parçadır; Y.0.09m. G. 0.05m. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan parça temiz durumdadır.

Yayımlanmamıştır.

189. Giysi parçası*Lev. LXXXIV*

Tek parçadır; Y.0.11m. G. 0.10m. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan parça temiz durumdadır.

Yayımlanmamıştır.

190. Giysi parçası*Lev. LXXXIV*

Tek parçadır; Y.0.14m. G. 0.14m. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan parçada ağır kireç tabakası bulunmaktadır. Eserin tüm yüzleri işlenmiş olduğundan olasılıkla gövdede sarkan kumaş kitlesine aittir.

Yayımlanmamıştır.

191. Giysi parçası*Lev. LXXXV*

Tek parçadır; Y.0.09m. G. 0.07m. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan parça temiz durumdadır.

Yayımlanmamıştır.

192. Giysi parçası*Lev. LXXXV*

Tek parçadır; Y.0.08m. G. 0.12m. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan parça temiz durumdadır.

Yayımlanmamıştır.

193. Giysi parçası*Lev. LXXXV*

Tek parçadır; Y.0.13m. G. 0.09m. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan parça temiz durumdadır.

Yayımlanmamıştır.

194. Giysi parçası*Lev. LXXXV*

Tek parçadır; Y.0.26m. G. 0.16m. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan parça temiz durumdadır.

Yayımlanmamıştır.

195. Giysi parçası*Lev. LXXXV*

Tek parçadır; Y.0.17m. G. 0.12m. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan eser temiz durumdadır. Eser *161 nr.lı* örneklerde olduğu gibi koldan sarkan manto kumaşına aittir. Tüm yüzler işlenmiştir. “S” kenarlı kumaş kıvrımları kırıktır. Parçanın alt yüzünün de düzleştirilmiş olması zeminle bağlantısının bulunmadığını göstermektedir.

Yayımlanmamıştır.

196. Giysi parçası*Lev. LXXXV*

Tek parçadır; Y.0.12m. G. 0.14m. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan parça temiz durumdadır. Eser yukarıdaki örnekle aynı forma sahiptir. Ancak iki parça birbirlerine uymamaktadır.

Yayımlanmamıştır.

197. Giysi parçası*Lev. LXXXV*

Tek parçadır; Y.0.19m. G. 0.12m. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan eser temiz durumdadır.

Yayımlanmamıştır.

198. Giysi parçası*Lev. LXXXV*

Tek parçadır; Y.0.21m. G. 0.08m. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan parçada kristalleşme başlamıştır. Kaba, oluk şeklindeki dikey kıvrımlar kalın manto kumaşına işaret etmektedir.

Yayımlanmamıştır.

199. Gövde parçası*Lev. LXXXV*

Tek parçadır; Y.0.13m. G. 0.23m. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan eser iyi şartlarda korunmuştur. Üst yüzey ince murç darbeleriyle işlenmiş, alt kısım kabaca düzleştirilmiştir. Eser pürüzsüz hale getirilmiş cephesiyle çıplak teni betimlemektedir. Olasılıkla gövdenin üst tarafında boyun yakınlarına aittir.

Yayımlanmamıştır.

200. Gövde parçası (kol?)*Lev. LXXXV*

Tek parçadır; Y.0.15m. G. 0.12m. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan eser temiz durumdadır. Çıplak bir kola ait olan parçanın alt tarafı kırıktır. Üst yüzey kesilerek düzleştirilmiş ve ortaya yaklaşık 1 cm. çapa, 5 cm. derinliğe sahip kenet deliği açılmıştır. Parça muhtemelen gövdeyle birlikte işlenen omuzun altından birleştirilmiş olmalıdır. Yüzey, ten dokusunu yansıtacak şekilde pürüzsüz hale getirilmiştir.

Yayımlanmamıştır.

201. Gövde parçası (kol?)

Lev. LXXXV

Tek parçadır; Y.0.13m. G. 0.11m. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan eser temiz durumdadır. Yüzey pürüzsüz hale getirilmiştir. Alt taraf kesilerek düzleştirilmiş ve ortaya 1 cm. çapında kenet deliği açılmıştır. Parçanın çıplak bir kola ait olduğu düşünülmektedir.

Yayımlanmamıştır.

202. Gövde parçası (sağ ayak bileği)

Lev. LXXXV

Tek parçadır; Y.0.15m. G. 0.12m. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan eser ince kireçli bir tabaka ile kaplıdır. Çıplak durumdaki sağ ayak bileği pürüzsüz hale getirilmiş, parlatılmamıştır. Bileğin iki tarafındaki güçlü ve belirgin kemikler parçanın bir erkek heykeline ait olduğunu düşündürmektedir. Kırık yüzeylerinde kenet deliği izi bulunmamaktadır.

Yayımlanmamıştır.

203. Gövde parçası (kol ve dirsek)

Lev. LXXXV

Tek parçadır; Y.0.16m. G. 0.11m. Orta kristalli beyaz mermerden yontulmuştur. Yüzey ince kireçli bir tabaka ile kaplıdır. İnsan boyutları altında yapılmış bir heykele ait olan parçada dirsekten kırılmış çıplak kol betimlenmiştir. Yüzeyi pürüzsüz hale getirilen eserde kenet deliği izi bulunmamaktadır.

Yayımlanmamıştır.

204. Gövde parçası (botlu ayak bileği ve topuğu) *Lev. LXXXVI*

Tek parçadır; Y.0.12m. G. 0.08m. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan eser ağır kireçli-topraklı tabaka ile kaplıdır. Ayrı işlenmiş parçada, ayağı bileğe kadar kapatan bir sandalet betimlenmiştir. Yaklaşık bilekten ayak çukuruna kadar diyagonal şekilde kesilmiş parçanın, ayağın ön kısmıyla olan birleşme yüzeyi ince murç darbeleriyle işlenmiş ancak herhangi bir kenet deliği açılmamıştır. Taban hattının 0.5cm. içinde bu hatta paralel olarak 0.5cm.lik bir çıkıntı bırakılmış böylelikle kaide bağlantısı gerçekleştirilmiştir. Eser kentte çok sayıda örneği bulunan *calceus* (bkz. *dipnot 198*) tipi sandaletlerin arka kısmıdır. İşleniş ve oran bakımından *24 nr.lı* heykel ve *205 nr.lı* ayak ucu ile ilişkilendirilmektedir.

Yayımlanmamıştır.

205. Gövde parçası (ayak ucu) *Lev. LXXXVI*

Tek parçadır; U.0.13m. G. 0.08m. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan eserin tüm yüzeyi kireçli-topraklı bir tabaka ile kaplıdır. Kapalı sandaletli sağ ayak ucu sol kenarı (küçük parmak tarafı) kesilerek düzleştirilmiş, ayağın sol iç tarafına ait küçük parça ayrı işlenerek buraya eklenmiştir (noksandır). Ayrıca ayağın ortasından topuk kısmına eklenen birleşme yüzeyinde yatay olarak açılmış 1.5 cm. derinliğe, 0.5cm. çapa sahip bir kenet deliği bulunmaktadır. Eser işleniş ve oran bakımından *24 nr.lı* heykelin sandaletlerine ve yukarıda ele alınan topuk parçasına (*Kat. Nr. 204*) uymaktadır. Olasılıkla bu iki parça *24 nr.lı* heykele aittir.

Yayımlanmamıştır.

206. Giysi parçası, KD*Lev. LXXXVI*

Tek parçadır; Y.0.07m. G.0.04m. Metropolis yakınlarında bulunup kazıevine getirilmiştir, 1994. İnce kristalli sarımsı beyaz mermerden yapılan parçada bozulma yoktur. Giysi parçasının tüm yüzleri işlenmiş ve parlatılmıştır.

Yayımlanmamıştır.

Minyatür boyutlarda yapılmış bir heykelciğin kıyafetine ait parça cilalanmış yüzeyi ile Roma Devri işçiliğini temsil etmektedir. Kumaş kenarlarına ince kazıma hat şeklinde bir şerit çekilmiştir.

207. Giysi parçası, B*Lev. LXXXVI*

Tek parçadır; Y.0.14m. G.0.09m. D.0.06m. Bouleuterion kazılarında, yapının güney bölümünde bulunmuştur, 1999. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan parça temiz durumdadır. Ön ve yan yüzleri detaylı işlenen parçanın arkası kırıktır. Üst tarafında antik tamirat izi olarak değerlendirilebilecek ufak bir kenet deliği izi bulunmaktadır.

Yayımlanmamıştır.

Parçanın ucundaki püskül, işleniş bakımından *46 nr.li* zırlı torsonun kuşağı ve khlamisindeki püsküllerle aynıdır⁴²⁴. Malzeme cinsi bakımından da aynı olan parça mevcut gövdeye uymamıştır.

⁴²⁴ Parça içerdiği püsküller ve kaba kumaş kıvrımları ile kalın kumaşlı bir mantoya ait olmalıdır. Canlandırma için Delos Müzesi'ndeki Ofellius heykelinin khlamisine bkz. F. Queyrel, "C. Ofellius Ferus", *BCH CXV (1991)*, Fig.5-7.

208. Giysi parçası, B*Lev. LXXXVI*

4985 Met.env. / BUL.K.99-86 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.20m. G.0.12m.D.0.12m. Bouleuterion kuzey kesiminde, 2F karesinde 2.60m. seviyede bulunmuştur,

06.09.1999. Orta kristalli beyaz mermerden yapılan parçanın tüm yüzeyi ince kireçli-topraklı bir tabaka ile kaplıdır. Parçanın üst kenarı içe doğru çanak şeklinde işlenmiş, burada ayrı yontulmuş bir parça için birleşme yüzeyi hazırlanmıştır. Diğer kırık yüzeylerde kenet deliği bulunmamaktadır.

Yayımlanmamıştır.

209. Giysi parçası, B*Lev. LXXXVI*

4698 Met. env. / BUL.K.99-28 Kazı kasa nr. Y.0.09m.

G.0.14m. D.0.09m. Bouleuterion'da J+5 ve I+5 karelerinin kazısı sırasında 4.50/4.93m. seviyeli tabakada bulunmuştur. Orta kristalli

beyaz mermerden yapılan eserin yüzeyi, kireçli-topraklı ince bir tabaka ile kaplıdır. Parçanın sağında, kenar sınırı ince kazıma bir hatla vurgulanmış tarafın iç yüzeyi ince murç darbeleriyle çanak şeklinde düzleştirilmiştir. Bu bölgeye ayrı işlenmiş başka (sağ kol ?) bir parça eklenmektedir.

Yayımlanmamıştır.

210. Giysi parçası, B*Lev. LXXXVI*

4628 Met. Env. / BUL.99-55 Kazı kasa nr.

Birleşen iki parça halindedir; Y.0.18m. G.0.23m. D.0.01m. Bouleuterion'da K+5 karesi kazısı sırasında 4.80/4.02m.

seviyeli tabakada bulunmuştur, 20.07.1999. Orta kristalli beyaz mermerden yapılmıştır. Kondisyonu iyi durumdadır. İnce bir yüzey kırığı olan parçanın arkasında kenet deliği izi bulunmamaktadır.

Yayımlanmamıştır.

“L” şeklindeki parça görüntü olarak manto altındaki bir kola aitmiş gibi durmaktadır. 2 nr.lı bayan heykelinin ince, vücudu saran Hymation işlenişi burada tekrar edilmiştir. Bu torsoda kol üst yüzeyinin kırık oluşu, parça ile gövdeyi özdeşleştirmemize yol açmasına karşın parça gövdeye uymamıştır.

211. Giysi parçası, B

Lev. LXXXVI

4177 Met. env. / ST.98-139 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y. 0.07m. G.0.04m. Bouleuterionda L+1 karesinde bulunmuştur. Orta kristalli sarımsı beyaz mermerden yapılmış parçada önemli bir bozulma yoktur. Parçanın alt tarafı düzleştirilmiş bu yüzey ortasına ön taraftan da görülecek şekilde yaklaşık 0.8 cm. çapında derin (3cm.) bir kenet deliği açılmıştır.

Yayımlanmamıştır.

212. Giysi parçası, S

Lev. LXXXVI

ST.89-1,2 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.04m. G.0.06m. Stoa kuzey kesiminde Bizans Kulesi önünde yüzey buluntusu olarak tespit edilmiştir, 1989. İnce kristalli beyaz mermerden yapılmıştır. Önemli bir bozulma yoktur. Üst tarafından kırılmış parçanın tüm yüzeyleri işlenmiş ve parlatılmıştır.

Yayımlanmamıştır.

Minyatür boyutlarda yapılmış bir heykelin giysisine ait olduğu düşünülen parça cilalanmış yüzeyi ile geç dönem özelliği taşımaktadır.

213. Baş parçası ?, S

Lev. LXXXVI

639 Met. env./ ST.93-100 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.09m. G.0.20m. D.0.15m. Stoa kazılarında

KK2 karesinde bulunmuştur, 27.09.1993. İnce kristalli sarımsı beyaz mermeden yapılan parçanın kondisyonu iyi durumdadır. Eserin ön tarafında ten kısmı pürüzsüz hale getirilmiş, parlatılmamıştır, arka taraf kalın murç darbeleri ile şekillendirilmiştir. Alttaki ve üstteki kırık yüzeylerinde kenet deliği izi yoktur.

Yayımlanmamıştır.

İnsan boyutlarında yapılan bir başa ait olduğu düşünülen parça sadece boyun kısmından ibarettir. Başını örtülü bir bayan heykelinden kırıldığı zannedilmektedir. Bayanlarda daha belirgin olan boyundaki kırıldak dikey çıkıntı ve eserin sol tarafında örtü kenarı izlenimi uyandıran ufak parça yukarıdaki tanıma destek olmaktadır. Ayrıca arka tarafın, kentte *51 Kat. nr.sı* ile temsil edilen başını örtülü bayan heykelinde olduğu gibi kabaca yontulmuş olması da bizi bu şekilde düşünmeye sevkeden diğer unsurdur.

214. Heykelcik parçası, L

Lev. LXXXVI

6404 Met.env / LT.00-48 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.06m. R.0.02m. Latrina'da 40 ve 41

numaralı karelerin kazısında -14.00/-14.70m. seviyeli tabakada bulunmuştur,

27.10.2000. İnce kristalli beyaz mermerden yapılan parça çok iyi şartlar altında korunmuştur. Minyatür boyutlarda yapılmış bir heykelin desteği işleviyle kullanılmış olmalıdır. Lobut ya da ağaç gövdesi izlenimi uyandıran parça bütünüyle pürüzsüz hale getirilmiş ve parlatılmıştır.

Yayımlanmamıştır.

215. Kabartma parçası, S

Lev. LXXXVI

759 Met. env./ ST.93-139 Kazı kasa nr.

Tek parçadır; Y.0.26m. G.0.19m. D.0.09m. Stoa VI nolu karede yer alan geç dönem suru içinde yüzey buluntusu olarak tespit edilmiştir. Orta kristalli beyaz mermerden yapılmıştır. Parça, yapı malzemesi olarak kullanıldığı ve uzun süre hava ile temas ettiği için kristalleşmeler başlamış ve rengi koyulaşmıştır. Kabartma olarak yapılan eser üzerinde diz altından itibaren bir bacağıın yer aldığı düşünülmektedir. Ayak kısmı noksan olmasına karşın muhtemelen parçanın altında çıkıntı şeklinde oluşturulan platforma (kırık ve noksan) basmaktadır. Kaba murç darbeleriyle işlenen arka tarafta bir bağlantı izi bulunmamaktadır. Amorf bir hal alan eser hakkında kesin yargılarda bulunmak mümkün değildir.

Yayımlanmamıştır.

B. DİĞER HEYKELTIRAŞLIK ESERLERİ

STELLER

Kentte bulunan Geç Hellenistik mezar stelleri Meriç tarafından üç gruba ayrılmıştır a) Kabartmalı steller b) Zeytin Dalı Çelenk taşıyanlar c) Düz olanlar. Burada sadece kabartmalı olan steller ele alınacaktır. Bu tipte figürler veya sahne plasterlerle iki yandan sınırlandırılmış alan içinde tasvir edilmektedir. Bunlardaki

genel konsept doğu Yunan ve özellikle Smyrna mezar stelleri etkisinde yapılmış olmalarıdır. 3 stelde görülen ayakta kadın ve yanında iki hizmetçi figürü bu bölgede sık tekrarlanan bir temadır. Atlı tanrı veya kahraman figürü de sık olarak görülmektedir. Ayrıca Doğu Yunan özellikle de Smyrna bölgesinin tipik özelliği olan çelenkli ve rozetli frizler Metropolis örneklerinde de görülebilmektedir⁴²⁵.

216. Votiv s.: Kybele, KD

Lev. LXXXVII

Env.55-15-74 E.M.

Korunma durumu ve ölçüler: Eser tek parçadır. Y.0.47m.

G.0.33m. D.0.085m.

Buluntu yeri ve tarihi: Metropolis çevresi, buluntu tarihi bilinmiyor.

Eksikler: Stel'in sağ taraf uzun kenarı ve iki köşesinde ufak kırıklar bulunmaktadır.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli mavi-gri mermer. Stel yuvasına giren çukurluk ve sol taraf yüzeyi koyu renk kireçli bir tabaka ile kaplıdır.

Teknik ve işçilik: Ortada yer alan tanrıça diğer iki figüre göre daha yüksek kabartma olarak işlenmiştir. Stelin arka tarafı kabaca çalışılmıştır. Ön yüzde sahnenin bulunduğu sığ çerçevenin alt ve üst kenarına paralel, ince kazıma bir hat çekilmiştir. Yapımda matkap kullanılmamıştır.

Bibliyografya: Metropolis¹, s.82, ST 14, Abb.62; S. Erdemgil Et al., *Ephesus Museum Catalogue*, İstanbul: Hitit, 1989, s.108; Metropolis⁴, s.65.

⁴²⁵ Metropolis¹, s.69vd.

Stel kareye yakın formdadır. Tanrıça, profilden işlenen iki erkek figürü ortasında cepheden tasvir edilmiştir. Sabit sol bacağı üzerinde durmaktadır. Sağ bacağı dizden kırılmış ve serbest bırakılmıştır. Sağ kolu serbest olarak sarkıtılmıştır. Gövdeden hafifçe ayırık ve el ayası dışa gelecek şekilde durmaktadır. Sağ elde ortası kabarık libasyon kabı (*phiale*) bulunmaktadır. Sol kol dirsekten kırılarak yukarı kaldırılmıştır. Bu elde kutsal müzik aleti bulunmaktadır. Baş cepheden gösterilmiştir. Yüz uzuvları tamamen silinmesine karşın uzun saçların alnın ortasından ayrılarak omuzlara döküldüğü açıkça görülmektedir. Başta *polos* bulunmaktadır. Tanrıçanın uzun ve dökümlü elbisesi (*peplos*) kollarda düğmeler ile tutturulmuştur. Hareketli sağ bacak üstünde gergin görünümlü kumaş sabit bacak üstünde sık ve oluk şeklinde dikey kıvrımlar yapmıştır. Elbisenin üst kısmındaki dikey kumaş kıvrımları daha sık işlenmiştir. Kybele'nin sağındaki kısa saçlı, sakalsız genç erkek *khlamis* ile tasvir edilmiştir. Profilden tanrıçaya dönük işlenen figürün sağ kolu aşağı sarkıtılmıştır. Elinde bir testi bulunmaktadır. Sol taraftaki erkek ise daha yaşlıdır. Uzun kıvrıkcık saçlı ve sakallı figür, *khiton* ve *Hymation* giymiştir. *Hymation* gövdenin üstünü açık bırakmış, bacakları tamamen kapatarak belde kuşak şeklinde bir kitle oluşturmuştur. Sol el hem bu birikintiyi hem sol omuzdan sarkan mantonun ucunu tutmaktadır. Bu figür de cephe görüntüsüne yakın duruşta tanrıçaya dönük (4/3) olarak işlenmiştir. Sahne, alt köşelerde erkek figürlerinin önüne yerleştirilmiş, oturan iki aslan motifi ile tamamlanmıştır.

Metropolis'e ait aynı üslupta yapılmış üç stelden (*Kat. Nr. 217, 218, 219*) en iyi durumda olan bu örnek daha önce Meriç tarafından kısaca ele alınmıştır (bkz. *Bibliyografya*). Bu araştırmada eser geç Hellenistik Devir Samos ve Ephesos örnekleriyle bağdaştırılmıştır. Nitekim Batı Anadolu'da bulunmuş çok sayıdaki stel

bölgede Geç Klasik Devir'den itibaren aynı tip eserlerin sıkça yapıldığını kanıtlamaktadır. Eserimiz bu örnekler ile çok büyük paralellikler taşımaktadır.

a. Ephesos, E.M. (1629), votiv steli, Kybele kabartması, geç klasik-erken Hellenistik Devir⁴²⁶.

b. Ephesos, E.M. (56), votiv, Kybele, Geç Klasik-Erken Hellenistik Devir⁴²⁷.

c. Ephesos, İ.A.M. (682), votiv, Kybele, Geç Klasik-Erken Hellenistik devir⁴²⁸.

d. Ephesos, İ.A.M (681), votiv, Kybele, Geç Klasik-Erken Hellenistik Devir⁴²⁹.

e. Tire, Müze Env.(121),votiv, Kybele,Geç Klasik-Erken Hellenistik Devir⁴³⁰.

f. Berlin, Müze Env.(698), votiv steli, kybele, M.Ö.2. yy⁴³¹.

g. İzmir, mezar steli, Hellenistik Devir⁴³².

h. İzmir, mezar steli, Hellenistik Devir⁴³³.

i. İzmir, mezar steli, Hellenistik Devir⁴³⁴.

j. Ephesos, Efes Müze Env. (55), Kybele kabartması, Hellenistik Devir⁴³⁵.

---

⁴²⁶ F. Naumann, *Die Ikonographie der Kybele in der phrygischen und der griechischen Kunst*, 28. Beih. IstMitt, Tübingen, Wasmuth, 1983, Nr.446, Lev.33,1.

⁴²⁷ *ibid*, s.347, Nr.448. Lev.33,2.

⁴²⁸ *ibid*, s.348, Nr.458. Lev.34,2.

⁴²⁹ *ibid*, s.347, Nr.457. Lev.35,1.

⁴³⁰ *ibid*, s.348, Nr.464. Lev.35,2.

⁴³¹ J.Keil, "Denkmäler des Meter-Kultes", *Öjh* 23 (1926), s.69, fig.38.

⁴³² *ibid*, s.69, fig.40.

⁴³³ *ibid*, s.70, fig.41.

⁴³⁴ *ibid*, s.71, fig.43.

⁴³⁵ Selçuk-Katalog, s.165 Nr.55, fig.26.

k. Samos, (7006), Adak steli, Kybele, Geç Hellenistik Devir⁴³⁶.

Yukarıdaki örneklerin⁴³⁷ tamamı eserimizle aynı tipe dahildir. Tanrıça peplosludur bir elinde phiale diğerinde müzik aleti vardır. Sağında ve solunda iki erkek yer almaktadır. Bu figürlerden genç ve sakalsız olanı genellikle Attis daha olgun ve sakallı olanı Zeus olarak tanımlanmaktadır⁴³⁸. Alt köşelere, oturan aslan motifleri yerleştirilmiştir.

Votiv ve mezar stelleri üzerinde tanrıça, oturur veya ayakta, farklı kostüm ve ek figürlerle sıkça tasvir edilmiştir⁴³⁹. Bu doğrultuda eserimizin *Ephesos tipine*⁴⁴⁰ dahil bir örnek olduğu şüphesizdir. Ephesos'taki Kybele kutsal alanı ve burada bulunan çok sayıdaki stel⁴⁴¹ bölgede Kybele kültürünün oldukça güçlü olduğunu göstermektedir. Yukarıdaki örneklerin hemen tamamının Ephesos'a ait olması (İzmir'de bulunan üç stelin **-g, h, i-** buluntu yeri belli olmamakla birlikte

⁴³⁶ Horn, *SamosXII*, s.212, Nr.174a, Lev.26.

⁴³⁷ Bu steller ve başkaları Vermaseren'in detaylı çalışmasında da ele alınmıştır. Ayrıca Kybele kültürüne dair tüm arkeolojik buluntularla ilgili örnekler için bkz. M.J. Vermaseren, *Corpus Cultus Cybelae Attidisque (CCCA)*, I. Asia Minor, Leiden: Brill, 1987, Ephesos tipi mezar stelleri: s.184 vd., Nr.612-617, 632, 634, 642, 643, 644, 650-657, 661-664, 665, 671, 672, 678, 679-683.

⁴³⁸ Stellerde yer alan figürlerden genç erkeğin Hermes veya Apollon olabileceği görüşleri de öne sürülmektedir. Bkz. Horn.*SamosXII*, s.43 vd.

⁴³⁹ Farklı örnekler ve tipoloji için bkz. Naumann, *Kybele*.

⁴⁴⁰ Bu tipe genelde ortada peploslu tanrıça, iki yanında erkek tanrı ile alt köşelerde aslan figürleri yer almaktadır. Bu steller Ephesos'ta yoğunluk gösterdiklerinden bu grup altında toplanırlar. LIMC'te aynı tip Samos örneklerinden ötürü *Ephesos-Samos tipi* olarak değerlendirilmiştir.bkz. Simon, "Kybele", *LIMC VIII-1*, s.750-E; Ayrıca tipoloji için bkz: Naumann, *Kybele*, s.214vd., 346vd.; E. Vikela, "Bemerkungen zu Ikonographie und Bildtypologie der Meter-Kybelereleiefs: Vom phrygischen Vorbild zur griechischen Eigenständigkeit", *AM 116 (2001)*, s.103. Vikela'nın makalesinde ayrıca eserimizle çok büyük benzeşim gösteren bir stel incelenmiştir (ibid, s.109, Taf.20,3-Ephesos). Hellenistik Devir'e tarihlendirilen bu stel Naumann tarafından da ele alınmış (Naumann, *Kybelereleief*, s.347 Nr.454) ancak fotoğrafı kullanılmamıştır.

⁴⁴¹ Panayır dağında bulunan kutsal alanda stel yuvaları net şekilde görülmektedir. Naumann, *Kybele*, s.215 (çizim), Lev.32.

Ephesos'tan geldikleri kuvvetli ihtimaldir) bu görüşü desteklemektedir. Metropoliste'ki *Ana tanrıça* kültü⁴⁴² ise burada da aynı inancın olduğunu kanıtlamaktadır. Stelimiz, Ephesos'ta Geç Klasik Devir'den itibaren üretilmeye başlanan çok sayıdaki örneğin Hellenistik tekrarlarından biri olmalıdır. Kentteki yaşamın Klasik Devir'de kesintiye uğradığı⁴⁴³ düşünüldüğünde, eserin ancak Hellenistik Devir'in ortalarında veya sonlarında, şehirde yükselen sanat düzeyi ve sosyal yapı sonucunda üretilmiş olabileceği iddia edilebilir.

217. Votiv s.: Kybele, KD

Lev. LXXXVII

Env.56-15-74 E.M.

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parça halindedir.

Y.0.34m. G.0.24m. D.0.07m.

Buluntu yeri ve tarihi: Metropolis çevresi, buluntu tarihi

bilinmiyor.

Eksikler: Stel yuvasına giren çıkıntı kırıktır.

Malzeme ve bozulmalar: Gri-mavi mermer. Eserin sağ yarısı ağırlıklı olmak üzere yaklaşık bütün yüzeyi koyu renk kireçli bir tabaka ile kaplıdır.

Teknik ve işçilik: Stelin sol tarafında görülen tanrıça, diğer figüre göre büyük ve daha yüksek kabartma olarak yontulmuştur. Kompozisyon, yüzeyden yaklaşık 1.5 cm. derin işlenmiş dikdörtgen alan içine yerleştirilmiştir. Bununla beraber hem erkek figürü hem tanrıça çerçeve alanı içine sığdırılamamıştır. Profilden işlenen erkeğin sağ kolu ve tanrıçanın elindeki müzik aletinin kenarı stelin yüzey seviyesi olarak

⁴⁴² Metropolis¹, s.38vd.

⁴⁴³ Metropolis⁴, s.42.

bırakılan bordür üzerine taşmıştır. Arka taraf kabaca düzeltilmiştir. Yapımda matkap kullanılmamıştır.

Bibliyografya: Metropolis¹, s.83, ST 15, Abb.63; Metropolis⁴, s.64.

Dikdörtgen formlu stel düz, üçgen alınlıklı ve akroterlidir. Alınlık ve akroter, steli oluşturan levhanın yapısını bozmadan basitçe kesilerek oluşturulmuştur. Herhangi bir plastik özelliği yoktur. Stel çerçevesi içinde toplam üç figür bulunur. Ön plandaki Tanrıça, 216 nr.lı steldeki tip ile aynıdır. Cepheden gösterilmiştir. Peplos giymiştir ve başında polos vardır. Uzun saçları alın ortasında ikiye ayrılmış ve omuzlara dökülmüştür. Ancak bu defa sabit sağ bacağı üzerinde durmaktadır. Serbest olan sağ elinde *phiale*, dirsekten kırılarak kaldırılmış sol elinde kutsal müzik aleti bulunmaktadır. Kybelenin sağında profilden tasvir edilmiş *khlamis*'li genç bir tanrı (*Attis*) yer almaktadır. Sağ dirseği ile bir desteğe dayanmış gibi görünmektedir. Onun önünde ise yine profilden işlenmiş oturan bir aslan bulunmaktadır.

Meriç'in araştırmasında (*bkz. bibliyografya*) yer alan eser Geç Hellenistik Devir'e tarihlendirilmiştir. Ephesos tipine sokulabilecek stelde 216 nr.lı örnekten farklı olarak sakallı tanrı ve ikinci aslan figürü bulunmamaktadır. Buna karşın benzer örneklerin Ephesos kökenli olması eserimizin içinde bulunduğu grup konusunda şüphe bırakmamaktadır.

a. Ephesos, İ.A.M. 678, votiv steli, Kybele kabartması, Geç Klasik-Erken Hellenistik⁴⁴⁴.

b. Ephesos, İ.A.M. 677, votiv , Kybele, Geç Klasik-Erken Hellenistik⁴⁴⁵.

⁴⁴⁴ Naumann, *Kybele*, s.350 Nr.479, Lev.36,1.

⁴⁴⁵ *ibid*, s.350 Nr.481, Lev.36,2.

c. Ephesos, İ.A.M. 676, votiv , Kybele, Geç Klasik-Erken Hellenistik⁴⁴⁶.

d. Magnesia am Sipylos, İst.A.M. 496, votiv , Kybele, Geç Hellenistik⁴⁴⁷.

Metropolis’de bulunan stel kompozisyon, figürlerin duruş ve kıyafetleri bakımından yukarıdaki örneklerle oldukça yakındır. Bununla beraber detaylarda bazı farklılıklar gözlemlenmiştir. Örneğin eserimizde tek aslan figürü bulunmaktadır oysa bu stellerde ve aynı tipe ait hemen bütün örneklerde⁴⁴⁸ karşılıklı çift aslan vardır. Ayrıca bazı stellerde (a, c) genç tanrı şapkalıdır. Steller bu görünüşleri ile daha erken tarihlidirler. Eserimiz büyük olasılıkla tanrıçanın işleniş bakımından ortak olduğu 216 nr.lı örnekle çağdaştır. Ancak kanımızca Ephesos stelleri, aynı tipin devam ettiğini ve Metropolis’de de aynı motiflerle yaşatılan bir Kybele kültürünün varlığını göstermeleri açısından önemlidir.

218. Votiv s.: Kybele, S

Lev. LXXXVIII

İ.A.M.

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parça halindedir. Y.0.19m.

G.0.22m. D.0.07m.

Buluntu yeri ve tarihi: Stoa, 1996

Eksikler: Tanrıçanın çenesinin altından itibaren gövdesinin tamamını kapsayan stelin alt yarısı diyagonal olarak kırılmıştır. Ayrıca sol akroter, sağ akroterin ucu ve tepe akroterinin ucu noksandır.

⁴⁴⁶ ibid, s.350 Nr.482, Lev.37,1.

⁴⁴⁷ ibid, s.350 Nr.483, Lev.37,2.

⁴⁴⁸ Diğer örnekler için bkz. Naumann , *Kybele*, s.476 vd.; bkz.dipnot 437.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli beyaz mermer. Parça oldukça iyi şartlar altında korunmuştur. Mermerde önemli bir çatlak veya yüzey bozulması yoktur.

Teknik ve işçilik: Figür 3.5. cm. derinlikte, dikdörtgen bir alan içine yerleştirilmiştir. Cephe yüzeyi düzleştirilmiş olmasına karşın alet izleri (raspa, keski) görülebilmektedir. Arka taraf kabaca düzeltilmiştir. Yapımda matkap kullanılmamıştır.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Büyük kısmı noksan olan dikdörtgen formlu stelin üstü üçgen alınlık ve akroterler ile sonlandırılmıştır. Alınlık ortasında dört yapraklı çiçek rozeti bulunmaktadır. Sahnenin yer aldığı çerçevenin üst kenarı ve alınlık yatay kenarı arasındaki geçiş üç sıra silme ile sağlanmıştır. Stelin sağ kenarındaki özensiz işlenmiş plaster başlığı, kompozisyon çerçevesinin dikey kenarlarda plasterler ile sınırlandırıldığını göstermektedir. Sahne büyük olasılıkla tek insan figüründen ibarettir. Zira tanrıçanın başı stelin tam ortasında, alınlıktaki rozet ile aynı aks üzerinde durmaktadır. Polosludur ve diğer iki örnekte olduğu gibi saçlar alnın ortasından ayrılarak omuzlar üzerine sarkıtılmıştır. Muhtemelen tanrıçanın iki yanında oturan aslanlar vardır.

Stel'de tanrıça daha önce incelenen 216, 217 nr.lı iki örnek ile aynı tiptedir (*Ephesos tipi*). Ancak burada yalnız tasvir edilmiştir. Eser diğer stellerde olduğu gibi Geç Hellenistik Devir'e ait olmalıdır.

219. Votiv s.: Kybele, HmG*Lev. LXXXVIII*

3374 Met.env. / HM.97-123 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parçadır. Y.0.16m.

G.0.26m. D.0.06m.

Buluntu yeri ve tarihi: Hamam 16 nolu kare, 10.11.1997.

Eksikler: Stelde, erkek figürünün belden aşağısına ve bayan figürünün gövdesine ait parça kırıktır.

Malzeme ve bozulmalar: Yerel kireç taşı. Parçanın tüm yüzeyi ince bir toprak tabakası ile kaplıdır. Ayrıca figürlerin yüzlerinde başlayan kristalleşmeler yüz detaylarının zorlukla görülmesine neden olmaktadır.

Teknik ve işçilik: Kompozisyon 2 cm. genişlikteki çerçeve ile sınırlandırılmış alan içine yerleştirilmiştir. Genelde kaba bir işçilikle yontulan eserin ön yüzünde yer alan figürler törpülenerek pürüzsüz hale getirilmişlerdir. Stelin arka tarafı kalın murç darbeleri ile düzleştirilmiştir.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Küçük bir parçası bulunan stel dikdörtgen formludur. Basık üçgen alınlık bezemesizdir. Dikey olarak yerleştirilen kompozisyonda iki figür bulunmaktadır. Kybele ve Zeus olabileceği düşünülen sakallı tanrı yarı profil duruşla birbirlerine dönük tasvir edilmişlerdir. Poloslu tanrıçanın saçları ortadan ikiye ayrılmıştır. Sol elinde kutsal müzik aleti taşımaktadır. Karşısındaki tanrı orta yaşlarında uzun saçlı ve sakallıdır. Gövdenin üst tarafını açıkta bırakan bir Hymation giymiştir. Sol kolu dirsekten kırılarak beline dayanmış durumdadır.

Stelde alt yarının eksik oluşu sahnenin tamamına dair yorumda bulunmayı engellemektedir. Buna karşın mevcut parçada görülen figürler daha önce çok sayıda paralel örnekle karşılaştırılan 216, 217, 218, 219 nr.lı stellerdeki figürlerle aynıdır. Bu benzerliğe dayanarak eserin kente ait diğer örneklerle yakın dönem içinde üretildiği düşünülmektedir.

220.   Votiv s.: Klinede uzanan erkek, HmG

Lev. LXXXIX

İ.A.M., 2408 Met.env. / HM.97-21 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Sağ yarısı mevcut olan eser iki parça halinde tespit edilmiş ve birleştirilmiştir. Y.0.28m. G.0.21m. D.0.05m.

Buluntu yeri ve tarihi: Hamam, 7 ve 20 nolu karelerin dolgu toprağında bulunmuştur, 01.08.1997.

Eksikler: Stelin sol yarısını oluşturan oturan bayan figürünün yer aldığı kısım bütünüyle kırıktır. Ayrıca mevcut parçada klinedeki figürün gövdesi kırık ve eksiktir.

Malzeme ve bozulmalar: Yerel kireç taşı. Her iki figürün elbise kıvrımları kısmen, uzanmış figürün yüzü tamamen kristalize olmuş durumdadır.

Teknik ve işçilik: Stelde kompozisyon yaklaşık 1 cm. genişliğe sahip çerçeve içindeki sığ dikdörtgen alana yerleştirilmiştir. Figürler alçak kabartma olarak işlenmişler, yüzeydeki alet izleri kabaca giderilmeye çalışılmıştır. Stelin arka tarafı kalın murç darbeleriyle düzeltilmiştir. Yapımda matkap kullanılmamıştır.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Parça, dikdörtgen şeklindeki bir stelin sağ yarısına aittir. Klinede uzanmış olan figürün yüz ve vücut detayları tamamamen silinmesine karşın gövdesinin üstü çıplak, sakallı bir erkek olduğu anlaşılmaktadır. Hymation bacakları tamamamen kapatmıştır. Aynı zamanda mezar sahibi olan erkek sol dirseği ile bir yastığa dayanmaktadır. Baş seviyesine kaldırılmış sağ elinde bir kase ve bundan su içen yılan bulunmaktadır. Klinenin önünde üç ayaklı sehpa yer alır. Erkek figürünün karşısında ise oturan Hymationlu bir bayan (eşi) vardır. Bu figürün sadece bacakları mevcuttur. 221 nr.lı stelde yer alan bayan bu parçada yer alan figür ile tartışmasız aynı tiptedir. Hatta kırılma yerlerine göre iki parçanın aynı stele ait olduğu dahi düşünülebilir ancak iki parça boyut bakımından farklıdır.

Metropolis’de bulunan stel üzerinde, kullanımını Antik Çağ’da son derece popüler olan ve kentte 221, 222, 226, 227 nr.lı eserlerle de temsil edilen *Klineli Ölmüş Erkek* kabartmalarından biri bulunmaktadır. Bu stellerin ve paralel işçilik özellikleri gösteren bazı Anadolu örneklerinin⁴⁴⁹ Geç Hellenistik-Erken İmparatorluk Çağı’nda yoğunlaşması eserimiz için de düşünülen süreçtir.

221.   Votiv s.: Oturan kadın (Klinede uzanan erkek), HmG Lev. LXXXIX

3321 Met. Env. / HM.97-70 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parçadır. Y.0.16m.

G.0.15m. D.0.05m.

Buluntu yeri ve tarihi: Hamam XVII nolu kare, -8.63m., 25.08.1997.

⁴⁴⁹ a. Troas, İmparatorluk Devri, Pfuhl-Möbius, Nr.1516

b.Daskyleion, Hellenistik Devir, ibid. Nr.1559

Eksikler: Stelin sağ yarısı bütünüyle noksandır. Sol tarafta ise sadece bayan figürünün alt kısmı kırık ve eksiktir.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli beyaz mermer. Parçanın tüm yüzeyinin kristalleşmiş olması figürdeki bazı detayların silinmesine neden olmuştur.

Teknik ve işçilik: Kompozisyon yaklaşık 1 cm. derinlikte sığ bir alana yerleştirilmiştir. Ön yüz yıpranmış olmasına karşın figür yüzeyinin taşlandığı veya zımparalandığı açıktır. Arka taraf kabaca düzleştirilmiştir. Yapımda matkap kullanılmamıştır.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Mevcut parça, dikdörtgen levha şeklindeki stelin sol üst köşesine aittir. Burada profilden, oturan bir bayan tasvir edilmiştir. Saçları toplanmış ve topuz yapılmış figürün yüz detayları tamamen silinmiştir. Hymationlu gövdede sağ kol dirsekten kırılarak bacak üstüne konulmuştur. Sol kol noksandır ancak başa doğru uzanmış olabileceği ileri sürülebilir. Çünkü figür görüntü olarak *oturan pudicitia*⁴⁵⁰ tipindeki eserleri anımsatmaktadır. Genellikle cenaze sahnelerinde kabartma şeklinde veya mezar anıtlarında bağımsız heykeltıraşlık eseri olarak tercih edilen bu motif, stelin bütünü hakkında tahminlerde bulunmaya yardımcı olmaktadır. Zira klineli tipe (*ölmüş erkek kabartması*) ait çok sayıdaki mezar stelinde⁴⁵¹ klinede uzanan mezar sahibi karşısında aynı tipte bayanlar (mezar sahibinin eşi) oturmaktadır. Nitekim Metropolis’de bulunan 220 nr.lı stelde klinedeki figürün karşısında da aynı tip bayanın oturduğu açıktır. İki parça birbirine ait gibi görünmesine karşın ölçü bakımından uymamaktadırlar. Ancak her iki stel kesin olarak aynı grup içindedir.

⁴⁵⁰ Koch, *Sitzstatuen*, s.123 vd.

⁴⁵¹ Pfuhl-Möbius II, s. 382vd., Lev.224vd.

Eser küçük bir parça halinde bulunduğundan tarihine yönelik karar vermek oldukça güçtür. Geç Hellenistik stellerde⁴⁵² yer alan bayan figürleri açık saçları ve işlenişleri ile benzerlik göstermektedirler.

222.   Votiv s.: Adakta bulunanlar(Klinede erkek?),HmG   Lev. LXXXIX

İ.A.M., 3408 Met.env. / HM.97-157 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Eser tek parça olarak bulunmuştur. Y.0.12m. G.0.17m. D.0.04m.

Buluntu yeri ve tarihi: Hamam, 11 nolu kare, -10.45m., 24.11.1997.

Eksikler: Stelin üst tarafında ayaktaki figürlerin başlarına ait parça ve sol yarı kırıktır.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli beyaz mermer. Parçada ciddi bir bozulma yoktur. Sadece iki yetişkin figürünün dizlerinde küçük kristalleşmiş alanlar görülmüştür.

Teknik ve işçilik: Kompozisyon 1 cm.lik çerçeve ile sınırlandırılmış sığ dikdörtgen alan içine yerleştirilmiştir. Figürler stel yüzeyinden taşmış durumdadır. Cephe figürleri kabaca pürüzsüz hale getirilmişlerdir. Arka taraf kalın murç darbeleri ile düzleştirilmiştir. Yapımda matkap kullanılmamıştır.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Büyük kısmı eksik olan stelin sol alt köşesine ait parça üzerinde ayakta iki yetişkin (kadın-erkek), iki çocuk (kız-erkek) figürü ve yanlarında büyük bir testi

⁴⁵² a.Sardes, Stockholm National Müz. Env. 936, M.Ö. 2. yy. ortası; Pfuhl-Möbius II, Nr.1553

b.Samos, Tigani Muz., M.Ö.1.yy.; Pfuhl-Möbius II, Nr.1561

c.Pergamon, Bergama Müz. Env.364, M.Ö.1.yy.ikinci yarısı; Pfuhl-Möbius II, Nr.1567

bulunmaktadır. Sağ taraflarından tasvir edilen figürlerin tamamı sabit sol bacakları üzerinde durmaktadır. Sol bacaklar hepsinde serbesttir. Olasılıkla sağ kolu ile testiye dayanan bayanın cepheye yakın görünümü (4/3) haricinde diğer üç figür tam olarak profilden sağa doğru dönük tasvir edilmişlerdir. Yetişkinlerin başları noksandır. Çocukların başları ise mevcut olmasına karşın bütün yüz detayları silinmiştir. Ancak küçük kızın toplu saçlı, erkeğin kısa saçlı olduğu açıktır. Figürlerin tamamı Hymationludur. Bayanda Hymation altında khiton bulunmaktadır. Aynı bayanın sağ tarafındaki kaideli, uzun boyunlu, uzun kulplu ve şişkin gövdeli testi bir tür amphora olan *loutrophoros*'u hatırlatmaktadır. Şüphesiz bu figürün stelimiz üzerinde yer alması *loutrophoros* formunun genellikle cenaze törenlerinde kullanılması⁴⁵³ geleneği ile ilgilidir.

Metropolis'de bulunan parçanın ait olduğu stele dair başka bir buluntu olmaması ne yazık ki eser hakkında kesin hükümlere varmaya mani olmaktadır. Buna karşın mevcut parçadaki dört figürün anne, baba ve çocuklardan oluşan bir aileyi tasvir ettiği düşünülmektedir. Atina⁴⁵⁴ ve Bandırma'da⁴⁵⁵ bulunan iki eser Metropolis örneğindeki bu tema ve figürlerin pozisyonu bakımından benzerlik göstermektedirler. Bu örneklerde profilden tasvir edilmiş figürlerin bir tanrıçaya ya

⁴⁵³ R.M. Cook, *Greek painted pottery*, London: Routledge , 1972, s.221 vd.

⁴⁵⁴ Brauron (Yunanistan) Artemis kutsal alanında bulunan kabartma bu temanın Klasik Devir'e kadar uzandığının göstermektedir. Yaklaşık M.Ö.410 yılına tarihlendirilen kabartma ve aynı zamanda tapınak kaydında profilden gösterilen figürler sağ kenardaki tanrıça Artemis'e doğru durmaktadırlar bkz; C.L. Lawton, *Attic document reliefs: art and politics an ancient Athens*, Oxford: Clarendon, 1995, s.36vd.

⁴⁵⁵ Bandırma yakınlarındaki Debleke'de bulunan ve İ.A.M.de (Env. 676) sergilenen stelde birbiriyle ilişkili iki sahne ortadaki kalın hatla ayrılmıştır. Üst çerçevede Kybele tahtında oturmaktadır. Alt çerçevede ise tanrıçaya ait sunağa adakta bulunan profilden işlenmiş dokuz Hymationlu figür bulunmaktadır. Hellenistik Devir'e ait bu örnekteki figürler Metropolis steli ile oldukça yakındır bkz. Naumann,*Kybele*, s.581 Kat. Nr.581, Lev.44,1.

da O'na ait bir sunağa yöneldikleri görülmektedir. Ephesos'tan üç stelde⁴⁵⁶ ise klinede uzanmış olan mezar sahibine doğru dönmüşlerdir. Metropolis hamamında bulunan parçadaki figürlerin, bu binada başka eserlerle de temsil edilen Asklepios'a (*Kat.nr. 69*) veya kentin diğer güçlü kültürünün temsilcisi Kybele'ye doğru dönmüş olmaları ihtimaller arasındadır. Bununla beraber mezar steli örneklerinde olduğu gibi klinedeki erkek figürüne yönelmeleri de söz konusu olabilir. Kentin Ephesos'la olan coğrafi yakınlığı nedeniyle eserin oradaki örneklerde olduğu gibi Geç Hellenistik Çağ'da üretilmiş klineli *ölmüş erkek stellerinden* biri olduğu zannedilmektedir.

223.   Votiv s.: Heros, KD

Lev. XC

İ.A.M., 422 Met.env. / KD-931 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parça halindedir.

Y.0.33m. G. 0.47m. D.0.06m.

Buluntu yeri ve tarihi: Metropolis, Araplı Tepe doğu yamacı.

Eksikler: Eser çok iyi korunmuştur. Çerçeve kenarındaki bazı ufak kırıkların haricinde tamdır.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli beyaz-gri mermer. Eserin kondisyonu iyi durumdadır. Önemli bir bozulma yoktur.

Teknik ve işçilik: Arka yüzey kabaca düzeltilmiştir. Ön taraftaki figürlerden atlı, sahnenin diğer elemanlarına göre daha yüksek kabartma olarak yapılmıştır. Figürlerin yüzeyi pürüzsüz hale getirilmesine karşın kabartma zemininde alet izleri

⁴⁵⁶ Ephesos örnekleri dönem ve tip bakımından Metropolis'de bulunan stele ışık tutmaktadır bkz. R. Fleischer, "Grabungen in Ephesos von 1960-1969 bzw. 1970-Skulpturenfunde", *Öjh 1972-1975*, s.434, 450, fig.12, 22; H. Vetters, *EvG 1971*, Wien: ÖAI, 1972, s. 18. Lev.18.

görülmektedir. Kompozisyon 2 cm. çerçeve genişliğine sahip dikdörtgen alana yerleştirilmiştir. Süvarinin ve atın sağ yarısı yüksek kabartma şeklinde işlenmiştir. Sol tarafta kalan kol, balta, atın ayakları ve khlamis alçak kabartmadır. Bu motiflerin sınırları ince kanal şeklinde kazınarak belirginleştirilmiştir. Ağaç motifinin yaprakları matkapla oluşturulmuş sık delikler ile vurgulanmıştır. Ayrıca atın kulağında da matkap kullanılmıştır.

Bibliyografya: Yayımlanmamıştır.

Dikdörtgen stelde kompozisyon yatay olarak yerleştirilmiştir. Merkezde, genç erkek şeklinde betimlenen süvari bulunmaktadır. Kısa khiton ve *khlamis* ile tasvir edilmiştir. Sağ omuz üzerinde fibula ile tutturulan khlamis havalanmış durumdadır. Ayaklarında bileklerin üstüne kadar uzanan bot bulunmaktadır. Binici yarı profilden betimlendiği için başa ait çoğu ayrıntı görülmektedir. Saçlar kulakları kapatacak uzunlukta ve dalgalıdır. İri gözler ve burun altında küçük ağız yer alır. Dudakların bitim noktası matkapla yapılmış iki küçük delik ile vurgulanmıştır. Sağ elinde *phiale*, sol elinde çift başlı balta (*labris*) taşımaktadır. Atın yularına ait deri sicim de sol ele uzanmaktadır. At, önündeki sunağa karşı selam duruşu içindedir. Sol bacak kaldırılmış ve dizden kırılmıştır. Koşum takımları bulunmasına karşın sırtı çıplaktır. Boyun dik, baş hafif geri çekilmiş böylelikle hayvana asaletli bir görünüm kazandırılmıştır. Kuyruk, dalgalı paralel kazıma hatlar ile gösterilmiştir. Stelin sağ alt köşesinde, süvarinin önünde küçük karesel bir sunak bulunmaktadır. Arka planda ise gövdesine yılan dolanmış ağaç motifi yer alır. Ağacın yaprakları matkap delikleriyle oluşturulmuştur.

Metropolis’de bulunan eser üzerinde Antik Çağ’ın popüler temalarından biri bulunmaktadır. Özellikle Anadolu ve Trakya’da büyük miktarda adak steli ile temsil

edilen *Atlı Kahraman* motifi⁴⁵⁷ coğrafi konuma göre farklı anlamlar içerebilmektedir. Trakya'da, *Thraklar* olarak bilinen bölge halkının kendi içinde yarattığı ve kökeni M.Ö. 5. yy.a dayanan süvari motifi⁴⁵⁸ ilerleyen süreçte küçük adak stellerinde sıkça kullanılmıştır. Thraklar süvariye ağırlıklı olarak Asklepios ve Apollon olmak üzere farklı tanrıların işlevlerini yüklemişler ve bir nevi tek tanrı inancı yaratmışlardır⁴⁵⁹. Bundan ötürü stelimizde, süvarinin sağ elindeki kap ve ağaçtaki yılan figürü Asklepios'la, sol eldeki balta Zeus'la⁴⁶⁰ ilişkilendirilmektedir. Ancak Thrak atlısı figürünün temelinde süvarinin bir mücadele içinde olması yatmaktadır. Bu sebeple bölgesel Thrak süvarisi stellerinde çoğunlukla figür koşan veya şaha kalkmış bir ata binmektedir ya da av sırasında betimlenmiştir⁴⁶¹. Metropolis tipindeki Trakya bölgesi stelleri ise araştırmacılar tarafından Yunan kökenli eserler grubuna sokulmuşlardır⁴⁶². Nitekim Klasik Devir'e ait Doğu Yunan ve Attica örneklerinde süvarinin veya binicisinin yanında duran atların pozisyonu esrimizle aynıdır⁴⁶³.

⁴⁵⁷ 'Ηρωΰς ifadesi stellerde çoğunlukla kullanıldığından süvari için bu tanımlama yapılmaktadır. G. I. Kazarow, *Die Denkmäler des thrakischen Reitergottes in Bulgarien*, Leipzig: O. Harrassowitz, 1938, s.189.

⁴⁵⁸ Letnitsa plakaları olarak bilinen metal buluntular üzerinde atlı, yaban domuzu avında gösterilmiştir. R.F. Hodinott, *The Thracians*, Spain: T&H, 1981, s.108, 171, Fig.158-162.

⁴⁵⁹ ibid, s.177.

⁴⁶⁰ Çift başlı balta Zeusun atribüsü olarak bilinmektedir. Klasik Devir'den itibaren özellikle Karia'da tanınan *Zeus Labrayndos* genellikle bu balta ile tasvir edilmiştir. A.B.Cook, *Zeus: A study in ancient religion*, Zeus God of the dark sky II-1, Cambridge : Un. Press, 1925, s.559vd.

⁴⁶¹ Kazarow, Fig.1a, 3-11, 16, 19, 21, 23, 24, 30, 36-38, 42-45, 70 örnekler artırılabilir.

⁴⁶² R.F. Hodinott, *The Thracians*, s.173.

⁴⁶³ Conze, *Grabreliefs*, s.228 Nr.1062; s.230 Nr.1065 M.Ö.4.yy; s.237 Nr.1099 M.Ö.4.yy; s.243 Nr.1127 M.Ö.4.yy; Ayrıca Klasik Devir süvari stelleri için bkz. Clairmont, *Tombstones*, Nr.2.209, 2.209bis, 2.209a-b, 2.213; Doğu Yunan örnekleri için bkz. H. Hilder, *Ionische Grabreliefs der ersten Hälfte des 5.Jahrhunderts v.Chr.*, IstMitt Beih. 12, Tübingen: Wasmuth, 1975, s.166-177, Kat.nr.O22, O23.

Kakasbos olarak bilinen Anadolu atlı tanrısı ise daha geç bir periodda farklı tanrıların görüntüsüyle ancak benzer pozisyon ile görülmektedir⁴⁶⁴.

Ephesos⁴⁶⁵, Pergamon⁴⁶⁶, Smyrna⁴⁶⁷, Samos⁴⁶⁸ ve Delos⁴⁶⁹ gibi kentlerde bulunan daha erken tarihli benzer süvari stelleri ile bölgede varlığından emin olduğumuz atlı kahraman kültü şüphesiz Metropolis’de de yaşatılmaktadır. Nitekim 228 nr.lı Hellenistik mezar stelinde yer alan bir çok motif buradaki örnekle ortaktır. Ancak steldeki matkap kullanımı ve binicinin saç tipi bu örneklerden daha geç bir tarihi, kanımızca M.S.2. yy. sonlarını işaret etmektedir.

224. Votiv steli; Heros, KD

Lev. XC

Kare şeklindeki stelde sağa dönük tek atlı figürü tasvir edilmiştir. Atın sağ ayağı öndeki karesel sunağa karşı saygı

duruşu sebebiyle kaldırılmıştır. Kısa khiton giymiş olan süvarinin sağ kolu havadadır. Meriç tarafından Doktora tezi kapsamında incelenen eser görülememiştir.

Bibliyografya: R. Meriç, *Metropolis, eine feldarchäologische landaufnahme*, Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der Universität Wien, 1976. Bu tez 1982’de yayımlanmış (Metropolis¹) ancak stela yer verilmemiştir.

⁴⁶⁴ İ. Delemen, *Anatolian Rider-Gods. A Study on Stone Finds from the Regions of Lycia, Pisidia, Isaura, Lycaonia, Phrygia, Lydia and Caria in the Late Roman Period*, AMStudien 35, Bonn: Habelt, 1999.

⁴⁶⁵ H. Vettiers, *EvG 1969*, Wien: ÖAI, 1970, s.13, Lev.IIc (Hellenistik); Pfuhl-Möbius II, Nr.1315 M.S. 2.yy.; Nr.1330 Erken İmparatorluk, Nr.1352 M.S. 2.yy.; Nr.1362 İmparatorluk Devri Sanatı.

⁴⁶⁶ F.Winter, *AvP VII 2 (1908)*, s.251 Nr.306 M.Ö.2.yy.; s.254 Nr. 312 İmparatorluk Devri Sanatı; Pfuhl-Möbius II, Nr.1363 M.Ö.1.yy.

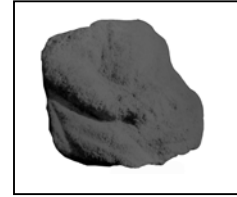
⁴⁶⁷ Pfuhl-Möbius II, Nr.1316 M.Ö.2.yy.; Nr.1348 M.S. 2. yy.

⁴⁶⁸ Horn, *SamosXII*, Nr.135a, Beilage 16, M.Ö.1.yy.; Pfuhl-Möbius, Nr.1324 Hellenistik Devir.

⁴⁶⁹ Couilloud, *Rhénée*, s.304, Pl.95 A3129.

225. Votiv s.: Heros, KD*Lev. XC*

Tek parçadır; Y.0.045m. G.0.045m. D.0.015m. 1996 yılında Metropolis yakınlarında yüzey buluntusu olarak tespit edilmiştir. Orta kristalli sarımsı beyaz mermerden yapılan bir adak steline ait parça kristalize olmuş durumdadır. Figür alçak kabartma olarak basit kazıma hatlarla tasvir edilmiştir. Arka yüzey kabaca düzleştirilmiştir.

Yayımlanmamıştır.

Büyük bölümü eksik olan parça küçük bir adak steline aittir. Figürün sadece sağ kolu ve bacağına üst yarısı görülmektedir. Kol dirsekten kırılarak ileri uzatılmış elde olasılıkla yular tutmaktadır. Giyimli gövde duruş pozisyonuna göre at üzerindedir. Figürün boyutu stelin sadece süvariye ve muhtemelen bir sunağı içerdiğini düşündürmektedir. Stele ait başka parça olmaması kesin yargılarda bulunmayı engellemektedir.

226. Mezar s.: Klinede uzanan erkek, KD*Lev. XCI*

Env.54-15-74 E.M.

Korunma durumu ve ölçüler: Stel tek parçadır. Y.0.67m. G.0.46m. D.0.13m.

Buluntu yeri ve tarihi: Yeniköy. Buluntu tarihi bilinmiyor.

Eksikler: Stelin üst kısmı, klinedeki figürün kalkık olan sağ el bileği ve oturan bayan figürünün başının tepesinden itibaren diyagonal şekilde kırılmıştır.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli beyaz mermer. Yüzey koyu renkli kireçli bir tabaka ile kaplıdır. Alt kısımda ufak mantar öbekleri oluşmuştur. Ciddi bir çatlak bulunmamaktadır.

Teknik ve işçilik: Kompozisyon, stelin iki yanında bırakılan 3 cm.lik bordür arasındaki sığ alana yerleştirilmiştir. Arka yüz ve stel yuvası çıkıntısı benzer biçimde kaba murç darbeleri ile işlenmiştir. Ön yüzde çerçeve altındaki alan daha incelikli şekilde düzeltilmiştir. Figürler pürüzsüz hale getirilmiş, yapımda matkap kullanılmamıştır.

Bibliyografya: Meriç, *RepEphesos*, 3465a; Metropolis¹, ST 7, p.77, Abb.55; Metropolis⁴, s.70.

Dikdörtgen formlu stelde kompozisyon dikey olarak yerleştirilmiştir. Sahne 227 nr.lı örnek ile aynıdır. Kline'de mezar sahibi olan erkek uzanmaktadır. Sol dirseği ile bir yastığa dayanmaktadır. Sağ kolu kaldırılmıştır, noksan olan eliyle olasılıkla kadeh (*kantharos* veya *rython*) tutmaktadır. Kısa saçlı figür *khiton* ve *Hymation* giymiştir. *Hymation* gövdenin altını tamamen kapatmış ve belde kuşak şeklinde bir birikinti oluşturmuştur. Gövdenin üstünde, kaldırılmış olan sağ kol ve omuzda sadece *khiton* vardır. Sol taraf manto ile çevrilidir. Kumaşın ucu boyunun sol tarafından sarkıtılmış ve sol el ile tutulmuştur. Erkek figürünün ayak ucunda ve klinenin önünde profilden işlenmiş, oturan bir bayan vardır. Sol ayağının üstü sağ ayak bileğine dayanacak şekilde bacakları dizden kırılmıştır. Ayrıca ayakların altında bir destek bulunmaktadır. Sol kolu karnı üstüne konulmuş sağ kol ise hafif eğik duran başa doğru uzanmıştır. Oturan pudicitia tipindeki figür *khiton* ve *Hymation* ile tasvir edilmiştir. Manto, baş da dahil olmak üzere bütün vücudu kapatmıştır. İnce *khitonun* sadece etek ucu görülebilmektedir. Bayan figürünün arkasında elinde *kantharos*

bulunan uzun khitonlu küçük bir kız (hizmetli) durmaktadır. Stelin diğer kenarında ise benzer şekilde kısa khitonlu küçük bir erkek vardır. Sahneyi kline önünde bulunan üç ayaklı sehpa ve üzerindeki cenaze yiyecekleri tamamlamaktadır.

Yukarıda değinilen sahne altındaki boşlukta, mezar sahibinin Hermias adlı bir erkek olduğunu öğrendiğimiz tek satırlık yazıt⁴⁷⁰ bulunmaktadır:

“ Ερμιας Δωσιθεου ”

Erken örneklerini M.Ö.4.yy. dolaylarında gördüğümüz klineli ölmüş erkek mezar stelleri⁴⁷¹ Hellenistik ve Roma Devri boyunca sıklıkla tercih edilen bir sahne olmuş, kullanımı Geç Antik Devir’de dahi sürmüştür⁴⁷². Sahnenin tasvirinin böylesine geniş bir perioda ve coğrafyaya yayılmış olması Metropolis örneğini bir bölgeye ve ekole bağlamayı güçleştirmektedir. Buna karşın benzer işçilik özellikleri taşıyan Geç Hellenistik Devir’e ait bazı steller⁴⁷³ bu konuda aydınlatıcı olmaktadır. Ayrıca daha önce Pfuhl-Möbius tarafından incelenen ve yine Geç Hellenistik Devir’e verilen 227 nr.lı örnekte, klinedeki figürün işlenişi bu stelle paralellik taşımaktadır. Sonuç olarak

⁴⁷⁰ Meriç, *RepEphesos*, 3465 a.

⁴⁷¹ Kasik Devir Attika stelleri aynı temayı işlemekte ancak çok daha detaylı işçilikle Hellenistik örneklerden ayrılmaktadırlar; Conze; *Grabreliefs II*, Nr.1166, 1167, 1168 Attika, 1169 Attika; R.N.Thönges-Stringaris, “Das griechische Totenmahl”, *AM 80 (1965)*, s.127vd, Taf.5-30; Ayrıca bkz. Gallipoli (Gelibolu), İ.A.M. Env. 407 Adakta bulunan aile ve klinede uzanan erkek kabartması M.Ö.4. yy. sonları, Smith-Ertuğ, *Eternity*, s.149, Lev.50.

⁴⁷² Erken Hellenistik , Roma ve Geç Antik Devir’de klineli ölmüş erkek teması çok sayıda stelde kullanılmıştır; Pfuhl-Möbius, s.353vd., Kat.nr.1488-2066.

⁴⁷³ Ephesos’ta bulunan üç stel klinedeki erkeğin kadehi kaldırması ve karşısındaki bayanın duruş pozisyonu bakımından Metropolis örneğine yakındırlar; H.Vetters, “Der Schlangengott”, *S.Şahin Et al.(Hrsg.)* içinde, s.972-973, Nr.1590 Taf.CCXXIV, CCXXV M.Ö. 2.yy. ikinci yarısı, bu stel insitu olması bakımından önemlidir; Nr.1591 Taf.CCXXVI Geç Hellenistik Devir, Nr.1592 Taf.CCXXVI Geç Hellenistik Devir; Ayrıca bkz. Pfuhl-Möbius Nr.1544 Erythrai M.Ö. 2.yy. ikinci yarısı, Nr.1565 Samos M.Ö. 1.yy., Nr.1567 Pergamon M.Ö.geç 2. erken 1.yy örnekler artırılabilir.

tüm verilere dayanılarak Meriç'in ifade ettiği gibi⁴⁷⁴ stelin Geç Hellenistik-Erken İmparatorluk Dönemi'ne ait olabileceği düşünülmektedir.

227. Mezar s.: Klinede uzanan erkek, KD

Lev. XCI

Torbalı Hükümet Konağı'nda 1900'lu yıllarda tespit edilen stel kayıptır. Sonraki dönemde Pfuhl-Möbius tarafından araştırma kapsamına alınan eser Keil-Premmerstein notları ve fotoğrafına göre değerlendirilmiştir.

Bibliyografya: J. Keil-A.v. Premmerstein, *Bericht über eine dritte Reise in Lydien und den Angrenzenden Gebieten Ioniens, III: Ausgeführt 1911 im auftrage der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*, 57. Band, 1.abhandlung, Wien 1914, s.107, Nr.163, Abb.66; Pfuhl-Möbius, *Grabreliefs II*, Nr.1528, Lev.220.

Stelin üst yarısı , yatan figürün göğüsünden itibaren kırıktır. Klineye uzanmış olan erkek sol dirseği ile iki kat yastığa dayanmaktadır. Olasılıkla sağ kolunu kaldırmış ve eliyle kadeh tutmaktadır. Hymationu bacakları tamamen kapatmıştır. Kline ayakları önünde kısa khitonlu iki küçük erkek figürü bulunur. Sağdaki figür öne doğru hafifçe adım atmıştır sağ tarafında ince boyunlu yüksek bir testi bulunmaktadır. Önde üç ayaklı masa üzerinde cenaze yemekleri yer alır. Sahnenin altına altı satırlık kitabe yazılmıştır:

⁴⁷⁴ Metropolis¹, s.77.

Δαχρυα χουριδιν[ι αλο]χωι προλελοιπ αποθνησ[χων],
εν βιοται ζων εχτελεσας ολιην.

ουνομα δευσημωσ μοι Απολλας εστιν, οδειτα,
λειπο δεν θαλαμοις νηπια δισσα τεχνα.

5 Αλλα με τον τυμβοι χεχρυμμῖνον, ω ξενε, χαιρειν
αυδησας παρ εμου ταυτον εχων παριθι.

Eser 226 nr.li stel ile aynı tipe dahildir. Pfuhl-Möbius tarafından M.Ö. 1. yy.a tarihlendirilmiştir.

228. Mezar s.: Genç erkek ve at, KD

Lev. XCII

Env. 1554 İ.A.M.

Korunma durumu ve ölçüler: Stel tek parçadır.

Y.0.28m. G.0.29m. D.0.07m.

Buluntu yeri ve tarihi: Torbalı-Dağkızılca, buluntu

tarihi bilinmiyor.

Eksikler: Stel ve figürler tama yakındır. Atın yüzü ve sol ayağı noksandır. Sahnenin üzerinde durduğu platform kenarlarında küçük kırıklar bulunmaktadır.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli açık gri renkli mermer. Eserin kondisyonu iyi durumdadır. Sadece küçük hizmetli figürlerinin başlarında kristalleşme vardır.

Teknik ve işçilik: Kare şeklindeki eserin arka tarafı kalın murç darbeleriyle işlenmiştir. Burada kenet deliği yoktur. Ön tarafta at, genç erkek ve soldaki asker yüksek kabartmadır. Figürler stelin altında yaklaşık 10cm.lik çıkıntı üzerinde durmaktadırlar. Bu taraftaki tüm figürler törpülenerek pürüzsüz hale getirilmiştir. Kabartma zemini daha kaba bir işçilikle düzleştirilmiştir. Yapımda matkap kullanılmamıştır.

Bibliyografya: Metropolis¹, ST 5, s.75, Abb.53.

Kareye yakın bir form gösteren stelde ana figür olan at ve sahibi, kenarlardaki kare başlıklı iki plaster ve üstlerindeki kemer ile sınırlandırılan alana yerleştirilmişlerdir. Sağdaki plaster önünde hizmetli, soldakinde asker figürü bulunmaktadır. Ayrıca sol kenarda gövdesine yılan sarılı ağaç motifi yer alır. Merkezdeki genç erkek sabit sağ bacağı üzerinde durmaktadır. Sol bacağı dizden bükülmüş şekilde serbesttir. Kısa kollu khitonu dizkapağı üstüne kadar uzanmaktadır. Ayrıca khiton üzerinde sağ omuzda fibula ile tutturulmuş *khlamis* vardır. Atı tutan sağ kolu açıkta bırakan *khlamis* belde kuşak şeklinde bir kitle yapmıştır ve bu noktada sol el ile tutulmaktadır. Sol el aynı zamanda *khlamis*in sol taraf etek ucunu çekmiş ve serbest durumdaki bacağı açığa çıkartmıştır. Ayaklar çıplaktır. Baş ve yüz detayları net olmamakla birlikte figürün kısa, dalgalı saçlı olduğu bellidir. At pozisyon bakımından sahibine ters durmaktadır. Ancak ağzındaki yulardan çekilmesiyle boynu dikilmiş ve baş erkek figürüne doğru dönmüştür. Sol ön bacağı kaldırılmış ve dizden bükülmüş olmalıdır. Sırtında boynun iki tarafına kadar uzanan ve burada bağlanan bir post bulunmaktadır. Altında küçük bir köpek figürü vardır. Köpek ön ayakları ile öne uzanmış, arka ayakları gergin, kuyruğu havada yukarı doğru, sahibine bakmaktadır. Sağ taraf plasterinin önündeki küçük hizmetli figürü de kısa *İonik khiton* ve *khlamis* ile tasvir edilmiştir. Sabit sol bacağı üzerinde duran hizmetlinin yüz detayları bütünüyle silinmiştir. Sol taraf plasteri önündeki figür miğferli ve kalkanlı bir askerdir. Profilden tasvir edilen figürde sol bacak dizden bükülmüştür. Dairesel düz kalkan altında kısa khitonun etek kısmı görülmektedir. Sahne bu figürün arkasındaki ağaçla tamamlanmaktadır. Plasterin dışında kalan ağacın gövdesine yılan dolanmıştır.

Stelin bütün olarak tek kemerli anıtsal bir kapı⁴⁷⁵ modeli izlenimi uyandırması ve figürlerin platform üzerinde durması sahneye derinlik kazandırmıştır. Sadece bu ayrıntı dahi eserdeki kaliteli işçiliği göstermektedir. Nitekim erkek figürünün⁴⁷⁶ detaylı manto işlenişi, gerçekçi kumaş hareketleri Hellenistik Devir’i işaret etmektedir⁴⁷⁷. Ayrıca attaki orantılı gövde ve sırttaki post bu tarihi desteklemektedir. Stel, şüphesiz bir süvariye tasvir etmektedir. Sahnede kullanılan bir çok motifin 223 nr.lu örnekle ortak olması ölen kişinin kahramanlaştırılması ve dolayısıyla bölgedeki atlı heros kültü ile ilgili olmalıdır. Meriç tarafından M.Ö. 2.yy.a tarihlendirilen stelin benzerleri, bu saptamayı destekler niteliktedir. Özellikle Smyrna bölgesinde yoğunlaşan aynı tipteki eserlerde⁴⁷⁸ genç erkeğin pozisyonu ve khlamis formu⁴⁷⁹, kenarlardaki hizmetli ve asker figürlerinin tüm özellikleri aynıdır. Eserimizin,

⁴⁷⁵ Canlandırma için bkz. P.Gros, *L’architecture RomaineI*, Paris: Picard, 1996,s.57, fig.43 (fornix Fabianus kemeri)

⁴⁷⁶ Figürün pozisyonu ve khlamisi tutuş biçimi Klasik Devir Polybios stelindeki figüre oldukça benzemektedir. P.C.Bol-F.Eckstein, “Die polybios-Stele in Kleitor/Arkadien”, *AntP XV (1975)*, s.83vd, Taf.40.

⁴⁷⁷ Benzer stellerdeki erkek figürlerinin giysileri, giysi işlenişleri ve buna dayandırılan tarihlemleri için bkz. Schmidt, *HG*, s.16.

⁴⁷⁸ a. Smyrna, M.Ö.2.yy. ortası, Pfuhl-Möbius I, Nr.647, s.183, Taf.98

b. Smyrna, ibid, Nr.1430, s.340, Taf.208.

c. Kyme, İ.A.M env. B.4490, M.Ö.2.yy, ibid, Nr.1431, s.340, Taf.208.

d. Smyrna, Paris-Louvre env. MND 444, M.Ö.2.yy, ibid, Nr.1432, s.340, Taf.208.; Hamiaux, *LouvreLSG*, s.147, Nr.159.

e. Smyrna, Geç Hellenistik, ibid, Nr.1433, s.340, Taf.209.

f. Smyrna, M.Ö.2.yy, ibid.Nr.1436, s.341, Taf.208.

g. Basel, Antikenmuseum und Sammlug Ludwig Nr.Lu244, M.Ö. 2.yy; Schmidt, *HG*, s.17vd., Abb.43.

⁴⁷⁹ Aynı tipteki erkek tasvirleri Hellenistik Devir’e ait tek figürlü stellerde de görülmektedir. Kyme’ye ait Geç Hellenistik bir örnekte ortadaki erkek figürünün çıplak vücudundaki Hymation, eserimizdeki figürle aynı şekilde giyilmiştir. B. Schmaltz, *Griechische Grabreliefs*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1983, s. 120, Tf.32.

Pergamon'da ve Smyrna'da bulunan daha erken tarihli iki örneğ⁴⁸⁰ dayandırılan Smyrna kökenli steller grubunda olduğu açıktır.

229. Mezar s.: Dinlenen genç erkek, KD

Lev. XCII

E.A.M.

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parçadır; Y.1.58m.

G.0.64m. D.0.23m., FigürY.0.64m.

Buluntu yeri ve tarihi: Metropolis kuzeybatı kesiminde yüzey

buluntusu olarak tespit edilmiştir.

Eksikler: Kenar akroterleri ve stel çerçevesinin sağ alt köşesi kırıktır. Ayrıca sağ taraftaki plasterin gövdesinde ufak kırıklar bulunmaktadır.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli beyaz mermerden yapılan stelin dış tarafında önemli bir bozulma yoktur. Kompozisyon alanı büyük oranda kristalleşmiş, figürlere ait detaylar silinmiştir.

Teknik ve işçilik: Dikdörtgen şeklindeki stelin arka tarafı ve stel yuvasına girecek çıkıntının tüm yüzeyi kalın murç darbeleriyle işlenmiştir. Ön taraf pürüzsüz hale getirilmiştir. Kabartma zemininde alet izleri görülmektedir. Kompozisyon alanı yaklaşık 8cm. derinliğe sahiptir. Yapımda matkap kullanılmamıştır.

Bibliyografya: Metropolis¹, ST 1, p.71, Abb.49; Metropolis², Kapak resmi ve metin sonundaki fotoğraf listesi; Metropolis⁴, s.16.

⁴⁸⁰ M.Ö. 2.yy. başlarına tarihlendirilen her iki stelde sahne aynı olmasına karşın erkek figürü çıplak tasvir edilmiştir; a. Pergamon, A.W.Lawrence, *Later Greek Sculpture*, London: J. Cape, 1927, p.34, Plate 58b; Pfuhl-Möbius II, Nr.1439, s.341-342, Taf.210.

b. Smyrna, Pfuhl-Möbius II, Nr.1440, s.342, Taf.210.

Stel düz üçgen alınlıklı ve akroterlidir. Alınlık altında tek silmeli arşitrav bulunur. Bu üst yapı stelin iki kenarında başlıkları ve kaidesi düz silmeler taşıyan plasterler tarafından taşınmaktadır. Sahne dikey yerleştirilmiştir. Merkezde, sırtında sadece *khlamis* bulunan çıplak genç bir erkek figürü bulunmaktadır. Sabit sağ bacağı üzerinde duran figürün sol bacağı dizden bükülmüş ve diğerinin üzerine atılmıştır. Pozisyonun sonucu gövde hafifçe sola doğru eğilmiş bu noktada sol dirsek ile bir hermeye dayanmıştır. Hermenin tipi belirgin değildir. Açık sağ kolda telli bir çalgı tutulmaktadır. Müzik aletinin ucu sol omuza kadar uzanır. Figürün sağ tarafında küçük bir hizmetli ve Onun önünde üçayak şeklinde bir sehpa bulunmaktadır. Hizmetli sol elinde kısa bir sopa üzerinde duran kase taşımaktadır. En kenardaki küçük ağaçla sahne tamamlanmaktadır.

Çok kaliteli bir işçilikle yapıldığı belli olan eser ne yazık ki tahrip olmuş durumdadır. Sahne, Doğu yunan mezar stelleri tipleri arasında sıklıkla karşılaşılan türlerden değildir⁴⁸¹. Benzer örneklerde figürün bir Hermeye dayanması yaklaşım noktası olmuştur. Ancak bu stellerde mezar sahibi olarak nitelendirilebilecek ana figürler ya giyiniktir ya da yarıçıplaktır⁴⁸². Sadece Rhodos'dan bir örnekte⁴⁸³

⁴⁸¹ Pudicitia tipi bayanların ve Hymationlu erkek figürlerinin kullanıldığı steller bu bölgeye özgü üretimler olarak bilinmektedir. Tanım ve sınıflandırma için bkz. A. Yaylalı, "Hellenistik Devir İzmir Mezar Stelleri", *IX. TTKongre*, c.1, Ankara: TTK, 1986, s.473-489; Pfuhl-Möbius I, s.7-24.

⁴⁸² a. Slg. Palagi.Bologna, Museo Civico, M.Ö. 1.yy, Pfuhl-Möbius I, s.86, Nr.139, Taf.32

b. Smyrna, Berlin, Pergamon-Mus. Inv.Nr.Sk.785, M.Ö.2.yy.ın ikinci yarısı, ibid, s.86, Nr.140, Taf.32.

c. Halikarnassos Maussolleion'u, Berlin Pergamon-Mus. Env.Nr.Sk.784, M.Ö.2.yy, ibid, s.86, Nr.141, Taf.32.

⁴⁸³ ibid, s.86, Nr.138, Taf.32 .

dinlenen Apollon olarak tanımlanan⁴⁸⁴ genç erkek tamamen çıplaktır. Meriç tarafından M.Ö.2. yy.in ikinci yarısına tarihlendirilen stel Rhodos'tan Smyrna'ya uzanan bir etkileşimin sonucu yapılmış olmalıdır. Özellikle Smyrna örneklerine ve stelin mimari profillerine dayanılarak ulaşılan bu yargı, kentte aynı süreçte yoğunlaşan diğer steller ve bağımsız heykeltıraşlık eserlerinin varlığı düşünüldüğünde doğru görünmektedir.

230. Mezar steli üst parçası, KD

Lev. XCIII

İ.A.M.

Korunma durumu ve ölçüler: Eser tek parçadır.Y.0.37m.

G.0.49m. D.0.165m.

Buluntu yeri ve tarihi: Metropolis çevresi, buluntu yılı bilinmiyor.

Eksikler: Stelin alt yarısı sağdaki figürün boynu altından, soldaki figürün bel altına doğru diyagonal şekilde kırılmıştır. Mevcut parçada ise her iki figürün yüzü, ağaç motifinin ucu, sağ ve sol akroter kırıktır. Ayrıca alınlık dış hattı boyunca kırıklar bulunmaktadır.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli mavi-beyaz mermer. Yüzeide önemli bir bozulma ve çatlak yoktur.

Teknik ve işçilik: Kompozisyon, stelin kenarlarındaki plasterler ve üstlerindeki kemer içine yaklaşık 5 cm.lik derinlikteki alana yerleştirilmiştir. Figürlerin yüzeyleri inceltilmiş kabartma zemini nispeten kaba bırakılmıştır. Stelin arka tarafı ise çok

⁴⁸⁴ Charitimos adlı bir erkeğe ait stelde figür M.Ö.2.yy. İonia eserlerine özgü naiskos içinde Arkaik Stil'deki Hermeye dayanmış durumdadır. P.M.Fraser, *Rhodian Funerary Monuments*, Oxford: Clarendon, 1977, s.34, fig.93b; Gr. Konstantinopoulos, "New finds from Rhodes and Astypalaia (İng. Özet)", *AAA 6 (1973)*, s.124, fig.5.

daha kalın darbelerle düzeltilmiştir. Sağ ve soldaki plaster başlığı üstünde 1x3 cm.lik iki kenet deliği bulunmaktadır. Ancak sağ taraftaki tamamen tahrip olmuştur ve sadece deliğin izi görülebilmektedir. Stel ve figürlerin yapımında matkap kullanılmamıştır.

Bibliyografya: Metropolis¹, ST 2, s.72, Abb.50.

Üçgen alınlıklı stel iki yan ve bir tepe akroterine sahiptir. Alınlık ortasına düz dairesel bir rozet yerleştirilmiştir. Son yatay silmenin altında karesel başlıklı plasterlerle taşınan kemer yer alır. Kompozisyon bu kemer ve plasterler ile sınırlandırılan alana yontulmuştur. Figürlerin büyük kısmı nokсандır. Mevcut parçada ayakta iki figür ve arka planda bir ağaç görülmektedir. Sağdaki bayan kolsuz khiton giymiştir. Göğüs altında ince bir sicimle bağlanan elbise sık ve hareketli kumaş kıvrımları içermektedir. Bu bayanın karşısındaki diğer figürün sadece izi kalmış başından ötürü, kimliğini teşhis etmek oldukça güçtür. İki figür birbirine dönük durumdadır. Arka plandaki ağaç yapraksız tasvir edilmiştir.

Önemli eksiklikleri bulunan kompozisyon üzerinde kesin yargılarda bulunmak mümkün değildir. Ancak stelin üçgen alınlığı ve plasterleriyle Doğu yunan tipinde olduğu kesindir⁴⁸⁵. İki figürün birbirine dönük tasvir edilmiş olması bazı örnekleri eserimizle karşılaştırmayı mümkün kılmaktadır. Rhodos'ta bulunan bir stelde⁴⁸⁶ iki bayan benzer pozisyon içindedir. Özellikle sağ taraftaki figürün kolsuz khitonu buradaki bayana çok yakındır. M.Ö. 3.yy. sonlarına tarihlendirilen stel şüphesiz

⁴⁸⁵ Tanım ve sınıflandırma için bkz. Pfuhl-Möbius I, s.7-24; A. Yaylalı, "Hellenistik Devir İzmir Mezar Stelleri", *IX. TTKongre*, c.1, Ankara: TTK, 1986, s.473-489.

⁴⁸⁶ Schmidt, *HG*, s.7, Abb.8; Pfuhl-Möbius I, s.133, Nr.391, Taf.63.

Metropolis örneğinden erkendir. M.Ö.2. yy. tarihli Smyrna eseri⁴⁸⁷ ise bayan figürünün tipi ve karşısındaki erkeğin pozisyonu bakımından stelimizle son derece yakındır ve kanımızca çağdaştır⁴⁸⁸.

231. Mezar steli: Pudicitia tipinde bayan, KD

Lev. XCIII

Env.3678 İ.A.M.

Korunma durumu ve ölçüler: Stel tek parçadır. Y.0.53m.

G.0.48m. D.0.08m.

Buluntu yeri ve tarihi: Metropolis çevresi. Buluntu tarihi bilimiyor.

Eksikler: Stelin üst yarısı büyük figürün boynundan itibaren kırıktır. Ortadaki bayanın sol kol dirseğinde, sağ eli üstünde, soldaki küçük kız figürünün göğüsü üstünde ufak kırıklar vardır.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli beyaz mermer.

Teknik ve işçilik: Kompozisyon, kenarlarda pilasterlerle sınırlandırılmış yaklaşık 3 cm. derinlikteki dikdörtgen alan içine yerleştirilmiştir. Figürlerin ön ve yan yüzleri pürüzsüz hale getirilmiştir. Stelin arkası düzleştirilmiş stel yuvasına girecek çıkıntı kabaca şekillendirilmiştir. Yapımda matkap kullanılmamıştır.

Bibliyografya: Metropolis¹, ST 3, p.73, Abb.51.; Meriç; *RepEphesos* 3451; Pfuhl-Möbius, *Grabreliefs I*, s.146, Nr. 441/Lev.74.

⁴⁸⁷ Pfuhl-Möbius I, s.227, Nr.872, Taf.129. Aynı tipteki başka örneklerde (M.Ö.2.yy.) bayan figürü Hymationlu olarak gösterilmesine karşın pozisyonu aynıdır; ibid,s.227vd, Nr.873, 875, 876, 877, 879.

⁴⁸⁸ Meriç tarafından da incelenen eser M.Ö. 2.yy.a tarihlendirilmiştir. Benzer örnekler ve işçilik bu tespiti doğrulamaktadır (bkz. *Bibliyografya*).

Dikdörtgen şeklindeki stelde kompozisyon dikey olarak yerleştirilmiştir. Ortadaki büyük bayan figürü khiton ve Hymation ile tasvir edilmiştir. Sabit sol bacağı üzerinde durmaktadır. Sağ bacak serbesttir. Sağ kol dirsekten kırılarak karın üzerine yerleştirilmiş, sol kol kaldırılmış ve boynu çevreleyen manto kumaşının kenarından tutmuştur. Baş noksan olmasına karşın örtülü olduğu bellidir. Bayanın sağında ve solunda iki küçük hizmetli bulunmaktadır. Sağ taraftaki benzer pozisyonda sağ bacağı üzerinde durmakta sol bacağı dizden bükülüp diğerinin üzerine atılmıştır. Khitonlu figürün sol kolu karın üstündedir sağ kolu destek olarak eğilmiş başı tutmaktadır. Uzun saçları tepede bağlanmıştır. Sol taraftaki figür elinde büyük bir ayna taşımaktadır. Başı kırık olmasına karşın kısa saçlı olduğu anlaşılmaktadır. Khitonu diğer hizmetli figürü ile aynıdır. Sahnenin altındaki boşlukta üç satırlık kitabe yer alır. Plasterler arasındaki bölüme sığdırılamayan ilk iki satır sağ taraftaki plasterin kaide üzerine kadar uzamıştır:

Αρτεμῶ Ζηνοδοτοῦ
 Απολλοφάνου δε
 γυνῆ

Kitabesinden Artemo adlı bayana ait olduğunu öğrendiğimiz mezar steli Hellenistik Devir'de Ege bölgesinde çok sayıda örnekle temsil edilen Smyrna kökenli mezar stelleri⁴⁸⁹ grubuna dahildir. İonik naiskos içinde gösterilen pudicitia bayanın 2 nr.lı heykel ile aynı pozisyona sahip oluşu oldukça önemlidir. Zira başı kapalı olan steldeki figür torsonun dönemi ve bütünü hakkında fikir vermektedir.

⁴⁸⁹ A. Yaylalı, "Hellenistik Devir İzmir Mezar Stelleri", IX. TTKongre, c.1, Ankara: TTK, 1986, s.473-489.

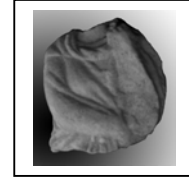
Çok sayıda paraleli⁴⁹⁰ bulunan eser Meriç ve Pfuhl-Möbius tarafından detaylıca ele alınmış ve M.Ö. 2.yy.in ikinci yarısına tarihlendirilmiştir.

232. Pudicitia bayan figürü parçası, E

Lev. XCIV

İ.A.M., 7472 Met.env./ ADA-5 M9 03/95 Kazı kasa nr.

Tek parçadır. Y. 0.85m. G. 0.08m. D.0.05m. Eser kent sivil

merkezine ait en alt terasta, Evler olarak nitelendirilen alandaki 5 numaralı insulanın kazısında 74.26m. seviyede bulunmuştur, 21.09.2003. Orta kristalli gri-beyaz mermerden yapılan bir esere ait olan parça önemli bozulma bulunmamaktadır. Parçanın arka tarafı kırıktır.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Sadece ön yüzü işlenmiş parçanın boyutları da düşünüldüğünde bir mezar stelinden kırıldığından şüphe yoktur. Figür pudicitia tarzında ayakta duran Hymationlu bir bayana aittir. Sağ kol dirsekten kırılmış ve karın üstüne yerleştirilmiş, sol kol kaldırılarak eğik durumdaki başa destek olmuştur. Hymation tüm vücudu sarmaktadır. Boyun çevresindeki manto kumaşından başın örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Bu şemaya göre parça M.Ö. 2. yy.da yoğunluk gösteren İzmir kökenli mezar stellerinden birine aittir. Nitekim benzer bir başka figür kentte 232 *Kat. nr.sı* ile temsil edilen mezar stelinde de kullanılmıştır.

⁴⁹⁰ M.Ö. 2.yy.a ait Smyrna örneklerin tamamında ortada Pudicitia tipinde bir bayan durmakta iki yanında küçük hizmetliler bulunmaktadır; Pfuhl-Möbius I, Nr.413, 414, 415, 416, 417, 418,419, 434, 435, 436, 437, 442.

233. Mezar s.: Kitharalı genç erkek, KD*Lev. XCIV*

Env.861 İ.A.M.

Korunma durumu ve ölçüler: Stel tek parçadır. Y.0.59m.
G.0.40m. D.0.11m.

Buluntu yeri ve tarihi: Yeniköy, buluntu tarihi bilinmiyor.

Eksikler: Stelin üst yarısı büyük figürün göğüs altından itibaren kırık ve eksiktir. Çerçeve iç hattı kenarlarında küçük kırıklar bulunmaktadır.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli beyaz mermer. Stel iyi şartlar altında korunmuştur. Yüzeyde önemli bir çatlak ve bozulma yoktur.

Teknik ve işçilik: Kompozisyon stelin iki yanında bırakılan 2 cm.lik bordür arasına, yaklaşık 3 cm. derinlikteki dikörtgen bölüm içine yerleştirilmiştir. Ön tarafta çerçeve altındaki geniş alan ince bir işçilikle düz hale getirilmiş arka taraf nispeten kaba işlenmiştir. Figürler pürüzsüz hale getirilmiştir. Matkap kullanılmamıştır.

Bibliyografya: Metropolis¹, ST 4, p.75, Abb.52; Pfuhl-Möbius I, Nr. 115, Lev.27.

Dikdörtgen şeklindeki stelede kompozisyon dikey yerleştirilmiştir. Sahnenin ortasında Hymationlu bir erkek bulunmaktadır. Figür adeta Hymation kumaşına sarınmış durumdadır. Bütün gövdeyi kapatan mantonun iki kenarı boyun altında “V” yaka şeklini alıp düz olarak ayak bileklerine kadar uzanmaktadır. Manto altındaki sol el kumaşın kenarından tutmuş ve hafifçe öne doğru getirmiştir. Erkek figürünün yanında kısa *khitonlu* küçük bir hizmetli bulunmaktadır. Sol ayağı üzerinde sırtını stel çerçevesine dayayan figürün sağ bacağı serbest biçimde dizden kırılmıştır. Bu

figürün arkasında üzerinde *herme* bulunan bir *adak sütunu* yer alır⁴⁹¹. Bu oldukça önemli bir ayrıntıdır zira *gymnasium* veya *palestraya* işaret etmektedir⁴⁹². Erkek figürünün sağ tarafında alçak karesel bir postament ve üzerinde yine stel çerçevesine dayanmış kithara bulunur. Altar ve kithara figürünün arkasında gövdesine yılan dolanmış bir ağaç vardır.

Steldeki erkek figürü, Hymation tipi ile bilinen formlardan⁴⁹³ ayrılmaktadır. Buna karşın daha önce değinilen Smyrna örneği ile büyük benzerlik içindedir. Dolayısıyla iki eser aynı ekol içinde değerlendirilmektedir. İşçiliği gözönünde bulundurulduğunda, dönem bakımından da diğerine yakın olduğu anlaşılan stel Meriç ve Pfuhl-Möbius tarafından M.Ö.2.yy.in ikinci yarısına tarihlendirilmiştir.

ALTARLAR

234. Diktörtgen Buoleuterion Altarı, B

Çizim III, Lev. XCV

Env.274 İ.A.M., 4315 Met.env. / ST.98-197 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Eser tek parça halinde tespit edilmiştir. Y. 0.75 m. G. 0.60m. D.0.42 m.; Rölyefler: Karaca figürleri, Y. 0.22 m. (boynuz-çene), G.0.09m. (gözler)- Boğalar, Y.0.18 m. (boynuz-çene), G. 0.13 m. (gözler).

⁴⁹¹ Stelin üst yarısı noksan olmasına karşın şu anda Leiden, Rijkmuseum'da bulunan Smyrna kökenli bir stel (Müz.env. I.91/8.3.) eserimizle neredeyse aynıdır. Dönem bakımından da aydınlatıcı olan bu örneğe göre eserimizdeki eksik elemanlar tanımlanmıştır. Leiden steli M.Ö.2.yy.in ikinci yarısına tarihlendirilmiştir. Pfuhl-Möbius I, s.81, Nr.114, Taf.27.

⁴⁹² Zanker makelesinde 491 nr.lı dipnotta değinilen Leiden steline de yer vermiş ve bu tür eserlerde yer alan Herakles veya Hermes Hermelerinin gymnasion veya palestraların standart sembolü olduklarını belirtmiştir. Bkz. P. Zanker, "The Hellenistic Grave Stelai from Smyrna", *A. Bulloch Et.al. (ed.)* içinde, s.220, Fig.14.

⁴⁹³ Hymationlu tek erkek figürünün yer aldığı çok sayıda Smyrna kökenli mezar stelinde Hymation 22nr.lı heykelde olduğu gibi giyilmiştir. Bkz. . Pfuhl-Möbius I, Nr.191vd.

Buluntu yeri ve tarihi: Altar, Bouleuterion'un mermer orkestra zemini üzerinde, özgün yerinden devrilmiş şekilde bulunmuştur. J+3 karesi, 1.50m. seviye. 11.10.1998.

Eksikler: Sağdan sola doğru bakıldığında birinci uzun yüzde (*boğa-karaca*) kaidedeki dışbükey silme (*ovolo*) ortasında küçük bir kırık. Birinci kısa yüz (*karaca-karaca*) ile birinci uzun yüz üst köşesinde küçük bir kırık. İkinci uzun yüzde (*karaca-boğa*) girland üstündeki rozet ve ikinci kısa yüzde (*boğa-boğa*) sağ taraftaki boğanın boynuzunun ucu kırıktır.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli mavimsi beyaz mermer. Altar çok iyi şartlar altında korunmuştur. Mermerde herhangi bir bozulma yoktur. Yüzey sarımsı kahverengi ve kireçli, ince bir tabaka ile kaplıdır. Birinci uzun yüzde boğanın arka tarafında yaklaşık 10 cm.lik dikey ince bir çatlak bulunmaktadır.

Teknik ve işçilik: Tek bloktan yontulan altarda gövdeye ait tüm yüzeyler düzleştirilmiştir. Raspa ile çalışılmış bu alanlar, ince bir işçilikle pürüzsüz hale getirilmiş rölyef yüzeylerine göre nispeten kabadır. Altarın altında kenet deliği yoktur, üst tarafta ise ortada sacedece izi kalmış bir delik bulunmaktadır. Bu yüzeyler kalın murç darbeleri ile kabaca işlenmiştir. Figürlerin yapımında matkap kullanılmamıştır.

Bibliyografya: Metropolis⁴, s.119.

Altarın başlık kısmı geniş içbükey ve dışbükey silmeler, kaidesi ince slindirik silmeler ve kyma rekta profili⁴⁹⁴ ile zenginleştirilmiştir. Bu elemanlar ana gövdeden

---

⁴⁹⁴ C. Erder, *Hellenistik Devir Anadolu Mimarisinde Kyma Rekta-Kyma Reversa*, Ankara: ODTU Mim. Fak., 1967, Lev.A.; Altardaki başlık ve kaide profili Hellenistik Devir silindir gövdeli sunaklarla paraleldir. Berges², Bei.1-6.

yaklaşık 10 cm. dışarıda yapılmıştır. Gövdenin köşelerinde ise boğa ve karaca başları bulunmaktadır. Kısa kenarlara aynı tür hayvanlar, uzun kenarlara farklı türde olanlar yerleştirilmiştir. Köşelerdeki bu figürler üzüm, nar, çam kozalakları ve yapraklarla oluşturulmuş bitkisel girlandlar⁴⁹⁵ ile birbirlerine bağlanmışlardır. Girlandlara ayrıca kalın bir şerit-kurdela dolanmakta tam ortada girland gövdesini sararak hayvan başlarının iki yanından sarmaktadır. Kısa kenarlardaki rozetlerde bitkisel motifler tercih edilmiştir. Bunlar dört çeyrek parçaya bölünmüş çember şeklinde bir çerçeve içinde yer alan çiçek motiflerinden ibarettir. Buna karşın uzun yüzlerde düz, dairesel ve merkez noktası ince bir sivrilikle belirtilmiş form tercih edilmiştir.

Hayvan figürlerinin tamamı sert, kızgın bir fizyonomi ile tasvir edilmişlerdir. Stil, 242 nr.lı prohedriada bulunan griphonu hatırlatır. Pergamon ekolü⁴⁹⁶ ile bağdaştırılan bu işleniş Samos⁴⁹⁷ ve Miletos'a⁴⁹⁸ ait benzer sunaklarda bulunan hayvan figürlerinde de vardır. Eserimiz bir resmi yapıya ait olması nedeniyle köşeli

⁴⁹⁵ Stephan'ın Magnesia a.M.'daki Artemision'un opisthodomos blokları üzerinde yer alan girlandlara dayanarak Magnesia tipi olarak adlandırdığı form eserimizi de kapsamaktadır. M. Stephan, *Die griechische Guirlande*. Ein Beitrag zur griechischen Ornamentik, Zella-Mehlis Thür. 1931, s.42; Bahsedilen parçanın çizimi ve fotoğrafı için bkz. Watzinger, *Magnesia*, s.81, Abb.76-77.

⁴⁹⁶ Aynı ifadeleri Pergamon Büyük Altar'daki hayvan figürlerinde de görmek mümkündür. Schober, *Pergamon*, s.86vd., Abb.40, 41, 43.

⁴⁹⁷ Horn, *SamosXII*, s.215, Nr.178, Taf.93, Beil.27, M.Ö. 2. yy.a tarihlendirilen bu örnekte boğa ve koç başları kullanılmıştır. Hayvanların çatık kaşları ve hiddetli bakışları eserimizle paralellik içindedir. Ayrıca keskin sınırlarla belirtilmiş iri gözlerin işlenişi de ortaktır. Bu eserdeki girland, ortasından sarkan uzum salkımı ile farklılık göstermektedir. Samos'ta bir başka dikdörtgen sunak daha bulunmaktadır. M.S. 2.yy.a tarihlendirilen bu eser form bakımından aynı olmasına karşın işçiliği ile Metropolis sunağından ayrılmaktadır (Taf.94, Nr.180).

⁴⁹⁸ İst.A.M.de bulunan Nemesis altarı girland tipi ve hayvan başları bakımından Samos sunağı ile oldukça yakındır. Buna karşın genel işleniş özelliklerinin eserimizle çağdaş olduğu düşünülmektedir. Eser Geç Hellenistik Devir'e tarihlendirilmiştir. B. Schweitzer, "Dea Nemesis Regina", *Jdl 46 (1931)*, s.209vd., Abb.10.

olarak merkezde sergilenmek üzere yapılmıştır⁴⁹⁹. Priene Bouleuterion'unda⁵⁰⁰ da bulunan bu tipteki sunaklar resmi işlevlerinden ötürü çok sık tercih edilen bir form değildir⁵⁰¹. Ancak yukarıda değinilen hayvan başlarının işlenişi Hellenistik Devir'e ait birçok slindirlik sunakta aynıdır⁵⁰². Bu örneklerde özellikle boğa ve koç başlarının kullanılmış olması genel şemaya uymaktadır. Metropolis altarında ise Karaca başları yer almaktadır ve bu nadir bir durumdur. Bununla beraber daha önce değinilen Magnesia a.M. Artemision Altar'ına ait blok (*dipnot 495*) üzerinde görülen Karaca başları işleniş bakımından eserimize yakındırlar. Bu benzerlik yanında sunaktaki girlandlar, figürlerdeki işçilik ve paralel örnekler Hellenistik Devir'i işaret

⁴⁹⁹ Karesel sunakların daha çok resmi yapılarda, silindir gövdeli sunakların ise evlerde ve sivil binalarda kullanılmak üzere yapıldıkları düşünülmektedir. Sunak tipleri, miktarları ve buluntu yerleri bu iddiayı destekler niteliktedir. C.G.Yavis, *Greek Altars: Origins and Typology*, Missouri: St.Louis U.Press, 1949,s.154vd., Table (Rectangular Monolithic Altars) 242-244.

⁵⁰⁰ Erken Hellenistik Devir'e ait sunak oldukça tahrip olmasına karşın gövdesinin girland ve bukranonlarla bezenmiş olduğu bellidir . Ayrıca bu sunakta rozet yerine tanrı portrelerinden (Asklepios, Apollon ve tanımlanamayan iki tanrı) oluşan madalyonlar kullanılmıştır. Eser Bouleuterionda bulunması bakımından Metropolis örneği için oldukça önemlidir. Zira kente model oluşturdığı düşünülmektedir. M. Scephede, *Die ruinen von Priene*, Berlin: Walter de Gruyter&Co., 1964, s.63-67, Abb.76-79; F. Krischen, *Antike Rathäuser*, Berlin: Gebr.Mann, 1941, Taf.14-20; Ayrıca Priene tiyatrosunda bulunmuş dikdörtgen gövdeli üçgen alınlıklı bir başka altar Klasik Devir sonlarına tarihlendirilmiştir.bkz. Schede, 1964, s.76.

⁵⁰¹ Hellenistik Çağ'da Rhodos ve Lindos başta olmak üzere Ege adalarının tamamında dikdörtgen altar üretimi olmasına karşın birçok örnekle temsil edilen bu tarz votiv sunakları genelde küçük boyutlu ve bezemesiz yapılmışlardır. Gövdelerinde sadece yazıt içermektedirler. Chr. Blinkenberg, *Lindos. Fouilles de l'acropole 1902-1914*, Inscriptİons II,1, Berlin:Walter de Gruyter&Co, 1941, s.459/195, 460/196,473/201-202, 481/209, 515-230, 564/258; P.M.Fraser, *Rhodian Funerary Monuments*, Oxford:Clarendon Press, 1977, s.13vd., Fig.31-37; Hellenistik Devir sonlarında ve özellikle Roma Çağı'nda mezar anıtlarında kullanılmak üzere yapılmış girlandlı ve köşelerinde hayvan başları içeren örnekler de bulunmaktadır. Anadolu dışında yaygın olan bu tür dikdörtgen sunaklar işleniş ve fonksiyon bakımından farklılık göstermektedir; W.Altmann, *Die Römischen Grabaltäre der Kaiserzeit*, Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1905, s.7/Fig.3, 23/16-17, 26/19, 38/22, 41/27 örnekler artırılabilir.

⁵⁰² Berges¹⁻², Lev.I vd.

etmektedir. Eser olasılıkla Bouleuterion'un bitim aşamasında veya tamamlandıktan hemen sonra yontulmuş olmalıdır. Heykellerin binanın bitiminden sonra yapıldıkları ve buna göre M.Ö. 2. yy. sonları-1.yy. başlarında yoğunlaştıkları düşünülürse altar bunlardan biraz daha erken bir tarihte muhtemelen 2.yy. ortalarında işlenmiş olmalıdır.

235. Silindir Bouleuterion Altarı, B

Çizim III, Lev. XCVI

Env.275 İ.A.M., 4316 Met.env. / ST.98-198 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parça olarak bulunmuştur.

Y.0.88m. R.0.44m., Figur Y.0.15m. D.0.04m.

Buluntu yeri ve tarihi: Bouleuterion J+3 Karesi, 1.50 m., 11,10.1998.

Eksikler: Başlık kısmına ait bir parça noksandır. Ayrıca kaide kenarlarında ufak kırıklar bulunmaktadır.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli grimsi beyaz mermer. Eser çok iyi durumdadır, ciddi bir bozulma ve çatlak bulunmamaktadır. Yüzeyde sarımsı kahverengi toprak rengi hakimdir.

Teknik ve işçilik: Tek bloktan yapılan sunağın alt ve üst yüzeyleri kalın murç darbeleri ile düzleştirilmiştir. Buralarda herhangi bir kenet deliği bulunmamaktadır. Gövdede, rölyef zemini, başlık ve kaide kaba bir işçilikle adeta zımparalanmış yüzeye sahiptirler. Kabartmalar nispeten özenli bir şekilde düzeltilmelerine karşın heykellerde gördüğümüz pürüzsüz yüzeylere sahip değildirler. Yapımda matkap kullanılmamıştır

Bibliyografya: Metropolis⁴, s.116.

Başlık ve kaide kısmı düz silmelerle şekillendirilen sunağın gövdesi silindir biçimindedir. Yaklaşık orta seviyelere, gövdeyi çevirecek şekilde dört hayvan başı (iki boğa, karaca, koç) yerleştirilmiş, başlar bitkisel girlandlar ile birbirlerine bağlanmışlardır. Girlandların sarkık noktası üzerinde farklı motifler içeren rozetler (düz daire, konsantrik daire, çiçek) bulunur. Sunağın sağlam tarafındaki boğa başı üstüne iki satırlık kitabe yerleştirilmiştir:

Καίσαρος

Ἰλαστέριου

Bouleuteriona ait üç altardan (*Kat.Nr.234, 235, 236*) biri olan eser *236 nr.lı* örnekle aynıdır. Buradaki iki silindir gövdeli sunakta (*Kat. Nr. 235, 236*) yer alan figürler ve girlandların, *234 nr.lı* dikdörtgen altardan etkilenilerek yapıldıklarında şüphe yoktur. Özellikle girlandları oluşturan kozalak ve yaprakların düzenlenişi, kalın bant veya kurdelanın girland üzerinde aldığı şekil bu benzerliği anlamada önem taşımaktadır. Aynı zamanda hayvan figürlerinin seçimi özellikle de Hellenistik devir'de yaygın olan silindir gövdeli sunaklarda⁵⁰³ pek rastlanılmayan *karaca* figürünün kullanılması, eserimizin kente ait daha erken tarihli dikdörtgen sunaktan esinlenilerek yapıldığını göstermektedir. Bununla beraber altar kuşkusuz Anadolu'da Hellenistik Çağ içinde yaygın olarak kullanılan silindir gövdeli tipe dahildir. Ancak daha ince gövdesiyle bu dönem örneklerinden ayrılmaktadır. Bouleuterion silindir gövdeli sunakları, tiyatrodaki Augustus Devri'nde yapılmış üç altarla (*Kat.Nr. 237, 238, 239*) çağdaş olmalıdır. Nitekim başlık ve kaide profili Berges'in araştırmalarında⁵⁰⁴ yer alan Hellenistik tiplerin hiçbirine uymamaktadır. Ayrıca

⁵⁰³ Metropolis'de *240 nr.lı* sunağın da içinde bulunduğu bu devir örneklerinde altar basık ve ana gövde oldukça kalındır. Berges¹, Lev.17vd; Berges².

⁵⁰⁴ Berges¹, çizim 4-17; Berges², çizim 1-6.

hayvan başlarının işlenişindeki acemilik ve sonucunda ortaya çıkan şematik tasvirler, eserin Erken İmparatorluk Devri'nden önceye ait olamayacağını göstermektedir. Sardes'e ait iki sunak⁵⁰⁵ (M.S. 2. yy.), Metropolis altarı ile aynı yapıdadırlar. Bu örnekler içerdikleri figürler bakımından farklılık göstermelerine karşın, başlık, gövde ve kaideleri eserimizle paraleldir ve yakın dönem üretimleri oldukları düşünülmektedir. Metropolis'de bulunan sunakların Bouleuterion'a, Tiyatro'da olduğu gibi sonradan (olasılıkla M.Ö1.-M.S.1. yy.) adandıkları düşünülmektedir.

236. Silindir Bouleuterion Altarı, B

Çizim III, Lev. XCVII

Env.276 I.A.M., 4317 Met. Env. / ST.98-199 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Ana gövde ve başlık kısmına eklenebilen bir parça, birlikte bulunmuştur. Y.0.97m. R.0.44m., Figür Y.0.14m. D.0.04m.

Buluntu yeri ve tarihi: Bouleuterion J+3 karesi 1.50m., 11.10.1998

Eksikler: Başlık kısmının yaklaşık yarısı, ve boğa başlarından birinin yüzü tamamen kırık ve eksiktir. Ayrıca kaide kenarlarında ufak kırıklar bulunmaktadır. Genelde eser sağlamdır.

Malzeme ve bozulmalar: Grimsi beyaz mermerden yapılmış sunak çok iyi şartlar altında korunmuştur. Gövdede yer alan bazı sığ çatlaklar haricinde önemli bir bozulma yoktur. Yüzeyde sarımsı kahverengi toprak rengi hakimdir.

Teknik ve işçilik: Tek bloktan yontulan eserin yapımında matkap kullanılmamıştır. Kabaca düzleştirilmiş alt ve üst yüzlerde kenet deliği bulunmamaktadır. Kabartma zemini sadece düzleştirilmiştir, kaba bir dokuya

⁵⁰⁵ Hanfmann-Ramage, *Sardis*, s.128, kat.160-161, Fig.307-309.

sahiptir. Kabartmalarda daha ince bir işçilikle pürüzsüz hale getirilmişlerdir. Sunaktaki işçilik 235 nr.lı örnekle aynıdır. Hatta boğa başlarındaki üslup benzerliği aynı usta tarafından yapıldıklarını düşündürmektedir.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Sunakta düz silmeler ile zenginleştirilen başlık ve kaide kısmı, silindir şeklindeki gövdeden yaklaşık 10 cm. çıkıntılı tasarlanmıştır. Ortada gövdeyi çevreleyen dört boğa başı kabartması yerleştirilmiş ve bitkisel girlandlarla bağlanmıştır. Girland üstlerinde düz dairesel ve altı kollu yıldız şeklinde rozetler bulunmaktadır. Sunak yazıtsızdır.

Gerek işçilik gerekse figür seçimi ve işlenişi bakımından 235 nr.lı örnekle aynı olan eser diğer sunakla aynı zamanda yapıp binaya yerleştirilmiş olmalıdır.

237. Silindir Tiyatro Altarı, T

Çizim III, Lev. XCVIII

Tİ.96-199 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parça halinde in-situ

olarak bulunmuştur. Y.1.18m. R.0.65m., Figür Y.0.22m.D.0.06m.

Buluntu yeri ve tarihi: Tiyatro, orta kerkides önü orkestra zemini üstü, 1996.

Eksikler: Altarda önemli bir eksik bulunmamaktadır.

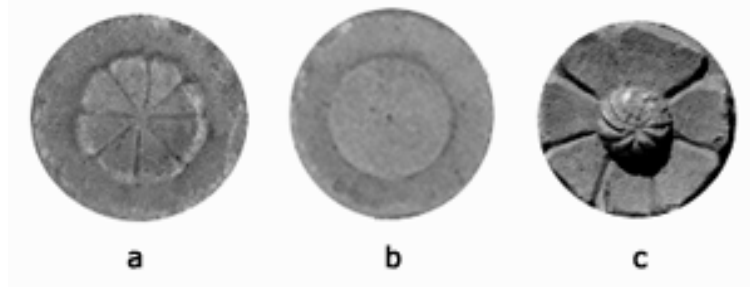
Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli gri-beyaz mermer. Yüzeyde sarımsı kahverengi toprak rengi hakimdir. Gövde ve kaidede önemli bir bozulma yoktur. Başlık üst yüzeyinde bu alanı ikiye bölecek şekilde derin bir çatlak bulunmaktadır.

Teknik ve işçilik: Altar tek bloktan yontulmuştur. Kabaca düzleştirilmiş üst yüzeyinde kenet deliği yoktur. Bu alanın kenarında 3 cm. genişliğinde bir çerçeve

ince bir işçilikle düzleştirilmiş iç tarafı kalın murç darbeleriyle işlenmiştir. Üst yüzeyin merkez noktası derin bir murç darbesi ile belirginleştirilmiştir. Başlık, kaide ve kabartma zemini raspa ile düzleştirilmiş ve bırakılmıştır. Hayvan başlarında daha ince bir işçilik bulunmaktadır. Kaidedenin en alt dışbükey silmesinin (*ovolo*) yarısı yuvarlatılmış yarısı keskin kenarlı şekilde bırakılmıştır.

Bibliyografya: Metropolis⁴, s.66, 87.

Altarın başlığında geniş içbükey ve dışbükey silmeler, kaidesinde *kyma rekta* profili ve ince düz silmeler bulunmaktadır. Gövdeyi çevirecek şekilde ortaya üç boğa başı yerleştirilmiş ve girlandlarla birbirlerine bağlanmışlardır. Girlandlar üzerinde dairesel (**b**) ve çiçek şeklinde (**a, c**) rozetler⁵⁰⁶ bulunmaktadır.

Cephedeki (orquestra tarafı) boğa başının üzerinde ise dört satırlık adak yazıtı bulunur.

Γερμανικωπουλιου
 Καισαρος
 Μετροδωρος
 Οιερευς

⁵⁰⁶ Rozet tipleri ve tipoloji için bkz. F. Rumscheid, *Untersuchungen zur kleinasiatischen Bauornamentik des Hellenismus*, Beiträge zur Erschliessung hellenistischer und kaiserzeitlicher Skulptur und Architektur Bd.14, Mainz: von Zabern, 1994, Bel.B.

Yüksek kabartma olarak işlenen girlandlar ve bukranionlarda bütün detaylar gösterilmeye çalışılmıştır. Floral girlandlar üzüm, nar, çam kozalakları ve yapraklar ile oluşturulmuşlardır. Ayrıca girland gövdesini spiral şekilde saran bant biçiminde bir kurdela bulunmaktadır⁵⁰⁷. Boğa başlarında da aynı detaylı işçilik vardır. Hayvanların alınlarındaki tüyler dahi burnun üzerine kadar işlenmişlerdir. Yine alında, boncuk dizileri veya ince deri bantlar bulunmaktadır⁵⁰⁸. Her üç boğanın gözü aynı tarzda iri, badem şeklinde yapılmıştır. Göz kapakları son derece hacimlidir. Gözler adeta içiçe yerleştirilmiş iki oval çıkıntı içinde yer alan misket gibidir. Sanatçı yüz detaylarını vermeye çalışmış ancak tam anlamıyla başarılı olamamıştır. Her başın iki yanından boncuk dizisi görüntüsü verilmiş (bağlanıp, boğum yapılarak) yün sicimler⁵⁰⁹ sarkıtılmıştır. Genelde bunların uçları üç çatala ayrılmıştır.

Altar şüphesiz Geç Hellenistik Çağ'da yoğunluk gösteren, basık-silindir gövdeli bukranionlu ve girlandlı sunakların⁵¹⁰ devamı olarak üretilmiş eserler arasındadır. Ancak daha ince ve uzun gövdesi ile bu dönem altarlardan ayrılmaktadır. Ayrıca Hellenistik örneklerde (*Kat. nr. 234*) kullanılan sert ifadeli, gerçekçi yüz hatları ile işlenen boğa tasvirlerinin (Bouleuterion dikdörtgen altardaki figürler tam olarak bu tanıma uymaktadırlar ve olasılıkla tiyatro sunaklarına örnek olmuşlardır bkz. *Kat.Nr.234*) Metropolis sunağındaki uygulamasının pek başarılı olduğu söylenemez. Özellikle gözlerde bu ifade yakalanmaya çalışılmış ancak şematik bir görünüm

⁵⁰⁷ Tiyatro sunaklarındaki girlandlar^{234nr.lı} altarda yer alan girlandar ile aynı tiptedir bkz. dipnot 495.

⁵⁰⁸ Bu uygulama günümüzde batıl inanç olarak varlığını sürdürmektedir. Özellikle kurban edilecek hayvanlar bu tür boncuklar ve kurdelalar ile süslenerek aynı zamanda hastalık veya sakatlıktan korunduklarına inanılmaktadır.

⁵⁰⁹ G. Seiterle, "Ephesische Wolbinden. Attribut der Göttin-Zeichen des Stieropfers", *H.Friesinger-F.Krinzinger (Hrsg.)* içinde, s.251, Lev.45-1.

⁵¹⁰ Bu grupta yer alan çok sayıdaki altar için bkz. Berges¹⁻²; Couilloud, *Rhénée*, Lev.85 vd.

ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla altar biraz daha geç olmalıdır. Ancak eser tartışmasız devrinin ustalıklı işlenmiş örneklerinden biridir. Bu noktada kitabesine göre Germanicus'a adanmış sunağın Erken İmparatorluk Devri'ne ait olduğunu söylemek yanlış olmasa gerektir. Nitekim Roma Çağı'na ait bazı girlandlı lahitlerde yer alan boğa başları⁵¹¹ özellikle gözlerinin işlenişleri bakımından eserimizle aynı karakteri taşımaktadır.

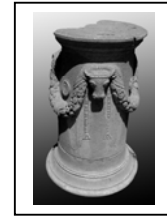
238. Silindir Tiyatro Altarı, T

Çizim III, Lev. XCIX

Tİ.96-200 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: In-situ olarak bulunan altanın

kaidesi kırık üç parça halinde durmaktadır. Y.1.23m. R.0.62m.;

Figür Y.0.20m. D.0.06m.

Buluntu yeri ve tarihi: Tiyatro, orta kerkides önü orkestra zemini üstü, 1996

Eksikler: Başlığın yaklaşık yarısına ait bir parça kırık ve noksandır. Ayrıca başlık ve kaide kenarlarında ufak kırıklar bulunmaktadır.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli gri-beyaz mermer. Eser çok iyi korunmuştur. Gövdede önemli bir bozulma bulunmamaktadır. Başlık üst yüzeyinde alanı üç bölüğe şekilde iki derin çatlak hattı vardır. Ayrıca cephe tarafındaki (orkestra) girland altında yaklaşık 20 cm.lik ince yüzeysel bir çatlak bulunmaktadır. Yüzeyde sarımsı kahverengi toprak rengi hakimdir.

⁵¹¹ Ephesos ve Tralleis örnekleri daha geç tarihli olmalarına karşın Metropolis'e yakın coğrafyalarından ötürü ayrıca önem taşımaktadır bkz. F. Işık, "Zur Kontinuitätsfrage der keinasiatischen Girlandensarkophage während des Hellenismus und der frühen Kaiserzeit", *G. Koch (Hrsg.)* içinde, s.9vd., Lev.3; D. Berges, "Frühe Girlandensarkophage in Kleinasien", *G. Koch (Hrsg.)* içinde, s.23vd., Lev.9-1 (bu lahite Işık da değinmiştir).

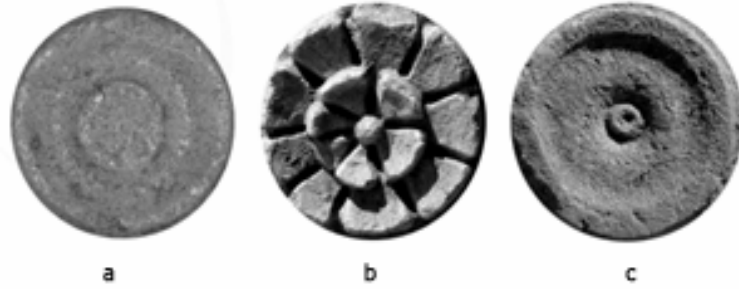
Teknik ve işçilik: Altar ayrı işlenerek birleştirilmiş iki parçadan oluşmaktadır. Başlık ve gövdesi tek bloktan, kaide kısmı ayrı bloktan yontulmuştur. Kabaca düzleştirilmiş üst yüzey kenarında 4 cm. çaplı bir kenet deliği vardır. 8 cm.lik çerçeveye sınırlandırılan bu alanda çerçeve bandı ince, iç taraf kalın murç darbeleriyle işlenmiştir. Merkez derin bir çukurukla belirtilmiştir. Altardaki yüksek kabartma figürler pürüzsüz hale getirilmişlerdir. Kabartma zemini ise nispeten kaba biçimde düzleştirilmiştir. Bu yüzeyde raspa izleri rahatlıkla görülebilmektedir. Boğa başlarında kulak ve burun delikleri matkap ile oyulmuştur.

Bibliyografya: Metropolis⁴, s.66, 87.

Altarın başlığı diğer iki tiyatro sunağında olduğu gibi silmeler, geniş içbükey ve dışbükey profiller ile şekillendirilmiştir. Yayvan kaide, düz silmeler yanında *kyma rekta* profili içermektedir. Gövdeyi çeviren üç boğa başı daha yüksek bir seviyeye, yaklaşık başlığın hemen altına yerleştirilmiştir. Başlar arasındaki girlandlar kentteki diğer sunaklarda olduğu gibi, küçük çiçekler, meyveler ve maça motifi şeklinde yapraklar içermektedir. Gövdede girlandların oluşturduğu yarım daire şeklindeki alanların ortasına çiçek **(b)** ve iç içe daireler **(a)** ve philale **(c)** şeklinde rozetler yapılmıştır⁵¹².

---

⁵¹² Çiçek şeklindeki rozet **(b)** Troas'taki Hellenistik Athena tapınağı kasetlerinde de bulunmaktadır. Bu devirde yaygın olan bu tür rozet Metropolis'deki altarlarda da kullanılmıştır. F. Rumscheid, *Untersuchungen zur kleinasiatischen Bauornamentik des Hellenismus*, s.24, Taf.52-2, 7, 10.

Girland gövdesi kalın bir bant veya kurdela ile spiral şekilde sarılmıştır. Boğa başlarının iki yanından boncuk dizisi görünümünde yün sicimler sarkmaktadır. Tek satırlık adak yazıtı ise cephedeki boğa başı (orquestra) ile başlıktaki son silme arasına adeta sıkıştırılmıştır:

Καισαροσειλαστηριου

Kentin tiyatrosunda Antik Devir'den beri hiç değişmeden sergilenen üç sunaktan biri olan eser ortada yer almaktadır. Figür seçimi ve işlenişi, özellikle de başlık ve kaide profilleri bakımından 237 nr.lı örnekle benzerlik içindedir. Ancak yine de bu altar işçilik bakımından sağında ve solunda duran iki sunağın gerisinde kalmaktadır. Bukranionlar 237 nr.lı örneğe göre biraz daha özensiz işlenmişlerdir. Gözler yine dışa taşkın, iri ve badem şeklindedir. Diğer sunağın aksine başa yatay olarak yerleştirilmişlerdir. Alındaki kıllar derin murç darbeleri ile kabaca belirginleştirilmiştir. Boncuk dizileri ise, alında bırakılmış ince silindir şeklindeki bir çubuğa sık aralıklarla dikey çentikler atılarak elde edilmiş gibidir. Girlandlarda da yaprakların ve meyvaların araları fazlaca derinleştirilmeden bırakılmıştır.

Meriç tarafından imparator Augustus'a adandığı söylenen⁵¹³ sunaktaki başlık ve

⁵¹³ Meriç, *KST XV-II*, s.419.

kaide profillerinin Berges tarafından sınıflaması yapılan Hellenistik tipe⁵¹⁴ yakın olması altarmın erken döneme ait olduğunu düşündürmektedir. Bununla beraber boğa başları ve girlandlardaki özensiz işçilik ve sunakların Hellenistik orijinli tiyatroya kesin olarak sonradan dikilmiş olmaları, altarmın biraz daha geç bir tarihe, büyük olasılıkla erken imparatorluk dönemine verilmesine sebep olmaktadır.

239. Silindir Tiyatro Altarı, T

Çizim III, Lev. C

Tİ.96-201 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Y.1.20m. R.0.68 m., Figür Y.0.24m.

D.0.09m.

Buluntu yeri ve tarihi: Tiyatro, orta kerkides önü orkestra zemini üstü, 1996

Eksikler: Altar tama yakındır. Koç başında sol boynuz kenarı kırıktır. Ayrıca başlık ve kaide kenarında ufak kırıklar bulunmaktadır.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli gri-beyaz mermer. Eser çok iyi durumdadır. Hayvan figürlerinin yüksek noktalarında küçük alanlı kristalleşmeler ve koç figürü üzerinde yaklaşık 10 cm.lik yüzey çatlağı haricinde ciddi bir bozulma yoktur.

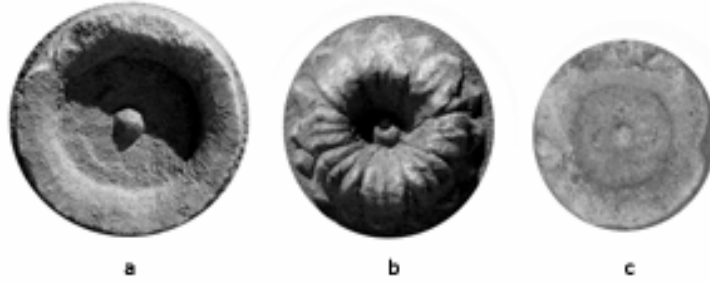
Teknik ve işçilik: Altarda gövde ve kaide ayrı, başlık ayrı parçalar halinde işlenmiş ve birleştirilmiştir. Olasılıkla kenet kullanılmamıştır. Murç ile kabaca düzeltilen üst yüzeyde de kenet izi yoktur. Yüksek kabartma şeklindeki figürler pürüzsüz hale getirilmiştir. Kabartma zemini ise sadece raspa ile düzeltilmiştir.

Bibliyografya: Metropolis³, s.21, Nr.11; Metropolis⁴, s.66, 86.

⁵¹⁴ Berges¹, çizim 4-17

Silindir gövdeli altarn başlığı düz silmeler, geniş içbükey ve dışbükey profiller, kaidesi keskin kenarlı silmeler ve kyma rekta profili ile gövdeden yaklaşık 15 cm. çıkıntılı yapılmıştır. Gövdenin orta seviyelerine üç hayvan başı yerleştirilmiş araları bitkisel girlandlar ile bağlanmıştır. Boğa, koç ve geyik başından oluşan figürler son derece ustalıklı işçilikle yapılmışlardır. Hepsinde sert, kızgın bir ifade vardır. Abartısız doğal hatlara sahiptirler. Gözler ideal büyüklükte badem şeklindedir. Alındaki kıvrıkcık tüyler üzerine ince bir bant veya sicim bağlanmıştır. Her üç hayvanın kendine özgü farklı boynuzu büyük bir dikkatle ve başarıyla yapılmıştır. Yüzler ince ve uzundur. Genelde geniş ve daha kısa yapılan boğa başlarından farklı olarak buradaki baş sunaktaki diğer koç ve geyik başına benzemektedir. Bukranionların iki yanından yün sicimler sarmaktadır. Girlandlar diğer tiyatro sunakları ile aynıdır. Küçük çiçekler ve meyvalar yapraklar arasına serpiştirilmiştir. Girland dairesi ortasına çiçek **(b)** ve *phiale* **(a, c)** formunda rozetler yerleştirilmiştir.

Cephedeki koç başının üzerinde ise üç satırlık adak yazıtı bulunur.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡΙ
ΚΑΙΣΑΡΙΘΕΩΙ
ΣΕΒΑΣΤΕΩΙ ΎΕΟΥ(ΥΙΟΥ?)

Üç tiyatro altarı içinde en görkemlisi olan sunak, birbirine teknik ve işçilik yönünden oldukça benzeyen 237 ve 238 nr.lı diğer iki altardan hemen ayrılmaktadır. Daha özel bir işçiliğe sahiptir. Becerikli bir ustanın elinden çıktığı bellidir ve hayvan

başlarındaki ortak yüz hatları (gözler, burun, yüz biçimi) eserin tek usta tarafından yapıldığını akla getirmektedir. Bu doğrultuda özellikle kaide profilinin basık ve yayvan bir formda olması diğer sunaklardan daha önce yapılp yapılmadığı sorusunu doğurmaktadır. Hellenistik tipe aynen uyan kaide profilini⁵¹⁵, hayvanlardaki sert ifade ve gerçekçi işleniş tarzı da desteklemektedir. Sunağın diğerlerinden daha önce yapılmış olabileceğini gösteren bir diğer kanıt figür seçimleridir. Üç farklı hayvan motifinin kullanıldığı eser sadece boğa başı figürleri içeren diğer iki sunaktan bu yönüyle de ayrılmaktadır. Kente ait 234 nr.lı altarda oluşu gibi özellikle Geç Hellenistik sunaklarda karşılaştığımız geyik ve koç başlarının⁵¹⁶ burada kullanılmış olması eserin tarihi açısından önem taşımaktadır.

Üzerindeki yazıta göre İmparator Augustus'a adandığı düşünülen⁵¹⁷ eser içerdiği stil bakımından diğer iki altardan daha erken görünmektedir. Bu durumda sunağın Geç Hellenistik veya Erken İmparatorluk Devri'nde muhtemelen imparator hayattayken Augustus onuruna tek başına dikildiğini ardından diğer iki sunağın Germanicus ve tekrar Augustus için yapılmış olabileceğini düşünmek çok uzak bir ihtimal olmasa gerektir.

---

⁵¹⁵ Berges¹, çizim 4-17

⁵¹⁶ Samos'ta Köşelerinde boğa ve koç başı figürleri bulunan dikdörtgen altar için bkz. Horn, *SamosXII*, s.215 Nr.178, Lev.93; Samos örneği ile her yönden benzer olan İzmir'de bulunan Augustus Devri'ne (M.Ö.14-M.S.31) tarihlendirilmiş dikdörtgen altar için bkz. Berges¹, s.103, dipnot 353, Fig.44; Hellenistik Devir ortalarına ait Pergamon'da bulunmuş olan ve şu anda Berlin'de yer alan yuvarlak sunak üzerine geyik figürü işlenmiştir bkz. AvP VII-2, s.338, fig.419; Roma çağına ait sunaklarda da koç başlarının kullanımı devam etmiştir. Ancak bu örnekler sunak formu, detaylı işçilikleri ve profilleri ile erken eserlerden ayrılmaktadırlar; O. Dräger, *Religionem significare: Studien zu reich verzierten römischen Altären aus Marmor*, Mainz: von Zabern, 1994, Kat.nr.10, 29, 67.

⁵¹⁷ Meriç, *KST XV-2*, s.419.

240. Silindir altar, KD*Çizim III, Lev. CI*

Env. T 40 İ.A.M.

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parçadır; Y.0.96m.
R.0.70m. Gövde Y.0.76m. Figür Y.0.21m. D.0.05m.

Buluntu yeri ve tarihi: Kayıtlarda müzenin kurulduğu ilk yıllarda eserin Torbalı'dan getirildiği belirtilmektedir.

Eksikler: Geyik figürünün yüzü, yazıt altındaki boğanın burun kısmı kırıktır. Ayrıca başlık ve kaide kanarlarında ufak kırıklar bulunmaktadır.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli gri-beyaz mermerden yapılan sunak uzun süre şehir merkezinde ve açık havada kaldığından kötü şekilde etkilenmiştir. Geyik ve boğa başlarında siyah isli bir tabaka hakimdir. Gövde nispeten temizdir.

Teknik ve işçilik: Tek bloktan yontulan sunakta başlık ve kaide gövdeden yaklaşık 0.5 cm. çıkıntılı yapılarak vurgulanmıştır. Başlık üst yüzeyinde müzede sergilenen başka bir blok bulunduğundan bu kısım görülememiştir. Raspa ile törpülen gövdede alet izleri kolayca görülebilmektedir. Figür yüzeyleri daha ince bir işçilikle bitirilmiştir. Yapımda matkap kullanılmamıştır.

Bibliyografya: Berges¹, s.183-184, Abb.145a-c, Beil.17-111.

Berges tarafından incelenen sunak kesin olmamakla birlikte Aphrodisias'a ait olarak sunulmuştur. Ancak İ.A.M. kayıtlarında eserin Torbalı'dan geldiğinin yazılı olması sunağı Metropolis'le bağdaştırmamıza ve araştırmaya dahil etmemize sebep olmuştur. Sunakta basık silindir gövdeyi çevirecek şekilde ortaya üç hayvan başı kabartması işlenmiş ve birbirlerine girdandlarla bağlanmışlardır. Bir geyik ve iki boğa başından ibaret rölyefler son derece ustalıkla işçiliğe sahiptirler. Yüzlerde kızgın

ifade vardır. Alın tüyleri üzerinde boynuzlardan bağlanmış boncuk dizileri tasvir edilmiştir. başların iki yanından tiyatro sunaklarında olduğu gibi yün sicimler sarkıtılmıştır. Girlandlar tip bakımından Metropolis'deki diğer örneklerle aynı olmasına karşın içeriği biraz farklıdır. Burada çok daha fazla yaprak işlenmiştir. Girland alanları içine yerleştirilen rozetlerden ikisi *phiale* biri çiçek formundadır. Burnu kırık bukranon üzerine 4 satırlık yazıt yerleştirilmiştir. 2.5cm. harf yüksekliğine sahip yazıtın ilk iki satırı başlık⁵¹⁸ kısmında diğer iki satırı gövdeye yazılmıştır:

φλά(βιος) Καλλίνεικοςένθάδε Κειμαι
 οσ έτον ιζ άπελεύθερος
 φλα(βίου) Σιδήτου τυρωνιανου
 ξυστάρχου

“Burada ben gömülüym. Ben Flabios Kallinikos. Yaklaşık ....yaştayım.

Palestranın yöneticisi Flavius Sidetes tarafından azatlanmış köleyim”

Sunak kente ait diğer altarlardan tip bakımından farklıdır. Bu noktada sadece müze kayıtlarına dayanılarak eseri Metropolis'e bağlamanın doğru olup olmayacağı sorusu akla gelmektedir. Ancak eser tiyatroya ait 239 nr.lı sunak ile paralellik içindedir. Berges'in araştırmasında (bkz. *bibliyografya*) yer alan aynı formdaki çok sayıda sunak arasında geyik figürüne sahip bir örnek olmamasına karşın tiyatro sunağına benzer tarzda bir geyik başı yer almaktadır. İki figürün yüz hatları ve özellikle boynuz işlenişleri çok yakındır. Aynı benzerlik ince uzun yüzlü boğa başlarında da kendini göstermektedir. Ayrıca rozetlerin tipleri ve özellikle çiçek rozetinin ölçüsü ve işlenişi tiyatro sunağı ile neredeyse aynıdır. Bu veriler sunağın Metropolis'e ait olduğu kaydına destek niteliği taşımaktadırlar. Zira bölgede bu

⁵¹⁸ Berges sunaklardaki başlık kısmını *fascia* olarak nitelendirmektedir.

eserle bu derece yakın olan başka bir örnek bulunmamaktadır⁵¹⁹. Sunak yazıtında geçen Palestra yöneticisinin ismi hem kent hem eserin tarihi için oldukça önemlidir. Metropolis’de açığa çıkarılan Roma hamamı ve palestrasının erken dönem gymnasiumuna ek olarak M.Ö.1 veya M.S. 1. yy. dolaylarında inşa edildiği düşünülürse eserin bu devreye ait olabileceği ileri sürülebilir. Nitekim Berges detaylı araştırmasında profil ve figür özellikleri bakımından incelediği sunağı aynı perioda tarihlendirmiştir.

241. Silindir altar, KD

Lev. CII

Yeniköy, Salih Görgün bahçesi

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parçadır; Y.0.77m.

R.0.50m., Figür Y.0.20m. D.0.05m.

Buluntu yeri ve tarihi: Metropolis.

Eksikler: Başlık ve kaide profillerinde ufak kırıklar bulunmaktadır.

Malzeme ve bozulmalar: orta kristalli gri-beyaz mermerden yapılan eser Yeniköy’de bir evin bahçesindeki çeşme yakınına betonlanmış olduğundan yüzey oldukça yıpranmış ve kaideye doğru yoğun mantar tabakası ile kaplanmıştır. Boğa başları silüet halinde seçilebilmektedir.

Teknik ve işçilik: Altar tek bloktan yontulmuştur. Üst yüzey kaba murç darbeleriyle düzleştirilmiştir. Herhangi bir kenet deliği yoktur.

⁵¹⁹ Pergamon’a ait bir sunakta da geyik başı bulunmasına karşın dönem olarak bu esere göre çok erkendir.bkz. Winter, *AvP VII-2*, s.388, Nr.419.

Bibliyografya: R. Meriç, *Metropolis, eine feldarchäologische landaufnahme*, Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der Universität Wien, 1976. Bu tez 1982’de yayımlanmış (Metropolis¹) ancak sunağa yer verilmemiştir.

Sunak boyut ve işleniş olarak 235, 236 nr.lı Bouleuterion örnekleri ile paralellik göstermektedir. Başlık ve kaide profili yanında gövdedeki bitkisel girlandlar, üç boğa başındaki sert ifade ve iri-badem gözler bu sunağın da diğerleri gibi Erken İmparatorluk Devri’ne ait olduğunu düşündürmektedir.

TİYATRO PROHEDRİALARI

Tiyatro’ya ait dört koltuktan üçü sade işçilikleri ile göze çarpmaktadır. Bu eserlerin arka kısımlarına küçük alçak kabartmalar şeklinde tanrı-tanrıça sembolleri işlenmiştir. Buna karşın 242 nr.lı koltuk içerdiği zengin heykeltıraşi bezeme ile ayrı kategoride incelenmiştir.

242. Griphonlu Koltuk,T

Lev. CIII

Env.287 İ.A.M., 2033 Met.env./ Tİ.96-196 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parçadır. Y.1.13m. G.0.74m.,

Figür Y.0.69m., Baş Y. 0.18m. G.0.10m. D.0.12m.

Buluntu yeri ve tarihi: Tiyatronun batı tarafındaki kerkides önünde orkestra zemini seviyesinde son cavea sırasına dayanmış durumda bulunmuştur (in-situ), 1996.

Eksikler: Koltuğun dayanma bölümünün sağ üst köşesi, oturma yüzeyinin sağ kenarı kırıktır. Sağ taraftaki griphonun gagası gözlerin altından, sol taraftaki griphonun göğüs ve pençesine ait büyük bir parça başının altından itibaren kırık ve noksandır.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli gri-beyaz mermerden yapılan koltuğun kondisyonu çok iyi durumdadır. Mermerde kristalleşme veya çatlak bulunmamaktadır. Tüm yüzey sarımsı-kahverengi toprak rengi ile kaplıdır.

Teknik ve işçilik: Eser tek bloktan yontulmuştur. Zemine oturan yüzeyde kenet deliği yoktur. Oturma ve dayanma bölümleri raspa ile düzleştirilmiştir. Koltuğun arkasındaki kabartmalar ve griphon figürlerinin yüzeyi ise daha ince bir işçilikle düzeltilmiştir. Yapımda matkap kullanılmamıştır.

Bibliyografya: R.Meriç-A.Ersoy,*KST XVIII-2*, s.153, 157/Res.2, 158/3; Metropolis³, s.19, Nr.8-10; Metropolis⁴, s.95.

Tiyatroda bulunan dört soylu koltuğu (*prohedria*⁵²⁰) arasında en ayrıcalıklı olan bu eserdir. Bezeme ve form bakımından diğer koltuklardan farklıdır. Oturma kısmı dar dayanma bölümü yüksek yapılmıştır. Koltuğa oturulduğu varsayıldığında dizkapağı seviyesinden zemine kadar uzanan sağa ve sola konsol olarak yerleştirilmiş iki griphon bulunmaktadır. Hayvanlar son derece sert hatta korkutucu bir ifade ile tasvir edilmişlerdir. Çatılmış kaşlar ve çıkık elmacık kemikleri arasında kalan derin çukurlarda birer misketi andıran gözbebekleri bulunmaktadır. Oldukça büyük betimlenmiş gaganın ucu yırtıcı kuşlarda olduğu gibi içe dönüktür. Bu form griphonun hiddetli görünümüne katkıda bulunmaktadır. Dikilmiş durumdaki küçük ve sivri kulakların arasında alından enseye kadar ibik şeklinde dik tüyler betimlenmiştir. Geniş ve çıkık göğüs üzerinde yer alan tek akanthus yaprağının ucu başın altında yüzü çevreleyen uzun tüylerle birleşmiştir. Göğüs altında, parmak

---

⁵²⁰ Bieber tiyatro koltuklarını tanımlamış ve kentın rahibi veya yöneticisi gibi üst düzey yetkililere ait olduklarını belirtmiştir. M.Bieber, *The history of the Greek and Roman Theater*, Princeton:PUPress, 1961, s.70.

araları derin hatlarla oluşturulmuş güçlü pençe ve bilek bulunmaktadır. Her iki griphonun sırtından geniş ve açılmış şekilde çıkan kanat tüyleri dipte kısa gösterilmişlerdir. Koltuğun üstüne doğru uzayan tüyler en yukarıda volüt şeklinde kıvrılarak son bulmuştur. Griphonların kanatları koltuğun arkasını büyük oranda kaplamaktadır. Ortada kalan alan, alçak kabartma şeklinde işlenmiş dikey lotus-palmet motifi ile doldurulmuştur.

Figürlerin bir mobilya elemanı işlevi taşımaları doğal görünümleri dışında tasvir edilmelerine sebep olmuştur. Bundan ötürü, konsol vazifesi gören figürlerin tek bacakaları üzerinde gövdeleri ve başları bulunmaktadır. Toplum içinde öncelik sahibi kişiler için yapılmış koltuk veya tahtlarda karşılaştığımız griphon ya da sphenksler bu tür üretimlerde sık kullanılan motiflerdendir. Arkaik ve Klasik Çağ'a ait daha sade modellerin⁵²¹ ardından geç klasik ve erken Hellenistik Devir'le birlikte griphonlu koltuklar birçok alanda görülmeye başlamaktadır. Örneğin Münih'te bulunan bir votiv stelinde⁵²² tanrı benzer tarzda griphonlu koltukta oturmaktadır veya *Metrodoros*'un bağımsız yontulmuş heykelinde⁵²³ figür yine benzer koltukta tasvir edilmiştir. Bu örneklerin yanında eserimizde olduğu gibi mobilya işleviyle yapılmış paralel özellikler taşıyan koltuklar Metropolis örneğinin aydınlanmasına katkıda bulunmaktadırlar.

⁵²¹ Sandalye formuna sahip erken örneklerde bu tür bezeme bulunmamaktadır. Genelde bağımsız duran dört ayak üzerinde oturma ve dayanma kısmı bulunmaktadır. Knossos sarayındaki "Taht Odasında" bulunan sade koltuk en erken örneklerden birini oluşturmaktadır. Richter, *Furniture*, s.5vd., Fig.1-127.

⁵²² M.Ö. 3.yy. Smith, *HSh*, s.186, Fig.214.

⁵²³ Orjinali M.Ö. 3. yy. ilk yarısına ait olduğu belirtilen Roma Devri heykelinde (Nepal) figürün oturduğu koltuk kenarlarında griphonlar bulunmaktadır. Richter 1966, s.30, Fig.135.

a. Atina Akropolis Müzesi, Parthenon pronaosunda bulunan mermer taht, Geç Hellenistik⁵²⁴.

b. Berlin, Mermer taht, Roma Devri⁵²⁵.

c. Roma, San Gregorio Magno, Mermer taht, Roma Devri⁵²⁶.

d. Boston, Isabella Stewart Museum, Mermer taht, Roma Devri⁵²⁷.

e. Ephesos, Viyana Sanat ve Tarih Muzesi, Mermer tiyatro soylu koltuğu, Roma Devri⁵²⁸.

1836 yılında Atina akropolünde bulunan mermer taht **(a)** ilk yıllarda Arkhaistik tarzda yapılmış M.Ö.4. yy. üretimi olarak kabul edilmiş ve diğer üç **(b, c, d)** örneğin bu koltuğun kopyası olduğu kabul edilmiştir. Ancak Richter, makalesinde Atina’da bulunan koltuğun da muhtemelen erken 3.yy.a ait olabilecek bir orijinalin kopyası olduğu üzerinde durmuştur⁵²⁹. Yazıtlarından geç dönem üretimi olduklarında şüphe bulunmayan Berlin **(b)**, Roma **(c)** ve Boston **(c)** koltuklarının stili ile Atina örneğinin işlenişinin aynı olması Richter’in iddiasına katılmamıza yol açmaktadır. Hatta aynı özellikleri taşıyan Ephesos eseri **(e)** de bu gruba dahil olmalıdır. Bu noktada yukarıdaki örneklere model oluşturmuş orijinal eserin günümüze ulaşmadığı düşünülmektedir. Sert yüz ifadeleri ve kanat yapıları ile eserimize yakın olan bu

⁵²⁴ S. Casson, *Catalogue of the Acropolis Museum II: Sculpture and architectural fragments*, Cambridge: Un. Press, 1921, s.278 Nr.1366.

⁵²⁵ Blümel, *KatSkulptBerlin V*, s.33, K253, Taf.75-76.

⁵²⁶ G.M.A. Richter, “The marble throne on the Akropolis and its Replicas”, *AJA LVIII (1954)*, s.271vd., Pl.49.

⁵²⁷ Richter, *A.J.A. LVIII*, 1954, s.271, Pl.50.

⁵²⁸ Kunsthistorisches Museum Wien (Banko), *Ausstellung von Fundstücken aus Ephesos im unteren Belvedere*, Wien: Adolf Holzhausen, 1905, s.23, Nr.23; G.M.A. Richter, *Furniture*, s.100, Fig.490.

⁵²⁹ Richter, *A.J.A. LVIII*, 1954, s.271vd.

örnekler özellikle arka taraftaki motifler ile farklılık göstermektedirler. Daha abartılı sarmaşık dalları ve bitkisel motiflerle zenginleştirilmiş dört örnekte (**a, b, c, d**) ortada yaşlı herme tarzında ayakta giyimli bir figür durmaktadır. Ephesos eserinde ise koltuğun arka tarafı düzdür. Ayrıca bunlarda yer alan aslan başlı griphonlara karşılık Metropolis örneğindeki griphonda yırtıcı kuş kafası kullanılmıştır. Bu çok daha yaygın bir tiptir. Nitekim Hellenistik Devir’de yukarıda değinilen steller ve heykeller dışında masa ayaklarında⁵³⁰ da kendini gösteren benzer griphon figürleri aslan başlı betimlenmişlerdir. Buna rağmen Hellenistik örneklerin işlenişinin eserimize etkili oldukları düşünülmektedir. Daha nitelikli işçiliği ile yukarıdaki koltuklardan ayrılan prohedria olasılıkla tiyatronun ilk evresinde yapılmıştır. Roma kopyaları ile olan genel benzerlik eserin bu tipteki bir orjinalden esinlenilerek Bouleuterion altarı (234 nr.li altarda yer alan figürler aynı ifadelerle tasvir edilmişlerdir) ile yakın dönemler içinde M.Ö. 2. yy. dolaylarında yapıldığını düşündürmektedir.

MİMARİ BLOKLAR ÜZERİNDEKİ RÖLYEFLER

243. **Bouleuterion parodos duvarı uç bloğu (batı), B Çizim III, Lev. CIV**

Env.277 İ.A.M., 4202 Met.env. / ST.98-164 Kazı kasa nr.

Korunma durumu ve ölçüler: Y.0.70m. G.0.34m. D.0.60m. Figür

Y.0.18m. D.0.04m.

Buluntu yeri ve tarihi: Bouleuterion K+2 karesi 2.55m. insitu., 25.09.1998.

Eksikler: Başlığın sağ kenarındaki ufak kırık haricinde eser tamdır.

⁵³⁰ Pompei’de Meleager Evi’nde bulunan mermer masa ayakları için bkz. C.L.Ransom, *Studies in Ancient Furniture*, Chicago:UCPress, 1905, s.94, Fig.48; Delos’daki Hellenistik örneklerin prohedrianın yapımına model oluşturdukları düşünülmektedir; Deonna, *Delos XVIII*, 32-33, Pl.XIII.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli gri-beyaz mermerden yapılan eserde önemli bir bozulma yoktur. Yüzeyle sarımsı-kahverengi toprak rengi işlemiştir.

Teknik ve işçilik: Parça tek bloktan yontulmuştur. Alt yüzeyi zemin bağlantısı, arka tarafı duvara ait diğer bloklarla oluşturulacak bağlantı için ince bir işçilikle düzleştirilmiştir. Ayrıca üst yüzey parados duvarını örten kırma çatı formundaki blokların eklenebilmesi amacıyla kademeli olarak basamak şeklinde kesilmiş ve murç darbeleriyle işlenmiştir. Bu alanda 3x3 cm.lik bir kenet deliği bulunmaktadır. Parçanın gövdesi raspa ile düzleştirilmesine karşın pürüzlü yapıdadır. Figürler daha incelikli bir işçilikle tamamlanmış ve pürüzsüz hale getirilmişlerdir. Yapımda matap kullanılmamıştır.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Parça Bouleuterion'un batı *parados*⁵³¹ bölümünde, oturma sıraları bitim sınırını oluşturan *analemmanın*⁵³² devamına ait duvarın uç kısmıdır. Bu noktadan dönülerek oturma sıralarına geçildiğinden duvar ucunun iki yan ve cephe kısmı açıkta kalmaktadır. Dolayısıyla parça yuvarlatılarak sunak formuna sokulmuş ve bezenmiştir. Başlık kısmı keskin kenarlı düz silmeler ve geniş içbükey-dışbükey profillerle oluşturulmuştur. Parçanın kaidesi tüm *parados* duvarı bloklarını taşıyacak şekilde bir nevi *orthostat* olarak duvarın başlangıcından bloğun altına kadar uzanmaktadır. Düz silmeler ve *kyma rekta* profili ile zenginleştirilmiştir. Eserin formu yanında bezemesi de Bouleuterion silindir gövdeli altarlara (*Kat. nr. 235-236*) ile neredeyse aynıdır. Cephede tek *bukranion* bulunmakta başın iki yanından

⁵³¹ Yunan tiyatrosunda yapının *orquestra* tarafından sağlanan yan girişlerine *parodos* (*paradoi*) denilmektedir. Özel bir isim olmadığından bu kesimde yer alan duvar aynı adla tanımlanmıştır. M. Bieber, *The history of the Greek and Roman Theater*, Princeton: PUPress, 1961, s.xiii.

⁵³² *Auditorium* (dinleyici bölümü) destek-perde duvarı, ibid, s.xii.

başlayan girlandlar bloğun iki yanına, duvar gövdesine doğru uzanmaktadır. Çam kozalakları, yapraklar ve meyvalarla oluşturulmuş girland alanları ortasına çiçek formunda rozetler yerleştirilmiştir. Rozetler ve girlandlar tip bakımından kente ait diğer sunaklarda bulunan örnekleri tekrar etmektedirler. Figürlerdeki işçilik, eserin çağdaşı olduğu düşünülen 234 nr.lı dikdörtgen altarin gerisinde kalmasına ve silindir gövdeli sunakların (Kat.Nr.235, 236) figürleriyle eşdeğer olmasına karşın parçanın bu eserlerden daha erken olduğu açıktır. Zira yapının özgün bloğudur. Özensiz işçilik figürlerin bir duvar bloğu üzerinde yer alması ve küçük boyutlu yapımlarıyla açıklanabilir. Eser olasılıkla binanın son yapım aşamasına M.Ö.2.yy. başlarına aittir.

244. Bouleuterion parodos duvarı uç bloğu (doğu), B *Çizim III*

4203 Met.env. / ST.98-165 Kazı kasa nr.

Parça Bouleuterionun doğu parados bölümünde, oturma sıraları bitim sınırını oluşturan *analemmanın* devamına ait duvarın uç kısmıdır. 243 nr.lı diğer parçanın eşi olan blok Bizans suru altında bulunmaktadır. Buna karşın kısmen görülebilmektedir. Yapının parados duvarları dönem, malzeme, boyut ve işçilik bakımından aynı olan bu iki blok ile sonlanmaktadır. İki parçanın aynı ustanın elinden çıktığı düşünülmektedir.

245. Bukranion friz bloğu, KD

Lev. CIV

1393 Met. Env.

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parçadır. Y.0.45m.

G.0.58m. D.0.34m.

Buluntu yeri ve tarihi: Metropolis yakınlarında bulunup kazievine getirilmiştir, 1995.

Eksikler: Bukranion figürünün burun kısmı kırık ve noksandır.

Malzeme ve bozulmalar: Kireç taşından yapılmış parçanın yüzeyinde tarım aleti izleri bulunmaktadır. Kristalleşme veya ciddi bir çatlak yoktur.

Teknik ve işçilik: İki yanı kırık olan bloğun alt ve üst tarafı derin murç darbeleriyle işlenerek düzleştirilmiştir. *Anathyrosis* yüzeylerinde kenet deliği izi bulunmamaktadır. Figürün yapımında matkap kullanılmamıştır.

*Bibliyografya:*Yayımlanmamıştır.

Parçanın iç derinliğinin fazla oluşu, alt ve üst tarafında *anathyrosis* yüzeylerinin hazırlanması bir frizden kırılmış olduğunu düşündürmektedir. Küçük bir yapıya ait olmalıdır. Zira yüksekliği fazla değildir. Kabartmalı cephe tarafında sadece bukranion kalmıştır. Kafatası şeklinde işlenen figür (*bukephalos*) geniş, dairesel göz çukurlarına sahiptir. Gözler arasına kafatasını oluşturan kemik parçalarının sınırlarını gösteren bir hat işlenmiştir. Başın üstünde ve kısa boynuzların arasında girland gövdelerine dolanan bantlara ait iki ucun düğüm şeklinde birleştiği görülmektedir. Kafatasının sağ tarafında çene hizasında bantın ucu bulunmaktadır.

Metropolis'e yakın olan Pergamon⁵³³ ve Priene⁵³⁴ gibi kentlerde Erken Hellenistik Çağ'a ait benzer bukranionlar içeren mimari bloklar bulunmaktadır. Aynı

---

⁵³³ Erken Hellenistik Devir Demeter Tapınağı Terası'na ait parçada başlar daha ince ve ustalıklı işlenmişler göz yuvaları başın iki yanına doğal biçimde yerleştirilmişlerdir. Pergamon örneğinin, Metropolis'de varlığı muhtemel benzer bir yapıya örnek oluşturduğu açıktır. Zira frizler boyut bakımından da eserimize yakındır. F. Rumscheid, *Untersuchungen zur kleinasiatischen Bauornamentik des Hellenismus*, s.54, nr.199, Taf.199.3.

⁵³⁴ Priene'deki Hellenistik Gymnasion'a ait bloklar M.Ö.2. yy. tarihlendirilmiştir. ibid, s.75, Nr.308, Taf.168.

dönemde Samothrake'deki bazı yapılarda⁵³⁵ da bu motifi görmek mümkündür. Birbirleriyle benzerlik içinde olan bu erken örnekler Hellenistik Devir sonlarına kadar birçok binaya model oluşturmuşlardır. Roma Çağı ile birlikte figürün popülaritesini kaybettiği görülür. Nitekim Anadolu'da Roma Devri yapılarında ağırlık kazanan detaylı işlenmiş bitkisel içerikli mimari bloklar arasında bu tür örneklerle rastlamak oldukça güçtür⁵³⁶. Hellenistik gelenek etkisi ile daha geç bir dönemde yapıldığından şüphe bulunmayan eserimiz stil bakımından özellikle Ephesos'taki *Oktogon'da* bulunan bukranionlara benzemektedir⁵³⁷. İki kentin coğrafi yakınlığı da göz önünde bulundurulduğunda friz bloğunun Ephesos'ta olduğu gibi Geç Hellenistik veya Augustus Devri'ne ait olabileceğini düşünmek yanlış olmasa gerektir.

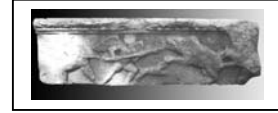
⁵³⁵ Anadolu örnekleri dışında Samothrake'deki Arsinoeion ve Ptolemaion'a (Ptolemaios II Propylonu) ait Hellenistik bloklarda da aynı motif işlenmiştir; J.R.McCredie, *The Rotunda of Arsinoe*, Samothrace 7, Princeton: PU Press, 1992, s.53-63; A. Frazer, *The Propylon of Ptolemy II*, Samothrace 10, Princeton:PU Press, 1990, s.206-210, Pl.LXXXIII-LXXXV; Webb, *HAS*, s.147-149, Fig.139, 140; F. Rumscheid, *Untersuchungen zur kleinasiatischen Bauornamentik des Hellenismus*, s.93, Nr.375.2-3, Taf.199.

⁵³⁶ Anadolu örnekleri için bkz. L. Vandeput, *The architectural decoration in Roman Asia Minor: Sagalassos:a case study*, SEMA I, Leuven: Brepols, 1997.

⁵³⁷ Geç Cumhuriyet –Erken Augustus Devri'ne tarihlendirilen Ephesos örnekleri tip ve işleniş bakımından Metropolis bukranionuna çok yakın ve olasılıkla çağdaştır. W. Alzinger, *Auguteische Architektur in Ephesos*, Sonderschriften (Hrsg. vom ÖAI Band XVI), Wien: Selbstverlag, 1974, s.40vd., Abb.29, 34; A. Bammer, "II:Ein Rundfries mit Bukranien und Girlanden", *Öjh* 49(1968-71), s.23vd.; F. Rumscheid, *Untersuchungen zur kleinasiatischen Bauornamentik des Hellenismus*, s.19, Nr.48, Taf.42.

246. Friz bloğu (Eros-yaban domuzu avı), A*Lev. CV*

Env.281 İ.A.M., 2831 Met. Env./AKR.97-127 Kazı kasa

Korunma durumu ve ölçüler: Y.0.36m. G.1.22m.

D.0.54m., Figur Y.0.28m.

Buluntu yeri ve tarihi: Akropol G2 karesinde, batı kapısı iç tarafında tespit edilmiştir, 05.09.1997.

Eksikler: Parçanın sağ üst köşesi, *Lesbos kymationu* hattının orta noktası kırıktır. Kompozisyona ait figürlerden her iki Eros'un başı ve ayakları, yaban domuzunun ön ayakları, köpeğin gövdesinin arka yarısı noksandır.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli beyaz mermerden yapılan eser oldukça tahrip olmuş durumdadır. Üst kenar boyunca *lesbos kymationu* ve cephedeki figürlerin önemli bir bölümü kristalleşmiştir. Detaylar tam olarak görülememesine karşın sahnenin genel hatları bellidir.

Teknik ve işçilik: Parça tek bloktan yontulmuştur. Arka ve alt yüzeyi derin murç darbeleriyle kabaca düzeltilmiştir. Üst ve yan taraflara daha ince işçilikle *anathyrosis* yüzeyleri hazırlanmıştır. Üst tarafta bloğun iki kenarına cepheye yakın olarak 4x4 cm.lik kenet deliği açılmıştır. Sağdaki delik yanına "B" soldakine "T" yazılmıştır. Ayrıca ortada aynı ölçülerde bir delik daha ve altında 3cm. uzunlukta kaydırma kanalı bulunmaktadır. Kabartma zemini, alet izleri görülecek şekilde düzleştirilmiştir. Erosların çıplak vücutları pürüzsüz hale getirilmiştir. Yaban domuzunun gövdesi post izlenimi uyandıracak şekilde girintili çıkıntılı işlenmiştir. Yapımda matkap kullanılmamıştır.

Bibliyografya: Metropolis⁴, s.112-B.

Akropolde bulunan parça aynı yapıya ait üç bloktan (*Kat. Nr.246, 247, 248*) en uzun olanıdır. Üst kenarı *lesbos kymationu* ile zenginleştirilen eserin altı düz biçimde kesilmiş aradaki alana alçak kabartma şeklindeki kompozisyon işlenmiştir. Kompozisyon alanının darlığından ötürü figürler oldukça küçük tasvir edilmişlerdir. Sahnenin sağında kanatları açık durumda ve çıplak sırt sırta dönmüş iki Eros figürü bulunmaktadır. Mızrak taşımaktadırlar. İç tarafta kalan figür sola dönük yarı profilden tasvir edilmiştir. Mızrağını, karşısında ön ayaklarını kaldırmış hamle yapan yaban domuzuna doğrultmuştur. Önünde kuyruğu kalkık, saldırı durumunda bir köpek vardır. Domuzun ön ayaklarından yakalamış görülmektedir. Ayrıca bir diğeri ön ayakları ile domuzun arkasına atlamış, ısırmaktadır. Parçanın en sağında, sağ tarafa dönük Eros figürü benzer biçimde mızrağı ile hamle yapmış pozisyondadır. Sahnenin devamına ait başka bir bloğun yaban domuzu veya farklı bir av hayvanı figürüyle başlayacağı Eros'un durusundan açıkça bellidir. Aynı gruba ait diğer iki blok kompozisyon gelişimi bakımından bu parçanın sağ veya sol yanına uymamaktadır.

Eserdeki kompozisyon, mimari heykeltıraşlık örnekleri arasında sıkça işlenen konulardan değildir⁵³⁸. Sahne oldukça basit, figürler küçüktür. Derinlik verilmemiştir. Sahneyi oluşturan figürler tek boyutlu olarak yanyana işlenmişlerdir. Küçük köpek için dahi ayrı kabartma alanı bırakılmıştır. Bu karakterdeki Eros figürlerinin mimari heykeltıraşideki kullanımı özellikle Geç Hellenistik Devir'de

---

⁵³⁸ Aphrodisias'a ait kabartmalı plakada ve Aizanoi tiyatrosu frizlerinde Eros'un av sahnesi konusu işlenmesine karşın figürler farklıdır. Benzer temanın yakın dönemlerde genellikle Anadolu kentlerine ait eserlerde görülmesi kompozisyonun Anadolu'ya özgü olduğunu göstermektedir. Reinach, *RépRel II*, s.99-100.

Pergamon'da görülmektedir⁵³⁹. Burada ve Marmara denizindeki Parlon'da⁵⁴⁰ çok popüler olan Eros kültü doğal olarak mimariye ve sanata da yansımıştır. Benzer özellikler taşıyan Pergamon örnekleri burada olduğu gibi her zaman küçük boyutlu yapılmaktadır. Eserimizin M.Ö.1yy. dolaylarında, Pergamon'da bulunan bir yapıdan etkilenilerek Metropolis Akropolünde inşa edilmiş bir binaya ait olduğu düşünülmektedir. Parçanın üst kenarındaki *lesbos kymationu* tipi de bu tarihi desteklemektedir⁵⁴¹. Nitekim Hellenistik Devir'de birçok Anadolu kentinde aynı profile sahip *lesbos kymationu* dizisi ile bezenmiş mimari blok bulunmaktadır⁵⁴².

247. Friz bloğu (Eros-yaban domuzu avı), KD

Lev. CV

Env.289 İ.A.M., 1386 Met.env.

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parçadır. Y.0.36m.

G.0.88m. D.0.45m., Figür Y.0.28m.

Buluntu yeri ve tarihi: Eser, Akropol yakınlarında Değirmençay, Sabunhane Mevkii olarak adlandırılan yerde bulunmuştur.

Eksikler: Lesbos kymationu bordürü üzerinde ve figürlerin bastığı çıkıntı şeklindeki platformun kenarlarındaki ufak kırıklar haricinde önemli bir eksiklik bulunmamaktadır.

⁵³⁹ Webb, *HAS*, s.31. Ayrıca Pergamon'daki Eros kabartmalı friz blokları için bkz. Webb, *HAS*, s.39, Nr.30; Schober, *Pergamon*, s.146-147.; AvP VII.2, s.294-304.

⁵⁴⁰ Özellikle Parlon'daki Eros kültü çok önemlidir. Zira burada Praxiteles'in yaptığı bir Eros heykeli de bulunmaktadır. *ibid*, s.31.

⁵⁴¹ Hellenistik Devir ortalarına kadar oldukça yüksek yapılan profil Geç Hellenistik Devir ile birlikte eserimizde olduğu gibi basık bir hal almaktadır. Profilin tipolojisi ve tarihleme için bkz. J. Ganzert, "Zur Entwicklung lesbischer Kymationformen", *Jdl* 98 (1983), s.123-202. ; Tanımlama ve terminoloji için bkz. F. Rumscheid, *Untersuchungen zur kleinasiatischen Bauornamentik des Hellenismus*, Beil.A.

⁵⁴² Ganzert 1983: 170; Alzinger 1974, s.102-107.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli gri-beyaz mermeden yapılan parçanın büyük bölümü kristalleşmiş durumdadır. Kymation dizisi ve figürlerin üst yüzeyleri bozulma sonucu silinmiştir.

Teknik ve işçilik: Sağ ve sol tarafından kırık olan parçanın alt yüzeyi kabaca düzeltilmiştir. Üst tarafında daha ince bir işçilikle *anathyrosis* yüzeyi hazırlanmıştır. Burada iki kenarda cepheye yakın olarak 4x4cm.lik kenet deliği açılmıştır. Ayrıca ortada 6x6 cm.lik daha büyük bir delik ve 3 cm. uzunluğunda kaydırma kanalı bulunmaktadır. Kenet delikleri diğer parça (*Kat. Nr. 246*) ile birbirini karşılamasına karşın bloklar birbirlerinin devamı değildir. Cephede kabartma zemini kabaca düzleştirilmiştir. Alçak kabartma şeklinde yapılmış figürlerin üst yüzeyi tahrip olmasına karşın çıplak Eros'un gövdesinin pürüzsüz hale getirildiği hayvanların bilhassa pürüzlü bırakıldıkları bellidir. Yapımda matkap kullanılmamıştır.

Bibliyografya: Metropolis¹, s.68 P5, Abb.46; Metropolis⁴, s.112-A.

Diğer bloklarla birlikte aynı yapıya ait olan parçada tek Eros figürü bulunmaktadır. Kanatları açık şekilde sol tarafa doğru dönük olarak yarı profilden işlenmiştir. Sağ bacağı gergin olarak geride durmaktadır. Sol bacağını ileri uzatmış ve adım atmıştır. İki eliyle bel hizasında tuttuğu mızrağını karşısında ön ayakları havada zıplamış durumdaki boğaya doğrultmuştur. Arkasında bulunan küçük köpek aksi istikamete dönmüş ve bir yaban domuzunun arkasına atlamış ısırmaktadır. Hayvan kaçma çabası içinde ön ayakları havada ileri doğru atlamış durumda tasvir edilmiştir. Yarım olan bu sahne başka bir blokta domuza hamle yapmış bir Eros figürü ile devam etmiş olmalıdır.

Akropolde bulunmuş olmalarına dayanılarak burada Ares tapınağı ile ilgili bir yapıya ait oldukları düşünülen üç parçadan biri olan eser diğeri gibi Geç Hellenistik Erken İmparatorluk Devri'ne aittir.

248. Friz bloğu (Eros-yaban domuzu avı), KD

Lev. CV

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parçadır, Y.0.20m.

G.0.60m. D.0.28m.

Buluntu yeri ve tarihi: Akropol yakınlarında yüzey buluntusu olarak tespit edilmiş ve kazievine getirilmiştir, 2003.

Eksikler: Parçanın yatay olarak kırılan üst yarısı noksandır. Yaban domuzunun başı ve Eros'un gövde üst yarısı eksik bölümdedir. Mevcut parçada Eros'un sol bacak kaval kemiği kırıktır.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli beyaz mermerden yapılan parça oldukça tahrip olmuştur. Figürlerdeki kristalleşmeden ötürü detaylar silinmiştir.

Teknik ve içşilik: Üst ve yan yüzeyleri kırık olan parçanın alt tarafı kabaca düzeltilmiştir. Kırık yüzeylerinde kenet deliği izi bulunmamasına karşın diğeri bloklara (*Kat.Nr.246, 247*) dayanarak üst tarafta açılan kenet delikleri ile birleştirildikleri bilinmektedir. Kabartma zemini kabaca işlenerek düzeltilmiştir. Alçak kabartma şeklinde yontulan Eros torpülenerek pürüzsüz hale getirilmiş hayvan figürleri pürüzlü üst yüzeyle bitirilmişlerdir. Profilden işlenen figürlerin yapımda matkap kullanılmamıştır.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Parça aynı frizde yer alan diğer iki bloğa (*Kat.Nr.246, 247*) göre daha tahrip olmuş durumdadır. Buradaki Eros farklı olarak sırtı dönük tasvir edilmiştir. Kanatları açık çıplak figür sol bacağını ileri uzatarak geniş bir adım atmıştır. Bundan ötürü sağ bacak gergin, sol bacak dizden sert biçimde bükülmüş durmaktadır. Bel hizasında iki eliyle tuttuğu mızrağı kendisine doğru atlamış olan yaban domuzuna doğrultmuştur. Hayvanın havadaki ön ayakları altında küresel bir obje bulunmaktadır. Eros'un arkasında domuza doğru koşan bir köpek vardır. Eser diğer parçalarla birlikte Geç Hellenistik Erken İmparatorluk Devri'ne tarihlendirilmiştir.

MASA AYAKLARI

249. Aslan başı, KD

Lev. CVI

İ.A.M., 1373 Met.env.

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parçadır, Y.0.54m. G.0.17m.

Buluntu yeri ve tarihi: Torbalı, 1975.

Eksikler: Başın üstünde masa tablasının oturtulacağı yüzeyi içeren parça ve ayak kısmı kırıktır. Ayrıca alt çene ve dişlerde ufak kırıklar vardır.

Malzeme ve bozulmalar: Eser orta kristalli gri-beyaz mermerden yapılmıştır. Son zamanda çeşme başı olarak kullanılmak amacıyla sağ kulağı ve gözü arasında bir oluk açılmıştır. Sağ gözü tamamen tahrip olan eser ayrıca kireçlenmiştir. Kireç tabakası gövdeden giderilmesine karşın başta özellikle de yeledeki derin kıvrımlı noktalarda kalıntı bulunmaktadır.

Teknik ve işçilik: Parça tek bloktan yontulmuştur. Sol kulak içinde 3x2 cm.lik karesel bir yuva ve ortasında yaklaşık 1cm. çapında dübel deliği bulunmaktadır. Olasılıkla tahrip edilen sağ kulakta da yer alan bu deliklerin masa tablasının

ayaklarla birleştirilmesi ile ilgisi olmalıdır. Gövde pürüzsüz hale getirilmiş, parlatılmamıştır. Hayvanın tüylü yapısını yansıtacak şekilde matlaştırılan başta yele ve yüz detaylarında derin matkap kullanımı göze çarpmaktadır. Açık durumdaki ağızda dil ve dişler tüm detaylarıyla işlenmiş, burun altındaki bıyıklar dahi kazıma hatlarla belirtilmiştir.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Figür sert bir ifade ile tasvir edilmiştir. Ağzın yarı açık şekilde durması ve üst dudağın yukarı kaldırılmasıyla dişler açığa çıkmıştır. Boylelikle burun bölgesi kırışmış ve gözler kısılmıştır. Bu yüz biçimi hayvanın hiddetli görünümünü artırmaktadır. Uzun yele üst üste bindirilmiş geniş kancalar şeklinde başın iki yanında yüzü çevrelemektedir. Tepede daha kısa gösterilmiştir. “S” formu gövdede, göğüs ileri doğru abartılı biçimde çıkmış durumdadır.

Eser, dış mekânlarda kullanılmak üzere yapılmış masalarda bulunan ayaklardandır⁵⁴³. Roma Devri’ne özgü bir model olan tip genelde üç ayağın taşıdığı dairesel masalar için yontulmaktadır⁵⁴⁴. Roma Çağı ortalarında adeta aynı atolyeden çıkmışçasına birbirini tekrar eden birçok örnek⁵⁴⁵ bu formun M.S. 2. yy. dolaylarında

⁵⁴³ Richter tarafından sınıflandırılan masa ayakları arasında 5.tipe dahil olan eserimiz M.Ö.2. yy.da Pergamon ve Priene’de görülen dış mekân masalarının Roma Çağı versiyonu olarak görülmüştür. Richter, *Furniture*, s.113.

⁵⁴⁴ Bütünü korunmuş benzer örneklerin hepsi dış mekânlardaki dairesel masa tablalarını taşımaktadır; Amelung-Lippold, *SkulptVatMus I*, s.197, Nr.61 (Vatikan), Taf.94; Richter 1966, s.112, Fig.572 (Herculaneum), 577 (Nepal).

⁵⁴⁵ İtalya’da aynı motifin yer aldığı masa ayakları bulunmasına karşın (bkz. *dipnot 544*) Anadolu örnekleri birbirleri ile büyük benzerlik içindedirler.

a. Sardes, Berlin Staatliche Museen-1077, M.S.2. veya erken 3.yy.; Hanfmann-Ramage, *Sardis R2*, s.169, Nr.257, Fig.443.

Anadolu ve Anadolu dışında son derece popüler olduğunu göstermektedir. Nitekim eserimizdeki aslan başının işçiliği de bu tarihi desteklemektedir.

250. Aslan başı, KD

Lev. CVII

İ.A.M., 731-a Met.env.

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parçadır; Y .0.47m. G.0.18m.
D.0.10m.

Buluntu yeri ve tarihi: Yeniköy çevresi, 19.09.1993.

Eksikler: Parçanın alt yarısı kırıktır. Ayrıca tablanın oturtulduğu kare şeklindeki başlığın köşelerinde ufak kırıklar vardır. Aslanın dilinin sağ ucu noksandır.

Malzeme ve bozulmalar: Gri damarlı beyaz mermer. Başın altındaki alan koyu renk kireçli bir tabaka ile kaplıdır. Bunun haricinde önemli bir bozulma bulunmamaktadır.

Teknik ve işçilik: Eser tek bloktan yontulmuştur. Düz silmeler içeren başlık üst yüzeyi derin murç darbeleriyle işlenmiş ancak herhangi bir kenet deliği açılmamıştır. Parçanın ön ve yan tarafları pürüzsüz hale getirilmiş, parlatılmamıştır. Arka yüzey daha kaba bir işçilikle düzleştirilmiştir.

Bibliyografya: Metropolis⁴, s.131.

Eserdeki aslan figürü tip bakımından 249 nr.lı örnekle aynı olmasına karşın masa ayağının formu farklıdır. Figür dikdörtgen blok şeklindeki ayağın cephesinde

b. Sardes, Manisa Müzesi-3792, M.S. 2.yy. ortası veya erken 3.yy.; J.S. Crawford, *The Byzantine Shops at Sardis*, Sardis M9, s.101, Fig.578, 580; Hanfmann-Ramage, *Sardis*, s.169, Nr.257, Fig.443.

c. Sotheby's Antiquities, July 1989, Nr.226, M.S. 2.yy. (Bu masa ayağının eserimizle ve diğer Sardes örnekleriyle olan büyük benzerliğinden ötürü Anadolu'ya ait olduğu düşünülmektedir.)

bulunmaktadır. Dolayısıyla diğer örnekte olduğu gibi her açıdan görülecek şekilde dairesel üç ayaklı bir masada kullanılmış olması mümkün değildir. Parçanın tek olarak bir duvara dayandırılarak destek ayağı işleviyle küçük bir tablayı taşıdığı düşünülmektedir⁵⁴⁶. Aslan başlarındaki benzer işçilik özellikleri ve paralel örnekler (bkz. *Kat. nr 249*) M.S. 2. yy. ortalarına işaret etmektedir.

251. Heraklesin lobutu, KD

Lev. CVII

İ.A.M 1380 Met.env.

Korunma durumu ve ölçüler: Tek parçadır, Y.0.535m. R.0.13m.,

Buluntu yeri ve tarihi: Metropolis çevresinde yüzey buluntusu olarak tespit edilmiş ve kazievine getirilmiştir, 1995.

Eksikler: Dairesel başlığın yaklaşık dörtte üçlük kısmı kırık ve noksandır.

Malzeme ve bozulmalar: Orta kristalli beyaz mermerden yapılan eserin tüm yüzeyinde kristalleşme başlamıştır. Parça temiz durumdadır.

Teknik ve işçilik: Tek bloktan yontulan ayağın 13 cm. çapındaki başlığı içine yaklaşık 2 cm. derinlikte 9cm. çapında bir yuva açılmıştır. İç yüzü işlenen bu yuvaya tablanın alt yüzünde bırakılan, biraz daha dar çaplı çıkıntı girmiş olmalıdır. Zira parçanın alt tarafında kaideye girecek aynı ölçülerde bir çıkıntı bulunmaktadır. Eserin tüm yüzeyi alet izleri giderilecek şekilde düzleştirilmiştir.

Bibliyografya: M.U.Anadolu, “Herakles’in Lobutu Biçimindeki İki Masa Ayağı”, *Arkeoloji ve Sanat* 56-57 (1992), s.16-17.

⁵⁴⁶ Sardes’te bu formda destekler bulunmasına karşın farklı motifler içermektedirler, Hanfmann-Remage, *Sardis*, s.150-151, Nr.223, 224, 225, Fig.388, 389, 390.

Eser, merkezdeki tek ayakla taşınan masalarda kullanılan ayak tipleri arasında yer almaktadır⁵⁴⁷. Kaideye doğru genişleyen gövdenin tüm yüzeyi budak gözleri ile kaplıdır. Açıkça, işlenmiş kalın bir ağaç dalını betimleyen parça Heraklesin lobutu ile bağdaştırılmaktadır⁵⁴⁸. Benzer örnekler⁵⁴⁹ yardımıyla eserin M.S. 2. yy.'a ait olduğu düşünülmektedir.

252. Griphon pençesi, KD

Lev. CVII

Tek parçadır; Y.0.30m. G.0.16m. Kaide Y.0.015cm. Eser Metropolis yakınlarında yüzey buluntusu olarak tespit edilmiştir. Üst yarısı tamamen eksik olan parçanın düz kaidesinin kenarlarında ufak kırıklar vardır. Orta kristalli beyaz mermerden yapılmıştır. Önemli bir kötü etki bulunmamaktadır. Kırık üst yüzeyde kenet deliği izi yoktur. Kaide alt yüzeyi ince bir işçilikle düzleştirilmiştir. Yapımda matkap kullanılmamıştır.

Yayımlanmamıştır.

Parça aslan veya griphon şeklindeki bir masa ayağına aittir. İşleniş bakımından daha önce irdelenen 250 nr.lı örnekle aynı tipe dahildir. Olasılıkla üç ayakla taşınan dairesel bir masa için yapılmıştır.

⁵⁴⁷ Richter bu tipin Yunan kökenli olduğunu ancak Roma Devri'nde çok daha popüler bir hale gelerek kullanıldığını ileri sürmektedir. 4. tip altında incelediği tek masa ayakları genelde iç mekanlarda kullanılmaktadır. Richter 1966, s.113, Fig.566.

⁵⁴⁸ W. Deonna, *Delos XVIII*, s.53-54.

⁵⁴⁹ Louvre Müzesi'nde ve Pompei'de yer alan iki masa ayağı (M.S. 2. yy.) eserimizle aynı forma sahiptir. Bu masa ayakları ve diğer tek ayak formları için bkz. W. Deonna, *Delos XVIII*, s.54, Fig.76-77.

V. SONUÇ

Bölgedeki Merkezler ve Metropolis'deki Heykeltıraşlık Aktivitesi

Antik Çağ'da heykeltıraşlık eserleri ile dikkat çeken merkezler özellikle güçlü ekonomik ve politik yapıları ile ön plana çıkmaktadırlar. Öncelikli inceleme alanımız olan Ege Bölgesi'nde ve hem Anadolu hem de Anadolu dışındaki pek çok yerleşimde bu güçlü temellerin oluşturulması, şehirlerin sanatsal açıdan gelişmeleri sonucunu doğurmuştur. Günümüzde olduğu gibi Antik Devir'de de bir kentin tanınması oranın ticari bakımdan da hareketlenmesini ve dolayısıyla refah seviyesinin artmasını sağlamaktadır. Bu tanıtımda şüphesiz, kentin barındırdığı zengin mimari ve heykeltıraşlık eserleri ile bunları oluşturan sanatçılar ve mimarların yeri büyüktür. Bu noktada Metropolis, yayılım alanı ile sahip olduğu arkeolojik zenginlik karşılaştırıldığında Ephesos, Smyrna, Tralleis, Magnesia, Pergamon ve Sardes gibi merkezlerden ayrılmaktadır. Öyle ki antik yazarların, seyyahların ve hatta son 20 yıla kadar çağdaş bilim adamlarının dahi notlarında ya da araştırmalarında fazla değinmedikleri kent, üstün sanat düzeyi ve zengin heykeltıraşlık repertuarı ile bu merkezlere yaklaşmasına karşın oldukça küçük bir alana yayılmıştır. 1992 yılından beri sürdürülen kazılarla kentin ufak bir bölümü günışığına çıkarılmasına rağmen güncel veriler tüm yerleşimin Yeniköy ve Özbey köyleri arasındaki küçük tepenin yamaçlarında kurulmuş ve geç dönemlerde ovaya doğru genişlemiş olduğunu göstermektedir. Ancak Metropolis'in küçük boyutlu bir kent olması yukarıda değinilen kriterlere sahip olmadığı anlamına gelmemelidir. Bölgedeki diğer komşu kentlere özellikle de Ephesos'a oranla fazla sivrilemeyen şehrin sosyal yapılarının büyük oranda mermerden inşa edilmesi ve bu binaların içinde ya da yakınında birçok heykeltıraşlık eserinin tespit edilmesi bizce buradaki

zenginliğin ve sanat seviyesinin göstergesidir. Ayrıca klasik şehirde M.Ö. 3.yy. dolaylarından, hayat düzeyinin zayıfladığı M.S.3. yy. sonlarına kadar herhangi bir savaş yıkımının olmaması kentin doğru politikalar ile yönetildiği sonucunu doğurmaktadır.

Metropolis, yukarıda da değinildiği gibi küçük fakat zengin bir kent olarak bölgede varlığını hissettirmiştir. Mermer binaların ve heykellerin yapımı büyük ölçüde kentte tamamlanmış olmalıdır. Şu ana kadar bu anıtların çalışanlarına dair aydınlatıcı bilgilere ulaşılamamıştır. Ustaların Metropolisli olmaları ihtimali yanında, yakındaki büyük kentlerden gelmiş olmaları da mantıklı görülmektedir. Nitekim heykellerdeki bazı üslup benzerlikleri ve işlenen konular bu görüşü destekler niteliktedir.

Ephesos, Metropolis'in en yakınındaki metropol olarak dikkat çekmektedir. Roma İmparatorluğu Dönemi'nde yoğun iskân gören kentte, Hellenistik Dönem yapıları ve eserleri (küçük buluntular dışında) ya bütünüyle tahrip edilmiştir ya da henüz kazılarla yeterli bir biçimde ortaya çıkarılmış değildir. Dolayısıyla, Ephesos'un Metropolis'i bu alanlarda nasıl etkilediğini tam olarak söylemek oldukça güçtür. Ancak yakınlığı nedeniyle Ephesos'un hinterlandında yer alması gereken Metropolis'de bu kentin etkilerinin olduğu açıktır. Her şeyden önce, daha geç döneme ait sınır taşlarından bildiğimiz gibi, Tanrıça Artemis'in kutsal arazi sınırlarının, Aşağı Küçük Menderes Ovası'nın büyük bir bölümünü kapsadığı gibi Metropolis kent arazilerinin de içine kadar girdiğini söyleyebiliriz⁵⁵⁰. Ama Metropolis'in tanrılar dünyasında Artemis'in güçlü etkinliğine rastlanmaz⁵⁵¹.

---

⁵⁵⁰ Metropolis⁴, s.20.

⁵⁵¹ Knibbe, *Götter*, s.46.

Metropolis’de en etkin tanrılar, kente adını veren Ana Tanrıça ve Ares’tir⁵⁵². Bu konuda ilginç değerlendirmeler yapmış olan H. Engelmann, Metropolis’in tanrılar açısından öteki İonia kentlerinden farklılığını “Metropolis başkadır” diyerek vurgular⁵⁵³.

Metropolis’de üretilen zeytinyağı, şarap, tahıl, canlı hayvan gibi ürünlerin özellikle Ephesos’a pazarlandığını gösteren sağlam bir kanıt, Küçük Menderes üzerinde kurulan ve işletimi kente ait olan liman tesisidir⁵⁵⁴. Dönemin dünya pazarlarından bu liman aracılığı ile Ephesos gibi büyük bir kente gelen malların Metropolis’e de getirilip satıldığı düşünülmelidir.

İki kent arasındaki ticari bağ doğal olarak halkın sosyal yapısı, sanat görüşü ve inancını da etkilemiştir. Bu konuda en çarpıcı delili 216, 217, 218 ve 219 numaralı Kybele kabartmalı votiv stelleri oluşturur. Öyle ki ismini dahi Ana Tanrıça’dan alan kentteki Kybele kültürünün kaynağı kanımızca Ephesos’taki inancıya dayanmaktadır. Oradaki kült alanında anakayaya yontulmuş çok sayıda niş içine yerleştirilen steller boyut ve figür işleniş bakımından eserlerimiz ile neredeyse aynıdır⁵⁵⁵. Bu, şüphesiz aynı inancın aynı tema ile Metropolis’de yaşatıldığının kanıtıdır. Yerel kireç taşından üretilen steller ayrıca bu ortak noktaları ile Ephesos üretimi olabileceklerini akla getirmektedirler. Benzer durum *Atlı-kahraman* kültü için de geçerlidir. Ephesos’un farklı kesimlerinde mermer veya terra cotta levhalar üzerine işlenmiş

⁵⁵² Knibbe, *Götter*, s.8, 23; Engelmann, *Ares*, s.171vd.

⁵⁵³ Engelmann, *Ares*, s.176.

⁵⁵⁴ Dreyer-Engelmann, *Dekrete*, s.4vd.

⁵⁵⁵ F. Naumann, *Die Ikonographie der Kybele in der phrygischen und der griechischen Kunst*, 28. Beih. IstMitt, Tübingen, Wasmuth, 1983, Nr.446, Lev.33,1.

olarak görülebilen⁵⁵⁶ atlı figürler yine konu ve işleniş bakımından 223, 224 ve 225 numaralı eserlerimizle aynı çizgilere sahiptirler.

Metropolis'in kuzeyinde yer alan bir diğer merkez Smyrna ise kentin heykeltıraşlık üretimlerini doğrudan etkileyen ya da Metropolisliler tarafından sıkça sipariş alan bir şehir konumundadır. Süreç bakımından da yakın olduğunu düşündüğümüz iki şehrin heykeltıraşlık eserleri arasındaki paralellik tartışmasız mezar stellerinde kendini gösterir. 230-233 numaralı parçalar direkt *Doğu Yunan* veya *Smyrna* tipine⁵⁵⁷ dahil olup orada üretilmiş olmalıdırlar. 226-229 nr.lı eserler ise daha geniş bir alanda görülmelerine karşın işleniş bakımından Smyrna ekolü özellikleri çağrıştırmaktadırlar. M.Ö. 2. yy. ortalarında özellikle adalarda ve Ege'de yaygın olarak görülen bu steller bağımsız heykeltıraşlık eserlerine de örnek oluşturmuştur. Kabartma şeklinde yontulan ve moda olan *pudicita* tipinde bayan ile yanındaki Hymationlu erkek (eşi) teması aynı dönemde adeta seri üretim şeklinde bağımsız heykeltıraşlık eseri olarak yontulmuştur. Metropolis'e ait küçük boyutlu çok sayıdaki pudicitia tipinde bayan heykeli (bkz. *Kat.nr.* 5, 6, 7, 8, 9) dışında, 2 ve 22 *Kat. nr.*ları ile temsil edilen iki torso bu tipe aynen uymaktadır. İki heykeli yontan ustanın Metropolis'deki atölyelerde mi çalıştığını söylemek mümkün olmamakla beraber bu bölgede yaşadığı kuvvetli ihtimaldir. Bir diğer güçlü olasılık bahsedilen

---

⁵⁵⁶ Atlı heros kültürünün tüm bölgede yaygın olduğunu gösteren buluntular vardır. Bu alan içinde Metropolis özellikle işleniş bakımından Ephesos örneklerine yaklaşmaktadır. Ancak genel tema bakımından diğer kentler ile de paralellikler mevcuttur. H. Vetters, *EvG 1969*, Wien: ÖAI, 1970, s.13, Lev.Ic; Ayrıca bölgedeki diğer benzer örnekler için bkz. dipnot 464-467)

⁵⁵⁷ Pfuhl-Möbius I, s.7-24; A. Yaylalı, "Hellenistik Devir İzmir Mezar Stelleri", *IX. TTKongre*, c.1, Ankara: TTK, 1986, s.473-489.

iki heykelin stellerde olduğu gibi yanyana sergilenmek üzere yontulmuş olmalarıdır. Delos'daki Kleopatra ve Dioskourides heykelleri⁵⁵⁸ bu görüşü desteklemektedir.

Ephesos ve Smyrna coğrafi konumları bakımından Metropolis'e çok yakındırlar ve bu üç kent arasında heykeltıraşlık eserleri bakımından yukarıda değinilen açık etkileşimler bulunmaktadır. Bununla beraber Metropolis'de var olduğunu düşündüğümüz heykel üretimini başlangıç aşamasında etkileyen daha güçlü bir akımın varlığı söz konusu olmalıdır. Metropolis'le sürdürülen politik ilişkileri yazıtlardan öğrendiğimiz Pergamon, değinilen etkinin kaynağı için en önemli aday konumundadır⁵⁵⁹. Kentimiz, Apollonios yazıtında da belirtildiği gibi, birçok alanda Pergamon Krallığı'ndan destek görmüştür⁵⁶⁰. Bunların başında da, Pergamon krallarının Metropolisli çocuk ve gençlerin eğitimine verdikleri destek gelmektedir. Pergamon kralları, yalnızca krallıklarındaki kentleri desteklemekle kalmamış, aynı zamanda yeni kentler de kurmuşlardır. II. Attalos Philadelphos'un "Attalos" ön adı Attaleia'ya (Antalya), ikinci adı "Philadelphos" ise Philadelphia'ya (Alaşehir) verilmiştir.. II Attalos Philadelphos, Metropolis'e de azımsanmayacak katkılarda bulunmuş, çocuk ve gençlerin eğitimi için ayrı ayrı kaynaklardan kente para aktarmıştır. Tepeköy'de, Pergamon kralı II. Attalos onuruna dikilmiş bir sunak ele geçmiştir⁵⁶¹. Yine bölgemizde bulunmuş olan ve Pergamon kralı I. Attalos'un eşi Apollonis'in onuruna ithafen hazırlanmış bir yazıt⁵⁶², bu krallıkla ilişkileri göstermektedir. Bu katkıların sanatta da sağlanmış olması doğal karşılanmalıdır. Nitekim Metropolis heykeltıraşlık eserleri özellikle teknik bakımından Pergamon

⁵⁵⁸ Smith, *HSh*, s.86, Fig.117.

⁵⁵⁹ Dreyer-Engelmann, *Dekrete*, s.4vd.

⁵⁶⁰ *ibid*, s.9.

⁵⁶¹ *Metropolis*⁴, s.20.

⁵⁶² *ibid*, s.19.

etkileri taşımaktadır. Hellenistik Devir sanatında ayrı işlenmiş parçalardan oluşturulan heykeller genelde tüm bölgelerde yaygın olarak görülmesine karşın kentimizdeki eserlerde bu uygulama Pergamon'daki heykellere çok yakındır. Bir gövdenin kol, bacak, baş gibi önemli uzuvları yanında küçük elbise kıvrımları dahi ayrı parçalardan yontularak gövdeye çoğu kez kenet deliği kullanılmadan eklenmiştir. Ayrıca eserlerin yüzey bitimi ten ve kumaş dokusunun yansıtılması paralellik göstermektedir. Bunun yanında genel Pergamon ekolu⁵⁶³ özelliği olarak kabul edilen sert ifadeli, barok işlenişli figürler kentimiz heykel repertuarı içinde de vardır. *54 nr.lı* erkek başı tarihlemeye karşılaştırdığımız Delos Diaphantos başı ile neredeyse aynı hatlara sahip olmasına karşın, şüphesiz Pergamon ekolu etkisi ile üretilmiştir. Nitekim Delos'daki eser de bu sınıfa sokulmuştur. Yine *234 nr.lı* Bouleuterion sunağında yer alan sert ifadeli hayvan başları benzer etkiyi çağırıştırır. *224 nr.lı* stel ise Pergamon'da bulunan ve oranın sanat akımına mâledilen bir başka stel ile aynı ustanın elinden çıkmışçasına paralel hatlara sahiptir.

Metropolis'in sanat eğilimi bakımından yakınlığı bu şehirler dışında özellikle Hellenistik Devir içinde bölgedeki Magnesia Ad Meandrum, Priene, Tralleis ve Sardes gibi merkezlerde bulunan heykeller de kentimizdeki bazı giyimli torsolarla işleniş yönünden benzeşmektedir. Kalın ve kaba dokulu manto kumaşının betimlenmesi, iç giysinin (*khiton*) belli belirsiz hayali kabarıklıklar şeklinde gösterilmesi ve kumaş desenini yansıtmak amacıyla yapılan ince kazıma çizgiler bu dönemde hem yukarıda adı geçen şehirlerin eserlerinde hem Metropolis'deki giyimli torsolarda ortaktır. Tüm bu benzer öğeleri Antik Çağ'da İonia bölgesinden ayrı düşünemeyeceğimiz adalardaki kentlerin heykeltıraşlık eserlerinde de görmek

⁵⁶³ Bieber, *SculptHell*², s.106-122, Schober, *Pergamon*,s.180vd.; IR 1, s.13; Pollit, bölüm 4-5.

mümkündür. Delos, Samos, Kos ve Rodos'a ait heykellerin detaylı şekilde incelenmiş ve yayımlanmış⁵⁶⁴ olmaları ayrıca eserlerimizi değerlendirmede önem taşımaktadır. Ancak Metropolis heykelleri, Ege bölgesindeki şehirlerle iletişim içinde olan bu kentlerden özellikle Delos ile büyük benzerlikler göstermektedir. Heykeller konu ve işleniş bakımından adeta oradakiler ile aynıdır. Bu nedenle Delos'un veya oradaki sanatçıların kentimizdeki heykeltıraşlık aktivitesini doğrudan etkilediği düşünülmektedir. Bu, heykellerin bir kısmının orada yapıp getirildiği ya da oralı bir sanatçı tarafından yontulduğu ihtimalini doğurmaktadır. Eserlerimiz Anadolu ve adalardaki şehirlere ait diğer heykeller ile ortak noktalara sahip olmasına karşın Delos yontularıyla olan paralellik çok daha çarpıcıdır. 2 nr.li pudicitia bayan ve 22 nr.li Hymationlu gövde Delos *Kleopatra* ve *Dioskourides* heykeliyle⁵⁶⁵ neredeyse aynıdır. 46 nr.li Zırhlı torso orada da popüler olan zırhlı heykellerin etkisiyle yontulmuş gibidir. Zira zırh ve gövde işlenişi yakın çizgiler taşımaktadır. Daha önce değindiğimiz 54 nr.li parça Pergamon ekolüne bağlanmasına karşın Delos Diophantos başı⁵⁶⁶ ile benzer işlenişe sahiptir. Bu parça antik çağda kentler arasındaki sanat akışını göstermesi bakımından ayrıca önem taşımaktadır. Ayrıca Delos'da sevilerek tasvir edilen küçük ve büyük boyutlu Aphrodite figürlerine kentimizde de rastlanmıştır (bkz. *Kat. Nr.74, 75, 76, 77, 78, 79, 80*). Heykel kaideleri (*Kat. nr. 62, 63, 64*) ve masa ayakları (*Kat.nr.249, 251, 252*) aynı tarzda yontulmuşlardır. Pekçok mitolojik figür Delos örnekleri ile benzerdir (bkz. *Kat. Nr.82, 84*). Özellikle Hellenistik Devir'in orta (yaklaşık M.Ö. 220-150) ve geç (yaklaşık M.Ö. 150-30) safhalarında tüm Ege bölgesinde bu öğelere rastlamak mümkün olduğundan belki

⁵⁶⁴ Bkz. *Bibliyografya*; Marcadé, *MusDelos*; Horn, *SamosXII*; KP, *Kos*; Merker, *Rhodes*.

⁵⁶⁵ Smith, *HSh*, s.84, *Fig.113*; Ayrıca bkz. Lev.CVIII.

⁵⁶⁶ Michalowski, *DelosXIII*, s.9 fig.4-5, Pl.VIII.

Metropolis'i direkt Delos sanatı ile bağdaştırmak sağlıklı olmayacaktır ancak iki kent arasındaki açık bağlantı bu görüşü güçlendirmektedir. Ne yazık ki şimdiye kadar gerçekleştirilen kazılarda bu etkileşimi kanıtlayacak bir belgeye rastlanmamıştır. Ancak Ephesos ile Delos arasında var olan sıkı siyasi-kültürel ilişki görüşlerimizin canlı kalmasına sebep olmaktadır⁵⁶⁷. Öyle ki bu iletişimin Metropolis'i de kapsamış olması coğrafi yakınlıktan ötürü son derece mantıklı görünmektedir.

Diğer ada yerleşimlerinden Kos'un Odeon'unda tespit edilen çok sayıda giyimli erkek heykeli⁵⁶⁸, Metropolis Bouleuterion'unda bulunan erkek figürlerini anımsatmaktadır. Bu durum heykeltıraşlık sanatından çok eserlerin işlevi ile ilgili soruları hatırlatmaktadır. Kos'ta tamamı yapı içinde sergilenen heykeller geç dönemde buraya adeta gömülerek işlevleri sona erdirilmiştir. Acaba aynı uygulama Metropolis Bouleuterion'ununda da mı vardır? Öncelikle boyut ve işlev bakımından farklı olan iki yapıdan kentimizdekine ait olanda heykellerin tamamının burada sergilenmek üzere yontuldukları düşünülmemektedir. Torsoların bir bölümünün çok yakındaki Devlet Agorası, Stoa ve Gymnasiona ait olmaları kuvvetli ihtimaldir. Fakat Kos örnekleri teknik ve işleniş bakımından Hellenistik Çağ geleneğinde ayrı parçalardan yontulmuş olmalarıyla eserlerimize benzemektedirler ve bu yönleriyle tarihlemeye yardımcı olmaktadır.

Metropolis'deki heykeltıraşlık aktivitesini genel olarak belli bir şehre veya ekole bağlamak kanımızca mümkün değildir ve üstelik bu girişim yanlıştır. Hellenistik Devir'de tüm adalar ve Anadolu'da hakim olan heykel yontu tekniği ve konular kentimiz eserlerinin yapımını da etkilemiştir. Bu sanat sirkülasyonu içinde şimdiye kadar tanınmayan Metropolis üretimlerinin veya repertuarının da yer alması İonia

⁵⁶⁷ Marcadé, *MusDélös*, s.76vd.

⁵⁶⁸ KP, *Kos*, s.51vd.

heykeltıraşlığı için oldukça önemlidir. Kentte tespit edilen eserler Geç Hellenistik Devir’de bölgedeki genel heykeltıraşlık şemasına uymasına karşın tek tek incelendiklerinde eserlerle ilgili daha güvenilir bilgilere ulaşılmış ve dolayısıyla Metropolis’de var olduğu zannedilen atölye ile ilgili ipuçları elde edilebilmiştir. Ayrıca bu yolla heykellerin, kazılarla ortaya çıkarılmış ya da henüz keşfedilmemiş hangi tür yapılara ait oldukları konusunda önerilerde bulunmak mümkün olmuştur. Örneğin 24, 25, 29 ve 30 *Kat.nr.*lı gövdeler işleniş, boyut ve malzeme bakımından oldukça benzerdirler. Değişik tarihlerde bulunan eserler arkalarının kesilmişçesine düzleştirilmiş olmaları ile büyük olasılıkla ya aynı yapıda bir duvar veya niş önünde sergilenmişler ya da Ephesos’taki Memmius kabartmalarında olduğu gibi kendileri bir anıt oluşturmuşlardır.

Sunaklar dışında, Bouleuterion’daki giyimli heykellerin bir bölümünün ise (bkz. *Kat.nr.* 234, 235, 236) Devlet Agorasından getirildiği düşünülmektedir. Bu doğrultuda 2 ve 22 *nr.*lı gövdeler aynı dönemde birçok mezar stelinde ve Delos’da olduğu gibi birlikte sergilenmiş olmalıdırlar (*Lev. CVIII*). Meclis üyelerini tasvir eden Hymationlu gövdelerin büyük kısmının ise Bouleuterion’da yer aldığı sanılmaktadır. Bu yapının hemen yanında Devlet Agorasının bulunması kesin bir ayırım yapmayı güçleştirmektedir. Zira agorada bulunan heykel kaidesinden (bkz. *Kat. nr.* 64) burada da bazı eserlerin var olduğu ispatlanmıştır. Bu kaide üzerindeki eser bronz olmasına karşın agorada başka heykellerin de olacağı şüphesizdir. Hamam-Gymnasion yapısında bulunan yontuların çoğunun bu binaya ait oldukları kesindir. Üst kotlarda bulunan ve Bouleuterion-Devlet Agorası terasından sürüklenerek gelen parçalar (bkz. *Kat. nr.* 54) dışında, taban seviyesine yakın noktalarda veya klineler üzerinde bulunan fragmanlar karakter bakımından Hamam-

Gymnasion yapısına aittirler. Asklepios (*Kat. nr. 69*), Hygieia (*Kat.nr.70*) Oturan giyimli bayan (olasılıkla Musa bkz. *Kat.nr.12*), Musa (*Kat.nr.84*) ve Aphrodite heykelcikleri (*Kat.nr.75-79*) ile kolosal boyutlarda yapıldığı düşünülen Aphrodite parçaları (*Kat. nr. 80, 85, 86*) hem Anadolu hem Anadolu dışındaki hamamlarda her zaman rastlanan temalardandır⁵⁶⁹. Yukarıda değindiğimiz *69* ve *70 Kat. nr.lı* heykeller kanımızca kentteki Asklepios kültünün bu binada yaşatıldığını göstermektedir. Metropolisliler olasılıkla günümüzde de kaynayan suyu şifalı olarak kabullenmişler, buraya bir gymnasion-hamam inşa etmişler ve tanrılarına burada adaklarda bulunmuşlardır. Nitekim kazılar sırasında Asklepios ve Hygieia'ya ithaf edilmiş bir altar bulunmuştur (bkz. *Dipnot 37*). Ayrıca bazı votiv stellerinde Kybele ile birlikte Asklepios tasvirleri dikkat çekmektedir. Bir diğer önemli kanıt Asklepios ve Hygieia heykellerinin buluntu durumudur. Her iki heykel sırt üstü, düzgün biçimde yerleştirilmiş şekilde bulunmuştur. Hygieia Gymnasion odalarından birinde kline üzerine, Asklepios bir alt terastaki odaya yatırılmış durumda tespit edilmiştir. Bu, kanımızca inanışın sona ermesi ile iki tanrıya ait heykelin kırılmayıp saygıyla gömülmesi uygulamasının sonucudur. Nitekim Ephesos'taki Artemis heykeli de benzer biçimde dikkatlice yatırılmış şekilde bulunmuştur⁵⁷⁰.

Metropolis heykeltıraşlık buluntularının %77'lik kısmının kent sivil merkezine ait halka açık binalara ait olması bu bölge üzerinde yorum yapmayı kolaylaştırmaktadır (*Tablo 1*). Bununla beraber Akropol'de bulunan ve aynı yapıya ait olan üç friz bloğu (*Kat.nr. 246, 247, 248*) buradaki bir binaya işaret etmektedir. Tapınağın sütunlarına

⁵⁶⁹ Manderscheid, s.18vd., Tablo I, II.

⁵⁷⁰ E. Heinzel, "Zum Kult der Artemis von Ephesos", *Öjh* 50 (1972-73), s.243; L.U. Portefaix, "The Image of Artemis Ephesia-A Symbolic configuration related to her mysteries", *Friesinger, H.-Krinzinger, F. (Hrsg.)* içinde, s.611vd.

boyut bakımından uyan, ancak Dor düzeninde olduğu bilinen yapıda kullanıldıkları düşünülmeyen kabartmalı bloklar, herşeye rağmen Akropolde inşa edilen Ares Mabedi⁵⁷¹ ile ilişkili bir yapıya, belki bir *propylona* aittir.

Sadece kentteki zengin heykeltıraşlık repertuarı ve özellikle Hellenistik kökenli binalarda plastik öğelerle zenginleştirilmiş mermer işçiliği Metropolis’de bir heykel atölyesinin varlığına inanmamıza yeterli olmaktadır. Tiyatro ve Bouleuterion oturma sıralarındaki aslan-griphon pençelerinde dahi güçlü hatlar ve barok tarz mevcuttur. Böyle çok sayıda ve kalitede mimari parçanın, heykellerin, tamamının dışarıya ısmarlanmış olması veya yabancı ustalarca yontulmaları oldukça zayıf bir olasılıktır. Ayrıca bazı eserlerde tespit edilen tamirat izleri ve bitirilmemiş parçalar (*Kat.nr.10, 61, 88*) kentte henüz tespit edilmeyen bir atölyenin olduğunu göstermektedir. Bu atölye özellikle Geç Hellenistik Devir’de aktif olarak çalışmış ve tüm bölgede hakim olan üretim teknikleri ile imalat yapmış olmalıdır⁵⁷². Kentin politik ve ekonomik refah seviyesi yükseldikçe faaliyet artmıştır. Örneğin Augustus Devri’nde İmparator ve Germanicus adına sunaklar yapılmıştır. Meclis üyelerinin, kente yararı dokunan kişilerin heykelleri yontularak resmi binalara, agoralara dikilmiştir. Hellenistik Devir’de tüm Ege Bölgesi’nde hakim olan sanat akımı Metropolis’de de temsil edilmiştir. Barok tarz, klasisistik akım (bkz. *Kat.nr.2, 51, 52, 56*) gibi etkiler burada da sanatçılarca uygulanmıştır. Metropolis’de M.Ö. 3. yy. sonları ve 2. yy. başlarında yeşeren heykeltıraşlık aktivitesi geç 2. yy. ve 1. yy.da en parlak günlerini yaşamış Roma Çağı’nın ilerleyen safhalarında gerilemiştir. Bu dönemde şehirdeki ekonomik

⁵⁷¹ Tapınak ile ilgili öneriler için bkz. Knibbe, *Götter*, s.8vd; Engelmann, *Ares*, s.171vd.

⁵⁷² Metropolis’in yakınındaki Kaplancık Köyü Mermer Ocağı’ndan alınan parçalar ve bazı heykellere ait mermer örnekleri üzerindeki laboratuvar incelemeleri aynı tür malzemenin farklı bölgelerde de bulunabileceğini göstermesine karşın özellikle 23 nr.lı heykelin büyük ihtimalle bu ocaktan getirilen mermerden yontulduğunu göstermiştir. Bkz. s.35vd.

durgunluğa bağlı olarak bronz heykel ve günlük kullanım gereçleri olasılıkla sikke basmak üzere ertilmiştir (*Kat.nr. 90-126*).

Metropolisliler parlak günlerinde eriştikleri yüksek sanat seviyesinin ürünü olarak kent ve binaların dekorasyonunda kullanılmak üzere çok sayıda heykel yaptırmışlardır. Kent şüphesiz Antik Devir'de bu yönüyle tanınan ve saygı duyulan bir konuma sahiptir. Günümüzde ise son yıllardaki kazılar sayesinde bizce İonia bölgesi Hellenistik Devir Heykeltıraşlığı'nda renkli repertuarı, özgün figürleri ile özel bir yer kazanmıştır.

ÖZET

Metropolis, İzmir'in yaklaşık 35 km. güneyinde Torbalı İlçesi'ne bağlı Yeniköy ve Özbey Köyleri arasında yer almaktadır. 14 yıldır sürdürülen arkeolojik araştırmalar sonunda elde edilen en erken buluntular M.Ö. 725 yıllarına dayanmasına karşın şehir Geç Hellenistik çağda altın devrini yaşamıştır. Roma Devri'nde İmparator Augustus onuruna sunaklar dikilmiş, Bizans Döneminde piskoposluk merkezi olmuştur.

Uzun arkeolojik araştırmalar sonucunda elde edilen heykeltıraşlık buluntularının doktora tezi kapsamında incelenmesindeki asıl amaç bu özel repertuarın bilim dünyasına tanıtılmasıdır. Ayrıca zengin heykeltıraşlık buluntularına dayanarak Metropolis'in bölgedeki diğer merkezler arasında ekonomik ve sanatsal açıdan önemli bir konuma sahip olduğunu göstermek de mümkün olmuştur. Eserler tip bakımından çeşitlilik sunmaktadır. Giyimli kadın ve erkek heykelleri, zırlı figürler, mitolojik konulu eserler ve başlar çoğunluğu oluşturur. Ayrıca kaideler, küçük boyutlu bronz ve mermer heykel parçaları da inceleme kapsamındadır. Bağımsız heykeltıraşlık eserlerine ait bu buluntular dışında mezar stelleri, altınlar, mobilya elemanları, mimari parçalar gibi üzerinde heykeltıraşlık ögesi barındıran tüm mermer eserlere değinilmiştir.

Araştırmanın asıl bölümünü katalog oluşturmaktadır. Eserlere ait rutin bilgilerin sunulması dışında detaylı tanımlamalar, tartışma ve tarihleme önerileri burada yapılmıştır. Heykellerle ilgili öne sürülen dönemseller iddialar öncelikle buluntu noktaları veya konteks'e dayandırılmış, bununla beraber *stil kritik* yöntemine de başvurulmuştur. Ayrıca başka yargılarda bulunmak için Jeoloji ve Epigrafi gibi

yardımcı bilim dallarından yararlanılmıştır. Bu noktada pekçok değerli bilim adamının görüşlerine yer verilmiştir.

Araştırmanın sonunda çok sayıda ve üstün nitelikteki heykeltıraşlık eserlerine dayanarak; Metropolis’de özellikle Geç Hellenistik Devir ve Erken İmparatorluk Çağı’nda aktif bir sanatsal faaliyetin olduğu öne sürülmektedir. Ayrıca hem mermer bloklarla inşa edilmiş ve kabartma öğelerle bezenmiş sosyal binalar hem de bu binalar içinde ve yakınında tespit edilen heykeller, kanımızca şehirdeki heykel üretimine işaret etmektedir.

SUMMARY

The site is located 35 km. south of Izmir and 4 km. south of Torbali town in western Turkey, between Yenikoy and Ozbey village. The earliest evidences, which they have acquired from archaeological researches carried out since 1990, show that the city was founded around 725 B.C. But, Metropolis lived its golden era during the late Hellenistic period. During Roman Imperial period altars were erected in honour of Emperor Augustus and during the Byzantine Empire it became bishopric.

The major objective of this dissertation, which it has consisted, Hellenistic and Roman period sculptural works have discovered by long-term archaeological excavations, is presentation of this rich repertory to science world. In addition, according to sculptural findings we can say that Metropolis took important place among other sites in Aegean region as to the effects of economical and artistic features in ancient time. The sculptural repertory of city contains different types. Most of them are drapery women-men, cuirass figures, mythological figures, and heads. Also bases and small, marble and bronze fragments have been studied. Except for freestanding statue fragments mentioned above, the reliefs have been documented and worked as stelai, altars, furnitures and architectural blocks.

Main chapter of the dissertation is catalogue. Both the rutin informations and detailed descriptions, discussions and dating suggestions have been done here. The findspots or context have been considered before determining the date of statues. Also parallel samples have been used for dating. Furthermore, we have benefitted from other disciplines like geology and epigraphy to contribute to the obtain stronger thesis. So, we have taken some eminent authorities opinions for this.

Finally, a number of and well-quality sculptural works of city prove that there were a vividly artistic activity in Metropolis especially at late Hellenistic and early Roman Imperial period. Also both public buildings were built with marble blocks and decorated reliefs, and statues have been found here or close of them, point out sculpture production in Metropolis.

KATALOG LİSTESİ

KAT.	TANIM	LEVHA	ŞİMDİKİ YERİ	KAYIT NUMARALARI Gen.Env./Kazı Kasa Nr.	BULNT. YERİ	PLANKARE/ SEVİYE
1	Genç kızlar (Torbali) Grubu	I, II, III	İ.A.M. 4741		Tiyatro çevresi	
2	Pudicitia tipinde bayan	IV, V, CVIII	İ.A.M.	4294 / ST.98-175	B	K+3 / 3.90 m.
3a	Gövde parç.(Küçük Herculeum)	VI	Met.	4696 / BUL.K.99-26	B	I+5 / 4.42 m.
3b	K.Herculeum; birleşmeyen prç.	VI	Met.	4603 / Bul.99-50	B	K+5 /
4	Gövde parçası	VII	Met.	.../ ST.98-266	B	Güney bölüm
5	Ayakta hymationlu figür	VIII	İ.A.M.	1377 / ...	KD	
6	Ayakta hymationlu figür	IX	İ.A.M.	475 / ST.93-9	KD; S	G / ...
7	Ayakta hymationlu figür	IX	Met.		KD	
8	Ayakta hymationlu figür	X	Met.		KD	
9	Minyatür gövde parçası	X	Met.	7036 / HMD 02-269	D	T8 / 79.85m.
10	Ayakta mantolu figür	XI	Met.		KD; B	
11	Khithonlu minyatür torso	XII	Met.	3727 / KD 98-160	KD	
12	Oturana hymationlu figür	XIII	İ.A.M.	3972 / HM.98-92	HmG	XVI / -11.20 m.
13	Büst	XIV	İ.A.M.	1371 / ...	KD	
14	Sol göğüs	XV	Met.	5321/HM.98-158	HmG	99-A mek. / -13.27m
15	Sol el ve bilek	XV	Met.	4703 / BUL.K.99-33	B	
16	Sol el ve bilek	XV	Met.	4703 / BUL.K.99-33	B	J+4 J+5 / 4.67m.
17a	Sağ-sol el (sol)	XV	Met.	3414 / HM.97-163	HmG	11 / -10.62 m.
17b	Sağ-sol el (sağ yarım)	XV	Met.	4043 / HM.98-107	HmG	Bmek./-10.20,-11.20m.
17c	Sağ-sol el (sağ yarım)	XV	Met.	3402 / HM.97-152	HmG	nişli mekan / -11.48m.
18	Sağ el	XVI	Met.	4018 / HM.98-101	HmG	12 / -11.20/-11.30m
19	Sandaletli sağ ayak	XVI	Met.	2761 / TI.97-75	T	-4A / -19.75,-19.85m.
20	Hymationlu gövde	XVII, XVIII	Met.		KD; sivil merkez	
21	Hymationlu gövde	XIX	İ.A.M.	1419 / ...	KD; S	
22	Hymationlu gövde	XX, CVIII	İ.A.M.	4318 / ST.98-200	B	J+3 / ...
23	Hymationlu gövde	XXI	İ.A.M.	4319 / ST.98-201	B	I+3 / ...
24a	Togalı figür: Gövde alt yarısı	XXII, XXIII	İ.A.M.	4296 / ST.98-177	B	K+3 / 3.08m
24b	Tg.figür: birleşen prç.(diz)	XXII, XXIII	İ.A.M.	4306 / ST.98-187	B	K+3 / 2.00/3.00m.
24c	Tg.figür: birleşen prç.(bilek)	XXII, XXIII	İ.A.M.	4175 / ST.98-137	B	L+1 / dolgu
24d	Tg.figür: birleşmeyen parça (ayak)	XXIII	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
24e	Tg.figür: birleşmeyen prç. (ayakucu)	XXIII	Met.	4297-4309 / ST98.178-192	B	K+3 / 2.00-3.00m.
24f	Tg.figür: birleşmeyen prç. (ayakucu)	XXIII	Met.	4297-4309 / ST98.178-193	B	K+3 / 2.00-3.00m.
25	Hymationlu figür: Gövde alt yarısı	XXIV	İ.A.M.	4320 / ST.98-202	B	I+3 / ...
26	Hymationlu figür: Gövde üst yarısı	XXV	İ.A.M.	6407 / LT 00-51	L	41 / -16.26m
27	Hymationlu figür: Gövde üst yarısı	XXVI	Met.	1417 / ...	KD	
28	Togalı figür: Gövde üst parçası	XXVI	Met.	4697 / BUL.K.99-27	B	J+5, I+5 / 4.40m.
29	Hymationlu torso	XXVII	Met.	4706 / BUL.K. 99-35	B	Sur içi
30	Hymationlu torso	XXVII	Met.	4707 / BUL.K.99-36	B	Sur içi
31	Hymationlu figür: Gövde üst parçası	XVIII	Met.	4191 / ST.98-153	B	K+2 / 1.00/0.50m

32	Togalı figur: Gövde alt parçası	XVIII	Met.	1406 / ...	KD	
33	Togalı figur: Gövde alt parçası	XVIII	Met.	1407 / ...	KD; sivil merkez	
34	Kısa khiton'lu torso	XXIX	İ.A.M.		KD; sivil merkez	
35	Sol omuz-kol	XXIX	Met.	6372 / HM.A.00-16	L	2 nr.lı sondaj
36	Sol el	XXX	Met.	4301 / ST.98-182	B	K+3 / 2.00/3.00m.
37	Sol el	XXX	Met.	4639 / BUL.K.99-5	B	H+4 / 5.47 m.
38	Sağ el	XXX	Met.	... / ST.98-230	B	Kuzey bölüm
39	Sağ el	XXX	Met.	HM.A.Sond1-6	L	1nr.lı sondaj
40	Sol ayak ucu	XXXI	Met.	1182 / ST.94-74	S	VII / ...
41	Sağ ve sol bacak kaval kemiği	XXXI	Met.	2079 / ST.96-49	S	VII nr.lı kare
42	Sandaletli sağ ayak	XXXI	Met.		D	L-9 / 76,84 m.
43	Kaideli sağ ayak	XXXII	Met.	2 / KD.92-2	KD	Kazı dışı
44	Sol diz	XXXII	Met.	2602 / HM.97-29	HmG	XX / -6.30 m.
45	Giysi parçası	XXXII	Met.	5221 / BUL.K.99-143	B	2C / 2.03m
46a	Zırhlı torso	XXXIII	İ.A.M. 266	4307 / ST.98-189	B	K+3 / 2.00-3.00 m.
46b	Zırhlı torso; birleşen parça	XXXIV	İ.A.M. 266	4297/ST.98-178	B	K+3 / 2.00-3.00 m.
46c	Zırhlı torso; birleşen parça	XXXIV	İ.A.M. 266	4308/ST.98-190	B	K+3 / 2.00-3.00 m.
46d	Zırhlı torso; birleşen parça	XXXIV	İ.A.M. 266	4633/BUL.99-60	B	K+5 / 4.44-3.27 m.
46e	Zırhlı torso; birleşmeyen prç.(kol)	XXXV	Met.	4206-ST.98/168	B	K+2 / 1.00-0.50 m.
46f	Zırhlı torso; birleşmeyen prç.(el)	XXXV	Met.	4300-ST.98-181	B	K+3 / 2.00/3.00 m.
46g	Zırhlı torso; birleşmeyen prç.(el)	XXXV	Met.		B	
47	Lorika parçası	XXXVI	Met.	5212 / BUL.K.99-134	B	2E / ...
48	Tunica ve bacaklar	XXXVI	Met.	1404 / ...	KD	
49	Manto parçası	XXXVI	Met.	4336 / ST.98-218	B	I+3 / 2.00-1.60m.
50	Manto parçası	XXXVI	Met.	7040 / HMD 02-270	D	T8 / 79.85 m.
51	Klasik stilde kadın başı	XXXVII, XXXVIII	İ.A.M 19269	4310 / ST.98-192	B	K+3
52	Genç kız başı	XXXIX	Met.	433 / Filiz 93-8	S	Pithoslu mekan
53	Minyatür kadın başı	XL	İ.A.M	6513 / KD.01-08	KD	
54a	Erkek başı	XLI, XLII, Cizim I	İ.A.M 19268	4236 / HM.98-178	HmG	5 / -7.67 m.
54b	Erkek başı (birleşen parça)	XLI, XLII, Cizim I	İ.A.M 19269	752/ST.93-132	KD; S	
55	Antinoos	XLIII, XLIV	İ.A.M. 1472		KD	
56	Klasik stilde atlet başı	XLV	İ.A.M.	6391 / LT.00-35	L	40 / ...
57	Çene ve ağız	XLV	Met.		KD; sivil merkez	
58	Kısa saçlı baş	XLVI	Met.		KD	
59	Erkek başı sağ yarısı	XLVI	Met.	4309 / ST.98-191	B	K+3 / 2.00/3.00m.
60	Erkek başı: Saç parçası	XLVI	Met.	4308 / ST.98-190	B	K+3 / 2.00/3.00m.
61	Erkek başı: Sol kulak ve saç parçası	XLVI	Met.	... / ST.98-188	B	Güney bölüm
62	Demetrios heykelinin kaidesi	Cizim-II	Met.		HmG	
63	Hermon heykelinin kaidesi	XLVII, Cizim-II	İ.A.M.	... / ST.98-229/230	B	Güney bölüm
64	Lucius Lucinius heykelinin kaidesi	XLVII, Cizim-II	Met.		DA	
65	Dioskurlar Rahibi (Heykel kaidesi)				KD	
66	Hadrian heykeli kaidesi				KD	
67	Caracalla heykeli kaidesi				KD	
68	Herais'in heykel kaidesi				KD	
69	Asklepios	XLVIII, XLIX, L	İ.A.M.	6963 / HM.02-211	HmG	L-6 / 2002-6 mekanı

70a	Hymationlu figür (Hygieia)	LI, LII	İ.A.M.271	4049 / HM.98-113	HmG	B mekanı / -11.10 m.
70b	Hym. figür (Hygieia);birleşen parça	LI, LII	İ.A.M.271	4054/HM.98-118	HmG	XIV / -10.00/-11.00 m.
70c	Hym. figür (Hygieia);birleşen parça	LI, LII	İ.A.M.271	4054/HM.98-118	HmG	XIV -10.00/-11.00 m.
71	Hermaphrodite torsosu	LIII	İ.A.M.	6332 / AKR.00-56	A	Sondaj 2 / -2.98m.
72	Hekate başı	LIII, LIV	İ.A.M.	309 / AKR.92-15d	A	Sondaj II C-D / -2.30m.
73	Klasik stilde tanrıça başı (Athena ?)	LV	İ.A.M. 5380		KD	
74	Khiton'lu torso (Aphrodite?)	LVI	İ.A.M.	6498 / KD.01-01	KD; Araplıtepe	
75	Küçük Aphrodite torsosu	LVII	İ.A.M.	4078 / HM.98-142	HmG	C mekanı / -11.40m.
76	Küçük Aphrodite torsosu	LVIII	İ.A.M.	7231/ADA-5 M-1 03/65	Sivil merkez	.../ 75.36 m
77	Küçük Aphrodite torsosu	LIX	Met.	6372 / HM.A.00-16	L	2 nolu sondaj
78	Minyatür Aphrodite torsosu	LX	İ.A.M.	6822 / HM.G.02-114	D	A-2 / 79.59m.
79	Minyatür Aphrodite torsosu	LXI	İ.A.M.	7090/ADA-4 M5 03/09	Sivil merkez	5 / 75.84m.
80	Aphrodite ?	LXII	Met.	6861 / HM.G.02-150	D	P-7 / 78.93 m.
81	Nike kabartması	LXII			KD	
82	Herme	LXIII	İ.A.M.	718 / Ti.93-62	T	F5 / -17.01m
83	Sakallı baş parçası	LXIV	Met.	3421 / HM.97-170	HmG	11 / -10.99m.
84	Hymationlu kadın figürü (Musa?)	LXV	Met.		KD	
85	Sol kol üst yarısı	LXVI	Met.	4238 / HM.98-180	HmG	19 /...
86	Sağ kol	LXVI	Met.	4050 / HM.98-114	HmG	B mekanı / -11.04 m.
87	Küçük sol kol	LXVI	Met.	4246 / HM.98-188	HmG	19 / -13.20m.
88	Uzanmış aslan figürü	LXVII	Torbali		KD	
89	Sejant aslan başı	LXVIII	Met.		KD	
90	Baş parçası	LXIX	E.M.Domitian Dp.	Met.90-91	S	
91	Sağ kulak, saçlar ve sakal	LXIX	E.M.Domitian Dp.	Met.90-91	S	
92	Ense ve saç bukleleri	LXIX	Met.	6884 / HM.G.02-173	HmG	
93	Sol göz	LXIX	Met.	6884 / HM.G.02-173	HmG	
94	Saç parçası	LXX	Met.	6884 / HM.G.02-173	HmG	
95	Saç parçası	LXX	Met.	6884 / HM.G.02-173	HmG	
96	Saç parçası	LXX	Met.	6884 / HM.G.02-173	HmG	
97	Saç parçası	LXX	Met.	6884 / HM.G.02-173	HmG	
98	Saç parçası	LXX	Met.	6884 / HM.G.02-173	HmG	
99	Saç parçası	LXX	Met.	6884 / HM.G.02-173	HmG	
100	Saç parçası	LXX	Met.	6884 / HM.G.02-173	HmG	
101	Saç parçası	LXX	Met.	6884 / HM.G.02-173	HmG	
102	Saç parçası	LXX	Met.	6884 / HM.G.02-173	HmG	
103	Saç parçası	LXX	Met.	6884 / HM.G.02-173	HmG	
104	Saç parçası	LXX	Met.	6884 / HM.G.02-173	HmG	
105	Rahip-impator heykeline ait taç	LXXI	E.M.	.../ Met.90/91-10	S	
106	Sağ el	LXXI	E.M.	.../ Met.90/91-9	S	
107	El parmakları	LXXII	E.M.Domitian Dp.	.../ Met.90/91-10	S	
108	El parmakları	LXXII	Met.	6884 / HM.G.02-173	HmG	
109	El parmakları	LXXII	Met.	6884 / HM.G.02-173	HmG	
110	El parmakları	LXXII	E.M.Domitian Dp.	Met.90/91-10	S	
111	El parmakları	LXXII	E.M.Domitian Dp.	Met.90/91-10	S	
112	El parmağı	LXXII	E.M.Domitian Dp.	Met.90/91-10	S	

113	Sandaletli Sağ Ayak	LXXIII	İ.A.M.	5443 / HM.99-215	HmG	11 / -12.10/ -12.20m.
114	Sandalet parçası	LXXIII	Met.	6884 / HM.G.02-173	HmG	
115	Sandalet parçası	LXXIV	E.M.Domitian Dp.		S	
116	Sandalet parçası	LXXIV	E.M.Domitian Dp.		S	
117	Sandalet parçaları	LXXIV	Met.	6884 / HM.G.02-173	HmG	
118	Sandalet parçaları	LXXIV	E.M.Domitian Dp.		S	
119	Sandalet parçası	LXXIV	Met.	6884 / HM.G.02-173	HmG	
120	Sağ ayak ucu	LXXV	E.M.Domitian Dp.		S	
121	Sol ayak ucu	LXXV	Met.	6884 / HM.G.02-173	HmG	
122	Sağ ayak ucu	LXXV	E.M.Domitian Dp.		S	
123	Sağ ayak ucu	LXXV	E.M.Domitian Dp.		S	
124	Sağ baş parmak	LXXV	E.M.Domitian Dp.		S	
125	Ayak parmakları	LXXV	Met.	6884 / HM.G.02-173	HmG	
126	Ayak parmakları	LXXV	E.M.Domitian Dp.		S	
127	Sağ el	LXXVI	Met.	1964 / AKR.96-89	A	4Ea-3E8 / -0.94 m.
128	Sol el	LXXVI	Met.		B	
129	Sağ el	LXXVI	Met.	3877 / AKR.98-31	A	G3 / -1.14m
130	Sağ el	LXXVI	Met.	4302 / ST98-183	B	K+3 / 2.00/3.00m.
131	Sağ el	LXXVI	Met.	4553 / BUL.99-9	B	
132	Sol el	LXXVI	Met.	4704 / BUL.K.99-34	B	
133	Sol omuz ve kol	LXXVII	Met.	3897 / HM.98-51	HmG	XV / -9.80/-10.40
134	Sağ kol ve dirsek	LXXVII	Met.	3466 / ST.97-38	S	D mek. / -5.00/-5.20m.
135	Sol kol	LXXVII	Met.	4704 / BUL.K.99-34	B	J4-J5 /4.93/4.67m.
136	Sol omuz ve kol	LXXVII	Met.	6514 / KD.01-09	KD	
137	Parmak	LXXVII	Met.	4211 / ST.98-173	B	K+2-K+3 / 1.00/2.00m
138	Parmak	LXXVII	Met.	2801 / AKR.97-105	A	E2 / -0.97m.
139	Parmak	LXXVIII	Met.	6514 / KD.01-10	KD	
140	Parmak	LXXVIII	Met.	4651 / AKR.Y.99-5	B	Akropol yolu L6 karesi
141	Parmak ucu	LXXVIII	Met.	5366 / BUL.K.99-220	B	2H / 1.70/1.55m
142	Parmak	LXXVIII	Met.	4973 / BUL.K.99-74	B	2G-2H / 2.83/1.90m
143	Parmak	LXXVIII	Met.	4549 / BUL.99-5	B	
144	Parmak	LXXVIII	Met.	.../ ST.98-276	B	
145	Parmak ucu	LXXIX	Met.	3488 / ST.97-60	S	
146	Parmak ucu	LXXIX	Met.	3726 / ST.98-37	B	
147	Parmak ucu	LXXIX	Met.	3837 / ST.98-105	B	
148	Parmak	LXXIX	Met.	3761 / HM.98-21	HmG	
149	Sağ ayak ucu	LXXIX	Met.	4627 / BUL.99-54	B	K+5 / 4.60m.
150	Sağ ayak ucu	LXXX	Met.	3849 / HM.98-31	HmG	XIX / -9.00/-9.20m.
151	Sol ayak ucu	LXXX	Met.	2293 / ST.96-106	S	Kuzey bölüm / -9.63 m.
152	Sağ ayak ucu	LXXX	Met.	1101 / Ti.94-186	T	SBI / -19.90m
153	Sol ayak sandaletli başparmak	LXXX	Met.	4670 / BUL.K.99-16	B	I+5 / 7.02-6.30m.
154	Giysi parçası	LXXX	Met.	4602 / BUL.99-49	B	K+5 / 5.27-5.00m.
155	Giysi parçası	LXXX	Met.	3441 / HM.97-190	HmG	11 / -11.78m.
156	Giysi parçası	LXXXI	Met.	3383 / HM.97-132	HmG	Kazı dışı
157	Giysi parçası	LXXXI	Met.	485 / ST.93-13	S	F / ...

158	Giysi parçası	LXXXI	Met.	749 / ST.93-129	S	Kazı dışı
159	Giysi parçası	LXXXI	Met.	.../ BUL.99-55	B	
160	Giysi parçası	LXXXI	Met.	6405 / LT.00-49	L	41 / -16.04m.
161	Giysi parçası	LXXXI	Met.	4305 / ST.98-186	B	K+3 / 2.00-3.00m.
162	Giysi parçası	LXXXI	Met.	.../ HM.97-183	HmG	
163	Giysi parçası	LXXXII	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
164	Zırh parçası	LXXXII	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
165	Etek ucu ve kaide	LXXXII	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
166	Giysi parçası	LXXXII	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
167	Giysi parçası	LXXXII	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
168	Giysi parçası	LXXXII	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
169	Giysi parçası	LXXXIII	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
170	Giysi parçası	LXXXIII	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
171	Giysi parçası	LXXXIII	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
172	Giysi parçası	LXXXIII	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
173	Giysi parçası	LXXXIII	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
174	Giysi parçası	LXXXIII	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
175	Etek ucu ve kaide	LXXXIII	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
176	Giysi parçası	LXXXIII	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
177	Giysi parçası	LXXXIII	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
178	Giysi parçası	LXXXIII	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
179	Giysi parçası	LXXXIV	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
180	Giysi parçası	LXXXIV	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
181	Giysi parçası	LXXXIV	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
182	Giysi parçası	LXXXIV	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
183	Giysi parçası	LXXXIV	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
184	Giysi parçası	LXXXIV	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
185	Giysi parçası	LXXXIV	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
186	Giysi parçası	LXXXIV	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
187	Giysi parçası	LXXXIV	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
188	Giysi parçası	LXXXIV	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
189	Giysi parçası	LXXXIV	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
190	Giysi parçası	LXXXIV	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
191	Giysi parçası	LXXXV	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
192	Giysi parçası	LXXXV	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
193	Giysi parçası	LXXXV	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
194	Giysi parçası	LXXXV	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
195	Giysi parçası	LXXXV	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
196	Giysi parçası	LXXXV	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
197	Giysi parçası	LXXXV	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
198	Giysi parçası	LXXXV	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
199	Gövde parçası	LXXXV	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
200	Gövde parçası (kol)	LXXXV	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
201	Gövde parçası (kol?)	LXXXV	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
202	Gövde parçası (sağ ayak bileği)	LXXXV	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.

203	Gövde parçası (kol ve dirsek)	LXXXV	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
204	Gövde prç.; ayak bileği ve topuğu)	LXXXVI	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
205	Gövde parçası (ayak ucu)	LXXXVI	Met.	4297-4309 / ST98.178-191	B	K+3 / 2.00-3.00m.
206	Giysi parçası	LXXXVI	Met.		KD	
207	Giysi parçası	LXXXVI	Met.		B	
208	Giysi parçası	LXXXVI	Met.	4985 / BUL.K.99-86	B	2F / 2.60m.
209	Giysi parçası	LXXXVI	Met.	4698 / BUL.K.99-28	B	J+5 - I+5 / 4.50/4.93m.
210	Giysi parçası	LXXXVI	Met.	4628 / BUL.99-55	B	K+5 / 4.80-4.02m.
211	Giysi parçası	LXXXVI	Met.	4177 / ST.98-139	B	L+1 / ...
212	Giysi parçası	LXXXVI	Met.	ST.89-1,2	S	
213	Baş parçası	LXXXVI	Met.	639 / ST.93-100	S	KK2 / ...
214	Heykelcik parçası	LXXXVI	Met.	6404 / LT.00-48	L	40-41/ -14.00/-14.70m.
215	Kabartma parçası	LXXXVI	Met.	759 / ST.93-139	S	
216	Votiv s.: Kybele	LXXXVII	E.M.55-15-74		KD	
217	Votiv s.: Kybele	LXXXVII	E.M.56-15-75		KD	
218	Votiv s.: Kybele	LXXXVIII	Met.		S	
219	Votiv s.: Kybele	LXXXVIII	Met.	3374 / HM.97-123	HmG	16 / ...
220	Votiv s.: Klinede uzanan erkek	LXXXIX	İ.A.M.	2408 / HM.97-21	HmG	7-20 / ...
221	Votiv s.: Oturan kadın	LXXXIX	Met.	3321 / HM.97-70	HmG	XVII / -8.63m.
222	Votiv s.: Adakta bulunanlar	LXXXIX	İ.A.M.	3408 / HM.97-157	HmG	11 / -10.45m.
223	Votiv s.; Heros	XC	İ.A.M.	422 / KD-931	KD; Araphtepe	
224	Votiv steli; Heros	XC			KD	
225	Votiv steli; Heros	XC	Met.		KD	
226	Mezar s.: Klinede uzanan erkek	XCI	E.M. 54-15-73		KD	
227	Mezar s.: Klinede uzanan erkek	XCI			KD	
228	Mezar s.: Genç erkek ve at	XCII	İ.A.M. 1554		KD	
229	Mezar s.: Dinlenen genç erkek	XCII	E.M. 7-3-89		KD	
230	Mezar steli üst parçası	XCIII	İ.A.M.		KD	
231	Mezar steli: Pudicitia tipinde bayan	XCIII	İ.A.M. 3678		KD	
232	Pudicitia bayan figürü parçası	XCIV	Met.	7472 / ADA-5 M9 03/95	Sivil merkez	
233	Mezar s.: Kitharalı genç erkek	XCIV	İ.A.M.861		KD	
234	Diktörtgen Bouleuterion Altarı	XCV	İ.A.M.274	4315 / ST.98-197	B	J+3 / 1.50m.
235	Silindir Bouleuterion Altarı	XCVI	İ.A.M.275	4316 / ST.98-198	B	J+3 / 1.50m.
236	Silindir Bouleuterion Altarı	XCVII	İ.A.M.276	4317 / ST.98-199	B	J+3 / 1.50m.
237	Silindir Tiyatro Altarı	XCVIII	Met.	.../ Tİ.96-199	T; orkestra	
238	Silindir Tiyatro Altarı	XCIX	Met.	.../ Tİ.96-200	T; orkestra	
239	Silindir Tiyatro Altarı	C	Met.	.../ Tİ.96-201	T; orkestra	
240	Silindir altar	CI	İ.A.M. -T 40		KD	
241	Silindir altar	CII	Yeniköy		KD	
242	Griphonlu Koltuk	CIII	İ.A.M.287	2033 / Tİ.96-196	T; orkestra	
243	Bouleuterion parodos uç bloğu (batı)	CIV	İ.A.M. 277	4202 / ST.98-164	B	K+2 / 2.55m
244	Bouleuterion parodos uç bloğu (doğu)		Met.	4203 / ST.98-165	B	K+3 / ...
245	Bukranion friz bloğu	CIV	Met.	1393 / ...	KD	
246	Friz bloğu (Eros-yaban domuzu avı)	CV	İ.A.M. 281	2831 / AKR.97-127	A	G2 / ...
247	Friz bloğu (Eros-yaban domuzu avı)	CV	İ.A.M. 289	1386 / ...	KD; A	

248	Friz bloğu (Eros-yaban domuzu avı)	CV	Met.		KD; A
249	Aslan başı	CVI	İ.A.M.	1373 / ...	KD; Torbalı
250	Aslan başı	CVII	İ.A.M.	731-a / ...	KD
251	Heraklesin lobutu	CVII	İ.A.M.	1380 / ...	KD
252	Griphon pençesi	CVII	Met.		KD

LEVHALAR

(Resimler, Çizimler, Grafikler, Planlar)

Kat.nr.1 - Res.1

Kat.nr.1- Res.2

Kat.nr.1- Res.3

Kat.nr.1- Res.4

Kat.nr.1- Res.5

Kat.nr.2- Res.1

Kat.nr.2- Res.2

Kat.nr.2-Res.3

Kat.nr.2- Res.4

Kat.nr.3-Res.1

Kat.nr.3-Res.2

Delos*

* Bieber, *Copies*, s.150, Pl.114.

Kat.nr.4-Res.1

Kat.nr.4-Res.2

Kat.nr.5-Res.1

Kat.nr.5-Res.2

Kat.nr.5-Res.3

Kat.nr.5-Res.4

Kat.nr.6-Res.1

Kat.nr.6-Res.2

Kat.nr.7-Res.1

Kat.nr.7-Res.2

Kat.nr.8

Kat.nr.9

Kat.nr.10-Res.1

Kat.nr.10-Res.2

Kat.nr.10-Res.3

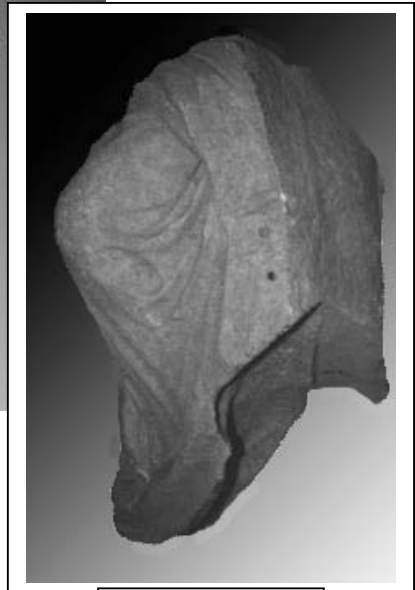
Kat.nr.11-Res.1

Kat.nr.11-Res.2

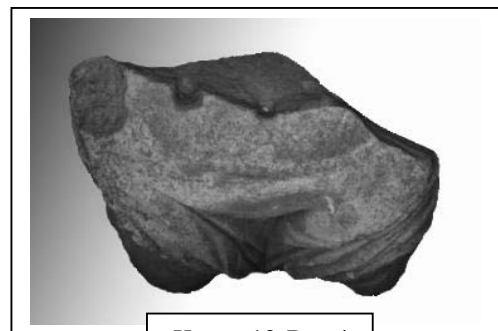
Kat.nr.12-Res.1

Kat.nr.12-Res2

Kat.nr.12-Res.3

Kat.nr.12-Res.4

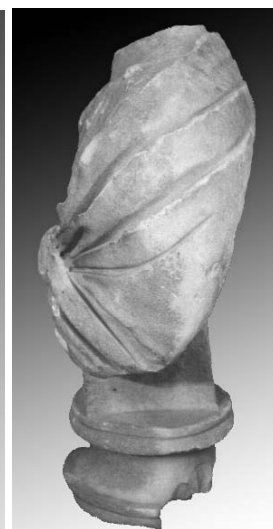
Kat.nr.13-Res.1

Kat.nr.13-Res.2

Kat.nr.13-Res.3

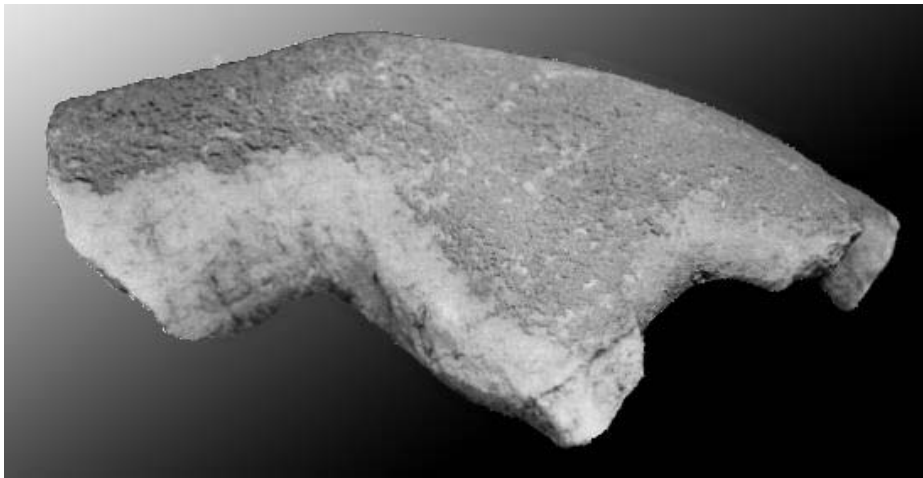
Kat.nr.13-Res.4

Kat.nr.14

Kat.nr.15

Kat.nr.16

Kat.nr.17

Kat.nr.18

Kat.nr.19

Kat.nr.20-Res.1

Kat.nr.20-Res.2

Kat.nr.20-Res.3

Kat.nr.21

Kat.nr.22-Res.1

Kat.nr.22-Res.2

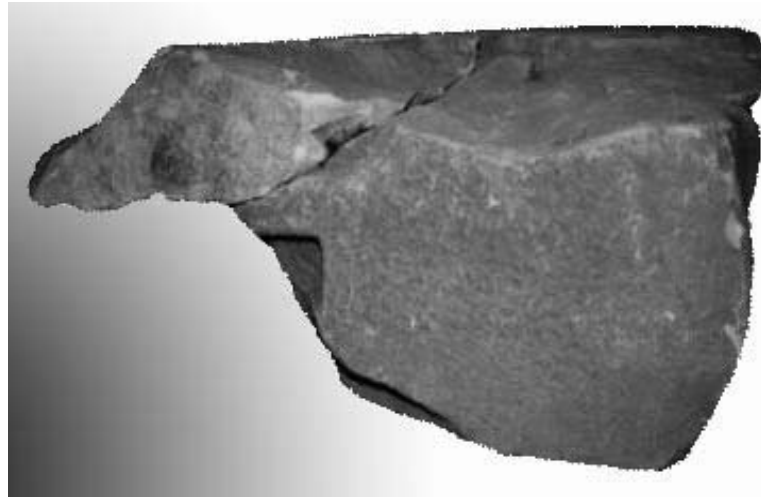

Kat.nr.24-Res.1

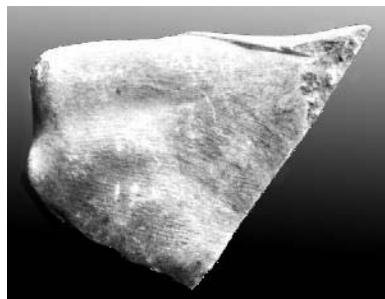
Kat.nr.24-Res.2

Kat.nr.24-Res.3

Kat.nr.24-Res.4 (24d)

Kat.nr.24-Res.5 (24e)

Kat.nr.24-Res.6 (24f)

Kat.nr.25-Res.1

Kat.nr.25-Res.2

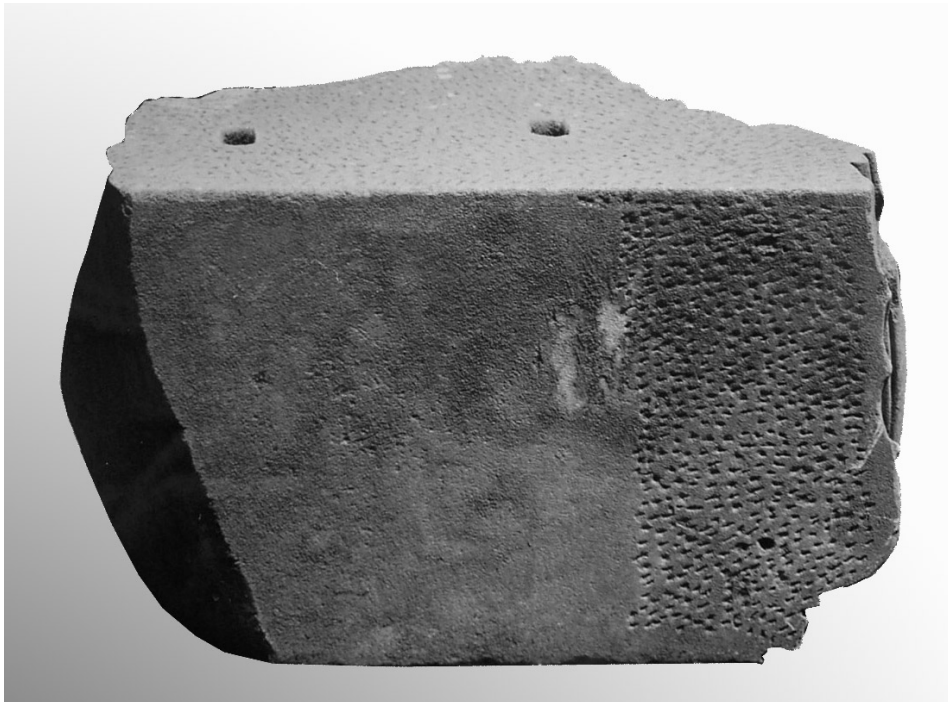

Kat.nr.25-Res.3

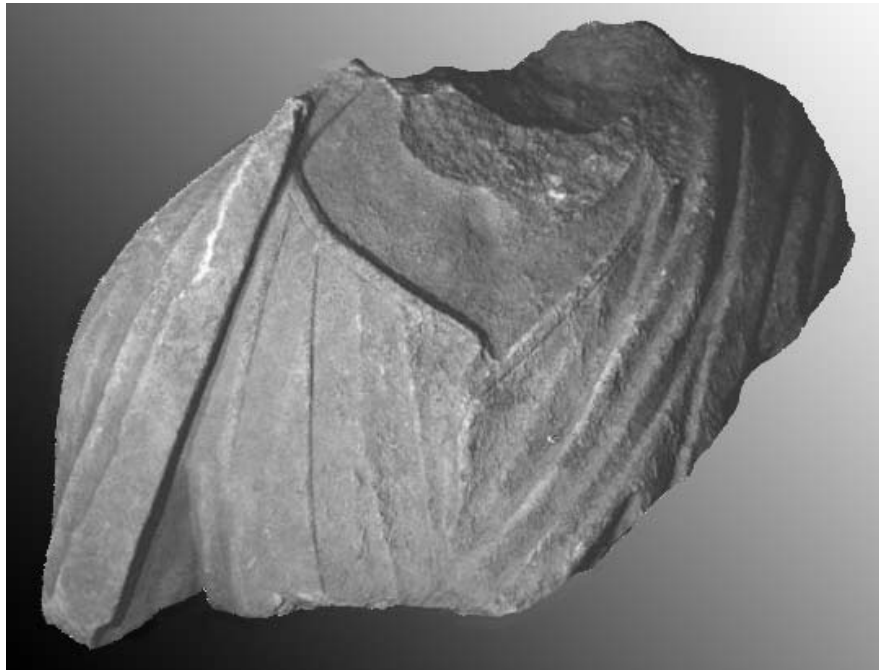
Kat.nr.26-Res.1

Kat.nr.26-Res.2

Kat.nr.27

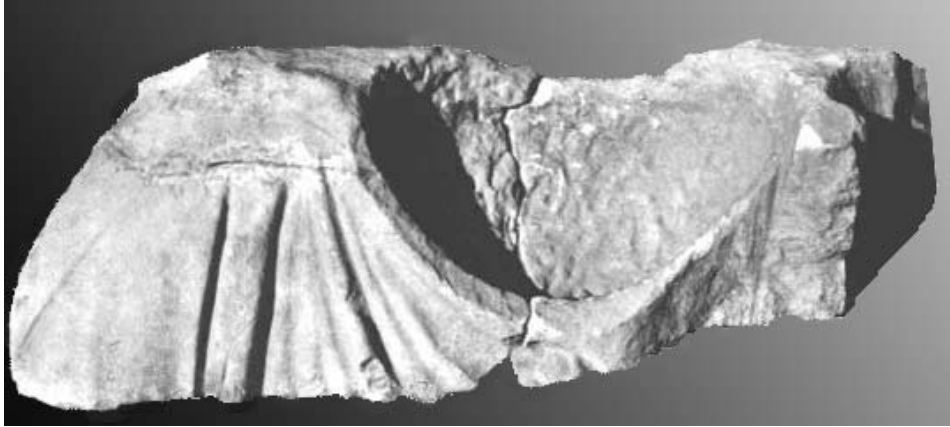
Kat.nr.28

Kat.nr.29

Kat.nr.30

Kat.nr.31

Kat.nr.32

Kat.nr.33-Res.1

Kat.nr.33-Res.2

Kat.nr.33-Res.3

Kat.nr.34-Res.1

Kat.nr.35

Kat.nr.34-Res.2

Kat.nr.36-1

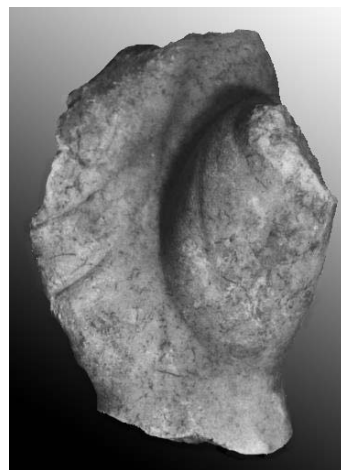
Kat.nr.36-2

Kat.nr.37-Res.1

Kat.nr.37-Res.2

Kat.nr.38

Kat.nr.39

Kat.nr.41

Kat.nr.40

Kat.nr.42-Res.1

Kat.nr.42-Res.2

Kat.nr.43-Res.1

Kat.nr.43-Res.2

Kat.nr.44

Kat.nr.45

Kat.nr.46-Res.1

Kat.nr.46-Res.2

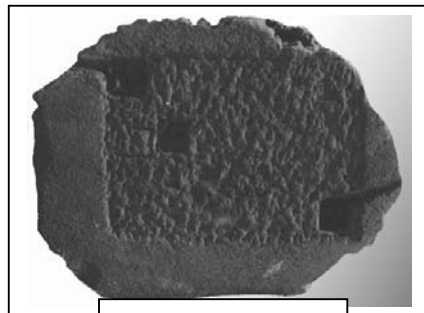
Kat.nr.46-Res.3

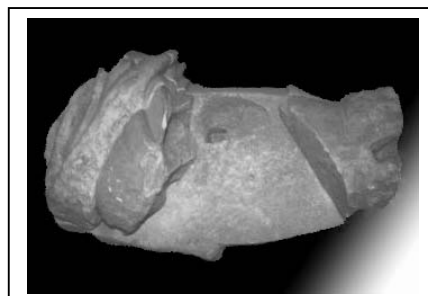
Kat.nr.46-Res.4

Kat.nr.46-Res.5

Kat.nr.46-Res.6

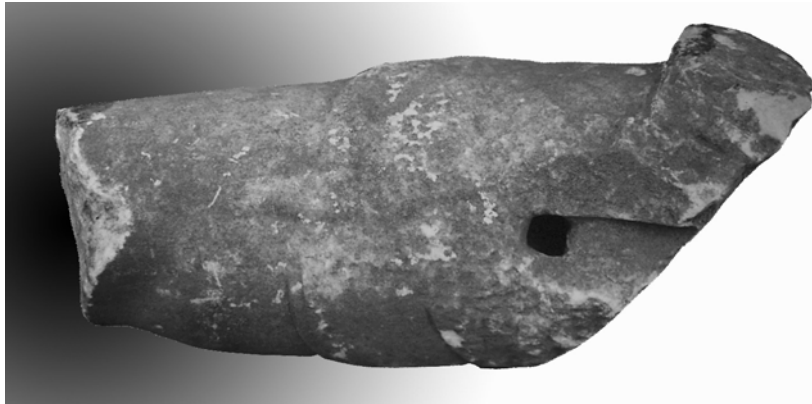
Kat.nr.46-Res.7

Kat.nr.46-Res.8 (46g)

Kat.nr.46-Res.9 (46f)

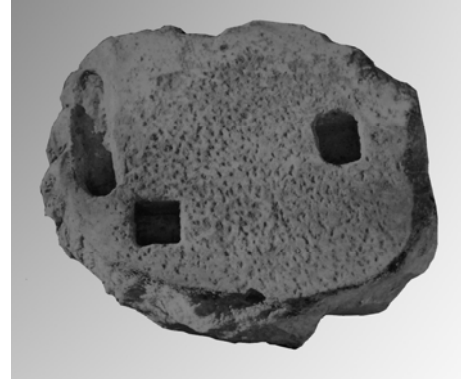
Kat.nr.46-Res.10 (46e)

Kat.nr.46-Res.11 (46c)

Kat.nr.48-Res.1

Kat.nr.48-Res.2

Kat.nr.47

Kat.nr.49

Kat.nr.50

Kat.nr.51-Res.1

Kat.nr.51-Res.2

Kat.nr.51-Res.3

Kat.nr.52-Res.1

Kat.nr.52-Res.2

Kat.nr.52-Res.3

Kat.nr.53-Res.1

Kat.nr.53-Res.2

Kat.nr.53-Res.3

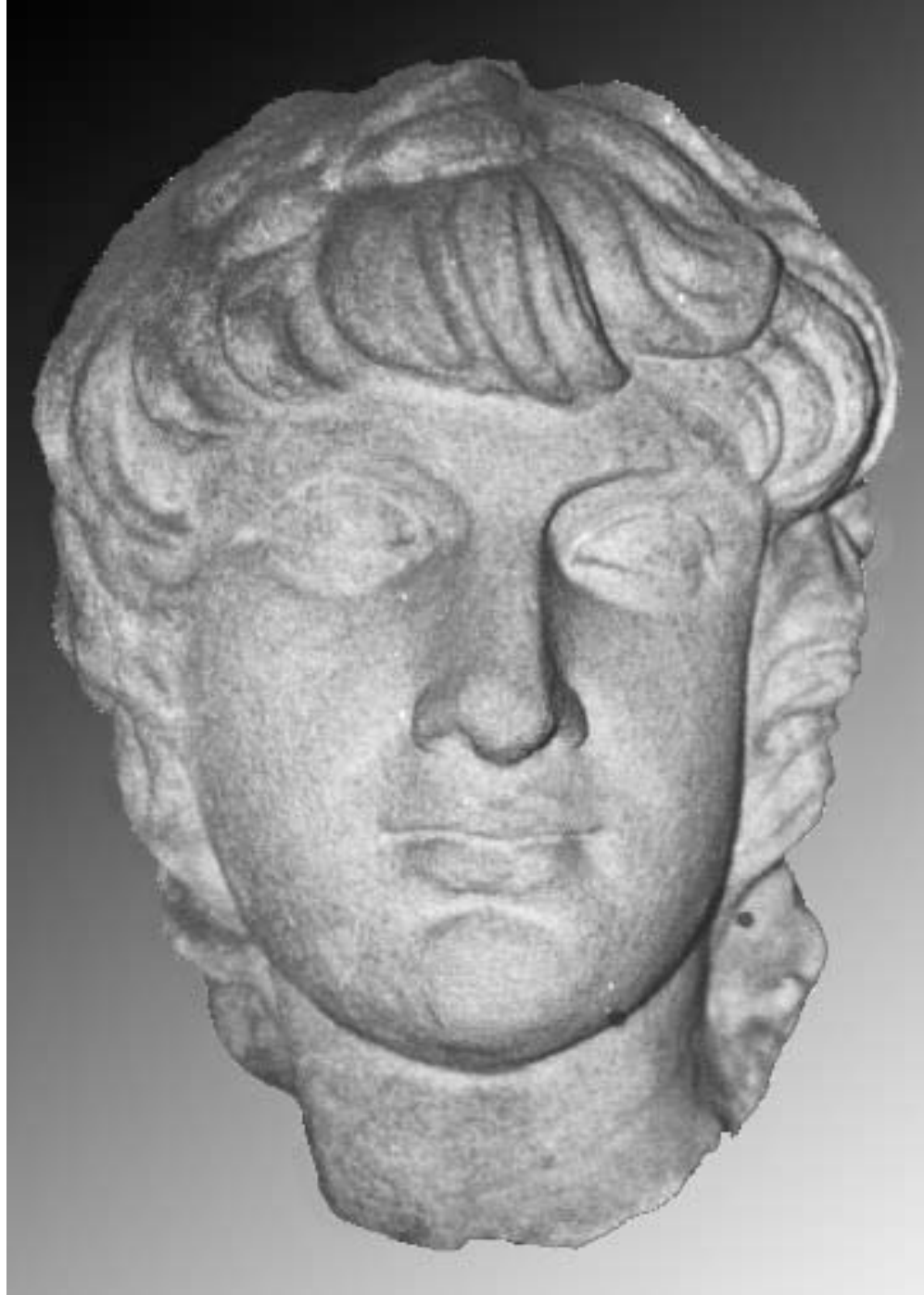
Kat.nr.54-Res.1

Kat.nr.54-Res.2

Kat.nr.54-Res.3

Kat.nr.55-Res.1

Kat.nr.55-Res.2

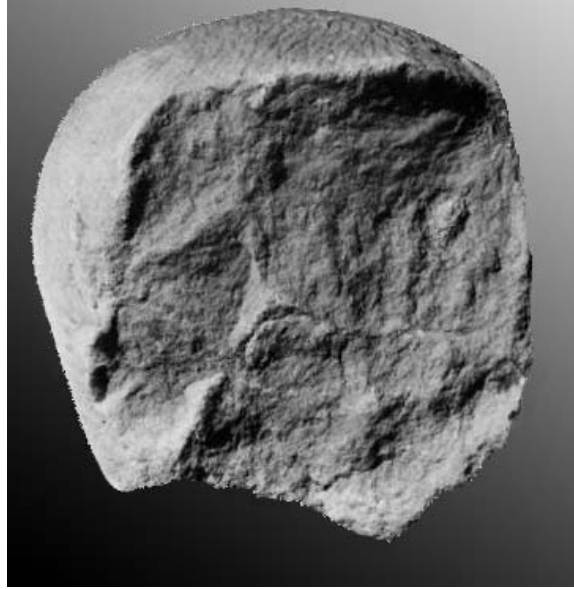
Kat.nr.55-Res.3

Kat.nr.56

Kat.nr.57

Kat.nr.58

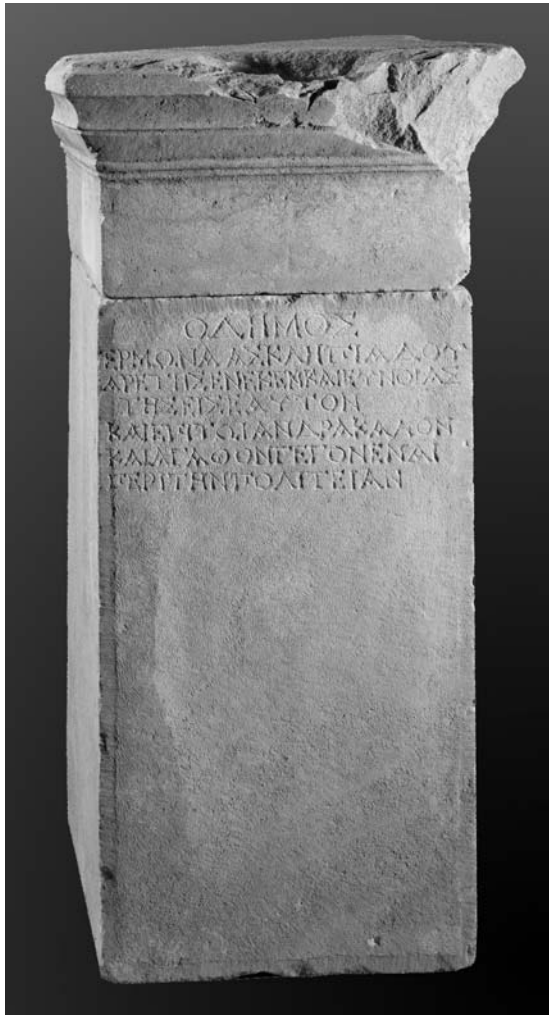
Kat.nr.59

Kat.nr.60

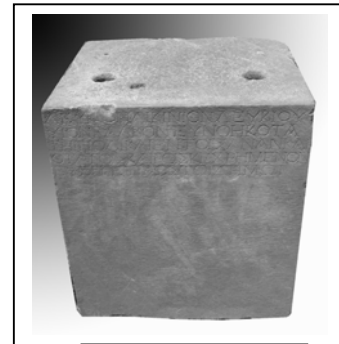
Kat.nr.61

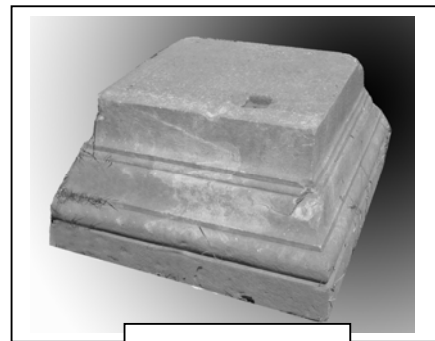
Kat.nr.63

Kat.nr.64-Res.1

Kat.nr.64-Res.2

Kat.nr.64-Res.3

Kat.nr.62

Kat.nr.69-Res.1

Kat.nr.69-Res.2

Kat.nr.69-Res.3

Kat.nr.69-Res.4

Kat.nr.69-Res.5

Kat.nr.69-Res.6

Kat.nr.69-Res.7

Kat.nr.69-Res.8

Kat.nr.70-Res.1

Kat.nr.70-Res.2

Kat.nr.70-Res.3

Kat.nr.70-Res.4

Kat.nr.70-Res.5

Kat.nr.71-Res.1

Kat.nr.71-Res.2

Kat.nr.72-Res.1

Kat.nr.72-Res.2 (i)

Kat.nr.72-Res.3 (ii)

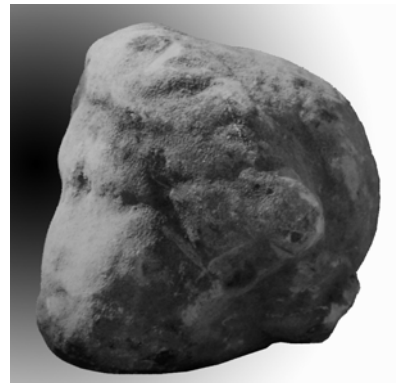
Kat.nr.72-Res.4 (iii)

Kat.nr.73-Res.1

Kat.nr.73-Res.2

Kat.nr.73-Res.3

Kat.nr.74-Res.1

Kat.nr.74-Res.2

Kat.nr.75-Res.1

Kat.nr.75-Res.2

Kat.nr.76-Res.1

Kat.nr.76-Res.2

Kat.nr.77-Res.1

Kat.nr.77-Res.2

Kat.nr.78-Res.1

Kat.nr.78-Res.2

Kat.nr.79-Res.1

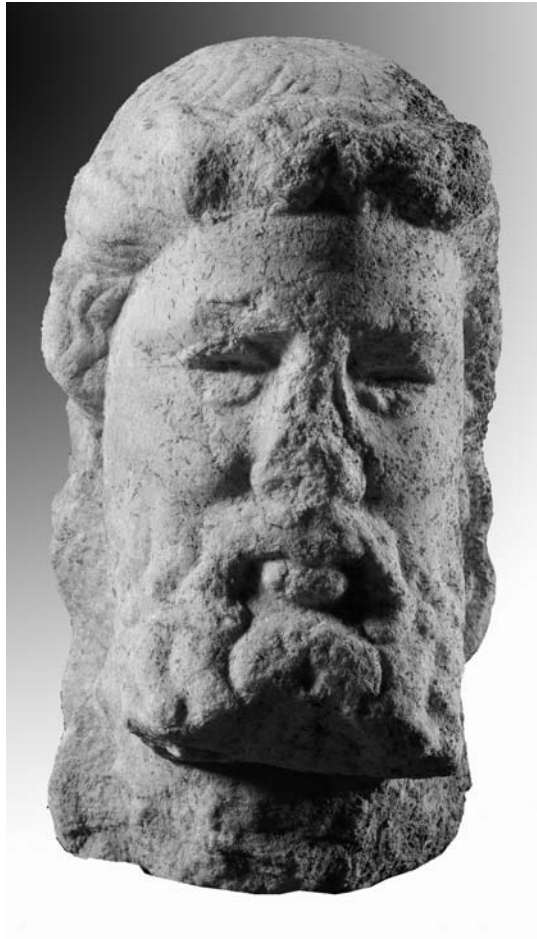
Kat.nr.79-Res.2

Kat.nr.80

Kat.nr.81

Kat.nr.82-Res.1

Kat.nr.82-Res.2

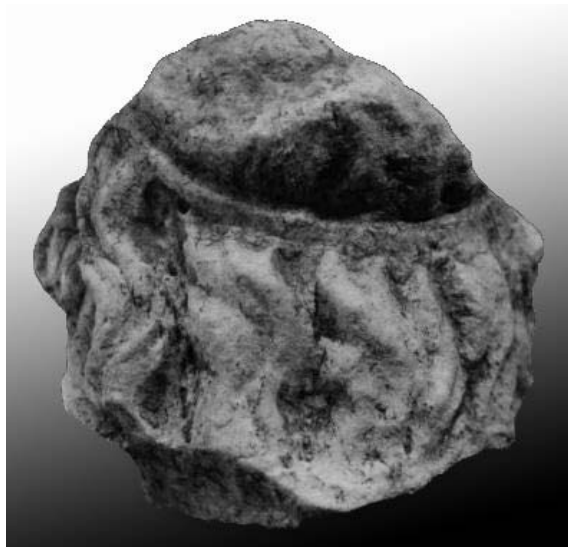
Kat.nr.82-Res.3

Kat.nr.83-Res.1

Kat.nr.83-Res.2

Kat.nr.83-Res.3

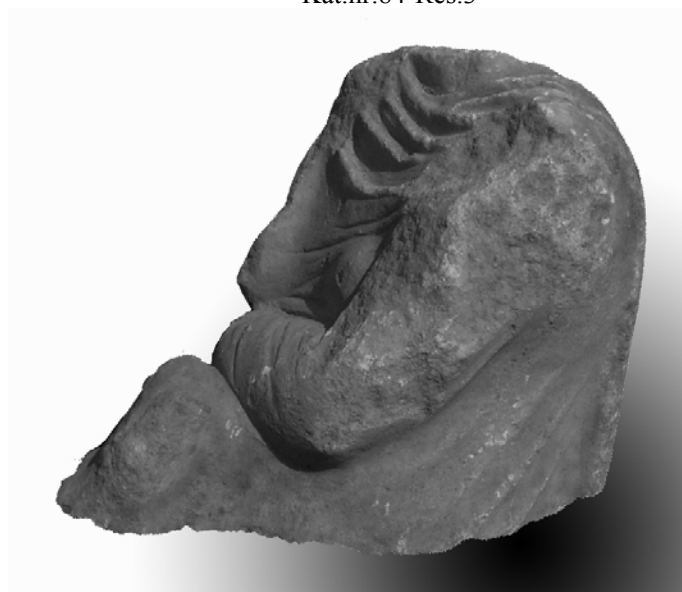
Kat.nr.84-Res.1

Kat.nr.84-2

Kat.nr.84-Res.3

Kat.nr.84-Res.4

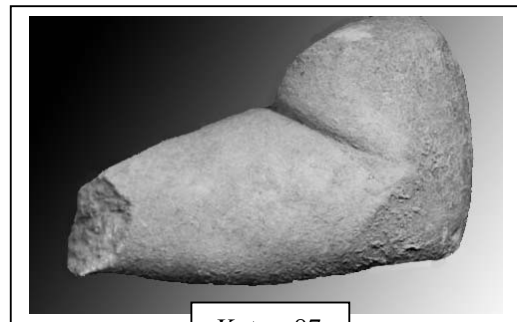
Kat.nr.85-Res.1

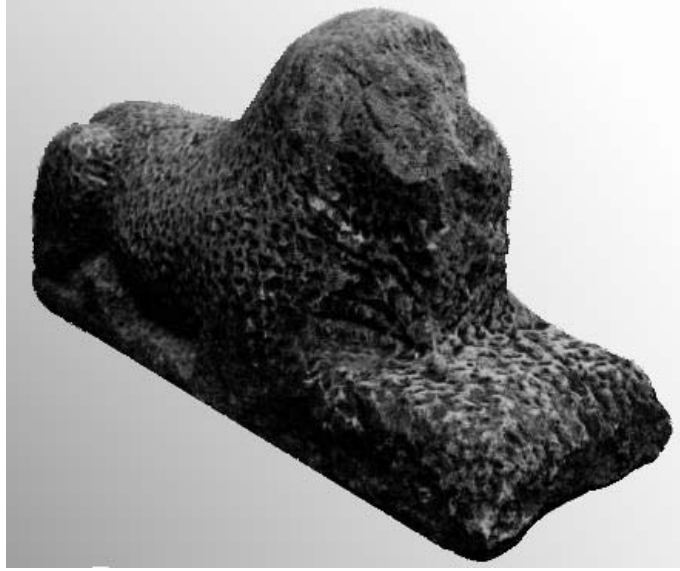
Kat.nr.85-Res.2

Kat.nr.86

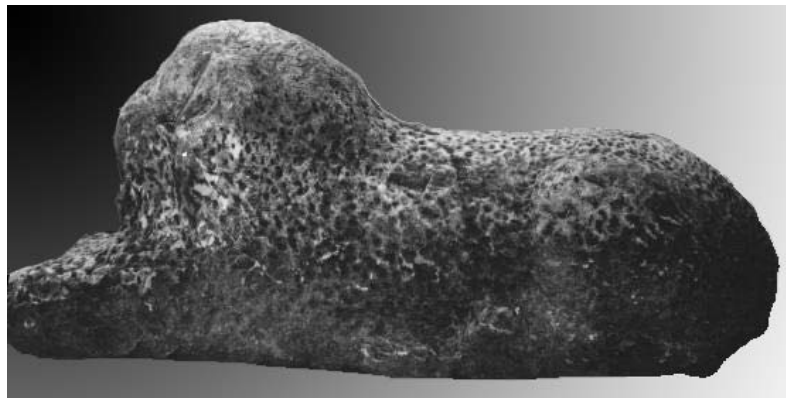
Kat.nr.87

Kat.nr.88-Res.1

Kat.nr.88-Res.2

Kat.nr.88-Res.3

Kat.nr.89-Res.1

Kat.nr.89-Res.2

Kat.nr.90

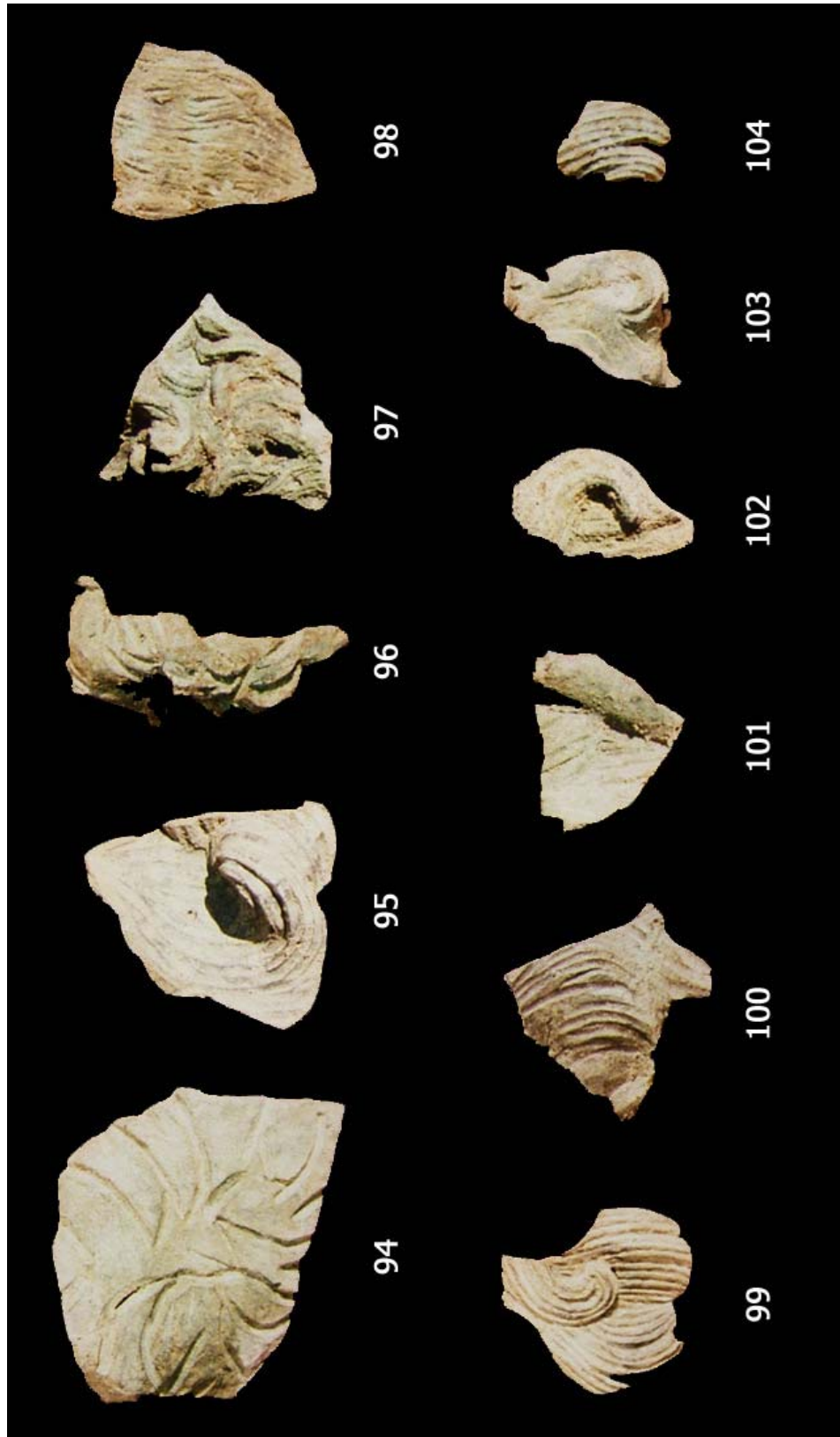
Kat.nr.91

Kat.nr.92

Kat.nr.93

Kat.nr.105

Kat.nr.106

Kat.nr.107

Kat.nr.108

Kat.nr.109

Kat.nr.111

Kat.nr.110

Kat.nr.112

Kat.nr.113-Res.1

Kat.nr.113-Res.2

Kat.nr.114

Kat.nr.115

Kat.nr.116

Kat.nr.117

Kat.nr.118

Kat.nr.119

Kat.nr.120

Kat.nr.121

Kat.nr.122

Kat.nr.123-124-125-126

Kat.nr.127

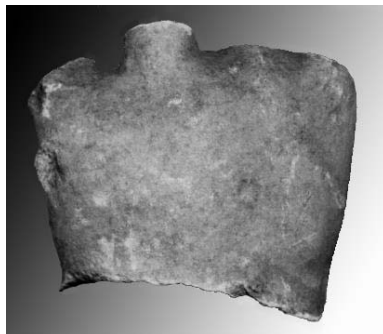
Kat.nr.128

Kat.nr.129

Kat.nr.130

Kat.nr.131

Kat.nr.32

Kat.nr.133

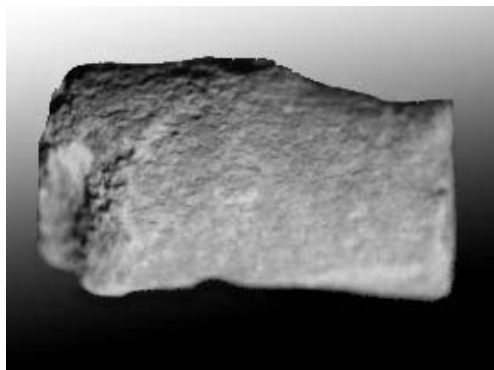
Kat.nr.134

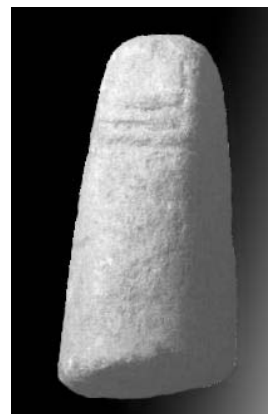
Kat.nr.135

Kat.nr.136

Kat.nr.137

Kat.nr.138

Kat.nr.139

Kat.nr.140

Kat.nr.141

Kat.nr.142

Kat.nr.143

Kat.nr.144

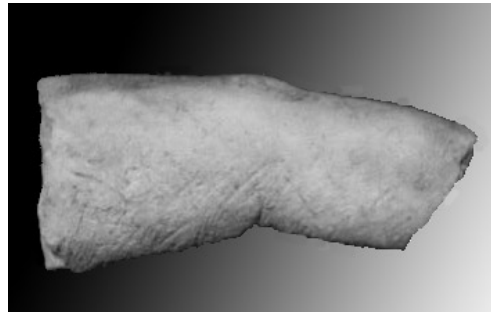
Kat.nr.145

Kat.nr.146

Kat.nr.147

Kat.nr.148

Kat.nr.149-Res.1

Kat.nr.149-Res.2

Kat.nr.150

Kat.nr.151

Kat.nr.152

Kat.nr.153

Kat.nr.154

Kat.nr.155

Kat.nr.156

Kat.nr.157

Kat.nr.158

Kat.nr.159

Kat.nr.160

Kat.nr.161

Kat.nr.162

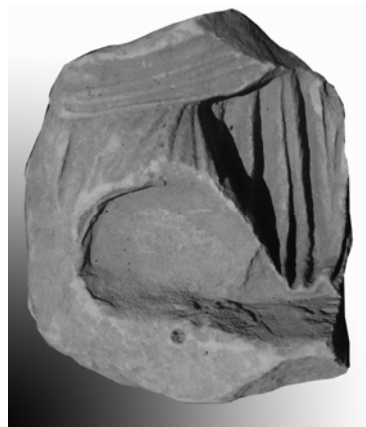
Kat.nr.163-Res.1

Kat.nr.163-Res.2

Kat.nr.164

Kat.nr.165-Res.1

Kat.nr.165-Res.2

Kat.nr.166

Kat.nr.167

Kat.nr.168

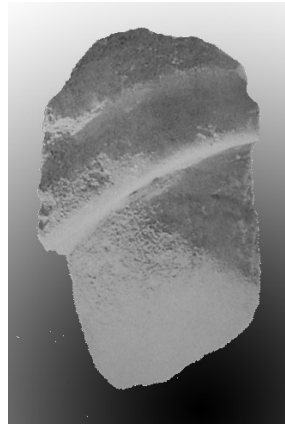
Kat.nr.169

Kat.nr.170

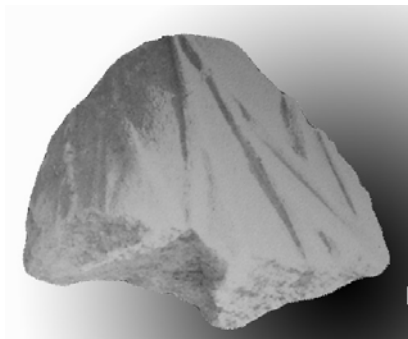
Kat.nr.171

Kat.nr.172

Kat.nr.173

Kat.nr.174

Kat.nr.175

Kat.nr.176

Kat.nr.177

Kat.nr.178

Kat.nr.179

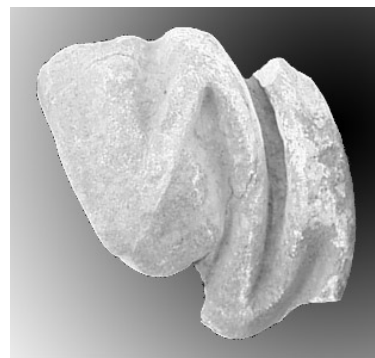
Kat.nr.180

Kat.nr.181

Kat.nr.182

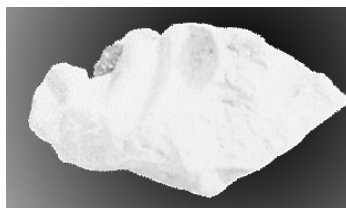
Kat.nr.183

Kat.nr.184

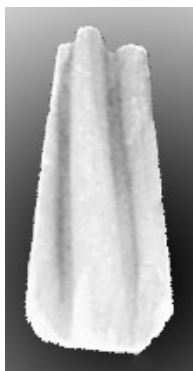
Kat.nr.185

Kat.nr.186

Kat.nr.187

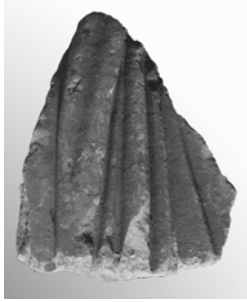
Kat.nr.188

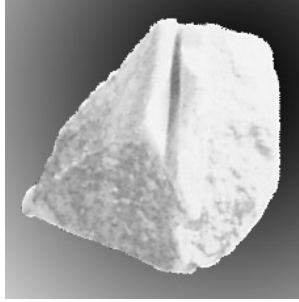
Kat.nr.189

Kat.nr.190

Kat.nr.191

Kat.nr.192

Kat.nr.193

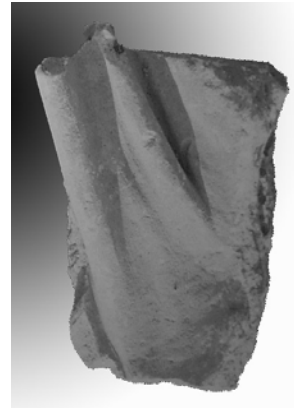
Kat.nr.194

Kat.nr.195

Kat.nr.196

Kat.nr.197

Kat.nr.198

Kat.nr.199

Kat.nr.200

Kat.nr.201

Kat.nr.202

Kat.nr.203

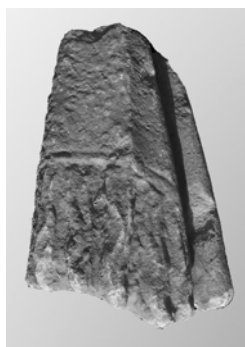
Kat.nr.204

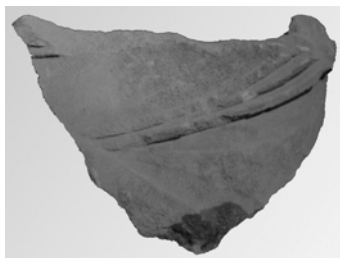
Kat.nr.205

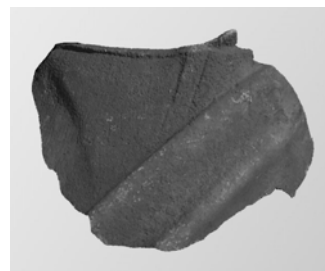
Kat.nr.206

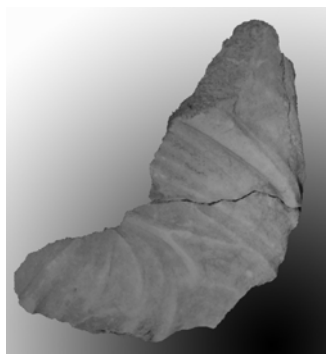
Kat.nr.207

Kat.nr.208

Kat.nr.209

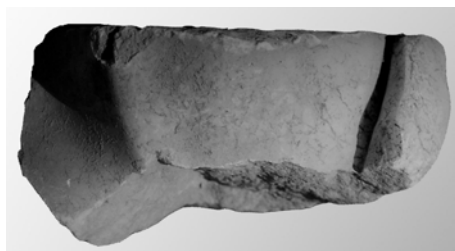
Kat.nr.210

Kat.nr.211

Kat.nr.212

Kat.nr.213

Kat.nr.214

Kat.nr.215

Kat.nr.216

Kat.nr.217

Kat.nr.218

Kat.nr.219

Kat.nr.220

Kat.nr.221

Kat.nr.222

Kat.nr.223

Kat.nr.224

Kat.nr.225

Kat.nr. 226

Kat.nr.227

Kat.nr.228

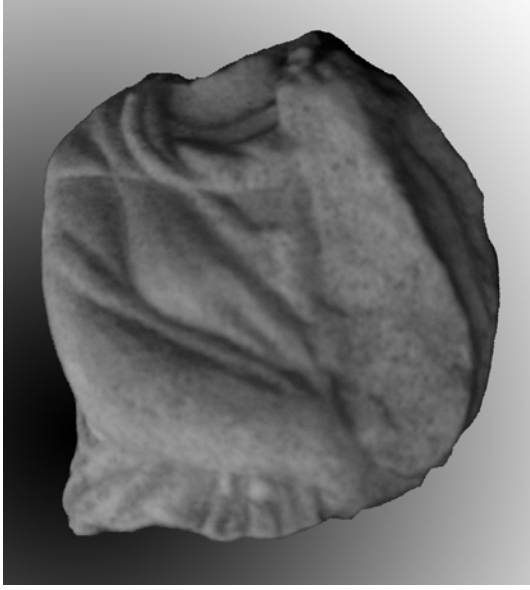
Kat.nr.229

Kat.nr.230

Kat.nr.231

Kat.nr.232

Kat.nr.233

Kat.nr.234-Res.1

Kat.nr.234-Res.2

Kat.nr.234-Res.3

Kat.nr.234-Res.4

Kat.nr.234-Res.5

Kat.nr.235-Res.1

Kat.nr.235-Res.2

Kat.nr.235-Res.3

Kat.nr.235-Res.4

Kat.nr.236-Res.1

Kat.nr.236-Res.2

Kat.nr.236-Res.3

Kat.nr.237-Res.1

Kat.nr.237-Res.2

Kat.nr.238-Res.3

Kat.nr.239-Res.4

Kat.nr.238-Res.1

Kat.nr.238-Res.2

Kat.nr.238-Res.3

Kat.nr.239-Res.1

Kat.nr.239-Res.2

Kat.nr.239-Res.3

Kat.nr.239-Res.4

Kat.nr.240-Res.1

Kat.nr.240-Res.2

Kat.nr.240-Res.3

Kat.nr.240-Res.4

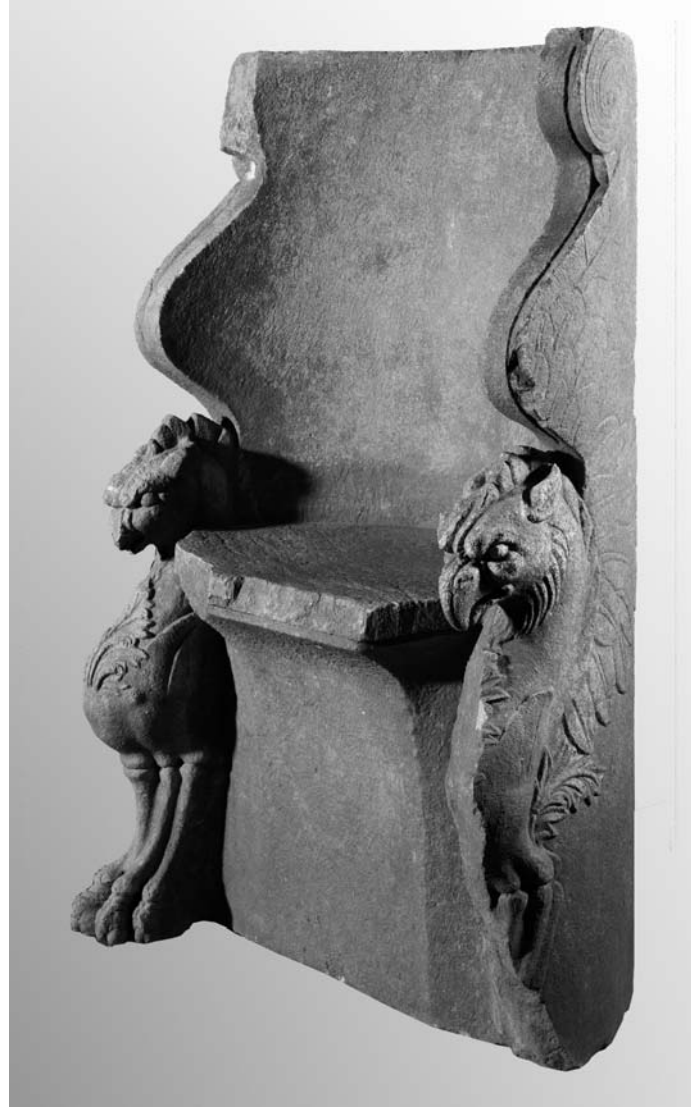
Kat.nr.241-Res.1

Kat.nr.241-Res.2

Kat.nr.241-Res.3

Kat.nr.242-Res.1

Kat.nr.242-Res.2

Kat.nr.242-Res.3

Kat.nr.243

Kat.nr.245

Kat.nr.246

Kat.nr.247

Kat.nr.248

Kat.nr.249-Res.1

Kat.nr.249-Res.2

Kat.nr.249-Res.3

Kat.nr.250-Res.1

Kat.nr.250-Res.2

Kat.nr.251

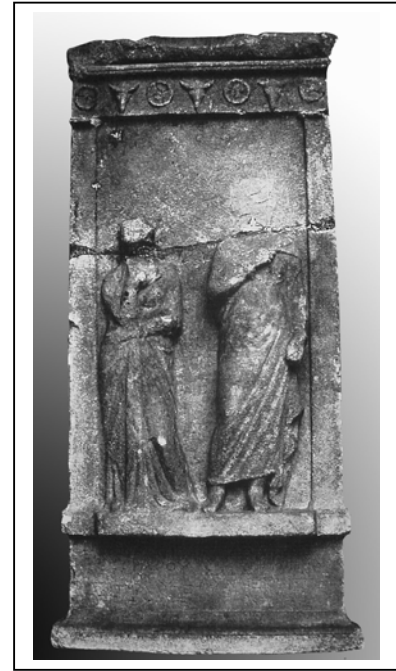
Kat.nr.252

Delos*,

Kleopatra

Dioskurides

Delos**

Metropolis,

Kat.nr.2

Kat.nr.22

* Smith, *HSh*, s.84, Fig.113.

** Couilloud, *Rhénée*, s.158, Pl.59, Fig.304.

Metropolis, 54

Delos, Diophantos

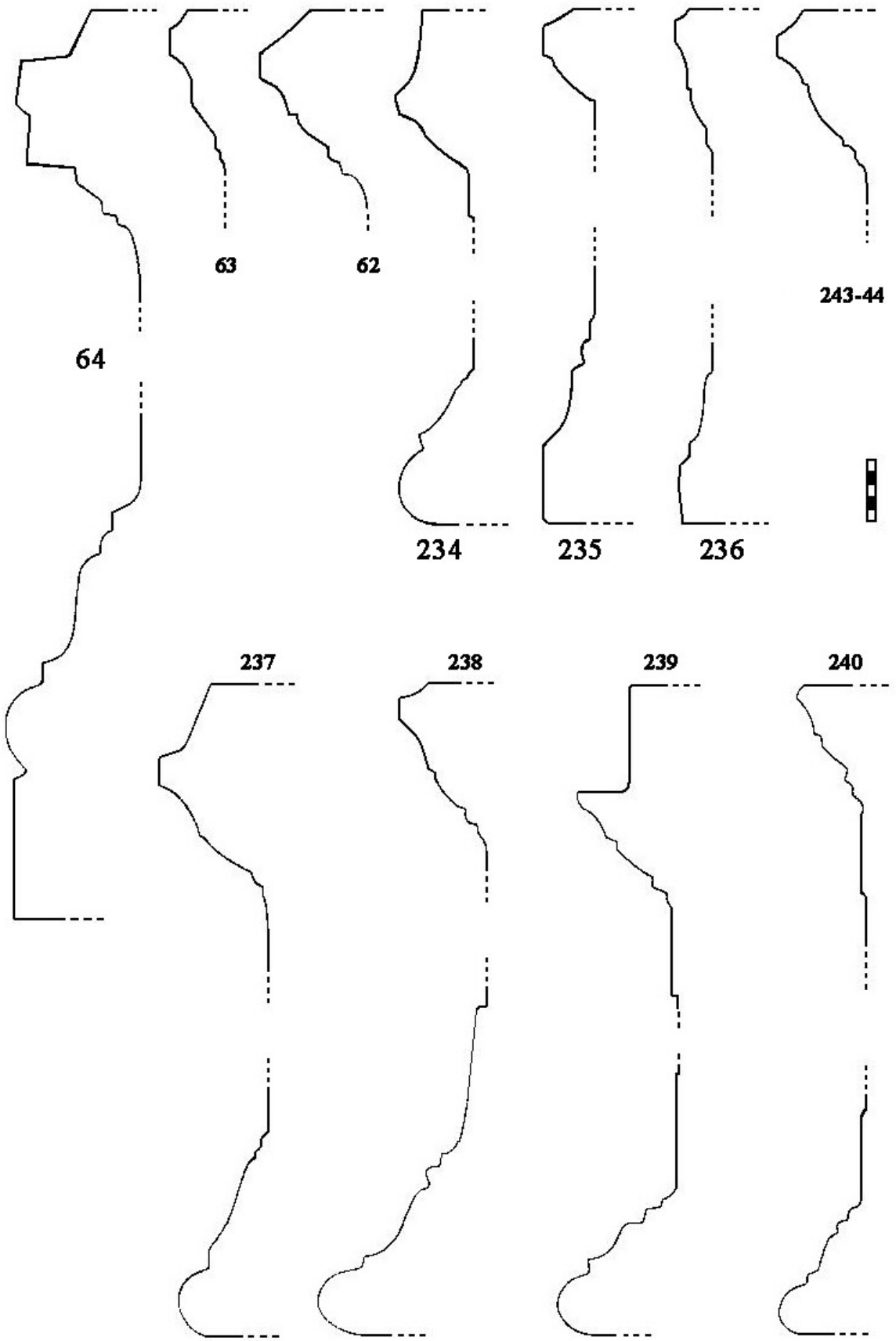
* Michalowski, *Delos XIII*, s.9, Pl.VIII, Fig.4-5.

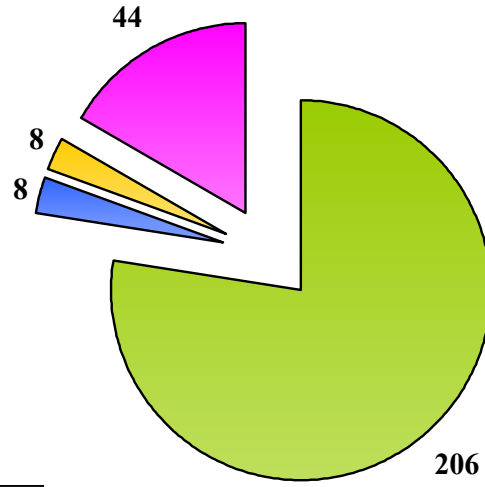
Kat.nr.70

(Delos) Hygieia, restitütasyon çalışması*.

*Ph. Jockey, "À propos de quelques fragments de statues féminines drapées retrouvés au cours des fouilles de Délos", *BCH CXVII* (1993), s.435-480, Fig.7 A6577.

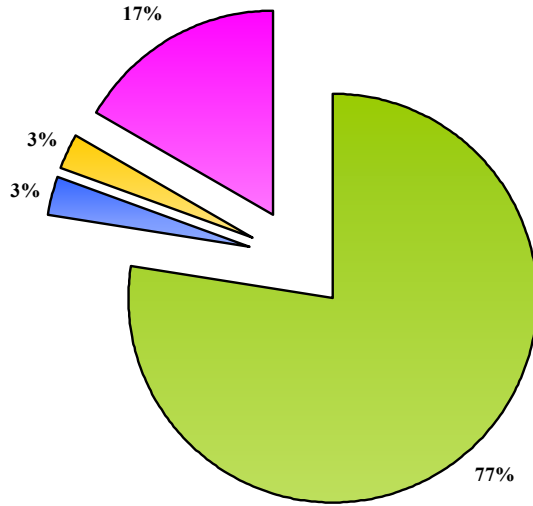

ESERLERİNİN BULUNTU
NOKTALARINA GÖRE DAĞILIMI

Toplam= 266

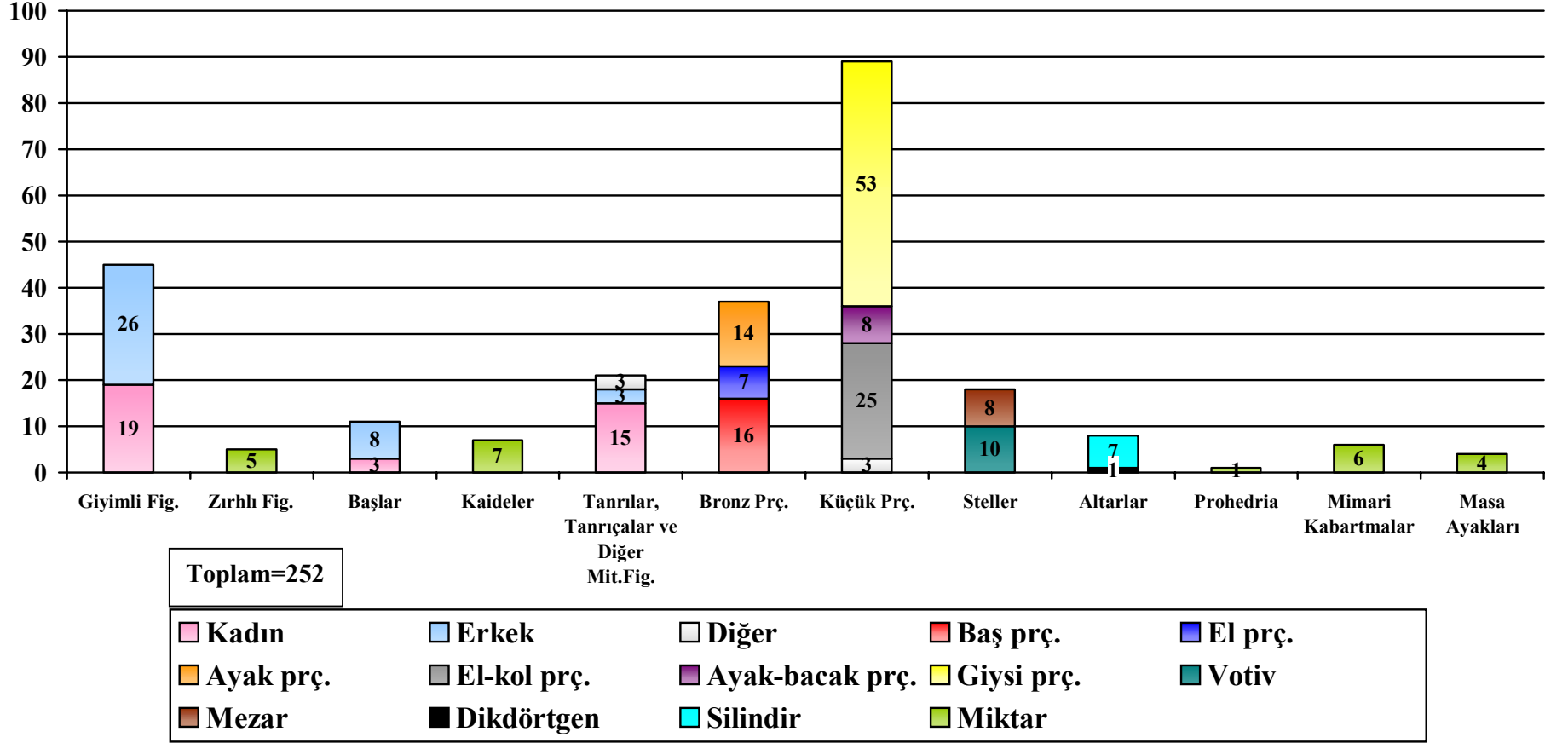
- Kent Sivil Merkezi (B=106, DA=1, S=31, HmG=49, L=7, KD=7)
- Akropol
- Tiyatro
- Kazı Dışı

- Kent Sivil Merkezi
- Akropol
- Tiyatro
- Kazı Dışı

ESERLERİN TÜRLERE GÖRE DAĞILIMI

Grafik II